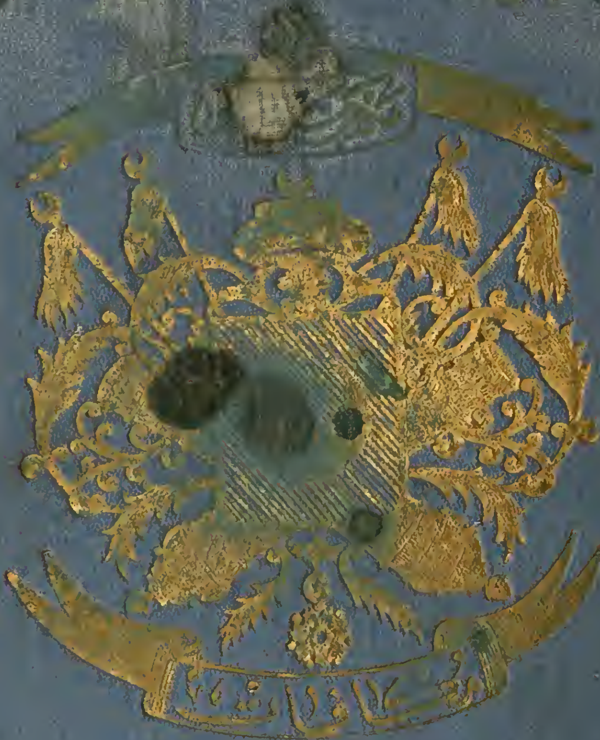

PL
121
M43
1893
v.1-2

Mehmed Rif'at
Hvāce-ı lisān-i'Osmānī

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

3621
7/75

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبیات] قواعدینی حاوی اولوب درت مجلد اوزرینه مدون بر اثردر

برنجی جلدك ـ برنجی كتابی

مقدمات مهمه

Mehmed Rif'at

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

Hvāce-i Lisān-ı 'Osmānī

Türkmen Kitabevi
Adnan Türkmenoglu
Sahaflar Çarşısı No. 19
Beyazıt İstanbul

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله ...

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

PL
121
M43
1893
v.1-2

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلوٰة والسلام على محمد وعلى آله واصحابه اجمعين.

جناب حق شوکت و سلطنت و عز و عافیت همایونلرینی مزداد ومتوالی بیورسون. حامیٔ عدالت و معرفت، پادشاه فاروق خصلت غازی (عبدالحمید خان ثانی) افندمز حضرتلرینک عصر معارف حصر ملوکانه‌لرنده هر شیده برچوق اثر ترقی کورولمکده وهله وسائط معرفته پک زیاده همتلر ایدلمکده بولندیغنه بناء بو عبد عاجز یعنی ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی محمد رفعت بنده‌لری ده تحدیث نعمت نیت خالصه‌سیله وقت حضرده قلمجه خدمته قویولوب شمدی‌یه قدر قرقی متجاوز اثر نشرینه موفق اولدم. وبو کره ده لسان عثمانی‌یه متعلق ومفصل بر اثرله خدمت قلمیه‌می تکثیر هوسنه دوشدم. عنایت باری و امداد روحانیت جناب پیغمبری ایله توجهات قدسیت آیات شهنشاهی سایه‌سنده اوده جلوه‌کر میدان معرفت اولدیغندن [خواجهٔ لسان عثمانی] نامیله نشرینه مسارعت ایلدم. ومن الله التوفیق.

ارکان حربیه قائممقاملرندن

مناسترلی

محمد رفعت

LIBRARY
MAR 2 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

مقدمات مهمه

« برنجی مقدمه »

{مدخل علم لسان}

١ — حیوانات سائره‌دن عقل ونطق ایله ممتاز اولان نوع بشر مالك اولدیغی نفس ناطقه یعنی قوهٔ مفکره وعاقله سیله حواس ظاهره وباطنه سنی استعمال ایده‌رك بعضاً الهام واکثریا قیاس ایله اشیانك احوالنی بر درجه یه قدر اکلار . یعنی اشیانك صور واحوالی انسانك قلبنده پیدا وآیینهٔ ذهننده هویدا اولورکه بو صورتلره [علم] و [معلوم] دینلدیکی کبی [معنی] و [مفهوم] دخی تسمیه اولنور .

٢ — انسانك طبیعتی بنی نوعیله اجتماع وتمدنی وامر معیشتده مشارکت وتعاونی اقتضا ایتمکله قلبنده اولان معانی ومقاصدی اخره بیلدیرمك مجبوریتنده بولنورکه بونیده افعال حیوانیه‌دن اولان نفس ضروریدن متحصل صوتی صور مختلفه یه تحویل ایله ایفا ایدر . یعنی الهام الهی [اغز . بوغاز . دیل . طوداق . دیش] کبی اعضای آلیه واسطه سیله سسی بر کیفیت مخصوصه‌ده کسه‌رك چیقارمه‌یی ارشاد بیورمشدرکه : بو وجهله کسیله‌رك چیقان سسلره [حرف] وکرك بر کرکسه بر قاچ حرفدن بر معنی چیقان شیئه‌ده [کلمه] و بر مقصد افاده ایدن ایکی ودها زیاده کلمه‌لره دخی [کلام] دینور . وبر طائفه‌نك مصالح ومقاصدینی بیان ایچون استعمال ایتدکلری کلمه‌لرك جمله‌سنه بردن [لسان] و[لغت] تسمیه اولنور .

٣ — مادهٔ سابقه‌ده محرر افادهٔ مرام صورتی یالکز سامعینه

منحصر اولوب غائبه و باخصوص اخلافه بو طریق ایله تبلیغ مقصد ممکن اولهمیهجغندن وطبع انسان اجتماع وتمدنله مشارکت وتعاونه میال اولدیغندن نطقی غائبهده القا وافهام احتیاجی کورلمش اولمقله تاریخ مقدسك روایتنه کوره الك اول ادریس علیه السلام طرفندن حرفلرله کلهلره برر شکل مخصوص تعیین بیوریلهرق [یازی] ایجاد ایدلمشدر .

بو یازی مرور زمان ایله اصلاح وتوسیع اولنهرق اقوام متمدنه کندولرینه کوره حرفلرك هر برینه نشان وعلامت اولهرق چیزکیدن عبارت بر طاقم شکلجکلر ترتیب وتخصیص ایدوب بونلرکده یکدیکرلرینه توصیل اصوللرینی تعیین ایدهرك اولوجهله کلهلری وکلهلرك اجتماعیلهده مافی الضمیری بیان ایدهکلمشلردرکه حرفلره علامت اولهرق تخصیص ایدلمش اولان شکللره [خط] و [نقطه] و [اشارت] دینلوب جملهسنك بر ارهیه کلمسیلهده یازی حاصل اولمشدر .

٤ — طوائف بشر تفرق ایتدکجه لسان دخی تخالف ایدهرك او نسبتده چوغالمش اولدیغی کبی هر لسانك کلماتی کثرت بولهرق یالکز استماع ایله اوکرنمك بر امر عسیر اولدیغی جهتله هر قومك عقلا ولسان آشنا علماسی اول لسانی عریض وعمیق تتبع ایدهرك دیکرلرینك سهولتله تحصیل ایدهبیلملری ایچون کرك مفرداته کرکسه مرکباته عائد بر طاقم قواعد واصول استنباط واختراع ایلیهرك لسان ایچون بر طاقم علملر تحصیل ایتمشلردرکه بو علملرك جملهسنه بردن [علوم ادبیه] دینلمشدر .

٥ — **علوم ادبیه** : سکزی اصلی ودردی فرعی اولمق اوزره اساساً اون ایکی فندن عبارتدر .

اصوله متعلق اولان سکز فندن کیمیسی مفرداته وکیمیسی مرکباته عائد اولوب مفرداتدن بحث ایدنلردنده :
الفاظك جواهر وموادینه متعلق اولانه [علم لغت]
صورت وهیئات الفاظه عائد اولانه [علم صرف]
اصالت وفرعیت جهتیله یکدیکرینه اولان انتسابی بیلدیرنه [علم اشتقاق] دینور ،
مرکباتدن بحث ایدن اصولدنده :
معانئ اصلیه اوزره تأدیهٔ معنا ایله ترکیب کلامه متعلق اولانه [علم نحو]
اصل معنایه مغایر افاده اعتبارینه مبتنی بولنانه [علم معانی]
افادهنك مراتب وضوحدهکی اعتبارینه مبنی اولانه [علم بیان]
محسنات لفظیه ومعنویهدن بحث ایدنه [علم بدیع] دینورکه بعض اقواله کوره اشبو بدیع [بیان] اقسامندندروبونلردن [معانی . بیان . بدیع] علملرینك جملهسنه بردن [علم بلاغت] دینور .
وکذا مرکباتده وزن اعتباریله اجرای احکام ایدنه [علم عروض]
وکلام موزونك اخرلرینك اتحادندن بحث ایدنه [فن قافیه] دینور .
فروعه متعلق درت فندنده :
نقوش کتابتی بیلدیرن علمه [علم خط]
کلام منظومه مخصوص اولانه [علم قرض شعر]
منثوردن بحث ایدنه [علم انشاء نثر]
وبونلرك ماعداسی معلوماته تعلق ایدنه [علم تاریخ] دینور .
ایمدی بونلردن بشقه [ترسل وخطابت] و [محاضرات] ایله [تراجم احوال] فنلری دخی واردرکه ترسل وخطابت [علم انشاء نثره]

ومحاضرات ایله تراجم احوال [علم تاریخه] داخل اولدقلرندن بشقه جه بر قسم تشکیل ایده مزلر .

اشبو اون ایکی فندن لغتله اشتقاق فنلری حین حاجتده مراجعت اولنمق ودیکرلری قاعدهٔ تدریس وتدرس ایدلمك اوزره تدوین اولنوب هر لسانك کندیسنه نسبتله اول لسانك علوم ادبیه سی دینور ولسان عثمانینك مفرداتمرکباتنه تعلق ایدن علملرده [علوم ادبیهٔ عثمانیه] تسمیه اولنور .

فقط زیرده کی مقدماتده کوروله جکی وجهله لسان عثمانینك مفرداتیله بعض مرکباتنه عربی وفارسی مفردات ومرکبات قواعدی دخی کیرمش اولدیغندن علوم ادبیهٔ عثمانیه ترکی عربی فارسی صرف ونحولریله یعنی [صرف ترکی . صرف عربی . صرف فارسی . نحو ترکی . نحو عربی . نحو فارسی] ایله بلاغت عثمانیه وبالاده مذکور متباقی فنلردن عبارتدر .

ایکنجی مقدمه

قواعد ترکیه وعثمانیه یه متعلق اثرلر

٦ — بوندن یکرمی بش سنه مقدمنه کلنجه یه قدر ترکی وعثمانی قواعدینه دائر بر اثر مخصوص کوروله ممش ایدی احتمالکه ترکلر بیننده قدیماً بویله بر اثر یازلمش اولسون فقط بزم نظر اطلاعمزدن کچن تاریخ وادبیات کتابلرنده بوکا دائر بر شیٔ کوره مدك یالکز اندلس تاریخنده [ابوحیان اندلسی] نام عالمك ترجمهٔ حالی صره سنده شویله منظورمز اولدی که یدنجی عصر هجریده بر حیات اولوب برچوق تألیفات مهمه میدانه قویمش اولان فاضل مشارالیه حضرتلری عربه جوار اولان ترك ،

فرس ، حبش ، وسائر لسانلرك غوامضنه دائر يازديغى كتب متعدده صره‌سنده‌لسان تركى‌يه‌دائر [الادراك فى لسان الاتراك] و [زهرالملك فى نحو الترك] و [كتاب الافعال فى لسان الاتراك] اسملريله اوچ مهم اثر ميدانه قويمشـدر . بونلردن يالكز [الادراك فى لسان الاتراك] نام اثرك درسعادتده بايزيد كتبخانه‌سنده موجود اولديغى روايت اولنيور بوندن‌صكره ادبيات تركيه‌يه دائر بك‌چوق كتب تصنيف ونشرايدلمشدر ازجمله بيك ايكييوز سكسـان ايكى تاريخنده [مفتاح البلاغه ومصباح الفصاحه] ناميله براثر نشراولندى بو اثر اونبرنجى عصر هجرى‌اوائلنه مصادف علما ومشاهير مشايخدن مرحوم [اسماعيل انقروى قدس سره حضرتلرينك لسـان فارسى اوزره يازلمش اولان [مناظر الانشاء] نام اثرى طالبلرينه تركجه تدريس ايده‌رك وبعض امثلهٔ تركيه كتوره‌رك ترجمه ايتمش اولديغى براثر نفيسدر.

بوندن صوكره قواعد لسـانه دائر ظهور ايدن اثرلر [قسطاس البيان . مقياس‌اللسان] ايله [قواعد عثمانيه] نام اثرلردر.

بونلردن [قسطاس‌البيان. مقياس‌اللسان] دينلن كتاب والدماجد جناب پادشـاهى جنتمكان غازى عبدالمجيدخان دورى علماى بنامندن اولوب مكتب اعدادئ عسكرى تاريخ وعربيات معلمى اولان‌مرحوم خواجه عبدالرحمن افنديتك صرف تركى‌يه دائر غايت مفصل اوله‌رق يازمش اولديغى براثردركه بونك برقسمى مرحوم مشاراليهك مخدومى مصطفى صفوت پاشا معرفتيله مكتب فنون حربيهٔ شـاهانه مطبعه‌سـنده طبع ايتديرلمشدر. استفاده‌اولنور اثرلردن اولديغى حالده كوشهٔ‌نسيانده قالديغنه وباخصوص آلت‌طرفنك نشر ايدلمديكنه تأسف‌اولنور.

[قواعد عثمانیه] نام اثر ایسه صدر اسبق مصطفی رشید پاشا مرحومك همتیله کشاد ایدلمش اولان [انجمن دانش] ك ویرمش اولدیغی قرار اوزرینه فؤاد پاشا مرحومك وساطتیله علامهٔ عصر مدقق ومحقق افخم دولتلو جودت پاشا حضرتلری طرفندن لسان عثمانینك صرف ونحو قواعدینی حاوی اولمق اوزره تألیف وطبع ونشر ایتدیرلمش اولان براثر معتبردرکه عثمانلی لسانه لایق ومناسب اولهجق صورتده الك اول والك اطرافلی اساسلری وضع ایله قواعدینی بیان ایدن بوکتابدر.

بوکتاب فوائد نصابك مؤلفی اولان جودت پاشا حضرتلری ایتدکلری تجربهلره بناءً کوردکلری لزوم اوزرینه مؤخراً مختصر اولهرق بر [مدخل قواعد] برده [قواعد ترکیه] یازوب طبع ونشر ایتدیرمشلر در .

بونلردن صوکره فریقاندن مرحوم رامز پاشا طرفندن ترتیب ایدلمش اولان [امثلهٔ ترکیه] نام کتاب دخی طبع ونشر ایدلمشدر.

برمدت صوکرهده انشا وبلاغت قواعدینی حاوی اولان وایکی جلد اوزرینه مدون بولنان [مبانی الانشا] نشر اولنمشدر.

بوندن صوکرهده اولوقتلر مجلس معارف عمومیه اعضاسندن اولان سلیم ثابت افندی مکاتب ابتدائیه ایچون غایت مختصر بر [صرف ترکی] وبعده [برنحو ترکی] یازوب طبع ونشر ایتدیردیلر.

ینه بوصرهلرده مجلس معارف عمومیه اعضاسندن طاغستانی احمد حمدی افندی مرحوم دخی بر [بلاغت عثمانیه] یازوب نشر ایلدی.

بوندن صوکرهده عطوفتلو اکرم بك افندی حضرتلری اوروپالیلرك اصول ادبلری طرزنده و [تعلیم ادبیات] نامنده براثر یازوب برنجی قسمنی نشر ایلدی.

بوندن صوکره‌ده بو محرر عاجزك [کلیات قواعد عثمانیه] نام اثری طبع ونشر اولندی.

مؤخراً دولتلو جودت پاشا حضرتلرینك سابقا واقع اولان وعد عالیلری یرینی بولوب [بلاغت عثمانیه] نام اثر عالیٔ بی نظیرلری جلابخش عیون طلاب اولدی.

لکن برایکی سنه ظرفنده‌ده معلم ناجی افندی مرحومك (مجموعهٔ معلم) ایله (اصطلاحات ادبیه) نام اثرلری تزیین لسان ایلدی.

ینه بوصوك سنه‌لرده مناسترلی عبدالرحمن فهمی افندی برادرمزده تعلیم ادبیات طرزنده [تدریسات ادبیه] نامیله اثر نشر ایتدی.

ینه شو صوك سنه‌لرده دیاربکرلی سعید پاشا مرحوم [میزان الادب] نامنده مفصل وغایتله مفید بر بلاغت کتابیله عالم مطبوعاته رونق ویردیلر.

جودت پاشا حضرتلرینك بلاغت عثمانیه سندن بر مدت صوکره‌ده عبدالرحمن ثریا افندی حضرتلری [میزان البلاغه] نام اثرینی نشر وتعمیم بیوردیلر.

بیك اوچیوز التی تاریخنده‌ده دولتلو جودت پاشا حضرتلری [قواعد عثمانیه] نام اثرلرینی اصلاح وتعدیل وتوسیع ایده‌رك [ترتیب جدید قواعد عثمانیه] نامیله نشر ایدوب قواعد لسانه یکیدن بر خزینه کشاد بیوردیلر.

لکن سنه‌ده بو محرر عاجزك تصبار افندی طرفندن تدریسات کتبخانه‌سیله [مکمل صرف عثمانی] و[مفصل نحو عثمانی] و[مجامع الادب] و[قواعد علم انشا] نام اثرلری نشر اولندی.

بیك ایکیوز طقسان بر تاریخندن بو کونه کلنجه‌یه قدر دیکر محررین کرام طرفلرندن صرف ونحو عثمانی‌یه متعلق درلو درلو اثرلردخی ساحهٔ انتشاره قونلمشدر.

اوچنجی مقدمه

بو اثرك صورت ترتیبی

٧ — بوندن اوتوز قرق سنه مقدمنه کلنجه‌یه قدر لسان عثمانی‌ده پك چوق فارسی وعربی کلمه‌لرله ترکیبلر قاریشوب قالمش وبو سببه مبنی لسان عثمانینك لایقیله تحصیلی ایچون عربینك صرف ونحویله قواعد فارسی تعلمه مجبوریت کلمشدر وبو لزوم مجبوریته مبنی مکتبلریمزده عربی صرف ونحویله قواعد فارسینك تدریسنه دوام اولندیغی کبی بونلرك اك مهم قواعدینی‌ده لسان عثمانینك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعد عثمانیه‌سنه درج ایتدیکی مثللو عاجزلریده فروعات قواعدنوعندن اوله‌رق کلیاب قواعدعثمانیه‌یه ادخال ایلمش ایدم.

لسان عثمانی طالبلرینك عربی وفارسی ایله لزوم استیناسلری محقق اولمسنه‌مبنی کچنده نشر ایلدیکم مجامع الادبك فصاحت. معانی، بیان، بدیع، علملرنده هرماده ایچون عربی وفارسیدن برر مثال دخی علاوه ایلدم.

بولزوم استیناسه بناء عربی صرف ونحویله قواعد فارسی‌یی بلله‌مك اهم اولدیغی وبو الزمیت واهمیت هرزمان باقی اولوب انبان احتیاج تزاید ایلدیکی جهتله بواثرده دخی انلری درج واملایه لزوم کوردم. انجق شمدی‌یه قدر ایتدیکم تجربه‌لره نظراً امثالی موجود اولان مخلوط قواعد کتابلرندن استفاده متعسر اولدیغی ایچون آیری آیری یازمغی مناسب کوردم. وچونکه برطالب اولاً لسان مادرزادی اوزره قواعد کورورده مؤخراً دیکر لسان قواعدینی اوقورسه انی بك قولای اکلایه‌جغندن فقیرده بومطالعه‌یه مبنی اولاً قواعد ترکیه و بعده قواعد

عربیه وبعده قواعد فارسیه‌یی یازوب انلردن صوکره‌ده تطبیقات وامتزاج جهتلرینی کوسترمك طریقنی اولی کوردم واوچ لسانك تقسیمات صرفیه ونحویه‌لرینی ممکن مرتبه توحید وتنسیق ایده‌رك شو اثری بروجه آتی طرزده یازدم. شویله‌که :

درت مجلد اوزرینه ترتیبی لازم کلمش اولان بو اثرك :

برنجی جلدی ـ مفردات

ایکنجی جلدی ـ مرکبات

اوچنجی ـ ادبیات

دردنجی جلدی ـ ینه ادبیات . . . . دن عبارتدر.

مفردات قسمی دخی بش کتاب اوزرینه مدوندرکه بونلر :

برنجی کتابی ـ مقدمات مهمه

ایکنجی کتابی ـ صرف ترکی

اوچنجی کتابی ـ صرف عربی

دردنجی کتابی ـ صرف فارسی

بشنجی کتابی ـ تطبیقات وامتزاج مفرداتدر

مرکبات قسمی دخی مفردات مثللو درت کتابدن مرکبدرکه بونلرده :

برنجی کتابی ـ نحو ترکی

ایکنجی کتابی ـ نحو عربی

اوچنجی کتابی ـ نحو فارسی

دردنجی کتابی ـ تطبیقات وامتزاج مرکباتدر.

ادبیات قسمی ایسه بری [علم بلاغت] ودیکری [علم انشا] یه مخصوص اوله‌رق ایکی مجلد اوزرینه مدوندرکه :

علم بلاغتی حاوی اولان اوچنجی جلد دخی درت کتابدن عبارت اولوب بونلرده :

برنجی کتابی ـ مقدمات ادبیه
ایکنجی کتابی ـ علم معانی
اوچنجی کتابی ـ علم بیان
دردنجی کتابی ـ علم بدیع

علم انشا دخی درت کتاب اوزرینه مرتبدرکه بونلرده:

برنجی کتابی ـ اصول انشا
ایکنجی کتابی ـ انشاء نثر
اوچنجی کتابی ـ « نظم
دردنجی کتابی ـ خطابت فنلریدر.

٨ ـــ هرقومده اولدیغی کبی اقوام عثمانیه‌ده دخی لسان عثمانی خفیفلی قبالی سویلنمکده وبعضیلرك تلفظلری دیکرلرینه موافقت ایتمکده اولدیغنه‌ولسان قواعدینی تأسیس ایچون برواحد قیاسی طوتمق الزم ایدوکنه بناءً هرطرفدن‌زیاده‌رونق ولطافتی حائزاولان درسعادت لسانی یعنی پای‌تخت عثمانیان اولان شهر شهیر استانه‌ده اوقور یازارلر اراسنده سویلنن لسانی بواثرده مقیاس اتخاذ ایده‌رك قواعد صرفیه ونحویه‌یی اوصورتله تأسیس ایلدك.

دردنجی مقرره

املای ترکی ایله مصدرلره دائردر

٩ ـ لسان ترکیده خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی نوع فتحه

ايله ايكى نوع كسره ودرت نوع ضمه اولوب بونلردن فتحهٔ خفيفه ايچون اكثريا بر شیٔ يازلميوب اخر كلمه‌ده‌اولنجه بر ها تحرير اولنديغى كبى نادراً وسط كلمه‌ده واقع فتحهٔ خفيفه‌لرده بو ها ايله ادا اولنورفقط فتحهٔ ثقيله ايچون همان اكثريتله الف يازلديغى مثللو كسره‌لر ايچون يا وضمه‌لر ايچونده واو تحرير اولنور .

يعنى فتحهٔ خفيفه اولان يرلرده اكثريتله ها يازلميوب [دمت . سپت . يدك . اركك . بزنمك . بكزتمك] كبى ساده يازيلور ونادراً وسطده اولان‌فتحهٔ خفيفه‌ايچون [الهمك . چكه‌جك . اشه‌لهمك] كبى كلمه‌ده ها يازيلوب فقط اخرده اولنجه‌دائما شو [چكه. يله. دوه. رزه . ابه . كنه]ده اولديغى ها حرفى فتحه‌يى اشعار ايچون تحرير اولنور.

اما فتحهٔ ثقيله ايچون دائما الفله اوله‌رق شو [يالامق . پالاز . قاپلان . حايلاز . باقراج . اغاج . بابا] كلمه‌لرنده اولديغى كبى‌ادا اولنور.

كسرلر ايچونده شو [ديش . ديك . سيس . شيش . ايچ . فيليز . كيريش . قيزغين . قيصه . ايرماق] كلمه‌لرنده اولديغى كبى يا تحريراولنور.

ضمه‌نك درت نوعى ايچونده شـو [اوز . اوج . چول ــ اوچ . گوچ . گون ــ اوت. بول . يوق . چوق ــ اوزون. چوقور] كلمه‌لرنده اولديغى مثللو واولر تحرير اولنور .

وبو سببله اشبو [ا . و . ه . ى] حرفلرينه‌تركجه‌ده [حروف‌املا] تسميه اولنور .

۱۰ ــ حروف املانك اك زياده اجراى احكام ايده‌رك املاى تركينك بر قاعدهٔ مضبوطه التنده بولنمسى لسانى تشكيل وتأسيس ايدن افعالنده ارانمق لازم كلديكنه وافعـال تركيه‌ده مشتق منه مصـدرلر

اولدیغنه بناءً بو فقره تدقیقاتی مصدرلرده تحری ایتمك لازم كلدی .
بعض مؤلفلرمز مادۀ اصلیه‌نك اخری متحرك اولان مصدرلرده بشقه بر مصدره التباس لازم كلمز ایسه اول مادۀ اصلیه‌نك اخرینه حروف املا علاوه‌سنه لزوم یوقدر دیمشلر ایسه‌ده بونكله كلماتی التباسدن قورتارمق ممكن اوله‌میه‌جغی كبی املاده مطلوب اولان انضباط دخی الده ایدلمش اولمیه‌جغندن ادبای جدیده‌مزك قسم اعظمی غزته‌لر ورسائل موقوته ایله بو بابده پك چوق شیلر یازمقده اولدقلری وهر حالده احوال مذكوره‌ده دخی حروف املانك یازلمه‌سی جهتنی ترویج والتزام ایتدكلری جهتله بزده بو بابده تدقیقات عمیقه‌یه كیریشه‌رك نتیجه‌ده بو فكرك ترویجنی مناسب كوردك. چونكه بوكتابی تعقیب ایدن صرف تركی رساله‌سنده جمع ایدلمش اولان مصادر تركیه ماده‌سنده محرر اولدیغی وجهله كثرتله مستعمل اولان مصدرلرك هر درلوسی انجق ایكی بیك اوتوز شو قدر عدده بالغ اولوب بونلرك اوتوز شو قدری مهجور اولدیغندن یالكز ایكی بیك مصدر قالیركه بونلردن‌ده بیك اوچیوز اللیسی مصادر ثقیله والتیوز اللیسی مصادرخفیفه‌دن عبارتدر.
اشبو مصادرثقیله نكده بیك یوزاللیسنك مادۀ اصلیه‌لرینك اخرلری ساكن وایكییوزینك مادۀ اصلیه‌لرنده اخرلری متحرك وكذا مصادر خفیفه‌دن التیوزینك مادۀ اصلیه‌لرینك اخرلری ساكن ویوزینك متحرك اولدیغی بالتعداد اكلاشلمش اولدیغندن اصل جای تدقیق اولان متحركلر ثقیللرده ایكییوز وخفیفلرده یوزكه جمعاً اوچیوز مصدر اولدیغی تبین ایتمشدر . انجق ثقیللرك همان جمله‌سنك مادۀ اصلیه‌لرینك اخرلرنده حرف املا یازلمق قدیمدن بر یاصول اولدیغندن جای مناقشه

برقاچ ثقيل ايله مذكور يوز عدد خفيفلرده قالوركه بونلر ايكى بيكه نسبتله يوزده بش ديمك اولديغندن وبونلركده برچوغى ينه ها ايله يازيله كلكده ايدوكندن مذكور يوزده بش نسبتى نصف وبلكه‌ده ثلث راده‌سنه تنزل ايده‌رك نسبت عموميه يوزده ايكى‌يه تحول ايتمش اولور.

ايمدى يالكز فعللره مخصوص اوله‌رق هيچ قبيلندن اولان يوزده ايكى ولوكه يوزده بش نسبتنده بر تغيراتى برلسان مهمك انضباطنى موجب اولمق اوزره قبول ايتمك هرحالده فائده‌لى ومناسبتلى برمعامله اوله‌جغندن بزده بو صورتى يعنى مذكور يوزكسور مصدرلرك مادهٔ اصليه‌لرى آخرلرينه ثقيللرده الف وخفيفلرده ها وضعنى والحاصل عموماً مصدرلرده مادهٔ اصليه‌لرك اخرلرى متحرك اولانلرك صوكلرينه يعنى ادات مصدردن اول صوك حركه‌يى اشعار ايتمك اوزره حروف املادن برينى يازمغى ترجيح ايده‌رك بواثرمزده محرر قواعدى اكا كوره تأسيس وبنا ايلدك.

١١ ــ اشبو تدقيقاتى مصدرلرك منفى صورتلرنده دخى تحرى ايتمك لازمكلديكندن بوراجقده انلر حقنده‌ده مطالعات عاجزانه‌مزى تحرير ايلدك. شويله‌كه:

قدمانك اكثريسى ميم نافيه‌يى كرك ثقيل كرك خفيف مصدرلرده حروف املاسز اوله‌رق يازمش ايسه‌لرده بوندن برچوق محاذير توليد ايتديكى انواع تجربه‌لرله ثابت اولديغندن ثقيللرده الفله [ما] صورتنده وخفيفلرده ها ايله [مه] شكلنده يازلمق ايجاب ايامشدر انجق مصادر خفيفه‌نك عددى پك از اولديغى كبى كلمه اورته‌سنده فتحهٔ خفيفه‌يى اشعار ايچون ها يازمق املامزك اصولنه پكده موافق اولمديغى ولا يقيله دوشونلديكى حالده بونلرك يوزده طقساننده هاسز يازلديغى حالده هيچ برشيئه التباس لازم كلمكله برابر هيچ برفنالغى موجب اولميه‌جغنى اكلاشيله‌جغندن لزوم قطعى

اولمدقجه بونلره ها وضع ایدلمسنه حاجت اولمدیغندن بو اثرمزده میم نافیه‌یی ثقیللرده الفله وخفیفلرده ساده‌جه‌یازمق جهتنی اساس طوتدق.

١٣ — برده آهنك لسان اقتضاسنجه ترکیده مصدر تخفیفی اولان کلمه‌لرك ثقیللرنده اخرینه ها دکل الف یازمق یعنی [یازمه. باصمه] دکل [یازما. باصما] کبی تحریر ایتمك لازم کلیور ایسه‌ده ثقیللرك نهی حاضرلری دخی بویله‌جه [یازما. باصما] صورتنده الفله یازیلوب مصدر تخفیفی ایله نهی حاضرلر بیننده التباس حاصل اوله‌جغندن وبومصدر تخفیفیلر اسم عدادندن اولوب علم صرف ونحوده کوروله‌جکی وجهله‌پك چوق یرلرده اسم جنس وعلم وصفت اولدقلرندن وذاتاً بومصدر تخفیفیلرده‌کی آخر فتحه‌لر یکده مفخم اولمیوب وقف حالنده بولندیغندن بونلرك نهی حاضرلردن تفریقی ایچون ثقیللرنی‌ده‌ها ایله یازمق جهتنی قبول ایتمك لازم کلیور. انجق بوالتباس کیفیتی خفیفلرده باقی قالیر یعنی [کسمه. ازمه] صورتنده اولان کلمه‌لر هم مصدر تخفیفی همده نهی حاضر اوله‌بیله‌جکندن بونلرده‌ده برچاره تحریسی اقتضا ایدرسه‌ده‌بالاده‌کی ماده‌لرده بیان اولندیغی وجهله مصادر خفیفه‌نك مقداری آزاولمقله برابر بونلردن اسم وصفت کبی مستعمل مصدر تخفیفی یوق دینه‌جك درجه‌ده آز اولدیغندن ملحوظ اولان محاذیر بردرجه‌یه‌قدر برطرف ایدلمش اولورکه شومطالعاته کوره کرك ثقیل وکرك خفیف اولان مصدر تخفیفیلرك هاایله یازلمسنه قرار ویرمك طبیعی کورونمکله بواثرده بونلر حقنده بواصولی اختیار ایلدك.

املانك خصوصات سائره‌سی ایسه فن صرف احکامنه تابع اولدیغندن بوراده جای مطالعه اولمامقله بومقدمه‌یه وبناءعلیه بو برنجی کتابه خاتمه چکدك. وبالله التوفیق.

خواجۀ لسان عثمانی

دن

علم

صرف تركی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبیات] قواعدینی حاوی اوچ مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — ایكنجی كتابی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه سی) — باب عالی جاده سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۰

قصبار

مطبعه کتبخانه ومجلدخانه سی

باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷

Librairie Kasbar

علم صرف ترکی

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

۱ — ترکجه سوزلرك طوغری سویلنوب طوغری یازلملری ایچون بیلنمسی لازم کلن قاعده‌لری واصللری احوالنی بیلدیرن علمه (صرف ترکی) دینور.

۲ — سوز حرفلردن تشکل ایتدیکی کبی حرفلرده حرکه اعانه‌سیله ظاهر اولور بناءً علیه بومقدمه‌ده اول باول حرکه وحرفلردن بحث ایلدك.

۳ — انسان اغزی. دیلی. دوداغی. دیشی. بوغازی واسطه‌سیله نفسنی تحریك وبر کیفیت مخصوصه‌ده کسه‌رك برسس چیقاریرکه اول کیفیت مخصوصه‌یه (حرکه) تسمیه اولنور.

ترکجه‌ده حرکه اساساً اوچ وفرعاً سکزدر.

اساساً اوچ اولان حرکه ترکیده (اوستون) وعربجه‌ده (فتحه) وکذا ترکیده (اسره) وعربجه‌ده (کسره) وکذا ترکیده (اوترو) وعربجه‌ده (ضمه) دینلن شیلردن عبارتدرکه بونلردن:

فتحه - ایکی‌درلو اولوب بری دیکرینه نسبتله اینجه ودیکری دها قالین اولدیغندن اینجه‌سنه (فتحهٔ خفیفه) وقالیننه (فتحهٔ ثقیله) دینور.

فتحهٔ خفیفه - اَتْ. اَرْ. اَشْ. آكْ. الْ. اوْ. بَزْ. بَشْ. بَنْ. تَرْ. يَكْ. سَسْ. شَنْ. فسْ. كَلْ. گمْ. نمْ. يَزْ. يَلْ سوزلریله‌شو اَبَه. اَگَرْ. بَرَه. پَتَكْ. چَكَه. دَمَتْ. دَوَه. رَزَه. سَپَتْ. سَرَنْ. شَبَشْ. شَكَرْ. كَپَكْ. كَسَرْ. كَمَرْ. كَنَه. يَدَكْ. يَمَكْ. يَلَه سوزلرنده وكذا شو اَرْكَكْ. اَكْمَكْ سوزلرنده وكذا اَلَه‌مَكْ. بَزَنْمَكْ. چَكَه‌جَكْ. دَنَه‌مَكْ. مَلَه‌مَكْ سوزلرنده وكذا اَشَه‌لَه‌مَكْ. اَگَه‌لَه‌مَكْ. بَرَه‌لَه‌مَكْ. تَپَه‌لَه‌مَكْ. تَكَرْلَه‌مَكْ. تَلْلَه‌مَكْ سوزلرنده اولان فتحه‌لر كبيدر.

فتحهٔ ثقیله - آرسلان. آچماز. بارداق. باقراج. خایلاز وامثالی سوزلرده واقع فتحه‌لر كبيدر.

کسره - دخی فتحه کبی اینجه وقالین اولدیغندن اینجه‌سنه (کسرهٔ خفیفه) وقالیننه (کسرهٔ ثقیله) تسمیه اولنور.

کسرهٔ خفیفه - ایپْ. ایتْ. ایچْ. ایزْ. ایسْ. بیزْ. چیلْ.

دِنْج. دِیش. دِیك. دِیل. زِیل. سِیس. شِیش. کِیم سوزلریله شو ایبیك. اِینلك. ایسلی. اِیچلی. پِیسلك. چِیزگی. چیرکین. دِیچك. دِیزگین. دِیلیم. دِیشی. دِیزی. دِیکش. سِیجم. فِیلیز. کِیریش سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

کسرهٔ ثقیله – ایبلق. چِیلغین. صِریق. قِیرق. قِیصق. قِیزغین. یِیلغین. یِیرتق سوزلرنده واقع کسره‌لر کیبدر.

ضمه – دخی اساساً خفیف وثقیل اولمق اوزره ایکی‌درلو ایسه‌ده هربری [مبسوطه ومقبوضه] اوله‌رق دها ایکیشر نوعه آیریلورکه بوحالده [ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه. ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه. ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه. ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه] نامنی آلورلر فقط اختصار ایچون:

ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه‌یه یالکز — ضمهٔ مبسوطه
ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ مقصوره
ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه‌یه « — ضمهٔ مفخمه
ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه‌یه « — ضمهٔ ممدوده

تسمیه ایده‌رك اولوجهله آتیده مثاللرینی ارائه ایلدك. شویله‌که:

ضمهٔ مبسوطه – یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مبسوطه دینلن ضمه خفیف اوله‌رق و دوداقلری بر مقدار آچه‌رق تلفظ ایتدیکمز ضمه‌در [اُوز. اُوج. اود. اُوك. دُرت. چول. کور. گوز. گوچ. گول. گوك. گون. کوك] سوزلرنده اولان ضمه کیبدر.

ضمهٔ مقصوره — یعنی ضمهٔ خفیفهٔ مقبوضه دینلن ضمه دخی خفیف اولەرق وفقط دوداقلری بر مقدار صیقەرق سویلدیکمز ضمەدر [ترك. اُوچ. دوز. سُوت. کوب. گوچ. گون. گل. چوروك. کوتوك. یوك] سوزلرنده اولان ضمه کبیدر.

ضمهٔ مفخمه — یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مبسوطه دینلن ضمه ثقیل اولەرق ودوداقلری اولدیجه اوزادوب آچەرق سویلدیکمز ضمەدر [اُو. اُوت. اوف. اوق. اون. بُول. بوی. دون صوی. طوب. طوز. طُوق. طوی. قوج. قوز. قوف. قول. مور. چوق]سوزلرنده واقع ضمەلر کبیدر.

ضمهٔ ممدوده — یعنی ضمهٔ ثقیلهٔ مقبوضه دینلن ضمه ثقیل اولەرق وفقط دوداقلری صیقوب اوزادەرق سویلدیکمز ضمەدر [اُوج. اُون. بُود. بوز. بو. شو. اوجوز. قورد. اوزون. صو. موم. طوز. صوچ. یورد. چول. قوش] سوزلرنده اولان ضمەلر کبیدر.

٤ — **قاعده ١** — ترکجه سوزلر خفیف حرکه ایله باشلارلرسه دیکر حرکەلریده خفیف وثقیل حرکه‌ایله باشلارلرسه دیکرحرکەلریده ثقیل اولورکه بو قاعده‌یه [آهنك قاعدەسی] تسمیه اولندی.

[چَکَه‌جَكْ. گُودَه‌جَكْ. گوسترمك. گَوشکْلَكْ. اوقونمه. اُوزاقلق. ایرغالامه. قورقنج. قورولامق. اوجوزلَق] کبی.

تنبیه — بو قاعده یالکز ترکجه سوزلره مخصوصدر و[قهوه. لیمون. کیمیون] کبی سوزلرده هر نقدر موافق دوشمیورسەده بونلر

اساساً ترکجه دکل الفاظ عمومیه‌دن اولدقلرندن قاعده‌یه طوقنور بر یری یوقدر یالکز [اَلْما] سوزی مخالف کبی کورینور فقط بونکده اصل ترکجه‌ده [آلما] اولمسیله ینه قاعده‌یه موافقتی اکلاشیلور .

٥ — اغزك مخرج معیننده حرکه واسطه‌سیله چیقان سسه (حرف) دینور .

لسان عثمانیده اساساً اوتوز بر حرف یعنی [ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . ل . م . ن . و . ه . ی] حرفلری مستعملدر فقط اصل ترکجه اولان سوزلرده [ث. ح. ذ. ر. ژ. ض. ظ. ع. ل] حرفلریله باشلیان اولمدیغی کبی [ن. ه] ایله باشلار سوزده پك آز بولنور .

٦ — اشبو حرفلر سوزی تشکیل ایتدکلری وقتده بربرلرینه اولاشدیریله‌رق یازیلورلرسه‌ده بو اولاشمق ماده سنده بعض حرفلرده مخالفت وار در یعنی حرفلرك برطاقمی کندیلرندن اول کلن حرفلرله برلشوب صوکره کلنلرله برلشمزلر و برطاقملریده کرك اولندن کرك اخرندن کلنلر ایله برلشورلرکه بونك برنجی قسمنه (حروف انفصال) وایکنجی قسمنه (حروف اتصال) دینور .

حروف انفصال — یعنی کندندن اول کلنلر ایله برلشوب صوکره کلنلر ایله برلشمینلر [ا. د. ذ. ر. ز. ژ. و.]دن عبارت یدی حرفدرکه اول کلن حرفلرله برلشدکلری شکللری شو [ـا . ـد . ـذ . ـر . ـز . ـژ . ـو .] صورتنده بولنور نته‌کیم : [اکمك . دکز . ذاکر . رفعت . ذکی .

ژاله . ويرمك] سوزلرنده برلشمدكلرى و [باير . يدك . كذلك . بايرام . چيزمه . پژمرده . بيوك] سوزلرنده برلشدكلرى كوريلور .

حروف اتصال — يعنى هر ايكى طرفدن برلشن حرفلر حروف انفصالك غيرى اولان ديكر يكرمى‌درت حرفدر كه بونلرك سوزك باشنده اورته‌سنده صوڭكده اولدقلرينه كوره شكللرى آتيده كوسترلمشدر .

سوزك باشنده	سوزك اورته‌سنده	سوزك صوڭكده		
بـ	ـبـ	ب	—	باش . بك . سبب . حلب
پـ	ـپـ	پ	—	پاك . پس . سپت . —
تـ	ـتـ	ت	—	تاج . ترس . پتك . بيت
ثـ	ـثـ	ث	—	ثابت . ثنا . تثنيه . بث
جـ	ـجـ	ج	—	جاهل . جهل . ابجد . حج
چـ	ـچـ	چ	—	چاقى . چكردك . ايچكى . پيچ
حـ	ـحـ	ح	—	حاكم . حكم . محكمه . ريح
خـ	ـخـ	خ	—	خالد . خبر . مخبر . راسخ
سـ	ـسـ	س	—	سالم . سفر . مسلم . نركس
شـ	ـشـ	ش	—	شاكر . شكرى . مشتكى . عيش
صـ	ـصـ	ص	—	صالح . صلح . مصلحت . ناقص

ضـ	ـضـ	ـض	—	ضابط .	ضبط .	مضبطه .	غوامض
طـ	ـطـ	ـط	—	طالب .	طلبه .	مطلوب .	روابط
ظـ	ـظـ	ـظ	—	ظاهر .	ظهر .	مظهر .	غيظ
عـ	ـعـ	ـع	—	عالى .	عليه .	معلوم .	مانع
غـ	ـغـ	ـغ	—	غالب .	غلبه .	مغلوب .	بالغ
فـ	ـفـ	ـف	—	فائق .	فسقيه .	مفتوح .	نظيف
قـ	ـقـ	ـق	—	قادر .	قدر .	مقدر .	فاسق
كـ	ـكـ	ـك	—	كافر .	كفر .	مكتوب .	كزمك
لـ	ـلـ	ـل	—	لازم .	لزوم .	ملزوم .	داخل
مـ	ـمـ	ـم	—	مالك .	ملك .	يمين .	نعيم
نـ	ـنـ	ـن	—	نامق .	نمك .	بنده .	امين
هـ	ـهـ	ـه	—	هاشم .	هشيار .	لهب .	وله
يـ	ـيـ	ـى	—	يازى .	يمنى .	ميمنت ..	على

٧ — حرفلرك تلفظلرى ايچون حركه‌يه احتياجلرى دركار ايسه‌ده بعضاً برحرف اوست طرفنده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماد ايده‌رك ظاهر اولور وبو صورتله ينه مقصد حاصل اولوركه بوندن ايكى شئ تولد ايدر يعنى يا حرفك كنديسنه مخصوص حركه‌سى بولنور وياخود اوست طرفنده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماداً سويلنور .

ايمدى برحرفك كنديسنه مخصوص حركه‌سى وار ايسه اول حرفه [متحرك] واوست طرفده‌كى حرفك حركه‌سنه اعتماد ايدرسه اول حرفه‌ده [ساكن] دينور [مكتب] كبى‌كه بوراده ميم متحرك كاف ساكن و تاء متحرك با ساكندر .

متحرك اولان حرفك حركه‌سى فتحه ايسه اكا [مفتوح] كسره ايسه [مكسور] ضمه ايسه [مضموم] دينور نته‌كيم : [مُنقَسِم] سوزنده ميم مضموم نون ساكن وقاف مفتوح سين مكسور ميم ساكندر .

٨ — تركجه سوزلرده فتحهٔ ثقيله يرينه برالف وفتحهٔ خفيفه يرينه برها وكسره‌لره بدل بر يا وضمه‌لر ايچونده بر واو يازمق قديمدن برى عادت اولديغندن اشبو درت حرفه يعنى [ا ، و ، ه ، ى] حرفلرينه [حروف املا] دينور

باش ياز چراق صمان گوچلك اولماز اوجوز
قازمه مله‌مه دوه اينجك چاليم آليم بيچكى .. كبى

٩ — كاف حرفى تركجه‌ده درت صورتله تلفظ اولنوركه بونلردن:

برنجيسى — [كيك ، كينك ، كاه‌بك ، كشى ، ككه‌له‌مك] سوزلرنده اولديغى كبى اينجه اوقنور يعنى عرب كافى مثللو سويلنوركه بوكا [كاف عربى] دينور.

ايكنجيسى — [گيرمه ، گرگى ، گونش ، گوزل] سوزلرنده اولديغى كبى قالين اوقنور يعنى فارسى كافى مثللو سويلنوركه بوكاده [كاف فارسى] دينور.

اوچنجيسى —[بڭا، سڭا، بيورڭ، اوطورڭ] سوزلرنده اولديغى كبى نون مثللو تلفظ اولناندركه بوحرف سوزك اولنده بولنميوب اورته‌سنده ويا آخرنده اولوركه اورته‌سنده اولانلره [صاغر كاف] وآخرنده اولانلره [كاف خطاب] دينور.

دردنجیسی – اساساً کاف فارسی اولدیغی حالده مؤخراً فصحای عثمانیه اراسنده یا کبی تلفظ ایدیلن و[بك. اکری. مکر. یکیت]کبی کلمه‌لرده اولان کافدرکه بوکاده [کاف یائی] تسمیه ایلدك.

١٠ – قاعدهٔ ٢ – ترکجه‌ده آخرنده ساکن قاف اولان سوزلرك آخرینه (حاصل مصدر اداتی اولان شین ایله میمدن بشقه) برحرف کلورده حسب‌الایجاب قاف حرکه‌لنورسه غینه تبدیل اولنور (اياق)دن [اياغم . اياغك . اياغی . اياغمز . اياغه . اياغنده] کبی‌اولورفقط حاصل مصدر اداتیله :

قالق — دن — قالقش

باق — « — باقش

طاق — « — طاقم

صیق — « — صیقم

صورتنده ینه قاف‌قالور وقاف حرکه‌لنمزسه ینه قاف حالنده بولنور (اياق)دن‌اياقلر و(قباق)دن‌قباقلر کبی.

فائده – برچوق کاتبلرك [اولمغله . بولمغله . اولنمغله. بولنمغله] صورتلرنده غین ایله یازدقلری بوکلمه‌لرك اصللری (اولمق . بولمق) اولدیغندن وبورادهِ قافلر ینه ساکن‌قالدقلرندن اویله غین‌ایله یازملری یاکلش اولوب قاف‌ایله [اولمقله. بولمقله. اولنمقله. بولنمقله] صورتلرنده یازمق لازمدر.

١١ – قاعدهٔ ٣ – ترکیده ساکن‌اولان‌کاف عربیلرحرکه‌لندکاری زمانده کاف یائی‌یه قلب اولنورلر [سومك]دن [سومکی] کبی که تلفظده عادتا [سومه‌یی] کبی ادا اولنور.

ايچمك — دن — ايچمگه كبى كه تلفظده (ايچمه يه) كيدر.
گزمك — « — گزمگى « « (گزمه يى) «
لكن بونلرك تلفظ كبى دكل قاعده كبى كاف يائى ايله يازلملرى شرطدر تلفظ كبى يازمق قاعده سزلكدر.

برده [تُرْكْ . كُوْرْكْ . كُوشْكْ] كلمه لرى بوقاعده دن مستثنا اولوب بونلرك آخرلرنده كى كافلر حركه لندكلرنده ينه كاف عربى كبى تلفظ اولنورلر [تركه. تركى. تركك . كوركه . كوركى . كوركك . كوشكه . كوشكى . كوشكك] كبى .

١٢ – قاعده ٤ – تركى فعللر ايله بعض اسملرده بولنان ساكن تالر حركه لندكلرنده يازيده داله قلب اولنور فقط بوقلب سببيله بشقه بركلمه يه التباسى لازمكلورسه اولوقت قلب اولنماز.

فعلده — ديتمك — دن — ديدن . ديديلن
اسمده— درت — « — دردر . دردنجى

كبى اولور فقط يابمق معناسنه اولان [ايتمك]دن ايدن كلوب اوته يه قاقمق معناسنه اولان [ايتمك] دن ايسه ديكرينه بكزمه مك ايچون داله قلب اولنميه رق [ايتن] صورتنده يازيلور.

فائده — كرك بوصورتله قلب ايدلمش اولان داللرك كركسه تركجه سوزلرك ديكر داللرينك حركه لرى مفخم اولور وياخود كندى ساكن اولورده ماقبلنك حركه سى مفخم بولنورسه اووقت ضاد كبى وصور سائره ده ايجابنه كوره دال ويا تا كبى تلفظ اولنورلر. نته كيم [قادين. قالدرمق قاندرمق. خانده فلانده] كبى سوزلرده ضاد مثللو

و[كلدى. ديمك] كبى سوزلرده اصل دال كبى و[سوپرندى. بولاندى. آصدى. كسدى] كبى سوزلردهده تا كبى سويلنور.

تنبيه — بوندن اول بيان اولنان ايكنجى اوچنجى دردنجى قاعدهلره (قلب قواعدى) دينور.

١٣ — قاعده ٥ — كلمات تركيهنك اخرلرينه ادواتدن برشىء الحاق اولنهجغى زمانده الحاق اولنهجقلرى كلمهنك حركهسنه كوره حركهلنورلركه بونده درت وجه واردر وبوقاعدهيه [قاعدهٔ تحريك] دينور:

وجه اول — كلمهنك اخرى ساكن وحرف لاحقده ساكن ايسه اولوقت اوسططرفدهكى حركهيه باقيلور اكر اول اوسططرف حركهسى فتحه وكسره ايسه كلمهنك اخرى مكسور قيلنور واكر ضمه ايسه كلمهنك اخرينه ضمهٔ ثقيله كلور صوكره ادات وضع اولنور.

ماقبلى مفتوح	آل ـ دن ـ آليش وآليم
	چال ـ « ـ چاليش وچاليم
	گل ـ « ـ گليش
	يد ـ « ـ يديش
« مكسور	بيل ـ دن ـ بيليش
	چيق ـ « ـ چيقيش
« مضموم	اول ـ دن ـ اولوش واولوم
	يوز ـ « ـ يوزوش
	طون ـ « ـ طونوق
	بوز ـ « ـ بوزوق

کبی اولوب انجق بو وجهده :

دون ـ دن ـ دونك

اورك ـ « ـ اورکاك

سوزلری مستثنادر .

وجه ثانی — کلمه‌نك اخری ساکن وحرف لاحق متحرك اولورسه ینه ساکن اولان اخرك ماقبلنده‌کی حرکه‌یه اعتبارایله لاحقك حرکه‌سی تحول ایده‌رك اکا تابع اولور . مثلا : [کن و قن] دن عبارت اولان اداتلر آتیده اولدیغی کبی حرکه‌لنورلر :

بیش ـ دن ـ بیشکین

قیز ـ « ـ قیزغین

اول ـ « ـ اولغون

دوش ـ « ـ دوشکون . . . کبی

فائده — ادات نسبت اولان (لی ولو) دخی بو قاعده‌یه تابعدر

یر ـ دن ـ یرلی

ادرنه ـ « ـ ادرنه‌لی

زور ـ « ـ زورلو

اوز ـ « ـ اوزلو . . کبی .

وجه ثالث — کلمه‌نك اخری متحرك و حرف لاحق ساکن اولورسه عینیله قالور :

آدا ـ دن ـ آداق

اوینا ـ « ـ اویناق واویناش

ایسته ـ دن ـ ایسته‌ك
دیله ـ « ـ دیله‌ك .. كبی.

وجه رابع — كلمه‌نك اخری متحرك و حرف لاحقده متحرك اولورده اول اخرك حركه‌سی فتحه وكسره اولورسه حرف لاحق مكسور قیلنور واخرك حركه‌سی ضمه ایسه (بهمه‌حال یاضمهٔ مقبوضه ویا ضمهٔ ممدوده اوله‌جغندن) حرف لاحقك حركه‌سیده انلردن اولور.

آخری مفتوح	ارا	دن	ارایش
	ایسته	«	ایسته‌یش
« مكسور	آجی	«	آجییش
	قازی	«	قازییش
« مضموم	چورو	«	چورویوش
	اوقو	«	اوقویوش

فائده — اشبو قاعدهٔ تحریكده كسره‌نك یا وضمه‌نك واوایله ادا اولندیغنه تبعاً كسره ایله ابتدا ایدن تركی كلمه‌لرك اكثریسی برنجی حرفدن صوكره بر یا علاوه‌ایده‌رك یعنی [ایكله‌مك. دیلمك. بچمك. صیقمق] صورتنده یازدیغمزدن یاسز اوله‌رق یازیلان وچند كلمه‌دن عبارت بولنان [استه‌مك. چدیكله‌مك. طرمالامق. چرپمق] كبی سوزلریده یا ایله یازمقده محسنات اولدیغندن بونلریده یاایله [ایسته‌مك. چیمدیكله‌مك. طیرمالامق. چیرپمق] صورتنده یازمالیز.

١٤ — حركه‌لرك وحرفلرك تفریقیله تفهملرینی تسهیل ومعنای تقویه ایچون یازیده برطاقم نقطه وسائره استعمال اولنوركه بونلره [اشارات] دینور.

معنانى تقويه ايچون قوللانيلان اشارتلر نحوده بيان اولنه جقلرندن بوراده حركه وحرفلره متعلق اولانلرى تعريف اولنديلر:

حركه يه متعلق اشارتلر — فتحه‌يى بيان ايچون لزومى حالنده حرف مفتوحك اوزرينه قونيلان شو [ـَ] وكسره‌يى اشعار ايچون حرف مكسورك آلتنه قونيلان شو [ـِ] وضمه‌يى كوسترمك ايچون حرف مضمومك اوزرينه وضع اولنان شو [ـُ] اشارتلرله عربى كلمه‌لرك آخرينه قونيلوب [تنوين] دينلن وايكى اوستونى كوسترن شو [ـً] وايكى اسره‌يى بيلديرن شو [ـٍ] وايكى اوترويى كوسترن شو [ـٌ] علامتدن عبارتدر. برده حرف ساكنى كوسترمك ايچون اوزرينه قونيلان و[جزم] تعبير ايديلن شو [ـْ] اشارتله عربى وفارسى كلمه‌لرده ممدود الفلرك اوزرينه قونان و[مد] دينان شو [~] اشارتدر.

حرفلره متعلق اشارتلر — شكللرى بربرينه بكزه‌ين حرفلرى تفريق ايچون اولان نقطه ايله عربيده برحرفى مكرر اوقوتمق اوزره اوزرينه قونيلان و[شده] تعبير اولنان شو [ـّ] اشارتدن و[همزه] تسميه اولنان بو [ء] شكلدن عبارتدر.

١٥ — حرفلرك اجتماعيله حاصل اولان سس برشيئه دلالت ايدرسه اكا [لفظ معتبر] دينوركه بوده يا تماماً معنيدار اولور يا اولماز.

اكر تماميله معنيدار اولورسه اكا [كلمه] دينور.

كلمه: اسم، فعل، ادات اوله‌رق اوچ نوعدركه اداتلر نحوده بيان اولنه‌جقلرندن اشبو صرف كتابنده اسمله فعل احوالندن بحث اولنمشدر بناءً عليه اشبو كتاب بو مقدمه‌دن بشقه ايكى مقاله اوزرينه تحرير وتدوين اولندى.

برنجی مقاله

اسم

١٦ — زماندن مجرد اولەرق مستقل بر معنایه دلالت ایدن کلمه یه [اسم] دینور. [چیچك. آغاج. ارمود. چالغی. قوناق. سوزکی. او. بو. شو. بن. سن. بز. کیم. نه] کلمەلری کبی که اشبو کلمەلرك حاللرینه دقت اولنورسه بر طاقمنك یعنی چیچك اغاج ارمود کبیلرك اچیقدن اچیغه دلالتلری معلوم اولوب دیکرلرنده بعض مرتبه کیزلیلك بولنورکه اشبو کیزلیلکده متنوع اولدیغندن اسملر معنالرینه دلالتی جهتیله [مُظهر. مضمر. مُبهم. کنایه]ناملریله اساساً درت نوعەایریلوب برده [اسم معنی] ایله تشعب ایتدیکندن اشبومقاله بونلرك جملەسندن یعنی [مظهرات. مضمرات. مبهمات. کنایات. اسم معنی]دن بحث ایتمك اوزره بش باب اوزرینه تدوین اولندی.

برنجی باب

{مظهرات}

١٧ — موضوع اولدیغی معنایه بلاواسطه و اچیقدن اچیغه دلالت ایدن اسمه [اسم مظهر] دینور [اغاج، ارمود، چالغی، قوناق] کبی که بونلردن چالغی وقوناق کلمەلرینه دقت اولنورسه برینك چالمق ایشنه ودیکرینك قونمق فعلنه تعلقلری اولدیغی یعنی بونلرك مادۀ فعله مناسبتلری بولندیغی اکلاشیلور دیکرلرنده یعنی اغاجەارمود

سوزلرنده ایسه بویله برمناسبت کورلمز بناءً علیه اسم مظهرلر مادهٔ فعله منسوب اولمدقلرینه کوره ایکی نوع اوللری لازم کلور که بونلردن مادهٔ فعله منسوب اولمیانلره [اسم جامد] ومادهٔ فعله منسوب اولانلره ده [اسم مشتق] دینور اشبو اسم مشتقلر فعله متعلق اولان ایکنجی مقاله ده مذکور اولدقلرندن بوراده اسماء جامده دن بحث اولنه جقدر.

بوراده ذکر اولنه جق اسملر [اسم علم، اسم جنس] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم مکان، اسم زمان، اسم تصغیر، اسم آلت، صفت] دینلن اسملردن عبارتدر.

اسم علملر

۱۸ — اشخاص و اشیادن بر فرد معینه دلالت ایدن اسمه [علم] دینور نته کیم: [ابراهیم، استانبول، فرات] سوزلرندن ابراهیم انسانلردن برینك استانبول شهرلردن برینك وفرات ایرماقلردن برینك اسمی اولوب بونلر سویلندکده خاطره بشقه شیٔ کلمیوب مطلقا مسمالری اولان شیلر اکلاشیلور.

وکذا [آرارات، آسیا، آطرانوس، افریقا، امریقا، آثور، بابل، باندرمه، بایندر، پارس، تاتارستان، چالدران، جانیق، زانطه، ساردنیا، ساقسونیا، شام، طانجه، فارس، فاس، قابل، کابل، صالح، قبریس، یمن] سوزلری معین برر شیئه دلالت ایتدکلرندن بونلر وامثالی اولان اسملر هپ علم نوعندندر.

اسم جنسلر

۱۹ — افراد کثیره یی افاده ایدن اسملره [اسم جنس] دینور

[حيوان، انسان، اطه، قوش، ايرماق] كبى كه جانلى اولان و حركت ايدن مخلوقاتك جملەسنه حيوان وبزم كبى اولان مخلوقاتك جملەسنه انسان وهرطرفى صوايله محاط اولان قرەلرك جملەسنه اطه وحيواناتدن قنادلريله اوچانلرك جملەسنه قوش ويريوزنده اقان صولرك جملەبيوكلرينه ايرماق دينور .

يعنى [احمد، على ، حسن ، عمر] علملريله تفريق ايدلمش اولان ادملرك جملەسنه انسان و[استانبول، ويانه، پارس، ازمير، شام]علملريله بللى ايدلمش اولان مملكتلرك جملەسنه [شهر] وكذا [طونه، آردا ، مريچ ، طونجه واردار، سيحان، فرات. دجله، نيل] علملريله بللنمش اولان بيوك صولرك جملەسنه [ايرماق] ويا [نهر] دينور.

٢٠ — **اخطار مهم** : بعض لسانلرله بزم مؤلفلرك بعضيلرينك اثرلرنده اسم جنسلره [اسم عام] واسم علملره [اسم خاص] دينلمش ايسەده بوتعبيرلره كوره همحيوان همانسان كلمەلرى اسم عام اولوب حالبوكه انسان حيوانده داخل اولديغندن مبتديلرجه دفعة انسان حيوانه نسبتله خاص ظن اولنمقدەوبوخصوص (حيوان.قوش)و(نبات. چمن. چيچك) وامثالى كلمەلردەده اولمقده ايدوكندن بومشكلاتى دفع ايتمك ومدقق اعظم (امامسيبويه) حضرتلرينك قول محققانەسى اثرنده بولنمق اوزره بزكتابمزده عام خاص سوزلرينى تركايله (اسمعلم واسم جنس) تعبيرلرينى اختيار ايلدك.

٢١ اسم جنسلرك بردانەسنه (مفرد) وبردن زيادەسنه(جمع) دينور وتركجەده برمفردى جمع ياپمق ايچون فتحلامايله آخرينه بر[لر] كتوريلور

جمع	مفرد
قوشلر	قوش
اطه‌لر	اطه
ایرماقلر ... کبی.	ایرماق

اسم مکانلر

٢٢ — برمکانه دلالت ایدن اسمه (اسم‌مکان) دینورکه اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر.

اصلی اولانلر — اسم جنسلردن [اَوْ . یووه . کومس. سرای. کوشك. قلبه.قله] کبی طوغریدن‌طوغری‌یه برمکان افاده‌ایدن کلمه‌لردر.

قیاسی اولانلر — فعللرایله اسم‌جنسلردن قاعده ایله یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده کوریله‌جکدر.

اسملردن اولانلر — اسم جنسلرك خفیف حرکه‌لی اولانلرینك آخرلرینه کسر لام ایله [لِك] وثقیل حرکه‌لیلرك آخرلرینه ینه کسر لام ایله [لِق] علاوه‌سیله یاپیلور

١ { چیچك - دن — چیچکلك
کول — » — کوللك }

٢ { چالی — » — چالیلق
قوش — » — قوشلق }

کبی ایسه‌ده لسان عثمانیده مستعمل عربی وفارسی کلمه‌لریله دیکر بعض اسملرده هم‌خفیف هم ثقیل جرکه بولندیغندن اولوقت صوك

حرکه‌یه اعتبار اولنور یعنی اسم مکان یاپیله‌جق کلمه‌نك صوك حرکه‌سی ثقیل ایسه (لق) خفیف ایسه (لك) کتوریلور

مزار — دن — مزارلق

قندیل — « — قندیللك ... کبی.

٢٣ — بوصورتله یاپیلان اسم مکانلر مفرد اولوب بونلری جمع قیلمق ایچون ینه آخرلرینه [لر] علاوه اولنور.

١ کومس — دن — کومسلر
قلە — « — قلەلر

٢ چیچکلك — « — چیچکلکلر
قوشلق — « — قوشلقلر

٣ مزارلق — « — مزارلقلر
قندیللك — « — قندیللکلر ... کبی.

اسم زمانلر

٢٤ — بر زمانه دلالت ایدن اسملره [اسم زمان] دینورکه بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — اسملردن [آی. کون. کوندوز. کیجه. قیش. یاز . هفته . ییل . ساعت] کبی طوغریدن‌طوغری‌یه بر زمانه دلالت ایدنلر در .

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردرکه اشتقاقده فعل بحثنده بیان اولنه‌جقلر در .

۲۵ — اسم زمانلرده دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر

آی ـ دن ـ آیلر

کون ـ « ـ کونلر. . . کبی.

اسم تصغیر

۲۶ — مسماسنك کوچکلکنی بیان ایتمك اوزره اسملر قاعده ایله تصغیر اولندقده اول اسمه (اسم تصغیر) دینورکه بونده درت صورت واردر:

برنجیسی — اخرنده قاف و کاف بولنمیان اسملرك خفیف حرکه‌لیلرینك آخرینه کسر جیم ایله (جك) وثقیل حرکه‌لی اولانلرینك آخرینه (جق) علاوه ایتمکدر

۱ { دره ـ دن ـ دره‌جك
کدی ـ « ـ کدیجك

۲ { اوطه ـ « ـ اوطه‌جق
قادین ـ « ـ قادینجق... کبی.

ایکنجیسی — اخرنده قاف و کاف اولمیان اسملرك حرکاتی هم خفیف هم ثقیل ایسه صوك حرکه‌یه کوره عمل ایتمکدر یعنی صوك حرکه خفیف ایسه (جك) ثقیل ایسه (جق) علاوه ایتمکدر

قندیل ـ دن ـ قندیلجك

لیمون ـ « ـ لیمونجق... کبی .

اوچنجیسی — اسم برهجادن عبارت ایسه حرکه‌سی خفیف اولنجه فتح جیم وکسر کاف ایله (جکز) و حرکه‌سی ثقیل ایسه (جغز) علاوه اولنور

١
او ـ دن ـ اوجکز
یر ـ « ـ یرجکز
کوی ـ « ـ کویجکز
سوز ـ « ـ سوزجکز

٢
قیز ـ « ـ قیزجغز
قوش ـ « ـ قوشجغز
دال ـ « ـ دالجغز . . . کبی.

دردنجیسی — اسمك اخرنده قاف ویا کاف بولنورسه ادات تصغیردن اول اول قاف وکاف حذف اولنمقدر

١
دوشه‌ك ـ دن ـ دوشه‌جك
اشك ـ « ـ اشه‌جك

٢
دوداق ـ « ـ دوداجق
قولاق ـ « ـ قولاجق . . . کبی .

٢٧ — اشبو اسم تصغیرلر دخی سائر اسملر کبی جمع قیلنورلر
دره‌جك ـ دن ـ دره‌جکلر
اوطه‌جق ـ « ـ اوطه‌جقلر
قیزجغز ـ « ـ قیزجغزلر
کویجکز ـ « ـ کویجکزلر
دوشه‌جك ـ « ـ دوشه‌جکلر
دوداجق ـ « ـ دوداجقلر . . . کبی.

اسم آلت

٢٨ — بر آلت معناسنی ویرن اسمه [اسم آلت] دینور که بوده اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر .

اصلی اولانلر — [آناختار. بیچاق. بالطه. کورك. چاپه] کبی طوغریدن طوغری‌یه بر آلته دلالت ایدن اسملردر.

قیاسی اولانلر — فعللردن یاپیلانلردرکه فعل بحثنده کوریله جکلردر. اسم آلتلر دخی دیکر اسملر کبی جمع یاپیلورلر [بیچاقلر. بالطه‌لر] کبی.

صفت

۲۹ — بر اسمك حال وشاننی بیلدیرن کلمه‌یه [صفت] واول اسمه [موصوف] دینور (کوزل یوز) کبی که بوراده کوزل سوزی یوزك حال وشاننی بیلدیردیکندن بوکا صفت و یوزاسمنه‌ده موصوف دینور. صفتلر اصلی و قیاسی اوله‌رق ایکی نوع اولوب برده تفریط تقلیل تفریط تفضیل ایدلملری احوالی اولدیغندن بو مبحث اوچ فصل اوزرینه تفصیل اولندی.

برنجی فصل

صفات اصلیه

۳۰ — طوغریدن طوغری‌یه وحال اصلیسی اوزره بر اسمی وصف ایدن لفظه [صفت اصلی] دینورکه بوده [الفاظ وصفیه] و[اسماء اعداد]دن عبارتدر.

۳۱ — الفاظ وصفیه : معنالرنده صفت حالی اولوب ایشیدیلوب بالمنمکله بیلنان سماعی برطاقم الفاظدرکه درخاطر اولنه‌بیلنلری شو :

[آج. آجی. آز. آغیر. آق. آل. الاجه. آیری. اسکی. اکرتی ای. اوبور. اورته. اوجوز. اوزون . . . . . . بشقه. بیاغی. برابر. برحای. بللی. بوز. بول. بك. چاپراز. چاقر. تك. چفت. چیل. چوره. چی. شاشی. دنج. صاری. صیقی. صاغ. صاغلام شن. طار. قابا. قاتی. قارت. قاره. قرمزی. قیصه. قیزیل. مور. یالکز. یاصی. یشیل . . .] سوزلری کبیدر.

۳۲ — **فائده** : معنای وصفینك تمامی بیانی ایچون صفتك اولکی حرفی تکرار واکثریا (پ) یاخود (س) ویاخود (م) ایله برکلمه تشکیل اولنوب اول صفتك اوکنده ایراد اولنورکه بوکا [مؤکد صفت] دینور:

[آپ آچیق. آپ آل. اوپ اوزون. صاپ صاری. صاپ صاغ. قاپ قاره. چپ چوره. قیپ قیرمزی]

[باس بیان. باس بیاغی. تاس تمام. طاس طار. قاس قاتی. ماس مائی. بس بللی. موس مور]

[بام بشقه. چام چاقر. یام یاصی. تم تك. یم یشیل. سیم سیاه. دیم دیك. صیم صیقی. بوم بوز] کبی.

۳۳ — **اسماء اعداد** : ترکجه‌ده بردن نهایته قدر اولان [بر ایکی اوچ درت بش ... اون یکرمی اوتوز ... یوز... بیك ...] کبی عددلر ایله بردن کوچك مقداری بیان ایدن و [کسریه] دینلن [یارم. اوچده بر. درتده بر. بشده بر... الخ] لفظلری دخی صفات اصلیه‌دندر نته‌کیم [بر پاره. ایکی غروش. یارم کون] دینلدکده بر لفظی پاره‌یی ایکی دخی غروشی ویارم دخی کونی وصف ایدرلر .

ایکنجی فصل

صفات قیاسیه

٣٤ — فعللرله اسملردن قاعده ایله یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور.

فعللردن اولانلر — اشاغیده فعل بحثنده کوروله‌جکدر.

اسملردن اولانلر — اسملرله اسماء اعداددن قواعد مخصوصه‌سیله یاپیلانلردرکه اسملردن یاپیلانلره [صفات نسبیه] واسماء اعداددن اولانلره [اعدادوصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سیده بروجه آتی تعریف اولنورلر

٣٥ — **صفات نسبیه** : اسملرك آخرلرینه [جه ، جی ، لو ـ لی ، مسی ، دش ، لك ـ لق] اداتلرینك علاوه‌سیله نسبت معناسنی متضمن اوله‌رق یاپیلان صفتلردرکه بونلردن :

جَه ـ اداتی براسمك آخرینه الحاق اولندقده نسبت معناسنی افاده ایدر بر صفت اولور

عربجه . روسجه . فرانسزجه . . . کبی که

عربجه‌سوز . روسجه یازی . فرانسزجه کتاب . . . دینور.

جی ـ اداتی اسملرك آخرینه قونلدقده برایش ایله اشتغالی کوسترر بر نوع صفت نسبیه یاپار

سوتجی . سبزه‌جی . موجی . یغورتجی ... کبی .

لو ـ لی ـ اداتلری اسملرك آخرینه کلدکده اول اسمه منسوب

برفرده دلالت معناسنی ویرر برصفت یاپارکه بوکا (اسم‌منسوب) دخی دینور وبواداتلرك حرکه‌سی خفیف اولان کلمه‌یه یالیسی وثقیل اولانه واولیسی داخل اولور

یرلی. سلانیکلی. اسکدارلی

استانبوللو . صوقوللو. زورلو. طاغلو ... کبی .

مسی ـ قدیماً (سی) اداتی اسملره لاحق اولدقده معنای تشبیهی متضمن برصفت یاپاردی فقط استعمال جدیده کوره‌برده‌میم زیاده‌قیلندی

اورمانمسی . محله‌مسی. ابدالمسی ... کبی .

دَش ـ اداتی اسملره التحاق ایتدکده‌برلك معناسنه برصفت‌یاپارکه ثقیل حرکه‌لیلرده بوادات (داش) صورتنه کیرر وکلمه‌نك آخری دال اولورسه اول دال حذف اولنور

١ ـ پیر ـ دن ـ پیردش
٢ ـ یول ـ « ـ یولداش
٣ ـ آد ـ « ـ آداش

کبی اولوب (قرداش) لفظیده [قارینداش] دن مخفف اوله‌رق ینه بو قاعده‌یه تابعدر.

لك ـ لق : ـ اداتلری اسم عددلر ایله اصلی اولان اسم زمان واسم مکانلره لاحق اوله‌رق انلری صفت یاپارلر وخفیف حرکه‌لیلره کافلیسی ثقیللره قافلیسی کلور

اسم عددلرده ـ بشلك. اونلق. یکرمیلك. آلتیلق
اسم مکانلرده ـ جنتلك. جهنملك . صو بالق
اسم زمانلرده ـ آیلق. ییللق. کونلك ... کبی .

٣٦ — **اعداد وصفیه** : ترکی اسماء اعدادك آخرلرینه (نجی) علاوه‌سیله یاپیلان عددلردن عبارتدر [برنجی . ایکنجی . اوچنجی . دردنجی . بشنجی ... الخ] کبی .

٣٧ — **اعداد توزیعیه** : ترکجه‌عددلردن آخرلری ساکن اولانلره بر(ر) ومتحرك اولانلره (شَر) علاوه‌سیله یاپیلان وصفیلردر

١ ـ برر . اوچر . دردر . بشر . سکزر . طقوزر . اونر

٢ ـ ایکیشر . آلتیشر . یدیشر .. کبی

٣٨ — **اخطار مهم** : ترکجه صفتلر موصوفلریله برلکده ذکر اولنورلرسه موصوفلری جمع دخی اولسه صفتلر جمعلنمزلر فقط موصوفلری جمع اولدقلری حالده محذوف بولنورلرسه انلره دلالت ایتمك ایچون صفتلر اسملر کبی جمعلنورلر یعنی

کوزللر کوزلر قاره‌لر قاشلر	دینلمیوب	کوزل کوزلر قاره قاشلر

دینور فقط :

فلان سیاه لباسلر کینمش ... یرنده موصوفك حذفیله

فلان سیاهلر کینمش ... دینور .

اوچنجی فصل

صفتلرك تصغیر ، تقلیل ، تفریط ، تفضیل ایدلملری

٣٩ — برصفتك تصغیری اسملرده اولدیغی کبی (جِك . جِق) اداتلرینك علاوه‌سیله‌در

١ ـ اوسته‌جق . قالفه‌جق
٢ ـ جاهلجك . عالمجك

کبی اولوب اسم تصغیرلرده جریان ایدن وجوهات بوراده‌ده جاریدر نته‌کیم
بیوك ـ دن حذف کاف ایله ـ بیوجك
کوچوك ـ دن « « ـ کوچوجك ... دینور .

٤٠ ــ تقلیل صفت ایسه برصفتك آزالدلمسی دیمکدرکه بوده صفتلرك آخرلرینه [جه و مسی] علاوه‌سیله اولور

١ { ابدال ـ دن آز آبدال معناسنه ـ ابدالجه
اوزون ـ « « اوزون « ـ اوزونجه }

٢ { اکشی ـ دن آز اکشی معناسنه ـ اکشیمسی
طاتلی ـ « « طاتلی « ـ طاتلیمسی ... کبی. }

٤١ ــ تفریط ایسه صفتلرك مبالغه‌سی مطلوب اولدیغی یرلرده اوللرینه [پك . چوق. زیاده. غایت] صفتلرینك علاوه‌سیله اولور [پك درین. چوق کوزل. غایت اوجوز. زیاده فنا] کبی .

٤٢ ــ تفضیل دخی برینك دیکرینه فضل ورجحانی کوسترمك مراد اولندقده صفتلرك اوللرینه [اك. دها] اداتلرینك وضعیله اولور

١ ـ بونلرك اك کوزلی بودر
٢ ـ بوشوندن دها کوزل ... کبی .

ایکنجی باب

{ مضمرات }

٤٣ ــ براسمك مسماسنی اشعار ایله اول اسمك یرینی طوتان

کلمه‌یه [ضمیر] دینوب یرینی طوتدیغی اسمه‌ده (مرجع) تعبیراولنور [بن. سن. او] سوزلری کبی که (بن) ضمیرینك مرجعی سویلین آدم اولوب بوکا [متکلم] دینور و(سن) ضمیرینك مرجعی سویلین آدمك قارشوسنده بولنان آدمدرکه بوکاده [مخاطب] دینور و(او) ضمیرینك مرجعی اوراده موجود اولمیان بر آدمدرکه بوکاده [غائب] تسمیه اولنور.

ترکی ضمیرلر یرینی طوتدقلری اسملرك حاللرینه واشعار ایتدکلری مسما ومعنالره کوره [شخصی. اضافی. نسبی. فعلی. وصفی]ناملریله بش طاقم اولدیغندن جمله‌سی بروجه آتی تعریف اولندی .

ضمیر شخصی

٤٤ — بر شخصك یرینی طوتان ضمیرلره [ضمیر شخصی] دینور که متکلم مخاطب غائب احوالیله مفرد وجمع اولملری شو :

مفرد متکلم ایچون — بن
« مخاطب « — سن
« غائب « — او
جمع متکلم « — بز
« مخاطب « — سز
« غائب « — آنلر

یعنی [بن . سن . او — بز . سز . آنلر] دن عبارتدر .

٤٥ — لسانمزده تعظیم قصد اولندیغی صره‌لرده ذاتاً جمع اولان [بز . سز] ضمیرلری برکره دها (لر) ایله جمعلنوب [بزلر . سزلر] دیمك جائز در .

ضمیر اضافی

٤٦ — بالاضافه تملك ونسبت بیان ایدن [م. ك. ی. مز. کز] حرفلرینه [ضمیر اضافی] دینورکه بونلردن

مفرد متکلم ایچون ـ م
» مخاطب » ـ كِ
» غائب » ـ ی
جمع متکلم » ـ مز
» مخاطب » ـ کز
» غائب » ـ ی... صورتلری مخصصدر.

٤٧ — اشبو ضمیر اضافیلر اسملرك اخرینه کلوب نسبت و تملك معناسنی ویررلرکه داخل اوله جقلری اسملرك اخرلرنده حروف املادن بریسی بولنورسه غائب صورتلرنده اشبو ضمیردن اول برده (س) کتوریلور و اسم جمعلره دخی داخل اولورلر .

ـ اخری حروف املانك غیری مفرده مثال ـ

مفرد متکلم ـ قیزم . قلمم
» مخاطب ـ قیزك . قلمك
» غائب ـ قیزی . قلمی
جمع متکلم ـ قیزمز . قلممز
» مخاطب ـ قیزکز . قلمکز
» غائب ـ قزی . قلملری

ـ اخری حروف املانك غیری جمعه مثال ـ

مفرد متكلم ـ قیزلرم . قلملرم
« مخاطب ـ قیزلرك . قلملرك
« غائب ـ قیزلری . قلملری
جمع متكلم ـ قیزلرمز . قلملرمز
« مخاطب ـ قیزلركز . قلملركز
« غائب ـ قیزلری . قلملری

ـ اخری حروف املادن اولدیغنه مثال ـ

مفرد متكلم ـ بابام . قپوم . یالیم . درهم
« مخاطب ـ باباك . قپوك . یالیك . درهك
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی
جمع متكلم ـ بابامز . قپومز . یالیمز . درهمز
« مخاطب ـ باباكز . قپوكز . یالیكز . درهكز
« غائب ـ باباسی . قپوسی . یالیسی . درهسی .

٤٨ — اشبو ضمائر اضافیه ضمائر شخصیه یه دخی داخل اولوب نسبت وتملك معناسنی ویررسه‌ده (مز و ی) قوللانیلمیوب متكلملرده میم ومخاطبله غائبده (ك) استعمال اولنور

بن ـ ده ـ بنم
سن ـ « ـ سنك
او ـ « ـ اونك (آنك)
بز ـ « ـ بزم
سز ـ « ـ سزك
انلر ـ « ـ آنلرك... کبی .

٤٩ — ضمائر اضافیه داخل اولوبده تعظیم قصد اولندیغی یرلرده مفرد مقامنده جمعلری استعمال اولنور یعنی (سایه‌مده، سایه‌کده، سایه‌سنده) دیه‌جك یرده تعظیم قصدیله (سایه‌مزده، سایه‌کزده، سایه‌لرنده) دینور.

٥٠ — اشبو ضمائر اضافیه (افندی) لفظنه داخل اولدقده متکلملرله مفرد مخاطبده بونك یاسی حذف اولنوب:

مفرد متکلمده ـ افندم
» مخاطبده ـ افندك
» غائبده ـ افندیسی
جمع متکلمده ـ افندمز
» مخاطبده ـ افندیکز
» غائبده ـ افندیسی (افندیلری)... دینور

٥١ — *فائده*: بعضکره برطاقم آدملره منسوب برشیء ویا بر جنسدن اوله‌رق هر برینه منسوب اولان شیلر کوسترلمك لازم کلور که برنجی حالده ضمائر اضافیه یالکز یادن عبارت اولوب ایکنجی حالده ایسه جمع اداتیله برابر (لری) صورتنده اولملق لازمدر. مثلا: [انلرك کتابی] دینلدکده او آدملرك جمله‌سنك برکتابی دیمکدر فقط هر برینك بشقه بشقه کتابلری مراد اولنورسه [انلرك کتابلری] دیمك ایجاب ایدر.

ضمیر نسبی

٥٢ — فعللرله اسملره لاحق اوله‌رق نسبت بیان ایدن میم وزای ساکنه ایله [سك، سکز، در، درلر] حرفلرندن عبارتدرکه:

مفرد متکلمده ـ مْ
» مخاطبده ـ سڭ
» غائبده ـ در
جمع متکلمده ـ ز
» مخاطبده ـ سکز
» غائبده ـ درلر یاخود لردر
صورتلرندن عبارتدر .

٥٣ — اشبو ضمائر نسبیه اسملرله ضمائر شخصیه یه داخل اولدقلرنده اسملرك آخرلرنده حروف املا بولنورسه متکلم صورتلرنده ضمیردن اول بر یا زیاده اولنور.

ـ آخری حروف املادن اولمیان اسملرده امثالی ـ

مفرد متکلمده ـ عالمم اوزونم
» مخاطبده ـ عالمسك اوزونسك
» غائبده ـ عالمدر اوزوندر
جمع متکلمده ـ عالمز اوزونز
» مخاطبده ـ عالمسکز اوزونسکز
» غائبده ـ عالمدرلر اوزوندرلر

ـ ضمیر شخصیلرده مثالی ـ

مفرد متکلمده ـ بنم
» مخاطبده ـ سنسك
» غائبده ـ اودر

جمع متکلمده ـ بزز
« مخاطبده ـ سزسکز
« غائبده ـ انلر در

ـ اخرلرنده حروف املا بولنان اسملرده مثالی ـ

مفرد متکلمده ـ	بالایم	مدعویم	افندی‌یم	بنده‌یم
« مخاطبده ـ	بالاسك	مدعوسك	افندیسك	بنده‌سك
« غائبده ـ	بالادر	مدعودر	افندیدر	بنده در
جمع متکلمده ـ	بالایز	مدعویز	افندی‌یز	بنده‌یز
« مخاطبده ـ	بالاسکز	مدعوسکز	افندیسکز	بنده‌سکز
« غائبده ـ	بالادرلر	مدعولردر	افندی‌درلر	بنده‌لردر

٥٤ ـــ بونلرده جمع غائب صورتلرنده‌کورولن [درلر ولردر] صورتلرندن اکر بیلنن شیٔ اولور یعنی ماده معرفه بولنورسه [لردر] واکر بیلنمیان شیٔ اولور یعنی نکره ایسه [درلر] صورتی استعمال اولنورکه بو مسئله‌ده علم نحوده کوزل اکلاشیله‌جقدر .

ضمیر فعلی

٥٥ ـــ فعللره التحاق ایدن (م. ك. ی. « ك. ق ». ی. کز) حرفلریدرکه

مفرد متکلمده ـ م
« مخاطبده ـ ك
« غائبده ـ ی
جمع متکلمده ـ ك ـ ق
« مخاطبده ـ کز
« غائبده ـ ی

اولوب مثاللری فعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله

مفرد متکلمده ـ یازدم کزدم
« مخاطبده ـ یازدك کزدك
« غائبده ـ یازدی کزدی
جمع متکلمده ـ یازدق کزدك
« مخاطبده ـ یازدکز کزدکز
« غائبده ـ یازدیلر کزدیلر... کبیدر.

ضمیر وصفی

٥٦ ــ اسملرله ضمائر شخصیه‌یه لاحق اولوب صفت معناسنی ویردیرن (کی) حرفندن عبارتدر [بنمکی. سنککی. اوده‌کی. کویده‌کی. اولکی] کبی.

اوچنجی باب

{ مبهمات }

٥٧ ــ اشارت قرینه‌سیله ویاخود آلت طرفنك دلالتیله برمعنایه دال اولان کلمه‌لره [مبهم] دینورکه [اسم اشارت واسم موصول] دن عبارتدر

اسم اشارتلر

٥٨ ــ کندیسیله برشیئه اشارت اولنان سوزه [اسم اشارت] واول اشارت اولنان شیئه‌ده [مشارالیه] دینور [بو کتاب] کبی که بوراده بو لفظی اسم اشارت وکتاب اسمیده مشارالیهدر.

ترکی اسم اشارتلر [بو. شو. او ـ بورا. شورا. اورا ـ بویله. شویله. اویله] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن :

بو . شـو . او ـ کلمه‌لری ذاته وصفتك غیری اشیایه
بورا. شورا. اورا ـ « بر محله
بویله. شویله. اویله ـ « صفت وحاله اشارت ایچوندر
ینه بونلردن:
بو. بورا . بویله ـ کلمه‌لری قریبه
شو . شورا. شویله ـ « متوسطه
او . اورا . اویله ـ « بعیده اشارت ایچوندر
دها قریبه اشارت ایچون (اشبو) ودها بعید ایچونده (تا اوته. تا اورا . تا شورا) سوزلری استعمال اولنور
ینه اسم اشارتلردن (بو . شـو . او) کلمه‌لری جمعلنور و تصغیر ایدیلورلر فقط ادواتدن اول بر نون زیاده ایدیلور
جمع ـ بونلر. شونلر. اونلر (انلر)
تصغیر ـ بونجغز. شونجغز. اونجغز... کبی.
[بورا. شورا. اورا] کلمه‌لریدخی جمع وتصغیر ایدیلورلر
جمع ـ بورالر. شورالر. اورالر
تصغیر ـ بوراجق. شوراجق. اوراجق ... کبی .

اسم موصول

۵۹ -- مرجعی اولمیان ضمیر غائب شخصیلر ایله مشارالیهی اولمیان اسم اشارتلرك قریبه موضوع اولانلری ایله [اول، شـول] کلمه‌لرینه [اسم موصول] دینور .
۱ ـ انسانیت اودرکه نعمت قدرینی بیله

٢ ـ عادت بودر که بیوکلر مجاسه هرکسدن صوکره کلور
٣ ـ شو سوز که سکا دینلدی پك نافعدر
٤ ـ اول انا که چوجغنه باقماز اندن نه فائده بکلنور
٥ ـ شول چوجق که پدرینه عاصی اولور خلقه نه یاپماز

کبی که اشبو اسم موصوللرك دها زیاده تفصیلاتی نحوله معانی فنلرنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز بو قدرجق بلمه‌مك کافیدر .

دردنجی باب

{ کنایات }

٦٠ ــ کنایه صورتنده بر شخصه ویا بر شیئه دلالت ایدن کلمه‌لره [کنایات] دینورکه ترکجه‌ده [اسم تجرید. کلمهٔ استفهام. کلمهٔ کثرت] دینلن شیلردن عبارت اولوب بروجه آتی تحریر اولندیلر :

اسم تجرید

٦١ ــ بشقه بر شیئه قارشمقسزین برذات ابهام ایدن [کندی وکندو] لفظلرینه [اسم تجرید] دینور فقط بونلردن واولیسی ارتق لسانمزدن مهجور اولدیغی جهتله حالاً مستعمل اولان یالیسی حقنده معلومات آتیه تحریراولندی. شویله که :

«کندی» کلمه‌سی غائب صورتندن عبارت اولوب اخرینه ضمائر اضافه‌نك جمله‌سی صره سیله علاوه اولنه‌رق تصریف اولنور فقط بونده‌ده افندی لفظی کبی مفردلرده یالر حذف ایدیلوب

مفرد متكلمده ـ كندم
« مخاطبده ـ كندك
« غائبده ـ كنديسی
جمع متكلمده ـ كنديمز
« مخاطبده ـ كنديكز
« غائبده ـ كنديلری... كبی اولور.

كلمهٔ استفهام

٦٢ ـــ استفهامه مخصوص اولەرق تركجەده [كيم . نه . قاچ . قچان . قنی. قنغی] كلمەلری واردركه بونلردن [قچان] سوزی شمدی لسانمزدن مهجور اولديغندن بوراده اندن بحثه لزوم كورمدك و[قنی ايله قنغی] سوزلری حالا [هانی. هانكی] صورتلرنده استعمال اولندقلرندن بزده او صورتله جملەسنی تحرير ايلدك

٦٣ ـــ كيم : لفظی ذوی‌العقولدن استفهام ايدر بركلمه اولوب جمع دخی اولور

كيم كلدی ؟ او كيم اوليور ؟
كيملری كوردك ؟ كيملر كلدی ؟... كبی.

اشبو لفظه ضمائر اضافيه ونسبيه داخل اولور

ضمائر اضافيه	ضمائر نسبيه
كيمم	كيمم
كيمك	كيمسك
كيمی	كيمدر

ضمائر نسبیه	ضمائراضافیه
کیمز	کیممز
کیمسکز	کیمکز
کیملردر... کبی .	کیملری

اشبو کلمه بعضاً استغراق و ابهام وتکرار ایدیلەرك بعض معنالرینەده کلور

استغراق - [کیم اولورسه اولسون] کبی که هرکیم اولورسه اولسون دیمکدر

ابهام - کیم کلدی بیلمیورم

بعض - کیمی بویله دیدی کیمی بویله دیبور... کبی .

[کیمسه. کمسنه] لفظلری دخی بوندن متولد اولوب بونك [کمسنه] سی حالا لسانمزده مهجوردر یالکز کیمسه قوللانیلور وضمائر اضافیەده آلور .

[کیمسەم. کیمسەك. کیمسەسی-کیمسەمز. کیمسەکز. کیمسەلری]کبی.

٦٤ — نه : ذوی‌العقولك غیری شیلری استفهام ایچون اولان بولفظ استفهامدن بشقه استغراق وابهام معناسنیده ویرر

استفهام — نه اولدی. نه اولیور. نەاولەجق

استغراق — (نەاولورسه اولسون) که (هرنەاولورسه اولسون) دیمکدر

ابهام — نەاولدی بیلمم . . . کبی.

اشبو کلمەیه ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولدقده اشخاصدنده استفهامه دلالت ایدرلر

ضمائر نسبیه	ضمائر اضافیه
نه‌یم	نه‌م
نه‌سك	نه‌ك
نه‌در	نه‌سی
نه‌یز	نه‌مز
نه‌سکز	نه‌کز
نه‌درلر ... کبی .	نه‌لری

اشبو کلمه اکثریا [لر. در. جه. یه] اداتلری و[صورتله. وجه. قدر. اصل. ایچون] کلمه‌لریله برلشوب ینه استفهام معناسنده برطاقم کلمه‌لر حاصل ایدرکه بونلر قدیماً متصل یازیلورلر ایدی مؤخراً بعضیلرینی منفصل یازمقده فائده کوردکارندن اویله یازدیلر بناءً علیه بونلرك متصل منفصل صورتلریله مقبول جهتلری بروجه آتی ارائه اولندی:

مقبول	متصل	منفصل
نره	نره	نه‌ره
نه‌لر	نلر	نه‌لر
ندر	ندر	نه‌در
نیجه	نجه	نه‌جه
نه‌صورتله	نصورتله	نه‌صورتله
نه‌وجهله	نوجهله	نه‌وجهله
نصل	نصل	نه‌اصل
نقدر	نقدر	نه‌قدر
نیچون	نچون	نه‌ایچون

کبی اولوب بونلرك هربری برر شیدن استفهام ایتدیکی کبی [نره] مکاندن استفهام ایدر [نره‌لیسکز. نره‌دن کلیورسکز. کتاب نره‌ده‌در. آنی نره‌ده بوله بیلورم] کبی ینه بونلردن [نصل] سوزی طبقی نه‌کبی استفهام استغراق ابهام وبعضاً ده تشبیه معناسنه کلور

استفهام — نصل اولدیکز

استغراق — نصل اولورسه اولسون

ابهام — نصل اولدی بیلنمیور

تشبیه — (نصل ایتدك ایسه اویله بولدك) یعنی: (ایتدیکك کبی بولدك) دیمکدر.

تنبیه: دخی نصل کبیدر فقط حالاً مهجور لفظلردن صاییلور.

٦٥ — قاچ: عدد استفهامی ایچون کلمه‌درکه استغراق وابهام افاده ایتدیکی کبی بعضاً کثرت دخی بیان ایدر

استفهام — قاچ غروشکز وار

استغراق — قاچ اولورسه اولسون

ابهام — قاچ کشیدر بیلمیورم

کثرت — سزه قاچ کره کلدم بوله‌مدم . . کبی .

٦٦ — هانی: کلمه‌سی (قنی)نك مخففی‌در فقط ترکجه‌ده ها حرفی هیچ بریرده حرکهٔ ثقیله آلمیه‌جغندن (خانی) اولمق لازمکلور آنجق ادبای جدیده نزدنده (هانی) صورتنده یازلدیغندن شاذ اوله‌رق بویله هاایله قبول اولنمشدر معناسیده (نره‌ده) دیمکدر. بعضاً [هانیا] سوزی [نه اولدی] معناسنی مفید اولدیغی کبی برشیئ تعریف ایچونده استعمال اولنور [هانیا فلان آدم یوقمی اشته بوکتاب آنکدر] کبی .

٦٧ — هانکی : بو دخی (قنغی) مخففی اولوب هانی کبی شاذدر استفهام استغراق ابهام معنالرینه کلور.

استفهام — هانگی کون کلدیکز

استغراق — هانگیسی اولورسه اولسون

ابهام — هانگیسی اولدیغنی بیلمیورم ... کبی .

کلمهٔ کثرت

٦٨ — ابهام طریقیله بر شیئك کثرتنی بیلدیرن [نچه . خیلی] سوزلرینه کلمهٔ کثرت دینور که بونلردن [نچه] سوزینك اصلی [نیچه] ایسه‌ده نصل معناسنه اولان [نیچه] دن تفریق ایچون ادبای جدیده‌مز بونی سویلندیکی کبی [نچه] صورتنی قبول ایتدکلرندن بویله‌جه یازملیدر بوایکی سوز مؤکد صورتله‌ده استعمال اولنورلر

١ { فلانك نچه دوستلری واردر
فلانك خیلی زنکیندر }

٢ { ربم نچه نچه سنه‌لره قاووشدرسون
خیلیدن خیلی یورولدیکز ... کبی . }

بشنجی باب

{ اسم معنی }

٦٩ — اسملرك مدلوللری نفسلریله قائم اوله‌رق اغاج وطاش کبی حس ایله ویاخود ملك جنت جهنم کبی عقل ایله ادراك اولنورلرسه آنلره [اسم عین] ویاخود [اسم ذات] دینور که بورایه‌قدر بیان ایدلمش اولان اسملرك کافه‌سی بو نوعدن ایدی.

اما مدلول اسم نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنورسه اول اسمه [اسم معنی] دینور [كزمك. سومك. یورولمق. طولمق] كبی كه بونلرك هر بری برر نوع حدثه دلالت ایدوب حدث بیان ایدن فعللرك جمله‌سی كندولرندن ظهور ایتدیكندن اصطلاح صرفده [مصدر] نامیله تسمیه اولنورلر

مصدرلر اقسام كلمه‌نك جمله‌سندن مهم اولدقلری ایچون بو مبحثده بالخاصه آنلرك احوالی تفصیل اولندی.

مصدر

٧٠ — فن صرفده ذات وزمانه نسبتدن بری اوله‌رق معنای حدثه موضوع اولان كلمه‌یه [مصدر] دینور.

تركی مصدرلر لفظده [مق ومك] ایله منتهی اولان كلمه‌لردر. [یازمق. سومك] كبی كه بونلر مق و مك ایله منتهی اولدقلری مثللو معنالرنده ذات و زمانه تعلق ایتمیه‌رك برنده تحریر و دیكرنده محبت حدثلرینه دلالت واردر.

٧١ — مصدرلرده‌كی [مق. مك] حرفلرینه ادات مصدر وادات مصدر قالقدقدن صكره قالان قسمنه [مادهٔ اصلیه] وبومادهٔ اصلیه‌ده حروف املانك غیری اولان حرفلره [جوهر كلمه] و [مق] ایله منتهی مصدرلره [مصدر ثقیل] و [مك] ایله منتهی اولانلره [مصدر خفیف] دینور.

نته‌كیم [یازمق] مصدری ثقیل اولوب بونده‌كی [مق] ادات مصدر و [یاز] پارچه‌سی مادهٔ اصلیه وبومادهٔ اصلیه‌ده الف حرف املا اولوب

دیکرلری] ایکی اولانلره [ثنائی] [illegible]حی جوهر کلمه‌درکه اشبو تعریفاتی ایضاح ایچون امثلهٔ آتیه دخی تحریر اولندی

	مصدر	ادات مصدر	مادهٔ اصلیه	جوهر کلمه
مصدر خفیفلرده	دلمك	مك	دل	دل
	ازمك	مك	از	از
	دیمك	مك	دی	د
	دنه‌مك	مك	دنه	د ن
مصدر ثقیللرده	قازیمق	مق	قازی	ق ز
	وارمق	مق	وار	و ر
	طولامق	مق	طولا	ط ل
	بونامق	مق	بونا	ب ن

٧٢ — اصل حدثی بیان ایدن مادهٔ اصلیه اولدیغی جهتله هرحالده بوکا دقت اولنه‌رق مصدرك املاسنی اکا توفیق ایتمك اولمغله بومطالعاتدن بروجه آتی ایکی اصول تولد ایدر.

برنجی اصول — آهنك قاعده‌سنه توفیق معامله ایچون مادهٔ اصلیه‌نك حرکه‌سی خفیف اولانلرینه [مك] وثقیل اولانلرینه [مق] اداتی قومق لازمدر

دوزله‌مك اوطورمق . . . کبی.

ایکنجی اصول — املایی مضبوط قیلمق و سهولتله اوقودوب التباساتدن قورتارمق ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرده طوغریدن طوغری‌یه ومتحرك اولوبده فتحهٔ خفیفه اولانلرده برها

وفتحهٔ ثقیله اولانلرده برالف وکسره اولاً عقل ایله ادراك اولنورسه بر واو علاوه ایتدکدن صوکره ادات مصدری کتور. لمه لمق] کبی که

١ — سوزمك . قونمق

٢ } توره‌مك . بیله‌مك
اوینامق . بونامق

٣ } اریمك .
آغریمق . طانیمق

٤ } سورومك . اورومك
قورومق . اولومق .. کبی .

٧٣ — مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌نك جوهرندن وحروف املادن فضله برحرف بولنمازسه آنلره [مجرد مصدر]لر دینور بورایه قدر بیان اولنان مصدرلر کبی .

واکر بونلردن بشقه بر ویا زیاده حرف بولنورسه آنلره [مزید مصدر]لر دینور. [یازدرمق] کبی که بونك اصلی [یازمق] اولوب بونکده جوهری [ی ز] اولدیغندن بونلردن و حرف املا اولان الفدن بشقه دال ایله را بولندیغندن اشبو [یازدرمق] مصدری مزیدلردندر.

اشبو مزیدلر بر آز آشاغیده بیان ایدیله‌جك اولان[متعدیٔ قیاسی لازم قیاسی. مجهول . مطاوعت قیاسی واشترك] صورتلرندن عبارت اولوب محللرنده کوروله‌جکلرندن بوراده تحریر ایدلمدیلر .

مجرد مصدرلرده ایسه جوهری بر حرفدن عبارت اولانلره

[فرادی] ایکی اولانلره [ثنائی] اوچ اولاناره [ثلاثی] درت اولانلره [رباعی] دینور وبوندن یوقاریسی یوق کبیدر .

فرادی ـ دیمك . یمك . قومق
ثنائی ـ کلمك . دلمك . یازمق
ثلاثی ـ بگزەمك . بکلەمك . یاراتمق
رباعی ـ اورپرمك. اورسەلەمك . یالوارمق...کبی.

٧٤ ـــ معنای حدثی اجرا ایدنه [فاعل] و او حدث اخره سرایت وتجاوز ایدرسه اول اخره ده [مفعول] دینور . مثلا قیرمق مصدرینك حدثیله بر قلمك قیرلدیغی بیان اولنسه اول قلمی قیران هر کیم ایسه اکا فاعل و قیریلان قلم اولوب قیرمق حدثی قلمه تأثیر ایتدیکندن قلم دخی مفعول اولور .

علم نحوده کوروله‌جکی وجهله مفعولك انواعی وار ایسه‌ده اشبو صرف علمنده ایکی درلوسنی بیلمك لازم اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر شویله که : حدث بعضاً ایکی شیئه صور مختلفه ایله تجاوز ایدر یعنی [مکتوبی پوسته‌یه ویرمك]ده ویرمکلك حدثی اولا مکتوبی صکره ده پوسته‌یه تعلق ایتدیکندن ویرمکك ایکی مفعولی اولمش اولورکه اشبو مفعوللردن حدثك نه‌یی متأثر ایتدیکنی بیلدیرنه [مفعول به] و نه‌یه تأثیر ایتدیکنی بیان ایدنه‌ده [مفعول الیه] دینور.

بونلرك دها سهولتله اکلاشلمسی ایچون حدثك تصوری حالنده اکر ذهنه [نه‌یی، کیمی] کبی سؤال‌وارد اولورسه اولوقت [مفعول به] اولور و اکر [نه‌یه، کیمه] سؤالی‌وارد اولورسه اول‌زمانده مفعول‌الیه

اولور . مثلا یازمق حدثی تصور اولندقده اولا [نه‌یی یازمق] سؤالی وارد اولور که بوکا [کتابی یازمق . مکتوبی یازمق] کبی جوابلر ویرلدیکندن اشبو [کتابی. مکتوبی] سوزلری مفعول‌به اولور وکذا یازمق حدثنك ایکنجی بر تصورنده کتابی ویا مکتوبی کیمه یازییور سؤالی دخی وارد اولوب بوکاده [فلانه] جوابی ویریلور که بو ده مفعول الیه اولور .

ایمدی حدثك اشبو مفعوللره صورت تأثیر ونسبتیله مصدرك معناسنده اختلاف ظهور ایده‌جکی کبی ثبوت وعدم ثبوتله عام وخاص اولمق جهتلریله مصدرلرده [متعدی. لازم] - [عام. خاص] - [مثبت. منفی] - [معلوم . مجهول] - [مطاوعت . شرکت] حاللری ظهور ایتدیکندن بو بش حال ایله دها بعض قواعد مهمه‌یی مفصلاً بیان ایچون بو مصدر بابنی آلتی فصل اوزرینه تدوین ایلدك :

برنجی فصل

متعدی . لازم

٧٥ — فاعلك فعلی مفعول‌به‌ه تجاوز ایدر یعنی فاعلدن صادر اولان حدث آخره تأثیر ایلرسه اکا [متعدی] واکر فاعلك فعلی مفعول به‌ه تجاوز ایتمز یعنی حدث فاعلك نفسنده قالیرسه اکا ده [لازم] دینور.

[اورمق] حدثی اوریلان شیئه یعنی مفعول به‌ه تجاوز ایتدیکندن متعدی اولور فقط [دوشونمك] حالی اخره تجاوز ایتمیوب فاعلك نفسنده قالدیغندن لازمدر .

متعدی ولازم اولمق اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکیشر نوعدر .

٧٦ — **متعدئ اصلی** : اصلنده متعدی اولانلر در : [آتمق . ایتمك . آچمق . دیتمك . صاتمق . دورتمك] کبی .

٧٧ — **متعدئ قیاسی**: اصلنده لازم اولانلرك قیاسی ایله متعدی قیلنمسندن عبارتدر [دوشونمك] لازم ایکن بونی قاعده ایله [دوشوندرمك] صورتنه قویوب متعدی یاپمق کبی .

متعدئ قیاسی یا لازم اصلیلردن ویا اسملرله بعض صفتلردن یاپیلور .

٧٨ — لازم اصلیلردن متعدی یاپمقده قاعده بو درکه جوهر کلمه بر حرفدن عبارت ایسه مادهٔ اصلیه‌نك اخرینه (در) وبر حرفدن زیاده اولدیغی واخری متحرك بولندیغی حالده بر (تا) وساکن اولدیغی صورتده (در) الحاق اولنور واکر مذکور حرف اخیر ساکن (ر ایله ل) اولورسه ینه (تا) علاوه اولنور

دیمك ـ دن ـ دیدرمك
اوینامق ـ « ـ اویناتمق
سزمك ـ « ـ سزدرمك
طورمق ـ « ـ طوردرمق
طارلمق ـ « ـ طارلتمق

کبی اولوب انجق مادهٔ اصلیه‌سنك اخری متحرك اولان خفیف مصدرلرده فتحه علامتی اوله‌رق وضع ایدلمش اولان هالره متعدی اوله‌جنی زمان لزوم قالمیه‌جغندن انلر حذف اولنه‌رق بروجه بالا ادوات تعدیه علاوه‌سیله اکتفا اولنور

اسنه‌مك ـ دن ـ استنمك

کبی که بو صوك فقره یعنی ادوات علاوه‌سنده هالك حذفی مسئله‌سی بوندن صکره ذکر اولنه‌جق احوالك جمله‌سنده جاریدر .

٧٩ ــ فائده : بو مسئله حقنده لسانمزك مؤسس قواعدی اولان جودت پاشا حضرتلری قواعد عثمانیه نام اثر عالیلرنده غایت مهم بر فقره درج ایلدکلرندن بورایه تحریر ایلدك . شویله که :

[شاذ اوله رق دررینه تا ایله اقمق ــ دن ــ آقتمق

صاپمق ــ « ــ صاپتمق

صارقمق ــ « ــ صارقتمق

قورقمق ــ « ــ قورقتمق

دینلدیکی کبی [قالقمق] کلمه سنك متعدیسنده حذف قاف ایله [قالدرمق] دینوب [امك] متعدیسنده دخی بر قاعده [امدرمك] دینلدیکی مثللو [امزرمك] دخی دینور . وزیرده کی کلمه لرده ادات تعدیه اولان (در) ك دالی حذف اولنه رق وماقبلی ایجابنه کوره تحریك ایدیله رك

ایچمك ــ دن ــ ایچدرمك ــ یرینه ــ ایچرمك

اوچمق ــ « ــ اوچدرمق ــ « ــ اوچورمق

آرتمق ــ « ــ آرتدرمق ــ « ــ آرتیرمق

آشمق ــ « ــ آشدرمق ــ « ــ آشیرمق

اوشمك ــ « ــ اوشدرمك ــ « ــ اوشورمك

باتمق ــ « ــ باتدرمق ــ « ــ باتیرمق

بیتمك ــ « ــ بیتدرمك ــ « ــ بیتیرمك

پیشمك ــ « ــ پیشدرمك ــ « ــ پیشیرمك

چیقمق ــ « ــ چیقدرمق ــ « ــ چیقارمق

دوشمك ــ « ــ دوشدرمك ــ « ــ دوشورمك

شاشمق ـ دن ـ شاشدرمق ـ یرینه ـ شاشرمق
طاشمق ـ « ـ طاشدرمق ـ « ـ طاشیرمق
طوغمق ـ « ـ طوغدرمق ـ « ـ طوغرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویرمق
طویمق ـ « ـ طویدرمق ـ « ـ طویورمق
قوپمق ـ « ـ قوپدرمق ـ « ـ قوپارمق
قاچمق ـ « ـ قاچدرمق ـ « ـ قاچرمق
کچمك ـ « ـ کچدرمك ـ « ـ کچیرمك
کوچمك ـ « ـ کوچدرمك ـ « ـ کوچورمك

دینور و[آزمق. صیزمق. چوکمك]ماده‌لرینك متعدیلری برقاعده[در]ایله کلدیکی مثللو[آزیتمق. صیزرمق. چوکرمك]دخی کلورو[کورمك]مصدری رؤیت وتسویهٔ مصلحت معناسنه اولورسه متعدیسی برقاعده [کوردرمك] کلوب فقط مشاهده معناسنه آلنورسه متعدیسی [کوسترمك] کلورکه (ارائه) دیمك اولور] .

٨٠ ــ اصلنده متعدی اولانلر بو قاعده‌لره توفیقاً برکره دها تعدیه ایتدیریله‌بیلورلر که اولوقت انلر ایکی مفعوله تجاوز ایدرلر

اوقومق ـ دن ـ اوقوتمق

کبی که بونك تفصیلاتی نحوده کوروله‌جکدر .

٨١ ــ متعدیٔ قیاسی اولانلر برکره دها تعدی ایتدیریلور یعنی تا ایله تعدی ایدنلره بر (در) و(در) ایله تعدیه ایدلمش اولانلره بر (تا) علاوه سیله ایکنجی درجه ده بر متعدی اولورلرکه اولوقت فاعلك تعددینی کوسترلر

اویومق ـ دن ـ اویوتمق ـ بوندنده ـ اویوتدرمق
دوشونمك ـ دن ـ دوشوندرمك ـ بوندنده ـ دوشوندرتمك کبی.

٨٢ ــ اسملردن متعدی مصدر یاپمق ایچون قاعده حرکه‌سی خفیف اولانلرك اخرلرینه [له] وثقیللرك اخرینه [لا] علاوه‌سندن صکره خفیفلره مك وثقیلله‌ره مق اداتی کتورمکدن عبارتدرکه بو صورتله یاپیلان مصدرلره [مصدر اسمی] دخی دینور

دیش ـ دن ـ دیشله‌مك
کوز ـ « ـ کوزله‌مك
طاش ـ « ـ طاشلامق
یاغ ـ « ـ یاغلامق ... کبی.

٨٣ ــ صفتلردن متعدی مصدر یاپمق بوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان اسملردن یاپمق اصولنك عینیدرکه بونلره‌ده [مصدر وصفی] دینور

یشیل ـ « ـ یشیلله‌مك
پك ـ « ـ پکله‌مك
الاجه ـ « ـ الاجه‌لامق
قارا ـ « ـ قارالامق ... کبی.

٨٤ ــ *لازم اصلی* : اصلنده لازم اولان [کولمك . اسنه‌مك . اغلامق . یاتمق] کبی مصدرلردن عبارتدر.

٨٥ ــ *لازم قیاسی* : اصلنده متعدی اولانلرله اسم زمان اصایلردن واسماء اصوات ایله بعض صفتلردن یاپیلانلردرکه بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٦ — متعدیلرك لازم قیلنمسی قواعد مخصوصنه تابعدرکه بونلردن آتیده بیان اولنهجق اولان [مجهول. مطاوعت. شرکت] صورتلری ظاهر اولهجغندن وانلرده چند ماده اشاغیده یازلمش اولدقلرندن بوراده تفصیل ایدلمدی.

٨٧ — اسمزمان اصلیلردن مصدر لازم یاپمق ایچون خفیف حرکهلیلره (له) وثقیللره (لا) علاوهسندن صکره ینه خفیفلره مك ثقیللره مق ادات مصدریهلرینك التحاقی لازمدرکه بونلرده برنوع [مصدر اسمی] اولورلر

صباح — دن — صباحلامق

اقشام — « — اقشاملامق

کوندوز — « — کوندوزلهمك

کیجه — « — کیجهلهمك... کبی.

٨٨ — اسماء اصواتدن مصدر لازم یاپمقده ایکی اصول واردر.

برنجیسی : اسماء اصوات ثنائی ایسهلر اسم زمانلرده اولدیغی کبی اولور.

اوف — دن — اوفلهمك

ایك — « — ایکلهمك

چاغ — « — چاغلامق ... کبی.

ایکنجیسی : اسماء اصوات ثنائیدن زیاده ایسهلر خفیفلره (ده) ثقیللره (دا) علاوهسی وبعده ادات مصدرك الحاقیله اولور

ایکل - دن - ایکلده‌مك
چاتر - « - چاتردامق
طنغر - « - طنغردامق

کبی که بونلرده برنوع [مصدر اسمی] قبیلندندر.

٨٩ — بعض صفتلردن مصدر لازم یاپمقده اوچ اصول واردر.

برنجیسی: آخری متحرك اولان صفتلره برلام ساکنه و آخری ساکن اولان صفتلرك خفیفلرینه (له) وثقیللرینه (لا) علاوه‌سندن صوکره ادات مصدرك الحاقیله اولانلردر

متحرك { سیوری - دن - سیوریلمك
انجه - « - انجلمك }

ساکن { پلتك - « - پلتکله‌مك
قارت - « - قارتلامق ... کبی. }

ایکنجیسی: آخری ساکن اولان صفتلرك صوك حرفلری (ق . ك) اولورسه بونلر یعنی قاف ایله کاف حذف اولندقدن ویالکز لام ساکنه علاوه اولنوب اوست طرفی حرکه‌لندکدن وادات مصدر الحاق اولندقدن صکره اولانلردر

کوچك - دن - کوچامك
اوفاق - « - اوفالمق
آلچاق - « - آلچالمق
یوکسك - « - یوکسلمك... کبی.

اوچنجیسی: ایکنجی اوچنجی حرفلری (ر) اولان صفتلرده لام

ساكنه يرينه (آر) علاوه اولنوب وصفتده رادن صوكره برحرف وار
ايسه حذف ايديلوب ادات مصدرك الحاقيله اولانلردر

مور - دن- مورارمق
قارا - «- قارارمق
صاری- «- صارارمق

كبی كه شاذ اوله‌رق:

قيرمزی - « - قيزارمق
سميز - « - سميرمك

كلوب بونلر دخی برر نوع [مصدر وصفی] درلر.

ايكنجی فصل

عام . خاص

٩٠ — اكر حدث برفعل مخصوصه دلالت ايدرسه آنك مصدرينه [مصدرخاص] دينور. [يازمق. ياتمق. اويومق. قالقمق]... كبی.
واكر جميع افعاله شامل اولورسه آنك مصدرينه [مصدرعام] دينوركه [ايلمك] ايله ينه بومعنايه اولان [ايتمك] و[بولمق. قيلمق . ياپمق] وبونلرك لازملری اولان [اولمق. بولنمق. قيلنمق. ياپلمق] مصدرلری عامدر وبونلرك غيری اولانلر هپ خاصه‌دندر.

اوچنجی فصل

مثبت . منفی

٩١ — كنديسنده وارلق معناسی اولانه [مثبت] ويوقلق اشعار

ایدنلره [منفی] دینور که بورایه قدر بیان اولنان مصدرلرك جمله‌سی مثبت اولوب بونلری منفی قیلمق ایچون خفیفلرده مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه (مه) وثقیللرده (ما) کتورلمکله حاصل اولور.

منفی	مثبت
کلمه‌مك	کلمك
کزمه‌مك	کزمك
دیله‌مه‌مك	دیله‌مك
بیله‌مه‌مك	بیله‌مك
یازمامق	یازمق
قالمامق	قالمق
اوینامامق	اوینامق
قوشانمامق ... کبی.	قوشانمق

دردنجی فصل

معلوم . مجهول

٩٢ ــ حدث فاعله اسناد اولنورسه [معلوم] وفاعل مسکوت‌عنه قالورسه [مجهول] دینورکه متعدیلرده عمومیتله فاعله اسناد اولندیغی کبی لازملر ذاتاً فاعلك حالنی مبین اولوب اسناداساساً کندیلرنده بولندیغندن بونلرك یعنی متعدی ولازملرك ایکیسیده کرك اصلی کرك قیاسی اولسونلر معلومدرلر . فقط بعضاً [سوز کسلدی] ترکیبنده اولدیغی کبی کسمك فاعلی مسکوت‌عنه قاله‌رق ولازملرده‌ده [فلان یره وارلدی] کبی اسناد مفعوله اوله‌رق وارد اولورکه بوندن [کسلمك وارلمق] مثللو بر لام

علاوه سیله مجهول مصدرلرك ظهوری اکلاشیلدیغندن مصدرلرك قیاس ایله مجهول قیلندقلری تبین ایدرکه بروجه آتی قاعده‌سی بیان اولنور .

مجهول قیلمقده قاعده بودرکه : [ادات مصدرك ماقبلی لامدن بشقه بر حرف ساکن ایسه حرکه‌لنوب اکا بر لام علاوه اولنور واکر اول ماقبل لام ایسه ویاخود بشقه برحرف متحرك ایسه نون علاوه اولنور واکر متحرکارك اخرنده ها بولنورسه اول ها حذف اولنور] .

	معلوم	مجهول
١	یازمق	یازلمق
	چوزمك	چوزلمك
٢	بیلمك	بیلنمك
	قیلمق	قیلنمق
٣	ارامق	ارانمق
	دیمك	دینمك
٤	ایسته‌مك	ایستنمك
	بیله‌مك	بیلنمك

کبی اولوب هر حالده متعدیلر دن فاعلنك مسکوت عنه قالمسی لازم کلنلرایله لازملردن مفعول‌الیهه تعلق ایدنلر بو قاعده ایله مجهول قلنورلر انجق [ایتمك] مصدری ایلمك معناسنه ایسه مجهولی[ایدلمك] و اوته‌یه قاقمق معناسنه ایسه مجهولی [ایتلمك] صورتنده کلور .

بشنجی فصل

مطاوعت . شرکت

٩٣ — فاعل حدثی قبول ایدر یعنی فعلك تأثیرینی فاعل قبول ایدرسه اکا [مطاوعت] و اکر بر حدثده بردن زیاده فاعل بولنورسه اکا [مشارکت] دینور.

[دیدنمك . قاشینمق] مصدرلری مطاوعت و [چکشمك . اغلاشمق] مصدرلری دخی مشارکتدر.

٩٤ — مطاوعت یاپمق ایچون قاعده بودرکه : [مادهٔ اصلیه‌نك جوهری اسم و صفتك غیری اوله‌رق حدثه متعلق موادن ایسه اخری ساکن اولانلری ایجاب کلمه‌یه کوره حرکه‌لندکدن صوکره بر لام ویاخود بر شین ویاخود بر نون علاوه ایتمك و اکر مادهٔ اصلیه اسم وصفت ایسه بر لام‌نون ویاخود برلام شین کتورمکله اولور]

١	دیکمك ـ دن ـ دیکلمك
	بوزمق ـ « ـ بوزلمق
٢	صاومق ـ « ـ صاوشمق
	قاتمق ـ « ـ قاتشمق
٣	دیتمك ـ « ـ دیدنمك
	آرامق ـ « ـ آرانمق
٤	او ـ « ـ اولنمك
	پك ـ « ـ پكلنمك
٥	ایی ـ « ـ ایلشمك
	خوش ـ « ـ خوشلاشمق

کیدرکه اشبو قاعده‌یه موافق کورونمین [اوزنمك. کوجنمك. یاصلانمق. یاقلاشمق] مصدرلری [اوزلنمك. کوجانمك. یاصیلانمق. یاقینلاشمق] مصدرلرینك مخففی اوله‌رق او صورتله استعمال اولندقلری کبی یوتمق - دن- یوتقنمق
طاغتمق - « - طاغلمق
قورتارمق - « - قورتلمق
صورتلریده شاذ اوله‌رق بو یله‌جه استعمال اولنورلر.

٩٥ — مشارکت یاپمقده قاعده بودرکه: [مادهٔ اصلیه‌سی حدث اولانلرك اخرلری ساکن اولانلرده حرکه‌لندکدن صوکره ومتحرك اولانلرده طوغریدن طوغری‌یه بر شین ساکنه واسملرله صفتلرك آخرلرینه بر لام شین علاوه‌سی لازمدر]

١ { چکمك - دن - چکشمك
قاچمق - « - قاچشمق }

٢ { ایکله‌مك - « - ایکلشمك
اغلامق - « - اغلاشمق }

٣ { سوز - « - سوزلشمك
عهد - « - عهدلشمك }

٤ { بر - « - برلشمك
بول - « - بوللاشمق }

کبی اولوب یالکز:

طوقنمق ـ دن ـ طوقشمق
صارمق ـ « ـ صارماشمق
مصدرلری مستثنا اوله‌رق بویله‌جه مستعملدر .

٩٦ — فائده : مطاوعتله مجهولده لام ایله نون وبعض مطاوعتلرله مشارکتلرده لام شین علاوتی مشترك اولدیغندن بونلرك مجهول ویا مطاوعت ویا شرکتدن هانکیسنه عائد اولدیغی دفعة بیلنه‌میه‌جکندن بو بابده لسانمزك مؤسس قواعدی جودت پاشا حضرتلرینك قواعد عثمانیه‌لرینه درج ایتمش اولدقلری فقرات آتیه‌یی مطالعه لازمدر. شویله‌که:

[مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولدیغی صورتلرده مطاوعتله مجهول صیغه‌لری لفظاً متحد اولوب انجق قرینه ایله معلوم اولور . مثلا : شوراسنی بوراسنی ارادی مقامنده [اراندی] دینلورسه مطاوعت وفلان شیئی ارادیلر مقامنده [اراندی] دینورسه مجهول اولور .

کذلك بر آدم ایچون [سویلندی طوردی] دینورسه مطاوعت وبر [سوز سویلندی] دینورسه مجهول اولور .

وکذا بر آدم کندی کندینه یقانمق مطاوعت والبسه یقانمق مجهولدر .

لام ایله مستعمل اولان مطاوعت صیغه‌سیدخی لفظاً مجهوله مشابه اولوب قرینه ایله فرق اولنور . مثلا : بر آدم آیاق اوزرینه دیکلمك مطاوعت و یره آغاج دیکلمك مجهولدر .

کذلك لام نون ایله مطاوعتله مجهوللر دخی قرینه ایله فرق اولنورلر. مثلا: عربه چکلمك مجهول وبر آدم کندی کندینه بر کوشه‌یه چکلمك مطاوعتدر] .

اشبو خصوصات مطاوعتله شرکتده نادراً واقع اولورکه اوده استعمالدن نشأت ایدر برکیفیتدر . مثلا : [صاوشمق] اساساً شرکت ایکن عرفاً مطاوعت کبی دخی استعمال اولنور نته‌کیم [صاوشالم] ده شرکت و[فلان بورادن صاوشدی]ده مطاوعتدر .

۹۷ — **فائدهٔ اخری** : [مجهول . مطاوعت . شرکت] صورتلری اساساً لازم ایسه‌ده مشارکت فعللری بعضاً قواعد سابقه‌یه تطبیقاً متعدیٔ قیاسی صورتنه افراغ اولنورلر

باریشمق ــ دن ــ باریشدرمق
قاپشمق ــ « ــ قاپشدرمق ... کبی.

آلتنجی فصل

مصدرلره متعلق معلومات مهمه

۹۸ — بورایه قدر بیان اولنان مصدرلرکه ازمنهٔ ثلثه‌یه و ذاته تعلق‌ایتمیوب مجرد ذهنده متصور اولان بر معنای‌حدثی اشعار ایدرلر بونلره [مصدر اصلی] دینور بونلرك جمعلری جائز اولماز فقط مجرد حاللرنده صفت کبی استعمال‌اولنور ومفعول به مفعول‌الیه‌دخی اولورلر.

مجرد ــ بویله یازی یازمق هنر در
مفعول‌به ــ کوزل سویلمکی هرکس ایستر
مفعول‌الیه ــ بونك اوقومغه هوسی وار ... کبی.

اشبو مصادر اصلیه‌نك اداتلری اولان [مق] و[مك] اوزرلرنده بعض تبدلات‌اجراسیله [کلمهٔ تعلیل . مصدر تأکیدی . مصدر تخفیفی.

حاصل مصدر . اسم مصدر . اسم فعلی] نامل‌ریله آلتی نوع کلمه ظهور ایدر که بروجه آتی تعریف اولنورلر .

کلمهٔ تعلیل

٩٩ — اصلی مصدرلره ایچون معناسنی علاوه ایدن [ین وایله] اداتلری علاوه اولندقده کلمهٔ تعلیل حاصل اولور فقط ایله‌نك الف یاسی حذف ایله [له] صورتنده علاوه اولنور .

١ { کسمك ـ دن ـ کسمکین = کبی که کسدیکی ایچون دیمکدر.
یازمق ـ « ـ یازمغین = « یازدیغی « «

٢ { کلمك ـ « ـ کلمکله = « کلدیکی « «
اولمق ـ « ـ اولمقله = « اولدیغی « «

فقط بونلردن [ین]ایله اولانلرده [اولمغین . بولمغین] کبی برایکی کلمه‌دن ماعداسی حالا لسانمزدن مهجور اولوب (له) ایله اولانلری استعمال اولنورلر .

مصدر تأکیدی

١٠٠ — اصلی مصـدرلرك اخرلرینه کسر لام ایله خفیفلرده (لك) وثقیللرده (لق) علاوه اولنه‌رق معنای مصدری‌یی مؤکد برکلمه حاصل اولور که اکا [مصدر تأکیدی] دینوب جمع ایدلمز فقط مجرد حالیله استعمال اولندیغی کبی مفعول به مفعول الیه وکلمهٔ تعلیل دخی اولوب اخرینه ضمائر اضافیه‌ده علاوه اولنور .

خفیف { کزمك ـ دن ـ کزمکلك
ثقیل { قالمق ـ « ـ قالمقلق

مفعول به - بوش کزمکلکی سومم

مفعول الیه - بیهوده طولاشمقلغه وقتم یوق

تعلیل - بوش طورمقلقله ضرورته دوچار اولدق

مفرد { کزمکلکم. کزمکلکك. کزمکلکی

جمع { کزمکلکمز. کزمکلککز. کزمکلکی... کبی.

اشبو مصادر مؤکده‌نك منفی صورتلری مصادر اصلیه کبی ایسه‌ده بعضاً قاف ایله کاف حرفلری زایه قلب اولنه‌رق نفس‌الامرده اولمیان بر فعلی اظهار ایتمك معناسنی متضمن اولور

کورمه‌مزلکدن کلدی

ایشیتمه‌مزلکدن کلیور

طانیمامزلقدن کلدی ... کبی.

۱۰۱ ــ **فائده**: بالاده بیان اولنان فعلی اظهار ایتمامك معناسنده بعضاً [اورمق] مصدری دخی استعمال اولنور [خسته‌لغه اورمق. دلیلکه اورمق] کبی.

مصدر تخفیفی

۱۰۲ ــ ادات مصدرلرك قافله کافنی هایه تبدیل ایله حاصل اولان کلمه‌یه [مصدر تخفیفی] دینوب جمعلنورلر ومفعول به اولدقلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلورلر

مثال { کزمك ــ دن ــ کزمه

قالمق ــ « ــ قالمه

جمع { سوزمه‌لر
باقمه‌لر

مفعول‌به ـ خسته‌نك سوقاقده کزمه‌سی اوله‌ماز

مفرد { کزمه‌م. کزمه‌ك. کزمه‌سی
جمع { کزمه‌مز. کزمه‌کز. کزمه‌لری... کبی.

۱۰۳ ـــ فائده: اشبو مصادر خفیفه قیاسی ایله هر مصدردن یاپیلورسه‌ده اسم وصفت کبی قوللانیلانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری تکثیر منفعت ضمننده مثاللریله برابر آتی‌یه درج اولندی

فتحهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

آتمه = اتمه پاموق. اتمه یمنی. اتمه کیریش.
آتلامه = اتلامه طاشی.
آدامه = ادامه قربان.
آرتمه = هر شیدن آرتمه.
آزادلامه = ازادلامه کوله ویا جاریه ویا قوش.
آزمه = فلان شیدن ازمه.
آشیرمه = اشیرمه طبان.
آصمه = آصمه‌ساعت. [برده‌اوزوم‌اغاجی‌ایچون یاپیلان‌چارطاق]
آقتمه = بارکیرلرك آلننده‌کی بیاضلق. بر نوع طاتلی.
باصمه = باصمه کتاب. [برده معهود قماشك اسمی]
صاچمه = صاچمه سوز. [برده قورشوندن کوچوك مرمی]

صارمه = [بر نوع طعام] . [بر نوع نقش]
صاغمه = صاغمه اینك ویا قویون .
طاقه = طاقه شیلر .
طرامه = [خریطه‌لرده مستعمل طاغ اشارتلری]
قاپلامه = کومش قاپلامه . التون قاپلامه ساعت
قازمه = [معلوم التك اسمی]
قالمه = اقشامدن قالمه ـ قالمه قیز .
قاقمه = [بر نوع سیم ایپلك]
قایناتمه = [لهمله‌مه کبی بر اصول الصاق]
قبارتمه = بر نوع حك ونقش
قارالامه = مبتدیلرك یازیلری . برشیئی قارا ایتمك .
یاپشدرمه = کلین یوزلرینه یاپشدیریلان الماس وسائره
یارمه = یارمه اوله‌رق
یاناشمه = [بر نوع چفتلك خدمه‌سی] [حمام خدمه‌سندن بری]

فتحهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ازمه = ازمه شکر . ازمه رچل .
الهمه = الهمه اون . الهمه شکر .
بسله‌مه = بسله‌مه قیز واوغلان وحیوان .
بکله‌مه = یوللرده ودربندلرده یاپیلان ضابطه محللری
چکدرمه = [بر نوع کمی] .
چویرمه = [بر نوع ات یمکی]

سچمه = سچمه مال. سچمه اوزوم و سائره
شکرلەمه = [بر نوع شکر]
کرتمه = کرتیك اولەرق یاپلمش مادەلر
گرمه = گرگین شیلر
کسمه = کسمه طـاش.

کسرهٔ ثقیله ایله باشلایانلر

اصمارلمه = اصمارلمه البسه وقوندره و سائره
ایصتمه = معلوم خستەلق اسمی
خیرلامه = اویقودەکی حال معلومك اسمی
صیقمه = بر نوع یلك
قیویرمه = علم هندسەده بر نوع منحنی اسمی
قیرمه = قیرمه طـاش. قیرمه آرپه. قیرمەیم
قیزارتمه = بر نوع طعام
قیمه = قییلمش ات

کسرهٔ خفیفه ایله باشلایانلر

ایشلەمه = صرمەایپك کموش وسائره ایله ایشلنمش شیٔ
اینمه = بر نوع مهلك خستەلق
بیندرمه = معماریده مستعملدر بیندرمه کیریش وسائره
چیقمه = حمام طاقمندن برقسمی

ضمهٔ مبسوطه ایله باشلایانلر

بولمه = ایکی محل اراسنده‌کی حاجز
چوزمه = دستکاه اصطلاحندندر.
دوشه‌مه = مفروشات
دونمه = دونمه‌طولاب، مهتدی
کوزله‌مه = بر نوع خمیرلی طعام

ضمهٔ مقصوره ایله باشلایانلر

بورمه = مخصوصاً بورلمش اشیا. بوکلم بوکلم ایدلمش
بوکمه = بر نوع ایپك ایپلك.
پوسکورمه = پوسکورمه‌بنلر.
سورچمه = اایاغك قایمه‌سی
سوزمه = سوزمه یاغ وسائر مایعات
یوزمه = سباحت.

ضمهٔ مفخمه ایله باشلایانلر

اوتورتمه = بر نوع طعام
اوقونمه = بر نوع شیش.
اویمه = بر نوع حك
بوشانمه = بیك قوجه‌دن بوشانمه
طوغرامه = بر نوع اخشاب ایشی
طوغرمه = تولید.

طولامه = برنوع لباس. برنوع چیبان.
طولمه = برقاچ درلو طعام اسملری.
قوشمه = بر نوع شرقی.
قولاجلامه = یوزرکن برنوع حرکت.
یورغالامه = بارکیرلرده برنوع یورویش.
یونتمه = اویمه کبی بر ایش.

ضمهٔ ممدوده ایله باشلایانلر

اوچورتمه = معلوم اولان اویونجاق.
بولامه = برنوع پکمز وطعام.
قورمه = قورمه ساعت. قورمه ایش.

حاصل مصدر

١٠٤ — معنای مصدرینك حالت خارجیه‌سنه دلالت ایدن الفاظه [حاصل مصدر] دینورکه ادات مصدرك یرینه تحریك قاعده‌سنه رعایتله معلوم ومجهوللرك جمله‌سنده برشین ساکنه وبعض معلوملرده برمیم ساکنه وبعض نونلی مجهوللرده غین جیم یاخود برجیم ساکنه علاوه‌سیله اولور

١
آرامق ـ دن ـ آرایش
اوقومق ـ « ـ اوقویوش
بوزمق ـ « ـ بوزوش
اورمق ـ « ـ اوروش
یازمق ـ « ـ یازیش
کیرمك ـ « ـ کیریش

٢ { المق ـ دن ـ الیش و والیم
بوکمك ـ « ـ بوکوش وبوکوم }

٣ـ اتلانمق ـ « ـ اتلانغچ

٤ـ کولنمك ـ « ـ کولنج

کبی که بونلردن شینلیلر قیاسی و شینلینك غیری اولانلر بر درجه‌یه قدر محدود ونوعما سماعی اولدقلرندن بونلرك درخاطر اولنه بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی.

میملی اولان حاصل مصدرلر

آتیم = برآتیم باروت .
آلیملی = آلیملی کوزل .
چالیم = چالیملی دلیقانلی .
صاتیم = آلیم صاتیم یوق .
صاچیم = دوکوم صاچیم .

§

ازیم = ازیم ازیم ازیلدم .
سویم = سویملی آدم .
کسیم = کسیملی وجود .

§

صیقیم = برصیقیملق جانی وار .
قیوریم = قیوریم قیوریم قیورانیور .
قیریم = طموز قیریمی .

یقیم = او ییقیمی .

§

دونوم = بش دونوم . شوقدر دونوملك یر .

بوکوم = بوکوم بوکوم بوکولیور .

بوغوم = بوغوم بوغماق بر شیٔ .

قوشوم = عربه بارکیرلرینه مخصوص طاقم .

اوچوروم = کسمه یارلر .

قوروم = اوجاقلرده ایسلردن متحصل ماده .

غج ایله اولان حاصل مصدرلر

آتلانغج = آتلانغج طاشی (آتلامه طاشی کبی) .

باشلانغج = مقدمه .

پاتلانغج = اویونجاق نوعندن طبانجه .

طولانغج = طولانق یول .

یالکز جیمله اولان حاصل مصدرلر

قازانج = کار معناسنه .

سونج = سرور «

اودونج = دین وفرض .

کولنج = مضحك معناسنه .

اوصانج = کسل «

اشبو حاصل مصدرلرك شین ومیملیلری جعلنوب مفعول به مفعول الیه اولدقلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلیرلر.

جمع — اوكوزل باقيشلر. لوندانه چاليملر .
مفعول، — بوطوروشی بكنندم . شو چاليمی بكنمدم.
مفعول اليه — شو باقيشه بايـلدم . شو چاليمه ديه‌جك يوق .
ضميرلی { باقيشم . باقيشك . باقيشی
باقيشمز. باقيشكز. باقيشلری ... كبی .

اسم مصدر

١٠٥ — مق ومك اداتلرندن عاری اوله‌رق معنای مصدری‌یی حائز اولان كلمه‌يه ياخود تعبير ديكرله معنای مصدره اسم اولان كلمه‌يه [اسم مصدر] دينوركه سماعی وقياسی اوله‌رق ايكی درلودر .

سماعی اولان اسم مصـدرلر [اورگی . سـوگی. گرگی . ايچكی ـ باصقی. چالغی ـ صاقلی. توتسی. قورقو. ياردم. اويناش. صايغی] كبی كلمه‌لردر .

قياسی اولانلر ايكی صورتله اولورلر :

برنجيسی ـ اصواتدن دال ايله تشكيل اولنان مصدرلرده‌كی [ده و دا] مكسور داله تحويل‌وادات مصدر حذف‌اولنه‌رق بر يا كتورمكله اولانلردر .

پاتيردامق ـ دن ـ پاتيردی

جايردامق ـ » ـ جايردی

چاتردامق ـ » ـ چاتردی

چاغلدامق ـ » ـ چاغلدی

چتيردامق ـ » ـ چيتردی

خیرلدامق ـ دن ـ خیرلدی
شاپردامق ـ « ـ شاپردی
شاقردامق ـ « ـ شاقردی
طاقردامق ـ « ـ طاقردی
طیقردامق ـ « ـ طیقردی
قیپردامق ـ « ـ قیپردی
ایکلده‌مك ـ « ـ ایکلدی... کبی.

ایکنجیسی ـ صفتلره [لك ولق] اداتلرینك علاوه‌سیله اولانلردر
کوزل ـ دن ـ کوزللك
چرکین ـ « ـ چرکینلك
بوش ـ « ـ بوشلق
آچ ـ « ـ آچلق... کبی.

هرنوع اسم مصدرلر جمعلندکلری کبی مفعول‌به ومفعول‌الیه اولوب ضمائر اضافیه‌ده آلورلر

جمع ــ باصقیلر. ایکلدیلر. بوشلقلر
مفعول‌الیه ــ اوجایردی‌یه باقلماز.
ضمیرلی { قورقوم. قورقوك. قورقوسی
قورقومز. قورقوکز. قورقولری . . . کبی .

اسم فعلی

١٠٦ ــ حدثك متعلقی اولان شیئك اسمنه [اسم فعلی] دینور «سوپرندی» کبی‌که بوسوزسپورمك حدثندن حاصل اولان شیئك اسمیدر.

اسم فعلی تشکیل ایچون معلوم مصدرلرك اداتنی قالدیروب یرینه بر [ندی] کتورمك لازمدر

سپورمك ـ دن ـ سپورندی
قازیمق ـ « ـ قازیندی
قورمق ـ « ـ قورندی

کبی اولوب بونلر هرنقدر قاعدةً هرمصدردن تشکیل اولنه‌بیلورلرسه‌ده بك چوغی معناسز قالوب لسانده محل استعماللری اولمدیغندن کثیر الاستعمال اولانلردن درخاطر اولنه‌بیلنلری بروجه آتی تحریر اولندی .

[آشندی. آصندی. آقندی. چاقندی. چالقاندی. صاچندی. صارقندی. قازیندی. قاشیندی. بسلندی. گیرندی. گزندی. صیزندی. چیرپندی. صیقندی. قیرپندی. ییقندی. چیقندی. سیلندی. بوزوندی. بوکندی. بوروندی. بولاندی. قوروندی. قوصندی. یندی] .

اشبو اسم فعلیلر جمعلندکلری کبی مفعول به مفعول الیه وصفت اولوب ضمائر اضافیه الورلر .

جمع — قیرپندیلر. چیقندیلر
مفعول به — دیوارده‌کی چیقندی‌یی کوردم
مفعول الیه — آقندی‌یه کورك چکیور
صفت — قوروندیلی ادم. صیقندیلی چوجق
ضمیرلی { صیقندیم. صیقندیك. صیقندیسی
صیقندیمز. صیقندیکز. صیقندیلری... کبی.

١٠٧ ـ فائده: ترکی مصدرلردن اصلنده لازم ومتعدی اولانلرله

قیاسی اولوبده استعمال اولنان متعدی ولازملری و زبانزد اولان مجهول ومطاوعت ومشارکت صورتلرینی وبونلردنده تعدیه ایتدیریله‌رك لسانده جاری اولانلری تکثیر امثله ایله تزیید منفعت ضمننده بوراجغه درج ایلدك واصل واشتقاق کوسترمك ایچون اصللری سطرباشنه یازدیغمز کبی بعض مهجور مصدرلریده معترضه ایچنده کوستردك .

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان مصدرلر

[آبامق] . آبانمق. آباندرمق .

ایشمق. ایشدرمق.

اتمق. اتدرمق. اتلمق. اتشمق. اتشدرمق.

اتلامق. اتلاتمق. اتلاتدرمق .

اتلانمق. اتلاندرمق .

اتقیلامق . اتقیلاتمق .

اچمق. اچدرمق. اچدرتمق. اچلمق. اچنمق .

اچیقلامق. اچیقلاتمق.

اجیمق. اجیتمق. اجیتدرمق. اجینامق. اجیندرمق .

اجیقمق. اجیقدرمق .

[اجیرغانمق] .

ادامق. اداتمق. ادانمق. اداشمق.

ادیملامق. ادیملاتمق. ادیملانمق .

ارامق. اراتمق. اراتدرمق. ارانلمق. اراشمق. اراشدرمق.

اراشدیرلمق .

ارالامق. ارالاتمق. ارالانمق. ارالاشمق. ارالاندرمق.

اریه‌لامق. اریه‌لاتمق.

ارتمق. [ارتدرمق] ارتیرمق.

ارشینلامق. ارشینلاتمق. ارشینلانمق.

ارغاجلامق. ارغاجلاتمق. ارغاجلانمق.

ارقه‌لامق. ارقه‌لاتمق. ارقه‌لانمق.

آرمالامق. ارمالاتمق.

[آریمق. اریتمق. اریلمق]. آرینمق.

ازادلامق ازادلانمق.

ازالمق. ازالتمق.

ازارلامق. ازارلاتمق. ازارلانمق.

ازمق. ازیمق. ازدرمق. ازدرتمق. ازدرلمق [ازلمق]. ازشمق.
ازشدرمق.

استارلامق. استارلانمق.

اشاغیلامق. اشاغیلاتمق. اشاغیلانمق.

اشینمق. اشیندرمق.

اشمق. [اشدرمق] اشیرمق. اشیرلمق.

اشیلامق. اشیلاتمق. اشیلاتدرمق. اشیلانمق.

اغارمق. اغارتمق. اغاردلمق.

اغریمق. اغریتمق.

اغلامق. اغلاتمق. اغلانمق. اغلاشمق. اغلاشدرمق.

[اغیللامق]. اغیللانمق «قمرحقندەدر»

اغیرلامق. اغیرلاتمق. اغیرلانمق، اغیرلاشمق.

اقتارمق. اقتارتمق. اقتارلمق.

اقمق. [اقدرمق] اقیتمق. اقیتدرمق. اقیدلمق.

اقسامق. اقساتمق.

اقشاملامق. اقشاملانمق.

اقصرمق. اقصرتمق. (بونلرك اصلی اکسرمقدر)

اکمق. اکدرمق. اکلمق.

اکرمق (یك شخصیدر تصریف اولنماز)

اکلامق. اکلاتمق. اکلاشمق. اکلاشلمق. اکلاندرمق.

الاجەلامق. الاجەلاتمق. الاجەلانمق.

[الازلامق] الازلانمق.

آلمق. الدرمق. الدرتمق. النمق.

الشمق. الشدرمق.

اناچلامق. اناچلاشمق.

اندلاشمق.

اولامق. اولانمق.

[آوومق]. اووتمق. اووتدرمق.

[آیارمق]. ایارتمق. ایاردلمق.

ایارلامق. ایارلاتمق. ایارلانمق.

[ایدینلامق]. آیدینلاتمق. ایدینلانمق.

آییرمق. آییرتمق. آیرلمق.

ایمق. ایلمق. ایلتمق

§

باتمق. [باندرمق] باتیرمق.

بادانه‌لامق. بادانه‌لانمق. بادانه‌لاتمق.

[باداشمق].

بارشمق. بارشدرمق. بارشلمق.

[بارمق]. بارنمق. باربندرمق.

بازارلاشمق.

[باشارمق . باشارلمق].

باشلامق. باشلانمق. باشلاتدرمق . باشلاتمق. باشلانلمق.

باغداشمق.

باغرمق. باغرتمق. باغرشمق.

باغشلامق. باغشلاتمق. باغشلانمق.

باغلامق. باغلاتمق. باغلاتدرمق. باغلانمق. باغلاشمق.

باقمق. باقدرمق. باقلمق. باقنمق. باقشمق. باقشدرمق. باقدرلمق.

بالطه‌لامق. بالطه‌لاتمق.

باللامق. باللانمق. باللاتمق. باللاندرمق.

بانمق. باندرمق.

بایلمق. بایلتمق.

بیاتلامق. بیاتلاتمق. بیاتلانمق. بیاتلاشمق.

§

پارچه‌لامق. پارچه‌لاتمق. پارچه‌لانمق.

[بونك اخرى خفيف حركه‌لى اولديغنه كوره «مك» ايله (پارچه‌لمك) كلمسى لازم ايسه‌ده لسانده بويله‌جه ثقيل سويلنديكندن «مق» ايله‌يازلمق لازمدر بوندن صكره كله‌جك مصدرلرده‌ده بوكبى احوال ظهورنده اشبو حاله اشارت ايچون الت طرفنه برميم حرفى وضع ايدلمشدر].

پارلامق. پارلاتمق.

[پاسلامق]. پاسلاتمق. پاسلانمق. پاسلاندرمق.

پالازلانمق.

پايلامق. پايلاتمق. پايلانمق. پايلاشمق. پايلاشدرمق.

پارمقلامق. پارمقلاتمق.

§

جاملامق. جاملاتمق. جاملانمق.

جانلانمق

جايردامق. جايرداتمق.

جايمق. جايدرمق.

§

چابالامق. چابالانمق.

چاپه‌لامق [م] چاپه‌لاتمق. چاپه‌لانمق.

چاپراشمق «يك شخصيدر».

چاپوللامق. چاپوللانمق.

چاتمق . چاتدرمق. چاتلمق چاتشمق.

چاتلامق. چاتلاتمق.

چاتيردامق. چاتيرداتمق.

چارپمق. چارپدرمق. چارپلمق. چارپنمق. چارپشمق. چارپشدرمق.

چاغلامق. چاغلاتمق.

چاقمق. چاقدرمق. چاقلمق . چاقشدرمق .

چالمق. چالدرمق. چالنمق.

چاپشمق. چاپشدرمق.

چالقامق. چالقاتمق. چالقانمق.

چامورلامق. چامورلاتمق. چامورلانمق .

چپاقلانمق. چپاقلامق.

چتاللامق. چتاللانمق.

§

حاضرلامق. حاضرلاتمق. حاضرلانمق .

حاللانمق [م] حاللاشمق .

حقلامق. حقلاشمق .

حلاللاشمق [م] حلاللاشدرمق.

§

خارلامق. خارلاشمق [يك شخصيدر]

خاشلامق. خاشلاتمق. خاشلاتدرمق. خاشلانمق.

خاطرلامق. خاطرلاتمق. خاطرلانمق .

خاملامق. خاملاتمق. خاملاشمق .

خرجامق. خرجانمق .

خستهلاتمق [م]. خستهلانمق.

خلاجلاتمق .

خيرلاشمق «فتح خاو كسر يا ايله دركسر خا ايله اولورسه اصواتدن اولور»

§

دانشمق . دانشيلمق .

§

راحتلاتمق. راحتلانمق. راحتلاندرمق. راحتلاشمق .

راستلامق

راستيقلامق. راستيقلانمق.

§

زارلامق. زارلانمق. زارلاندرمق .

زاغلامق. زاغلاتمق. زاغلانمق .

§

سراجلامق. سراجلاتمق. سراجلاتدرمق .

سقطلامق. سقلانمق .

§

شاپردامق. شاپرداتمق. شاپردانمق.

[شاخلامق] . شاخلانمق. شاخلاندرمق.

شاشالامق.

شاشرمق. شاشرتمق

شاشقینلاتمق. شاشقینلاشمق.
شاشمق. شاشیلمق.
شاشیلاتمق. شاشیلانمق. شاشیلاشمق
شاقیردامق. شاقیرداتمق.
شاقلامق. شاقلاتمق.
شاقوللامق. شاقوللاتمق. شاقوللانمق.
شقالاشمق.
شرطلاتمق. شرطلاشمق.

§

صاپمق. صاپتمق. صاپدرمق.
صاپلامق. صاپلاتمق. صاپلاتدرمق. صاپلانمق.
صابونلامق. صابونلاتمق. صابونلاتدرمق. صابونلانمق.
صاتاشمق. صاتاشدرمق.
صانمق.صاندرمق. صانلمق
صاچمق. صاچدرمق. صاچشدرمق. صاچلمق. صاچەلامق.
صارارمق. صارارتمق. صاریلاشمق. صاریلانمق.
صارصمق. [صارصدرمق] صارصنمق. صارصلق.
صارقمق. [صارقدرمق] صارقتمق.
صارمق. صاردرمق. صارلمق. صارماشمق. صارماشدرمق.
[صاغالمق. صاغالتمق].
صاغلامق. صاغلاتمق.

صاغلاملامق. صاغلاملاتمق. صاغلاملانمق.
صاغمق. صاغدرمق. صاغلمق.
صاقلامق. صاقلاتمق. صاقلاتدرمق. صاقلانمق.
صاقنمق. صاقندرمق.
صاللامق. صاللانمق. صاللاندرمق.
صالمق. صالدرمق. صالنمق.
صانمق. صانلمق.
صاورمق. صاورتمق. صاورلمق.
صاومق. صاوشمق. صاوشدرمق صاولمق.
صايمق. صايدرمق. صايشمق. صايلمق.
صايقلامق.
صباحلامق. صباحلاتمق.

§

طاپمق. طاپدرمق. طاپنمق.
طادانمق «بوراده‌كه طا دال مفخمه‌كبى اوقنور»
[طارتاقلامق]
طاتمق. طاتدرمق.
طارتمق. طارتدرمق. طارتشمق. طارتلمق.
طاسارلامق. طاسارلانمق.
طاسلامق.
طاسملامق.
طاشمق. (طاشورمق) طاشيرتمق.

طاشلامق. طاشلاتمق. طاشلاتدرمق. طاشلانمق. طاشلانلمق.
طاشیمق. طاشیتمق. طاشینمق.
طاغیتمق. طاغیتدرمق. طاغیدلمق. طاغیلمق. طاغینمق. « طالر دال مفخمه کیدر».
طاقیردامق. طاقیرداتمق.
طاقمق. طاقدرمق. طاقنمق. طاقلمق.
طالامق. طالاتمق. «طالر دال مفخمه کبی اوقنور».
طالمق. طالدرمق. « طالر دال مفخمه کبی اوقنور »
طانیمق. طانیتمق. طانیتدرمق. طانیشمق. طانیلمق.
طاولامق. طاولاتمق. طاولانمق طاولاندرمق.
طیامق. طیاتمق. طیانمق. «طالر دال مفخمه کبی اوقنور»
طرامق طراتمق. طرانمق.
طراقلامق. طراقلاتمق.

§

غاغه‌لامق.

§

قابوقلانمق.
قاپمق. قاپدرمق. قاپلمق. قاپشمق.
قاپلامق. قاپلاتمق. قاپلانمق.
قاتلامق. قاتلاتمق. قاتلانمق.
قاتمق. قاتدرمق. قاتشدرمق. قاتلمق.
[قاتیلامق]. قاتیلانمق. قاتیلاشمق.
قاچمق. [قاچدرمق] قاچیرمق. قاچرتمق. قاچشمق. قاچنمق.

قارتالمق. قارتلانمق. قارتلاشمق.

قاریشمق. قاریشدیرمق.

قارشیلامق. قارشیلاتمق. قارشیلاشمق. قارشیلاشدرمق.

قازانمق. قازاندرمق. قازانلمق.

قاشیمق. قاشیتمق. قاشینمق.

قاصمق. قاصدرمق. قاصلمق.

قاغشامق.

قاقمق. قاقدرمق. قاقلمق. قاقشمق. قاقشدرمق.

قالبلامق. قالبلاتمق. قالبلانمق.

قالمق. قالدرمق. قالدیرلمق. قالنمق.

قالقمق. قالقنمق. قالقشمق.

قالینلامق. قالینلاتمق. قالینلانمق.

قانامق. قاناتمق.

قانمق. قاندرمق.

قانقسامق «قانقسیمق». قانیق.

قاورامق. قاوراتمق.

قاوورمق. قاوورتمق. قاوورلمق.

قاوشمق. قاوشدرمق.

قایرمق. قایرلمق.

قایمق. قایدرمق.

قاینامق. قایناتمق. قایناتدرمق.

قبارمق. قبارتمق. قباردلمق.

قپامق. قپاتمق. قپانمق.

قپولانمق. قپولاندرمق .

قطرانلامق. قطرانلاتمق. قطرانلانمق .

قلافاتلامق . قلافاتلاتمق. قلافاتلانمق.

قماشمق. قماشدرمق.

§

ماندالامق . ماندالاتمق .

ماولامق « یك شخصیدر »

مایەلامق[م] . مایەلاتمق . مایەلانمق . مایەلاندرمق.

§

وارمق . واردرمق . وارلمق .

§

هایقرمق

هاوالامق «یك شخصیدر»

§

یاپمق . یاپدرمق . یاپلمق .

یاپشمق . یاپشدرمق .

یاتمق . [یاتدرمق] یاتیرمق . یاتشمق . یاتلمق .

[یادرغانمق] .

یارامق . یارانمق . یاراشمق . یاراشدرمق .

یاراتمق . یارادلمق .

یارمق . یاردرمق . یارلمق .

یارمه‌لامق .

یاره‌لانمق [م]

یازمق . یازدرمق . یازدرتمق . یازلمق .

یاشماقلامق . یاشماقلانمق . یاشماقلانمق .

[یاصلامق] . یاصلانمق . یاصلاندرمق .

یاغمق . یاغدرمق .

یاغلامق . یاغلاتمق . یاغلاتدرمق . یاغلانمق .

یاقمق . یاقدرمق . یاقلمق .

یاقشمق . یاقشدرمق .

یاقلاشمق . یاقلاشدرمق.

یاقه‌لامق. یاقه‌لاتمق. یاقه‌لانمق.

یاکلمق. یاکلتمق.

یالامق. یالاتمق . یالاشمق. یالانمق.

یالوارمق. یالوارتمق .

یامامق. یاماتمق.یامالامق .

یناشمق. یناشدرمق. یناشلمق.

یاتمق (متعدیسی یاتقدر) .

یاپمق. یاپدرمق. یاپیلمق .

[یایلامق] . یایلانمق .

یواشلامق. یواشلاتمق. یواشلانمق.

ایلك حرکه‌سی فتحهٔ خفیفه اولان مصدرلر

اتکله‌مك . اتکلتمك .

اریمك . اریتمك . اریدلمك .

ازبرله‌مك . ازبرلتمك . ازبرلنمك .

ازمك . ازدرمك . ازلمك . ازدرتمك .

اسکیمك . اسکیتمك .

اسمك . اسدرمك .

اسنه‌مك . اسنتمك .

اسیرگه‌مك . اسیرگنمك .

اشمك . اشدرمك . اشلنمك .

اشنمك .

اشه‌له‌مك . اشه‌لتمك .

اکشیمك . اکشیتمك .

اکله‌مك . اکلتمك . اکلتدرمك . اکلنمك . اکلشمك .

اکریلمك . اکریلتمك .

اکرله‌مك . اکرلتمك .

اکسیلمك . اکسیلتمك .

اگمك . اگدرمك . اگلمك .

اکمك . اکدرمك . اکلمك .

اکرمك . اکرتمك .

اکه‌له‌مك . اکه‌لتمك . اکه‌لنمك .

الهمك . التمك . النمك .

اللهمك . اللنمك . اللشمك .

امك . امدرمك . امزرمك . املمك .

امكلهمك . امكلتمك .

اولنمك . اولندرمك .

ایلمك { بونی ـ ایلهمك ـ صورتنده یازمق لازم ایسه‌ده كثیر الاستعمال اولوب هپ بوصورتله‌هانسز قوللانیلدیغندن شاذ اوله‌رق بویله‌جه ضبط اولندی .

ایلشمك .

§

بجرمك . بجرتمك .

برابرلشمك . برابرلشدرمك .

برهلهمك . برهلتمك . برهلنمك .

بزمك . بزدرمك .

[بزهمك . بزتمك] .

بسلهمك . بسلتمك . بسلنمك .

بكزهمك . بكزتمك . بكزه‌دلمك .

بكلهمك . بكلتمك . بكلنمك .

بگنمك . بگندرمك . بگنلمك .

بلیرمك . بلیرتمك .

بللهمك . بللتمك . بللنمك .

بمسه‌مك .

§

پنبه‌لنمك . پنبه‌لشمك .
پرچینله‌مك . پرچینلنمك .
پرداخلامق . پرداخلاتمق .
پرده‌لمك . پرده‌لتمك .
پرکیتمك .
پکلشمك . پکلشدرمك .
پلتکله‌مك .
پلته‌لنمك .
پنجه‌لشمك .
پیلشمك .

§

ترله‌مك . ترلتمك .
تکرله‌مك . تکرلتمك . تکرلنمك .
تلله‌مك . تللتمك . تللنمك .
تمیزله‌مك . تمیزلتمك . تمیزلنمك .

§

چرزلنمك .
چکمك . چکدرمك . چکشمك . چکلمك . چکنمك .
چلمك . چلدرمك . چلنمك .
چنبرله‌مك . چنبرلتمك .
چنتمك . چنتدرمك . چنتلمك .
چنتیکله‌مك .

چنکلله‌مك . چنکللنمك .

چویرمك . چویرتمك . چوریلمك .

§

دپمك (دال تا کبی اوقنور) . دپدرمك . دپنمك . دپشمك .

دشمك . دشدرمك . دشلمك .

دکمك .

دکشمك . دکشدرمك .

دلمك . دلدرمك . دلنمك .

دنه‌مك . دنتمك .

دوشرمك . دوشرتمك . دوشرلمك .

§

زده‌لمك . زده‌لنمك .

زنجیرله‌مك .

§

سپیلنمك .

[سپیمك . سپیتمك] .

سچمك . سچدرمك . سچلمك .

سرپمك [سرپدرمك] سرپتمك . سرپلمك . سرپشدرمك .

سرتلمك . سرتلنمك . سرتاشمك .

سرمك . سردرمك . سریلمك .

سرسمله‌مك . سرسملتمك . سرسملنمك . سرسملشمك .

سزمك . سزدرمك . سزنمك . سزلمك .

سسله‌مك . سسلنمك .

سکمك . سکدرمك .

سگرمك . سگرتمك .

سلاملامق . سلاملاتمق . سلاملانمق . سلاملاشمق.

سمیرمك . سمیرتمك .

سمیزله‌مك . سمیزلنمك .

سندلشمك .

سومك . سودرمك . سوشمك . سولمك . سونمك . سوندرمك .

§

شربتله‌مك .

شکرله‌مك . شکرلتمك . شکرلشمك .

§

کتیرمك [کتورمك] . کتیرتمك .

کچیکمك . کچیکدرمك .

کچشدرمك .

کچمك . [کچورمك] . کچیرتمك . کچیلمك .

کرمك . گردرمك . کرلمك . گرینمك .

گزمك . گزدرمك . گزدرتمك . گزلمك . گزنمك .

کسمك . کسدرمك . کسلمك . کسشمك .

کسکینلشمك .

ککرهمك .

ککه‌له‌مك . ککه‌لتمك .

گلمك . گلنمك .

گگرمك . گگرتمك .

گگشله‌مك . گگشلتمك . گگشلنمك .

گمرمك . گمرتمك .

گیمك . گیدرمك . گینمك . گیلمك . [بو کافلری مکسور اوقویانلر ده وار]

گوره‌مك .

گوه‌له‌مك .

§

مکتوبلاشمق .

مله‌مك . ملتمك .

§

نفسله‌مك . نفسلتمك . نفسلنمك .

نکسلنمك [اصلی ناکسلنمك در] .

§

یتشمك . یتشدرمك .

یتمك .

یدمك . یددرمك .

یرمك . یرنمك .

یشرمك . یشرتمك .

یشیللنمك .

یکنمك . یکلمك . یکشمك . یکشدرمك .

یکیله‌مك . یکیلتمك . یکیلنمك .

یگیتلنمك . یگیتلشمك .
یلپازه‌لمك . یلپازه‌لتمك . یلپازه‌لنمك .
یلتمك . یلتنلمك .
یلله‌مك . یللتمك .

ایلك حرکه‌سی کسرهٔ ثقیله اولان مصدرلر

[ایرغالامق] .
ایصمارلامق . ایصمارلاتمق . ایصمارلانمق .
ایخلامق .
[ایصیمق] . ایصیتمق . ایصینمق . ایصیندرمق .
ایصرمق . ایصرتمق .
[ایصلامق] . ایصلاتمق . ایصلانمق .
ایقنمق . ایقندرمق .
ایلیمق . ایلیتمق .

§

براقمق . براقدرمق . براغلمق .
بیقمق . بیقدرمق . بیقلمق (قاعدة بیغلمق یعنی غین ایله یازلمق لازم ایسه‌ده شاذ در)
بیقلانمق .

§

چیتلامق . چیتلاتمق .
چیرپمق . چیرپدرمق . چیرپلمق . چیرپنمق . چیرپشدرمق .

چیرپیلامق .

چیلدرمق . چیلدیرتمق .

§

خیرلامق .

خیرلانمق . خیرلاندرمق.

§

صیچرامق . صیچراتمق .

صیرتارمق .

صیرتمق .

صیزمق. صیزدرمق. صیزلمق .

صیزلانمق. صیزلاتدرمق. صیزلاشمق.

صیغامق. صیغانمق .

صیقمق. صیقدرمق. صیقلمق. صیقشمق. صیقشدرمق. صیقنمق

صیقلاشمق.صیقلاشدرمق.

صیقیلامق.صیقیلاتمق.

صینمق . صیندرمق .

صیوامق. صیواتمق. صیواشمق. صیواتمق.صیوشمق.

صییرمق. صییرتمق. صییرلمق.

§

طرمالامق. طرمالاتمق. طرمالانمق. طرمالاشمق.

طرمانمق. طرماندرمق. طرماشمق

طرمیقلامق. طرمیقلاتمق. طرمیقلانمق.
طرطیقلامق. طرطیقلاشمق. طرطیقلانمق .
طیقامق. طیقاتمق. طیقانمق.
طیقمق. طیقدرمق. طیقشدرمق. طیقنمق.
طینمق [اکثریا منفیسی مستعملدر]
طینلامق. طینلاتمق.

§

غیجردامق. غیجرداتمق.
غیدقلامق. غیدقلاتمق.

§

فیرچه‌لامق. فیرچه‌لاتمق. فیرچه‌لانمق.
فیرلامق. فیرلاتمق.
فیرلدامق.
فیشقرمق. فیشقرتمق.
فیصلامق. فیصلاتمق.
فیصلدامق. فیصلداتمق .

§

قیپراتمق. [قیپراندرمق]. قیپراتمق.
قیپردامق. قیپرداتمق. قیپردانمق .
قیرتمق. قیربدرمق .
قیشقرمق. قیشقرتمق. قیشقردلمق.

قیملدامق. قیملداتمق. قیملدانمق.

قیورمق. قیورتمق. قیورلمق.

قیرمق. قیردرمق. قیرلمق. قیرنمق. قیرشمق.

قیزارمق. قیزارتمق. قیزارلمق.

قیزمق. قیزدرمق. قیزشمق. قیزشدرلمق. قیزلمق.

قیشلامق. قیشلاتمق. قیشلانمق.

قیصالمق. قیصالتمق.

قیصمق. قیصدرمق. قیصلمق.

[قیصرغانمق].

قیصقانمق. قیصقاندرمق. قیصقانلمق.

قیلمق. قیلدرمق. قیلنمق.

قیمق. قیدرمق. قیلمق.

§

ویزلامق. ویزلاتمق. ویزلانمق.

§

ییرامق. ییراتمق. ییرانمق.

ییرتمق. ییرتدرمق. ییرتلمق.

ییقمق. ییقدرمق. ییقلمق.

ییلمق. ییلدیرمق.

ییلشمق.

ايلك حركه‌سى كسرهٔ خفيفه اولان مصدرلر

احراملانمق.

ايلكلنمك.

ايتمك. ايدلمك ـ ايتلمك. ايتشمك.

ايچمك. [ايچدرمك] ايچيرمك. ايچلمك. ايچشمك.

ايرمك. ايرديرمك. ايرلمك. ايرشمك. ايرشدرمك.

ايسته‌مك (قديم املاسى ياسز ـ استمك ـ ايسه‌ده ياكلشدر)، ايستمك. ايستنمك. ايستنلمك. (بونلرى ايلمك كبى ايستمك يازمق لازمدر.

ايسله‌مك. ايسلتمك. ايسلنمك.

ايشله‌مك. ايشلتمك. ايشلنمك.

ايشتمك. ايشيدلمك. ايشتدرمك.

ايگرنمك. ايگرندرمك. ايگرنلمك.

ايكنه‌لمك. ايكنه‌لتمك.

ايكيله‌مك. ايكيلتمك. ايكيلشمك.

ايلشمك. ايلشدرمك.

ايلكله‌مك. ايلكلتمك. ايلكللنمك.

ايمرنمك. ايمرندرمك.

ايناتمق. ايناندرمق. اينانلمق.

[اينجيمك]. اينجيتمك. اينجينمك. اينجينلمك.

اينمك. ايندرمك. ايندرتمك. اينلمك.

§

برله‌مك. برلشمك. برلشدرمك.

بیتلنمك.

بیتشمك. بیتشدرمك.

بیتمك. بیتورمك [بیترمك]

بیچمك. بیچدرمك. بیچلمك.

بیلمك. بیلدرمك. بیلدرتمك. بیلشمك. بیلنمك.

بیله‌مك. بیلتمك. بیلنمك.

بینمك. بیندرمك. بیندرتمك. بیلنمك.

§

پیره‌لنمك.

پیسله‌مك. پیسلتمك. پیسلنمك.

پیشمك. پیشورمك [پیشیرمك]. پیشیرتمك.

§

تتسنمك (قدیم املاسی وطوغریسی تکسنمك‌در)

§

چفتله‌مك. چفتلشمك.

چیللنمك.

چیمدیكله‌مك.

چیمك. چیمدرمك.

چیزمك. چیزدرمك. چیزلمك.

چيقمق. چيقارمق [چيقدرمق]. چيقارتمق. چيقارلمق. چيقلمق.
چيويلهمك. چيويلتمك. چيويلنمك.

§

ديتمك. ديتدرمك. ديدلمك. ديدنمك. ديدشمك.
ديمك. ديدرمك. دينلمك. دينمك.
ديرهمك. ديرنمك.
ديرمك.
ديزمك. ديزدرمك. ديزدرتمك. ديزلمك.
ديشلهمك. ديشلتمك. ديشلنمك.
ديكمك. ديكدرمك. ديكلمك.
ديگمك. ديگدرمك.
ديلمك.
ديلهمك. ديلنمك.
ديليملهمك. ديليملنمك.

§

سيلمك. سيلدرمك. سيلنمك.
سيلكمك. سيلكدرمك. سيلكنمك.
سينمك.
سيورلمك. سيورلتمك.
سيويشمك.
شيشمك. [شيشدرمك] شيشرمك.

شيشله‌مك. شيشلتمك.

§

كيرمك. كيرلمك. كيرشمك. كيريشلمك.
كيزله‌مك. كيزلتمك. كيزلنمك.
كليدله‌مك. كليدلتمك. كليدلنمك.

§

ويرمك. ويردرمك. ويرلمك (بونلرك واولرى تلفظده مفتوحدر)

§

يمك. ييدرمك. ينيلمك (بونلرك يالرى تلفظده مفتوحدر)
ييقامق. ييقاتمق. ييقانمق.

ايلك حركه‌سى ضمهٔ مبسوطه اولان مصدرلر

اويمك. اويدرمك. اويشمك. اويشدرمك. اويلمك.
اوتمك. اوتدرمك. اوتشمك.
اوده‌مك. اودتمك. اودشمك. اودنمك.
اورتمك. اورتدرمك. اورتلمك. اورتنمك.
اورمك. اوردرمك. اورلمك.
اورسه‌له‌مك. اورسه‌لتمك. اورسه‌لنمك.
اورومك (بك شخصيدر)
اوروجكلنمك.
اوزلنمك.

اوزنمك. اوزندرمك. اوزه‌نلمك.
اوفكه‌لنمك. اوفكه‌لندرمك.
اوكرتمك. اوكرنمك.
اوكسورمك. اوكسورتمك.
اوكمك. اوكدرمك. اوكلمك. اوكنمك.
اوكوتمك. اوكوتدرمك. اوكدرمك.
اوكرمك.
اولچمك. اولچدرمك. اولچلمك. اولچشمك .

§

بوجكلنمك.
بولمك. بولدرمك. بولنمك. بولشمك.

§

چوپلنمك.
چوركلنمك.
چوزمك. چوزدرمك. چوزلمك.
چوكمك. [چوكدرمك] . چوكرتمك.
چوملمك. چوملتمك.

§

دوشه‌مك. دوشتمك. دوشتدرمك. دوشنمك.
دوكمك. دوكدرمك، دوكلمك.
دوكمك. دوكدرمك. دوكلمك.

دونمك. دوندرمك. دونلمك.

§

سوزلشمك.

سوكمك. سوكدرمك. سوكلمك.

سونمك سوندرمك

سويلەمك. سويلتمك. سويلشمك. سويلنمك.

§

كوتولەمك. كوتولشمك. كوتولنمك.

كورلەمك. كورلتمك. كورلنمك.

كوشەلەمك. كوشەلتمك.

گورمك. گوردرمك. گورلمك. گورشمك. گورشدرمك.

گوزلەمك. گوزلتمك. گوزلنمك.

گوزوكمك.

گوسترمك. گوسترلمك.

گوللنمك.

گومك. گومدرمك. گوملمك.

ايلك حركەسی ضمۀ مقصوره اولان مصدرلر

اوتولەمك. اوتولتمك. اوتولنمك.

اوچلەمك. اوچلتمك. اوچلشمك. اوچلنمك.

اوپرمك . اوپرتمك .

اوركمك . [اوركدرمك] اوركتمك .

اوره‌مك . اورتمك .

اوزمك . اوزدرمك . اوزلمك .

اوسته‌لمك .

اوشمك . [اوشدرمك] اوشورمك . اوشوشمك .

اوشومك . اوشوتمك .

اوفله‌مك . اوفلتمك .

اوفورمك . اوفورتمك . اوفورلمك .

اولشمك . اولشدرمك .

§

بورومك .

بوزمك . بوزدرمك . بوزولمك.

بوکمك . بوکدرمك . بوکولمك .

بیومك . بیوتمك .

§

پوسکورمك . پوسکورتمك .

توتمك . توتدرمك .

توتسیله‌مك . توتسیلتمك . توتسیلنمك .

توتونله‌مك .

توره‌مك . تورتمك .

توکتمك . توکنمك.

تومسلمك .

تونه‌مك . تونتمك .

تونكله‌مك . تونكلتمك .

تويلنمك .

§

چورومك . چوروتمك .

دورتمك . [دوردلمك] دورتلمك .

دورمك . دورلمك .

دوزله‌مك . دوزلشمك .

دوشمك . [دوشدرمك] دوشورمك .

دوشونمك . دوشوندرمك . دوشوتلمك .

§

سپورمك . سپورتمك . سپورلمك .

سوتلنمك .

سورچمك . سوچدرمك .

سورومك . سوروتمك . سورونمك .

سوزمك . سوزدرمك . سوزلمك .

§

گوتمك . گودلمك .

كوسمك . كوسدرمك .

گولمك . گولدرمك . گولنمك .

گولشمك . گولشدرمك .

گوندوزله‌مك .

گونشاتمك .

§

يوجلمك. يوجلتمك .
يورومك . يوروتمك . يورودلمك .
يوركلنمك . يوركلندرمك .
يوزمك . يوزدرمك .
يوزلهمك . يوزلشمك . يوزلشدرمك .
يوكسلمك . يوكسلتمك .
يوكلهمك . يوكلتمك. يوكلنمك .

ايلك حركهسى ضمهٔ مفخمه اولان مصدرلر

[اوتارمق] .
اوتلامق (يك شخصيدر). اوتلاتمق. اوتلانمق .
اوتورمق. اوتورتمق. اوتورلمق. اوتوردلمق .
اورتهلامق .
اورتاقلاشمق .
اوغمق. اوغدرمق. اوغلمق. اوغشدرمق. اوغنمق.
اوغالامق . اوغالاتمق . اوغالانمق .
اوقشامق (قديمده اوخشامق يازيليردى). اوقشاتمق. اوقشاندرمق.
اوقشانمق .
اوقومق. اوقوتمق. اوقونمق .
اوكمق . اوكدرمق .
اولمق . اولدرمق . اولنمق.
اويالامق . اويالاتمق . اويالانمق . اويالاندرمق .
اويهلامق . اويالاتمق .

اویمق. اویدرمق . اویلمق .
اوینامق . اویناتمق . اویناشمق . اوینانمق . اویناتدرمق .

§

بورجلانمق . بورجلاتمق .
بوزمق. بوزدرمق. بوزلمق. بوزارمق. بوزشمق. بوزشدرمق.
بوشامق. بوشاتمق. بوشاتدرمق. بوشانمق .
بوشالمق. بوشالتمق .
بوشلامق . بوشلاتمق .
بوغمق . بوغدرمق . بوغشمق . بوغشدرمق . بوغلمق .
بوغچه‌لامق . بوغچه‌لاتمق .
بوللاتمق . بوللاشمق . بوللانمق . بوللاشدرمق .
بویامق . بویاتمق . بویاتدرمق . بویانمق .
بویلامق . بویلاتمق. بویلانمق .

§

پورصومق .
پوصه‌لانمق .

§

توزلامق. توزلاتمق. توزلانمق. توزلاندرمق.

§

جوشمق. جوشدرمق.

§

چوغالمق. چوغالتمق.

چوقلاشمق. چوقلاشدرمق. چوقلانمق.

§

خورتلامق (یك شخصیدر)

خوشلانمق. خوشلاندرمق. خوشلاشمق،

§

زورلامق. زورلاتمق. زورلانمق.

§

صورمق. صوردرمق. صورلمق. صورشدرمق.

صوغومق. صوغوتمق.

صوغوقلامق. صوغوقلاتمق.

صویمق. صویدرمق. صویندرمق. صوینمق. صویلمق.

§

طوپارلامق. طوپارلاتمق. طوپارلانمق.

طوپاللامق. طوپاللاتمق. طوپاللانمق.

طوغرامق (دال کبی تلفظ اولنور). طوغراتمق. طوغرانمق.

طوغریلمق » طوغریلتمق.

طوغمق » طوغورمق. طوغورتمق.

طوقومق » طوقوندرمق. طوقونمق.

طوقانمق » طوقاندرمق.

طوقوشمق » طوقوشدرمق.

طوکمق » طوکدرمق.

طولامق » طولانمق. طولاندرمق.

طولاشمق. طولاشدرمق.

طولمق	(بودخى)	طولدرمق. طولدرتمق.
طويمق	»	طويورمق. طويلمق.

§

قوجامق. قوجاتمق. قوجالمق. قوجالتمق.

قوجمق. قوچلمق.

قوچلانمق.

قوتمق. [قوقدرمق] قوقتمق. قوقشمق. قوقشدرمق.

قورقمق. [قورقدرمق] قورقتمق. قورقلمق.

قوشمق. قوشدرمق. قوشلمق. قوشوشمق.

قوقلامق. قوقلاتمق. قوقلاشمق. قوقلاشدرمق. قوقلانمق.

قولتوقلامق.

قوللامق. قوللاتمق. قوللانمق. قوللاشدرمق.

قولاجلامق.

قولايلامق. قولايلاتمق. قولايلاشمق. قولايلانمق.

قومق. قويمق. قودرمق. قويدرمق. قونلمق. قويلمق.
[قونوقلامق].

§

مورارمق. موراتمق.

§

يورغەلامق (يك شخصيدر)

يورمق. يورلمق.

یوغرمق. یوغرتمق. یوغرلمق.
یوقلامق. یوقلاتمق. یوقلانمق. یوقلاشدرمق.
یولمق. یولدرمق. یولنمق.
یوللامق. یوللانمق.
یونمق. یونتمق. یونتدرمق. یونلمق.

ایلك حرکه‌سی ضمهٔ ممدوده اولان مصدرلر

اوتانمق. اوتاندرمق.
اوچورمق. اوچورتمق. اوچوشمق. اوچورلمق.
اوجوزلامق. اوجوزلاتمق. اوجوزلاشمق. اوجوزلانمق.
اورمق. اوردرمق. اورشمق. اورشدرمق. اورولمق.
اوزامق. اوزاتمق. اوزالمق. اوزانمق.
اوزلاشمق. اوزلاشدرمق.
اوسته‌لاشمق.
اوصانمق. اوصاندرمق. اوصانلمق.
[اوصلامق]. اوصلانمق. اوصلاندرمق.
اوغرامق. اوغراشمق. اوغراشدرمق.
اوفلامق.
اوفالمق. اوفالتمق.
اوفاقلامق. اوفاقلاتمق. اوفاقلانمق.
اولامق. اولانمق. اولاشدرمق. اولاشمق.
اولولانمق.

اولومق (يك شخصيدر)
اومق. اومدرمق. اومولمق .
اونوتمق. اونوتدرمق. اونودلمق.
اوتانمق . اوتاندرمق .
اويمق . اويدرمق. اويوشمق. اويوشدرمق . اويولمق .
اويومق. اويوتمق . اويوقلامق .

§

بودامق. بوداتمق. بودانمق. بوداقلانمق .
بودانمق .
بورمق. بوردرمق . بورلمق.
بوروشمق. بوروشدرمق .
بورقلمق .
بولامق . بولانمق . بولاندرمق. بولاشمق. بولاشدرمق.
بولمق. بولدرمق. بولشمق. بولشدرمق. بولنمق. بولندرمق .
بونامق. بونالمق. بونالتمق.

§

پوللامق. پوللاتمق. پوللانمق.

§

خويلانمق. خويلاندرمق.
خويسزلانمق.

§

روحلانمق .
روزكارلامق. روزكارلاتمق. روزكارلانمق.

§

صوصمق . صوصدرمق.

صولامق. صولاتمق. صولانمق. صولاندرمق.

صونمق.

§

طوتمق. طوتدرمق. طوتشمق. طوتشدرمق. طوتلمق. طوتمق

طورمق (دال کبی اوقنور). طوردرمق. طورلمق.

طوراقلامق (بو دخی).

طوزلامق. طوزلاتمق. طوزلانمق.

طویمق (دال کبی اوقنور). طویورمق [طویدرمق]. طویلمق .

§

قورجه‌لامق. قورجه‌لاتمق. قورجه‌لانمق. قورجه‌لاشدرمق .

قورمق. قوردرمق . قورولمق.

قورولامق. قورولاتمق. قورولانمق .

قورومق. قوروتمق. قورونمق.

قوشاتمق. قوشانمق. قوشاندرمق.

قوشقولانمق.

قوللانمق. قوللاندرمق. قوللانلمق .

§

یوتمق. یوتدرمق. یودلمق ـ یوتلمق .

یوماقلامق . یوماقلانمق.

یوممق . یومدرمق .

یومشامق. یومشاتمق .

ایکنجی مقاله

فعل

١٠٨ — هم زمانه تعلق هم ذاته دلالت ایدن کلمه‌لره [فعل] دینور [یازدی. یازییور. یازاجق] سوزلری کبی که بونلرك برنجیسندن برذاتك اولجه یازمش اولدیغی وایکنجیسندن سوز سویلنورکن برذاتك یازمقده اولدیغی واوچنجیسندنده برذاتك ایلروده یازاجغی معنالری منفهم اولوب اوچ زماندن بریله برشخصه تعلق ایتدکلرندن بونلره فعل دینور.

١٠٩ — ترکی فعللر مصدرلردن یاپیلورلر که بو یاپلمق اصولنه [اشتقاق] دینور واشتقاقله حاصل اولان فعله [صیغه] تسمیه اولنور. وبرصیغه‌نك مفرد وجمع اولمق اعتباراتیله متکلم مخاطب غائب صورتلرینه تطبیق ایدلمسنه [تصریف] دینور وبر مصدردن حاصل اولان صیغه‌لرك مجموعنه [امثلهٔ مختلفه] وبالکز بر صیغه‌نك تصریفنه [امثلهٔ مطرده] تسمیه اولنور.

١١٠ — ازمنهٔ ثلثه دینلن شیلر زمان حاله نسبتله کچن وکله‌جك اولان ایکی زمانله نفس حالدن عبارت اولان اوچنجی برزماندن عبارتدر.

هر نقدر حال دینلن زمانك حقیقتده وجودی اولمیوب یعنی سویلنورکن کیمی کچمش کیمی کله‌جك اولدیغندن بونك جداً وجودی یوق ایسه‌ده بورادهکی مقصد حکمت وضع اولمیوب اخبار کیفیت اولدیغندن برشیئك سویلندیکی زمانه [حال] دینلمش و بونك مقدمنه [ماضی] و آتیسنه‌ده [استقبال] نامی ویرلمشدر.

ترکی فعللرك اشبو اوچ زمانه تعلقلری اعتباراتیله کندولرنده برحال صیغه‌سی واستقباله دلالت ایدن [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال]ناملریله بش صیغه و هم حال هم استقباله دلالت ایدن مضارع نامیله بر صیغه و زمان ماضی‌یه تعلق ایدن نوع ماضی صیغه‌سی واردرکه جمله‌سی [امر. نهی. وجوبی. التزامی. استقبال. حال. مضارع. ماضیٔ نقلی. ماضیٔ شهودی] ناملریله طقوز نوعدن عبارت اولوب بونلرك هر برینك امثلهٔ مطرده‌لری واردر انجق [آكرمق. كیشنه‌مك] كبی فعللرك مصدرلرینی متكلم ومخاطبه عطف جائز اولمدیغندن بونلرك یالكز غائب صورتلری قالیرکه بوکبیلره [فعل یك شخصی] دینور.

١١١ — ترکی مصدرلردن دها برطاقم صیغه‌لر یاپیلورکه بونلرك برطاقملرینك امثلهٔ مطرده‌لری اولمیوب یالكز معنای فعلی متضمن برر کلمه درلر و برطاقملریده اسم وصفت معناسنی ویررکه شو حاله کوره مشتقات اوچ درلو اولور.

برنجیسی — ذات و زمانه دلالت ایدن و امثلهٔ مطرده‌سی بولنان صیغه‌لردرکه بونلره [ذات فعل] دینورکه بالاده محرر طقوز صیغه بونلردر.

ایکنجیسی — امثلهٔ مطرده‌سی اولمیه‌رق معنای فعلی متضمن اولان صیغه‌لردرکه بونلره ده [خصوصی صیغه‌لر] دینور.

اوچنجیسی — اسم وصفت معناسنی ویرن صیغه‌لردرکه بونلره ده [فرع فعل] دینور. بناءً علیه بو مقاله بونلرك احوالنی تفصیل ایتمك اوزره اوچ باب اوزرینه تحریر اولندی.

١١٢ — تنبیه : ترکجه اشتقاق هر درلو مصدردن بر صورتله حاصل اولوب بعض مرتبه واقع اولان تبدلات مثبت ومنفیلرده اولدیغندن وترکی فعللرك استفهام صورتیده اشتقاقده بر قاعده‌یه تابع بولندیغندن اشاغی‌طوغری ذکر اولنان اشتقاق قواعدنده اولاً مثبت ثانیاً منفی ثالثاً استفهام صورتلری درمیان ایدلمش و اشتقاقده تلفظی فصیح اولان درسعادت لسانی اساس طوتامشدر .

برنجی باب

ذات فعل

١١٣ — ترکی ذات فعللری بر مصدردن ویاخود بر مصدرله بر اسمدن ویا ایکی مصدردن تحصل ایدرلرکه [بسیط ومرکب]ناملریله ایکی نوعدرلر بناءعلیه بو باب ایکی نوع اوزرینه تحریر وتدقیق اولندی .

نوع اول

بسیط فعللر

١١٤ — بالاده بیان اولندیغی وجه ایله ذات فعللر [استقبال. حال. حال واستقبال. ماضی] زمانلرینه دلالت ایتمك اوزره درت صنفدر.

صنف اول

استقباله دلالت ایدنلر

١١٥ — معنالری مستقبله عائد اولان فعللر [امر. نهی.

وجوبی. التزامی. استقبال] دینلن بش نوع صیغه‌در بروجه‌اتی تعریف اولنورلر

امر صیغه‌سی

١١٦ — بر ایشك اجراسنی امر ایدیجی کلمه‌لره [کلمهٔ امر] دینور که بونلرده حاضر وغائبه امر اولنمق اعتباراتیله [امر حاضر. وامر غائب] نامل‌ریله ایکی درلودر

امر حاضر — مخاطبه بر فعلك اجراسنی آمر اولان کلمه‌لردر [یاز. اوقو] کبی

امر حاضر یاپمق ایچون مثبت مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لرینی المق کفایت ایدر یعنی حاضرلر مثبت مصدرلرك مادهٔ اصلیه‌لرندن عبارتدر

یازمق — دن — یاز
اوقومق — « — اوقو
گلمك — « — گل
گیتمك — « — گیت . . . کبی.

بو صورتله حاصل اولان امر حاضرلر مفرد اولوب بونلرك اخرلرینه بر صاغر کاف علاوه اولندقده جمعلری حاصل اولورانجق بو علاواتده قاعدهٔ تحریك احکامنه رعایت لازمدر .

مفرد	جمع
یاز	یازڭ
اوقو	اوقویڭ
گل	گلڭ
گیت	گیدڭ . . کبی.

بعضاً رجا وتمنی ایچون مفرد مقامنده جمع صیغه‌سی النوب اخرینه بر (دی) علاوه اولندیغی کبی شدت تعظیم قصد اولنان محللرده‌ده جمعلرك اخرلرینه بر (ز) حرفی علاوه اولنور.

تعظیم ایچونده	تمنی ایچونده
یازگز	یازگدی
اوقویگز	اوقویگدی
گلگز	گلگدی
گیدگز ... کبی.	گیدگدی

امر غائب — غائبه بر فعلك اجراسنی امر اولان کلمه‌در [یازسین. اوقوسون] کبی. امر غائب یاپمق ایچون امر حاضرك مفردینك اخرینه صوك حرکه‌سی ساکن وفتحه وکسره اولانلرده [سین] وضمه اولانلرده [سون] علاوه اولنوب مفردی وبو مفردك اخرینه [لر] علاوه‌سیله جمعی حاصل اولور

جمع	مفرد
یازسینلر	یازسین
اوقوسونلر ... کبی.	اوقوسون

نهی صیغه‌سی

۱۱۷ — برفعلك اجراسنی نهی ایدن کلمه‌لره (کلمهٔ نهی) دیرلرکه بوده مخاطب وغائبه کوره [نهی حاضر ونهی غائب]ناملریله ایکی نوعدر.

نهی حاضر — مخاطبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در

[یازما. گلمه] کبی. نهی حاضرلرده منفی مصدرلرك مادۂ اصلیه‌لری النورسه مفردلری اولوب جمعلریده امر حاضرلر کبی اولور.

	مفرد	جمع	
یازمامق — دن —	یازما	یازمایك	. یازمایکز
گلمه‌مك — « —	گلمه	گلمه‌یك	. گلمه‌یکز
اوقومامق — « —	اوقوما	اوقومایك	. اوقومایکز
گزمه‌مك — « —	گزمه	گزمه‌یك	. گزمه‌یکز.. کبی.

نهی غائب — غائبی برفعلك اجراسندن نهی ایدن کلمه‌در (یازمه‌سین . اوقومه‌سون) کبی. اشبو نهی غائبلرك نهی حاضرلرك آخرلرینه (سین . سون) علاوه‌سیله مفردلری وبومفردلره [لر] علاوه‌سیله جمعلری حاصل اولور.

مفرد	جمع
یازماسین	یازماسینلر
اوقوماسون	اوقوماسونلر . . کبی .

فعل التزامی

١١٨ — معنای مصدرینك وقوعی متکلمك ملتزم ومطلوبی اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره یاپیلان صیغه‌یه [التزامی] دینور [یازه‌لم] کبی‌که یازمقلغمز لازمدر دیمك اولور.

بوصیغه‌یی تشکیل ایچون مثبت منفی واستفهام صورتلرینه کوره اوچ اصول واردر.

مثبت صورتنی تشکیل ایچون مثبت مصدرلرده مادهٔ اصلیه‌نك آخری ساکن ایسه مفتوح قیلنوب برها کتوریله‌رك ومتحرك اولانلره ها یرینه (یه) علاوه اولنه‌رق مفردغائبی تحصیل اولنوب بعده [لر] علاوه‌سیله جمع غائبی وضمائر نسبیه ایله متکلم ومخاطب صورتلری حاصل اولور. یعنی:

ساکنلرده	یازمق ـ دن ـ یازه	
	گزمك ـ « ـ گزه	
متحرکلرده	طیقامق ـ « ـ طیقایه	
	دنه‌مك ـ « ـ دنه‌یه	
	اریمك ـ « ـ اری‌یه	
	اوقومق ـ « ـ اوقویه	

کبی مفرد غائبلر تحصیل اولنوب [لر] علاوه‌سیله وضمائر نسبیه الحاقنده قاعدهٔ تحریکه‌ده رعایتله امثلهٔ مطرده‌سی اولان شو:

		متکلم	مخاطب	غائب
یازمقدن	مفرد	یازه‌یم	یازه‌سك	یازه
	جمع	یازه‌لم	یازه‌سکز	یازه‌لر
گزمکدن	مفرد	گزه‌یم	گزه‌سك	گزه
	جمع	گزه‌لم	گزه‌سکز	گزه‌لر
طیقامقدن	مفرد	طیقایه‌یم	طیقایه‌سك	طیقایه
	جمع	طیقایه‌لم	طیقایه‌سکز	طیقایه‌لر

دكلمك
مفرد ـ دنه‌یه‌یم . دنه‌یه‌سك . دنه‌یه
جمع ـ دنه‌یه‌لم . دنه‌یه‌سكز . دنه‌یه‌لر

قازیمق
مفرد ـ قازی‌یه‌یم . قازی‌یه‌سك . قازی‌یه
جمع ـ قازی‌یه‌لم . قازی‌یه‌سكز . قازی‌یه‌لر

ایكلمك
مفرد ـ اری‌یه‌یم . اری‌یه‌سك . اری‌یه
جمع ـ اری‌یه‌لم . اری‌یه‌سكز . اری‌یه‌لر

اوقومق
مفرد ـ اوقویه‌یم . اوقویه‌سك . اوقویه
جمع ـ اوقویه‌لم . اوقویه‌سكز . اوقویه‌لر

یورومك
مفرد ـ یورویه‌یم . یورویه‌سك . یورویه
جمع ـ یورویه‌لم . یورویه‌سكز . یورویه‌لر

صورتلری حاصل اولور.

منفی صورتی تشكیل ایچون منفی مصدرلرده نفی اداتی اولان [ما . و مه] یی [میه] صورتنه تحویل ایله مفرد غائبی حاصل اولوب بعده مثبتلر كبی دیكر صیغه‌لری یاپیلور .

یازمامق
مفرد ـ یازمیه‌یم . یازمیه‌سك . یازمیه
جمع ـ یازمیه‌لم . یازمیه‌سكز . یازمیه‌لر

كزممك
مفرد ـ كزمیه‌یم . كزمیه‌سك . كزمیه
جمع ـ كزمیه‌لم . كزمیه‌سكز . كزمیه‌لر

طیقامامقده
مفرد ـ طیقامیه‌یم. طیقامیه‌سڭ. طیقامیه
جمع ـ طیقامیه‌لم. طیقامیه‌سڭز. طیقامیه‌لر

دونەمەمکده
مفرد ـ دنه‌میه‌یم. دنه‌میه‌سڭ. دنه‌میه
جمع ـ دنه‌میه‌لم. دنه‌میه‌سڭز دنه‌میه‌لر

قازیمامقده
مفرد ـ قازیمیه‌یم. قازیمیه‌سڭ. قازیمیه
جمع ـ قازیمیه‌لم. قازیمیه‌سڭز. قازیمیه‌لر

ایریمەمکده
مفرد ـ اریمیه‌یم. اریمیه‌سڭ. اریمیه
جمع ـ اریمیه‌لم. اریمیه‌سڭز. اریمیه‌لر

اوقومامقده
مفرد ـ اوقومیه‌یم. اوقومیه‌سڭ. اوقومیه
جمع ـ اوقومیه‌لم. اوقومیه‌سڭز. اوقومیه‌لر

یورومەمکده
مفرد ـ یورومیه‌یم. یورومیه‌سڭ. یورومیه
جمع ـ یورومیه‌لم. یورومیه‌سڭز. یورمیه‌لر . . . کبی.

استفهام صورتی ایسه یالکز متکلم وغائبلرینه مخصوص اولوب بونلردنده متکلمده اخرینه [می] اداتنڭ الحاقی وغائبلرده مثبت ایچون امر غائبڭ ومنفی ایچون نهی غائبڭ اخرینه ینه مذکور [می] کتورمکله اولورکه بونلر امری سؤال ایچون برنوع صیغه‌لردن عبارت اولورلر.

	مفرد	جمع
مثبته	متکلم ـ یازه‌یمی .	یازه‌لمی
	غائب ـ یازسینمی .	یازسینلرمی

جمع { متکلم ـ یازمیه‌یمی . یازمیه‌لمی
غائب ـ یازماسینمی . یازماسینلرمی

کبی اولوب سائر افعالده‌ده بوصورتله تصریف اولنورلر .

فعل وجوبی

١١٩ ـــ برایشی ایشلمك ایچون فاعله لزوم کوسترن صیغه‌یه [وجوبی] دینور [یازمالی] کبی‌که یازمق کرك معناسنی مشعردر.

بو صیغه دخی مثبت ومنفی واستفهام صورتلرینه‌کوره اوچ‌صورتله تشکیل اولنور .

مثبت صورتنك تشکیلی ایچون : مثبت مصدرلرك ثقیللرنده ادات مصدری [مالی] وخفیفلرنده [ملی]‌یه تحویل ایدنجه مفرد غائبی اولور بوکا [لر] علاوه‌ایتدکده جمع غائبی‌ظاهراولوب ضمائرنسبیه علاوه‌سیله‌ده مخاطب ومتکلم صورتلری چیقار . شو :

		متکلم	مخاطب	غائب
یازمقده	مفرد	یازمالی‌یم	یازمالیسك	یازمالی
	جمع	یازمالی‌یز	یازمالیسکز	یازمالیلر
ازمکده	مفرد	ازملی‌یم	ازملیسك	ازملی
	جمع	ازملی‌یز	ازملیسکز	ازملیلر
اوینامقده	مفرد	اوینامالی‌یم	اوینامالیسك	اوینامالی
	جمع	اوینامالی‌یز	اوینامالیسکز	اوینامالیلر
اوقومقده	مفرد	اوقومالی‌یم	اوقومالیسك	اوقومالی
	جمع	اوقومالی‌یز	اوقومالیسکز	اوقومالیلر

اريمكدره	مفرد —	اريمه‌لى‌يم	اريمه‌ليسك	اريمه‌لى
	جمع —	اريمه‌لى‌يز	اريمه‌ليسكز	اريمه‌ليلر
دنه‌مكدره	مفرد —	دنه‌ملى‌يم	دنه‌مليسك	دنه‌ملى
	جمع —	دنه‌ملى‌يز	دنه‌مليسكز	دنه‌مليلر . كبى.

منفى صورتنى تشكيل ايچون كرك ثقيل كرك خفيفلرده ادات مصدرى [ملى]يه تحويل ايله و بعده مثبتده اولديغى كبى [لر] اداتنك وضمائر نسبيه‌نك علاوه‌سيله اولور.

يازمامقدره	مفرد —	يازماملى‌يم	يازماملیسك	بازماملى
	جمع —	يازماملى‌يز	يازماملیسكز	يازماملیلر
ازمه‌مكدره	مفرد —	ازمه‌ملى‌يم	ازمه‌مليسك	ازمه‌ملى
	جمع —	ازمه‌ملى‌يز	ازمه‌مليسكز	ازمه‌مليلر.. كبى.

استفهام صورتنده ايسه ضمائردن اول [مى] اداتى كتورمك لازمدر.

مثبتده	مفرد —	يازمالیمی‌يم	يازمالیمیسك	يازمالیمی
	جمع —	يازمالیمی‌يز	يازمالیمیسكز	يازمالیلرمی
منفيده	مفرد —	يازماملیمی‌يم	يازماملیمیسك	يازماملیمی
	جمع —	يازماملیمی‌يز	يازماملیمیسكز	يازماملیلرمی

— و —

مثبتده	مفرد —	ازمه‌لیمی‌يم	ازمه‌لیمیسك	ازمه‌لیمی
	جمع —	ازمه‌لیمی‌يز	ازملیمیسكز	ازمه‌لیلرمی
منفيده	مفرد —	ازمه‌ملیمی‌يم	ازمه‌ملیمیسك	ازمه‌ملی مى
	جمع —	ازمه‌ملیمی‌يز	ازمه‌ملیمیسكز	ازمه‌ملیلرمی.. كبى.

اشبو وجوبى صيغه‌سنك مثبتده‌كى متكلم صورتلرى متكلمه عائد بر نوع امر اولديغى كبى منفيسنك متكلم صورتلرى دخى متكلمه متعلق

بر نوع نهی اولدیغندن یعنی [یازمالی‌یم . ازملی‌یم] سوزلرنده متکلمك نفسنه امر و [یازماملی‌یم . ازمه‌ملی‌یم] ده ینه متکلمك نفسنی نهی معناسی مستفاد اولور که شو ایضاحاتدن بونك وبوندن اولکی ماده‌ده بیان اولنان احوال استفهامیه ایله التزامی صیغه‌سنك امر و نهی صیغه‌لرینه فوق‌العاده بر مناسبتلری اولدیغی استدلال اولنور .

فائده — اولمق مصدرندن یاپیلان فعل وجوبیده احتمال معناسی مندمج اولدیغندن یعنی [اوململی] سوزنده [اولمق احتمالی وار] معناسی بولندیغندن یالکز بوکا [فعل احتمالی] دیمك لازمدر .

فعل استقبال

١٢٠ — کله‌جك زمانه دلالت ایدن صیغه‌یه [استقبال] دینور [کله‌جك] کبی‌که ایلروده یعنی بوندن‌صکره کله‌جکنی مشعر بر کلمه‌در.

استقبال صیغه‌سنی تشکیل ایچون مثبتلرده فعل التزامی مثبتنك مفرد غائبی اخرینه و منفیلرده ینه فعل التزامی منفیسنك مفرد غائبی اخرینه فتح‌جیم‌ایله ثقیللرده [جق] وخفیفلرده [جك] علاوه‌اولندقده مفرد غائبی اولوب بوکا [لر] کتورلدکده جمع غائبی و ضمائر نسبیه علاوه سیله ده متکلم ومخاطب صورتلری ظهور ایتدیکی کبی استفهام صورتیده ضمائردن اول [می] اداتنك کتورلمسیله اولور انجق قلب قواعدینه‌ده رعایت لازمدر .

مثبتمره { یازه ـ دن ـ یازه‌جق
ازه ـ « ـ ازه‌جك }

منفیده	یازمیه — « — یازمیه‌جق ازمیه — « — ازمیه‌جك
استفهامده	یازه‌جقمی ازه‌جكمی

کبی اولوب امثلهٔ مطرده‌لریده بروجه آتیدر :

مثبت

	متکلم	مخاطب	غائب
یازمقده	یازه‌جغم	یازه‌جقسڭ	یازه‌جق
	یازه‌جغز	یازه‌جقسڭز	یازه‌جقلر
ازمكده	ازه‌جگم	ازه‌جكسڭ	ازه‌جك
	ازه‌جگز	ازه‌جكسڭز	ازه‌جكلر

منفی

	متکلم	مخاطب	غائب
یازمامقده	یازمیه‌جغم	یازمیه‌جقسڭ	یازمیه‌جق
	یازمیه‌جغز	یازمیه‌جقسڭز	یازمیه‌جقلر
ازمه‌مكده	ازمیه‌جكم	ازمیه‌جكسڭ	ازمیه‌جك
	ازمیه‌جكز	ازمیه‌جكسڭز	ازمیه‌جكلر

استفهام

	متکلم	مخاطب	غائب
مثبت	یازه‌جقمی‌یم	یازه‌جقمیسڭ	یازه‌جقمی
	یازه‌جقمی‌یز	یازه‌جقمیسڭز	یازه‌جقلرمی
	ازه‌جكمی‌یم	ازه‌جكمیسڭ	ازه‌جكمی
	ازه‌جكمی‌یز	ازه‌جكمیسڭز	ازه‌جكلرمی

منفی	یازمیه‌جقمی‌یم	یازمیه‌جقمیسك	یازمیه‌جقمی
	یازمیه‌جقمی‌یز	یازمیه‌جقمیسکز	یازمیه‌جقلرمی
	ازمیه‌جکمی‌یم	ازمیه‌جکمیسك	ازمیه‌جکمی
	ازمیه‌جکمی‌یز	ازمیه‌جکمیسکز	ازمیه‌جکلرمی.. کبی

صنف ثانی

حاله دلالت ایدنلر

۱۲۱ — زمان حالده برایشك وقوعنی بیان ایچون اولان کلمه‌یه [فعل حال] دینورکه لسان ترکیده بونك ایچون مخصوص بر فعل واردر یعنی [کلییور] کبی که بوسوزسویلنیرکن او ادمك دخی کلمکده اولدیغی اکلاشیلور.

فعل حال تشکیلی ایچون : کرك مثبت کرك منفیده مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولسون متحرك اولسون مکسور قلندقدن وعلامت کسره اوله‌رق بریا کتیردکدن صوکره آهنك قاعده‌سنه باقمیه‌رق کرك ثقیللره کرك خفیفلره [یور]علاوه ایدیلوب مفردغائبی اولوروبوکا[لر] علاوه‌سیله جمع غائبی و ضمائر نسبیه الحاقیله‌ده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور. نته‌کیم:

یازمق — دن — یازییور
طیقامق — « — طیقییور
دنه‌مك — « — دنییور
قازیمق — « — قازییور
اریمك — « — ارییور
اوقومق — « — اوقییور
یورومك — « — یورییور

صورتنده مفردغائبی اولوب ادوات الحاقیله‌ده امثلهٔ مطرده‌سی شو:

مثبت

یازمقده	یازییورم	یازییورسك	یازییور
	یازییورز	یازییورسکز	یازییورلر
ازمکده	ازییورم	ازییورسك	ازییور
	ازییورز	ازییورسکز	ازییورلر
طیقامقده	طیقییورم	طیقییورسك	طیقییور
	طیقییورز	طیقییورسکز	طیقییورلر
دنهمکده	دنییورم	دنییورسك	دنییور
	دنییورز	دنییورسکز	دنییورلر
قازیمقده	قازییورم	قازییورسك	قازییور
	قازییورز	قازییورسکز	قازییورلر
اریمکده	اریورم	اریورسك	اریور
	اریورز	اریورسکز	اریورلر
اوقومقده	اوقییورم	اوقییورسك	اوقییور
	اوقییورز	اوقییورسکز	اوقییورلر
یورومکده	یورییورم	یورییورسك	یورییور
	یورییورز	یورییورسکز	یورییورلر

منفی

یازمامقده	یازمییورم	یازمییورسك	یازمییور
	یازمییورز	یازمییورسکز	یازمییورلر
ازمهمکده	ازمییورم	ازمییورسك	ازمییور
	ازمییورز	ازمییورسکز	ازمییورلر

طیقامامقدره	طیقامییورم	طیقامییورسك	طیقامییور
	طیقامییورز	طیقامییورسکز	طیقامییورلر
دنه‌مه‌مكده	دنه‌مییورم	دنه‌مییورسك	دنه‌مییور
	دنه‌مییورز	دنه‌مییورسکز	دنه‌مییورلر
قازیمامقدره	قازیمیورم	قازیمیورسك	قازیمیور
	قازیمیورز	قازیمیورسکز	قازیمیورلر
اریمه‌مكده	اریمییورم	اریمییورسك	اریمیور
	اریمییورز	اریمییورسکز	اریمییورلر
اوقومامقدره	اوقومییورم	اوقومییورسك	اوقومییور
	اوقومییورز	اوقومییورسکز	اوقومییورلر
یورومه‌مكده	یورومییورم	یورومییورسك	یورومییور
	یورومییورز	یورومییورسکز	یورومییورلر

استفهام

مثبت	یازییورمی‌یم	یازییورمیسك	یازییورمی
	یازییورمی‌یز	یازییورمیسکز	یازییورلرمی
منفی	ازمییورمی‌یم	ازمییورمیسك	ازمییورمی
	ازمییورمی‌یز	ازمییورمیسکز	ازمییورلرمی

اخطار — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلر ده ذاتاً حرکه کسره ایسه حالیله ابقا اولنور نته‌کیم بالاده محرر تصریفاتده‌کی [قازیمق‌دن قازییورم]، [اریمکدن اریییورم] بویله‌در ومضموم ویا مفتوح ایسه واو ایله ها یاخود الف یایه قلب اولنور [اوقومق‌دن اوقییور.

دنه‌مك دن دنییور. ارامقدن ریيور] كبی و بو فعل حالك آهنك قاعده‌سنه عدم موافقتی شاذ اوله‌رق قبول اولنمشدر .

صنف ثالث

حال واستقباله دلالت ایدن

۱۲۲ — ترکجه‌ده هم حال هم استقباله دلالت ایدر بر فعل واردرکه بوکا [فعل مضارع] تسمیه اولنور [یازار] کبی که بوندن [یازییور ویازه‌جق] معنالرینك هر ایکیسیده اکلاشیلور .

فعل مضارع تشکیلی ایچون مثبت منفی واستفهامه کوره قواعد مختلف اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی بشقه بشقه تعریف اولندی. شویله که :

مثبتلردن مضارع یاپمقده کلمه‌نك حالنه کوره ایکی اصول واردر :

برنجیسی — مادهٔ اصلیه‌نك اخری متحرك اولانلرك عمومنده بر (ر) حرفی و مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرك ثنائیلرنده اخرلری مفتوح قیلندقدن وثقیللره (آر) وخفیفلره ینه (ر) حرفی علاوه اولندقدن صکره ادات جمعله وضمائر نسبیه ایله صیغه‌لری حاصل اولور . نته‌کیم :

طیقامق ـ دن ـ طیقار	متحرکلرده
دنه‌مك ـ « ـ دنه‌ر	
قازیمق ـ « ـ قازیر	
اریمك ـ « ـ اریر	
اوقومق ـ « ـ اوقور	
یورومك ـ « ـ یورور	

ساكنلرده	یازمق ـ دن ـ یازار بوزمق ـ « ـ بوزار ازمك ـ « ـ ازر سومك ـ « ـ سور

طرزنده مفرد غائبلری حاصل اولوب ادات جمع وضمائر نسبیه ایلهده امثلهٔ مطردهلری شو :

طیقامقده	طیقارم طیقارز	طیقارسك طیقارسکز	طیقار طیقارلر
دونمكده	دونهرم دونهرز	دونهرسك دونهرسکز	دونهر دونهرلر
قازیمقده	قازیرم قازیرز	قازیرسك قازیرسکز	قازیر قازیرلر
اریمكده	اریرم اریرز	اریرسك اریرسکز	ارير اریرلر
اوقومقده	اوقورم اوقورز	اوقورسك اوقورسکز	اوقور اوقورلر
یورومكده	یورورم یورورز	یورورسك یورورسکز	یورور یورورلر

صورتلری حاصل اولورکه ثنائیلردن شاذ اولهرق:

بیلمك ـ دن ـ بیلیر
آلمق ـ « ـ آلیر
صانمق ـ « ـ صانیر
قالمق ـ « ـ قالیر
گلمك ـ « ـ گلیر

ازمه‌مکده	ازمم ازمیز	ازمزسك ازمزسکز	ازمز ازمزلر
اوچمه‌مکده	اوچمم اوچمیز	اوچمزسك اوچمزسکز	اوچمز اوچمزلر
اوتورمامقده	اوتورمامم اوتورمایز	اوتورمازسك اوتورمازسکز	اوتورماز اوتورمازلر
یالوارمامقده	یالوارمامم یالوارمایز	یالوارمازسك یالوارمازسکز	یالوارماز یالوارمازلر.. کبی

استفهام صورتندن مضارع یاپمق افعال سابقه‌ده اولدیغی کبی ایسه‌ده منفینك مفرد متکلمی قیاسك ایجاب ایتدیکی طرزده [یازمازم. ازمزم] صورتلرینی استفهامه تحویل ایله [یازمازمی‌یم] صورتنده تصریف لازمکلورکه امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی :

مثبت	یازارمی‌یم یازارمی‌یز	یازارمیسك یازارمیسکز	یازارمی یازارلرمی
منفی	یازمازمی‌یم یازمازمی‌یز	یازمازمیسك یازمازمیسکز	یازمازمی یازمازلرمی
مثبت	اوتورورمی‌یم اوتورورمی‌یز	اوتورورمیسك اوتورومیسکز	اوتورورمی اوتورورلرمی
منفی	اوتورمازمی‌یم اوتورمازمی‌یز	اوتورمازمیسك اوتورمازمیسکز	اوتورمازمی اوتورمازلرمی
مثبت	کسرمی‌یم کسرمی‌یز	کسرمیسك کسرمیسکز	کسرمی کسرلرمی

منفى	كسمزمى‌يم	كسمزميسك	كسمزمى
	كسمزمى‌يز	كسمزميسكز	كسمزلرمى... كبى.

صنف رابع

ماضى‌يه دلالت ايدنلر

١٢٣ — كچمشده‌كى حدثى بيان ايدن فعللره [فعل ماضى] دينور [كيتدى. كيتمش] كبى كه بونلردن كيتمك حدثنك اولجه واقع اولديغنى اكلاشيلور.

لسان تركيده [ماضئ شهودى و ماضئ نقلى] ناملريله ايكى نوع ماضى صيغه‌سى اولديغندن بروجه آتى بشقه بشقه تعريف اولنديلر :

ماضئ شهودى

١٢٤ — متكلمك بالنفس كورمش اولديغى حدثك كچديكنى خبر ويرمك اوزره استعمال ايلديكى صيغه‌يه [ماضئ شهودى] دينور.

ماضئ شهودى تشكيل ايتمك ايچون هرنوع مصدرده مادۀ اصليه‌نك اخرينه مكسور بر دال علاوه‌سى و بعده ضمائر فعليه التحاقى وجمع اداتنك محلنه كتورلمسيله اولور. انجق منفيلرك خفيفلرنده واقع هالر حذف اولنور. استفهامليده افعال سابقه كبيدر نته‌كيم امثلۀ آتيه‌دن كيفيت منفهم اولور :

مثبت

يازمقده	يازدم	يازدك	يازدى
	يازدق	يازدكز	يازديلر

مثبت

یازمقده	یازمشم / یازمشز	یازمشسك / یازمشسکز	یازمش / یازمشلر
ازمکده	ازمشم / ازمشز	ازمشسك / ازمشسکز	ازمش / ازمشلر
طیقامقده	طیقامشم / طیقامشز	طیقامشسك / طیقامشسکز	طیقامش / طیقامشلر
دنهمکده	دنهمشم / دنهمشز	دنهمشسك / دنهمشسکز	دنهمش / دنهمشلر
قازیمقده	قازیمشم / قازیمشز	قازیمشسك / قازیمشسکز	قازیمش / قازیمشلر
اوقومقده	اوقومشم / اوقومشز	اوقومشسك / اوقومشسکز	اوقومش / اوقومشلر
یورومکده	یورومشم / یورومشز	یورومشسك / یورومشسکز	یورومش / یورومشلر

منفی

یازمامقده	یازمامشم / یازمامشز	یازمامشسك / یازمامشسکز	یازمامش / یازمامشلر
ازممکده	ازممشم / ازممشز	ازممشسك / ازممشسکز	ازممش / ازممشلر
طیقامامقده	طیقامامشم / طیقامامشز	طیقامامشسك / طیقامامشسکز	طیقامامش / طیقامامشلر

دنه‌مه‌مكده	دنه‌ممشم	دنه‌ممشسك	دنه‌ممش
	دنه‌ممشز	دنه‌ممشسكز	دنه‌ممشلر
قازيمامقده	قازيمامشم	قازيمامشسك	قازيمامش
	قازيمامشز	قازيمامشسكز	قازيمامشلر
اوقومامقده	اوقومامشم	اوقومامشسك	اوقومامش
	اوقومامشز	اوقومامشسكز	اوقومامشلر
يورومه‌مكده	يوروممشم	يوروممشسك	يوروممش
	يوروممشز	يوروممشسكز	يوروممشلر

استفهام

مثبت	يازمشمى‌يم	يازمشميسك	يازمشمى
	يازمشمى‌يز	يازمشميسكز	يازمشلرمى
منفى	يازمامشمى‌يم	يازمامشميسك	يازمامشمى
	يازمامشمى‌يز	يازمامشميسكز	يازمامشلرمى
مثبت	ازمشمى‌يم	ازمشميسك	ازمشمى
	ازمشمى‌يز	ازمشميسكز	ازمشلرمى
منفى	ازممشمى‌يم	ازممشميسك	ازممشمى
	ازممشمى‌يز	ازممشميسكز	ازممشلرمى

نوع ثانى

مركب فعللر

١٢٦ — ايكى مصدردن ويا بر اسمله بر مصدردن ويا برصفتله بر مصدردن تركيب ايله مشتق اولان فعللره [فعل مركب] دينور .

[یازه بیلمك . او یاپمق . کوزل اولمق] کبی که بونلر [عامه و خاصه] عنوانلریله ایکی طاقم اولدقلرندن بروجه آتی جمله‌سی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

مرکبات عامه

١٢٧ — هر هانکی بر مصدرك ماده‌سیله [بیلمك . ویرمك] مصدرلرندن و بر اسم ویا صفتله مادهٔ حدثدن ترکب ایدن فعللره [مرکبات عامه] دینورکه بونلرده [اقتداری. تعجیلی. تعلیمی. مقاربه. استمراری]ناملریله بش درلو فعللردن عبارتدر .

فعل اقتداری

١٢٨ — فاعلك ایشنده اقتدارینی کوسترمك اوزره هرهانکی برفعل التزامی مفرد غائبیله [بیلمك] مصدرندن ترکیب ایدیلن واصول اشتقاق مذکور بیلمك مصدرنده اجرا قیلنان فعله [فعل اقتداری] دینورکه بونك بیلمك مصدرینه کوره هر صیغه‌نك امثلهٔ مطرده‌لری بروجه آتیدر .

شویله‌که [یازمق] مصدرینك التزامی مفرد غائبی اولان [یازه]سوزی بیلمك مصدرینك هرصیغه‌سیله ترکیب ایدلمکده :

امر اقتداری

حاضر — یازه‌بیل یازه‌بیلك - یازه‌بیلکز
غائب — یازه‌بیلسین یازه‌بیلسینلر

نهی اقتداری

حاضر — یازه‌بیلمیه یازه‌بیلمیك — یازه‌بیلمیکز

غائب — یازه‌بیلمسین یازه‌بیلمسینلر

وجوبی اقتداری

یازه‌بیلملی‌یم	یازه‌بیلملیسك	یازه‌بیلملی
یازه‌بیلملی‌یز	یازه‌بیلملیسکز	یازه‌بیلملیلر

التزامی اقتداری

یازه‌بیله‌یم	یازه‌بیله‌سك	یازه‌بیله
یازه‌بیله‌لم	یازه‌بیله‌سکز	یازه‌بیله‌لر

استقبال اقتداری

یازه‌بیله‌جگم	یازه‌بیله‌جکسك	یازه‌بیله‌جك
یازه‌بیله‌جگز	یازه‌بیله‌جکسکز	یازه‌بیله‌جکلر

حال اقتداری

یازه بیلیورم	یازه‌بیلیورسك	یازه‌بیلیور
یازه‌بیلیورز	یازه‌بیلیورسکز	یازه‌بیلیورلر

مضارع اقتداری

یازه‌بیلیرم	یازه‌بیلیرسك	یازه‌بیلیر
یازه‌بیلیرز	یازه‌بیلیرسکز	یازه‌بیلیرلر

ماضی شهودی اقتداری

یازه‌بیلدم	یازه‌بیلدك	یازه‌بیلدی
یازه‌بیلدك	یازه‌بیلدکز	یازه‌بیلدیلر

ماضیٔ نقلیٔ اقتداری

یازه‌بیلمشم	یازه‌بیلمشسك	یازه‌بیلمش
یازه‌بیلمشز	یازه‌بیلمشسکز	یازه‌بیلمشلر

صورتلری مثبت جهتنك تصریفاتنی مشعر اولوب بونك منفیسی ایله استفهام صورتلرنده ده هپ بیلمك مصدرنده جاری اولمق لازم کلیورسه‌ده منفیسنده بیلمك مصدرینه حاجت قالمیوب فعل التزامی مفرد غائبك آخرینه میم ثانیه کتوردکدن صوکره فعل مضارعه آکدیره‌جق صورتده بروجه زیر استقبال حال مضارع و ماضیلری تعریف اولنور :

استقبال اقتداریٔ منفی

یازه‌میه‌جغم	یازه‌میه‌جقسك	یازه‌میه‌جق
یازه‌میه‌جغز	یازه‌میه‌جقسکز	یازه‌میه‌جقلر

حال اقتداریٔ منفی

یازه‌مییورم	یازه‌مییورسك	یازه‌مییور
یازه‌مییورز	یازه‌مییورسکز	یازه‌مییورلر

مضارع اقتداریٔ منفی

یازه‌مام	یازه‌مازسك	یازه‌ماز
یازه‌مایز	یازه‌مازسکز	یازه‌مازلر

ماضیٔ شهودیٔ اقتداری منفیسی

یازه‌مادم	یازه‌مادك	یازه‌مادی
یازه‌مادق	یازه‌مادیکز	یازه‌مادیلر

ماضئ نقلئ اقتداری منفیسی

یازه‌مامشم	یازه‌مامشسك	یازه‌مامش
یازه‌مامشز	یازه‌مامشسکز	یازه‌مامشلر

کبی منفی صورتلری اولوب استفهام ایسه بیلمکده جاری اوله‌رق شو :

استفهام اقتداری منفیسی

یازه‌بیله‌جکمی‌یم	یازه‌بیله‌جکمیسك	یازه‌بیله‌جکمی
یازه‌بیله‌جکمی‌یز	یازه‌بیله‌جکمیسکز	یازه‌بیله‌جکلرمی

استفهام حال اقتداری

یازه‌بیلییورمی‌یم	یازه‌بیلییورمیسك	یازه‌بیلییورمی
یازه‌بیلییورمی‌یز	یازه‌بیلییورمیسکز	یازه‌بیلییورلرمی

استفهام مضارع اقتداری

یازه‌بیلیرمی یم	یازه‌بیلیرمیسك	یازه‌بیلیرمی
یازه‌بیلیرمی یز	یازه‌بیلیرمیسکز	یازه‌بیلیرلرمی

استفهام ماضئ شهودئ اقتداری

یازه‌بیلدمی	یازه‌بیلدکمی	یازه‌بیلدیمی
یازه‌بیلدکمی	یازه‌بیلدکزمی	یازه‌بیلدیلرمی

استفهام ماضئ نقلئ اقتداری

یازه‌بیلمشمی‌یم	یازه‌بیلمشمیسك	یازه‌بیلمشمی
یازه‌بیلمشمی‌یز	یازه‌بیلمشمیسکز	یازه‌بیلمشلرمی... کبی.

فعل تعجیلی

۱۲۹ — حدثك سرعت وعجله ایله وقوعنی و اجراسنی بیان ایدن فعللره [فعل تعجیلی] تسمیه اولنور [یازیویر . قیریویر] کبی .
فعل تعجیلی تشکیل ایتمك ایچون مثبتنده هر هانکی بر مصدرك مادهٔ اصلیه‌سنك اخری متحرك اولانلره بر [یی] وساکن اولانلره یالکز بر [ی] حرفی علاوه اولندقدن صوکره [ویرمك] فعلنی قاتوب اشتقاقی انده یوروتمك ایله اولور . نتـه‌کیم امثلهٔ مطرده‌سی بروجه آتیدر :

امر تعجیلی

حاضر — یازیویر　　یازیویرك　—　یازیویرکز
غائب — یازیویرسین　　یازیویرسینلر

نهی تعجیلی

حاضر - یازیویرمه . یازیویرمیك-یازیویرمیکز ⎫ بونلر غیر
غائب - یازیورمسون. یازیویرمیکز ⎭ مستعملدر .

التزامی تعجیلی

یازیویره‌یم . یازیویره‌سك . یازیویره .
یازیویره‌لم . یازیویره‌سکز. یازیویره‌لر

وجوبی تعجیلی

یازیویرملی‌یم . یازیویرملیسك. یازیویرملی
یازیویرملی‌یز. یازیویرملیسکز. یازیویرملیلر

حال تعجیلی

یازیویرییورم. یازیویرییورسك. یازیویرییور
یازیویرییورز. یازیویرییورسکز. یازیویرییورلر

استقبال تعجیلی

یازیویرەجکم. یازیویرەجکسك. یازیویرەجك
یازیویرەجکز. یازیویرەجکسکز. یازیویرەجکلر

مضارع تعجیلی

یازیویررم. یازیویررسك. یازیویرر
یازیویررز. یازیویررسکز. یازیویررلر

ماضئ شهودئ تعجیلی

یازیویردم. یازیویردك. یازیویردی
یازیویردك. یازیویردکز. یازیویردیلر

ماضئ نقلئ تعجیلی

یازیویرمشم. یازیویرمشسك. یازیویرمش
یازیویرمشز. یازیویرمشسکز. یازیویرمشلر

کبی اولوب بونلردن نهی صیغەلری بوراده ممش اولدیغی وجهله استعمال اولنمیوب زیرده منفی صورتنده بیان اولنەجق حالده استعمال اولنور. بردە مادۀ اصلیەنك اخرینەکتوریلن یالری ویرمك اشتقاقاتیله متصل ومنفصل یازمق جائز اولوب هرهانکیسی قولای کلیر ومناسبت آلورسه وهانکیسی صورت التباسه میدان ویرمزسه اولوجهله یازلمق

مناسبدر مثلا: اوقومقدن آلنورسه منفصل اولەرق [اوقويى ويرمك] گبى يازلمق لازمدر.

بونك منفى صورتى دخى ويرمك فعلنده اجرا اولنمق لازمكليرسەده اكثر حالاتده منفيسى غيرمستعمل اولوب يالكز [نهى. مضارع. ماضىٔ شهودى] صيغەلرينك منفيلرى مستعمل اولديغندن وبونلردەده صورت نفى ويرمك مصدرنده دكل اصل اولان مادەده اعتبار اولنەرق شو:

نهى تعجيلى

حاضر ـ يازمايى وير. يازمايى ويرك. يازمايى ويركز

غائب ـ يازمايى ويرسون. يازمايى ويرسونلر.

مضارع تعجيلىٔ منفى

يازمايى ويريرم. يازمايى ويريرسك. يازمايى ويرير

يازمايى ويريرز. يازمايى ويريرسكز. يازمايى ويريرلر

منفىٔ ماضىٔ شهودىٔ تعجيلى

يازمايى ويردم. يازمايى ويردك. يازمايى ويردى

يازمايى ويردك. يازمايى ويردكز. يازمايى ويرديلر

صورتلرى ظاهر اولور.

بونك استفهام صورتى ويرمك مصدرنده جارى اولوركه امثلەسى شو:

استفهامىٔ وجوبىٔ تعجيلى

يازيويرملى مى يم . يازيويرملى ميسك . يازيويرمليمى

يازيويرملى مى يز. يازيويرملى ميسكز. يازيويرمليلرمى

استفهامی حال تعجیلی

یازیویریورمی یم . یازیویریورمیسك . یازیویریورمی
یازیویریورمی یز . یازیویریورمیسکز . یازیویریورلرمی

استفهامی استقبال تعجیلی

یازیویره جکمی یم . یازویره جکمیسك . یازیویره جکمی
یازیویره جکمی یز . یازیویره جکمیسکز . یازیویره جکلرمی

استفهامی مضارع تعجیلی

یازیویریرمی یم . یازیویریرمیسك . یازیویریرمی
یازیویریرمی یز . یازیویریرمیسکز . یازیویریرلرمی

استفهامی ماضیٔ شهودیٔ تعجیلی

یازیویردممی . یازیویردکمی . یازیویردیمی
یازیویردکمی . یازیویردکزمی . یازیویردیلرمی

استفهامی ماضیٔ نقلیٔ تعجیلی

یازیویرمشمی یم . یازیویرمشمیسك . یازیویرمشمی
یازیویرمشمی یز . یازیویرمشمیسکز . یازیویرمشلرمی

فعل تعلیمی

۱۳۰ — حسب الایجاب [مادهٔ فعل . اسم . صفت . حاصل مصدر . اسم مصدر] ایله دیکر برمصدردن ترکیب ایله یاپیلان فعللره [تعلیمی] دینور.

١ — يازى يازمق
٢ — گوزل اولمق

كبى كه بونك برنجيسنده يازى مادهٔ فعليله يازمق مصدرندن ايكنجيسنده گوزل صفتيله اولمق مصدرندن تركب ايتديكى مشاهده اولنه بيلور .

بو فعلك صورت اشتقاقى متضمن اولديغى مصدرده اولوب اولنه كان مادهٔ فعل اسم صفت حاصل مصـدر اسم مصدرلر حاللريله دائما اشتقاقك اولنده ذكر اولنور اول مصدرك اشتقاقى ايسه بالاده محرر افعال بسيطه ده بيان اولنان اصـولده اولديغندن بروجه زير برر مثال تحرير اولندى.

امر تعليمى

١ { حاضر ـ يازى ياز. يازى يازڭ ـ يازى يازڭز
غائب ـ يازى يازسين. يازى يازسينلر }

٢ { حاضر ـ گوزل اول. گوزل اولڭ ـ گوزل اولڭز
غائب ـ گوزل اولسون. گوزل اولسونلر }

٣ { حاضر ـ گورولدى ايت. گورولدى ايدڭ ـ گورولدى ايدڭز
غائب ـ گورولدى ايتسون. گورولدى ايتسونلر }

نهى تعليمى

١ { حاضر ـ يازى يازمه. يازى يازميڭ ـ يازى يازميڭز
غائب ـ يازى يازمسون. يازى يازمسونلر }

٢ { حاضر ـ گوزل اولمه . گوزل اولميڭ ـ گوزل اولميڭز
غائب ـ گوزل اولماسون. گوزل اولماسونلر }

التزامی تعلیمی

١ یازی یازه‌یم . یازی یازه‌سك . یازی یازه
یازی یازه‌لم . یازی یازه‌سکز . یازی یازه‌لر

٢ گوزل اوله‌یم . گوزل اوله‌سك . گوزل اوله
گوزل اوله‌لم . گوزل اوله‌سکز . گوزل اوله‌لر

وجوبی تعلیمی

١ یازی یازمالی‌یم . یازی یازمالیسك . یازی یازمالی
یازی یازمالی‌یز . یازی یازمالیسکز . یازی یازمالیلر

٢ گوزل اولمالی‌یم . گوزل اولمالیسك . گوزل اولمالی
گوزل اولمالی‌یز . گوزل اولمالیسکز . گوزل اولمالیلر

استقبال تعلیمی

١ یازی یازه‌جغم . یازی یازه‌جقسك . یازی یازه‌جق
یازی یازه‌جغز . یازی یازه‌جقسکز . یازی یازه‌جقلر

٢ کتاب آله‌جغم . کتاب اله‌جقسك . کتاب آله‌جق
کتاب اله‌جقلر . کتاب اله‌جقسکز . کتاب اله‌جقلر

٣ گوزل اوله‌جغم . گوزل اوله‌جقسك . گوزل اوله‌جقلر
گوزل اوله‌جغز . گوزل اوله‌جقسکز . گوزل اوله‌جقلر

حال تعلیمی

٢ یازی یازییورم . یازی یازییورسك . یازی یازییور
یازی یازییورز . یازی یازییورسکز . یازی یازییورلر

٣ گوزل اولییورم . گوزل اولییورسڭ . گوزل اولییور
گوزل اولییورز . گوزل اولییورسڭز . گوزل اولیورلر

مضارع تعلیمی

١ یازی یازارم . یازی یازارسڭ . یازی یازار
یازی یازارز . یازی یازارسڭز . یازی یازارلر

٢ گوزل اولورم . گوزل اولورسڭ . گوزل اولور
گوزل اولورز . گوزل اولورسڭز . گوزل اولورلر

ماضیٔ شهودیٔ تعلیمی

١ یازی یازدم . یازی یازدڭ . یازی یازدی
یازی یازدق . یازی یازدڭز . یازی یازدیلر

٢ گوزل اولدم . گوزل اولدڭ . گوزل اولدی
گوزل اولدق . گوزل اولدڭز . گوزل اولدیلر

ماضیٔ نقلیٔ تعلیمی

١ یازی یازمشم . یازی یازمشسڭ . یازی یازمش
یازی یازمشز . یازی یازمشسڭز . یازی یازمشلر

٢ گوزل اولمشم . گوزل اولمشسڭ . گوزل اولمش
گوزل اولمشز . گوزل اولمشسڭز . گوزل اولمشلر

کبی اولوب بونلرك استفهام ومنفی صورتلری دخی یالکز مصدرلرده جاری اولوب آرتق معلوم برکیفیت اولدیغندن تکثیر سواددن اجتناباً امثله تحریرینه لزوم کورلمدی .

١٣١ ــ *فائده*: مصدر عاملردن [ایتمك . ایلمك . قیلمق] مصدرلری شیوهٔ لسان اقتضاسنجه فعل تعلیمی اوله‌جقلری وقتده یالکز [صفت . اسم مصدر . حاصل مصدر] ایله ترکب ایدوب مادهٔ فعل واسمله ترکب ایتمزلر یعنی :

گوزل ایتمك . یاردم ایتمك . چالیم ایتمك
ناز ایلمك . جلوه ایلمك . کرم ایلمك
آجی قیلمق چاپراز قیلمق . گولنچ قیلمق

دینورسه‌ده هیچ بروقتده :

گیتمش ایتمك . یازمش ایلمك . اولمش قیلمق.
او ایتمك . چاپر ایلمك . نردبان قیلمق

دینلمزکه بوکبی سوزلری لسانك شیوه‌سنه واقف اولمیان اجانب سویلرسه‌ده اهل لسانك آنلریده تصحیح ایتملری لازمدر.

وکذا [یاپمق] مصدری اکثریا اسملرله برلشوب بعضاً [گوزل. فنا] کبی صفتلرله ترکب ایدرسه‌ده سائرلریله ترکیب اولنماز یعنی :

گوزل یاپمق. فنا یاپمق. او یاپمق — دینوب
یاردم یاپمق. یازمش یاپمق اویون‌یاپمق— دینلمز

وکذا [اولمق] مصدری اکثریا صفتلرله و پك چوق اسملرله ترکب ایدوب الك زیاده استعمال اولنور

کسکین اولمق. ادم اولمق. گوزل اولمق

کبی کثیر الاستعمالدر. والحاصل فعل تعلیمی ترکیبنده شیوهٔ لسان عثمانی‌یه پك زیاده دقت اولنوب اکا کوره ترکیب لازمدر بناءً علیه

فرنکجه‌یه تقلید ایدن بعض ادملرك [حمامه گیتمك] یرنده [حمام آلمق] و امثالی مناسبتسز و لسانمزه تماميله غير موافق ترکیبلرندن حذر ایتملیدر .

فعل مقاربه

۱۳۲ — معنای فعلینك قوهٔ قریبه‌یه کلدیکنی اشعار ایتمك اوزره [یازمق] مصدرینك التزامی صیغه‌سندن بشقه هر هانکی بر مصدرك التزامی مفرد غائبیله مذکور [یازمق] مصدرینك ماضیٔ شهودی ونقلیسندن ترکیب ایدیلن ایکی ماضی‌یه [فعل مقاربه] دینورکه بونك بشقه صیغه‌لری اولمدیغی کبی اشبو ایکی ماضینك ده یالکز مثبت صورتلری اولوب منفی و استفهام جهتلری دخی یوقدر. ومعناسی دخی [آزقالدی شویله اولیبوردی] دیمکدرکه امثله‌سی بروجه آتیدر .

ماضیٔ شهودیٔ مقاربه

دوشه یازدم.	دوشه یازدك .	دوشه یازدی
دوشه‌یازدق.	دوشه‌یازدکز .	دوشه‌یازدیلر
قیره یازدم .	قیره یازدك .	قیره یازدی
قیره یازدق.	قیره یازدکز .	قیره یازدیلر

ماضیٔ نقلیٔ مقاربه

دوشه یازمشم .	دوشه یازمشسك.	دوشه یازمش
دوشه یازمشز.	دوشه یازمشسکز.	دوشه یازمشلر
قیره یازمشم.	قیره یازمشسك .	قیره یازمش
قیره یازمشز.	قیره یازمشسکز .	قیره یازمشلر

كبی كه [آز قالدی دوشيیوردم] . [آز قالدی قيريیوردم] معنالرینی ويررلر فقط بونلر درسعادت لساننده ن ساقط اولدقلری كبی ادبيات جديده‌مزدن دخی مهجور اولدقلرندن استعمال ايچون دكل يالكز آثار عتيقه‌ده كورلدكلری حالده بيلنمك ايچون بورايه درج ايلدك .

فعل استمراری

١٣٣ — بر ايشك دوامنی بيلدرمك اوزره استعمال اولنان فعللره [استمراری] دينوركه اساساً اوچ صورتده بولنورلر

برنجيسی . — فاعلك فعلده دوام و استمرارینی مبين اولاندر كه هرهانكی برالتزامی مفرد غائبيله [كورمك] مصدرينك ماضیٔ شهودی مفرد غائبی ايله ويا امرحاضريله تركيب ايديلان صيغه‌لردر [ايده كوردی . ايده كور . ايستيه كور] كبی .

ايكنجيسی . — فعلك مستقبلده استمرارینی مفيد اولانلردر كه بونلر بعض التزاميلرك مفرد غائبيله [كيتمك . طورمق] مصدرلرينك امر غائبلرندن تركيب اولنورلر

يايه كيتسون . يايه كيتسونلر
يازه طورسون. يازه طورسونلر . . كبی .

اوچنجيسی . — فعلك زمان ماضيدن حين تكلمه قدر استمرارینی مبين اولاندر كه بعض التزاميلرك مفرد غائبيله [كلمك] مصدرينك ماضيلرندن و[كيتمك] مصدرينك مضارعندن تركيب اولنورلر

ماضیٔ شهودیٔ استمراری

قیره گلدم .	قیره گلدك .	قیره گلدی
قیره گلدك .	قیره گلدکز .	قیره گلدیلر
دګله یه گلدم .	دګله یه گلدك .	دګله یه گلدی
دګله یه گلدك .	دګله یه گلدکز .	دګله یه گلدیلر

ماضیٔ نقلیٔ استمراری

اوله گلمشم .	اوله گلمشسك .	اوله گلمش
اوله گلمشز	اوله گلمشسکز .	اوله گلمشلر
یازه گلمشم .	یازه گلمشسك .	یازه گلمش
یازه گلمشز .	یازه گلمشسکز .	یازه گلمشلر

مضارع استمراری

اوقویه گیدرم. اوقویه گیدرسك. اوقویه گیدر
اوقویه گیدرز. اوقویه گیدرسکز. اوقویه گیدرلر.

کیدرکه بونلر ترکیبده اکثریا ماضی ومضارعی برلشه‌رك وتأکید استمرار معناسنی ویره‌رك شو : [یازه گلمش یازه گیدر. اوله گلدك اوله گیدرز. قیره گلدك قیره گیدرسك] . کبی .

مرکبات خاصه

۱۳٤ — فعل اعانه واسطه‌سیله ترکیب وتشکیل ایدیلن [حکایه. روایت . شرط] فعللری مرکبات خاصه‌دندرکه آنلردن اول مذکور فعل اعانه‌یی بیلمك لازم کلدیکندن بروجه آتی اولا فعل اعانه بعده دیکرلری تعریف اولنمشدر.

فعل اعانه

١٣٥ — فعل اعانه يالكز ماضى صورتلريله برده [شرطيه] تعبيراولنان صورتى حائزبولنان فعلدركه مذكور اوچ صورت شونلردر:

فعل اعانه ماضئ شهوديسى

ايدم .	ايدڭ .	ايدى
ايدك .	ايدڭز .	ايديلر

فعل اعانه ماضئ نقليسى

ايمشم .	ايمشسڭ .	ايمش
ايمشز .	ايمشسڭز .	ايمشلر

صيغهٔ شرطيه

ايسهم .	ايسهڭ .	ايسه
ايسهك .	ايسهڭز .	ايسهلر

حكايهٔ فعلى

١٣٦ — بسائطدن برينك مضمونى شهودطريقيله بيان ايتمك اوزره اول بسيطايله فعل اعانه نك ماضئ شهوديسندن تركيب ايديلن فعللره [حكايه فعلى] دينوركه بونك [ماضئ شهودى. ماضئ نقلى. حال استقبال. مضارع. وجوبى. التزامى] صيغه لرى اولديغندن بروجه آتى تعريف اولنورلر .

حكايهٔ ماضئ شهودى

١٣٧ — حكايه فعلنك ماضئ شهوديسى ايكى حال اوزره تشكيل اولنور.

برنجی حال — هرحانکی برماضیٔ شهودی مطرده‌سیله فعل‌اعانه ماضیٔ شهودیسی مفرد غائبندن ترکب ایدندر .

یازدم ایدی . یازدك ایدی . یازدی ایدی
یازدق ایدی . یازدکز ایدی . یازدیلر ایدی .. کبی .

ایکنجی حال — هر هانکی بر ماضیٔ شهودی مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسنك مطرده‌سندن ترکب ایدندر .

یازدی ایدم . یازدی ایدك . یازدی ایدی
یازدی‌ایدك . یازدی ایدکز . یازدی ایدیلر ... کبی .

بونك برنجی حالی عمومی اولوب ایکنجی حال منفی واستفهاملرده یوقدر اشبو منفی واستفهاملر برنجی حاله کوره تصریف اولنور یعنی :

منفیده { یازمادم ایدی . یازمادك ایدی . یازمادی ایدی
یازمادق‌ایدی . یازمادکزایدی . یازمادیلرایدی

استفهامنده { یازدممی‌ایدی . یازدکمی‌ایدی . یازدیمی ایدی
یازدقمی ایدی . یازدکزمی‌ایدی . یازدیلرمی‌ایدی

کبی اولور .

اشبو مثاللرده یازیلان صورتلر اشتقاق قاعده‌سیله ترکیب اصولنه تماماً موافق ایسه‌ده قدمادن بعضلریله محررین جدیده‌مز فعل اعانه‌نك الف ویاسنی حذف ایله باقی قالان [دی]یی اصل اولان مادهٔ بسیطه‌یه ربط ایده‌رك متصل صورتده‌یازدقلری کبی بعض جمع متکلملرده‌بولنان فعل اعانه کافلرینی قافه قلب ایتدکاری وبوجهتله کلمه‌لرده برنسبت مبسوطه بولندیغی ایچون بزده بو اصوللری بوراده عیناً ارائه

ایتمکی مناسب کوروب اصل اولان اشتقاق جهتنه [انفصال صورتی] ودیکرینه [اتصال صورتی] تسمیه ایدەرك بروجه آتی مثاللرینی تحریر ایلدك وبوندن بویله کلهجکلرك جملهسندەده هر بریچون اتصال وانفصال صورتلرینی بشقه بشقه کوستردك بونك انفصال صورتی بالاده یازلمش اولدیغندن اتصال صورتیده آتی یه تحریر اولندی :

مثبت

برنجی حاله کوره { یازدمدی . یازدکدی . یازدیدی
یازدقدی . یازدکزدی . یازدیلردی }

ایکنجی حاله کوره { یازدیدم . یازدیدك . یازدیدی
یازدیدك . یازدیدکز . یازدیدیلر }

منفی

یازمادمدی . یازمادکدی . یازمادیدی
یازمادیدك . یازمادیکز . یازمادیدیلر

استفهام

یازدمیدی . یازدکمیدی . یازدیمیدی
یازدقمیدی . یازدکزمیدی . یازدیلرمیدی

کبی اولوب کرك بونلرك کرك کلهجکلرك متصل ومنفصل صورتلرندن هرهانکیسی قرائتـه دها مناسب وحاله موافق اولورسـه اول صورت ترجیح اولنملیدر .

حکایهٔ ماضیٔ نقلی

۱۳۸ ــ بسائطدن هرهانکی برماضیٔ نقلینك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسی مطردەسندن ترکب ایدن فعلدرکه :

انفصال صورتى

يازمش ايدم. يازمش ايدڭ. يازمش ايدى
يازمش ايدك . يازمش ايدڭز. يازمش ايديلر

اتصال صورتى

يازمشدم. يازمشدڭ . يازمشدى
يازمشدق. يازمشدڭز. يازمشديلر

كبى اولوب كرك بونڭ كركسه زيرده كله جكلرڭ منفى واستفهام صورتلرى مسبوق حكايهٔ ماضىٔ شهوديده اولديغى كبى فعل اعانه‌ده دكل اصل اولان ماده‌ده معتبر اولوب طبقى آنڭ كبى تصريف اولنورلر نته كيم:

منفيه

انفصال يازمامش ايدم. يازمامش ايدڭ . يازمامش ايدى
صورتى يازمامش ايدك . يازمامش ايديڭز. يازمامش ايديلر

اتصال يازمامشدم. يازمامشدڭ . يازمامشدى
صورتى يازمامشدق. يازمامشدڭز. يازمامشلردى

استفهاميه

انفصال يازمشمى ايدم. يازمشمى ايدڭ. يازمشمى ايدى
صورتى يازمشمى ايدك. يازمشمى ايدڭز. يازمشمى ايديلر

اتصال يازمشميدم. يازمشميدڭ . يازمشميدى
صورتى يازمشميدڭ. يازمشميدڭز. يازمشميديلر... كيدر.

حکایهٔ حال

۱۳۹ — بسائطدن هرهانکی برحالك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودی مطردهسندن ترکب ایدر نته‌کیم :

مثبتده

انفصال	یازییورایدم.	یازییورایدك .	یازییورایدی
	یازییورایدك.	یازییورایدکز.	یازییورایدیلر
اتصال	یازییوردم.	یازییوردك.	یازییوردی
	یازییوردق.	یازییوردکز.	یازییورلردی

منفیده

انفصال	یازمییور ایدم.	یازمییورایدك.	یازمییورایدی
	یازمیور ایدك.	یازمییور ایدکز.	یازمییور ایدیلر
اتصال	یازمییوردم.	یازمییوردك.	یازمییوردی
	یازمیوردق.	یازمییوردکز.	یازمییورلردی

استفهامده

انفصال	یازییورمی‌ایدم.	یازییورمی‌ایدك.	یازییورمی‌ایدی
	یازییورمی‌ایدك.	یازییورمی ایدکز.	یازییورمی‌ایدیلر
اتصال	یازییورمیدم.	یازییورمیدك .	یازییورمیدی
	یازییورمیدك.	یازییورمیدکز .	یازییورلرمیدی

حکایهٔ استقبال

۱۴۰ — بسائطدن هرهانکی براستقبالك مفرد غائبیله فعل اعانه ماضیٔ شهودیسنك مطردهسندن تشکل ایدندر نته‌کیم:

مثبته

انفصال	يازەجق ايدم.	يازەجق ايدڭ.	يازەجق ايدى
	يازەجق ايدك.	يازەجق ايدڭز.	يازەجق ايديلر
اتصال	يازەجقدم.	يازەجقدڭ.	يازەجقدى
	يازەجقدق.	يازەجقدڭز.	يازەجقلردى

كبى اولوب منفيده [يازميەجق ايدم. يازميەجقدم ... الى اخره] واستفهامدەده [يازەجقمى ايدم. يازەجقميدم ... الى اخره] صورتيله تصريف اولنور.

حكايۀ مضارع

١٤١ — بسائطدن هرهانكى برمضارعك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسندن تركب ايدر.

انفصال	يازار ايدم.	يازار ايدڭ.	يازار ايدى
	يازار ايدك.	يازار ايدڭز.	يازار ايديلر
اتصال	يازاردم.	يازاردڭ.	يازاردى
	يازاردق.	يازاردڭز.	يازارلردى

كبى اولوب منفى و استفهام صورتلرى مضارعده جارى اولەرق [يازمازايدم. يازمازدم] و[يازمازمى ايدم. يازمازميدم] كبى تصريف اولنور.

حكايۀ وجوبى

١٤٢ — بسائطدن هر هانكى بر وجوبى صيغەسنك مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطردەسندن تركب ايدندر.

انفصال	يازمالى ايدم .	يازمالى ايدك .	يازمالى ايدى
	يازمالى ايدك .	يازمالى ايدكز .	يازمالى ايديلر
اتصال	يازماليدم.	يازماليدك .	يازماليدى
	يازماليدق.	يازماليدكز.	يازماليديلر

كبى اولوب بونك منفى واستفهام صورتلرى فعل وجوبده جارى اوله رق [يازماملى ايدم. يازماملیدم] و [يازماملیمى ايدم. يازماملیمیدم] كبى تصريف اولنورلر.

حكايهٔ التزامى

١٤٣ — بسائطدن هرهانكى التزامى مفرد غائبيله فعل اعانه ماضئ شهوديسى مطردهسندن تركب ايدر انجق بونك اتصال صورتنده التزامنك هاسى الفه قلب اولنور.

انفصال	يازه ايدم.	يازه ايدك .	يازه ايدى
	يازه ايدك.	يازه ايدكز.	يازه ايديلر
اتصال	يازايدم.	يازايدك.	يازايدى
	يازايدق.	يازايدكز .	يازايديلر

كيدر. بونك انفصال صورتى استعمال اولنماز ومنفيسى ينه التزاميده جارى اوله رق [يازميه ايدم. يازمیيدم] دينوب استفهام صورتى يوقدر.

روايت فعلى

١٤٤ — بسائطدن برينك مضمونى نقل وروايت صورتيله بيان ايدن صيغه لره [روايت فعلى] دينوركه طبق حكايه فعلى كبى تركيب اولنور انجق بوراده فعل اعانه نك ماضئ نقليسى استعمال اولنور وبوسببه

مبنى بونك ماضئ شهوديسى يوقدر استفهام ومنفى خصوصاتيده سابقلرى كبى اولديغندن يالكز مثبتلر ايچون بر وجه آتى بر رمثال تحرير اولندى:

روايت ماضئ نقلى

انفصال	يازمش ايمشم .	يازمش ايمشسك .	يازمش ايمش
	يازمش ايمشز .	يازمش ايمشسكز .	يازمش ايمشلر

بونك اتصال صورتى يوقدر

روايت حال

انفصال	يازيور ايمشم	يازيور ايمشسك .	يازيور ايمش
	يازيور ايمشز .	يازيور ايمشسكز .	يازيور ايمشلر
اتصال	يازيورمشم .	يازيورمشسك .	يازيورمش
	يازيورمشز .	يازيورمشسكز .	يازيورمشلر

روايت استقبال

انفصال	يازه جق ايمشم .	يازه جق ايمشسك .	يازه جق ايمش
	يازه جق ايمشز .	يازه جق ايمشسكز .	يازه جق ايمشلر
اتصال	يازه جقمشم .	يازه جقمشسك .	يازه جقمش
	يازه جقمشز .	يازه جقمشسكز .	يازه جقلرمش

روايت مضارع

انفصال	يازار ايمشم .	يازار ايمشسك .	يازار ايمش
	يازار ايمشز .	يازار ايمشسكز .	يازار ايمشلر
اتصال	يازارمشم .	يازارمشسك .	يازارمش
	يازارمشز .	يازارمشسكز .	يازارلرمش

روایت وجوبی

انفصال	یازمالی ایمشم .	یازمالی ایمشسك .	یازمالی ایمش
	یازمالی ایمشز .	یازمالی ایمشسکز .	یازمالی ایمشلر
اتصال	یازمالیمشم .	یازمالیمشسك .	یازمالیمش
	یازمالیمشز .	یازمالیمشسکز .	یازمالیلرمش

روایت الزامی

انفصال	یازه ایمشم.	یازه ایمشسك .	یازه ایمش
	یازه ایمشز .	یازه ایمشسکز .	یازه ایمشلر
اتصال	یازا یمشم .	یازا یمشسك .	یازا یمش
	یازا یمشز .	یازا یمشسکز .	یازا یلرمش

کیدرکه بونك التزامیسنده‌کی انفصال صورتی استعمال اولنماز.

{ فعل شرطی }

١٤٥ — بسائطدن برینك مضمونی شرط طریقیله بیان ایدن فعللره [شرطی] دینورکه بونلرده طبق حکایه فعلی کبی اولوب انجق بونلر فعل اعانه‌نك شرطیهٔ مطرده‌سیله ترکب ایدرلر. منفی صورتیده انلر کبی اولوب استفهامی صورتی یوقدر بناءً علیه مثبتلردن بروجه آتی برر مثال یازلدی.

ماضیٔ شهودیٔ شرطی

انفصال صورتی

برنجی حالده	یازدم ایسه .	یازدك ایسه .	یازدی ایسه
	یازدق ایسه .	یازدکز ایسه ،	یازدیلر ایسه
ایکنجی حالده	یازدی ایسه‌م.	یازدی ایسه‌ك .	یازدی ایسه
	یازدی ایسه‌ك .	یازدی ایسه‌کز .	یازدی ایسه‌لر

— و —

ار ایسه‌م . ار ایسه‌ك . ار ایسه } شرطی
ار ایسه‌ك . ار ایسه‌کز . ار ایسه‌لر }
حاصل اولدیغی کبی .

ایکنجی باب

خصوصی صیغه‌لر

۱٤۷ — کلمه‌لری بربرلرینه کوزلجه ربطه سبب اولوب امثلهٔ مطرده‌لری اولمیان صیغه‌لر خصوصی صیغه‌لردن عبارتدرکه بونلر دخی بسیط ومرکب اولمق اوزره ایکی درلودرلر .

بسیط اولانلرینه [ربط صیغه‌لری] ومرکبلرینه [خصوصی مرکبلر] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی هربری بشقه بشقه تعریف اولندی .

ربط صیغه‌لری

۱٤۸ — ترکیده کلماتی یکدیکرینه برمناسبت لطیفه ایله ربط ایدوب [عطفیه. تعقیبیه. ابتدائیه. انتهائیه. توقیتیه. حال ترکیبی. صله]ناملریله یدی صیغه واردرکه اهمیت مخصوصه‌لری جهتله بروجه آتی تفصیل اولنمشدر.

صیغهٔ عطفیه

۱٤۹ — بر فعلی کندیسنه ربط ایدوب دائما اول فعلك دلالت ایتدیکی زمان ومعنایه تعلق ایدن کلمه‌یه [صیغهٔ عطفیه] دینور .

صیغهٔ عطفیه تشکیلی ایچون مادهٔ اصلیه‌نك اخری ساکن اولانلرینه (وب) ومتحرك اولانلرینه (یوب) علاوه ایتمك لازمدر .

ساكنلرده { يازمق ــ دن ــ يازوب
ازمك ــ « ــ ازوب }

متحركلرده { اوينامق ــ « ــ اوينايوب
ديله‌مك ــ « ــ ديله‌يوب
اوقومق ــ « ــ اوقويوب
قازيمق ــ « ــ قازييوب }

كيدركه بونلر عباره اره‌سنده :

١ ــ يازوب بوزييور

٢ ــ اوزايوب قاليرسه

صورتلرنده بولنورلركه بونلردن :

برنجيده اولان [يازوب] معطوفى اولان [بوزييور] كبى حال معناسنده يعنى [يازييور] ديمكدر .

اوچنجيده اولان [اوزايوب] معطوفى اولان [قاليرسه] كبى مضارع شرطى معناسنده يعنى [اوزارسه] ديمكدر .

صيغهٔ تعقيبيه

١٥٠ — مضمونى مابعدنده‌كى فعلك تعقيب ايلمسنه دلالت ايدن صيغه‌يه [تعقيبيه] دينور .

بونك تشكيلى مادهٔ اصليه‌نك اخرى ساكن اولانلرده مكسور قيلندقدن و متحركلرده بر يا زياده ايتدكدن صوكره ثقيللره [يجق] وخفيفلره [يجك] علاوه‌سيله اولور :

ساكنلرده { يازمق ــ دن ــ يازيجق
ازمك ــ « ــ ازيجك }

بونك صورت تشکیلی فعل التزامی مفرد غائبك آخرینه ثقیللرده
[رَق] خفیفلرده [رَك] علاوه‌سندن عبارتدر.

یازه ـ دن ـ یازه‌رق
ایده ـ « ـ ایده‌رك
قاله ـ « ـ قاله‌رق
اغلایه ـ « ـ اغلایه‌رق

کبی ایسه‌ده بعضاً یکدیکرینه مناسبتی اولان ایکی فعل التزامی مفرد غائبلری
یان‌یانه ایراد اولنه‌رق بلا ادات حال ترکیبی معناسنی ویرر.

دوشه قالقه کلدی
صچرایه صچرایه کیتدی

ترکیبلرنده واقع [دوشه قالقه] و[صچرایه صچرایه] سوزلری کبی.

صیغهٔ صله

١٥٥ ـ ماضیٔ شهودی جمع متکلمی ایله استقبال مفرد غائبنك
مصدر وصفت معناسنده استعمالنی مبین اولان صیغه‌یه [صله] دینور.
بونك تشکیلی بسائطدن ومرکباتدن اولدیغنه کوره ایکی نوعدر.

بسائطده اولانلر. ـ ماضیٔ شهودینك جمع متکلمی ایله استقبالك مفرد
غائبی آخرلری مکسور قیلنوب علامت اوله‌رق ماضیده حرف اخیرك اولنه
وآخرینه برر یاء ومضارعده یالکز آخرینه بریا کتورمکله حاصل اولور:

ماضیده	یازدق ـ دن ـ یازدیغی	ازدك ـ « ـ ازدیکی
مضارعده	یازه‌جق ـ « ـ یازه‌جغی	ازه‌جك ـ « ـ ازه‌جکی

كبی كه بونلرك جمعی جائز اولديغی مثللو ضمائر اضافيه الوب او صورتله تصريف اولنورلرفقط بوحالده آخرلرنده‌كی يالر حذف اولنور.

ماضيه‌ده { يازديغم . يازديغك . يازديغی
يازديغمز. يازديغكز . يازدقلری

مضارعده { يازه‌جغم. يازه‌جغك. يازه‌جغی
يازه‌جغمز. يازه‌جغكز. يازه‌جقلری ... كبی.

مركب اولان مصدرلر .— مركبات عامه‌دن [بيلمك. ويرمك] ايله اولان مصدر بسيطده اعتبار اولنه‌رق

[يازه‌بيلديگی . يازيويرديگی . يازی يازديغی]

صورتلرنده تشكل ايتديكی مثللو [ايدوگی. اولديغی. بولنديغی. اوله‌جغی بولنه‌جغی] صله‌لری ايله برمصدرك آخرينه [ده] علاوه وبعده بونلر قاتيله‌رق [كسمكده‌ايدوگی. چالمقده‌اولديغی. المقده بولنديغی. يازمقده اوله‌جغی. يازلمقده بولنه‌جغی] كبی مركب صله‌لر حاصل اولور.

خصوصی مركبلر

١٥٦ — تركجه‌ده خصوصی اوله‌رق ايكی مركب صيغه واردركه بونلره [مفاجئه] و[استقرار] صيغه‌لری تعبير اولنور.

صيغهٔ مفاجئه

١٥٧ — اكسزين معناسنی مشعر اوله‌رق [چيقمق] مصدرينك التزامی مفردغائبيله كلمك ماده‌سندن تركب ايدن [چيقه‌كلدی] كلمهٔ مركبه‌سندن عبارتدر.

استقرار صيغه‌سی

١٥٨ — كنديسنده استقرار معناسی اوله‌رق بعض التزامی مفرد

غائبلریله [قالمق] ماده‌سندن ترکب ایدرك ماضی وامر صیغه‌لرینی تشکیل ایدرلر.

ماضیٔ شهودی

طوکه قالدم . طوکه قالدڭ . طوکه قالدی
طوکه قالدق . طوکه قالدڭز . طوکه قالدیلر

و

باقه قالدم . باقه قالدڭ . باقه قالدی
باقه قالدق . باقه قالدڭز. باقه قالدیلر

ماضیٔ نقلی

اویویه قالمشم . اویویه قالمشسڭ . اویویه قالمش
اویویه قالمشز . اویویه قالمشسڭز . اویویه قالمشلر

امر حاضر

باقه قال . باقه قالڭ . باقه قالڭز
باقه قالسون. باقه قالسونلر . . . کبی .

باب ثالث

{ فرع اول }

١٥٩ — مصدرلردن اسم وصفت معنالرینی مبین اولمق اوزره تشکیل ایدیلن صیغه‌لره فرع فعل دینورکه بونلر [صفات مشتقه] و[اسماء مشتقه]ناملریله ایکی نوع اولدقلرندن بروجه آتی آیری آیری نوعلرله تصریف اولنه‌جقلر.

نوع اول
{ صفات مشتقه }

۱۶۰ — فعلدن مشتق اولان صفتلر [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه]ناملریله درت طاقم کلمه‌دن عبارتدر.

اسم فاعل

۱۶۱ — معنای مصدری ایله متصف اولان یعنی حدثك فاعلنی بیلدیرن کلمه‌لره [اسم فاعل] دینور.

بونك تشکیلی ایچون مادهٔ اصلیه‌نك آخری متحرك اولانلرندن ثقیللره [یانْ] خفیفلره [یَنْ] و آخری ساکن اولانلردن ثقیللره [آن] وخفیفلره یالکز بر نون ساکنه علاوه ایتمك لازمدر.

متحرکلرده { اوقومق — دن — اوقویان
دیله‌مك — « — دیله‌ین

ساکنلرده { قیرمق — « — قیران
ازمك — « — ازن

کیدر انجق اسم فاعل بر آدمه صفت مخصوص اولور برنوع کاروکسبه ویاخود برصنعته اختصاص بیان ایدرسه اولوقت مادهٔ اصلیه‌نك آخری متحرك اولانلرینه [یجی] وساکن اولانلرینه [یجی] علاوه اولنور.

ساکنلرده { اوقومق — دن — اوقویجی
بیله‌مك — « — بیله یجی

متحرکلرده { یازمق — « — یازیجی
کسمك — « — کسیجی . . . کبی

اشبو اسم فاعللر ترکجه اصولیله جمعلندکلری کبی ضمائر اضافیه دخی آلورلر.

اوقویانلر . یازانلر . یازیجیلر

و

اوقویانم . اوقویانك . اوقویان
اوقویانمز . اوقویانکز . اوقویانلری

و

اوقویجیم . اوقویجیك . اوقویجیسی
اوقویجیمز . اوقویجیکز . اوقویجیلری ... کبی.

اسم مفعول

١٦٢ — معنای مصدری ایله متصف اولان مفعوله یعنی حدثك تعلق ایتدیکی شیئه صفت اولان کلمه‌لره [اسم مفعول] دینور.

بونك تشکیلی طبق اسم فاعل کبی ایسه ده اسم فاعل معلوملردن بو اسم مفعول مجهوللردن یاپیلور بناءً علیه مجهولی اولمیان فعللرك اسم مفعولی یوقدر.

یازلمق — دن — یازیلان
کسلمك — « — کسیلن
اوریلمق — « — اوریلان
اوقونمق — « — اوقونان

کیدر انجق بعض کره مجهولك ماضیٔ نقلی مفردغائبی ایله بعض مصدر تخفیفلر دخی اسم مفعول کبی استعمال اولنورلر.

یازلمش کاغد . } ١
بوزلمش یازی . }

یازمه کتاب . } ٢
باصمه کتاب . } ... کبی.

بعض کره ادات مصدرك یرینه (لی. لو) کله‌رك اسم مفعول اولور .

قاپامق ــ دن ــ قاپالی
اصمق ــ « ــ اصیلی
صاقلامق « ــ صاقلی . . . کبی .

مبالغهٔ فاعل

١٦٣ ــ فاعلده مبالغه معناسنی ویرن کله‌لره [مبالغهٔ فاعل] دینور که هر مصدردن مطرداً کلیوب بعض مصدرلردن کلور وکلنلردنده مادهٔ اصلیه‌نك آخرینه آهنك لسانه تبعاً [کن . گن . قان . غان . گچ . گیج . غاچ . غیچ] علاوه‌سیله اولور .

آکرمق ــ دن ــ آکرغان
آلشمق ــ « ــ آلشقان
چالشمق ــ « ــ چالشقان
شاشیرمق ــ « ــ شاشیرغان
صاقنمق ــ « ــ صاقنغان
صاورمق ــ « ــ صاورغان
طالمق ــ « ــ طالغیچ
یاپیشمق ــ « ــ یاپیشقان
یاکلمق ــ « ــ یاکلغان
ایصرمق ــ « ــ ایصرغان
صیرتمق ــ « ــ صیرتقان
صیقلمق ــ « ــ صیقلغان
صیوشمق ــ « ــ صیوشقان
ایشتمك ــ « ــ ایشتکن

چكشمك ـ دن ـ چكشگن
بيلمك ـ « ـ بيلگچ
دوكمك ـ « ـ دوكشگن
سوزمك ـ « ـ سوزگچ
يوزمك ـ « ـ يوزگچ
اوشنمك ـ « ـ اوشنگن
اوتانمق ـ « ـ اوتانغاج
صوقلمق ـ « ـ صوقلغان
صولومق ـ « ـ صولوغان
طولانمق ـ « ـ طولانغاچ
اوصانمق ـ « ـ اوصانغان
اونوتمق ـ « ـ اونوتقان .. كبى .

صفت مشبهه

١٦٤ ــ بر وصفك بر ذاتده ويا بر شيده ثابت اولوب دوام اوزره بولنديغنى بيان ايدن صيغه يه [صفت مشبهه] دينور .

بو صيغه دخى مبالغه كبى هر فعلدن مشتق اولمازسه ده اكثريسندن ياپيله بيلور و بوده اساساً اوچ وجهله اولور .

وجه اول .ــ مادهٔ اصليه نك اخرى متحرك اولان بعض مصدرلردن يالكز ادات مصدرك ميمنى حذف ايتمكله اولور .

آجيمق ـ دن ـ آجيق
ادامق ـ « ـ اداق
اقسامق ـ « ـ اقساق
ايصلامق ـ « ـ ايصلاق

فیرلامق ـ دن ـ فیرلاق
ایستمك ـ « ـ ایستك
ایشلمك ـ « ـ ایشلك
دیلەمك ـ « ـ دیلەك
چورومك ـ « ـ چوروك
یورومك ـ « ـ یوروك
اوینامق ـ « ـ اویناق
صوغومق ـ « ـ صوغوق
اوغرامق ـ « ـ اوغراق
بودامق ـ « ـ بوداق
بونامق ـ « ـ بوناق ... كبی .

وجه ثانی.— مادهٔ اصلیەنك اخری ساكن اولانلرده مصدرمیمنك یرینه بر یا ویاخود واو كتورمكدر .

آچمق ـ دن ـ آچیق
آرتمق ـ « ـ آرتیق
آصمق ـ « ـ آصیق
آقمق ـ « ـ آقیق
آلمق ـ دن ـ آلیق
آیرمق ـ « ـ آیریق
آیمق ـ « ـ آییق
باتمق ـ « ـ باتیق
بارشمق ـ « ـ بارشیق
باصمق ـ « ـ باصیق

چاتمق ـ دن ـ چاتيق
چالمق ـ « ـ چاليق
دانشمق ـ « ـ دانشيق
صاپمق ـ « ـ صاپيق
صاچمق ـ « ـ صاچيق
صارمق ـ « ـ صاريق
قاتمق ـ « ـ قاتيق
قاچمق ـ « ـ قاچيق
قاصمق ـ « ـ قاصيق
قماشمق ـ « ـ قماشيق
يارمق ـ « ـ ياريق
يانمق ـ « ـ يانيق
دشمك ـ « ـ دشيك
دگشمك ـ « ـ دگشيك
سرپمك ـ « ـ سرپيك
گچمك ـ « ـ گچيك
گرمك ـ « ـ گريك
كسمك ـ « ـ كسيك
صيرمق ـ « ـ صيريق
قيرپمق ـ « ـ قيرپيق
قيرمق ـ « ـ قيريق
قيزارمق ـ « ـ قيزاريق
قيصمق ـ « ـ قيصيق
ييلشمق ـ « ـ ييلشيق

بيتشمك ـ دن ـ بيتشيك
شيشمك ـ « ـ شيشيك
ييقمق ـ « ـ ييقيق

(٢)

اورتمك ـ دن ـ اورتوك
دوكمك ـ « ـ دوكوك
دوشمك ـ « ـ دوشوك
سوزمك ـ « ـ سوزوك
اويمق ـ « ـ اويوق
بوزمق ـ « ـ بوزوق
بوغمق ـ « ـ بوغوق
صولمق ـ « ـ صولوق
طوكمق ـ « ـ طوكوق
قويمق ـ « ـ قويوق
يولمق ـ « ـ يولوق
طوتمق ـ « ـ طوتوق
طورمق ـ « ـ طوروق
يومق ـ « ـ يوموق... كبى.

وجه ثالث ـ بعض مصدرلرك ادات مصدرلرينى خفيفلرده [كون گون. كين. گين] وثقيللرده [نون. قين. غون. غين] صورتلرينه قلب ايتمكدر.

١ دوزمك ـ دن ـ دوزگون
سورمك ـ « ـ سورگون
سوزمك ـ « ـ سوزگون

۲
بیتمك ـ دن ـ بیتگین
بیشمك ـ « ـ پیشگین
شیشمك ـ « ـ شیشگین
کچمك ـ « ـ کچگین

۳
ازمك ـ « ـ ازگین
بزمك ـ « ـ بزگین
گرمك ـ « ـ گرگین

٤
جوشمق ـ « ـ جوشقون
آشمق ـ « ـ آشقین
طاشمق ـ « ـ طاشقین
چاتمق ـ « ـ چاتقین

٥
اولمق ـ « ـ اولغون
یورمق ـ « ـ یورغون
بوزمق ـ « ـ بوزغون
صولمق ـ « ـ صولغون
طولمق ـ « ـ طولغون
طورمق ـ « ـ طورغون

٦
صالمق ـ « ـ صالغین
[بایمق] ـ « ـ بایغین
یایمق ـ « ـ یایغین
یانمق ـ « ـ یانغین
قیزمق ـ « ـ قیزغین
بیلمق ـ « ـ بیلغین
طالمق ـ « ـ طالغین
شاشمق ـ « ـ شاشغین . . .

کبی که بونلردن بعضلری و ازجمله [بایغین. چیلغین . قیزغین یایلغین. طالغین. شاشقین] کلمه‌لری مبالغهٔ فاعل نوعندن دخی عد اولنورلر .

١٦٥ — فائده : جودت پاشا حضرتلرینك طرز جدیدقواعد عثمانیه‌سنده محرر اولان فقرهٔ آتیه شایان مطالعه موادن اولمغله عیناً درج اولندی . شویله‌که:

[صفت مشبهه‌لر فعل لازمدن مشتق اولورلرسه فاعلك وصفی اولوب اسم فاعله بکزرلر واکر فعل متعدیدن مشتق اولورلرسه مفعولك وصفی اولوب اسم مفعوله بکزرلر فقط اسم فاعل ایله اسم مفعول حدوثه وصفت مشبهه‌لر ثبوته دلالت ایدرلر .

مثلا : فلان یرده اورکن حیوان وقیریلان عربه دینلدکده اورکن اسم فاعلی ایله قیریلان اسم مفعولی اورکمك وقیرلمق فعللرینك حدوث ووقوعنه دلالت ایدر اما اورکك حیوان وقیریق عربه دینلدکده اورککلك حیوانده وقیریقلق عربه‌ده برر صفت ثابته ومستمره اولدیغی ثابت اولور]

نوع ثانی

اسماء مشتقه

١٦٦ — مصدرلردن مشتق اولان اسملر [اسم مکان . اسم زمان. اسم آلت] دنیلن اوچ صیغه اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

اسم مکان

١٦٧ — برفعلك وقوعی مکاننی بیلدیرمك اوزره اول فعلدن مشتق اولان اسملره [اسم مکان]دینور.

صورت اشتقاقی ادات مصدری [آق] صورتنه تحویلدن عبارتدر فقط بالطبع هر مصدرده اسم مکان اوله میه جغندن قاعدهٔ کلنلر آتیده یازلمشدر.

باتمق – دن – باتاق
قاینامق – « – قایناق
یاتمق – « – یاتاق
یایلامق – « – یایلاق
قیشلامق – « – قیشلاق
اوتلامق – « – اوتلاق
اوتورمق – « – اوتوراق
طورمق – « – طوراق
قونمق – « – قوناق ... کبی.

اسم زمان

١٦٨ — برفعلك وقوعی زمانتی بیلدیرمك اوزره اول فعلدن یاپیلان کلمه یه [اسم زمان] دینور.

صورت تشکیلی اسم فاعل اسم مفعول ایله ماضیٔ نقلی جمع متکلمی اخرینه بر [ده] علاوه سندن عبارتدر.

اسم فاعلدن – یازانده . چالانده . گچنده . گلنده
اسم مفعولدن – یازیلانده. چالینانده. قیریلانده. بوزولانده
ماضیدن – یازدقده. چالدقده. گچدکده. گلدکده

کیدرکه بونلرك اسم فاعل و اسم مفعولدن مشتق اولانلری ایچنده [گچنده] لفظندن ماعداسی مهجوراولوب آره صره ماضی جمع متکلمندن اولانلری استعمال اولنور.

اسم آلت

١٦٩ ـ برفعلده مستعمل آلته دلالت ايتمك اوزره اول فعلدن مشتق اولان كلمه‌يه [اسم آلت] دينور .

بودخى ديكرلرى كبى بالطبع هرمصدردن كلمز ايسه‌ده كلنلردن ادات مصدرك يرينه [ك. ق. كى. كى. قى. غى] علاوه‌سيله اولور :

١ اسنه‌مك ـ دن ـ اسنك
الـه‌مك ـ « ـ الك
دوشه‌مك ـ « ـ دوشه‌ك

٢ ـ طرامق ـ « ـ طراق

٣ ـ كسمك ـ « ـ كسكى

٤ سورمك ـ « ـ سوركى
سوزكى ـ « ـ سوزكى

٥ آصمق ـ « ـ آصقى
باصمق ـ « ـ باصقى

٦ چالمق ـ « ـ چالغى
صارمق ـ « ـ صارغى . . . كبى.

١٧٠ ـ اشبو اسماء مشتقه‌دن اسم مكانلرله اسم آلتلر سائر اسملر كبى لر ايله جمعلنوب ضمائر اضافيه دخى اولورلر .

اسم مكانلرده:
يايلاغم . يايلاغك. يايلاغى
يايلاغمز. يايلاغكز. يايلاقلرى

اسم آلتلرده:
طراغم . طراغك. طراغى
طراغمز. طراغكز. طراقلرى . . . كبى .

١٧١ — ترکی مصدرلردن حاصل اولان کلمات بسیطلرده اوتوز ایکی ومرکبلرده اللی آلتی نوع اولوب جملەسنی براردەده کوسترمك وضبطلرینی تسهیل ایتمك ایچون ثقیل وخفیف ایکی مصدرە کورە هر برینك بر کلمەسی وفعللرك غائب صورتلرندن بر دانەسی تحریر اولندی.

مصادر مرکبه

اقتداری

مصدر اقتداری	= چالە بیلمك
التزامی «	= چالە بیل
وجوبی «	= چالەبیلملی
استقبال «	= چالە بیلەجك
حال «	= چالەبیلیور
مضارع «	= چالەبیلیر
ماضیٔ نقلی «	= چالەبیلمش
ماضی شهودی «	= چالەبیلدی

تعجیلی

مصدر تعجیلی	= چالیویرمك
التزامی «	= چالیویره
وجوبی «	= چالیویرملی
استقبال «	= چالیویرەجك
حال «	= چالیویریور
مضارع «	= چالیویرر
ماضیٔ نقلی «	= چالیویرمش
ماضیٔ نقلی «	= چالیویردی

تعلیمی

مصدر	تعلیمی	= چالغی چالمق
امر حاضر	«	= چالغی چال
امر غائب	«	= چالغی چالسون
نهی حاضر	«	= چالغی چالما
نهی غائب	«	= چالغی چالماسون
التزامیٔ	«	= چالغی چاله
وجوبیٔ	«	= چالغی چالمالی
استقبال	«	= چالغی چاله‌جق
حال	«	= چالغی چالییور
مضارع	«	= چالغی چالار
ماضیٔ نقلی	«	= چالغی چالمش
ماضیٔ شهودی	«	= چالغی چالدی

حکایه فعلی

التزامی	= چالایدی
وجوبی	= چالمالیدی
استقبال	= چاله‌جقدی
حال	= چالییوردی
مضارع	= چالاردی
ماضیٔ نقلی	= چالمشدی
ماضیٔ شهودی	= چالدیدی

روايت فعلى

التزامى = چالايمش
وجوبى = چالمالیمش
استقبال = چالەجقمش
حال = چالیوریمش
ماضئ نقلى = چالمش ایمش

فعل شرطئ مركب

التزامى = چالسه
وجوبى = چالمالیسه
استقبال = چالەجقسه
حال = چالیورسه
مضارع = چالارسه
ماضئ نقلى = چالمش ایسه
ماضئ شهودى = چالدیسه

مركب خصوصيلر

صيغهٔ مفاجئه = چيقه كلدى
صيغهٔ استقرارى = باقه‌قالدى
مركب صله = چالمقده‌اولدیغى ... كبى .

ختام

(قصبار مطبعه‌سى)

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبیات] قواعدینی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — اوچنجی كتابی

علم

صرف عربی

محرری

ارکان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

قصباز
مطبعه کتبخانه و مجلدخانه‌سی
باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie Kasbar

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

مُقَدِّمَه

۱ ــ لسان عربیده علم صرف: [هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيهِ عَنْ اَحْوالِ اَبْنِيَةِ الْكَلِمِ مِنْ حَيْثُ التَّصْرِيفِ واَلْاِعْلالِ واَلْاِدْغامْ] صورتیله تعریف اولنورکه معناسی [مادهٔ کلمه‌نك تحولات و تصریفاتیله اعلال وادغام احوالندن بحث ایدن فن] دیمکدر (*).

۲ ــ کلمه حرفلردن تشکل ایدرکه لسان عربیده حرف: [هِیَ اَصْواتٌ مُعْتَمِدَةٌ عَلى مَقاطِعِ الْحَلْقِ وَاللِّسانِ وَالشَّفَتَيْنِ] صورتیله تعریف اولنوب معناسی [اغزك مخرج معیننده‌ن دیل ودوداقلر واسطه‌سیله

(*) طالبك لسانی عبارهٔ عربیه‌یه آلشمق ایچون اك باشلی تعریفاتی لسان عربی اوزره تحریر ایدرك متعاقباً ترجمه‌سنی یازدق بناء علیه بونی وبوندن صکره محرر اولان تعریفات عربیه ایله مثاللری طالبلرك ازبر ایتملری لازمدر.

چیقان سسلر] دیمکدرکه اساساً «أ. ب. ت. ث. ج. ح. خ. د. ذ. ر. ز. س. ش. ص. ض. ط. ظ. ع. غ. ف. ق. ك. ل. م. ن. و. ه. ی» اشکالندن عبارت اولان یکرمی سکز حرف اولوب بونلره (حروف هجائیه) یاخود (حروف مبانی) دینور.

٣ — اشبو حروفك اتصال وانفصال صورتلریله متحرك وساكن اولملری احوالی وحركات واشاراتك جمله‌سی بوكتابك متداخل بولندیغی [خواجهٔ لسان عثمانی] كلیاتنك ایكنجی كتابی اولان (صرف تركی) ده بیان اولندیغی وجهله اولدیغندن بوراده آنلر تكرار ایدلمیه‌رك بالخاصه عربی یه متعلق اولان بعض احوال بروجه آتی تعریف اولندی. شویله‌كه:

٤ — حروف هجائیه‌نك برنجیسی اولان شو [ا] حرف یا متحرك ویا لینْ اولوركه متحرك اولدیغی حالده (همزه) ولین اولدیغی صورتده (حرف هاوی) اسملریله یاد اولنور وحرف هاوی اولان الف اكثریا مذكور شكلده یازیلور آنجق همزه اولنجه مفتوح و مضموم ایسه الفك اوزرینه ومكسور ایسه الفك آلتنه شو (ء) اشارت قونه‌رق یازیلور وبواصول قواعد قدیمهٔ عربیه‌دندر.

أَنْتَ أَعْظَمُ. أُسْكُتْ أُكْتُبْ. إِقْرَاءْ إِسْمَحْ

كلمه‌لرنده اولدیغی كبی كه همزه‌نك الفسز اوله‌رق یازلمه‌سی احوالی بومجله‌نك بشنجی كتابی اولان [امزاج مفردات] مقدمه‌سنده بیان اولنان وجهلرده اولدیغندن بوراده تكرار ایدلمدی .

همزه : تلفظ اعتباریله ایكی نوعدركه برینه (همزهٔ وصل) دیكرینه (همزهٔ قطع) دینور.

همزهٔ وصل

٥ — همزهٔ وصل : کلامك اولنده اولنجه دائما تلفظ ایدیلن وآرایرده بولندقده تلفظدن ساقط اولان همزه‌درکه تلفظدن سقوطی حالنده اوزرینه شو [ۨ] اشارتی وضع ایتمك قواعد قدیمهٔ عربیه اقتضاسندندر. نته‌کیم :

إِرْحَمْ يارَبِّ . إِغْفِرْ يارَبِّ

دینلدکده کلامك اولنده اولدقلرندن تلفظ اولنورلر اما :

يارَبِّ ٱرْحَمْ . يارَبِّ ٱغْفِرْ

دینلدکده آرا یرده قالدقلری ایچون تلفظ اولنمیوب عادتا [بِرْحَمْ . بِغْفِرْ] کبی سویلنور.

اشبو همزهٔ وصل بردرجه‌یه قدر محدوددرکه بونلرده حرف تعریفك همزه‌سیله [إِبْنٌ . إِبْنَمٌ . إِبْنَةٌ . إِمْرُؤٌ . إِمْرَأَةٌ . إِثْنَيْنِ . إِثْنَانِ . إِثْنَتَانِ . إِثْنَتَيْنِ . إِسْمٍ . إِسْتٍ . أَيْمٌ . أَيْمَنٌ] کلمه‌لرنده وفعل بحثنده کوروله‌جکی وجهله ثلاثیٔ مجردك امر حاضرلرنده ومزیداتدن خماسی وسداسینك ماضی مصدر امر صیغه‌لرنده اولان همزه‌لردن عبارتدر.

قاعده : ١ — کلامك اولنده اولان همزهٔ وصل اثبات اولنور واساساً مکسور اوقنور آنجق حرف تعریف ایله (ایم. ایمن) همزه‌لری فتح ایله وثلاثیٔ مجردك برنجی وبشنجی بابلرینك امرلریله خماسی وسداسینك ماضیٔ مجهوللرنده مابعدینه تبعیت ایچون ضم ایله اوقنورکه بونلرك مثاللری محلنده کله‌جکدر.

همزهٔ قطع

٦ — همزهٔ قطع هر یرده اولورسه اولسون دائما تلفظ ایدیلندرکه بونلر مذکور همزهٔ وصللرك غیری اولان همزه‌لردر نته‌کیم : [انسان اودرکه ایشته بن فلانم دیه بیلور یوقسه بابام فلاندر دیین آدمه انسان دینلمز] معناسنه اولان شو :

إِنَّ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ هَا أَنَا ذَا
لَيْسَ الْفَتَى مَنْ يَقُولُ كَانَ أَبِي

بیتنده واقع [إِنَّ . أَنَا . أَبِي] کلمه‌لرنده‌کی همزه‌لر همزهٔ قطع اولوب هر یرده تلفظ اولنورلر و(الفتی) ده‌کی لام تعریفك همزه‌سیده همزهٔ وصل اولوب آرا یرده بولندیغندن سویلنمز.

تعریفات

٧ — حروف هجائیه‌دن الف ایله لام یعنی : [اَلْ] صورتنده بولنه‌رق غایت مهم وظیفه‌لر ایفا ایدن برادات اولورکه بوکا (حرف تعریف) دینوب تفصیلاتی زیرده کله‌جکدر.

٨ — حروف هجائیه‌نك هر بری کلمه‌نك اولنده واقع اولدقلری حالده اول کلمه‌یه حرف تعریف داخل اولنجه کیمی شده‌لی و کیمی شده‌سز اوله‌رق اوقنورلرکه بو حاله کوره (حروف شمسیه) و(حروف قمریه) نامللریله ایکی قسمه آیریلورلر.

حروف شمسیه : [ت . ث . د . ذ . ر . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ل . ن] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر بر کلمه‌نك

اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه حرف تعریفك لامی تلفظدن ساقط اولوب بو حرفلرده مشدد اوقنورلر. [اَلرُّوح] کبی که [اَرُّوحُ] مثللو تلفظ اولنوب جمله‌سیچون بروجه آتی بررمثال یازلدی:

تُرَابْ ـ دن ـ اَلتُّرابُ ـ معناسی طوپراق
ثُومُ ـ « ـ اَلثُّومُ ـ « صارمساق
دار ـ « ـ اَلدّآرُ ـ « خانه (اوْ)
ذَقَنْ ـ « ـ اَلذَّقَنُ ـ « چکه
رَأس ـ « ـ اَلرَّأْسُ ـ « باش
زُور ـ « ـ اَلزُّورُ ـ « گردن
سُكُونْ ـ « ـ اَلسُّكُونْ ـ « صوصمق
صَوْت ـ « ـ اَلصَّوتُ ـ « سس
ضَحْك ـ « ـ اَلضَّحْكُ ـ « گولمك
طَلَبْ ـ « ـ اَلطَّلَبُ ـ « ایسته‌مك
ظَبیْ ـ « ـ اَلظَّبیُ ـ « گیك
لوْن ـ « ـ اَللَّوْنُ ـ « رنك
نَومْ ـ « ـ النَّوْمُ ـ « اویقو

حروف قمریه [ا . ب . ج . ح . خ . ع . غ . ف . ق . ك . م . ه . و . ی] دن عبارت اون‌درت حرفدرکه بونلر برکلمه‌نك اولنده بولنوبده اول کلمه‌یه حرف تعریف کلورسه اول حرف تعریف (الْ) کبی تماماً تلفظ اولنوب کندولریده حرکات مخصوصه‌لریله سویلنه‌رك

مشدد اولمازلر.[اَلبَرْدُ] کبی‌که بونلر ایچون بروجه‌آتی برر موضح‌مثال تحریر اولندی :

أَبٌ	ـ دن ـ اَلأَبَ	ـ	معناسی بابا (پدر)
بَصَلٌ	ـ « ـ اَلْبَصَلُ	ـ	« صوغان
جِلْدٌ	ـ « ـ اَلْجِلْدُ	ـ	« دری
حاجِبٌ	ـ « ـ اَلْحاجِبُ	ـ	« قاش
خَيْشُومٌ	ـ « ـ اَلْخَيْشُومُ	ـ	« گکز
عَيْنٌ	ـ « ـ اَلْعَيْنُ	ـ	« گوز
غَمٌّ	ـ « ـ اَلْغَمُّ	ـ	« تاسه (کدر)
فَمٌ	ـ « ـ اَلْفَمُّ	ـ	« آغز
قامة	ـ « ـ اَلْقامَةُ	ـ	« بوی
كِتْفٌ	ـ « ـ اَلْكِتْفُ	ـ	« اوموز
مُخٌّ	ـ « ـ اَلْمُخُّ	ـ	« ایلیك
هُدْبٌ	ـ « ـ اَلْهُدْبُ	ـ	« کرپیك
وَصْلٌ	ـ « ـ اَلْوَصْلُ	ـ	« اولاشمق
يَتِيمٌ	ـ « اَلْيَتِيمُ	ـ	« أوکسوز

٩ ـــ لسان عربیده الف دائما ساکن اولدیغندن و بولسانده سکون ایله ابتــدا متعذر ایدوکندن کلمات عربیه‌نك اوللرنده حرف هاوی اولان الف بولنماز والف صورتنده اولانلر دائما متحرك اولدقلرندن انلرده همزه‌دن عبارتدر.

سکون ایله ابتدا متعذر اولمسنه مبنی کلمات عربیه‌نك اوللرنده بولنان سائر حرفلر دخی دائما متحرك بولنوب شاید ساکن ایسه‌لر سکون ایله اولان کوچلکی دفع ایچون اوللرینه برر همزه کتوریلورکه مثاللری ومحللری آتیده کوروله‌جکدر.

کلمات عربیه‌ده بولنان الفلرك اکثریسی واو ایله یادن منقلب اولدقلرندن بونلرك یعنی واو یاء الفك بولندیغی کلمه‌لر شو انقلابات جهتیله معلول اولوب سبب علتده مذکور اوچ حرف اولدیغندن لسان عربیده بو اوچ حرفه [حروف علت] وسائرلرینه [حروف صحیحه] تسمیه اولنور.

حروف علتدن اولان الف فتحه‌یی مد ایتمکدن بشقه برحالده بولنماز فقط واو ایله یا کافهٔ حرکات وسکونی قبول ایدرلر نته‌کیم:

اَلسَّعْیُ مَقْبُولٌ . فِی السَّعْیِ نَجَاةٌ . هٰذا سَعْیٌ مَبْرُورٌ

اَلنَّحْوُ مِلْحُ الْکَلَامِ . فی النَّحْوِ تَصْحِیحُ اللِّسانِ . هذا نَحْوٌ .

جمله‌لرنده واقع (سعی) ایله (نحو) کلمه‌لرینك یاسیله واوی ضمه کسره تنوین آلدقلری کبی فتحه وسائر تنوینلریده قبول ایدرلر.

امّا [قَوْل . سَیْر] کلمه‌لرنده اولدیغی وجهله ساکن اولورسه اول وقت [حرف لین] دینلور و اکر [مَقُولَه مَعِیشَه] کلمه‌لرنده اولدیغی کبی ساکن اولوبده اوست طرفنده‌کی حرفك حرکه‌سنی تمدیده واسطه اولورلرسه اول زمان [حرف مد] نامیله یاد اولنورلرکه بوصورتلره کوره واو یاء الف حرفلرینه عموماً [حرف علت] وایجاب حاله کوره‌ده [حرف لین] و [حرف مد] دینور وبونلردن اکلاشیلورکه هرحرف مد حرف لیندر وبونلرك ایکی صورتیده حرف علتدر نته‌کیم :

أَلأَدَبُ حِلْیٌ فِی الْغِنیٰ ، كَنْزٌ عِنْدَ الْحَاجَةِ ، عَوْنٌ عَلَی الْمُرُوئَةِ ،
صَاحِبٌ فِی الْمَجَالِسِ ، مُؤْنِسٌ فِی الْوَحْدَةِ

كلام كبارنده [حِلی. فِی. غِنی. حاجَة. عَوْن. عَلیٰ. مروئة. صاحب مونس. وحدة] كلمه‌لرنده بولنسان واو یاء الفلر دفعةً برر حرف علت اولوب بونلردن (عون) ده‌كی واو حرف لین و (غنی . حاجة . علی . مروئة. مونس) ده‌كی واو یا الف دخی حرف مد درکه بونلره حرف لین دیمك جائز ایسه‌ده (عون) ده‌كی واوه حرف مد دینلمز.

١٠ — عربی كلمه‌لرینك اخرلرنده بولنان یا حرفی بالاده یازلدیغی اوزره اساساً متحرك ایسه‌ده زیرده محرر فعل مقاله‌سنك نهایتنده كوروله‌جكی وجهله بعض علتدن طولایی حركه‌سی حذف اولنه‌رق اوسط طرفنك حركه‌سنی مده واسطه اولورکه ماقبلی مفتوح اولنجه فتحه‌یی مد ایدر وبوحالده یازیده ینه (ی) یازیلوب الف كبی اوقنور واسمنه‌ده [الف مقصوره] دینور. [دَعْویٰ . فَتْویٰ. حُبْلیٰ بُشْریٰ. ذِكْریٰ. سَلْمیٰ] كبی.

واكر ماقبلی مكسور ایسه كسره‌یی مد ایدر. [وَلِی. عَلِی. قاضِی. راضِی. ناجِی] كبی.

١١ — حروف هجائیه‌نك بر طاقمی كلمه‌لره داخل اوله‌رق لفظاً بعض تأثیرات كوستردكاری كبی اول كلمه‌لرك معنالرینه‌ده زیاده‌لك ویررلركه بوكبی حرفلره [حروف معانی] دینور. مثلا : با حرفی براسمك اولنه كلنجه اول اسمك آخرینی مكسور اوقوتمق كبی بر تأثیر لفظی اجرا ایتدیكی مثلاو معناسنه الصاق مصاحبت ودها بعض معنالری زیاده ایلر. فقط بونلرك لایقیله اكلاشلمسی كافهٔ قواعد صرفیه‌یی بیلمكه ونحودنده

بعض شیلری اوکرنمکه متوقف اولدیغندن ترکجه‌نك اداتلری کبی بونلریده عربینك نحونده بیان ایده‌جکز.

١٢ — حروف هجائیه‌نك ایکی ودها زیاده‌سنك برلشمسیله حاصل اولان سسه عربجه [لَفْظ] دینورکه لسان عربیده : [اَللَّفْظُ هُوَ الصَّوْتُ الْمُشْتَمِلُ عَلىٰ بَعْضِ الْحُرُوفِ الْهِجائِيَّةِ] صورتیله تعریف اولنمشدر.

ایمدی لفظ دینلان بوسسدن یا بر معنا منفهم اولور یاخود هیچ برشیٔ اکلاشلماز اکر هیچ برشیٔ اکلاشلمازسه عادی اصواتدن عبارت قالوب [مُهْمَلْ] نامنی آلورکه بونك بزم بحثمزه تعلقی یوقدر .

اما اول سسدن آزچوق تام ناقص برمعنا مستفاد اولورسه اکا [لفظ معتبر] دینورکه بحثمزه تعلق ایدن بولفظ معتبردر.

لفظ معتبر : یاتماميله معنیدار اولور یااولماز.

اکر تماميله معنیدار اولورسه اکا [کلمه] دینورکه لسان عربیده [اَلْكَلِمَةُ هِيَ لَفْظٌ وُضِعَ لِمَعْنًى مُفْرَدٍ] صورتیله یعنی [بر معنایه موضوع اولان لفظ کلمه‌در]. فقره‌سیله تعریف اولنمشدر.

کلمه‌نك افاده ایتدیکی معنا دخی یا مستقلدر یا دکلدر.

اکر مستقل دکل ایسه اکا [ادات] دینورکه بو اداتلر بالاده بیان اولنان ونحوده ذکر ایدیله‌جکلری بیلدیریلن [حروف معانی] دن عبارتدر .

اکر کلمه‌نك معناسی مستقل ایسه یا بر زمانه دلالت ایدر یا ایتمزو برزمانه دلالت ایدرسه اکا [فعل] وزمانه دلالت ایتمزسه اکاده اسم دینورکه اشبو صرف کتابنده کلمه‌نك اك مهم قسملری اولان فعل ایله اسمدن بحث اولنه‌جغندن بروجه آتی هر بری بر رمقاله اوزرینه ترتیب وتحریر اولندیغی کبی بعض قواعد مهمه ایچونده بو ایکی مقاله‌دن صوکره برده خاتمه یازلدی.

برنجی مقاله

اسم

١٣ ــ اسم لسان عربیده [اَلْاِسْمُ مادَلَّ عَلىٰ مَعْنىً فِي نَفْسِهِ غَيْرَ مُقْتَرِنٍ بِاَحَدِ الْاَزْمِنَةِ الثَّلاثَةِ] صورتیله تعریف اولنورکه [اوچ زماندن برینه مقارن اولمیه‌رق بالنفس برمعنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

اسمای عربیه (مظهر. مضمر. مبهم. کنایه) اولمق اوزره اساساً درت صورتده بولندیغندن هربرینی بروجه تفصیل بیان ایتمك واسمك ایکنجی درجه‌ده‌کی تقسیماتنی دخی برباده کوسترمك اوزره بو مقاله‌یی بش باب اوزرینه تحریر ایلدك.

برنجی باب

{ مظهرات }

١٤ ــ اسم مظهر [مادَلَّ عَلىٰ مَعْناهُ بِلاٰ واسِطَةٍ] صورتیله تعریف اولنورکه [موضوع اولدیغی معنایه بلاواسطه دلالت ایدن اسم] دیمکدر «احمد. عثمان. کتاب. مکتوب. جامع. مسجد» اسملری کبی.

اشبو اسملر یا مادهٔ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلرکه مادهٔ فعله منسوب اولانلر [اسم فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. اسم تفضیل. مبالغهٔ فاعل. اسم الت. اسم زمان. اسم مکان. اسم منسوب. اسم

تصغیر]دن عبارت اولوب بونلره عمومیتله « اسم مشتق » تسمیه اولنور وخصوصی اولەرقده [اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مبالغۀ فاعل] کبی بش دانەسنه « صفات مشتقه » و دیکر بشنه یعنی [اسم آلت . اسم زمان . اسم مکان . اسم منسوب . اسم تصغیره] دخی یالکزجه «اسماء مشتقه» دینورکه بونلرك جملەسی بو مقالەدن صوکره کلەجك اولان فعل مقالەسنده تفصیل ایدلمشلردر .

مادۀ فعله منسوب اولمیان اسم مظهرلره « اسم جامد » دینورکه بونلرده [اسم علم . اسم جنس . اسم عدد] ایله مادۀ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب واسم تصغیرلر]دن عبارت اولدیغندن بو بابده شو بش نوع اسم تعریف اولنەجقدر . انجق انلردن اول اسملرك ابنیه و اوزانیله تذکیر وتأنیث مادەسی وتثنیه ایله جمع احوالی بیلنمك لازم اولدیغندن بروجه آتی درت فصل اوزرینه جملەسی تعریف وتفصیل اولندی .

برنجی فصل

اسمك ابنیه سیله اوزانی

١٥ — اسمك بنیەسی کندیسنی ترکیب ایدن حرفلرك احوالنه تابعدرکه بو حرفلرك اصلیه و زائده اولملرینه کوره اسملر [مجرد . مزید] قسملرینه و اخرلرنده حروف علت وهمزه بولنوب بولنمامسنه کورەده [سالم وغیر سالم] نامنریله دیکر ایکی نوعه تفرق ایدرلر که جملەسی بروجه آتی تعریف اولنور .

١٦ — اسملرك مجرد ومزید اولملری کندیلرینی ترکیب ایدن حرفلرك اصلی و زائد اولمسی اعتباریله در.

اسم مجرد : کافهٔ حروفاتی اصلیه اولوب – زیرده کوروله‌جك اولان تبدلاتده – کندی حرفلرینه خلل کلمین اسملردر.

لسان عربیده اوچ حرفدن آز حرفلی اسم یوقدر و[اَبْ • اَخْ • دَمْ • یَدْ] کبی ایکی حرفلی کورولن اسملر دخی اساساً اوچ حرفلی اولوب بونلردن برحرف حذف ایدلمشدر نته‌کیم اشاغیده کوروله‌جکی وجهله حین تصریفده او محذوفلر اعاده اولنوب کلمه اکمال ایدیلور.

اشبو حذف خصوصنده اوچ وجه واردرکه بونلردن :

وجه اول – اکثریا (واو) حرفنك حذفیدر.

اَبوُ – دن – اَبْ

اَخُو – « – اَخْ

هَنو – « – هن

حَمْو – « – حم

عَذوُ – « – عَذْ

دَمُو – « – دَمْ

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی که بونلرك مجرد حاللرنده محذوف صورتلری استعمال اولنور.

وجه ثانی – یا حرفنك حذفیدر (یَدْیٌ) دن (یَدْ) کبی.

وجه ثالث — محذوفك آخر حرف ایله تعویضیدر یعنی کلمه‌دن بر حرف حذف ایدیله‌رك یرینه دیکر حرف قویمقله اولاندر :

فَوَهٌ ـ دن ـ فَمٌ
سَنَةٌ ـ « ـ اَسْتٌ
شَفَهٌ ـ « ـ شَفَةٌ
سَنَهٌ ـ « ـ سَنَةٌ
عِضَهٌ ـ « ـ عِضَةٌ
بَنُو ـ « ـ اِبْنٌ ... كبی.

١٧ ـ مجرد اولان اسملرك اوچ حرفليلرينه (ثلاثی) دورت حرفليلرينه (رباعی) بش حرفليلرينه (خماسی) دينور ثلاثیٔ مجرد اسملر لسان عربيده بروجه آتی يازيلان امثلهده كورلديكی وجهله اون وزنده بولنورلر كه آنلرده شو :

فَعَلْ ـ وزنده ـ قَمَرْ. ذَهَبْ
فُعُلْ ـ « ـ عُنُقْ. حُبُكْ
فِعِلْ ـ « ـ اِبِلْ. بِلِزْ
فَعْلْ ـ « ـ ثَوْرْ. دَلْو
فُعْلْ ـ « ـ فُلْكْ. قُفْلْ
فِعْلْ ـ « ـ بِئْرْ. ذِئْبْ
فُعَلْ ـ « ـ صُرَدْ. عُمَرْ
فَعِلْ ـ « ـ كَبِدْ. كَتِفْ
فِعَلْ ـ « ـ عِنَبْ. ضِلَعْ
فَعُلْ ـ « ـ رَجُلْ ضَبُعْ... كبیدر.

رباعیٔ مجردلر دخی آلتی وزنده بولنورلرکه شو :

فَعْلَل ـ وزنده ـ ثَعْلَبْ. جَعْفَرْ

فُعْلُل ـ « ـ بُلْبُل. فُسْتُق

فِعْلِل ـ « ـ حِضْرِمْ. سِمْسِمْ

فِعْلَل ـ « ـ دِرْهَمْ. هِبْلَغْ

فُعْلَل ـ « ـ طُحْلَبْ. جُنْدَبْ

فِعَلّ ـ « ـ دِمَشْق. هِزَبْر . . . کبی در.

خماسیلر دخی درت وزنده بولنورلرکه شو :

فَعَلَّل ـ « ـ سَفَرْجَل

فُعَلِّل ـ « ـ قُذَعْمِل

فَعْلَلِل ـ « ـ جَحْمَرِش

فِعْلَلّ ـ « ـ زِنْجَفْر . . . کبی در.

١٨ -- مزید اولان اسملر تصریفات اجراسنده کندیسندن ساقط اولور حرف بولنان اسملردرکه بونلردن ساقط اولان حرفلره (حروف زائده) دینور.

اشبو مزید اسملر بالطبع ثلاثی اولهمیوب رباعیدن بدأ ایله خماسی سداسی سباعی‌یه قدر تکثر ایدرلر نته‌کیم :

کتاب ـ اسم مزیدی ـ رباعی

مکتوب ـ « « ـ خماسی

زنجبیل ـ « « ـ سداسی

خندقوقی ـ « « ـ سباعیدر

وبونلرك اوزانی تماماً سماعی اولدیغندن مجردلر کبی تحدید اولنه‌مازلر. انلرك بیلنمسی کتب لغاتك اعانه‌سیله قابل اولور.

١٩ — اسملرك سالم وغیر سالم اوللری آخرلرنده حروف علت وهمزه‌نك بولنوب بولنمامسنه تابعدرکه بر اسمك آخرنده حرف علت وهمزه بولنمازسه اول اسمه [سالم] دینور «محمد. عمر» کبی وبر اسمك آخرنده حروف علت ویا همزه بولنورسه اول اسمه [غیرسالم] دینور «دنیا. مصطفی. قاضی. حضراء. زوراء» کبی. فقط لسان عربیده آخرنده حروف علتدن اوله‌رق واو بولنور اسم اولمیوب اولسه بیله دائما محذوف بولندیغندن و [دلو. نحو] کبی کلمه‌لرده بولنان واولر حروف اصلیه‌دن اولدقلرندن بوکلمه‌لر ایله آخرلرنده اصلی اوله‌رق یا بولنان [ظبی] کبی اسملر ایجابنه کوره هرنوع حرکاتی قبول ایدرلر یعنی «معرب» اولورلر انجق غیر سالملردن [منقوص. مقصور. ممدود] دینلان اسملرده بعض مرتبه شایان دقت احوال اولدیغندن وبونلرك بیلنمسی لازم ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر:

اسم منقوص— لسان عربیده: [اَلْمَنْقُوصُ هُوَ الإِسمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِياءٍ قَبْلَهَا كَسْرَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم منقوص شول اسم معربدرکه ماقبلی مکسور بریا ایله ختام بولور] دیمکدر « قاضی. وادی. ساقی. رامی. جواری» کبی.

اسم مقصور — لسان عربیده : [اَلْمَقْصُورُ هُوَ الإِسمُ الْمُعْرَبُ الْمَخْتُومُ بِأَلِفٍ لازِمَةٍ لَيْسَ بَعْدَهَا هَمْزَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم مقصور شول اسم معربدرکه برالف لازمه ایله ختام بولور وبو الفدن صکره همزه بولنماز] دیمکدر.

«دنیا . عقبا . مصطفی . موسی . کبری . قصوی» کبی .

اسم ممدود ـ لسان عربیده : [اَلْمَمْدُودُ هُوَالْاِسْمُ الْمُعْرَبُ اَلْمَخْتُومُ بِهَمْزَةٍ قَبْلَهَا اَلِفٌ زَائِدَةٌ] صورتیله تعریف اولنوب [اسم ممدود شول اسم معربدر که ماقبلی الف زائده اولان بر همزه ایله ختام بولور] دیمکدر. «غبراء . حمراء . زوراء . صحراء» کبی.

ایکنجی فصل

تذکیر و تأنیث

٢٠ — اسماء عربیه‌نك مذکر ومؤنث اولملری یعنی عربی اسملرنده ارککلك ودیشیلك اعتباری غایتله مهم ماده‌لردن اولوب حقیقی ومجازی اولمق اوزره ایکی صورتله تفرق ایتدکلری کبی لفظی ومعنوی اولمق اوزره دیکر ایکی وجهله‌ده تفریق اولندقلرندن بروجه آتی تعریف اولندی.

٢١ — عربی اسملرینك حقیقی ومجازی اولمق اوزره مذکر ومؤنث اولملری اسملرك مسمالرینه نسبتله حقیقةً ویا مجازاً اولمسیدر یعنی:

مذکر حقیقی ـ دیمك مسمالری دخی حقیقتده مذکر اولان اسملر دیمکدر.

رَجُلٌ ـ کبی که ارکك انسان معناسنه‌در

صَبِیٌ ـ « « چوجق « «

جَمَلٌ ـ « « دوه « «

اَبٌ ـ « « بابا « «

اِبْنٌ ـ « « اولاد « «

غُلَامٌ ـ « دلیقانلی « «

مذکر مجازی ـ مسمالرنده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مذکر اعتبار ایدلمش اولان اسملردر :

قَلَمْ ـ کبی که بونده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده مذکر اعتبار ایدلمشدر.
بَیْعَت ـ » » » » » » »
کِتابٌ ـ » » » » » » »
عَذابٌ ـ » » » » » » »
اِسْم ـ » » » » » » »
کَلام ـ » » » » » » »
قَمَرْ ـ » » » » » » »

مؤنث حقیقی ـ مسمالری حقیقةً دیشی اولان اسملردر :

مَرْأَةٌ ـ کبی که قادین معناسنه‌در
ناقَةٌ ـ » دیشی دوه » »
دُجاجَةٌ ـ » طاوق » »
اُمٌّ ـ » والده » »
حَمامَةٌ ـ » دیشی کوکرجین »
بِنْتٌ ـ » قیز » »

مؤنث مجازی ـ مسمالرنده ارککلك دیشیلك اولمدیغی حالده من القدیم مؤنث اعتبار ایدیلان اسملردر.

دارٌ	ـ كبی كه سماسنده ارككلك ديشيلك يوغيكن مؤنث اعتبار ايدلمشدر						
خَيْمَةٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
رايَةٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
شَمْسٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
حَرْبٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
سَماءٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
شَجَرَةٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»
كَلِمَةٌ	ـ »	»	»	»	»	»	»

٢٢ ـ اسماء عربیه‌نك مذكر ومؤنث لفظی ومعنوی اولملری ايسه الفاظده علامت تأنيثك بولنوب بولنمامسنه منوطدر. چونكه مذكر اولدقلری وقتده لفظاً هيچ برعلامته محتاج دكلدرلر فقط مؤنث اولدقلری زمانده اكثريا علامت تأنيثه محتاجدرلر.

لسان عربيده علامت تأنيث اوچدر.

برنجيسی ـ تاء مربوطه دينلوب شو (ة) شكلده اولان ومؤنث كلمه‌لرك آخرلرينه وضع ايديلن حرفدر [رَحْمَةٌ . نِقْمَةٌ . فاطِمَةٌ] كلمه‌لريله « ثَمَرَةُ الْعَجَلَةِ النَّدامَةُ » فقره سنده كی كلمه‌لرده اولديغی كبيدر.

ايكنجيسی ـ الف مقصوره دينلوب كلمه‌نك آخرنده شو [ى . ا] صورتلرنده بولنان حرفلردر [دنيا . دعوى] كلمه‌لريله « تَحَلَّ بِحُلَّةِ التَّقْوىٰ » و« اَلدُّنْيا مَزْرَعَةُ الْآخِرَةِ » فقره‌لرنده واقع « تقوى ايله دنيا » اسملری كبی.

اوچنجیسی ـ الف ممدوده دینلوب کلمه‌نك آخرنده بولنان شو [اء] حرفدر [صحراء . بیداء . سوداء] کلمه‌لری کبی .

اشبو اوچ علامتله نهایت بولان کلمات عربیه‌نك اکثریسی مؤنث لفظی اولوب آنجق اساساً مذکر اولان اسملرده اشبو علامتلر بولنسه دخی آنلره مؤنث اطلاق ایدلمز نته‌کیم [نعمة . طلحة . أَرْطیٰ . صفراء] کلمه‌لرنده مذکور علامتلر اولدیغی حالده بونلر اساساً مذکر اولدقلرندن کندولرینه مؤنث لفظی دیمك جائز اوله‌ماز.

٢٣ ـــ شو تعریفاتدن اکلاشیلورکه مذکرك لفظی ومعنویسی یوقدر آنجق [شمس. دار. حرب] کبی کلمه‌لرده علامت تأنیث اولمدیغی حالده مؤنث اعتبار ایدلمش اولدقلرندن شو حاله کوره یالکز مؤنثلرك لفظی ومعنوی جهتلری واردرکه بروجه آتی ایضاح اولنور. شویله‌که:

٢٤ ـــ **مؤنث لفظی** : کندوسنده علامت تأنیث بولنان کلمه‌در بالاده مذکور مثاللری کبی.

٢٥ ـــ **مؤنث معنوی** : تاء تأنیثك مقدر اولدیغی کلمه‌لر ایله معنالرندن مؤنثلك استدلال ایدیلن اسملردر .

تاء تأنیثك مقدر اولدیغی اسملر پك چوق اولوب کتب لغاته مراجعتله اکلاشیله بیلورسه‌ده کثیر الاستعمال اولانلری شو :

اُذْن ـ قولاق

اَرض ـ یر

اَرْنَبْ ـ طوشان

اَصْبَعْ ـ پارمق

اَفعیٰ ـ ییلان

بئر ـ قویو (پیکار)

جَحیمْ ـ جهنم (طمو)

حَرب ـ غوغا

دَلْو ـ قوغه

دار ـ خانه (اَوْ)

ذراع ـ آرشون

رِجْل ـ اياق

رَحْم ـ رحم

ریح ـ روزکار (یل)

سَقَرْ ـ جهنم

سِنّ ـ یاش (دیش)

ساق ـ باجاق

شَمْس ـ کونش

شمال ـ شمال

ضُبع ـ بازو

عَرُوض ـ عروض

عَصا ـ دکنك

عَقِبْ ـ اوکچه

عَيْنْ ـ گوز

فَأْس ـ بالطه

فَخِذْ ـ بود

فُلْك ـ قایق

قَدَمْ ـ اياق

قَوْس ـ یای

كَأْس ـ بارداق

كِتْف ـ اوموز

كَفّ ـ آووج

نار ـ آتش

نَعْل اياق قابی (نعل)

يَدْ ـ ال

يَمِين ـ صاغ طرف

اسملر یله روزکار اسملرندن عبارت اولان شو : [صبا. قَبول. جنُوب. دَبُور. شِمال. هَيف. صَرور. سُموم] الفاظی هپ مؤنث معنویدر .

معنالرندن مؤنثلك استدلال اولنان اسماء عربیه اساساً درت نوعدرکه بونلردن :

برنجیسی ـ بالخاصه قادین اسملریدر [مَرْيَم. هِنْد. سُعاد. زَيْنَبْ] کبی .

ایکنجیسی ــ قادین جنسنی کوسترن اسملردر [اُخْت . اُمْ] کبی .
اوچنجیسی ــ مملکت، شهر، قبیله اسملریدر [شام . مِصْر] کبی .
دردنجیسی ــ چفت اولان اعضا اسملرندن بعضیلریدر [عَیْن. رِجْل. اُذُن. کَتِف] کبی که بونوع اعضادن [صُدْغ . مِرْفَق . حاجِب. خَدّ] کبیلری دخی مذکر اولدیغندن بوبابده لغاته مراجعتله استعمالده دقت لازمدر.

٢٦ ــ ذکر اولنان احوالدن بشقه لسان عربیده بر طاقم کلمه‌لر اولوب حال اصلیلری اوزره ایجابنه کوره هم مذکر هم مؤنث اعتبار اولنورلرکه الك مشهورلری شونلردر:

اِبْط ــ قولتق
خَمْر ــ شراب
دِرْع ــ زره
ذهَب ــ التون
سَراویل ــ طون (اياق
سِکّین ــ بیچاق
سَلْم ــ صلح
سُلَّم ــ نردبان
سَماء ــ کوك
ضُحی ــ قوشلق وقتی
عَجُز ــ نهایت طرف

عَضُدْ ـ قول

عُقاب ـ شاهین

عَقْرَبْ ـ عقرب

عُنُق ـ بیون

عَنْكَبُوتٍ ـ اورومجك

فِرْدَوْس ـ جَنّتْ

قِدْر ـ چوملك

قَفا ـ باشك آرقه‌سی

كَبِدْ ـ جكر

لسان ـ دیل

مسك ـ مسك

مِلح ـ طوز

نَفْس ـ روح (جان)

اوچنجی فصل

مفرد . تثنیه . جمع

٢٧ ــ اسماء عربیه بر و بردن زیاده شیلره تعلق ایتدكلرینه یعنی كوستردكلری شیئك كمینه كوره [مفرد . تثنیه . جمع] اولمق اوزره اوچ صورتده بولنورلر.

٢٨ ــ مفرد : لسان عربیده [وَهُوَمادَلَّ عَلیٰ واحِدٍ] صورتیله

تعریف اولنورکه [یالکز برشیئه دلالت ایدن] دیمکدر یعنی بر جنس اشیادن یالکز بر دانه‌سنی بیان ایدن کلمه‌در [حجر . یوسف] کبی که [بر طاش . بر یوسف] دیمک اولور.

٢٩ — تثنیه : لسان عربیده [وَهُوَ مادَلَّ عَلَى اثْنَيْنِ] صورتیله تعریف اولنورکه (ایکی شیئه دلالت ایدن) دیمکدر یعنی بر جنس اشیادن ایکی دانه‌سنی کوسترن کلمه‌در. (حَجَرَيْن . يُوسُفَيْن) کبی که (ایکی طاش . ایکی یوسف) دیمک اولور.

عربیده تثنیه‌لر مفردلردن یاپیلور . تثنیه یاپمقده‌کی قاعدهٔ عمومیه‌ده (اسم مفردك آخرینی مفتوح قیله‌رق بر الف نون یاخود ساکن اولمق اوزره بر یا نون علاوه ایتمکدر).

دِيك ـ دن ـ دیكان و دِيكَيْن

رَجُل ـ « ـ رَجُلانْ و رَجُلَيْنْ

اَسَد ـ « ـ اَسَدانْ و اَسَدَيْنْ

ثَوْر ـ « ـ ثَورآنْ و ثَوْرَيْنْ

کبی ایسه‌ده اسمك منقوص مقصور، ممدود، محذوفلی اولمسنه کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن بروجه آتی تعداد اولندی شویله‌که:

اولا ـ اسم منقوص اولورسه ایکی وجهله اولنور.

وجه اول ـ اسم منقوصك آخرنده‌کی یانك موجودیتیدرکه بو حالده قاعدهٔ عمومیهٔ مذکوره طوغریدن طوغری‌یه اجرا اولنور.

قاضی ـ دن ـ قاضیان و قاضِيَيْن

وادی ـ « ـ وادیان و وادِيَيْن

وجه ثانی ـ اسم منقوصدن یانك محذوف بولنمسیدرکه بو حالده محذوف اولان یاء اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور.

قاضٍ ـ دن ـ قاضیان و قاضِیَیْن

وادٍ ـ « ـ وادیان و وادِیَیْن ... کبی.

ثانیاً ـ اسمك مقصور اولمسیدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصورك ثلاثی اولمسیدرکه بو حالده الف مقصوره واو ایله یادن مقلوب اولدیغندن اصللری اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

عَصا ـ اصلنه ارجاع ایله ـ عَصَوٌ ـ بعده قاعده ایله ـ عصوان . عَصَوَیْن

فتی ـ « « « ـ فَتَیٌ ـ « « « ـ فتیان . فتیین اولدیغی کبی.

وجه ثانی ـ اسم مقصورك رباعی ودها زیاده اولمسیدرکه بو حالده الف مقصوره یایه قلب اولندقدن صکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

ذِکری ـ دن ـ ذکریان . ذِکْرَیَیْن

فتوی ـ « ـ فتویان . فتوَیَیْن

معنی ـ « ـ معنیان . معنیین

بشری ـ « ـ بشریان . بشریین .. کبی.

ثالثاً ـ اسمك ممدود اولمسیدرکه بونده اوچ وجه واردر.

وجه اول ـ همزه‌نك تأنیث ایچون اولمسیدرکه بو حالده همزه واوه قلب اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

صحراء ـ دن ـ صحراوان . صحراوین
غبراء ـ « ـ غبروان . غبراوین
زوراء ـ « ـ زوراوان . زوراوین
حمراء ـ « ـ حمراوان . حمراوین ... کبی.

وجه ثانی ـ همزه‌نك اصلیه اولمسیدرکه بو حالده اول همزه‌نك ابقاسی واجب اولدیغندن طوغریدن طوغری‌یه قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور.

داء ـ دن ـ داءآن . داءین
ماء ـ « ـ ماءآن . ماءین ... کبی.

وجه ثالث ـ همزه‌نك اصلیه وتأنیث همزه‌سی اولمامسیدرکه بو حالده یا طوغریدن طوغری‌یه قاعده‌نك اجراسیله ویاخود همزه‌یی واوه قلبدن صوکره قاعده‌یه تطبیقیله اولور.

سماء ـ دن { سماءآن . سماءین / سماوان . سماوین }
رمضاء ـ دن { رمضاءان . رمضاءین / رمضاوان رمضاوین ... کبی. }

رابعاً ـ اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمقدرکه بونده ده ایکی وجه واردر.

وجه اول ـ محذوفك یرینه آخر برحرف کلمامش ایسه محذوف اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور

اب ـ دن ـ ابو ـ بعده ـ ابوان . ابوین
اخ ـ « ـ اخو ـ « ـ اخوان . اخوین

كبی اولوب آنجق (فم . يد . دم) كلمه‌لرينك محذوفلری اعاده اولنميه‌رق طوغريجه قاعده‌نك اجراسيله (فمان . فمين . يدان ـ يدين. دمان ـ دمين) صورتنده تثنيه‌لری اجرا اولنور يعنی بونلر قاعده‌دن مستثنادرلر.

وجه ثانیـ محذوفك يرينه آخر بر حرف تعويض اولنمش ايسه محذوف اعاده اولنميه‌رق طوغريدن طوغری‌يه قاعدۀ عموميه اجرا اولنور.

اصلی (سَنَةٌ) اولان ـ (سنة) ـ دن ـ سنتان . سنتين
« (بَنَوٌ) « ـ (اِبْنٌ) ـ « ـ ابنان . ابنين
« (سِمْوٌ) « ـ (اسم)ـ « ـ اسمان . اسمين

كبی اولور.

٣٠ــ فائده ١ ـ (اثنان . اثنتان . ثنتان . كِلا . كلتا) كلمه‌لرينك مفردلری اولمديغندن بونلر تثنيه‌يه ملحق كلماتدن عد اولنورلر.

٣١ــ فائده ٢ ـ بربرلرينه مناسبتلری اولان ايكی مفرددن برينك تثنيه‌سيله ايكيسنی بردن قصد ايتمك اوزره لسان عربيده بر (تغليب) اصولی واردركه بو دخی تثنيه ملحقاتندن معدوددر.

اب ايله ام ـ دن ـ ابوين
شمس « قمر ـ « ـ قمرين
حسن « حسين ـ « ـ حسنين ... كبی

٣٢ــ جمع : لسان عربيده (وَهُوَ مادَلَّ عَلى ثَلاثَة وَاَكْثَرْ) صورتيله تعريف اولنوركه (اوچ و اوچدن زياده‌يه دلالت ايدن اسم ديمكدر).

لسان عربیده جمع اساساً ایکی نوع اوزره اولوب برینه (جمع سالم) دیکرینه (جمع مُکَسَّر) دینور.

٣٣ — جمع سالم: (ماسَلِمَ فِیهِ بناءُواحِدِهِ) صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك هیئت وماده سنجه تغیرات اجرا ایدلمیه رك یاپیلان جمع دیمکدر] که مذکر ومؤنث اولمق اعتباریله ایکی صورتله اولور.

٣٤ — جمع مذکر سالم: [ماالحِقَ آخر مفرده واو ونون ا وياء ونون] صورتیله تعریف اولنورکه [مفردینك آخرینه واو نون یاخود یاء نون الحاقیله یاپیلان جمع دیمکدر] که مرکب اولمیوب بسیط اولان وتاء تأنیثدن بری بولنان علم شخصیلر ایله صفتلرك آخرلری مضموم قیلنوب واو نون یاخود مکسور قیلنوب یاء نون الحاق ایتمکله اولور.

علم شخص:

زید ـ دن ـ زیدون. زَیْدِین
یوسف ـ « ـ یوسفون یُوسُفِین
عمرو ـ « ـ عمروون. عمروِین
بکر ـ « ـ بکرون. بَکْرِین

صفت:

محمود ـ دن ـ محمودون. محمودِین
کاتب ـ « ـ کاتبون. کاتِبِین
قتیل ـ « ـ قتیلون. قتیلِین
اکرم ـ « ـ اکرمون. اَکْرَمِین
قوّال ـ « ـ قوّالون. قوّالِین

کبی اولوب شاذ اوله رق علم شخص وصفت اولمیان [ارض عالَمْ] کلمه لرندن [ارضون ـ ارضین. عالمُون ـ عالَمِین] کلدیکی کبی.

علی ـ دن ـ عِلِیّون. عِلِیّین
اهل ـ ـ ـ اهلون. اهلین
سنه ـ ـ ـ سنون. سنین
ابن ـ ـ ـ بَنون. بَنین

صورتنده جمعلنور واسماء اعدادك عقودی اولان [عشرون ـ عشرین. ثلاثون ـ ثلاثین. اربعون ـ اربعین. خمسون ـ خمسین. ستون ـ ستین. سبعون ـ سبعین. ثمانون ـ ثمانین. تسعون ـ تسعین] دخی جمع مذكر سالم ملحقاتندندر.

٣٥ ـــ **جمع مؤنث سالم**: لسان عربیده [مالحق آخر مفرده الف وتاء] صورتیله تعریف اولنور كه [مفردینك آخرینه الف تاء الحاقیله یاپیلان جمع دیمكدر] بوده آخرنده تا بولنان اسملرله كافهٔ اعلام اناث واوچ حرفدن زیاده اولان مصدرلر و آخرلرنده ممدود ویا مقصور اولهرق الف تأنیث بولنان اسملردن تالر حذف اولندقدن و الفدن صوكره همزه وارایسه واوه قلب ایدلدكدن صوكره آخرلری مفتوح قیلنهرق برالف تا علاوهسیله تشكیل اولنور.

اخری :الی
طلحة ـ دن ـ طلحات
حیمت ـ « ـ حیمات
ضربة ـ « ـ ضربات
فاطمة ـ « ـ فاطمات

اعلام اناث
هند ـ « ـ هندات
زینب ـ « ـ زینبات

مصدر	اکرام – « – اکرامات تعریف – « – تعریفات مقاتله – « – مقاتلات
الف تأنيثلى	صحراء – « – صحراوات حمى – « – حميات... كبى

۳٦ – جمع مكسر: لسان عربيده [ماتَغَيَّرَ فِيهِ بِناءُ واحِدِهِ] صورتيله تعريف اولنوركه [مفردينك ماده وهيئتى دكيشه‌رك ياپيلان جمع ديمكدر] وبوده اساساً سماعى اولوب الك مشهور جهتلرى بروجه آتى تعريف اولنان آلتى صورتدركه بونلردن :

برنجيسى – مفردك يالكز حركه‌سنك تبديليله اولاندر :

اَسَدْ – دن – اُسُدْ

خَشَبْ – « – خُشُبْ ... كبى

ايكنجيسى – مفرددن برحرفك حذفيله اولانلردر :

تُخْمَةٌ – دن – تُخَمْ ... كبى

اوچنجيسى – مفردينه حرف علاوه‌سيله اولاندر :

صِنْوْ – دن – صِنوان ... كبى

دردنجيسى – مفردندن حرف حذفى وحركه تحويل ايدلمكله اولاندر:

كتاب – دن – كُتُبْ

رسول – « – رُسُلْ ... كبى

بشنجيسى – مفردينه حرف علاوه ايتمك و حركه تبديل ايلمكله اولاندر :

رَجل ـ دن ـ رِجال ... کبی

آلنجیسی ـ مفردی حرف جهتیله هم تزیید هم تنقیص ایتمك وهمده حرکه تبدیل ایلمك ایله اولانلردر :

غُلام ـ دن ـ غِلمان

کریم ـ « ـ کِرام ... کبی

٣٧ ـــ اشبو جمع مکسرلر دلالت ایتدکاری مقادیر اعتباراتیله [جمع قلت وجمع کثرت] نامليله ایکی نوعه تفرق ایدرلرکه بونلردن :

٣٨ ـــ جمع قلت [مادلّ علی ثلاثة فما فوقها الی العشرة] صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن اونه قدر دلالتی اولان جمع دیمکدر] که اساساً [اَفعال. اَفْعُل. اَفعِلَه. فِعْلَه] کبی درت وزنده بولنور.

ظُفْر ـ دن ـ اَظفار

ضِلْع ـ « ـ اَضْلُع

رَغِیف « ـ اَرْغِفَه

فَتًی ـ « ـ فِتْیَة ... کبی

٣٩ ـ **فائده** : بو وزنلرده اولان جمعلره استغراق ایچون اولان [اَل] حرفی داخل اولنجه اوندن یوقاری‌یه دخی دلالت ایدرلر یعنی جمع کثرت کبی حکم ایلرلر .

اَیُّها الشُّیُوخ لاتَکُونُوا کَالْفِتْیَةِ

جمله‌سنده‌کی (فتیه) کبی .

٤٠ ـــ **جمع کثرت** : [مادلّ علی ثلاثة فما فوق الی مالانهایة له]

صورتیله تعریف اولنوب [اوچدن یوقاری الی غیر نهایه مقداره تعلق ایدن جمع دیمکدر] که اساساً [فُعَلْ . فِعَلْ . فَواعِلْ . فَعالِلْ . فَعائِلْ . اَفاعِلْ . أَفاعیلْ . فَعالیلْ . مَفاعِلْ . مَفاعیلْ] کبی اون وزنده بولنورلر .

فُعَلْ	صُورة ـ دن ـ صُوَرْ	
	تُحفة ـ » ـ تُحَفْ	
	صُرَّة ـ » ـ صُرَرْ	
فِعَلْ	قِطعَةٌ ـ » ـ قِطَعْ	
	سِكَّةٌ ـ » ـ سِكَكْ	
	حِيلَةٌ ـ » ـ حِيَلْ	
فَواعِلْ	جوهر ـ دن ـ جواهر	
	خاتم ـ » ـ خواتم	
	صومعة ـ » ـ صوامع	
فَعالِلْ	درهم ـ » ـ دراهم	
	ثعلب ـ » ـ ثعالب	
	بلبل ـ » ـ بلابل	
فَعائِلْ	حقیقة ـ » ـ حقائق	
	عجوز ـ » ـ عجائز	
	غریب ـ » ـ غرائب	
اَفاعِلْ	إِصبَعْ ـ » ـ اصابع	
	انمل ـ » ـ انامل	
	اجدل ـ » ـ اجادل	

اَفاعِیل	اُخدُوْد - « - اَخادید اُنشُودَةٌ - « - اَناشید ارجوزة - « - اراجیز
فَعالیل	قِرطاس - « - قَراطِیس جُمْهُوْر - « - جمَاهیر عُصفُوْر - « - عصافیر
مَفاعِل	مدرسة - « - مَدارِس مِبْرَد - « - مَبارد
مَفاعِیل	مِفْتاح - « - مَفاتِیح مَسْكَن - « - مَساكِين مَقْدُور - « - مَقادیر ... کبی

۴۲ ــ **فائده ۱** ــ لسان عربیده برده [صیغهٔ منتهی الجموع] واردرکه الف جمعدن صوکره ایکی متحرك حرفی حاوی اولان ویاخود آندن صوکره اوچ حرف اولوبده اورته یرلرنده برياء ساكنه بولنان جمعلردر.

[مَعابد . مَفارق . مَقاصِد]

ایله

[مَفاتیح . مصابیح . قنادیل]

کبی که جمع کثرتك [فُعَلْ . فِعَلْ] وزنلریده بوصورتله برکره دها جمعلنوب منتهای جموع اولورلر .

ظُفُرْ ـ دن ـ اَظفار ـ بوندنده ـ اَظافیر

ضلع ـ « ـ اضلع ـ « ـ اضالع ... کبی

۴۲ ــ فائده ۲ ــ عربیده برده [اسم جمع وشبه جمع] کلمه‌لری واردرکه بونلردن: اسم جمع ــ [هوماتضمن معنی الجمع ولکن لامفردله] صورتیله تعریف اولنوب [مفردی اولمیه‌رق جمع معناسنی متضمن اولان اسم دیمکدر] ... [خَیل . قَوم . شعب . رهط . جیش] کلمه‌لری کبی .

شبه جمع ــ (هوما تضمن معنی الجمع و فُرِقَ واحدُهُ بالتاء) صورتیله تعریف اولنوب [جمع معناسنی متضمن اولان ومفردی تا ایله تفریق ایدیلان اسم دیمکدر].

مفرد	جمع
وَرَقَة	وَرَقْ
ثَمَرَةُ	ثَمَرْ
شَجَرَةُ	شَجَرْ ...کبی

فصل رابع

اسم جامد اقسامی

۴۳ ــ اسم جامد عنوانی آلتنده اولان اسملر بالاده تعریف اولندیغی کبی [اسم جنس . اسم علم . اسم عدد] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم منسوب . اسم تصغیر]دن عبارتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر .

اسم جنس

۴۴ ــ اسم جنس : (هو ما یُطلق علی کل فرد من افراد الجنس)

صورتیله تعریف اولنوب [برجنسدن اولان شیلرك هر برینه اطلاقی جائز اولان اسم دیمکدر]... [انسان. حیوان. نبات. کلب. رجل. غلام. نهر. بحر. زهر. جبل] کبی که انسان دینلدیکی وقتده نوع بشرك هر فردینه شامل اولدیغی مثللو حیوان لفظیده جانلی اولان مخلوقاتك هر برینه اطلاق اولنور.

اسم علم

٤٥ ــ اسم علم : (هوما يُعَيِّنُ مُسَمّاهُ مطلقا) صورتیله تعریف اولنورکه [مطلقا برمسمایه معین اولان اسم دیمکدر]... [احمد. یوسف. مریم. حوی. قیصر. کسری. بلخ. نیل. شام] کبی که بونلرك هر بروی آنجق برر شیٔ معینه دلالت ایدرلر.

٤٦ ــ تنبیه : علملرك (معنی. لفظ. وضع. استعمال) اعتباراتیله درت وجه اوزره تقسیملری و بونلردن متولد بعض احوالی واراسه ده آنلرك بیلنمسی قواعد نحویه یه متوقف اولدیغندن آنلر نحوده تحریر ایدلمشدر.

اسم عدد

٤٧ ــ اسم عدد : [مایدل علی کمیة الاشیاء المعدودة] صورتیله تعریف اولنورکه [صاییلان شیلرك مقدارینه دلالت ایدن اسم دیمکدر.

عدد اسملری [اصلی. ترتیبی. کسری] اولمق اوزره اساساً اوچ نوع اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنورلر.

٤٨ ــ عدد اصلی: بردن نهایته قدر اولان اصلی صاییلرك اسملریدرکه لسان عربیده [مفرد. مرکب. عقود. معطوف]ناملریله درت طاقمه آیریلورلر.

٤۹ — **عدد مفرد** : بردن اونه قدر اولان اصلی صایيلرله یوزی و بیکی اشعار ایدن [مائة و الف] کلمه‌لریدرکه بونلرك مذکر ومؤنث صورتلری بروجه آتیدر :

مفرد مؤنث	مفرد مذکر
واحدة . احدی	بر — واحد . احد
اثنتان . اثنتین	ایکی — اثنان . اثنین
ثلاث	اوچ — ثلاثة
اربع	درت — اربعة
خمس	بش — خمسة
ستّ	آلتی — ستة
سبع	یدی — سبعة
ثمانٍ	سکز — ثمانیة
تسع	طقوز — تسعة
عشر	اون — عشرة
مایة	یوز — مایة
الف	بیك — الف

٥٠ — **عدد مرکب** : اون بردن اون طقوزه قدر اولان صایيلردرکه بونلرکده مذکر ومؤنث اوللری احادك مذکر عشراتك مؤنث اولمسیله مذکرلری و احادك مؤنث عشراتك مذکر اولمسیله مؤنثلری حاصل اولورکه بروجه آتی تحریر اولنمشدر .

مرکب مؤنث	مرکب مذکر
احدی عشرة	اون بر — احد عشر

اون‌ایکی ـــ اثنا عشر	اثنتا عشرة
اون‌اوچ ـــ ثلاثة «	ثلاث «
اون‌درت ـــ اربعة «	اربع «
اون‌بش ـــ خمسة «	خمس «
اون آلتی ـــ ستة «	ستّ «
اون‌یدی ـــ سبعة «	سبع «
اون سکز ـــ ثمانية «	ثمان «
اون‌طقوز ـــ تسعة «	تسع «

٥١ — **عدد عقود**: یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشرات اسمارندن عبارتدرکه بونلرك مذکر ومؤنثی هپ بر در .

یکرمی ـ عشرون ویا عشرين
اوتوز ـ ثلاثون « ثلاثين
قرق ـ اربعون « اربعين
اللی ـ خمسون « خمسين
التمش ـ ستّون « ستين
یتمش ـ سبعون « سبعين
سکسان ـ ثمانون « ثمانين
طقسان ـ تسعون « تسعين ... کبی

٥٢ ـــ **عدد معطوف**: یکرمی بردن بدء ایله نهایته قدر صاییلری تعداد ایتمکدن عبارتدرکه بونلرك مذکر و مؤنث اولملری ترکیبلرنده بولنان عدد اصلیلره تابعدر .

	مذکر	مؤنث
یکرمی بر	واحد وعشرون	احدی وعشرون
	احد وعشرون	واحدة وعشرون
یکرمی ایکی	اثنان وعشرون	اثنتان وعشرون
یکرمی اوچ	ثلاثة وعشرون	ثلاث وعشرون
یکرمی درت	اربعة وعشرون	اربع وعشرون

	مذکر	مؤنث
اوتوز بش	خمسة وثلاثون	خمس وثلاثون
قرق آلتی	ستة واربعون	ست واربعون
اللی یدی	سبعة وخمسون	سبع وخمسون . . کبی .

٥٣ — عدد ترتیبی : ترکچه عددلرك برنجی ایکنجی اوچنجی دردنجیلری کبی ترتیب بیان ایدن عددلردرکه انلرکده مذکر ومؤنثلری بر وجه آتیدر .

	مذکر	مؤنث
برنجی	اول	اولی
	حادی	حادیة
ایکنجی	ثانٍ	
	ثانی	ثانیة
اوچنجی	ثالث	ثالثة
دردنجی	رابع	رابعة
بشنجی	خامس	خامسة

آلتنجی	ـ سادس	سادسة
یدنجی	ـ سابع	سابعة
سکزنجی	ـ ثامن	ثامنة
طقوزنجی	ـ تاسع	تاسعة
اوننجی	ـ عاشر	عاشرة
اون برنجی	ـ حادیوعشر	حادیةوعشرة
اون ایکنجی	ـ ثانیوعشر	ثانیةوعشرة
یکرمی اوچنجی	ـ ثالثوعشرین	ثالثةوعشرین
اوتوز دردنجی	ـ رابعوثلاثین	رابعةوثلاثین . . . کبی

٥٤ — عدد کسری : واحدك اجزاسنی بیان ایدن عددلردرکه آنلرده شو:

نِصْف	ـ	یارم
ثُلُث	ـ	اوچده بر
رُبع	ـ	دردده بر
خُمس	ـ	بشده بر
سُدس	ـ	آلتیده بر
سُبع	ـ	یدیده بر
ثُمن	ـ	سکزده بر
تُسع	ـ	طقوزده بر
عُشر	ـ	اونده بر
مُعِشار	ـ	یوزده بر
عُشر معشار	ـ	یوزده اون

٥٥ — تنبیه: اشبو اعداد کسریه‌دن یالکز یارم معناسنه اولان (نِصف) کلمه‌سی (فِعْل) وزننده اولوب باقیلری (فُعْل) و (فُعُل) وزنلرنده اولورلرفقط لسان عربیده (فُعُل) وزننده اولان کافهٔ کلماتی سکون عین ایله (فُعْل) اوقومق جائز اولدیغندن (ثُلث. رُبع .. الخ) اوقوندیغی کبی (ثُلُث . رُبُع . خُمُس .. الخ) صورنده دخی اوقونور.

اسم منسوب

٥٦ — مادهٔ فعله متعلق اولمیان اسملرده نسبت بیان ایتمک ایچون اسمی بر حرف ایله مقید قیله‌رق اسم منسوب یاپیلورکه بونده قاعدهٔ عمومیه اسمك اخرنی مکسور قیلدقدن صکره بر یاء مشدده کتورمکدر.

احمد – دن – احمدِیّ

شام – « – شامِیّ

شهر – « – شهرِیّ

کبی ایسه‌ده اسملرك ثلاثی ورباعی اولدقلریله اخرلرنده علامت تأنیث بولندیغنه وسائر برطاقم احواله کوره بعض مرتبه تبدلات اولدیغندن وبونلرك مهملری آلتی صورتدن عبارت ایدوکندن بروجه آتی تعریف اولندیلر.

٥٧ — اولاً: اسمك آخرنده تاء تأنیث بولنتقدرکه بو حالده مذکور تاء حذف اولنه‌رق بالاده‌کی قاعده‌نك اجراسیله اسم منسوب یاپیلور.

مَکّة – دن – مَکِّیّ

ناصِرَة – « – ناصِرِیّ

بَذْرَة – « – بدرِیّ

دُرَّة – « – دُرِّیّ ... کبی

٥٨ ـ ثانیاً: اسمك آخرنده علامت تأنیث اولان الف مقصوره‌نك بولنمسیدرکه بونده درت وجه واردر.

وجه اول ـ اسم مقصور ثلاثی اولمقدرکه بو حالده الف مقصوره واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا اولنور.

عصا ـ دن ـ عَصَوِیّ
فتی ـ « ـ فتویّ ...کبی

وجه ثانی ـ اسم مقصور رباعی اولوب ایکنجی حرفیده ساکن بولنمقدرکه بو حالده الف مقصوره‌نك حذفی ویاخود واوه قلبی جائز اولدیغندن بوندن صوکره قاعده اجرا اولنور.

نُعمی ـ دن ـ نعمیّ. نعمویّ
ذِکری ـ « ـ ذکریّ. ذکرویّ
طوبا ـ « ـ طوبویّ. طوباویّ
دنیا ـ « ـ دنیویّ. دنیاویّ...کبی

وجه ثالث ـ اسم مقصور رباعی اولور و حرف ثانیسی متحرك بولنورسه الف مقصوره‌نك حذفندن صوکره قاعده اجرا اولنور.

بَرَدَی ـ دن ـ بَرَدیّ
جَمَزَی ـ « ـ جَمَزِیّ ... کبی

وجه رابع ـ اسم مقصور خماسی اولورسه الف مقصوره‌نك حذفیله واوه قلبی جائز اولدیغندن بونلردن صکره قاعده اجرا اولنور.

مصطفی ـ دن ـ مصطفویّ
حُباریٰ ـ « ـ حُبارِیّ...کبی

٥٩ ــ ثالثاً: اسمك ممدود اولمسیدرکه بونده‌ده اوچ وجه‌واردر:

وجه اول ــ الف ممدوده‌نك تأنیث ایچون اولمسیدرکه بو حالده آخرنده‌کی همزه واوه قلب اولنور بعده قاعده اجرا ایدیلور.

حمراء ــ دن ــ حمراویّ
عذراء ــ « ــ عذراویّ... کبی

وجه ثانی ــ الف ممدوده‌نك اصلیه اولمسیدرکه بو حالده حذف‌وقلب جائز اولمیوب حالیله ابقا اولنورده قاعده اویله‌جه اجرا اولنور.

قُرّاء ــ دن ــ قرائی
ابتداء ــ « ــ ابتدائی... کبی

وجه ثالث ــ الف ممدوده‌نك اصلی اولمامسیدرکه بوحالده همزه‌یی هم حذف هم واوه قلب جائز اولدیغندن بونلردن صکره قاعده اجرا اولنور.

سماء ــ دن ــ سمائیّ . سماویّ
ماء ــ « ــ مائیّ . ماویّ

کبی اولوب آنجق [شاء]دن [شائی] مسموع اولمیوب دائما [شاویّ] ایشیدیله کلمشدر.

٦٠ ــ رابعاً: منسوب قیلنه‌جق اسمك منقوص اولمسیدرکه بونده‌ده اوچ وجه واردر:

وجه اول ــ اسم منقوصك ثلاثی اولمسیدرکه بوحالده یای مفتوحه واوه قلب وماقبلی مفتوح قیلنوب بعده قاعده اجرا اولنور.

شَجِی ـ دن ـ شَجَوِیّ
وَجِی ـ « ـ وَجَوِیّ . . کبی

وجه ثانی ـ اسم منقوصك رباعی اولمسیدرکه بو حالده یای مفتوحه‌نك حذفیله واوه قلبی جائز اولدیغندن بونلردن صوکره قاعده اجرا اولنور.

قاضی ـ دن ـ قاضِیّ . قاضوِیّ . . کبی

وجه ثالث ـ اسم منقوصك خماسی وسداسی اولمسیدرکه بوحالده یای منقوحه‌نك حذفی واجب اولدیغندن بعد الحذف قاعده اجرا اولنور .

مستعلی ـ دن ـ مستعلِیّ
معتدی ـ « ـ معتدیّ . . کبی

٦١ ـ خامساً : منسوب قیلنه‌جق اسمك آخرنده محذوف حرف بولنمسیدرکه بونده اك معتبر اولان قول محذوفی اعاده ایتدکدن صوکره قاعده‌یی اجرا ایتمکدر.

اب ـ دن ابو ـ بونده ـ ابویّ
اخ ـ « اخو ـ « ـ اخویّ
دم ـ « دمو ـ « ـ دمویّ
بد ـ « بدو ـ « ـ بدویّ

کبی اولوب آنجق محذوفدن عوض برحرف بولنورسه حالیله دخی قاعده اجرا اولنور.

ابن ـ دن } اعادهٔ محذوف ایله ـ بنوی
حالی اوزره ـ ابنی

اسم ـ دن } اعادهٔ محذوف ایله ـ سموی
حالی اوزره ـ اسمی

کبی اولور.

٦٢ ـ سادساً ـ تثنیه وجمع اولان کلمه‌لرك منسوب قلنمسیدرکه بونلر مفردلرینه ارجاع ایدیله‌رك نسبت ایدیلورلر.

عراقین ـ دن ـ عراقی
تمرات ـ « ـ تمری

کبی اولوب آنجق مفردی اولمیان جمعلر وبعض حالاتده دیکر جمعلرده حالت جمعلریله برقاعده منسوب قلنورلر.

ابابیل ـ دن ـ ابابیلی
ملائك ـ « ـ ملائکی

کبی اولور فقط بوقواعدك خارجنده اوله‌رق نسبت ایدلمش بعض مهم کلمه‌لر واردرکه بیلنملری فوائدی موجب اولدیغندن آنلرده بروجه آتی تحریر اولندیلر.

اُمیّه ـ دن ـ اَمَوِی
بادیهَ ـ « ـ بدَوِی
ثقیف ـ « ـ ثَقَفِی
حَرَمَیْن ـ « ـ حَرَمِی
حضرموت « ـ حضرمی

دهر - « - دَهرِیّ

دیر - « - دیرانِیّ

روح - « - روحانِیّ

رب - « - ربانِیّ

سهل - « - سُهلِیّ

طبیعة - « - طبیعِیّ

قُرَیش - « - قُرَشِیّ

هَجر - « - هاجِرِیّ

ناصره - « - نصرانِیّ

کبی که بونلر سماعی اولدقلرندن بوصورتله بللهمك لازمدر.

اسم تصغیر

٦٣ — تصغیر برشیئك کوچولدلمسی دیمکدرکه مادهٔ فعله منسوب اولمیان اسملرك تصغیرنده درت صورت واردر:

برنجی صورت: اصل تصغیردرکه بیوك توهم اولنان شیئك کوچولدلمسی دیمکدر.

جبل - دن - جُبیل ... کبی .

ایکنجی صورت: تحقیر ایچون اعظم اولان برشیئی تصغیر ایتمکدر.

سبع - دن - سبیع ... کبی

اوچنجی صورت: تقلیل ایچون ذاتاً چوق اولان برشیئك آزالدلمسیدر

درهمات – دن دُرَیهمات . . . کبی

دردنجی صورت : تقریب ایچوندرکه اوزاق توهم اولنان (زمان ومحل ومقدارك) یقینلاشدیرلمسیدر

قبل – دن – قبیل

بعد – « – بعید

فوق – « – فویق . . . . کبی .

٦٤ – هرهانکی بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون لسان عربیده‌کی قاعدهٔ عمومیه : اول اسمك حرف اولنی مضموم حرف ثانیسنی مفتوح قیلوب حرف ثانیدن صوکره برده یای ساکنه علاوه ایتمکدر آنجق کلمه درت حرفلی ودها زیاده‌لی اولورسه بروجه‌قاعده عمل اولندقدن‌صوکره کلمه‌نك اوچنجی حرفی اولوب تشکیلاتده یای ساکنه‌دن صوکره‌یه قالان حرفك حرکه‌سنی مکسور قیلمق دخی لازمدر. فقط (مؤنث . وتثنیه وجمع سالملر وجمع قلتلر وآخرنده الف نون اولانلرده) حرف مذکور مکسور قیلنمازکه امثلهٔ آتیه صره‌سیله بووجوهاتی اشعار ایدر.

١ رجل – دن – رُجیل
عبد – « – عُبید

٢ دفتر – « – دُفَیتِر
درهم – « – دُرَیهِم

٣	تمرة — دن — تُمَيْرَةٌ	
	بشری — « — بُشَيْرَیٰ	
	صحراء — « — صُحَيْراء	
٤	مؤمنان — « — مُؤَيْمنان	
	رجلان — « — رُجَيْلان	
٥	مؤمنون — « — مُؤَيْمنون	
	مؤمنات — « — مؤيمنات	
٦	اظفار — « — اُظَيْفار	
	اعناق — « — اُعَيْناق	
٧	اضلاع — « — اُضَيْلاع	
	احمال — « — اُحَيْمال	
٨	لقمان — « — لُقَيْمان	
	جَوْعان — « — جُوَيْعان	

٦٥ — اسملرده حرف علت بولنور ویا بر حرفی محذوف ایسه آنلرك تصغیرلرنده بعض مرتبه تخالفات اولدیغی کبی جمع کثرتلرده ده بو اختلاف جاری اولدیغندن انلره دائر قواعد مهمهٔ آتیه‌نك تذکاری لازم کلمکله بروجه آتی بیان اولندی . شویله که :

٦٦ — اسمده حرف علت اولنجه تصغیرنده درت صورت واردر.

برنجیسی : اسمك ایکنجی حرفنك الف اولمسیدرکه بونده‌ده ایکی وجه واردر .

وجه اول ـ الفك واو یاخود یاء دن مقلوب اولمسیدرکه بو حالده مقلوب اعاده اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

باب ـ اصلی بَوَبْ ـ تصغیری ـ بُوَیْب
ناب ـ « نیب ـ « ـ نُیَیْبْ ... کبی

وجه ثانی ـ الفك زائد اولمسیدرکه بو حالده واوه قلبی واجب اولدیغندن بعدالقلب قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور .

ضارب ـ دن ـ ضُوَیْرِبْ
کاتب ـ « ـ کُوَیْتِبْ ... کبی

٦٧ ـ ایکنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی الف یاخود واو اولمقدرکه بو حالده هر ایکیسیده یایه قلب اولنوب قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور فقط بروجه قاعده کلهجك اولان یای تصغیر ایله اشبو یای مقلوب ادغام اولنور یعنی بر یا یازیلوب مشدد اوقنور . وبعضکره واو حرکه‌لنمك اقتضا ایدرسه حالیله قالمق دخی جائز اولور یعنی بو حالده یایه قلبی وحالیله ابقاسی جائز اولور .

١ { عصا ـ دن ـ عُصَیّ
فتی ـ « ـ فُتَیّ
عجوز ـ « ـ عُجَیِّز }

٢ { جدول ـ « ـ جُدَیِّل و جُدَیْوِلْ
اَدْوَرْ ـ « ـ اُدَیِّر و اُدَیْوِر ... کبی }

٦٨ ـ اوچنجیسی : اسمك اوچنجی حرفی یاء اولمقدرکه بو حالده

قاعده عیناً اجرا اولنور فقط یای تصغیر ایله کلمه‌ده‌کی یا ادغام ایدیلور یعنی بر یاء یازیلوب مشدد اوقنور .

مریم ـ دن ـ مُرَیِّمْ
جمیل ـ « ـ جُمَیِّلْ
کریم ـ « ـ کُرَیِّمْ ... کبی

۶۹ ــ دردنجیسی: اسمك دردنجی حرفی واو یاخود الف اولمقدر که بو حالده آنلر یایه قلب اولنوب بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا اولنور .

عصفور ـ دن ـ عُصَیْفِرْ
مفتاح ـ « ـ مُفَیْتِحْ ... کبی

۷۰ ــ اسمده محذوف حرف بولنورسه تصغیری اوچ صورتله اولور که

برنجیسی: حذف سببیله کلمه ایکی حرفلی قالمش ایسه تصغیرنده محذوف اعاده اولنور بعده قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان محذوف واو ایسه یایه قلب اولنوب یای تصغیر ایله ادغام اولنور .

اب ـ اعادهٔ محذوفله ـ ابو ـ قاعدهٔ تصغیرله ـ اُبَیْوْ ـ بعده اُبَیّْ
اخ ـ « ـ اخو ـ « ـ اُخَیْو ـ « اُخَیّْ
اولدیغی کبی .

ایکنجیسی: محذوف همزه ایله معوض ایسه همزه کلیاً ترك ومحذوف اعاده اولنه‌رق قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور واعاده اولنان حرف واو ایسه بالاده اولدیغی کبی یایه قلب ویای تصغیرله ادغام اولنور .

ابن ـ اصلی ـ بنو ـ قاعدهٔ تصغیرله ـ بُنَیْوٌ ـ بعده ـ بُنَیٌّ
اسم ـ « ـ سمو ـ « ـ سُمَیْوٌ ـ « ـ سُمَیٌّ
اولدیغی کبی .

اوچنجیسی : محذوفده معوض تاء تأنیث ایسه اول تاء حالیله ترك اولنوب محذوف اعاده اولندقدن صوکره قاعدهٔ عمومیه اجرا ایدیلور .

زِنَةٌ ـ دن ـ وُزَیْنَة
عدة ـ « ـ وعیدة
شَفة ـ « ـ شُفیهة ... کبی

٧١ — تصغیر اولنه‌جق اسم جمع اولورسه ایکی صورتله اولور.

برنجیسی : علی‌العموم جمع سالملر ایله جمع قلتلرده قاعدهٔ عمومیه‌نك طرغریدن طوغری‌یه اجراسندن عبارتدر .

١ { مؤمنان ـ دن ـ مؤیمنان
مؤمنون ـ « ـ مؤیمنون
مؤمنات ـ « ـ مؤیمنات }

٢ { اضلع ـ « ـ اضیلع
ارغِفة ـ « ـ اریغفة
فِتیة ـ « ـ فُتَیَّة ... کبی }

ایکنجیسی : جمع کثرت اولان اسملرك تصغیرنده کلمه مفرده اعاده اولنوب تصغیر اولندقدن صوکره جمع عاقللری واو نون وغیر عاقللری الف تاء ایله تکرار جمع قیلمقدر .

١ غلمان ـ مفردی ـ غلام ـ بونك تصغیری ـ غُلیّم ـ جمعی غلّیمون
شعراء ـ « ـ شعر ـ « ـ شویعر « شویعرون

٢ جواری ـ « ـ جاریة ـ « ـ جویرّ « جویرّات
دراهم ـ « ـ درهم ـ « ـ دریهم ـ « دریهمات

اولدیغی كبی .

باب ثانی

{ مضمرات }

٧٢ ـ لسان عربیده ضمیرك تعریفی [هو ما يَنُوبُ عَنِ الإسْمِ الظّاهِرِ] دن عبارتدركه (اسم ظاهرك یرینی طوتان شیٔ دیمكدر) .

٧٣ ـ ضمائرعربیه [بارز و مستتر] اولمق اوزره ایكی نوعدركه مستترنه دیمك اولدیغی حسب الایجاب والمقام نحو كتابنده كوره جكمزدن بوراده آشكار دیمك اولان بارز ضمیرلر تعریف اولنمشدر.

بارز ضمیرلر [متصل ومنفصل] اولمق اوزره ایكی نوعدر.

نوع اول

ضمائر متصله

٧٤ ـ ضمائر متصله اساساً ایكی قسمدر.

برنجی قسمی : فعللرك آخرلرینه التحاق ایدن [الف . واو . تاء .

نون . تُما . تُمْ . تُنَّ . نا] حرفلرندن عبارتدرکه تفصیلاتی آتیده مذکور
فعل مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بوراده یالکز شوحاللرینی یعنی :

٭	ـ مفرد	مذکر غائب
ا	ـ تثنیه	
وُا	ـ جمع	
٭	ـ مفرد	مؤنث غائبه
ا	ـ تثنیه	
نَ	ـ جمع	
تَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
تُما	ـ تثنیه	
تُمْ	ـ جمع	
تِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تُما	ـ تثنیه	
تُنَّ	ـ جمع	
تُ	ـ مفرد	متکلم
نا	ـ جمع	

صورتلرینی بلمه‌ملک لازمدرکه بونلره [ضمائر متصله مرفوعه] دینور.

٧٥ ـــ ایکنجی قسم : هم حرف هم اسم هم فعللرك آخرلرینه
التحاق ایدن [هُ . هُما . هُمْ . ها . هُما . هُنَّ . كَ . كُما . كُمْ . كِ . كُنَّ . یَ . نا]
حرفلریدرکه بونلرك مفرد تثنیه جمع ومذکر مؤنث اولملریله اشخاصه
تقسیملری شو :

هُ ـ مفرد		
هُمَا ـ تثنیه	مذکر غائب	
هُمْ ـ جمع		
هَا ـ مفرد		
هُمَا ـ تثنیه	مؤنث غائبه	
هُنَّ ـ جمع		
كَ ـ مفرد		
كُمَا ـ تثنیه	مذکر مخاطب	
كُمْ ـ جمع		
كِ ـ مفرد		
كُمَا ـ تثنیه	مؤنث مخاطبه	
كُنَّ ـ جمع		
ىْ ـ مفرد	متکلم	
نَا ـ جمع		

صورتلەدرکه بونلر دها مختصر حالده شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد	هُ	•	ها
	تثنیه	•	هُما	•
	جمع	هُمْ	•	هُنَّ

مخاطب	مفرد	كَ	•	كِ
	تثنیه	•	كُما	•
	جمع	كُمْ	•	كُنَّ
متكلم	مفرد	•	یْ	•
	جمع	•	نا	•

صورتیله اجمال ایدیلورکه بعدما ذکر اولنه جقلرده بویله اجمال اولنه جغندن بورایه اهمیتله دقت ایتملیدر.

اشبو ضمیرلر فعللره التحاق ایلدکلرنده [ضمائر متصلهٔ مرفوعه] واسملرله حرفلره التحاقلرنده [ضمائر متصلهٔ منصوبه]. [ضمائر متصلهٔ مجروره] نامنی آلورلر.

كتابُهُ ــ اوآدمك كتابی
كتابهما ــ اوایکی آدمك كتابی
كتابهم ــ او آدملرك كتابی
كتابها ــ او قادینك كتابی
كتابهما ــ او ایکی قادینك كتابی
كتابهن ــ او قادینلرك كتابی

كتابكَ ــ سنك كتابك
كتابكما ــ ایکیکزك كتابی
كتابكم ــ سزك كتابکز
كتابكِ ــ (برقادینه قارشو) سنك كتابك
كتابكما ــ (ایکی قادینه قارشو) ایکیکزك كتابکز

کتابکن ـ (قادینلره قارشو) سزك کتابکز

کتابِیَ ـ بنم کتابم
کتابنا ـ بزم کتابمز . . . . . کبی

ایکنجی نوع

ضمائر منفصله

٧٦ ـ ضمائر منفصله دخی متصله کبی ایکی قسمدر:

برنجی قسمی: ترکجه‌نك ضمائر شخصیه‌سنه مقابل اولوب لسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ مرفوعه] دینلن شو: [هُوَ. هُما. هُمْ. هِیَ. هُما. هُنّ. اَنْتَ. انْتُما. انْتُم. انتِ. انتما. اَنْتنّ. اَنَا. نَحْنُ] حرفلریدر که بونلرك تقسیماتی شو:

هو ـ ضمیر منفصل مفرد مذکر غائب معناسی ـ او آدم
هما ـ » تثنیه » ـ او ایکی آدم
هم ـ » جمع » ـ او آدملر
هی ـ » مفرد مؤنث غائبه معناسی ـ او قادین
هما ـ » تثنیه » ـ او ایکی قادین
هن ـ » جمع » ـ او قادینلر
انتَ ـ » مفرد مذکر مخاطب ـ سن (برآدمه قارشو)
انتما ـ » تثنیه » ـ سز (ایکی »)
انتم ـ » جمع » ـ سز (آدملره »)
انتِ ـ » مفرد مؤنث مخاطبه ـ سن (برقادینه قارشو)
انتما ـ » تثنیه » ـ سز (ایکی »)

أَنْتُنَّ ـ	«	جمع	«	ـ سز (قادینلره «)
أَنَا ـ	«	مفرد مشترك		ـ بن
نَحْنُ ـ	«	جمع	«	ـ بز

وجهله‌درکه بونکده بروجه‌بالا اختصار ایدلمش اولان حالی شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد ـ	هو	.	هی
	تثنیه ـ	.	هما	.
	جمع ـ	هم	.	هن
مخاطب	مفرد ـ	انتَ	.	انتِ
	تثنیه ـ	.	انتما	.
	جمع ـ	انتم	.	انتن
متکلم	مفرد ـ	.	أَنَا	.
	جمع ـ	.	نحن	.

صورتندن عبارتدر .

۷۷ ـ ایکنجی قسمی : ترکجه ضمائر شخصیه‌نك مفعول صورتنده بولنانلرینه مقابل اولان ولسان عربیده [ضمائر منفصلهٔ منصوبه] دینلن شو [اِیّاهُ . ایاها . ایاهم . ایاها . ایاهما . ایاهنّ . ایاكَ . ایاكما . ایاكم . ایاكِ . ایاكما . ایاكنّ . ایایَ . ایانا] حرفلردرکه تقسیماتی شو :

اِیّاهُ ـ	ضمیر منفصل منصوب مفرد مذکر غائب معناسی ـ			آنی (بر آدم ایچون)
ایّاهما ـ	«	تثنیه	«	ـ آنلری (ایکی «)
ایّاهم ـ	«	جمع	«	ـ آنلری (آدملر «)

ایاها ـ « مفرد مؤنث غائبه ـ آنی (برقادین ایچون)
ایاهما ـ « تثنیه « ـ آنلری (ایکی «)
ایاهُنَّ ـ « جمع « ـ آنلری (قادینلر «)
ایاكَ ـ « مفردمذکر مخاطب معناسی ـ سنی (بر آدم =)
ایاکما ـ « تثنیه « ـ سزی (ایکی «)
ایاکم ـ « جمع « ـ سزی (آدملر «)
ایاكِ ـ « مفردمؤنث مخاطبه معناسی ـ سنی (برقادین «)
ایاکما ـ « تثنیه « ـ سزی (ایکی « «)
ایاکُنَّ ـ « جمع « ـ سزی (قادینلر «)
ایایَ ـ « مفردمشترك متکلم معناسی ـ بنی
ایانا ـ « جمع « ـ بزی

صورتنده اولوب بونلر دخی بروجه بالا اختصار اولندقده شو :

		مذکر	مشترك	مؤنث
غائب	مفرد ـ	اياه		اياها
	تثنیه ـ		اياهما	
	جمع ـ	اياهم		اياهن
مخاطب	مفرد ـ	اياكَ		اياكِ
	تثنیه ـ		اياكما	
	جمع ـ	اياكم		اياكن
متکلم	مفرد ـ		ايايَ	
	جمع ـ		ايانا	

صورت حاصل اولور .

باب ثالث

{ مبهمات }

٧٨ ــ لسان عربیده [اَلْمُبْهَمُ مادَلَّ عَلى مَعْناهُ بِقَرينَةِ الْاِشارَةِ اَوْبِما بَعْدَه] تعریفیله بیان اولنان و ترجمه‌سی [معناسنك اشارت قرینه‌سیله ویا مابعدینك دلالتیله آڭلاشیلان اسم مبهمدر] دیمك اولان كلمات اساساً [اسم اشارت. واسم موصول] ناملریله ایكی نوعدر.

نوع اول

اسم اشارت

٧٩ ــ اسم اشارت [ماوُضِعَ لِمُشارٍ اِلَيْهِ اِشارَةً حِسِّيَّةً بِالْجَوارِحِ والاعضا] صورتیله تعریف اولنورکه ترجمه‌سی [برشیئی جوارح واعضانك اشارت حسیه‌سیله کوسترمکه موضوع اولان کلمه دیمك] اولوب بونكله كوستریلن شیئه‌ده [مشار الیه] دینور.

مشار الیهك قریب متوسط بعید اولمسنه كوره اسم اشارتلرده اوچ طاقمدر.

٨٠ ــ برنجی طاقمی : قریبی اشارته موضوع اولان [ذا. « ذانِ ـ ذَينِ » اُؤلاءِ. تا. « تانِ. تينِ » كلمه‌لرندن عبارتدركه بونلرك تقسیماتی شو:

ذا ـ مفرد مذكره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ بو آدم

ذانه } ـ تثنیه » » » » » » ـ بوایكی آدم
ذینه }

اؤُلاءِ ـ جمع « « « « « « ـ بو آدملر

تا ـ مفرد مؤنثه « « « « « ـ بوقادین

تانِه } تثنیه « « « « « « ـ بوایکی قادین
تینِ }

اؤلاءِ ـ جمع « « « « « « ـ بوقادینلر

صورتندن عبارتدرکه بونلرده خلاصه ایدیلنجه شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد ـ	ذا	تا
تثنیه ـ	«ذان. ذین»	«تان . تین»
جمع ـ	اولاءِ	اولاءِ

صورتله بیان ایدیله بیلور.

۸۱ ـ فائده: قریبه موضوع اولان اشبو اسم اشارتلرك مؤنثلرنده [ذِی . ذِه. تِی . تِه] دینلدیکی کبی مذکر ومؤنثك جملەسنه هاء تنبیه کلەرك [هذا . «هذان . هذین» هؤلاء . هاتا . « هـاتان . هاتین » هؤلاءِ] دخی دینور یعنی ترکجەنك [ایشته بو] اسم اشارتی مقامنه قائم اولورلر.

۸۲ ـ ایکنجی طاقی] بعدی متوسط اولانلره اشارت ایچون موضوع اولان شو :

[ذاكَ . « ذانِك. ذینك » . اولئك . تِیكَ . « تانِكَ . تینك »]

کلمەلریدرکه بونلردن :

ذاكَ ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ شو آدم

ذانِك } تثنیه « « « « « ـ شو ایکی آدم
ذینك }

اولئك ـ جمع « « « « « ـ شو آدملر

تیكَ ـ مفرد مؤنثه « « « ـ شو قادین

تانِكَ } تثنیه « « « « « ـ شوایکی قادین
تینك }

اولنك ـ جمع « « « « ـ شوقادینلر

دیمك اولوب اختصار اولندقلری حالده شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد ـ	ذاك	تیك
تثنیه ـ	« ذانك . ذینك ».	« تانك . تینك »
جمع ـ	اولئك	اولنك

صورتی آلورلرکه بونلرك مفرد مذکرینه نادراً های تنبیه داخل اولوب [هذاكَ] دینور .

٨٣ ـ اوچنجی طاقمی : بعیده اشارت ایچون موضوع اولان [ذلِكَ . «ذانّك . ذینّك» . تِلْكَ . تانّك . تیّك » اُولالِكَ] کلمه‌لریدرکه بونلردن :

ذلك ـ مفرد مذکره اشارت ایچون اولوب معناسی ـ او آدم

ذانّك } تثنیه « « « ـ او ایکی آدم
ذینّك }

اولالِكَ ـ جمع « « « ـ او آدملر

تِلْكَ ـ مفرد مؤنثه « « ـ او قادین

تانّك } تثنه « « « ـ او ایکی قادین
تینّك }

اولالكَ ـ جمع « « « ـ او قادینلر

دیمك اولوب بونلرده دیكرلری كبی اختصار اولندقلرنده شو :

مؤنث	مذکر	
تِلك	ذلّك	مفرد ـ
«تانّك . تینّك»	«ذانّك . ذینّك»	تثنیه ـ
اولالِك	اولالِك	جمع ـ

صورتده بولنورلركه بونلره های تنبیه داخل اولماز .

نوع ثانی

اسم موصول

٨٤ ــ لسان عربیده [الاسم الموصولُ هو مالاَ یتمُّ مَعْناهُ اِلاّ بمابَعْدَهُ] صورتیله تعریف اولنوب [معناسی آنجق مابعدیله تمام اولان كلمه اسم‌موصولدر] دیمكدن عبارتدركه بونك معناسنی اكمال ایدن اول مابعده [صِلَهْ] دینور .

لسان عربیده‌اسم موصولار [مختص‌ومشترك] ناملریله‌ایكی‌درلودر .

٨٥ ــ مختص اولان اسم موصوللر [ما اِخْتَلَفَ لاختلاف معناه] صورتیله تعریف اولنوركه [معناسنك اختلافیله لفظی تخالف ایدن]

یعنی مفرد تثنیه جمع مذکر مؤنث اعتباراتنه کوره لفظی دکیشن دیمکدر اوده شو :

اَلَّذِي ـ مفرد مذکر ایچون اولوب معناسی ـ شول برآدم

الَّذانِ / الَّذَيْنِ } تثنیه « « « « « ـ شول ایکی آدم

الَّذِينَ ـ جمع « « « « « ـ شول ادملر

الَّتِي ـ مفرد « « « « « ـ شول قادین

اَلَّتانِ / اَلَّتَيْنِ } تثنیه « « « « « ـ شول ایکی قادین

اللّاتِ / اللّائِي } جمع « « « « « ـ شول قادینلر

صورتلرندن عبارت اولوب اجمال ایدلدکده شو :

	مذکر	مؤنث
مفرد	الذی	التی
تثنیه ـ	« الذّان · الذَيْن »	« الّتان . التَيْن »
جمع ـ	اَلّذِينَ	« اللاتِ . اللائیِ »

صورتلری حاصل اولور.

٨٦ ــ مشترك اولان اسم موصوللر [الموصول المشترك مالایختلف لفظه باختلاف المقام] صـوزتیله تعریف اولنوب [اختلاف مقام ایله لفظی تخلف ایتمـین] دیمکدرکه مفرد تثنیه جمع مذکر مؤنث اولمقده

مشترك اولان [مَنْ . ما . اَیّ . اَلْ . مَنْ ذا . ماذا] کبی آلتی کلمه‌دن عبارتدر بونلردن:

٨٧ ــ مَنْ : ذوی العقوله مخصوص اولوب نادراً غیریده استعمال اولنور.

أقبَلْ عذرَ مَن اِعتَذَرَ اِلَیْكَ

قول حکیمانه‌سنده اولدیغی کبی.

٨٨ ــ ما : ذوی العقولك غیری یه مخصوص اولوب نادراً ذوی العقولده استعمال اولنور

اِغْفِرْ لَنا ما قَدْ سَلَفَ

قول کریمنده اولدیغی کبی .

٨٩ ــ اَیّ : کرك ذوی العقولده کرکسه غیریسنده علی الاطلاق استعمال اولنور.

جالِسْ اَیُّهُمْ عالِمٌ

کلامنده اولدیغی کبی.

٩٠ ــ اَلْ : اسم فاعل، اسم مفعول، مبالغهٔ فاعل، صفت مشبهه اولان کلمه‌لره داخل اولدقده اسم موصول اولورکه بو کلمه‌لری بوراده هنوز بیلمدیکمزدن شمدیلك مثاللری تحریر اولنمدی ایلروده کوریله‌جکدر.

٩١ ــ من ذا : استفهامك غیری حالاتده اسم موصولدر

من ذا قال لك

جمله‌سنده اولدیغی کبی .

۹۲ ــ ماذا: بودخی من ذا کبیدر.

وماذا اَرَدْتَ یافتی

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

باب رابع

{ کنایات }

۹۳ ــ لسان عربیده [الکنایة ان یُعَبَّرَ عن شیءٍ مُعَیَّنٍ بلفظٍ غیرصریح للدلالة علیه] صورتیله تعریف اولنوب [برشیء معینی اکا دلالت ایتمین بر لفظ غیر صریح ایله تعبیر ایتمك] دیمك اولان کنایات [مَنْ. ما. اَیّ. کَمْ. کَأَیِّنْ. کذا. کَیْتَ. ذَیْتَ. فلان] کلمه‌لرندن عبارتدرکه بونلردن:

۹٤ ــ مَنْ: ذوی‌العقولدن استفهام ایچوندر

من یشتری منّی غلاما صَنَعا
فی خَلقِهِ وَخُلقِهِ قد بَرَعا

بیتنده اولدیغی کبی.

۹۵ ــ ما: ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ما معنی امتناعك فان کنت صادقا

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

۹٦ ــ اَیّ: کرك ذوی العقولدن کرك غیریسندن استفهام ایچوندر.

ایّ الحِزبین اَحَقُّ بالأمن

جملەسندە ذوی العقولدن و

ایّ فائدةٍ فی هذا الحال

جملەسندە ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایتدیکی کبی.

٩٧ ــ کم وکأیّن : ترکجەنك قاچی کبی عدددن کنایە اولورلر

کم دفتراً اخذت

وکأین من اساً اعیاالاِسا

جملەلرندە اولدیغی کبی.

٩٨ ــ کذا : عدد وحدثدن کنایە ایچـوندرکە عدددن کنایە اولنجە اکثریا عطف ایلە مکرر اولەرق ایراد اولنور.

عدد ایچون ــ عندی کذا وکذا دفتراً

حدث « ــ فقال لی کذا . . . کبی

٩٩ ــ کیت وذیت : دائما حدثدن کنایە اولوب دائمـا عطف ایلە مکرر کلور

(ففعل کیت وکیت) ایلە (وقال ذیت وذیت)

فقرەلرندە اولدیغی کبی.

١٠٠ ــ فلان : ذوی العقول علملرندن کنایە اولورکە مذکرە مخصوص اولوب مونثدە (فلانة) دینور وحرف تعریف ایلە [الفلان والفلانة] صورتیلە ذوی العقولك غیری علملری دخی کوسترر. وبو کلمە دیکرلری کبی اولمیوب ایجـابنە کورە اخرینە هرنوع حرکەیی قبول ایدر بناء علیە معرب کلمەلردن معدوددر.

باب خامس

{ اسمك ایكنجی درجه‌ده تقسیماتی }

١٠١ — عربی اسملر بورایه قدر ذكر اولنان احوال وتقسیماتدن بشقه غایت مهم اوله‌رق برطاقم اسملرله تفرق ایدرلر یعنی :

اسمیتده تمكن اعتباریله [منصرف. غیرمنصرف]

معناسنك تعلقی جهتیله [صفت. موصوف]

كذا معنا جهتیله [معرفه. نكره]

معناده‌كی اختلاف اعتباریله [اسم عین. اسم معنی]

ناملریله درت صورتده بولنورلركه بونلردن اوچ اولكیلری علم نحوده تعریف اولنه‌جقلرندن بوراده دردنجی صورت تحریرایدلدی. شویله‌كه:

١٠٢ — اسم عین یاخود اسم ذات [هوماكان مدلوله قائما بنفسه أدرك حساً اوعقلاً] صورتیله تعریف اولنوركه [مدلولی نفسیله قائم اوله‌رق حس ویا عقل ایله ادراك اولنان اسم دیمكدر]. حس ایله ادراك اولنان [حجر. شجر] وعقل ایله ادراك اولنان [الله. ملك. جنت. جهنم] كبی بورایه قدر ذكر ایدلمش اولان اسملرك جمله‌سی بواسم عین ویا اسم ذات نوعندندر بناءً علیه آرتق بشقه‌جه تفصیلاته لزوم یوقدر.

١٠٣ — اسم معنی: [هومالایقوم مدلوله بنفسه ولا یدرك الاعقلاً] صورتیله تعریف اولنورلركه [مدلولی نفسیله قائم اولمیوب آنجق عقل ایله ادراك اولنان كلمه دیمكدر] — حب. بغض. عطاء. وداع — كبی كه بونلره اصطلاحاً [مصدر] دیرلر.

مصدرلر بوندن صکره محرر اولان وعلم صرفك اك مهم برقسمنى تشكيل ايدن فعل بحثنك قواعد اصليه‌سنى تأسيسه خادم اولدقلرندن بو بابده بالخاصه اشبو مصدرلردن بحث ايدلمشدر .

مصدر

١٠٤ — **مصدر** : لسان عربيده [هوالاسم الموضوع لمعنى الحدث دون الزمان والذات والنسبة] صورتيله تعريف اولنوركه [ذات و زمان ونسبتدن برى اوله‌رق معناى حدثه موضوع اولان اسم ديمكدر].

لسان عربيده مصدر سماعى وقياس اوله‌رق ايكى نوعدر .

مصدر سماعيلردن اك زياده مستعمل اولانلر اوتوز بش وزنده بولنورلركه آنلر ده شو :

[قَتْلٌ . فِسْقٌ . شُغْلٌ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ ـ دَعْوٰى . ذِكْرٰى . بُشْرٰى ـ لَيّانٌ . حِرْمانٌ . غُفْرانٌ ـ بَيْنُونَةٌ . سُودَدٌ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًى ـ ذَهابٌ . صِرافٌ . سُؤالٌ ـ ذَهَادَةٌ . دِرَايَةٌ . بُغَايَةٌ ـ غَلَبَةٌ ـ نَزَوانٌ ـ خَنِقٌ . سَرِقَةٌ ـ وَصِيفٌ . فَضِيلَةٌ ـ قَبُولٌ . دُخُولٌ . ضَرُورَةٌ . صُعُوبَةٌ ـ عافِيَةٌ ـ مَيْسُورٌ] كلمه‌لرينك حاوى اولدقلرى وزنلردن عبارتدر.

بونلردن بشقه مبالغه معناسنده مستعمل [جَبَرُوت . تَرْداد . تِبْيان . قِلِّيلى] كلمه‌لرى كبى دها درت وزنله بعض تفرعات وار ايسه‌ده بوكتابده بو مقدارينك بيانيله اكتفا اولندى .

١٠٥ — لسان عربينك تحصيلنده اك مهم ماده‌لرك بريده اشبو

مصدرلرك وزنلرینی لایقیله بللەمکدن عبارت اولدیغندن بونلرك ضبطنی تسهیل ایچون ترتیبات آتیه اجرا اولندی . شویله که :

بالاده مذکور اوتوز بش وزن کرچه سماعی ایسه‌لرده دقتله مطالعه اولندقلری و [فعل] ماده‌سی وزنه اساس اتخاذ ایدلدیکی حالده بونك حرفلری انواع حرکاته کوره مرتب اوله‌رق بعض علاوات ایله تحصل ایتمش اولدقلری اکلاشیلورکه بو مطالعه‌دن بروجه آتی یدی طاقم ظهور ایدر :

برنجی طاقم:
١ ـ فَعْل . فِعْل . فُعْل
٢ ـ فَعْلَة . فِعْلَة . فُعْلَة
٣ ـ فَعْلیٰ . فِعْلیٰ . فُعْلیٰ
٤ ـ فَعْلان . فِعْلان . فُعْلان
٥ ـ فَعْلُولَة
٦ ـ فَعْلَل

ایکنجی طاقم:
١ ـ فَعَل . فِعَل . فُعَل
٢ ـ فَعال . فِعال . فُعال
٣ ـ فَعالَة . فِعالَة . فُعالَة
٤ ـ فَعَلَة
٥ ـ فَعَلان

اوچنجی طاقم:
١ ـ فَعِل
٢ ـ فَعِلَة

دردنجی طاقم { ١ ـ فَعِيل
٢ ـ فَعِيلَةٌ }

بشنجی طاقم { فَعُول
فعولةٌ }

آلتنجیسی ـ فاعِلَةٌ

یدنجیسی ـ مَفْعُولٌ

صورتلری ظاهر اولورکه بونلره بالاده مذکور اوزان تطبیق اولندقده شو:

١ {
١ ـ قَتْلٌ . فِسْقٌ . شُغْلٌ
٢ ـ رَحْمَةٌ . نِشْدَةٌ . كُدْرَةٌ
٣ ـ دَعْوٰى. ذِكْرٰى. بُشْرٰى
٤ ـ لَيّانٍ . حِرْمانٍ. غُفْرانٍ
٥ ـ بَيْنُونَةٌ.
٦ ـ سَوْدَدٌ .
}

٢ {
١ ـ طَلَبٌ . صِغَرٌ . هُدًى .
٢ ـ ذَهابٌ. صِرافٌ. سُؤالٌ.
٣ ـ زَهادَةٌ . دِرايَة . بُغايَةٌ .
٤ ـ غَلَبَةٌ .
٥ ـ نَزَوانٍ.
}

٣ { ١ ـ خَنِقٌ .
٢ ـ سَرِقَةٌ .

٤ { ١ ـ وَجِيفٌ .
٢ ـ فَضِيلَةٌ .

٥ { قَبُولٌ . دُخُولٌ
ضَرُورَةٌ . صُعُوبَةٌ

٦ ـ عافِيَةٌ .

٧ ـ مَيْسُورٌ .

وجهله برصورت حاصل اولورکه بونلری ذهنه نقل ایده‌جك درجه بو ترتیب اوزره بلله‌مك لازمدر.

١٠٦ ـ مذکور وزنلرده اولوب کثرتله استعمال اولنان وبالخاصه لسان عثمانی‌یه مداری ارلان مصادر عربیه تکثیر منفعت ضمننده بروجه آتی درج اولندی.

(فَعْل) وزنده اولانلردن : بحث . بذل . بسط . بلع ـ ترك . جبر . جرح . جلب . جهل ـ حبس . حبط . حتم . حرب ـ ختم . خبط . خرج ـ دفع . دفن . دور . دلك ـ ذبح . ذمّ ـ ربط . رجم . رحم . رفع ـ زجر . زين ـ ستر . سحق . سبق . سعد ـ شتم . شرح . شرط . شوق ـ صبر . صرف . صلب . صمت ـ ضبط . ضحك . ضرب ـ طبع . طحن . طرح . طرد ـ ظنّ ـ عجز . عدل . عرض . عزل ـ غرق . غوث . غرس . غيظ ـ فخر . فرط . فرق . فقر ـ

قتل . قطع . قلع . قمع ـ كتب . كتم . كشف . كسر ـ لغو . لمح.
لمع . لوم ـ نشر . نصر . نصب . نقش ـ وجد . وزن . وضع . وقف ـ
هتك . هدم . هجر . هضم

(فِعْلْ) وزننده اولانلردن : بِرّ . حقد . حرس . حرص . حفظ.
حنث ـ ذكر ـ رفق . ركس ـ صبغ ـ عزّ . علم ـ غلّ . فسق.

(فُعْلْ) وزننده اولانلردن : بغض . بغى ـ حزن . حكم . حصن.
حجب ـ خلف ـ ذخر ـ زعم ـ شكر . شغل ـ صنع ـ ظلم ـ عسر ـ
غسل ـ قبح . قرب ـ كفر ـ نكس .

(فَعْلَةٌ) وزننده اولانلردن : توبة ـ جذبة . جودة ـ حسرة .
حملة . حيرة . حشمة ـ خشية ـ دهشة . دعوة ـ رحمة . رغبة . رأفه.
رعشة ـ زلّة ـ شكوة . شفقة ـ صفوة ـ طلعة ـ عمدة . عودة ـ غيرة ـ
قسوة ـ لمعة ـ نوبة . نشوة ـ وحشة . وفدة ـ هيبة.

(فِعْلَةٌ) وزننده اولانلردن : بدعة . بعثة ـ جلوة ـ حدّة . حكمة ـ
خدمة . خلقة . خبرة ـ دقّة . رفعة . رقّة . رحلة . رجعة ـ شدّة .
شركة ـ صحة ـ عزّة . عصمة . عفة ـ غبطة ـ فطنة . فطرة ـ قسمة ـ
لينة ـ نعمة . نقمة . نشدة ـ همة.

(فُعْلَةٌ) وزننده اولانلردن : حرمة . حمرة ـ رخصة . رؤية
ـ سرعة . سفلة ـ شهرة ـ صحبة ـ عزلة ـ غربة ـ قربة . قوّة ـ كدرة
ـ لكنة ـ نزهة . نصرة .

(فَعْلان) وزننده اولانلردن : حلوان ـ سيران . ضربان.

(فِعْلان) وزننده اولانلردن : حرمان ـ رضوان ـ عرفان ـ كتمان.

(فُعلان) وزننده اولانلردن: بطلان. بغیان ـ خسران ـ رجحان. رجعان ـ شکران ـ غفران ـ کفران.

(فَعلولةٌ) وزننده اولانلردن: بینونة ـ حیلولة ـ صیرورة ـ غیبوبة.

(فَعَلْ) وزننده اولانلردن: تعب. تلف ـ جدل ـ حضر. حذر ـ خطر ـ سفر ـ طلب. طمع ـ ظفر ـ عمل.

(فَعالٌ) وزننده اولانلردن: بقاء. بیان ـ تمام ـ حلال. حرام ـ خراب. خلاء. خفاء. خلاص ـ ذهاب ـ رجاء. رفاه ـ زوال ـ سخاء. ضلال ـ طعام ـ علاء ـ غلاء ـ فناء. قرار ـ قضاء ـ نشاط ـ وفاء.

(فِعالٌ) وزننده اولانلردن: جلاء. جهار ـ حجاب. حفاظ. حکاء ـ ختام. ختان. خداع. خطاب ـ رضاء. رضاع ـ زناء. زحام ـ سفاد ـ شرار. شراط. شـفاء. شفاق ـ ضرار ـ طراد ـ عیار ـ فرار ـ نظام ـ وصال.

(فُعالٌ) وزننده اولانلردن: تقاة ـ بکاء ـ دعاء.

(فَعالةٌ) وزننده اولانلردن: بداهة. براعة. برائة. بسالة ـ جسارة. جزالة. جهالة. جلادة ـ حداثة. حصـانة. حقارة ـ زهادة ـ رثاثة. رخاوة. رزالة ـ سعادة. سباحة، سخافة، سخاوة، سماحة، سفارة، سلاسة، سلامة ـ شرافة، شطارة، شقاوة، شناعة، صحابة، صـداقة، صراحة ـ ضلالة ـ طراوة ـ ظرافة ـ عدالة. عداوة ـ غباوة ـ فصاحت، فطانة، فهامة ـ کثافة، کراهة ـ کرامة، نظافة ـ وقارة.

(فِعالَةٌ) وزننده اولانلردن : بداية ـ جباية حجامة . حماية ـ خلافة . خيانة ـ دراية . دلالة ـ رباطة . رثاثة . رضاعة . رعاية ، رواية ـ زيادة ـ سعايت. سياسة ـ ضيافت ـ عجالة ـ عمارة، عبادة ، عناية ، عيادة ـ قرائة ، كفاية.

(فَعَلانْ) وزننده اولانلردن : جولان ـ حدثان ـ خلجان ـ دوران ـ طيران ـ غثيان ـ فوران ـ فيضان ـ قطران ـ كسلان ـ لمعان .

(فَعِيلَةٌ) وزننده اولانلردن : بصيرة ـ رزيلة . سكينة . عزيمة . نصيحة .

(فُعُولٌ) وزننده اولانلردن : ثبوت ـ جنون ـ جحود ـ جمود ـ حدوث ـ حلول ـ حضور ـ خروج ـ خلوص ـ خضوع ـ خطور ـ دخول ـ ذهول ـ رجوع ـ ركوب ـ ركوع ـ زحول ـ سقوط ـ سرور ـ سكوت ـ سكون ـ سلوك ـ سنوح ـ شروع ـ شمول ـ شيوع ـ صدور ـ صحوة ـ ظهور ـ عبور ـ عروج ـ غرور ـ فتور ـ قصور ـ قنوط ـ نزول ـ وصول ـ وضوء ـ وقوع ـ وثوق .

(فُعُولَةٌ) وزننده اولانلردن : برودة ـ حموضة ـ رطوبة. رعونة. خصومة ـ ذهولة ـ سكونة سهولة ـ عفونة .

۱۰۷ — عربينك قياسى مصدرلرى ايكى صورتده بولنورلركه بونلردن :

برنجى صورت : مصادراصليه اوزره اوزان مخصوصه‌سنه تبعاً بعض حرف زياده ايديلوب ياپيلان مصـدرلر دركه بونلره [مزيدات] تعبير اولنور .

کرم ـ دن ـ اکرام
جمع ـ « « اجتماع
نصر ـ « « انتصار

و امثالی کبی که بونلر زیرده کی فعل مقاله‌سنده مفصلاً بیان اولنه‌جقلرندن بوراده تطویل کلامه لزوم کورلمدی .

ایکنجی صورت : کرك سماعیلردن کرکسه قیاسی اولان مزیداتدن مصدرلقده خصوصیت معنایی افاده ایتمك اوزره [مصدر میمی. مصدر مرّه. مصدر نوع]ناملریله یاپیلان اوچ نوع مصدر درکه بونلرك مزیداتدن یاپیله‌جقلری زیرده کی فعل بحثنده مزیدات ایله برابر بیان اولنه‌جغندن بوراده سماعیلردن یعنی اصلی مصدرلردن یاپیلانلری بروجه آتی بیان اولندی شویله‌که :

۱۰۸ ــ **مصدر میمی** : مصدراصلینك اولنه برمیم مفتوحه کتیریله‌رك یاپیلان وینه مصدر معناسنده قالان کلمه‌لردرکه دائما فتحات ایله (مَفعَل) وزننده بولنوب یالکز اولنده حرف علت اولان کلمه‌لرده فتح فاء وکسر عین ایله (مَفعِل) وزننده بولنور .

۱ ـ مَدخَل. مَقعَد
۲ ـ مَوعِد. مَوقِی... کبی

اشبو مصدر میمی ماده‌سنك دها کوزل اکلاشلمسی وزنده مشترك اولدیغی مشتق اولان اسم زمان واسم مکانلرك بیلنمسنه متوقف اولدیغندن وبونلرده آتیده کی فعل مقاله‌سنده کله‌جکندن مبحث مذکورده تمامیله آکلاشیله‌جقدر .

۱۰۹ ــ مصدر مَرَّه : لسان عربیده [هو مادلّ علی كمیّة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك مقدارینه دلالت ایدن كلمه] دیمكدر كه ثلاثیٔ مجردلرده فتحاتله [فَعْلَةٌ] وزننده بولنور [جَلْسَةٌ . نفخة . صیحة] كبی كه (بر اوتورش . بر اوفله‌یش . بر باغیرش دیمك)اوتورمه اوفله‌مه باغیرمه حدثلرینك مقدارینی بیان ایدرلر .

۱۱۰ ــ مصدر نوع: لسان عربیده [هو مادل علی كیفیة الحدث] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك نوع و كیفیتنه دلالت ایدن كلمه] دیمكدر كه ثلاثیٔ مجردلرده دائمـا كسر فاء و فتح لام ایله [فِعْلَةٌ] وزننده بولنور [رِحْلَةٌ . قِعْدَةٌ] كبی كه كوچش اوتوروش دیمكدر یعنی تركچه‌نك حاصل مصدرلری مقامنده بر كلمه‌در.

۱۱۱ ــ فائده: مصدر اصلیلره [مصدر غیرمیمی] دخی تسمیه اولندیغی مثللو بوراده بیان اولنان اشبو درت نوع مصدرك یعنی [مصدر غیرمیمی. مصدر میمی. مصدر مره. مصدر نوع]ك تثنیه وجمعلری دخی اولوب تثنیه‌لری اسملر كبی آخرلرینه الف نون علاوه‌سی وجمعلری (مصدر غیرمیمی) مصـدر مره. مصـدر نوعده) اسملرك جمع مؤنث سالملری كبی اخرلرینه الف تا علاوه‌سیله ومصـدر میمیده جمع مكسر اصولیله اولور نته‌كیم مثال آتیدن معلوم الوور

مصدر غیر میمی ـ	نَصْرٌ	نَصْران	نصرات
« مره ـ	نَصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« نوع ـ	نِصْرَةٌ	نصرتان	نصرات
« میمی ـ	مَنْصَرٌ	منصران	مَناصِر

ایکنجی مقاله

فعل

١١٢ — افعال عربیه ـ قول مقبوله کوره ـ مصدرلردن مشتق اولورلر .

مشتق : دیمك قواعد اشتقاقه رعایتله اصل واحددن آلنمش کلمه دیمکدر .

اشتقاق : لفظ ومعناده مناسبت بولنه‌رق اصل اولان بر کلمه‌دن آخر بر کلمه یاپمق دیمکدر . نته‌کیم : [نصر] ماده‌سندن [ناصر . منصور نصیری . مناصر] کلمه‌لری ظهور ایدرکه بونلری یاپمغه اشتقاق وبو کلمه‌لرك هر برینه [مشتق] و اصل اولان کلمه‌یه ده یعنی بو مثالده‌کی [نصر] ماده‌سنه [مشتق منه] دینور .

١١٣ — افعال عربیه یا مجرد یا مزید اولورلر .

مجرد اولان فعللر دخی یا ثلاثی یا رباعی اولوب دها زیاده اولمازلر .

ثلاثیٔ مجرد ـ کرم جلس جعل

رباعیٔ مجرد ـ دحرج زلزل بلبل کبی‌در .

مزید اولان فعللر دخی زیرده مفصلاً کوروله‌جکی وجهله مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدیله‌رك سداسی‌یه قدر اولانلردر نته‌کیم :

١ـ ثلاثی اوزرینه بر حرف زیاده‌سیله:
- كَرُمَ ـ دن ـ اَكْرَمَ
- فَرِحَ ـ « ـ فَرَّحَ
- قَتَلَ ـ « ـ قاتَلَ

٢ـ ثلاثی اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله
كَسَرَ ـ دن ـ إِنْكَسَرَ
جَمَعَ ـ « ـ إِجْتَمَعَ
حَمَرَ ـ « ـ إِحْمَرَّ
شَجَعَ ـ « ـ تَشَجَّعَ
بَعُدَ ـ « ـ تَبَاعَدَ

٣ـ ثلاثی اوزرینه اوچ حرف زیاده سیله
خَرَجَ ـ دن ـ إِسْتَخْرَجَ
عَشَبَ ـ « ـ إِعْشَوْشَبَ
جَلَذَ ـ « ـ إِجْلَوَّذَ
حَمَرَ ـ « ـ إِحْمَارَّ

٤ـ رباعئ مجرد اوزرینه برحرف زیاده سیله ـ دَحْرَجَ ـ دن ـ تَدَحْرَجَ

٥ـ رباعئ مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله ـ
خَرْجَمَ ـ دن ـ إِحْرَنْجَمَ
قَشْعَرَ ـ « ـ إِقْشَعَرَّ

کبی افعال ظاهر اولور.

١١٤ ـــ **تعریف** : کافهٔ مشتقات اساساً مجردلردن تولد ایتدیکی ولسان عربیده اوزان کلمات دائما [فعل] ماده‌سیله بیان ایدلدیکی جهتله بونك حرفلرینه مناسبت آلدیریله‌رق ثلاثئ مجرد کلمه‌لرك برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عین الفعل] اوچنجی حرفنه [لام الفعل] دینلدیکی کبی رباعی مجردلرکده برنجی حرفنه [فاء الفعل] ایکنجی حرفنه [عین الفعل] اوچنجی حرفنه [لام اول] دردنجی حرفنه [لام ثانی] دینور.

نته‌کم : «کرم» ماده‌سنده (کاف) فاء الفعل (راء) عین‌الفعل (میم) لام‌الفعل اولوب رباعئ مجردده (دحرج)دن (دال) فاء الفعل (حاء) عین الفعل (راء) لام اولی (جیم) لام ثانی‌در .

۱۱۵ — مجرد اولان افعال عربیه کندولرنده حروف علت وهمزه وحرف مکرر بولنوب بولنمامسنه کوره [سالم وغیر سالم] اولمق اوزره ایکی نوعه تفرق ایدرلر .

سالم — [ماخلت اصوله من حروف العلة والهمزة والتضعیف] صورتیله تعریف اولنور که (کلمه‌نك حروف اصلیه‌سی حروف علتدن همزه‌دن تضعیفدن خالی اولمسی) دیمکدر . یعنی : بر فعل مجردده حرف علت وهمزه وتضعیف بولنمازسه اول فعله سالم دینور (کرم قتل نعم) کبی که بونلره (صحیح) دینور .

غیر سالم — افعال مجرده‌نك حروفات اصلیه‌سنده حرف علت ویا همزه ویا تضعیف بولنورلرکه بونلرده اوچ اسمله یاد اولنور .

برنجیسی — حروفات اصلیه‌دن بریسی همزه اولمقدرکه بوکا [مهموز] دینور [أخذ . سأل . قرأ] کبی که همزه اولده اولنجه‌اکا [مهموزالفاء] اورته‌ده‌اولنجه [مهموزالعین] نهایتده اولنجه [مهموز اللام] دینور نته‌کیم امثلهٔ سابقه‌دن :

أخذ ـ مهموز الفاء

سأل ـ مهموزالعین

قراء ـ مهموز اللام در.

ایکنجیسی — حروفات اصلیه‌ده تضعیف بولنمقدرکه بوکا [مضاعف] دینور

اشبو مضاعفلر ثلاثیٔ مجردلرده عین الفعل ایله لام‌الفعلك ورباعیٔ مجردلرده فاء الفعل ایله لام اولانك وعـین الفعل ایله لام ثانینك بر جنسدن اولمسندن عبارتدر.

ثلاثیٔ مجردده ـ مَدَّ . فَرَّ . عَضَّ

رباعیٔ « ـ زلزل . بلبل . هلهل ... کبی.

اوچنجیسی ـ کلمه‌ده بر ویاایکی حرف علت بولنمقدرکه بوکاده [معتل] دینوب بونلر اساساً درت صورتده بولنورلر.

صورت اولی : فاءالفعلده برحرف علت بولنمقدرکه بوکا [مثال] دینور [وثب . یَسُرَ . وهب. یقظ] کبی‌که مذکور حرف علت واو اولورسه اکا [مثال واوی] واکر یا اولورسه [مثال یائی] دینور . نته‌کیم :

وثب . وهب ـ مثال واوی

یسر . یقظ ـ مثال یائی در.

صورت ثانیه : حرف علتك عین‌الفعلده اولمسیدرکه بوکاده [اجوف] دیرلر [قام . صار] کبی‌که بونلرك اصللری [قوم . صیر] اولدیغندن اشبو اصللری اعتباراتیله بونلرده مثال‌کبی [اجوف واوی]و[اجوف یائی] ناملریله آیریلورلر. نته‌کیم :

قام ـ اصلی ـ قوم ـ اولدیغندن اجوف واوی

صار ـ « ـ صیر ـ « « یائی‌در.

صورت ثالثه : حرف علت لام الفعلده بولنمقدرکه اکاده [ناقص] دینور. [نما . سری] کبی‌که بونلرك اصللری [نمو . سری] اولدیغندن

بونلرده اجوفلر مثللو [ناقص واوی]و[ناقص یائی] نامریله ایکی درلودر
نته کیم :

نما - اصلی - نمو - اولدیغندن ناقص واوی

سَرٰی - « - سَرِیَ - « « یائی در.

صورت رابعه : بر کلمه‌ده ایکی حرف علتك بردن بولنمسیدر بوکاده [لفیف] دینور [طوی . وقی] کبی که بو دخی [لفیف مقرون] و[لفیف مفروق] نامریله ایکی نوعدر :

لفیف مقرون — ایکی حرف علتدن برینك عین الفعلده دیکرینك لام الفعلده یعنی یان یانه بولنمسیدر .

[طوی . شوی . کوی] کبی

لفیف مفروق — ایکی حرف علتدن برینك فاءالفعلده دیکرینك لام الفعلده بولنوب ارالرینك بر حرف صحیح ایله تفریق ایدلمش اولمسیدر .

[وقی . وهی . وشی . وفی] . . کبی

تنبیه — اشبو غیر سالملرك احوالنی و اسملرینی لایقیله بللمك اهم و الزم اولدیغندن کیفیتی لزومی کبی ذهنلرده تقرر ایتدیرمك و ضبطی سهل اولمق ایچون بو بابده بر جدول مخصوص تنظیم اولنه‌رق آتی یه درج اولندی . شویله که :

- فعل مجرد
  - [سالم]. یاخود . [صحیح]
    - ثلاثی مجرد ـ خرج
    - رباعی مجرد ـ دحرج
  - [غیر سالم]
    - [مضاعف]
      - ثلاثی مجرد ـ مَدَّ
      - رباعی مجرد ـ زلزل
    - [مهموز]
      - الفاء ـ أخذ
      - العین ـ سأل
      - اللام ـ قراء
    - [معتل]
      - الفاء ـ (مثال)
        - الواوی ـ وعد
        - الیائی ـ یسر
      - العین ـ (اجوف)
        - الواوی ـ قال
        - الیائی ـ صار
      - اللام ـ (ناقص)
        - الواوی ـ نما
        - الیائی ـ رمی
      - العین واللام (لفیف مقرون) ـ طوی
      - الفاء واللام (لفیف مفروق) ـ وقی

١١٦ ــ فعللرك سالم و غیر سالم اوللریله قواعد اشتقاقك ایجاباتنه کوره ابنیه‌سی تخلف ایتدیکندن و قواعد اساسیه سالملرده دها سهولتله آکلاشیله‌جغندن بو مقاله‌یی بری سالملره دیکری غیرسالملره مخصوص اولمق اوزره ایکی باب اوزرینه تدوین ایلدك .

باب اول

{ افعال سالمه }

۱۱۷ — بالاده بیان اولندیغی وجهله فعللر مجرد ومزیداولدقلری کبی اصللری سالم اولان مزیدات دخی سالملردن معدود اولدقلرندن واساس قواعد مجرد اولان سالملرده دها سهولتله آکلاشیله جغندن بوبابده اولا مجرد اولان سالملردن بعده مزیداتدن بحث ایتمك اوزره ایکی مبحث اوزرینه تدوین اولندی.

مبحث اول

افعال مجردۀ سالمه

۱۱۸ — افعال مجرده ثلاثی ورباعی اولمق اوزره ایکی نوع اولدقلرندن بومبحث دخی آنلری بشقه بشقه تعریف ایتمك اوزره ایکی نوع اوزرینه یازلدی.

نوع اول

ثلاثئ مجرد فعللر

۱۱۹ — مصدردن مشتق اولان کلمه‌لر بوکتابك اوللرنده دخی بیان اولندیغی وجهله [فعل . صفت . اسم] ناملریله اوچ درلودرکه بونلره [ذات فعل . فرع فعل . اسم مشتق] دخی دینلدیکندن بونلرك هربرینی واقسامنی بشقه بشقه تعریف ایتمك ایچون بونوعی‌ده اوچ فصل اوزرینه بنا ایلدك.

فصل اول

{ ذات فعل }

١٢٠ — ذات فعل لسان عربیده [الفعل مادل بهیئته وضعاً علی احد الازمنة الثلاثة] صورتیله تعریف اولنورکه [هیئتیله اوچ زماندن برینه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.

لسان عربیده ذات فعللر [ماضی . مضارع . جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال . نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر . نهی . فعل تعجب] نامليله اساساً اون نوعدرکه صورت اشتقاقلریله احوال سائره‌لری بوراجقده صره‌سیله بیان اولنه‌جقدر.

ذوات افعالك بیان ایتدکلری حدثلرك تأثیر وتعلقی اعتباراتیله [متعدی . لازم] و [معلوم . مجهول] نوعلرینه ایرلملری واردرکه فعلك بیان ایتدیکی حدث آخره کچر یعنی فاعلك فعلی آخره تجاوز ایدرسه اول فعله [متعدی] و آخره تجاوز ایتمیوبده فاعلك نفسنده قالیرسه اکاده [لازم] دینلدیکی کبی فاعلی مذکور اولان فعله [معلوم] وفاعلی مسکوت عنه اولانه‌ده [مجهول] دینور مثلا :

[ضَرَبَ زید عَمْراً]

جمله‌سنده زیددن ظهور ایدن ضرب فعلی عمره تجاوز ایتدیکندن ضرب فعل متعدی اولور اما :

[جاءَ زَيْدٌ]

ترکیبنده جاءنك بیان ایتدیکی کلمکلك خدمتی آخره تجاوز ایتمیوب

زیدك نفسنده قالدیغندن جاء فعل لازمدر وبونلرك هرایکیسنده زید فاعلی مذکور اولدیغندن هم ضرب هم جاء معلومدر اما :

[ضُرب فِلانٌ]

دینلدکده فلان دوکلدی دیمك اولوب دوکن یعنی فاعل غیر مذکور اولدیغندن بوراده (ضُرِبَ) برفعل مجهولدر.

افعال عربیه‌نك معلوم ومجهول اوللری ماضی و مضارعلرینك حرکاتنده واقع اولان تبدلات ایله تعین ایتدیکی کبی ثلاثیٔ مجردلرك ماضی ومضارعلری عین‌الفعللری هریرده براولمیوب کیمی فعلده مفتوح کیمنده مضموم کیمنده مکسور اوله‌رق ایشیدلمش واو صورتله ضبط اولنوب جمع ایدلدکده جمله‌سیچون آلتی باب تقرر ایتمش اولدیغندن اول باول مذکور بابلرك علاماتی تحریر اولندی شویله که :

ثلاثیٔ مجردك آلتی بابندن :

برنجی بابده	—	عین‌الفعلك	ماضیده	مفتوح	مضارعده	مضموم
ایکنجی	»	—	»	»	مفتوح	»	مکسور
اوچنجی	»	—	»	»	مفتوح	»	مفتوح
دردنجی	»	—	»	»	مکسور	»	مفتوح
بشنجی	»	—	»	»	مضموم	»	مضموم
آلتنجی	»	—	»	»	مکسور	»	مکسور

اولمقدرکه اشبو آلتی بابك شو احوالنی ضابط اولان شو :

فتح ضم فتح کسر فتحتان
کسر فتح ضم ضم کسرتان

بیتی ازبر ایتمك لازمدر.

تنبیه — اشبو آلتی بابك بشنجیسندن کلن فعللر دائما لازم اولوب دیکرلری ایسه کاه متعدی کاه لازم اولور. بناءعلیه: مذکور بشنجی بابك طوغرییدن طوغری‌یه مجهول صیغه‌سی یوقدر.

برده اوچنجی باب ایچون دیکر برشرط واردرکه اوده اوچنجی بابدن کلن فعلك عیننده ویا لامنده حروف حلق دینلن شو [ح. خ. ع. غ. ه. ی] دن بری بولنمق لازمدر.

اشته شو احواله کوره بابلر معلوم اولدقدن صوکره ذوات افعال اولان اون صیغه‌نك صور اشتقاقی ایله امثلهٔ مطرده‌لری بروجه‌اتی بیان اولنور.

فعل ماضی

١٢١ — **فعل ماضی**: ماده‌سیله حدثه‌هیئتیله کچمش زمانه دلالت ایدن فعلدرکه ثلاثیٔ مجردده فاء الفعلیله لام الفعلی مفتوح اولوب عین الفعلیده برنجی ایکنجی اوچنجی بابلرده مفتوح دردنجی آلتنجی بابلرنده مکسور بشنجی بابده مضموم اولنجه معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سی اولور

١ ـ دَخَلَ . جَعَلَ. طَلَبَ .

٢ ـ جَلَسَ . ضَرَبَ. حَمَلَ .

٣ ـ فَتَحَ . ذَهَبَ. شَرَعَ .

٤ ـ عَلِمَ . فَهِمَ . تَعِبَ .

٥ ـ حَسُنَ . سَهُلَ. ظَرُفَ .

٦ ـ حَسِبَ. وَمِقَ. وَرِثَ .

کبی که اشبو مفرد مذکر غائب صیغه‌لرینه تمش دردنجی ماده‌ده بیان اولنان ضمائر متصلهٔ مرفوعه الحاق اولندقده دیگر اون اوچ صیغه حاصل اوله‌رق آتیده محرر اولدیغی وجهله ماضینك اون درت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی ظهور ایدر. یعنی:

كَتَبَ ـ فعل ماضی مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازدی بر آدم
كَتَبَا ـ « تثنیه « ـ یازدیلر ایکی آدم
كَتَبُوا ـ « جمع « ـ « آدملر
كَتَبَتْ ـ « مفرد مؤنث غائبه « ـ یازدی بر قادین
كَتَبَتَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدیلر ایکی قادین
كَتَبْنَ ـ « جمع « « « ـ یازدیلر قادینلر
كَتَبْتَ ـ « مفرد مذکر مخاطب « ـ یازدك (بر آدمه قارشو)
كَتَبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدکز (ایکی آدمه «)
كَتَبْتُمْ ـ « جمع « « « ـ « (ایکیدن زیاده)
كَتَبْتِ ـ « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ یازدك (بر قادینه قارشو)
كَتَبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازدکز (ایکی «)
كَتَبْتُنَّ ـ « جمع « « « ـ « (قادینلره قارشو)
كَتَبْتُ ـ « مفرد مذکر و مؤنث متکلم معناسی ـ یازدم
كَتَبْنَا ـ « جمع « ـ یازدق

صورتی ظاهر اولور که بونك اك نهایتنده اولان ایکی صیغه‌دن مفرد مذکر و مؤنث متکلم اولان صیغه‌یه (متکلم وحده) و دیکرینه

یعنی جمع مذکر ومؤنث متکلم صیغه‌سنه‌ده (متکلم مع الغیر) دینورکه بوندن صکره‌کی امثله‌ده اشبو تعبیرلر استعمال اولنه‌جقدر.

بروجه بالا تشکیل اولنان امثلهٔ مطرده ماضیٔ معلومك امثله‌سی اولوب بونی مجهول قیلمق ایچون فاء الفعلی مضموم عین الفعلی مکسور قیلمق لازمدر او ده مجهولك امثلهٔ مطرده‌سنی حاصل ایدر یعنی بو وجهله شو:

كُتِبَ ـ ماضیٔ مجهول مفرد مذکر غائب معناسی ـ یازلدی برآدم

كُتِبَا ـ « تثنیه « ـ یازلدیلر ایکی آدم

كُتِبُوا ـ « جمع « ـ یازلدیلر آدملر

كُتِبَتْ ـ « مفرد مؤنث غائبه « ـ یازلدی بر قادین

كُتِبَتَا ـ « تثنیه « « « ـ یازلدیلر ایکی قادین

كُتِبْنَ ـ « جمع « « « ـ « قادینلر

كُتِبْتَ ـ « مفرد مذکر مخاطب « ـ یازلدك (برآدمه قارشی)

كُتِبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازلدیکز (ایکی «)

كُتِبْتُمْ ـ « جمع « « « ـ « (آدملره «)

كُتِبْتِ ـ « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ یازلدك (برقادینه «)

كُتِبْتُمَا ـ « تثنیه « « « ـ یازلدکز (ایکی «)

كُتِبْتُنَّ ـ « جمع « « « ـ « (قادینلره «)

كُتِبْتُ ـ « متکلم وحده « ـ یازلدم

كُتِبْنَا ـ « متکلم مع الغیر « ـ یازلدق

صورتله مجهولك امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولور .

آنجق بشنجی بابدن اولان افعال عربیه طبایعه مخصوص اولوب بونلر اساساً صفات لازمه‌دن اولدقلری یعنی [حَسُنَ. سَهُلَ. ظَرُفَ] کبی فعللردن عبارت اولوب اصلنده صفت معناسنی ویردکلری جهتله بونلرك هیچ بر وقتده متعدیلری کلمز بناءعلیه اصلاً لازم اولدقلرندن بونلری مجهول قیلمق ممکن اولماز هرنقدر قیاسله الفاظنی مجهول صورتنه افراغ ممکن ایسه‌ده بی‌معنا قاله‌جقلرندن والفاظدن مراد معنی جهتی اولدیغندن بونلرك مجهول قیلنملری جائز اولماز بناءعلیه بشنجی بابك تصریفاتنده بونکته‌یه دقت ایدلمك لازمدر.

اشبو آلتی بابك معلوم و مجهول امثلهٔ مطرده‌لرینك تصریفنده ملکه استحصالی لازم اولدیغندن جمله‌سی بریرده اوله‌رق بروجه آتی بر مثال تحریر اولندی. شویله که:

برنجی بابده ماضینك امثلهٔ مطرده‌سی

معلوم	مجهول		
سَتَرَ	سُتِرَ	ـ مفرد	مذکر غائب
سَتَرَا	سُتِرَا	ـ تثنیه	مذکر غائب
سَتَرُوا	سُتِرُوا	ـ جمع	مذکر غائب
سَتَرَتْ	سُتِرَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
سَتَرَتَا	سُتِرَتَا	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
سَتَرْنَ	سُتِرْنَ	ـ جمع	مؤنث غائبه

سَتَرْتَ	سُتِرْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُمْ	سُتِرْتُمْ	ـ جمع	
سَتَرْتِ	سُتِرْتِ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
سَتَرْتُمَا	سُتِرْتُمَا	ـ تثنیه	
سَتَرْتُنَّ	سُتِرْتُنَّ	ـ جمع	
سَتَرْتُ	سُتِرْتُ	ـ متکلم وحده	
سَتَرْنَا	سُتِرْنَا	ـ متکلم مع‌الغیر	

﴿ ایکنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطرده‌سی ﴾

حَمَلَ	حُمِلَ	ـ مفرد	مذکر غائب
حَمَلَا	حُمِلَا	ـ تثنیه	
حَمَلُوا	حُمِلُوا	ـ جمع	
حَمَلَتْ	حُمِلَتْ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
حَمَلَتَا	حُمِلَتَا	ـ تثنیه	
حَمَلْنَ	حُمِلْنَ	ـ جمع	
حَمَلْتَ	حُمِلْتَ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ـ تثنیه	
حَمَلْتُمْ	حُمِلْتُمْ	ـ جمع	

حَمَلْتِ	حُمِلْتِ	ــ مفرد	
حَمَلْتُمَا	حُمِلْتُمَا	ــ تثنیه	مؤنث مخاطبه
حَمَلْتُنَّ	حُمِلْتُنَّ	ــ جمع	
حَمَلْتُ	حُمِلْتُ	ــ متكلم وحده	
حَمَلْنَا	حُمِلْنَا	ــ متكلم مع الغير	

{اوچنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی}

فَتَحَ	فُتِحَ	ــ مفرد	
فَتَحَا	فُتِحَا	ــ تثنیه	مذكر غائب
فَتَحُوا	فُتِحُوا	ــ جمع	
فَتَحَتْ	فُتِحَتْ	ــ مفرد	
فَتَحَتَا	فُتِحَتَا	ــ تثنیه	مؤنث غائبه
فَتَحْنَ	فُتِحْنَ	ــ جمع	
فَتَحْتَ	فُتِحْتَ	ــ مفرد	
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ــ تثنیه	مذكر مخاطب
فَتَحْتُمْ	فُتِحْتُمْ	ــ جمع	
فَتَحْتِ	فُتِحْتِ	ــ مفرد	
فَتَحْتُمَا	فُتِحْتُمَا	ــ تثنیه	مؤنث مخاطبه
فَتَحْتُنَّ	فُتِحْتُنَّ	ــ جمع	

فَتَحْتُ	فُتِحْتُ	ـ	متكلم وحده
فَتَحْنَا	فُتِحْنَا	ـ	متكلم مع الغير

{ دردنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

عَلِمَ	عُلِمَ	ـ	مفرد	مذكر غائب
عَلِمَا	عُلِمَا	ـ	تثنيه	مذكر غائب
عَلِمُوا	عُلِمُوا	ـ	جمع	مذكر غائب
عَلِمَتْ	عُلِمَتْ	ـ	مفرد	مؤنث غائبه
عَلِمَتَا	عُلِمَتَا	ـ	تثنيه	مؤنث غائبه
عَلِمْنَ	عُلِمْنَ	ـ	جمع	مؤنث غائبه
عَلِمْتَ	عُلِمْتَ	ـ	مفرد	مذكر مخاطب
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ	تثنيه	مذكر مخاطب
عَلِمْتُمْ	عُلِمْتُمْ	ـ	جمع	مذكر مخاطب
عَلِمْتِ	عُلِمْتِ	ـ	مفرد	مؤنث مخاطبه
عَلِمْتُمَا	عُلِمْتُمَا	ـ	تثنيه	مؤنث مخاطبه
عَلِمْتُنَّ	عُلِمْتُنَّ	ـ	جمع	مؤنث مخاطبه
عَلِمْتُ	عُلِمْتُ	ـ	متكلم وحده	
عَلِمْنَا	عُلِمْنَا	ـ	متكلم مع الغير	

{ بشنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

سَهُلَ	.	ـ مفرد	مذکر غائب
سَهُلَا	.	ـ تثنیه	
سَهُلُوا	.	ـ جمع	
سَهُلَتْ	.	ـ مفرد	مؤنث غائبه
سَهُلَتَا	.	ـ تثنیه	
سَهُلْنَ	.	ـ جمع	
سَهُلْتَ	.	ـ مفرد	مذکر مخاطب
سَهُلْتُمَا	.	ـ تثنیه	
سَهُلْتُمْ	.	ـ جمع	
سَهُلْتِ	.	ـ مفرد	مؤنث مخاطب
سَهُلْتُمَا	.	ـ تثنیه	
سَهُلْتُنَّ	.	ـ جمع	
سَهُلْتُ	.	ـ متکلم وحده	
سَهُلْنَا	.	ـ متکلم مع الغیر	

{ آلتنجی بابدن ماضینك امثلهٔ مطردهسی }

حَسِبَ	حُسِبَ	ـ مفرد	مذکر غائب
حَسِبَا	حُسِبَا	ـ تثنیه	
حَسِبُوا	حُسِبُوا	ـ جمع	

حَسِبَتْ حُسِبَتْ ـ مفرد
حَسِبَتَا حُسِبَتَا ـ تثنیه } مؤنث غائبه
حَسِبْنَ حُسِبْنَ ـ جمع

حَسِبْتَ حُسِبْتَ ـ مفرد
حَسِبْتُمَا حُسِبْتُمَا ـ تثنیه } مؤنث مخاطب
حَسِبْتُمْ حُسِبْتُمْ ـ جمع

حَسِبْتِ حُسِبْتِ ـ مفرد
حَسِبْتُمَا حُسِبْتُمَا ـ تثنیه } مؤنث مخاطبه
حَسِبْتُمْ حَسِبْتُنَّ ـ جمع

حَسِبْتُ حُسِبْتُ ـ متکلم وحده
حَسِبْنَا حُسِبْنَا ـ « مع الغیر

تنبیه ــ عربینك اشبو ماضی صیغه‌سی ترکجه‌نك ماضیٔ شهودیسنه مقابل اولوب لسان عربیده ترکجه‌ده اولدیغی کبی ماضیٔ نقلی صیغه‌سی یوقدر .

فعل مضارع

١٢٢ ــ **فعل مضارع** : ماده‌سیله حدثه هیئتیله حال و استقبال زمانلرینه دلالت ایدن فعللردرکه ثلاثیٔ مجردلرده فاء الفعللری ساکن وعین الفعللری‌ده برنجی بشنجی بابلرده مضموم ایکنجی آلتنجی بابلرده مکسور اوچنجی دردنجی بابلرده مفتوح قلندقدن صوکره (اَتَيْنَ)

کلمه‌سنك حاوی‌اولدیغی درت حرفدن برینی مفتوح اولدیغی‌حالده اولنه کتورمکله یاپیلان کلمه‌لردر .

باب				
۱	يَدْخُلُ .	تَدْخُلُ .	اَدْخُلُ .	نَدْخُلُ
۲	يَجْلِسُ .	تَجْلِسُ .	اَجْلِسُ .	نَجْلِسُ
۳	يَفْتَحُ .	تَفْتَحُ .	اَفْتَحُ .	نَفْتَحُ
٤	يَعْلَمُ .	تَعْلَمُ .	اَعْلَمُ .	نَعْلَمُ
٥	يَسْهُلُ .	تَسْهُلُ .	اَسْهُلُ .	نَسْهُلُ
٦	يَحْسِبُ .	تَحْسِبُ .	اَحْسِبُ .	نَحْسِبُ

کبی که بونلردن اولنه یا داخل اولانلر مضارع معلومك مفرد مذکر غائب صیغه‌سنی و تا داخل اولانلر ینه مضارع معلومك مفرد مذکر مخاطب و مفرد مؤنث غائبه صیغه‌لرینی و همزه داخل اولانلر متکلم وحده‌یی ونون داخل اولانلر متکلم مع‌الغیری تشکیل ایدوب مفرد مؤنث غائبه‌نك آخرینه یا نون علاوه‌سیله مفرد مؤنث مخاطبه صیغه‌سی‌حاصل اولوب بعده غائب ومخاطب مفردلرك آخرلرینه اسملر مثللو الف نون علاوه اولندقده تثنیه‌لری و ینه مذکور مفردلرك آخرلرینه واو نون علاوه ایدلدکده جمع مذکرلری و مفرد مذکر غائبك آخرینه نون کتورمکله جمع مؤنث غائبه‌سی و مفرد مذکر مخاطبك آخرینه ینه نون علاوه‌سیله جمع مؤنث مخاطبه صیغه‌سی‌حاصل اولوب امثلهٔ مطرده‌سی بروجه آتی اولور . یعنی :

يَكْتُبُ ـ فعل مضارع معلوم مفرد مذكر غائب معناسی ـ یازار بر آدم

يَكْتُبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازارلر ایكی »

يَكْتُبُونَ ـ » جمع مؤنث غائبه » ـ یازارلر آدملر

تَكْتُبُ ـ » مفرد » » » ـ یازار برقادین

تَكْتُبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازارلر ایكی »

يَكْتُبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازارلر قاینلر

تَكْتُبُ ـ » مفرد مؤنث مخاطب » ـ یازارسك (برآدمه)

تَكْتُبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازارسكز (ایكی »)

تَكْتُبُونَ ـ » جمع » » » ـ یازارسكز (آدملره)

تَكْتُبِينَ ـ » مفرد مؤنث مخاطبه » ـ یازارسك (برقادینه)

تَكْتُبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازارسكز (ایكی »)

تَكْتُبْنَ ـ » جمع » » » ـ یازارسكز (قادینلره)

أَكْتُبُ ـ » متكلم وحده » ـ یازارم

نَكْتُبُ ـ » متكلم مع الغیر » ـ یازارز

صورتنده معلوم صیغه‌لری ظهور ایدركه بو مضارعی مجهول قیلمق ایچون حرف مضارعنی مضموم وعین الفعلنی مفتوح قیلمق لازمدركه بو حالده‌ده مجهول صورتنك امثلهٔ مطرده‌سی شو :

يُكْتَبُ فعل مضارع مجهول مفرد مذكر غائب معناسی ـ یازیلیر (برآدم)

يُكْتَبَانِ ـ » تثنیه » » » ـ یازیلیرلر (ایكی آدم)

يُكْتَبُونَ ـ » جمع » » » ـ یازیلیرلر (آدملر)

تُكْتَبُ	فعل مضارع مجهول	مفرد مؤنث غائبه	معناسی			ـ	یازیلیر (بر قادین)
تُكْتَبَانِ ـ	»	تثنیه	»	»	»	ـ	(یازیلیرلر (ایکی »)
یُكْتَبْنَ ـ	»	جمع	»	»	»	ـ	یازیلیرلر (قادینلر)
تُكْتَبُ ـ	»	مفرد مذکر مخاطب	»			ـ	یازیلیرسك (بر آدمه)
تُكْتَبَانِ ـ	»	تثنیه	»	»	»	ـ	یازیلیرسکز (ایکی »)
تُكْتَبُونَ ـ	»	جمع	»	»	»	ـ	یازیلیرسکز (آدملره)
تُكْتَبِینَ ـ	»	مفرد مؤنث مخاطبه	»			ـ	یازیلیرسك (بر قادینه)
تُكْتَبَانِ ـ	»	تثنیه	»	»	»	ـ	یازیلیرسکز (ایکی »)
تُكْتَبْنَ ـ	»	جمع	»	»	»	ـ	یازیلیرسکز (قادینلره)
أُكْتَبُ ـ	»	متکلم وحده	»	»		ـ	یازیلیرم
نُكْتَبُ ـ	»	متکلم مع الغیر	»			ـ	یازیلیرز

صورتلرندن عبارت اولورکه اشبو مضارعکده ماضی کبی هر بابدن لایقیله بللنمسی لازم اولدیغندن بروجه آتی برر مثال تحریر اولندی. شویله که:

برنجی بابده مضارعك امثلۀ مطردهسی

معلوم	مجهول		
یَسْتُرُ	یُسْتَرُ	ـ مفرد	مذکر غائب
یَسْتُرَانِ	یُسْتَرَانِ	ـ تثنیه	
یَسْتُرُونَ	یُسْتَرُونَ	ـ جمع	

تَشْتُرُ	تُشْتَرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَشْتُرانِ	تُشْتَرانِ	ـ تثنیه	
يَشْتُرْنَ	يُشْتَرْنَ	ـ جمع	
تَشْتُرُ	تُشْتَرُ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
تَشْتُرانِ	تُشْتَرانِ	ـ تثنیه	
تَشْتُرُونَ	تُشْتَرُونَ	ـ جمع	
تَشْتُرِينَ	تُشْتَرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَشْتُرانِ	تُشْتَرانِ	ـ تثنیه	
تَشْتُرْنَ	تُشْتَرْنَ	ـ جمع	
أَشْتُرُ	أُشْتَرُ	ـ متکلم وحده	
نَشْتُرُ	نُشْتَرُ	ـ متکلم مع الغیر	

ایکنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَحْمِلُ	يُحْمَلُ	ـ مفرد	مذکر غائب
يَحْمِلانِ	يُحْمَلانِ	ـ تثنیه	
يَحْمِلُونَ	يُحْمَلُونَ	ـ جمع	
تَحْمِلُ	تُحْمَلُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَحْمِلانِ	تُحْمَلانِ	ـ تثنیه	
يَحْمِلْنَ	يُحْمَلْنَ	ـ جمع	

تَحْمِلُ	تُحْمَلُ	ـ مفرد	
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	ـ تثنیه	مذکر مخاطب
تَحْمِلُونَ	تُحْمَلُونَ	ـ جمع	
تَحْمِلِينَ	تُحْمَلِينَ	ـ مفرد	
تَحْمِلَانِ	تُحْمَلَانِ	ـ تثنیه	مؤنث مخاطبه
تَحْمِلْنَ	تُحْمَلْنَ	ـ جمع	
أَحْمِلُ	أُحْمَلُ	ـ متکلم وحده	
نَحْمِلُ	نُحْمَلُ	ـ متکلم مع الغیر	

اوچنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطرده‌سی

يَفْتَحُ	يُفْتَحُ	ـ مفرد	
يَفْتَحَانِ	يُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مذکر غائب
يَفْتَحُونَ	يُفْتَحُونَ	ـ جمع	
تَفْتَحُ	تُفْتَحُ	ـ مفرد	
تَفْتَحَانِ	تُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مؤنث غائبه
يَفْتَحْنَ	يُفْتَحْنَ	ـ جمع	
تَفْتَحُ	تُفْتَحُ	ـ مفرد	
تَفْتَحَانِ	تُفْتَحَانِ	ـ تثنیه	مذکر مخاطب
تَفْتَحُونَ	تُفْتَحُونَ	ـ جمع	

تَفْتَحِينَ	تُفْتَحِينَ	ـ مفرد	
تَفْتَحَانِ	تُفْتَحَانِ	ـ تثنيه	مؤنث مخاطبه
تَفْتَحْنَ	تُفْتَحْنَ	ـ جمع	
أَفْتَحُ	أُفْتَحُ	ـ متكلم وحده	
نَفْتَحُ	نُفْتَحُ	ـ متكلم مع الغير	

دردنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطرده سی

يَعْلَمُ	يُعْلَمُ	ـ مفرد	
يَعْلَمَانِ	يُعْلَمَانِ	ـ تثنيه	مذكر غائب
يَعْلَمُونَ	يُعْلَمُونَ	ـ جمع	
تَعْلَمُ	تُعْلَمُ	ـ مفرد	
تَعْلَمَانِ	تُعْلَمَانِ	ـ تثنيه	مؤنث غائبه
يَعْلَمْنَ	يُعْلَمْنَ	ـ جمع	
تَعْلَمُ	تُعْلَمُ	ـ مفرد	
تَعْلَمَانِ	تُعْلَمَانِ	ـ تثنيه	مذكر مخاطب
تَعْلَمُونَ	تُعْلَمُونَ	ـ جمع	
تَعْلَمِينَ	تُعْلَمِينَ	ـ مفرد	
تَعْلَمَانِ	تُعْلَمَانِ	ـ تثنيه	مؤنث مخاطبه
تَعْلَمْنَ	تُعْلَمْنَ	ـ جمع	

أَعْلَمُ أُعْلَمُ ـ متكلم وحده

نَعْلَمُ نُعْلَمُ ـ متكلم مع الغير

بشنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطردهسی

يَسْهُلُ .	ـ مفرد	مذكر غائب
يَسْهُلَانِ .	ـ تثنيه	
يَسْهُلُونَ .	ـ جمع	
تَسْهُلُ .	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَسْهُلَانِ .	ـ تثنيه	
يَسْهُلْنَ .	ـ جمع	
تَسْهُلُ .	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَسْهُلَانِ .	ـ تثنيه	
تَسْهُلُونَ .	ـ جمع	
تَسْهُلِينَ .	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَسْهُلَانِ .	ـ تثنيه	
تَسْهُلْنَ .	ـ جمع	

أَسْهُلُ . ـ متكلم وحده

نَسْهُلُ . ـ متكلم مع الغير

آلتنجی بابده مضارعك امثلهٔ مطرده‌سی

يَحْسِبُ	يُحْسَبُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يَحْسِبانِ	يُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
يَحْسِبُونَ	يُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
يَحْسِبْنَ	يُحْسَبْنَ	ـ جمع	
تَحْسِبُ	تُحْسَبُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
تَحْسِبُونَ	تُحْسَبُونَ	ـ جمع	
تَحْسِبِينَ	تُحْسَبِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَحْسِبانِ	تُحْسَبانِ	ـ تثنيه	
تَحْسِبْنَ	تُحْسَبْنَ	ـ جمع	
أَحْسِبُ	أُحْسَبُ	ـ متكلم وحده	
نَحْسِبُ	نُحْسَبُ	ـ متكلم مع الغير	

تنبيه ـ فعل مضارعك مذكور مثاللرنده محرر كلمات هم حاله هم استقباله دلالت ايدوب اكر استقباله تخصيصی لازم كلورسه اولنه برسين

مفتوحه کتوریلور واکر حاله حصر اولنه‌جق ایسه اولنه بر لام مکسوره
ادخال اولنور :

یَکْتُبُ ـ یی	استقباله تخصیص ایچون ـ سَیَکْتُبُ	
	حاله « « ـ لِیَکْتُبُ	

صورتنه وضع اولنورکه اولوقت :

سَیَکْتُبُ ـ یازاجق

لِیَکْتُبُ ـ یازییور

دیمك اولوب سائر صیغه‌لریده بوصورتله اولور .

١٢٣ ـ **فائده** : ماضیله مضـارعك بروجه بالا مجهول قیلنوب تصریف ایدلملری فعللرك متعدی‌اولملرینه مخصوص اولوب اکر لازم اولورلرسه لازملردن مجهول کلدیکی ایچون اولوقت فعلك مفردمذکر غائبنك مجهول صورتی آلنوب آخرینه (با) حرف جریله یتمش بشنجی ماده‌ده محرر ضمائر متصلهٔ مجروره علاوه اولنه‌رق بروجه آتی تصریف اولنور نته‌کیم : (خرج) لازم اولدیغندن بونی مجهول صورتنده شو :

ماضی	مضارع		
خُرِجَ بِهِ	یُخْرَجُ بِهِ	ـ مفرد	مذکر غائب
« بهما	« بهما	ـ تثنیه	
« بهم	« بهم	ـ جمع	
« بها	« بها	ـ مفرد	مؤنث غائبه
« بهما	« بهما	ـ تثنیه	
« بهن	« بهن	ـ جمع	

خُرجَ بِكَ يُخرَجُ بك ـ مفرد
« بكما « بكما ـ تثنيه } مذكر مخاطب
« بكم « بكم ـ جمع

« بكِ « بك ـ مفرد
« بكَما « بكما ـ تثنيه } مؤنث مخاطبه
« بِكُنَّ « بِكُنَّ ـ جمع

« بى « بى ـ متكلم وحده
« بنا « بنا ـ متكلم مع الغير

وجهله تصريف لازم كلور.

جحد مطلق

١٢٤ — جحد مطلق صيغه‌سى ماضئ منفى معناسنى ويرن كلمه‌دركه فعل مضارعك اولنه بر (لَمْ) كتوريلوب جمع مؤنثلرك نونلرندن ماعدا تثنيه وجمعلرده ومفرد مؤنث مخاطبه‌ده اولان نونلر حذف اولنه‌رق باقى مفردلرك آخرلرى ساكن قيلنمغله امثلهٔ مطرده‌سى حاصل اولور.

لَمْ يَكْتُبْ ـ جحد مطلق معلوم مفرد مذكر غائب معناسى ـ يازمادى برآدم
لم يكتبا ـ « « « « تثنيه « « « ـ يازماديلر ايكى «
لم يكتبوا ـ « « « « جمع « « « ـ يازماديلر آدملر

لم تکتب ـ جحد مطلق معلوم مفرد مؤنث غائبه معناسی ـ یازمادی برقادین

لم تکتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیلر ایکی«

لم یَکْتُبْنَ ـ « « « جمع « « « ـ یازمادیلر قادینلر

لم تکتب ـ « « « مفرد مذکر مخاطب« ـ یازمادك بر آدمه

لم تکتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیکز ایکی«

لم تکتبوا ـ « « « جمع « « « ـ یازمادکز آدملره

لم تکتبی ـ « « « مفرد مؤنث مخاطبه « ـ یازمادك برقادینه

لم تکتبا ـ « « « تثنیه « « « ـ یازمادیکز ایکی«

لم تکتبن ـ « « « جمع « « « یازمادکز قادینلره

لم اَکْتُبْ ـ « « « متکلم وحده« « ـ یازمادم

لم نکتب ـ « « « متکلم مع الغیر « ـ یازمادق

کبی که بونك مجهولیده مضارع مجهولنه وجحد مطلق قاعده‌لرینه تطبیقاً شو :

[لم یُکْتَبْ . لم یُکْتَبَا . لم یُکْتَبُوا . ـ لم تُکْتَبْ . لم تُکْتَبَا . لم یُکْتَبْنَ ـ لم تُکْتَبْ . لم تُکْتَبَا . لم تُکْتَبُوا . ـ لم تُکْتَبِی . لم تُکْتَبَا . لم تُکْتَبْنَ . لم اُکْتَبْ . لم نُکْتَبْ] وجهله تصریف اولنور .

جحد مستغرق

١٢٥ ـ جحد مستغرق صیغه‌سی حدثك وقوعی ملحوظ اولان زماندن تکلمه قدر نفیی افاده ایدن کلمه‌درکه ینه فعل مضارعك اولنه

(لَمَّا) کتوریلوب طبق جحد مطلق کبی تصریف اولندیغندن تفصیل ایدلمدی آنجق معناسنك یعنی (لَمَّا يَكْتُبْ) دینلدکده (هنوز یازمادی) دیمك اولدیغی وبو صورتله دیکرلرینه‌ده تطبیق الزم ایدوکنی نظر امعانه آله‌رق قارئلر طرفندن مفصلاً تصریفی لازمدر.

نفی حال

١٢٦ — نفی حال صیغه‌سی فعل مضارعی حاله تخصیص ایله حالده نفی معناسنی ویرن کلمه‌درکه بوده فعل مضارعك اولنه (ماءنافیه) دینلن (ما) دخولیله طبق مضارع کبی تصریف اولنور .

مایکتبُ	یازمیور	مفرد	مذکر غائب
مایکتبان	یازمیورلر	تثنیه	
مایکتبونَ	یازمیورلر	جمع	
ماتکتبُ	یازمیور	مفرد	مؤنث غائبه
ماتکتبان	یازمیورلر	تثنیه	
مایکتبنَ	یازمیورلر	جمع	
ماتکتبُ	یازمیورسك	مفرد	مذکر مخاطب
ماتکتبان	یازمیورسکز	تثنیه	
ماتکتبونَ	یازمیورسکز	جمع	

ماتكتبينَ - يازميورسك - مفرد	مؤنث مخاطبه
ماتكتبان - يازميورسكز - تثنيه	
ماتكتبنَ - يازميورسكز - جمع	

ماا كتبُ - يازميورم - متكلم وحده

ماتكتبُ - يازميورز - متكلم مع الغير . . . كبى

نفی استقبال

۱۲۷ — نفی استقبال صیغه‌سی: مضارعی استقباله تخصیص ایدوب استقبالده نفی ایدن کلمه‌درکه طبقی نفی حال کبی ایسه‌ده ما یرینه (لاء ناهیه) دینان (لا) کتوریلوب آنك کبی تصریف اولنور بناءً علیه تفصیل ایدلمدی آنجق (لا يَكْتُبُ) دینلدکده معناسنك (یازمیه‌جق) اولدیغی وبو صورتله دیکرلرینه تطبیق الزم ایدوکی نظر امعانه آلنه‌رق قارئلر طرفندن مفصلاً تصریفی لازمدر.

تأکید نفی استقبال

۱۲۸ — تأکیدنفی‌استقبال‌صیغه‌سی : مضارعی استقباله تخصیص ایله استقبالده نفيي تأکید معناسنه کلن کلمه‌درکه مضارعك اولنه بر (لَنْ) کتورمکله وجحد مطلق اصولیله تصریف اولنور آنجق جحد مطلقده آخرلری ساکن اولانلر اشبو تأکید نفی استقبالده مفتوح اولورلر .

لَنْ يَكْتُبَ ـ البته يازميه‌جق ـ مفرد			
لن يكتبا ـ البته‌يازميه‌جقلر ـ تثنيه	مذكر غائب		
لن يكتبوا ـ « « ـ جمع			
لن تَكْتُبَ ـ البته يازميه‌جق ـ مفرد			
لن تكتبا ـ « يازميه‌جقلر ـ تثنيه	مؤنث غائبه		
لن يَكْتُبْنَ ـ « « ـ جمع			
لن تكتبَ ـ البته يازميه‌جق ـ مفرد			
لن تكتبا ـ « يازميه‌جقسكز ـ تثنيه	مذكر مخاطب		
لن تكتبوا ـ « « ـ جمع			
لن تكتبى ـ « يازميه‌جقسك ـ مفرد			
لن تكتبا ـ « يازميه‌جقسكز ـ تثنيه	مؤنث مخاطبه		
لن تكتبْنَ ـ « « ـ جمع			

لن اَكْتُبَ ـ « يازمام « ـ متكلم وحده

لن نَكْتُبَ ـ « يازمايز« ـ « مع الغير . . . كبى

فعل امر

١٢٩ ـــ امر صيغه‌سى حاضره وغائبه عائد اولمق اوزره (امر حاضر) و (امر غائب) ناملريله ايكى نوعدر .

امر حاضر ـــ مخاطبه حدثك امرينى شامل اولان صيغه‌دركه بالطبع

متکلم ایله غائب صیغه‌لرندن بری اولدیغی ایچون امثلهٔ مطرده‌سی مخاطب صورتنك مذکر ومؤنثلرینه کوره مفرد تثنیه جمعلرندن عبارت آلتی صیغه‌در.

اشبو امر حاضرك معلومی مضارعك مفرد مخاطبندن حرف مضارعت حذف اولنه‌رق یرینه عین الفعلی مضموم اولانلرده برهمزهٔ مضمومه وعین الفعلی مفتوح ومکسور اولانلرده برهمزهٔ مکسوره کتوردکدن صکره جحد مطلقك مخاطب صیغه‌لری کبی تصریف اولنه‌رق حاصل اولور.

باب	مذکر مفرد	مذکر تثنیه	مذکر جمع	مؤنث مفرد	مؤنث تثنیه	مؤنث جمع
١	اُكْتُبْ	اُكْتُبَا	اُكْتُبُوا	اُكْتُبِي	اُكْتُبَا	اُكْتُبْنَ
٢	اِحْمِلْ	اِحْمِلَا	اِحْمِلُوا	اِحْمِلِي	اِحْمِلَا	اِحْمِلْنَ
٣	اِفْتَحْ	اِفْتَحَا	اِفْتَحُوا	اِفْتَحِي	اِفْتَحَا	اِفْتَحْنَ
٤	اِعْلَمْ	اِعْلَمَا	اِعْلَمُوا	اِعْلَمِي	اِعْلَمَا	اِعْلَمْنَ
٥	اُسْهُلْ	اُسْهُلَا	اُسْهُلُوا	اُسْهُلِي	اُسْهُلَا	اُسْهُلْنَ
٦	اِحْسِبْ	اِحْسِبَا	اِحْسِبُوا	اِحْسِبِي	اِحْسِبَا	اِحْسِبْنَ

کبی اولوب معناسیده برنجی‌یه کوره (یاز . یازك . یازیکز) دن عبارتدر.

آنجق مجهول صورتی مضارع مجهولك مخاطب صیغه‌لرینك اوللرینه طوغریدن طوغری‌یه بر لام مکسوره علاوه‌سیله و آخرلرینی ساکن قیلمقله اولورکه بونده متکلم صورتلری دخی اولدیغندن و آلتی بابده‌ده

عینی وجهله تشکیل اولندیغندن بروجه آتی برمثال ایرادیله اکتفا اولندی .

لِتُكْتَبْ - یازیل - مفرد
لِتُكْتَبَا - یازیلك - تثنیه } مذکر
لِتُكْتَبُوا - یازیلکز - جمع

لِتُكْتَبِی - یازیل - مفرد
لِتُكْتَبَا - یازیلك - تثنیه } مؤنث
لِتُكْتَبْنَ - یازیلکز - جمع

لِأُكْتَبْ - یازیله‌یم - متکلم وحده

لِنُكْتَبْ - یازیله‌لم - « مع الغیر ... کبی

١٣٠ امر غائب — غائبه حدثك امرینی شامل اولان کلمه‌لردرکه بودخی امر حاضر کبی آلتی صیغه‌دن عبارتدر صورت تشکیلی ایسه مضارعك غائب صیغه‌لرینك معلوم و مجهوللرینك اوللرینه برر لام مکسوره علاوه‌سیله وجحد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومندن معلومی مجهولندن مجهولی حاصل اولور .

معلومه مثال

لِيَكْتُبْ - یازسون - مفرد
لِيَكْتُبَا - یازسونلر - تثنیه } مذکر
لِيَكْتُبُوا - « - جمع

لِتَكْتُبْ ـ یازسون ـ مفرد
لِتَكْتُبَا ـ یازسونلر ـ تثنیه } مؤنث
لِتَكْتُبْنَ ـ « ـ جمع

مجهوله مثال

لِيُكْتَبْ ـ یازیلسون ـ مفرد
لِيُكْتَبَا ـ یازیلسونلر ـ تثنیه } مذکر
لِيُكْتَبُوا ـ « ـ جمع

لِتُكْتَبْ ـ یازیلسون ـ مفرد
لِتُكْتَبَا ـ یازیلسونلر ـ تثنیه } مؤنث
لِيُكْتَبْنَ ـ « ـ جمع

فعل نهی

١٣١ ــ نهی صیغه‌سیده حاضر وغائب اوله‌رق ایکی نوعدر . نهی حاضر ــ حاضردن یعنی مخاطبدن حدثی نهی ایتمك معناسنی ویرن فعلدرکه فعل مضارع معلوم و مجهولك مخاطبلری اولرینه (لاء ناهیه) دنیلان (لا) نك ادخالی و جحد مطاقك مخاطب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور وبونلرك مجهوللرنده امرحاضرده اولدیغی کبی متکلم صورتلری دخی بولنور .

معلومه مثال

لاتَكْتُبْ	یازمه	مفرد	مذكر
لاتكتبا	یازمه‌یك	تثنیه	
لاتَكْتُبُوا	یازمه‌یكز	جمع	
لاتَكْتُبِی	یازمه	مفرد	مؤنث
لاتكتبا	یازمه‌یك	تثنیه	
لاتَكْتُبْنَ	یازمه‌یكز	جمع	
لااَكْتُبُ	یازمیه‌یم	متكلم وحده	
لانَكْتُبُ	یازمیه‌لم	« مع الغیر	

مجهوله مثال

لاتُكْتَبْ	یازیله	مفرد	مذكر
لاتُكْتبا	یازیله‌یك	تثنیه	
لاتُكْتَبُوا	یازیله‌یكز	جمع	
لاتُكْتَبِی	یازیله	مفرد	مؤنث
لاتُكْتبا	یازیله‌یك	تثنیه	
لاتُكْتَبْنَ	یازیله‌یكز	جمع	
لااُكْتَبْ	یازیلیه‌یم	متكلم وحده	
لانُكْتَبْ	یازیلیه‌لم	« مع الغیر .. كبی.	

١٣٢ — نهی غائب : غائبدن حدثی نهی ایتمك معناسنه اولان فعلدرکه مضارعك معلوم ومجهولنك غائبلری اولنه لاء ناهیه‌نك ادخالی وجحد مطلقك غائب صورتیله تصریف اولنه‌رق معلومدن معلومی مجهولدن مجهولی حاصل اولور .

معلومه مثال

لا یَكْتُبْ	یازمسون	مفرد	مذكر
لا یكتبا	یازمسونلر	تثنیه	
لا یكتبوا	»	جمع	
لا تَكْتُبْ	یازمسون	مفرد	مؤنث
لا تكتبا	یازمسونلر	تثنیه	
لا تكتبن	»	جمع	

مجهوله مثال

لا یُكْتَبْ	یازیلمسون	مفرد	مذكر
لا یُكتبا	یازیلمسونلر	تثنیه	
لا یُكتبوا	»	جمع	
لا تُكْتَبْ	یازیلمسون	مفرد	مؤنث
لا تُكتبا	یازیلمسونلر	تثنیه	
لا تكتبن	»	جمع	

فعل تعجب

١٣٣ -- **فعل تعجب** : هیئتیله انشاء تعجبه وضع اولنان فعلدرکه (مائی) و(بائی) نامل‌ریله ایکی نوعدر.

١٣٤ -- **فعل تعجب مائی** -- فعل مضارع معلومك مفرد متکلم صیغه‌سنك عین الفعلیله لام الفعلنی مفتوح قیلوب اولنه بر (ما) کتورمك وبعده آخرلرینه یتمش بشنجی ماده‌ده مذکور ضمائر متصله‌یی علاوه ایلمکله اوندرت صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌یی حاصل اولورکه بونك مجهولی اولماز.

مذکر غائب	ما اَکْتَبَهُ	نه عجب یازدی	مفرد	
	ما اکتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
	ما اکتبهم	« «	جمع	
مؤنث غائبه	ما اکتبها	« یازدی	مفرد	
	ما اکتبهما	« یازدیلر	تثنیه	
	ما اکتبهن	« «	جمع	
مذکر مخاطب	ما اکتبكَ	« یازدك	مفرد	
	ما اکتبکما	« یازدکز	تثنیه	
	ما اکتبکم	« «	جمع	
مؤنث مخاطبه	ما اکتبكِ	یازدك «	مفرد	
	ما اکتبکما	یازدکز	تثنیه	
	ما اکتبکن	« «	جمع	

ما اکتبنی – « یازدم – متکلم وحده
ما اکتبنا – « یازدق – « مع الغیر . . . کبی .

۱۳۵ – فعل تعجب بائی – فعل مضارع مفرد متکلمنک عین الفعلی مکسور ولام الفعلی ساکن قیلدقدن صکره آخرینه یتمش بشنجی ماده‌ده محرر ضمائر متصلهٔ مجروره‌یی (با) حرف جریله برلکده علاوه ایتمکله حاصل اولور وبونکده مجهولی یوقدر. معناسیده مألی کبیدر.

أَکْتِبْ بِهِ	–	مفرد	مذکر غائب
» بهما	–	تثنیه	مذکر غائب
» بهم	–	جمع	مذکر غائب
» بها	–	مفرد	مؤنث غائبه
» بهما	–	تثنیه	مؤنث غائبه
» بهن	–	جمع	مؤنث غائبه
» بِكَ	–	مفرد	مذکر مخاطب
» بِكُما	–	تثنیه	مذکر مخاطب
» بِكُمْ	–	جمع	مذکر مخاطب
» بِكِ	–	مفرد	مؤنث مخاطبه
» بکما	–	تثنیه	مؤنث مخاطبه
» بِكُنَّ	–	جمع	مؤنث مخاطبه
» بی	–	متکلم وحده	
» بنا	–	مع الغیر . . . کبی	

١٣٦ ــ **اخطار** : کتب قدیمهٔ عربیه‌ده فعل تعجبلری اولی ثانیه ناملریله تفریق ایدرلر یعنی بوراده مائی دیدیکمزه اولی، بائی دیدیکمزه ثانیه تسمیه ایدرلر.

فصل ثانی

فرع فعل

١٣٧ ــ **فرع فعللر** ــ اسم فاعل . اسم مفعول . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضیل ـ دینیلان بش صیغه‌دن عبارتدرکه بروجه‌آتی تعریف اولنورلر.

١٣٨ ــ **اسم فاعل** : لسان عربیده (مَا اشْتُقَّ من فعل لمن قام به‌الفعل بمعنى الحدث) صورتیله تعریف اولنورکه [حدث معناسی کندیسنده قائم اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم‌فاعل مضارع معلومدن مشتق اوله‌رق مفرد مذکری ثلاثیٔ مجردلرده (فاعِلٌ) وزننده بولنور و بونك آخرینه تاء تأنیث علاوه‌سیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیه‌لری اسملر مثللو الف نون ایله وجمعلریده مذکرده جمع مذکر سالم اصولی اولان واو نون ایله ومؤنثلرده جمع مؤنث سالم اصولی اولان الف تاء ایله یاپیله‌رق آلتی صیغه حاصل اولورکه امثلهٔ مطرده‌سی شو :

کاتِبٌ —	یازان —	مفرد	مذکر
کاتِبانِ —	یازانلر —	تثنیه	
کاتِبُونَ —	« —	جمع	
کاتِبَةٌ —	یازان —	مفرد	مؤنث
کاتِبتانِ —	یازانلر —	تثنیه	
کاتِباتٌ —	« —	جمع	

صورتله ایسه‌ده اشبو اسم فاعلك جمع مذکرنده [فُعّالٌ فُعَّلٌ فَعَلَةٌ] وزنلرنده جمع مؤنث و (فَواعِلُ) وزننده جمع مکسر صیغه‌لری دخی واردرکه بوحاله کوره اسم فاعلك اصل امثله‌سی شو :

کاتب	—	مفرد		مذکر
کاتبان	—	تثنیه		«
کاتبون	—	جمع	«	سالم
کُتّابٌ	—	«	«	مکسر
کُتَّبٌ	—	«	«	«
کَتَبَةٌ	—	«	«	«
کاتِبَةٌ	—	مفرد		مؤنث
کاتبتان	—	تثنیه		«
کاتبات	—	جمع	«	سالم
کَواتِبٌ	—	«	«	مکسر

اسم مفعول

١٣٩ — اسم مفعول : لسان عربیده [ماشتق من فعل لمن وقع علیه الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك کندی اوزرنده واقع اولدیغنه دلالت ایتمك اوزره فعلدن مشتق اولان اسم دیمکدر].

اسم مفعول فعل مضارعك مجهولندن مشتق اوله‌رق مفرد مذکری ثلاثیٔ مجردلرده (مَفْعُولٌ) وزننده بولنور وبونك آخرینه تاء تأنیث علاوه‌سیله مفرد مؤنثی حاصل اولوب تثنیه‌لری اسملر مثللو آخرلرینه الف نون الحاقیله وجمع مذکری جمع مذکر سالملر کبی واو نون علاوه‌سیله وجمع مؤنثی دخی جمع مؤنث سالملر مثللو مفرد مذکرینك آخرینه الف تا ضمی ایله اولوب جمع مذکرلرنده مکسر اوله‌رق برده (مفاعیل) صیغه‌سی واردرکه بو حالده امثلهٔ مطرده‌سی شو :

مَكْتُوبٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مذکر
مکتوبانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه »
مکتوبونَ	ـ »	ـ جمع » سالم
مکاتیب	ـ »	ـ » » مکسر
مکتوبةٌ	ـ یازیلان	ـ مفرد مؤنث
مکتوبتانِ	ـ یازیلانلر	ـ تثنیه »
مکتوبات	ـ »	ـ جمع »

یدی صیغه‌دن عبارت اولور .

تنبیه — بو صورتله اولان اسم مفعوللر فعل متعدیلردن اولوب لازملر یاپلمق لازم کلنجه قیاساً یاپیلان مفرد مذکر صیغه‌سنك آخرینه باحرف جریله ضمائر متصله برلکده اوله‌رق کتوریلوب شو :

معقود بِهِ
« بهما
« بهم
« بها
« بهما
« بهن
معقود بكَ
« بكما
« بكم
« بكِ
« بكما
« بكن
« بی
« بنا

صورتله تصریف اولنور .

فائده — ثلاثیٔ مجرد فعللرك بعضیلرندن نادر اوله‌رق (فَعِیلْ) وزننده [قَتِیلْ . جَرِیحْ] کبی سماعی اسم مفعوللر دخی واردر .

مبالغهٔ فاعل

١٤٠ — مبالغهٔ فاعل صیغه‌سی : [حدث کنسدنده کثرتله قائم اولان ذاته دلالت ایدن صیغه‌در] که قیاسی اولان حالی مادهٔ فعلك عین الفعلنی مشدد قیلمق وعین‌الفعل ایله لام‌الفعل اراسنه بر الف کتوره‌رك (فَعّالٌ) وزننه ارجاع ایتمکله مفرد مذکری حاصل اولور وطبقی اسم فاعل کبی مؤنث و تثنیه و جمعلری دخی تشکیل اولنه‌رق آلتی صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مطرده‌سی حاصل اولورکه آنلرده شو :

کَتّابٌ	— چوق یازان	— مفرد		
کَتّابانِ	— « یازانلر	— تثنیه	مذکر	
کَتّابونَ	— « «	— جمع		
کَتّابةٌ	— « یازان	— مفرد		
کَتّابتانِ	— « یازانلر	— تثنیه	مؤنث	
کَتّاباتٌ	— « «	— جمع		

صورتلردن عبارتدر .

فائده — مبالغهٔ فاعلك سماعی اوله‌رق دها بر چوق وزنلری واردرکه تکثیر معلومات ضمننده بروجه آتی اون آلتی وزنی یازلدی:

فَعُولٌ وزننده ـ شکور
کذوب
ودود
صبور

فِعِّیلٌ « ـ صدیق
قدیس
فُعّالٌ « ـ کبار
عجاب
طوال
فاعِلَةٌ « ـ راویة
فَعُولَةٌ « ـ عروفة
فَعُّولٌ « ـ قیوم
فُعَلَةٌ « ـ ضحکة
فاعُولٌ « ـ فاروق
فَعِل « ـ یَقظ
فَعِلٌ « ـ حذر
ـ نهم
ـ شره
فَعِیلٌ « ـ رحیم
« ـ علیم
فُعُلٌ « ـ غفل
مِفْعالٌ « ـ مسقام
ـ مقدام
ـ مکثار
ـ مدرار

مِفْعِيلٌ « ـ مسكين
مِفْعالَةٌ « ـ مجزامة

اسم تفضيل

١٤١ — اسم تفضيل صيغه‌سی : [فعلك اصلنده غیراوزرینه زیاده‌لکی اولان ذاته دلالت ایدن اسمدر] كه مادۀ فعلك اولنه برهمزۀ مفتوحه کتوروب کلمه‌یی (اَفْعَلُ) وزننه ارجاع ایله مفرد مذکری و آخرینه یاصورتنده برالف مقصوره کتوروب (فُعْلیٰ) وزننه ارجاع ایله مفرد مؤنثی حاصل اولور وتثنیه‌لریله جمعلری اسم‌فاعل کبی یاپیله‌رق آلتی صیغه‌سی ظاهر اولورکه بوماده الوان وعیوبه مخصوص اولان افعالدن کلمز وبوحاله کوره امثلۀ مطرده‌سی شو :

اَکْتَبُ	ـ دها زیاده یازان	ـ مفرد		
اکتبانِ	ـ « « یازانلر	ـ تثنیه	مذکر	
اکتبون	ـ « « «	ـ جمع		
کُتْبیٰ	ـ « « یازان	ـ مفرد		
کُتْبَیانِ	ـ « « یازانلر	ـ تثنیه	مؤنث	
کُتْبَیاتٌ	ـ « « «	ـ جمع		

صورتلری اولوب بونك جمع مذکرنده (اَفاعِلْ) و جمع مؤنثنده (فُعَلُ) وزنلرنده برده جمع مکسرلری اولدیغندن مجموع امثله‌سی شو وجهله :

اَكْتَبُ ــ مفرد مذكر
اكتبان ــ تثنیه »
اكتبون ــ جمع » سالم
اكاتب ــ » » مكسر
كُتْبىٰ ــ مفرد مؤنث
كتبيانِ ــ تثنیه »
كتبيات ــ جمع مؤنث سالم
كُتَبُ ــ » » مكسر ... اولور .

صفت مشبهه

١٤٢ — صفت مشبهه : لسان عربیده [ما اشتق من فعل لمن قام به بمعنی الثبوت] صورتیله تعریف اولنورکه [معنای فعلك كندیسنده ثبوت اوزره بولندیغنه دلالت ایچون فعلدن مشتق اولان صفت دیمكدر] كه بو صورتله معنای ثبوتی حائز اولان فعل لازم اولدیغندن صفت مشبهه اساساً فعل لازمدن مشتق دیمك ایسه‌ده قیاسی صورتی اولمیوب سماعی اوله‌رق [فَعَلْ . فَعْلْ . فَعِيلْ . فَيْعِلْ . اَفْعَلْ . فَعْلاٰنْ . فُعٰالْ .] وزنلرنده بولنوب بونلردن اك زیاده مستعمل اولانی (فَعِيلْ) وزنی اولدیغی كبی الوان وعیوبه مخصوص اولانلرده‌ده دائما (اَفْعَلْ) وزنی جاریدركه بونلر :

فَعَلْ وزننده ــ حَسَنْ

فَعْل « ـ سهل
صعب
فَعِيل « ـ کریم
طویل
فَيْعِل « ـ سیّد
جیّد
اَفْعَل « ـ ابیض
احمر
اعوج
فَعْلان « ـ سکران
کسلان
فُعال « ـ شجاع
فَعال « ـ جَبان

کبی کلمه‌لردن عبارت اولوب اسم فاعللر کبی تثنیه جمع و مؤنث اولورلر . شو :

حَسَنٌ ـ مفرد		
حسنان ـ تثنیه	مذکر	
حسنون ـ جمع		
حسنة ـ مفرد		
حسنتانِ ـ تثنیه	مؤنث	
حسنات ـ جمع		

و [طَویلٌ . طویلان . طویلون ـ طویلة . طویلتان . طویلات] کبی .

فصل ثالث

اسماء مشتقه

١٤٣ ـ فعلدن مشتق اولان اسملر [اسم زمان . اسم مکان . اسم آلت . اسم منسوب . اسم تصغیر] ناملریله بش نوعدرکه بروجه آتی بیان اولنورلر :

اسم مکان

١٤٤ ـ اسم مکانه : [هومادل علی موضع وقوع الفعل] صورتیله تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی موضعه دلالت ایدن اسم] دیمك اولوب ثلاثیٔ مجردلرده فعل مضارع معلومك یای مضارعتنی میم مفتوحه‌یه قلب ایله کلمه‌یی [مَفْعَلٌ] وزننه تحویل ایله اولوب تثنیه‌سی اسملر کبی الف نون علاوه‌سی و جمعی دخی جمع مکسر اوله‌رق [مَفَاعِلُ] وزننده کلورکه شو :

مَکْتَبٌ ـ یازی یازاجق یر ـ مفرد
مکتبان ـ « ایکی یر ـ تثنیه
مکاتِبُ ـ « یرلر ـ جمع

اسم زمان

١٤٥ ـ اسم زمانه : [هومادل علی وقت وقوع الفعل] صورتیله

تعریف اولنورکه [حدثك واقع اولدیغی زمانه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب لفظ جهتیله هرخصوصده اسم مکان کبی اولوب یالکز معنا جهتیله فرق اولنور. یعنی :

مَكْتَبٌ – یازی یازاجق زمان

مَكْتَبَانِ – » » زمانلر

مکاتبُ – » » »

صورتنده معنالر دکیشور .

١٤٦ — فائده : بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله عربینك مصدر میمیسی دخی اشبو اسم زمان واسم مکانلرك وزننده اولدیغندن لفظاً مصدر میمی اسم زمان اسم مکانك مشترك اولدیغی وفقط معنا جهتیله تفریق اولندقلری وبرنجی اوچنجی دردنجی بشنجی بابلردن عین الفعلك فتحیله بروجه بالا [مَفْعَلْ] وزننده کلوب یالکز [مَطْلِعْ . مَغْرِبْ . مَسْجِدْ . مَشْرِقْ . مَجْزِرْ . مَنْبِتْ . مَسْكِنْ . مَنْسِكْ . مَغْرِقْ . مَسْقِطْ . مَحْشِرْ ، مَجْمِعْ .] کلمه‌لری مذکور بابلردن اولدقلری حالده شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله کلدکلری وایکنجی ایله آلتنجی بابلردن مصدر میمی ینه عین الفعلك فتحیله واسم زمانلرایله اسم مکانلرده عین الفعلك کسریله کلوب یالکز بو ایکی بابك مصدر میمیلردن [مَرْجِعْ . مَصِيرْ] کلمه‌لرینك شاذ اوله‌رق عین الفعلك کسریله وارد اولدیغی اخطار اولنور .

اسم آلت

١٤٧ — اسم آلت : [هو مایدل علی واسطة الایصال اثر الفعل

الی المفعول] صورتیله تعریف اولنوب [فعلك اثرینی مفعوله ایصال ایتمکه واسطه اولان شیئه دلالت ایدن اسم دیمکدر] که شو تعریفه کوره بالکز فعل متعدیلردن مشتق اوله‌جغی منفهم اولور وطبقی مصدرمیمی اسم زمان اسم مکانلر کبی ایسه‌ده بونك اولنده اولان میم مکسور اولور وسماعی اوله‌رق [مِفْعَلْ . مِفْعال . مِفْعَلَة] وزنلرنده بولنور . نته‌کیم :

مِفْعَلُ وزننده ـ مِبْرَدْ
مِبْضَغ
مِفْعال « ـ مِفْتاح
مِقْراص
مِیزان
مِفْعَلَه « ـ مِكْنَسَه

کلمه‌لری اویله‌جه واقع اولمشلردر اما بونك برنجی‌وزنی بردرجه‌یه قدر مطرد اولوب اسم زمانلر کبی تثنیه وجمع دخی اولور [مِبْرَدْ . مِبْرَدانِ . مبارِدُ] کبی .

اسم منسوب

١٤٨ ـــ مشتق اولان اسم منسوبلر ثلاثئ مجرد مصدرلرك آخرلرینه اسملرده اولدیغی کبی بریای مشدده علاوه‌سیله حاصل اولورکه مؤنثده آخرینه تاء تأنیث کتورملك و تثنیه‌لرنده الف نون وجمع

مذکرنده واو نون وجمع مؤنثده الف تا علاوه ایتمکله التی صیغه‌سی ظاهر اولور :

کَتْبِیٌّ	ـ مفرد	مذکر	
کتبیّان	ـ تثنیه		
کتبیّون	ـ جمع		
کَتْبِیَّةٌ	ـ مفرد	مؤنث	... کبی
کتبیّتان	ـ تثنیه		
کتبیّات	ـ جمع		

اسم تصغیر

١٤٩ ـــ مشتق اولان اسم تصغیرلر ثلاثیٔ مجرد مصدرلرینی طبق اسملر کبی تصغیر ایتمك ویـنـه انلر مثللو تثنیه وجمع ایتمك ایله حاصل اولورلر .

کُتَیْبٌ	ـ مفرد	مذکر	
کتیبان	ـ تثنیه		
کتیباتٌ	ـ جمع		
کُتَیْبَةٌ	ـ مفرد	مؤنث	کبی ..
کتیبتان	ـ تثنیه		
کتیبات	ـ جمع		

١٥٠ ـــ متقدمـین علمای عرب ذات فعللرك مفرد مذکر

غائبلرله فرع فعل واسماء مشتقه‌نك مفردلرینی برابرابه جمع وبروزنده اولان مصدر میمی ایله اسم زمان و اسم مکانی برکلمه‌ده بیان ایدرك جمله‌سنی یکرمی درت صیغه اعتباریله اسمنه‌ده [امثلهٔ مختلفه] تسمیه ایتمشلردرکه بونلرك بوصورتله ازبر ایدلمسنده فوائد عظیمه موجود اولدیغندن بزده آنلرك ترتیبی اوزره مذکور امثلهٔ مختلفه‌یی بروجه آتی تحریر ایلدك :

امثلهٔ مختلفه

كَتَبَ	ـ فعل ماضی معلوم مفردمذکرغائب معناسی						ـ یازدی
یَكْتُبُ	ـ « مضارع	»	»	»	»		ـ یازار
كَتْبًا	ـ مصدر غیر میمی	«	»	»	»		ـ یازمق
كَاتِبٌ	ـ اسم فاعل مفرد مذکر			»	»		ـ یازان
مَكْتُوبٌ	ـ « مفعول	»	»	»	»		ـ یازیلان
لَمْ یَكْتُبْ	ـ جحدمطلق معلوم مفرد مذکر غائب معناسی						ـ یازمازمادی
لَمَّا یَكْتُبْ	ـ « مستغرق	«	»	»	»		ـ حالا یازمادی
مَا یَكْتُبُ	ـ نفی حال معلوم	»	»	»	»		ـ یازمیور
لَا یَكْتُبُ	ـ « استقبال «	»	»	»	»		ـ یازمیاجق
لَنْ یَكْتُبَ	ـ تأکید نفی استقبال «	«	»	»	»		ـ البته «
لِیَكْتُبْ	ـ امر غائب معلوم	«	»	»	»		ـ یازسون
لَا یَكْتُبْ	ـ نهی «	«	»	»	»	»	ـ یازماسون

اُكْتُبْ	ـ امر حاضر معلوم مفرد مذكر غائب معناسی	ـ یاز
لاتَكْتُبْ	ـ نهی « « « « « «	ـ یازمه
مَكْتَبْ	ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مكان« «	یازمق زمان ومكانی
مِكْتَبْ	ـ اسم آلت « « « « «	ـ یازاجق آلت
كَتْبَةً	ـ مصدر مره « « « « «	ـ بر كره یازمق
كِتْبَةً	ـ « نوع « « « « «	ـ بردرلو «
كُتَيْبٌ	ـ اسم تصغیر « « « « «	ـ یازمیه جق
كَتْبِیٌّ	ـ اسم منصوب« « « « «	ـ یازمغه منسوب
كَتّابٌ	ـ مبالغهٔ اسم فاعل « « « «	ـ چوق یازان
اَكْتَبُ	ـ اسم تفضیل « « « «	ـ اك چوق یازان
مااَكْتَبَهُ	ـ فعل تعجب مائی « « « «	ـ نه عجب یازدی
اَكْتِبْ بِهِ	ـ « بائی « « « « «	ـ « «

تنبیه — اشبو امثلهٔ مختلفه‌یی آلتی بابك هر برندن برقاچ كلمه‌یه تطبیق ایله بشقه بشقه یازارق تصریف ایتمك الزم اولدیغندن بوكا دقت ایدلمسی اخطار اولنور .

نوع ثانی

رباعیٔ مجرد

١٥١ — افعال عربیه‌ده رباعیٔ مجردلر ایچون یالكز بر باب

واردرکه ماضیسی یووارلامق معناسنه اولان مصدرلردن [دَحْرَجَ] کبی [فَعْلَلَ] و مضارعی [يُدَحْرِجُ] کبی [يُفَعْلِلُ] ومصدری دَحْرَجَةً وَدِحْراجاً] کبی [فَعْلَلَةً وَفِعْلالاً] وزنلرنده بولنور .

بونك ذوات افعالندن [جحد مطلق . جحد مستغرق . نفی حال نفی استقبال . تأکید نفی استقبال . امر غائب . نهی غائب . نهی حاضر] صیغه‌لری ثلاثیٔ مجردلرده بیان اولنان قواعده تماماً موافق اوله‌رق یاپیلورلر دیکری ایسه بروجه آتی قواعدله حاصل اولور. شویله‌که:

١٥٢ — اسم فاعل : رباعیٔ مجردلرده کندی مضارع معلوملرینك مضارعت حرفنی برمیم مضمومه‌یه تبدیل ایله حاصل اولور.

يُدَحْرِجُ - دن - مُدَحْرِجٌ . . . کبی .

١٥٣ — فائده: زیرده بیان اولنه‌جق مزیداتدن دخی اسم فاعل بوصورتله کاورسه‌ده آنجق آخرینك ماقبلی مکسور اولمیانلرده مکسور قیلنور :

يَتَكَلَّمُ - دن - مُتَكَلِّمٌ . . . کبی

١٥٤ — اسم مفعول : رباعیٔ مجردك اسم مفعولی کندی مضارع مجهولنك حرف مضارعنی میم مضمومه‌یه تحویل ایله اولور :

يُدَحْرَجُ - دن - مُدَحْرَجٌ . . . کبی

١٥٥ — فائده: مزیداتده دخی اسم مفعوللر طبق رباعیلر کیدر.

يُتَكَلَّمُ - دن - مُتَكَلَّمٌ . . . کبی

١٥٦ -- امر حاضر : رباعئ مجردك امر حاضری ماضئ معلومندن آخرینی ساکن وآخرینك ماقبلنی مکسور قیلمغله اولور .

دَحْرَجَ - دن - دَحْرِجْ . . . کبی

١٥٧ -- مصدر میمی : رباعئ مجردك مصدر میمیسی طبق اسم مفعولی کبیدر .

١٥٨ -- اسم زمانه : بودخی اویلهدر .

١٥٩ -- اسم مکانه : بودخی اویلهدر .

١٦٠ -- فائده : مزیداتك دخی مصدر میمی واسم زمان واسم مکانلری کندی اسم مفعوللری کبیدر .

١٦١ -- اسم آلت : ثلاثئ مجردلرده کندینه مخصوص اوزاندن عبارت اولمقله رباعی ومزیداتدن کلمز .

١٦٢ -- مصدر مره : ثلاثئ مجردلرك غیریسنده آخری تالی مصدر وار ایسه عددی مشعر اولان (واحدةً) کبی بر شیله وصف اولنور . اکر مصدرك آخرنده تاء یوغیسه یالکز تا کتوریلور .

١ - دحرجة - دن - دحرجةً واحدةً

٢ - اکرام - « - اکرامةً . . . کبی

١٦٣ -- مصدر نوع : ثلاثئ مجردك غیریسنده مصدرك آخرنده تاء وار ایسه بروصف علاوه اولنور . اکر تاء یوق ایسه کتوردکدن صکره ینه بروصف علاوه ایدیلور .

١ ـ زلزلةً ـ دن ـ زلزلةً شديدةً

٢ ـ اكرام ـ « ـ اكرامةً لائقةً . . كبى

١٦٤ ـ **اسم تصغیر** : رباعیٔ مجردلرده عینی اسملر کیدر .

دحرج ـ دن ـ دُحَيرِجْ . . . كبى

١٦٥ ـ **فائده** : مزيداتدن اسم تصغير كلمز .

١٦٦ ـ **اسم منسوب** : رباعیٔ مجردلرك اسم منسوبلری اسملری کیدر .

زلزلة ـ دن ـ زلزلىٌّ . . . كبى

١٦٧ ـ **فائده** : مزیداتك اسم منسوبلری اکثریا اسم فاعللرندن وبعضاً مصدر واسم مفعول واسماء مشتقه‌سندن اسملر کبی یاپیلور .

١٦٨ ـ **مبالغهٔ فاعل** : رباعیٔ مجرددن كلمز .

١٦٩ ـ **فائده** : مزيداتدن دخی رباعیٔ مجرد كلمز .

١٧٠ ـ **اسم تفضيل** : رباعیٔ مجرددن كلمز .

١٧١ ـ **فائده** : مزيداتدن دخی اسم تفضيل كلمز .

١٧٢ ـ **فعل تعجبلر** : رباعیٔ مجرددن كلمز .

١٧٣ ـ **فائده** : مزيداتدن دخی فعل تعجبلر كلمز .

١٧٤ ـ **خلاصه** : بورایه قدر ذکر اولنان احواله کوره رباعیٔ مجرد امثلهٔ مختلفه‌سنده [اسم مفعول . مصدر میمی . اسم زمان . اسم مکان] بر وزنده اولدیغندن و ینه بونده [اسم آلت . مبالغهٔ فاعل .

اسم تفضیل وفعل تعجبلر] اولمدیغندن بونك امثلهٔ مختلفه‌سی اون سکز صیغه‌دن و مزیداتده بو احوال ایله برابر اسم تصغیر دخی بولنمدیغندن مزیداتك امثلهٔ مختلفه‌سیده اون یدی صیغه‌دن عبارت قالورکه رباعیٔ مجرد اون سکز صیغه‌دن عبارت اولان امثلهٔ مختلفه‌سی بروجه آتی تحریر اولندی :

دَحْرَجَ	ـ فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب معناسی		ـ یووارلادی
يُدَحْرِجُ	ـ « مضارع « « « «		ـ یووارلار
دَحْرَجَةً	ـ مصدر	«	ـ یووارلامق
مُدَحْرِجٌ	ـ اسم فاعل	«	ـ یووارلایان
مُدَحْرَجٌ	{ اسم مفعول مصدر میمی اسم زمان اسم مکان }		ـ (محلنه کوره)
لم يُدَحْرِجْ	ـ جحد مطاق معلوم	«	ـ یووارلامادی
لما «	ـ « مستغرق «	«	ـ حالا «
مايُدَحْرِجُ	ـ نفی حال «	«	ـ یووارلامیور
لا «	ـ « استقبال	«	ـ یووارلمیاجق
لن يُدَحْرِجَ	ـ تأكيد نفی استقبال	«	ـ البته «
لِيُدَحْرِجْ	ـ امر غائب	«	ـ یووارلاسون
لايدحرج	ـ نهی «	«	ـ یووالامسون
دَحْرِجْ	ـ امر حاضر	«	ـ یووارلا
لا تُدَحْرِجْ	ـ نهی «	«	ـ یووارلامه

دَحْرَجَةً واحدة	ـ مصدر مره	معناسی	ـ بر کره یووارلامق
« شَدیدَةً	ـ « نوع	«	ـ شدتله «
دُحَیْرِج	ـ اسم صغیر	«	ـ یووارلاجق
دَحْرَجِیٌّ	ـ اسم منسوب	«	ـ یووارلمغه منسوب

اشبو امثلهٔ مختلفه‌نك جمله‌سیده ثلاثیٔ مجردلرده اولدیغی کبی معلوم ومجهول اوله‌رق امثلهٔ مطرده‌لره تطبیقاً تصریف اولنه بیلورکه بونلرك قارئین طرفندن تصریف ایدلمسی لازمدر .

مبحث ثانی

افعال مزیدهٔ سالمه

١٧٥ — ثلاثی و رباعی مجردلر اوزرینه حرف زیاده ایدرك یاپیلان فعللر ایکی درلو اولوب برطاقمی طوغریدن طوغری‌یه بونلرك اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیله‌رق هر بری بر بشقه وزن آلان افعالدر دیکر طاقمی ایسه رباعی مجردلر ایله رباعی مزیدلره اوزانده مشابه اولمق اوزره زیاده‌لکله یاپیلان ملحق فعللردرکه بونك برنجی طاقمنه [مزیدات مخصوصه] ، ایکنجی طاقمنه [مزیدات ملحقه] تسمیه ایدرك بروجه آتی جمله‌سنی تصریف ایلدك :

مزیدات مخصوصه

١٧٦ ـ مزیدات مخصوصه : ثلاثی و رباعی مجردلره حرف

زياده‌سيله ياپيلانلردركه [ثلاثي مزيد فيه] و [رباعي مزيد فيه] ناملريله تفريق اولنورلر .

ثلاثي مزيد فيهلر

١٧٧ — **ثلاثي مزيد فيهلر** : ثلاثئ مجردلره حرف علاوه سيله اولانلردركه بروايكي واوچ حرف زياده ايدلديكنه كوره [ثلاثي مزيد فيه رباعي . ثلاثي مزيد فيه خماسي . ثلاثي مزيد فيه سداسي] ناملريله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ثلاثي مزيد فيه رباعي

١٧٨ — ثلاثي مجرد اوزرينه بر حرف علاوه ايديلن افعاله [ثلاثي مزيد فيه رباعي] دينوركه اوچ بابدن عبارت اولوب بروجه آتي بيان اولنور :

١٧٩ -- **برنجي باب** : ثلاثئ مجرد ماضيسنك اولنه بر همزه زياده‌سيله ياپيلان و[اِفْعال] بابي تسميه اولنان بابدر [كَرُمَ]دن [اَكْرَمَ] كبي‌كه ماضي ، مضارع ، مصدرده :

وزني — اَفْعَلَ . يُفْعِلُ . اِفْعالاً

موزوني — اَكْرَمَ . يُكْرِمُ . اِكْراماً

بناسی ـ اکثریا تعدیه ایچوندر [أَكْرَمَ زَيْدٌ عَمْراً] کبی در فقط بعضاً

دخول ایچون اولور ـ أَصْبَحَ الرَّجُلُ

صیرورت » ـ أَوْرَقَ الشَّجَرُ

عرض » ـ أَبَعْتُ الْجَارِيَةَ

وجدان » ـ أَبْخَلْتُ زَيْداً

سلب » ـ أَشْكَيْتُ زَيْداً ... کبی

۱۸۰ ـ تنبیه: افعال مزیده‌نك امثلهٔ مختلفه‌سی یوز یتمش اوچنجی ماده ده ایضاح اولندیغی وجهله اون یدی صیغه دن عبارت اولوب مزیداتك هر بابنده بونلرك برر مثال ایله تصریفلری لازم ایدوکندن بروجه آتی هر بابك عقبنده برر مثال یازلدی‌که اشبو برنجی بابه کوره شو :

أَكْرَمَ ـ فعل ماضی

يُكْرِمُ ـ » مضارع

إِكْرَاماً ـ مصدر غیر میمی

مُكْرِمٌ ـ اسم فاعل

مُكْرَمٌ ـ اسم مفعول ، مصدر میمی ، اسم زمان ، اسم مکان .

لَمْ يُكْرِمْ ـ جحد مطلق

لَمَّا يُكْرِمْ ـ » مستغرق

مَا يُكْرِمُ ـ نفی حال

لایکرم ـ نفی استقبال

لن یُکرِمَ ـ تأکید نفی «

لِیُکرِمْ ـ امر غائب

لا یُکرِمْ ـ نهی «

اَکرِمْ ـ امر حاضر

لا تُکرِمْ ـ نهی «

اکرامهٔ واحدة ـ مصدر مرّه

« عظیمة ـ مصدر نوع

اکرامیٌّ ـ اسم منسوب

صورتله تعریفی کوسترلدی ایسه ده دیکر بابلرده اختصار ایچون استلری یازلمیه‌رق شو [اَعْلَمَ . یُعلِمُ . اعلاماً . مُعْلِمٌ . مُعْلَمٌ . لم یعلمْ . لمایعلمْ . مایعلمُ . لایعلمُ . لن یعلمَ . لیعلم . لایعلم . اِعْلَمْ . لاتعلم . اعلامة . واحدة . اعلامة لطیفة] صورتنده تحریر اولنه‌جقدر .

١٨١ ـ ایکنجی باب : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه عین الفعل جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و[تَفْعِیلْ] بابی دنیلن بابدر [فَرَحَ]دن [فَرَّحَ] کبی ماضی، مضارع، مصدرده

وزنی ـ فَعَّلَ . یُفَعِّلُ . تَفْعِیلاً

موزونی ـ فَرَّحَ . یُفَرِّحُ . تَفْرِیحاً

بناسی ـ اکثریا تکثیر ایچون اولور تکثیر دخی :

یا فعلده اولور ـ طَوَّفَ زیدٌ الکعبةَ

یا فاعلده « ـ مَوَّتَ الابلُ

یامفعولده « ـ غَلَّقَ زیدٌ الابوابَ ... کبی بعضاده

تعدیه ایچون اولور ـ فَرَّحتُ زیداً

سلب « ـ جَلَّدتُ البعیرَ

نسبت « ـ فَسَّقتُ زیداً ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی : [فَرَّحَ . یُفَرِّحُ . تَفرِیحاً . مُفَرِّحٌ . مُفَرَّحٌ . لم یُفَرِّحْ . لمّایُفَرِّحْ . مایُفَرِّحُ . لایُفَرِّحُ . لن یُفَرِّحَ . لِیُفَرِّحْ . لایُفَرِّحْ . فَرِّحْ . لاتُفَرِّحْ . تفریحة واحدة . تفریحة شدیدة . فرّحی] کبی در .

١٨٢ — اوچنجی باب : فاء الفعل ایله عین‌الفعل بیننه بر الف زیاده‌سیله یاپیلان و (مُفاعَلَه) بابی دینیلن بابدر (قَتَلَ)دن (قاتَلَ) کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ فاعَلَ . یُفاعِلُ . مفاعَلَةً . وفِعالاً . وفیعالاً

موزونی ـ قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً وقِتالاً وقیتالاً

بناسی ـ ایکی شئ بیننده مشارکت ایچوندر (قاتَلَ زیدٌ عمراً) کبی بعضاً :

ثلاثی مجردینك معناسنه اولور ـ سافَرَ زیدٌ

تکثیر ایچون اولور ـ ضاعَفتُ الشّیَٔ ... کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (قاتَلَ . یُقاتِلُ . مُقاتَلَةً . مُقاتِلٌ . مُقاتَلٌ .

لم يُقاتِلْ. لما يُقاتِلْ. مايقاتِلْ. لايُقاتِلُ. لن يقاتِلَ. لِيُقاتِلْ. لايُقاتِلْ. قاتِلْ. لاتُقاتِلْ. مُقاتلةً واحدةً. مُقاتلةً شديدةً) در.

نوع ثانى

ثلاثى مزيد فيه خماسى

١٨٣ — ثلاثىٔ مجرد اوزرينه ايكى حرف زياده سيله ياپيلان افعاله [ثلاثى مزيد فيه خماسى] دينوركه بونلرده بش بابدر.

١٨٤ — **برنجى باب**: اولنه بر همزه و نون زياده سيله ياپيلان و(اِنْفِعال) بابى دينيلان بابدر (كَسَرَ) دن (اِنْكَسَرَ) كبيكه ماضى، مضارع، مصدرده

وزنى — اِنْفَعَلَ. يَنْفَعِلُ. اِنْفِعالاً.

موزونى — اِنْكَسَرَ. يَنْكَسِرُ. اِنْكِساراً.

بناسى — مطاوعت ايچوندر (كَسَرْتُ الزُّجاجَ فَانْكَسَرَ ذٰلِكَ الزُّجاجُ) كبى.

امثلهٔ مختلفه سى — (اِنْكَسَرَ. يَنْكَسِرُ. اِنْكِساراً. مُنْكَسِرٌ. مُنْكَسَرٌ. لم ينكسرْ. لماينكسرْ. ماينكسرُ. لاينكسرُ. لن ينكسرَ. لينكسرْ. لاينكسرْ. انكسرْ. لاتنكسرْ. انكسارة واحدةً. انكسارة شديدةً) در.

١٨٥ — **ايكنجى باب**: اولنه بر همزه و فاء الفعليله عين الفعلى

بیننه برتاء زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْتِعال] بابی دینیلان بابدر [جَمَعَ] دن [اِجْتَمَعَ] کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ــ اِفْتَعَلَ . یَفْتَعِلُ . اِفْتِعالاً .

موزونی ــ اِجْتَمَعَ . یَجْتَمِعُ . اِجْتِماعاً .

بناسی ــ مطاوعت ایچوندر [جَمَعْتُ الاِبِلَ فَاجْتَمَعَ] کبی بعضاً اتخاذ اشتراك ، تصرف معنالرینه ده کلور .

١٨٦ ــ اون‌ایکنجی باب : اولنه بر همزه وآخرینه لام الفعلی جنسندن بر حرف علاوه‌سیله یاپیلان و [اِفْعِلاْل] بابی دینیلان بابدر [حمر] دن [اِحْمَرَّ] کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ــ اِفْعَلَّ . یَفْعَلُّ . اِفْعِلاْلاً .

موزونی . اِحْمَرَّ . یَحْمَرُّ . اِحْمِراراً .

بناسی ــ الوان و عیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِحْمَرَّ زیدٌ] و [اِعْوَرَّ زیدٌ] کبی.

امثلهٔ مختلفه‌سی ــ زیرده کله‌جك اولان افعال مضاعفه کبی تصریف اولنه‌جغندن اوراده کوروله‌جکدر .

١٨٧ ــ دردنجی باب : اولنه برتاء وفاء الفعلیله عین الفعل بیننه عین الفعلی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلان و [تَفَعُّلْ] بابی دینیلن بابدر [کَسَرَ] دن [تَکَسَّرَ] کبی که ماضی ، مضارع ، مصدرده :

وزنی ــ تَفَعَّلَ . یَتَفَعَّلُ . تَفَعُّلاً .

موزونی ـ تَکَسَّرَ . یَتَکَسَّرُ . تَکَسُّراً .

بناسی ـ تفعیل بابنك مطـاوعتی ایچون اولور [کَسَرْتُ الاِناءَ فَتَکَسَّرَ الاِناءُ] کبی‌که بعضاً :

تکلف ایچون اولور ـ تَشَجَّعَ زیدٌ .

اتخاذ « « ـ تَوَسَّدَ زیدُ الْحَجَرَ کبی اولوب دها بشـقه معنالره‌ده کلورکه آنلرده محلنده کورولور .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تَکَسَّرَ . یَتَکَسَّرُ . تَکَسُّراً . مُتَکَسِّرٌ . مُتَکَسَّرٌ . لم یتکسرْ . لما یتکسرْ . مایتکسرُ . لایتکسرُ . لن یتکسرَ . لیتکسرْ . لایتکسرْ . تَکَسَّرْ . لاتتکسرْ] در .

۱۸۸ -- بشنجی باب : اولنه بر تاء مفتوحه‌وفاء‌الفعلیله عین‌الفعلی بیننه بر الف زیاده ایدیله‌رك یاپیـلان و [تَفـاعُلْ] بابی دنیلن بابدر [بَعُدَ] دن [تَباعَدَ] کبی‌که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفاعَلَ . یَتَفاعَلُ . تَفاعُلاً .

موزونی ـ تَباعَدَ . یَتَباعَدُ . تَباعُداً.

بناسی ـ ایکی وایکیدن زیاده شـیلر بیننده مشـارکت ایچوندر [تَباعَدَ زیدٌ وعمرٌ] ایله [تَصالَحَ الْقَوْمُ] کبی‌که بعضاً دها برایکی معنایه‌ده کلور. فقط آنلر اعانهٔ لغات ایله معلوم اولان شیلردر .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تَباعَدَ . یَتَباعَدُ . تَباعُداً . مُتَباعِدٌ . مُتَباعَدٌ .

لم یتباعِدْ . لما یتباعِدْ . ما یتباعِدُ . لا یتباعِدُ . لن یتباعِدَ . لیتباعِدْ .
لا یتباعد . تباعِدْ . لاتتباعِدْ] کبی در .

نوع ثالث

ثلاثی مزید فیه سداسی

١٨٩ ـ ثلاثی مجرد اوزرینه اوچ حرف زیادهسیله یاپیلان مزیداته [ثلاثی مزید فیه سداسی] دینورکه بونلرده درت بابدر .

١٩٠ ــ **برنجی باب** : اولنه بر همزهٔ مکسوره ایله بر سین ساکنه و بر تای مفتوحه علاوهسیله یاپیلان و [اِسْتِفْعال] بابی دنیلان بابدر [خَرَجَ] دن [اِسْتَخْرَجَ] کبی‌که ماضی ٔ مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِسْتَفْعَلَ . یَسْتَفْعِلُ . اِسْتِفْعالاً .

موزونی ـ اِسْتَخْرَجَ . یَسْتَخْرِجُ . اِسْتِخْراجاً .

بناءی ـ طلب ایچون اولور [استخرجتُ زیداً] کبی بعضاً تحول ایچون اولور [اِسْتَحْجَرَ الطّینُ] .

ثلاثی مجردی معناسنه اولور [اِسْتَقَرَّ زیدٌ] .

اعتقاد ایچون اولور [اِسْتَجْهَلْتُ زیداً] . . کبی

امثلهٔ مختلفهسی ـ اِسْتَخْرَجَ . یَسْتَخْرِجُ . اِسْتِخْراجاً . مُسْتَخْرِجٌ . مُسْتَخْرَجٌ . لم یستخرجْ . لما یستخرجْ . مایستخرجُ . لا یستخرجُ .

لن يستخرجَ . ليستخرجْ . لا يستخرج . اِسْتَخْرِجْ ، لا تستخرجْ . استخراجةً واحدةً . استخراجةً قبيحةً . مُسْتَخْرَجٌ] كبى .

١٩١ — ایکنجی باب : اوله برهمزهٔ مکسوره وعین الفعلیله لام الفعلی بیننه برواو ساکنه بعده عین الفعلی جنسندن بر حرف علاوه‌سیله یاپیلان و [اِفْعِيعَالْ] بابی دنیلن بابدر [عَشَبَ] دن [اِعْشَوْشَبَ] کبی‌که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَوْعَلَ . يَفْعَوْعِلُ . اِفْعِيعَالاً .

موزونی ـ اِعْشَوْشَبَ . يَعْشَوْشِبُ . اِعْشِيشَاباً .

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ایچوندر [اعشوشبَ الارضُ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِعْشَوْشَبَ . يَعْشَوْشِبُ . اِعْشِيشَاباً . مُعْشَوْشِبٌ . مُعْشَوْشَبٌ . لم يعشوشبْ . لمايعشوشبْ . مايعشوشبُ لا يعشوشبُ . لن يعشوشِبَ . ليعشوشِبْ . لا يعشوشب . اعشوشب . لاتعشوشب . اعشيشابةً] كيدر .

١٩٢ — اوچنجی باب : اوله برهمزهٔ مکسوره عین الفعلیله لام الفعلی بیننه ایکی واو زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْعِوَّالْ] بابی دنیلن بابدر [جَلَذَ] دن [اِجْلَوَّذَ] کبی‌که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَوَّلَ . يَفْعَوِّلُ . اِفْعِوَّالاً .

موزونی ـ اِجْلَوَّذَ . يَجْلَوِّذُ . اِجْلِوَّاذاً .

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِجْلَوَّذَ الْاِبِلُ] کبی .
امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِجْلَوَّذَ. یَجْلَوِّذُ . اِجْلِوّاذاً . مُجْلَوِّذٌ . مُجْلَوَّذٌ .
لم یجلوذ . لما یجلوذ . ما یجلوذ . لا یجلوذ . لن یجلوذ . لیجلوذ .
لایجلوذ . اجْلَوِّذ . لاتجلوذ] کبیدر .

١٩٣ ــ *دوردنجی باب* : اولنه بر همزهٔ مکسوره عین الفعلیله لام‌الفعلی بیننه بر الف وآخرینه لام‌الفعلی جنسندن بر حرف زیاده‌سیله یاپیلان و [اِفْعِیلال] بابی دینیلان بابدر [حَمَرَ]دن [اِحْمارَّ] کبیکه ماضی مضارع، مصدرده:

وزنی ـ اِفْعالَّ . یَفْعالُّ . اِفْعِیلالاً

موزونی ـ اِحْمارَّ . یَحْمارُّ . اِحْمِیراراً

بناسی ـ الوان وعیوبه مخصوص اوله‌رق مبالغهٔ لازم ایچوندر [اِحْمارَّ زَیْدٌ] کبیکه زید چوق قیزاردی دیمکدر بو بابك بالاده یوز سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [اِفْعِلال] بابندن بناجه فرقی یوقدر انجق بو باب اندن ابلغدر بونکده امثلهٔ مختلفه‌سی مضاعف فعللرك تصریفی صره‌سنده کوروله‌جکدر .

رباعی مزید فیهلر

١٩٤ . رباعی مجرد اوزرینه حرف علاوه‌سیله یاپیلان مزیداتنه [رباعی مزید فیه] دینور که بر حرف علاوه‌سیله اولانلر ده [رباعی مزید فیه خماسی] و ایکی حرف علاوه‌سیله اولانلره‌ده [رباعی مزیدفیه

سداسی] تسمیه اولندیغندن بروجه آتی بو ایکی نوع مزیدات تعریف اولنور .

نوع اول

رباعی مزید فیه خماسی

١٩٥ — رباعی مجرد اوزرینه بر حرف علاوه سیله رباعی مزید فیه خماسی اولان افعال یالکنز بر بابدن عبارتدر که اوده رباعیٔ مجردك اولنه بر تاء مفتوحه علاوه سیله اولاندر [دحرج]دن [تدحرج] کبی که ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . يَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً .

موزونی ـ تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [دَحْرَجْتُ الْحَجَرَ فَتَدَحْرَجَ ذٰلِكَ الْحَجَرُ] کبی امثلهٔ مختلفه سی ـ (تَدَحْرَجَ . يَتَدَحْرَجُ . تَدَحْرُجاً . مُتَدَحْرِجٌ . مُتَدَحْرَجٌ . لم يتدحرجْ . لما يتدحرجْ . مايتدحرجُ . لايتدحرجُ . لن يتدحرجَ . ليتدحرج . لايتدحرجْ . تَدَحْرَجْ . لاتدحرجْ) کبیدر .

نوع ثانی

رباعی مزید فیه سداسی

١٩٦ — رباعی مجرد اوزرینه ایکی حرف زیاده سیله یاپیلان مزیداته [رباعی مزید فیه سداسی] دینورکه بوده ایکی بابدن عبارتدر.

۱۹۷ — برنجی باب : رباعی مجردك اولنه بر همزهٔ مكسوره وعين‌الفعليله لام اولاسی بيننه بر نون زياده‌سيله ياپيلاندر (حَرْجَمَ)دن (اِحْرَنْجَمَ) كبيكه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَنْلَلَ . يَفْعَنْلِلُ . اِفْعِنْلالاً

موزونی ـ اِحْرَنْجَمَ . يَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً

بناسی ـ مطاوعت ايچوندر (حَرْجَمْتُ الابلَ فَاحْرَنْجَمَ ذلك الابل) كبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ اِحْرَنْجَمَ . يَحْرَنْجِمُ . اِحْرِنْجاماً . مُحْرَنْجِمٌ . مُحْرَنْجَمٌ . لم يحرنجمْ . لمايحرنجمْ . مايحرنجمُ . لايحرنجمُ . لن يحرنجمَ . ليحرنجمْ . لايحرنجمْ . اِحْرَنْجِمْ . لاتحرنجمْ . احرنجامة) در .

۱۹۸ — ايكنجی باب : رباعی مجردك اولنه برهمزهٔ مكسوره وآخرينه لام ثانيسی جنسندن برحرف زياده‌سيله ياپيلاندر (قَشْعَرَ)دن (اِقْشَعَرَّ) كبی‌كه ماضی، مضارع ، مصدرده :

وزنی ـ اِفْعَلَلَّ . يَفْعَلِلُّ . اِفْعِلّالاً

موزونی ـ اِقْشَعَرَّ . يَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً

بناسی ـ مبالغهٔ لازم ايچوندر (اِقْشَعَرَّ جلد الرجلِ) كبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ (اِقْشَعَرَّ . يَقْشَعِرُّ . اِقْشِعْراراً . مُقْشَعِرٌّ . مُقْشَعَرٌّ . لم يقشعرَّ . لمايقشعر . مايقشعرُّ . لايقشعرُّ . لن يقشعرَّ . ليقشعر . لايقشعر . اِقْشَعِرَّ . لايقشعر . اقشعرارةً) كيدر .

مزیدات ملحقه

١٩٩ ـ الحاق دیمك ایکی مصدردن برینك دیکرینه مشابهتیدرکه بکزه ین مصدره [ملحق به] و بکزه دیلن مصـدره [ملحق] دینورکه بونلر ده ایکی نوعدر .

نوع اول

رباعی مجرده ملحق اولانلر

٢٠٠ ـ عدد حروف وحرکات وسـکناتده وکافهٔ تصریفاتده رباعی مجرده بکزه دیلن مزیداته [رباعی مجرده ملحق] دینورکه بونلرده آلتی بابدر .

٢٠١ ـ **برنجی باب** : فاء الفعل ایله عين الفعل بیننه بر واو زیاده سیله هر صورتده رباعی مجرده بکزه ین فعلدرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَوْعَلَ . يُفَوْعِلُ . فَوْعَلَةً وفِيعالاً

موزونی ـ حَوْقَلَ . يُحَوْقِلُ . حَوْقَلَةً وحِيقالاً

بناسی ـ لازم ایچوندر (حَوْقَلَ زَيْدٌ) کبی .

امثلهٔ مختلفه سی ـ دحرجده اولدیغی کبیدر .

٢٠٢ ـ **ایکنجی باب** : عين الفعل ایله لام الفعل بیننه بر واو زیاده سـیله هرخصوصده رباعی مجرده بکزه دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ــ فَعْوَلَ . يُفَعْوِلُ . فَعْوَلَةً وفِعْوالاً

موزونی ــ جَهْوَرَ . يُجَهْوِرُ . جَهْوَرَةً وجِهْوَاراً

بناسی ــ لازم ایچوندر (جَهْوَرَ زيدٌ بالقولِ) کبی.

امثلهٔ مختلفه‌سی ــ دحرج کبیدر .

٢٠٣ ـــ اوچنجی باب : فاء الفعل ایله عین الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هرخصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ــ فَيْعَلَ . يُفَيْعِلُ . فَيْعَلَةً . وفِيْعالاً

موزونی ــ بَيْطَرَ . يُبَيْطِرُ . بَيْطَرَةً . وبِيْطاراً

بناسی ــ تعدی ایچوندر (بَيْطَرَ زيدٌ الْفَرَسَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ــ دحرج کبیدر .

٢٠٤ ـــ دردنجی باب : عین الفعل ایله لام الفعل بیننه بر یاء زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع مصدرده :

وزنی ــ فَعْيَلَ . يُفَعْيِلُ . فَعْيَلَةً وفِعْيالاً

موزونی ــ عَثْيَرَ . يُعَثْيِرُ . عَثْيَرَةً وعِثْياراً

بناسی ــ لازم ایچون اولور (عَثْيَرَ زيدٌ) کبی. متعدی ایچون اولور (شَرْيَفَ زيدٌ الزَّرْعَ) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ــ دحرج کبیدر .

۲۰۵ ــ **بشنجی باب** : آخرینه لام الفعل جنسندن بر حرف زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ فَعْلَلَ . يُفَعْلِلُ . فَعْلَلَةً وفِعْلالاً

موزونی ـ جَلْبَبَ . يُجَلْبِبُ . جَلْبَبَةً وجِلْباباً

بناسی ـ تعدیه ایچوندر (جَلْبَبَ زيدٌ عمراً) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر .

۲۰۶ ــ **آلتنجی باب** : آخرینه بر یاء زیاده‌سیله هر خصوصده رباعی مجرده بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ فَعْلىٰ . يُفَعْلِي . فَعْلَيَةً وفِعْلاءً

موزونی ـ سَلْقىٰ . يُسَلْقِي . سَلْقَيَةً وسِلْقاءً

بناسی ـ تعدیه ایچوندر (سَلْقَيْتُ زيداً) کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ دحرج کبیدر . آنجق امر حاضری (سَلْقِ) صورتنده یاسز کلور .

۲۰۷ ــ **تنبیه** : اشبو آلتی بابك امثلهٔ مختلفه‌لری دحرج کبی اولدیغندن تکثیر سواددن اجتناباً بورایه تحریر ایدلمدی ایسه‌ده قارئین طرفلرندن جمله‌سنك بشقه بشقه تصریف ایدلملری لازم اولدیغنی اخطار ایدرز .

نوع ثانی

رباعی مزید فیهلره ملحقلر

۲۰۸ ــ رباعی مزید فیهلره ملحق اولانلر (تَدَحْرَجَ) یه ملحق

و(اِحْرَنْجَمَ)یه ملحق نامليله ایکی طاقمدرکه بروجهآتی بیان اولنورلر.

تدحرجیه ملحقلر

۲۰۹ — تدحرجیه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده بش باب وار در.

برنجی باب — اولنه برتاء مفتوحه آخرینهلامالفعلی جنسندن برحرف زیادهسیله هرخصوصده تدحرجیه بکزهدیلندرکه ماضی، مضارع مصدرده:

وزنی ـ تَفَعْلَلَ . يَتَفَعْلَلُ . تَفَعْلُلاً

موزونی ـ تَجَلْبَبَ. يَتَجَلْبَبُ. تَجَلْبُباً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر (جَلْبَبْتُهُ فَتَجَلْبَبَ) کبی.

امثلۀ مختلفهسی — تدحرج کبیدر.

۲۱۰ — **ایکنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه و فاء الفعلیله عین الفعلی بیننه بر واو زیادهسیله هرخصوصده تدحرجیه بکزهدیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ تَفَوْعَلَ . يَتَفَوْعَلُ . تَفَوْعُلاً

موزونی ـ تَجَوْرَبَ . يَتَجَوْرَبُ . تَجَوْرُباً

بناسی مطاوعت ایچوندر (جَوْرَبْتُهُ فَتَجَوْرَبَ) کبی.

امثلۀ مختلفهسی ـ تدحرج کبیدر.

۲۱۱ — **اوچنجی باب** : اولنه بر تاء مفتوحه وفاءالفعلیله عینالفعلی

بیننه بر یاء زیاده سیله هر خصوصده تدحرج یه بکزه دیلندرکه ماضی مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَیْعَلَ . یَتَفَیْعَلُ . تَفَیْعُلاً

موزونی ـ تَشَیْطَنَ . یَتَشَیْطَنُ . تَشَیْطُناً

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر «تَشَیْطَنَ زیدٌ» کبی

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١٢ — دردنجی باب : اولنه برتاء مفتوحه وعین‌الفعلیله لام الفعلی بیننه بر واو زیاده‌سیله هرخصوصده تدحرج‌یه بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْوَلَ . یَتَفَعْوَلُ . تَفَعْوُلاً .

موزونی ـ تَرَهْوَكَ . یَتَرَهْوَكُ . تَرَهْوُكاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [ترهوك زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کبیدر .

٢١٣ — بشنجی باب : اولنه برتاء مفتوحه وآخرینه بر یا زیاده‌سیله هرخصوصده تدحرج‌یه بکزه‌دیلندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ تَفَعْلیٰ . یَتَفَعْلیٰ . تَفَعْلیاً .

موزونی ـ تَقَلْسیٰ . یَتَقَلْسیٰ . تَقَلْسیاً .

بناسی ـ مطاوعت ایچوندر [سَلْقَیْتُ زیداً فَتَسَلْقیٰ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ تدحرج کیدر آنجق امر حاضری یاسز اوله‌رق [تَسَلْقِ] کلور .

احرنجم یه ملحقلر

٢١٤ ـــ احرنجم یه ملحق اولمق اوزره لسان عربیده ایکی باب واردر .

برنجی باب ـ اولنه برهمزهٔ مکسوره ، عین الفعلیله لام الفعلی بیننه برنون و آخرینه لام الفعلی جنسندن برحرف زیاده‌سیله یاپیلوب هرخصوصده [احرنجم] کبی اولاندر ماضی، مضارع، مصدرده:

وزنی ـ اِفعَنْلَلَ . یَفعَنْلِلُ . اِفعِنْلالاً .

موزونی ـ اِقعَنْسَسَ . تَقعَنْسِسُ . اِقعِنْساساً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِقعَنْسَسَ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کبیدر .

٢١٥ ـــ **ایکنجی باب** : اولنه برهمزهٔ مکسوره عین الفعلیله لامی بیننه برنون و آخرینه بریاءزیاده‌سیله هرخصوصده احرنجم کبی یاپیلاندرکه ماضی، مضارع، مصدرده :

وزنی ـ اِفعَنْلیٰ . یَفعَنْلِی . اِفعِنْلاءً .

موزونی ـ اِسلَنْقیٰ . یَسلَنْقِی . اِسلِنْقاءً .

بناسی ـ لازم ایچوندر [اِسلَنْقیٰ زیدٌ] کبی .

امثلهٔ مختلفه‌سی ـ احرنجم کبی ایسه‌ده امر حاضری یاسز اوله‌رق [اِسلَنْقِ] کلور .

٢١٦ — تنبیه : رباعی مزید فیهلره ملحق اولان اشبو افعالك دخی امثلهٔ مختلفه‌لرینی قارئلرك تصریف ایتملری لازمدر :

٢١٧ — خلاصه : افعال عربیه‌حقنده بورایه قدر ذکر اولنان بابلر خلاصه ایدلدیکی حالده جمله‌سندن شو :

٦باب = ثلاثئ مجرد
١ « = رباعی «
٣ « = ثلاثی مزید فیه رباعی
٥ « = « « « خماسی
٤ « = « « « سداسی
١ « = رباعی مزید فیه خماسی
٢ « = « « « سداسی
٦ « = « مجرده ملحق
٥ « = « مزید فیه تدحرجیه ملحق
٢ « = « « « « احرنجمیه «
٣٥

صورتله اوتوز بش باب اولدیغی ظاهر اولورکه بوخلاصه‌یی دخی شووجهله بیلمه‌مك اهم والزمدر.

باب ثانی
افعال غیرسالمه

٢١٨ — یوز اون بشنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله افعال

غیرسالمه اساساً [مضاعف. مهموز. معتل]ناملریله اوچ نوع اولدقلرندن بوباب دخی اوچ نوع اوزرینه تحریر اولندی.

نوع اول

مضاعف

۲۱۹ — مذکور یوز اون بشنجی ماده‌ده دخی تعریف اولندیغی وجهله مضاعف دیمك ثلاثی مجردلرده عین الفعل ایله لام الفعلك برجنسدن ورباعی مجردلرده فاء الفعل ایله لام اولی وعین الفعل ایله لام ثانینك برجنس حرفدن عبارت اولمسی دیمکدرکه رباعی مجرد بونك مزیداتنده اولان مضاعفلر عینیله یازیلوب عینیله تلفظ اولندقلرندن آنلرده جریان ایدن قواعد افعال سالمه‌نك عینی اولمقله اوبابده بردیه‌جك یوقدر.

آنجق ثلاثی مجرد ومزیداتنك بعضیلرنده‌کی مضاعفلرده برجنسدن اولان ایکی حرف ایری ایری یازلیوب برحرف یازیله‌رق شده ایله اوقنور وبوکا [ادغام] تسمیه اولنورکه اول باول اشبو ادغام احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندی.

۲۲۰ — **ادغام**: ثلاثی مجرد اولان افعال مضاعفه‌ده برجنسدن اولان ایکی حرفك برنجیسنی ایکنجی‌یه ادخال ایتمکدرکه اشبو ادخال یعنی کیفیت ادغام یا ممکن ویاخود ممتنع اولور.

ادغام ممکن — یا واجب یاخود جائز اولور.

واجب اولان ادغام — متجانس اولان حرفلرك ایکیسیدخی متحرك یاخود برنجیسی ساکن ایکنجیسی متحرك اولانلرده اولور.

مَدَدَ ـ دن مَدَّ

مَدْداً ـ « مَدّاً . . . كبی

جائز اولان ادغام ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایكنجیسی سكون عارضله ساكن اولانلرده اولور.

لم يَمْدُدْ ـ دن ـ لم يَمُدَّ

لِيَمْدُدْ ـ « ـ لِيَمُدَّ

كبی كه جائز اطلاقندن دخی آكلاشلدیغنه كوره بو ادغامسز صورتله‌ده استعمال اولنور دیمكدر یعنی « لم يَمُدَّ » دینلدیكی كبی « لم يَمْدُدْ » دخی دینور .

ادغام ممتنع ـ متجانس اولان حرفلرك برنجیسی متحرك ایكنجیسی سكون اصلی ایله ساكن اولانلرده اولور یعنی بو احوالده ادغام ایدلمز (مَدَدْنَ) كبی فعل ماضینك امثلهٔ مطردهسنده جمع مؤنث غائبه‌دن نهایته قدر اولان صیغه‌لرده هپ بو صورتله ادغام ممتنعدر.

فَرْرَحَ ـ دن ـ فَرَّحَ
اِحْمَرْرَ ـ « ـ اِحْمَرَّ
تَفَعْعَلَ ـ « ـ تَفَعَّلَ
اِجْلَوْوَذَ ـ « ـ اِجْلَوَّذَ ده ادغام واجب و :
اِحْمَارْرَ ـ « ـ اِحْمَارَّ
اِقْشَعَرْرَ ـ « ـ اِقْشَعَرَّ

جَلْبَبَ -
اِقْعَنْسَسَ } ده ادغام ممتنعدر.

٢٢١ — اشته ادغام حقنده اولان شو قواعده رعایتله بر وجه آتی برفعلك امثلهٔ مختلفه‌سنی وماضیسیله مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی تصریف ایله آتی‌یه تحریر ایلدك :

مضاعفك امثلهٔ مختلفه‌سی

مَدَّ - فعل ماضی معلوم مفرد مذکر غائب
يَمُدُّ - « مضارع » » » »
مَدًّا - مصدر غیر میمی
مَادٌّ - اسم فاعل
مَمْدُودٌ - « مفعول

لَمْ يَمُدَّ
لَمْ يَمُدِّ
لَمْ يَمُدُّ
لَمْ يَمْدُدْ } مجزوم مطلق معلوم مفرد مذکر غائب

لَمّا يَمُدَّ
لَمّا يَمُدِّ
لَمّا يَمُدُّ
لَمّا يَمْدُدْ } « مستغرق » » »

مَا يَمُدُّ ـ نفی حال « » » »

لَا يَمُدُّ ـ « استقبال « » » »

لَنْ يَمُدَّ ـ تأكيد « » » »

لِيَمُدَّ لِيَمُدِّ لِيَمُدُّ لِيَمْدُدْ	امر غائب
لَا يَمُدَّ لَا يَمُدِّ لَا يَمُدُّ لَا يَمْدُدْ	نهی غائب
مُدَّ مُدِّ مُدُّ اُمْدُدْ	امر حاضر
لَا تَمُدَّ لَا تَمُدِّ لَا تَمُدُّ لَا تَمْدُدْ	نهی حاضر

مَمَدٌّ ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مکان

مِمَدٌّ ـ اسم آلت

مَدَّةً ـ مصدر مرّه

مِدَّةً ـ « نوع

مُدَیْدٌ ـ اسم تصغیر

مَدِّیٌّ ـ اسم منسوب

مَدّادٌ ـ مبالغهٔ فاعل

اَمَدٌّ ـ اسم تفضیل

مٰا اَمَدَّهُ ـ فعل تعجب مائی

اَمْدِدْ بِهِ ـ « « بائی

ماضی امثلهٔ مطرده‌سی

مَدَّ ـ مفرد مَدّا ـ تثنیه مَدُّوا ـ جمع	مذکر غائب
مَدَّتْ ـ مفرد مَدَّتٰا ـ تثنیه مَدَدْنَ ـ جمع	مؤنث غائبه
مَدَدْتَ ـ مفرد مَدَدْتُمٰا ـ تثنیه مَدَدْتُمْ ـ جمع	مذکر مخاطب

مَدَدْتِ ـ مفرد ⎫
مَدَدْتُمَا ـ تثنیه ⎬ مؤنث مخاطبه
مَدَدْتُنَّ ـ جمع ⎭

مَدَدْتُ ـ متکلم وحده .

مَدَدْنَا ـ « مع الغیر .

مضارع امثلهٔ مطردهسی

يَمُدُّ ـ مفرد ⎫
يَمُدَّانِ ـ تثنیه ⎬ مذکر غائب
يَمُدُّونَ ـ جمع ⎭

تَمُدُّ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنیه ⎬ مؤنث غائبه
يَمْدُدْنَ ـ جمع ⎭

تَمُدُّ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنیه ⎬ مذکر مخاطب
تَمُدُّونَ ـ جمع ⎭

تَمُدِّينَ ـ مفرد ⎫
تَمُدَّانِ ـ تثنیه ⎬ مؤنث مخاطبه
تَمْدُدْنَ ـ جمع ⎭

اَمُدُّ ـ متكلم وحده
نَمُدُّ ـ « مع الغیر

مضاعفك ماضیسیله مضارعنك مذكور تصریفلرینه و بورایه قدر ذكر ایدلمش اولان احواله تطبیقاً دیكر صیغه‌لرك مطرده‌لری و جمله‌سنك مجهول صورتلریده تصریف ایدلملیدر .

نوع ثانی

مهموز

٢٢١ ـ یوز اون بشنجی ماده‌ده تعریف اولندیغی وجهله حروفات اصلیه‌سندن برینك همزه واقع اولان فعللره مهموز دینور كه بونلرك تصریفاتنده اشبو همزه ایجاب حاله كوره حذف و یاخود الف واو ایله یایه قلب اولندیغندن اول باول اشبو قواعد ذكر اولندی.

٢٢٢ ـ **همزه‌نك قلبی** : مهموز اولان فعللرده همزه‌نك قلبی واجب و جائز اولمق اوزره ایكی صورتده جریان ایدر .

قلبی واجب اولان همزه‌ده قاعدهٔ عمومیه [بر كلمه‌ده ایكی همزه جمع اولوب اول متحرك ثانی ساكن اولدقده اولك حركه‌سی فتحه ایسه ثانی الفه كسره ایسه یایه ضمه ایسه واوه قلب اولنور]دن عبارتدر. نته‌كیم :

اَءْخُذُ ـ دن آخُذُ		
اَءْكُلُ ـ « آكُلُ		
اَءْمُرُ ـ « آمُرُ		ده الفه قلب
اَءْمُنُ ـ « آمُنُ		

اِءذَنْ ـ « اِيذَنْ
اِءثر ـ « اِيثَرْ
اِءمان ـ « اِيمان
اِءتَمِنْ ـ « اِيتَمِنْ

ده يايه قلب

أُؤْثِرُ ـ « ـ اُوثِرُ
أُؤْمِنُ ـ « ـ اُومِنُ
أُؤْخِذُ ـ « ـ اُوخِذُ

ده واوه قلب اولنمشدر

قلبى جائز اولان همزه‌ده ايسه ايكى قاعده واردر .

برنجى قاعده ــ همزه ساكن ماقبلى مفتوح اولورسه الفه، مكسور اولورسه يايه، مضموم اولورسه واوه قلب اولنور . نته‌كيم :

يَأْخُذُ ـ دن يَاْخُذُ
ذِئْبٌ ـ « ذِيبٌ
يُؤْمِنُ ـ « يُومِنُ ... كبيدر

ايكنجى قاعده ــ همزه متحرك ماقبلى حرف صحيح ساكن اولورسه همزه‌نك حركه‌سى ماقبلنه نقل اولنور واجتماع ساكنين واقع اولنجه همزه حذف اولنور نته‌كيم : [اِسْأَلْ] ده همزه متحرك ماقبلى صحيح ساكن اولديغندن قاعده‌ده‌كى جواز جهتيله همزه‌نك حركه‌سنى ماقبلنده‌كى سينه ويرنجه همزه ولام ساكنه اجتماع ايدر اجتماع ساكنينى دفع ايچون

همزه حذف اولنور [إِسَلْ] قالور حالبوکه بونك اولنـده اولان همزه سکون ایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کتورلمشیدی شمدی سین متحرك اولدیغندن اکاده حاجت قالمدیغندن حذف اولنوب [سَلْ] قالور .

٢٢٣ — **همزه‌نك حذفی** : مهموز الفـاء اولان افعالدن یعنی [اَخَذَ . اَكَلَ . اَمَرَ .] کبی فعللرك امر حاضرلرندن همزه حذف اولنوب [خُذْ . كُلْ . مُرْ] دینور و بونلرك ایکی اولکیسـنده حذف واجب و اوچنجیده جائز اولدیغندن دائما « خُذْ . كُلْ » دینور فقط « مُرْ » یرینه « اومُرْ » دخی تسمیه اولنه بیلور .

٢٢٤ — مهموز اولان افعالك تصریفلری افعال سالمه‌یه قیاساً وبورادہ بیان اولنان قواعده تطبیقاً اجرا اولندیغندن اوچ نوع مهموزدن هر برینك امثلۀ مختلفه‌لریله ماضی ومضـارعلرینك امثلۀ مطرده‌لری بروجه آتی تحریر اولندی .

مهموزك امثلۀ مختلفه‌سی

مهموز الفاء	مهموز العین	مهموز اللام	
اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ	ـ فعل ماضی
يأْخُذُ ياخُذُ	يَسْأَلُ ..	يَقْرَاءُ ..	ـ فعل مضارع
اَخْذاً	سُوأَلاً	قِرَآئَةً	ـ مصدر
آخِذٌ	سائِلٌ	قارِءٌ	ـ اسم فاعل

مَأْخُوذٌ	مَسْئُولٌ	مقروء	ـ اسم مفعول
لم يَأْخُذْ لم يَاخُذْ	لم يسأل	لم يقراء	ـ جحد مطلق
لما يأْخُذْ لما ياخُذْ	لما يسأل	لما يقراء	ـ جحد مستغرق
ما يَأْخُذُ ما ياخُذُ	مايسأل	مايقراء	ـ نفی حال
لا يأْخُذُ لا ياخُذُ	لايسأل	لايقراء	ـ نفی استقبال
لن يَأْخُذَ لن ياخُذَ	لن يسأل	لن يقراء	ـ تأكيد نفی استقبال
لِيَأْخُذْ لَياخُذْ	لِيَسْأل	ليقراء	ـ امر غائب
لا يَأْخُذْ لا ياخُذْ	لايسأل	لايقراء	ـ نهی غائب
خُذْ	اسئل	اقراء	ـ امر حاضر
لا تَأْخُذْ لا تاخُذْ	لاتسأل	لاتقراء	ـ نهی حاضر
مَأْخَذٌ	مَسْأل	مَقراء	ـ مصدر میمی

مِأْخَذْ	مِسْأَل	مِقراء	ـ اسم آلت
اَخْذَةً	سَئْلَةً	قرأةً	ـ مصدرمره
اِخْذَةً	سِئْلَةً	قِراةً	ـ مصدر نوع
اُخَيْذْ	سُئیل	قُرَيْئٌ	ـ اسم تصغير
اَخْذِیّْ	سؤالیّ	قراٰئی	ـ اسم منسوب
اَخّاذْ	سأّلٌ	قَرّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
آخَذُ	اسأل	اقراء	ـ اسم تفضيل
ما آخَذَهُ	مااسأله	مااقراءه	ـ فعل تعجب مائی
آخِذْ به	اسأل به	اقراء به	ـ « « بائی

مهموز ماضيسنك امثلهٔ مطرده‌سی

اَخَذَ	سَأَلَ	قَرَاءَ
اَخَذَا	سألا	قرآ
اَخَذُوا	سألوا	قرؤا
اَخَذَتْ	سألت	قرأت
اَخَذَتا	سألتا	قرأتا
اَخَذْنَ	سئلن	قَرأن
اَخَذْتَ	سئلت	قرأت
اَخَذْتُما	سئلتما	قرأتما

اَخَذْتُمْ	سئلتم	قرأتم
اَخَذْتِ	سئلتِ	قرأت
اَخَذْتُمَا	سئلتما	قرأتما
اَخَذْتُنَّ	سئلتن	قرأتن
اَخَذْتُ	سئلتُ	قرأت
اَخَذْنَا	سئلنا	قرأنا

مهموزك مضارعنك امثلهٔ مطردهسى

يَأْخُذُ / يَاْخُذُ	يسأل	يقراء
يأخذان / ياخذان	يسألان	يقرأن
يأخذون / ياخذون	يسألون	يقرؤن
	الى آخره	

نوع ثالث

معتلات

٢٢٥ ــ معتلات كنديلرنده حرف علت بولنان فعللردر . لسان عربيده تخفيف ماده ايچون حرف علتك قلب و اسكان

وحذفی احوالی جاری اولورکه کلمه‌یی بو صورتله تغییر ایتمکه [اعلال] دینور.
اعلالك هر کلمه‌یه کوره تعدادی پك مشکل اوله‌جغی کبی ضبطی دخی متعسر ایدوکندن قواعد اعلالی سهل التلقی برحالده بیان ایده بیلمك ایچون معتلاتك انواعی اولان [مثال . اجوف . ناقص . لفیف مقرون . لفیف مفروق]ده بشقه بشقه تعریف ایتمك جهتی اختیار اولنه‌رق بو نوع بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

فصل اول

مثال

٢٢٦ — مثال یالکز فاء الفعلی حرف علت اولان کلمه‌درکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده یدی دانه‌سی جاری اولوب اوچی واوك حذفنه ایکیسی قلبنه دیکر ایکیسیده یالك قلبنه دائر اولدقلرندن بروجه آتی بیان اولنورلر .

مثالده واوك حذفی

٢٢٧ — قاعده ١ ـ واو حروف مضارعتله مکسور برحرف اراسنده کلورسه حذف اولنور .

یَوْعِدُ ـ دن ـ یَعِدُ
تَوْعِدُ ـ « ـ تَعِدُ
اَوْعِدُ ـ « ـ اَعِد
نَوْعِدُ ـ « ـ نَعِدُ

کبی که اعلالی شو صورتله تقریر اولنور یعنی : [یَعِدُ اصلندن یَوْعِدُ ایدی واو ساکنه یای مضارعتله مکسور اولان حرف صحیح اراسنده قالدیغندن واو حذف اولندی یَعِدُ قالدی] .

۲۲۸ ــ قاعده ۲ ـ مضارعه تبعاً امر حاضرلرندن دخی واو حذف اولنور وبو حالده مثالك امر حاضرلری همزه دنده مستغنی بولنور یعنی هم واو هم همزه حذف اولنور .

اِوْعِدْ ـ دن ـ عِدْ
اِوْرِثْ ـ « ـ رِثْ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی : [عِدْ اصلندن اِوْعِدْ ایدی مضارعه تبعاً واو ساکنه حذف اولندی اِعِدْ قالدی بونك اولنده کی همزه سکون ایله ابتدا متعذر اولدیغی ایچون کلمش ایدی بو حالده اکا احتیاج قالمدیغندن اوده حذف اولندی عِدْ قالدی] .

۲۲۹ ــ قاعده ۳ ـ حِکْمَةٌ وزننده اولان مثال واوی مصدرلرده واوك کسره سی مابعدینه نقل اولنه رق واو حذف اولنوب بر تاء ایله ابدال اولنور .

وِعْداً ـ دن ـ عِدَةٌ
وِهْباً ـ « ـ هِبَةٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر : یعنی: [عِدَةٌ اصلندن وِعْدَةٌ ایدی واوك کسره سی مابعدینه نقل اولندقده کلمه نك اولی ساکن اولدی سکون ایله

ابتدا متعذر اولدیغندن تخفیف ایچون واو حذف اولندی محذوف اولان واوه بدل آخرینه برتاء کتورلدی عِدَةٌ اولدی] .

مثالده واوك قلبی

٢٣٠ — قاعده ٤ — واو ساکن ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنوب حالی اوزره مد اولنور .

اِعْشَوْشَابٌ — دن — اِعْشِیشاب

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِعْشِیشاباً اصلندن اِعْشِوْشاباً ایدی . واو ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایدوب ایدوب حالی اوزره مد ایلدك اِعْشِیشاباً اولدی] .

٢٣١ — قاعده ٥ — اِفْتِعال بابنه نقل اولنان مثال واوی کلمه‌لرده واو تایه قلب اولنوب مذکور بابك تاسیله ادغام اولنور .

اِوْتَعَدَ — دن — اِتَّعَدَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر . یعنی : [اِتَّعَدَ اصلندن اِوْتَعَدَ ایدی بودخی ثلاثی مجردده وَعَدَ ایدی افتعال بابنه نقل ایچون فاء الفعلی بیننه برتاء کتوردك اِوْتَعَدَ اولدی بوقاعده موجبنجه واوی تایه قلب ایله افتعال بابنك تاسیله ادغام ایلدك اِتَّعَدَ اولدی] .

مثالده یانك قلبی

٢٣٢ — قاعده ٦ — یا ساکن ماقبلی مضموم اولورسه واوه قلب اولنور .

يُيْسِرُ - دن - يُوسِرُ
يُيْقِنُ - « - يُوقِنُ

كبی كه اعلالی بروجه آتيدر. يعنی: [يُوسِرُ اصلندن يُيْسِرُ ايدی ياساكن ماقبلی مضموم اولديغندن يای واوه قلب ايتدك يُوسِرُ اولدی]

۲۳۳ — **قاعده ۷** — افتعال بابنه نقل اولنان مثال يائی كلمه‌لرده يا تايه قلب اولنوب مذكور بابك تاسيله ادغام اولنور.

اِيْتَسَرَ - دن - اِتَّسَرَ

كبی كه اعلالی بشنجی قاعده‌ده مذكور اعلالك عينيدر.

۲۳٤ — **فائده**: بعض كره ايكی ودها زياده اعلال قواعدی بركلمه‌ده جمع اولديغی كبی مضاعف ومهموز قواعديله‌ده امتزاج ايدر نته‌كيم: [اِتَّخَذَ] كلمه‌سنده واقعدر چونكه: [اِتَّخَذَ اصلندن اِءْتَخَذَ ايدی مهموز قواعدنجه همزه يايه قلب اولندقده اِيْتَخَذَ اولوب اِيْتَسَرَ يه مشابه اولديغندن مثالك يدنجی قاعده‌سيله يا تايه قلب و بابك تاسيله ادغام اولنوب اِتَّخَذَ اولدی]

۲۳۵ — مثالدن اولان افعال اشبو يدی قاعده‌يه توفيقاً اعلال ايديله‌رك تصريف و استعمال اولنورلركه واوی ويائيدن اولمق اوزره اعلال ايدلمش ايكی كلمه‌نك امثلهٔ مختلفه ومطرده‌لری بروجه آتيدر:

مثالك امثلهٔ مختلفه‌سی

مثال واوی	مثال یائی	
وَعَدَ	يَسَرَ	ـ فعل ماضی
يَعِدُ	يَيْسِرُ	ـ « مضارع
وَعْداً	يَسْراً	ـ مصدر غیر میمی
واعِدٌ	ياسِرٌ	ـ اسم فاعل
مَوْعُودٌ	مَيْسُورٌ	ـ « مفعول
لم يَعِدْ	لم يَيْسِرْ	ـ جحد مطلق
لمّا «	لمّا «	ـ مستغرق
ما يَعِدُ	ما يَيْسِرُ	ـ نفی حال
لا «	لا «	ـ « استقبال
لن يَعِدَ	لن يَيْسِرَ	ـ تأكيد « «
لِيَعِدْ	لِيَيْسِرْ	ـ امر غائب
لا يَعِدْ	لا يَيْسِرْ	ـ نهی «
عِدْ	اَيْسِرْ	ـ امر حاضر
لا تَعِدْ	لا تَيْسِرْ	ـ نهی «
مَوْعِدٌ	مَيْسِرٌ	ـ مصدر میمی اسم زمان اسم مكان
مِيعَدٌ	مِيسَرٌ	ـ اسم آلت

وَعْدَةً	يَسْرَةً	ـ	مصدر مره
وِعْدَةً	يِسْرَةً	ـ	» نوع
وُعَيْدٌ	يُسَيْرٌ	ـ	اسم تصغير
وَعْدِيٌّ	يَسْرِيٌّ	ـ	اسم منسوب
وَعّادٌ	يَسّارٌ	ـ	مبالغهٔ فاعل
اَوْعَدُ	اَيْسَرُ	ـ	اسم تفضيل
ما اَوْعَدَهُ	ما اَيْسَرَهُ	ـ	فعل تعجب ماٸى
اَوْعِدْبه	اَيْسِرْبه	ـ	« » بائى

مثال ماضیسنك امثلهٔ مطرده‌سی

وَعَدَ	يَسَرَ	ـ	مفرد	مذكر غائب
وَعَدا	يَسَرا	ـ	تثنيه	
وَعَدُوا	يَسَرُوا	ـ	جمع	
وَعَدَتْ	يَسَرَتْ	ـ	مفرد	مؤنث غائبه
وَعَدَتا	يَسَرَتا	ـ	تثنيه	
وَعَدْنَ	يَسَرْنَ	ـ	جمع	
وَعَدْتَ	يَسَرْتَ	ـ	مفرد	مذكر مخاطب
وَعَدْتُما	يَسَرْتُما	ـ	تثنيه	
وَعَدْتُم	يَسَرْتُم	ـ	جمع	

وَعَدْتِ	يَسَرْتِ	ـ مفرد	مذکر مخاطبه
وعدتما	يسرتما	ـ تثنیه	
وَعَدْتُنَّ	يَسَرْتُنَّ	ـ جمع	
وَعَدْتُ	يَسَرْتُ	ـ متکلم وحده	
وَعَدْنا	يَسَرْنا	ـ « مع الغیر	

مثال مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَعِدُ	يَيْسِرُ	ـ مفرد	مذکر غائب
يَعِدانِ	يَيْسِرانِ	ـ تثنیه	
يَعِدُونَ	يَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنیه	
يَعِدْنَ	يَيْسِرْنَ	ـ جمع	
تَعِدُ	تَيْسِرُ	ـ مفرد	مذکر مخاطب
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنیه	
تَعِدُونَ	تَيْسِرُونَ	ـ جمع	
تَعِدِينَ	تَيْسِرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تَعِدانِ	تَيْسِرانِ	ـ تثنیه	
تَعِدْنَ	تَيْسِرْنَ	ـ جمع	

أَعِدُ	أَنِيسِرُ	ـ متكلم وحده
نَعِدُ	نَنِيسِرُ	ـ « مع الغير

٢٣٦ — بونلرك اعانه‌سيله ديكرلرك جمله‌سيده اصولی وجهله تصريف اولنورسه‌ده مضارعك مجهوللرنده دخی بعض مرتبه اختلاف اولديغندن بروجه آتی آنك مجهوللنك امثلهٔ مطرده‌سيده تصريف اولندی .

يُوعَدُ	يُوسِرُ	ـ مفرد	مذكر غائب
يُوعَدانِ	يُوسِرانِ	ـ تثنيه	
يُوعَدُونَ	يُوسِرُونَ	ـ جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	ـ مفرد	مؤنث غائبه
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	ـ تثنيه	
يُوعَدْنَ	يُوسِرْنَ	ـ جمع	
تُوعَدُ	تُوسِرُ	ـ مفرد	مذكر مخاطب
تُوعَدانِ	تُوسِرانِ	ـ تثنيه	
تُوعَدُونَ	تُوسِرُونَ	ـ جمع	
تُوعَدِينَ	تُوسِرِينَ	ـ مفرد	مؤنث مخاطبه
تُوعدان	تُوسِران	ـ تثنيه	
تَوعَدْنَ	تُوسِرْنَ	ـ جمع	
اُوعَدُ	اُوسِرُ	ـ متكلم وحده	
نُوعَدُ	نُوسِرُ	ـ « مع الغير	

فصل ثانی

اجوف

٢٣٧ -- **اجوف** : یالکز عین الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده اون دانه‌سی جاری اولدیغندن قلب واسکان وحذف احوالنه کوره بروجه آتی طاقم طاقم بیان اولندی .

اجوفده واو ایله یانك قلبی

٢٣٨ — **قاعده ٨** — واوایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولورسه الفه قلب اولنورلر .

قَوَلَ ـ دن ـ قالَ

کَیَلَ ـ « ـ کالَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی : (قالَ اصلندن قَوَلَ ایدی واو حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك قالَ اولدی) . کذا (کالَ اصلندن کَیَلَ ایدی یا حرف علت متحرك ماقبلی مفتوح یایی الفه قلب ایتدك کالَ اولدی) .

٢٣٩ — **قاعده ٩** — اسم فاعل الفندن صوکره واقع اولان واو ایله یاء همزه‌یه قلب اولنورلر .

قاوِلٌ ـ دن ـ قائِلٌ

کایِلٌ ـ « ـ کائِلٌ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (قائِلٌ اصلندن قاوِلٌ ایدی واو

حرف علتی اسم فاعل الفندن صکره واقع اولدیغندن همزه‌یه قلب اولندی قائِلٌ اولدی) کائل دخی بویله‌در .

اجوفده واو ایله یانك اسکان وقلبی

۲٤۰ — قاعده ۱۰ — اجوفك ماضیٔ مجهوللرنده واو ایله یانك کسره‌لری حذف اولنوب ماقبللرینه نقل اولندیغی کبی واو یایه قلب اولنه‌رق حالی اوزره مد اولنور .

قُوِلَ — دن — قِيلَ

بُيِعَ — « — بِيعَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (قِيلَ اصلندن قُوِلَ ایدی واو مکسور اولدیغندن کسره‌سی ماقبلنه نقل ایله یایه قلب اولندی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی قِيلَ اولدی) وکذا (بِيعَ اصلندن بُيِعَ ایدی یا مکسور اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه ویرلدی یا ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن حالی اوزره مد اولندی بِيعَ اولدی).

۲٤۱ — قاعده ۱۱ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری حرف صحیح ساکن اولورسه حرکه‌لری ماقبللرینه نقل اولنه‌رق واو ایله یاء حاللری اوزره مد اولنورلر آنجق نقل اولنان حرکه فتحه ایسه اولوقت واو ایله یا الفه قلب اولنورلر .

برنجی حاله کوره { يَقْوُلُ — دن — يَقُولُ
يَبْيِعُ — « — يَبِيعُ }

ایکنجی حاله کوره { يَخْوَفُ ـ « ـ يَخاف
يَهْيَبُ ـ « ـ يَهاب

کبی‌که اعلاللری بروجه‌آتیدر یعنی (يَقُولُ اصلندن يَقْوُلُ ایدی واو متحرك ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَقُوْلُ اولدی واو ساکن ماقبلی مضموم اولدیغندن حالی اوزره مد ایتدك يَقُول اولدی وکذا (يَخافُ اصلندن يَخْوَفُ ایدی واو مفتوح ماقبلی حرف صحیح ساکن اولدیغندن حرکه‌سنی ماقبلنه ویردك يَخَوْفُ اولدی واو اصلنده متحرك و حالاً ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك يَخافُ اولدی).

الف مقلوبه ایله واو ویانك حذفی

٢٤٢ ـ ١٢ ــ الف مقلوبه ایله مابعدندن ایکی ساکن اجتماع ایدرسه اول الف حذف اولنور .

لِيَنْقَوِدْ ـ دن ـ لِيَنْقَدْ

کبی‌که اعلالی بروجه‌آتیدر یعنی: (لِيَنْقَدْ اصلندن لِيَنْقَوِدْ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده ایکی ساکن جمع اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی لِيَنْقَدْ قالدی).

٢٤٣ ــ قاعده ١٣ ــ ماضئ معلومك جمع مؤنث غائبه‌سندن نهایتنه قدر اولان صیغه‌لرنده بوندن اولکی قاعده موجبنجه الف مقلوبه‌یی حذفدن صوکره ماقبلنك فتحه‌سی برنجی بشنجی بابلرده واو محذوفه‌یه

دلالت ایتسون ایچون ضمه یه وایکنجی بابده یای مکسوره یه دلالت ایچون کسره یه ودردنجی بابده بابنه دلالت ایتسون ایچون ینه کسره یه تبدیل اولنور .

برنجی بشنجی بابلرده	قَوَلْنَ ـ دن ـ قُلْنَ
	طَوَلْنَ ـ « ـ طُلْن
ایکنجی بابده —	بَيَعْنَ ـ « ـ بِعْنَ
دردنجی بابده —	خَوَفْنَ ـ « ـ خِفْنَ

کبی که اعلاللری بروجه آتیدر یعنی (قُلْنَ اصلندن قَوَلْنَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندقده اجتماع ساکنین اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولندی قَلْنَ قالدی واو محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون قافك فتحه سی ضمه یه تبدیل اولندی قُلْنَ اولدی) وکذا (كِلْنَ اصلندن كَيَلْنَ ایدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولنوب اجتماع ساکنین اولدی انی دفع ایچون الف حذف اولندی كَلْنَ قالدی یای محذوفه یه دلالت ایتسون ایچون کافك فتحه سی کسره یه تبدیل اولندی كِلْنَ اولدی)

٢٤٤ — قاعده ١٤ — واو ایله یانك حرکه لرینك ماقبللرینه نقلندن طولایی ایکی ساکن اجتماع ایدنجه واو ایله یا حذف اولنورلر آنجق اجوف یائیدن اولان اسم مفعوللرده یاء محذوفه یه دلالت ایتمك ایچون ماقبلنك ضمه سی کسره یه تبدیل اولنوب واو ساکن ماقبلی

مکسور قالمغله یایه قلب اولنور وماضیٔ مجهوللرده بعدالحذف ماقبلنك حرکه‌سی مکسور اولور .

١ — { لم یَقْوُلْ ـ دن ـ لم یَقُلْ
لم یَبْیِـعْ ـ » ـ لم یَبِـعْ }

٢ — { مَقْوُولٌ ـ » ـ مَقُولٌ
مَبْیُوعٌ ـ » ـ مَبِیْعٌ }

٣ — صُوِنَ ـ » ـ صِنَّ

کبی‌که اعلاللری بروجه‌آتیدر : (لم یقُلْ) اصلندن لم یَقْوُلْ ایدی واو متحرك ماقبلی ساکن اولدیغندن حرکه‌سی ماقبلنه ویرلدکده ایکی ساکن جمع اولدی اجتماع ساکنینی دفع ایچون واو حذف اولندی . لم یَقُلْ قالدی] وکذا [مَبِیـعٌ اصلندن مَبْیُوعٌ ایدی یا متحرك ماقبلی ساکن اولمغله حرکه‌سی ماقبلنه نقل اولندقده اجتماع ساکنین اولدی آنی دفع ایچون یا حذف اولندی مَبُوْعٌ اولدی یای محذوفه‌یه دلالت ایتسون ایچون بانك ضمه‌سی کسره‌یه تبدیل اولندی مَبِوْعٌ اولدی واو ساکن ماقبلی مکسور اولدیغندن‌یایه قلب اولندی مَبِیعٌ اولدی] وکذا [صِنَّ اصلندن صُوِنَ ایدی واو کسره‌سندن اول‌صادك‌ضمه‌سی ثقیل کوریلوب حذف ایله واوك کسره‌سی صاده نقل اولندقده اجتماع ساکنین‌اولدی بونی دفع ایچون واو حذف اولندی صِنَّ اولدی] .

قواعد شتی

٢٤٥ — قاعده ١٥ ـ اجوفك ثلاثی‌مزید فیهندن یالکز [افعال

انفعال . افتعال . استفعال] بابلرنده اعلال جارى اولوب ديكرلرنده جارى اولماز و [مفاعله ايله تفاعل] بابلرينك ماضئ مجهوللرنده [تفعيل و تَفَعّلْ] بابلرينك مجهوللرينه بكزهمهمك ايچون ادغام دخى اولنماز وعلى العموم اسم آلتلرله (اَفْعَلْ) وزنلرى وفعل تعجبلر دخى اعلال ايدلمزلر .

١ قاد ـ دن ـ اِنْقادَ
عاد ـ » ـ اِعْتادَ
فاد ـ » ـ اِسْتَفادَ

٢ قال ـ » ـ قاوَلَ
قام ـ » ـ تَقاوَمَ

كبى اولوب (قاوَلَ)نك (قُووِلَ) و(تقاوَمَ)نك مجهول (تُقُووِمِ) اولوب بونلر ادغام ايدلمش اولسهلر (قُوِّلَ) و (تُقُوِّمَ) صورتلرينه كيررلركه بوحالده (تفعيل وتفعّل) بابلرينك ماضئ مجهوللرينه بكزهدكلرندن فرق ايچون ادغام واجب اولديغى حالده ادغام ايدلمزلر .

٢٤٦ ـ قاعده ١٦ ـ اِفْعال و استفعال بابلرينك مصدرلرنده واوه عوض اولهرق آخرلرينه بر تا كتوريلور .

اِقْوامٌ ـ دن ـ اقامةٌ
استقوام ـ » ـ استقامةٌ

كبى كه اعلالى بروجه آتيدر يعنى [اقامةٌ اصلندن اِقْوامٌ ايدى واو متحرك ماقبلى حرف صحيح ساكن اولديغندن حركهسى ماقبلنه

نقل اولندقده اجتماع ساکنین اولدی آنی دفع ایچون واو حذف اولندقده اِقامْ اولدی واو محذوفه‌دن عوض اوله‌رق آخرینه بر تا کتورلدی اِقامَةْ اولدی] استقامة دخی بویله‌در .

۲۴۷ — قاعده ۱۷ ـ امثلهٔ مطرده‌لرده حسب‌الایجاب لام الفعلك متحرك واقع اولدیغی یرلرده اعلال سببیله محذوف اولان‌عین الفعللر عودت ایدرلر .

لم یقل ـ دن ـ لم یقولا
لم یخف ـ « ـ لم یخافا
لم یبع ـ « ـ لم یبیعا . . . کبی .

۲۴۸ — اجوفدن اولان افعال‌سکزنجی قاعده‌دن بورایه قدر ذکر اولنان قواعدله تصریف اولنورلرکه واوینك الفه قلبی واسکان صورتلرینه کوره ایکی جهتی اولدیغندن بونلره ویائی‌یه مخصوص اوله‌رق بروجه آتی اوچ فعلك تصریفی تحریر اولندی .

اجوفك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوینك قلبی	واوینك اسکانی	یائی		
خافَ	قالَ	باع	ـ	فعل ماضی
یَخافُ	یَقُولُ	یَبِیعُ	ـ	« مضارع
خَوْفاً	قَوْلاً	بَیْعاً	ـ	مصدر غیرمیمی
خائِفٌ	قائِلٌ	بائِعٌ	ـ	اسم فاعل
مَخُوفٌ	مَقُولٌ	مَبِیعٌ	ـ	اسم مفعول

لم يَخَفْ	لم يَقُلْ	لم يَبِعْ	ـ جحد مطلق
لما «	لما «	لما «	ـ « مستغرق
ما يَخافُ	ما يَقُولُ	ما يَبِيعُ	ـ نفی حال
لا «	لا «	لا «	ـ استقبال
لن يَخافَ	لن يَقُولَ	لن يَبِيعَ	ـ تأكيد نفی استقبال
لِيَخَفْ	لِيَقُلْ	لِيَبِعْ	ـ امر غائب
لا يَخَفْ	لا يَقُلْ	لا يَبِعْ	ـ نهی «
خَفْ	قُلْ	بِعْ	ـ امر حاضر
لا تَخَفْ	لا تَقُلْ	لا تَبِعْ	ـ « نهی
مَخافٌ	مَقالٌ	مَباعٌ	ـ مصدر ميمی اسم زمان اسم مكان
«	«	مِبيَعٌ	ـ اسم آلت
خَوْفَةً	قَوْلَةً	بَيْعَةً	ـ مصدر مره
خِيفَةً	قِولَةً	بِيعَةً	ـ « نوع
خُوَيْفٌ	قُوَيْلٌ	بُيَيْعٌ	ـ اسم تصغير
خَوْفِيٌّ	قَوْلِيٌّ	بَيْعِيٌّ	ـ اسم منسوب
خَوّافٌ	قَوّالٌ	بَيّاعٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَخْوَفُ	اَقْوَلُ	اَبْيَعُ	ـ اسم تفضيل
ما اَخْوَفَهُ	ما اَقْوَلَهُ	ما اَبْيَعَهُ	ـ فعل تعجب مائی
اَخْوِفْ به	اقول به	اَبِيع به	ـ « « بائی

اجوف ماضیسنك امثلهٔ مطردهسی

واوی معلوم	واوی مجهول	یائی معلوم	یائی مجهول
قالَ	قِيلَ	باعَ	بِيعَ
قالا	قِيلا	باعا	بِيعا
قالوا	قِيلوا	باعُوا	بِيعُوا
قالَتْ	قِيلَتْ	باعَتْ	بِيعَت
قالَتا	قِيلَتا	باعَتا	بِيعَتا
قُلْنَ	قِلْنَ	بِعْنَ	بِعْنَ
قُلْتَ	قِلْتَ	بِعْتَ	بِعْتَ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُمْ	قِلْتُمْ	بِعْتُمْ	بِعْتُمْ
قُلْتِ	قِلْتِ	بِعْتِ	بِعْتِ
قُلْتُما	قِلْتُما	بِعْتُما	بِعْتُما
قُلْتُنَّ	قِلْتُنَّ	بِعْتُنَّ	بِعْتُنَّ
قُلْتُ	قِلْتُ	بِعْتُ	بِعْتُ
قُلْنا	قِلْنا	بِعْنا	بِعْنا

اجوف مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَقُولُ	يُقالُ	يَبِيعُ	يُباعُ
يَقُولانِ	يُقالان	يَبِيعانِ	يُباعان
يَقُولُونَ	يقالون	يَبِيعُون	يباعون
تَقُولُ	تُقالُ	تَبِيعُ	تباع
تقولان	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
يَقُلْنَ	يُقلن	يَبِعْن	يبعن
تَقُولُ	تُقال	تَبِيعُ	تُباع
تَقُولانِ	تقالان	تَبِيعانِ	تباعان
تَقُولُون	تقالون	تَبِيعُونَ	تباعون
تَقُولِين	تقالين	تَبِيعِينَ	تُباعين
تَقُولانِ	تقالان	تبيعان	تباعان
تَقُلْنَ	تُقلن	تبعن	تبعن
اَقُولُ	اُقال	اَبِيعُ	اباع
نَقُولُ	نُقال	نَبِيعُ	نباع

فصل ثالث

ناقص

٢٤٩ — ناقص يالكز لام الفعلی حرف علت اولان فعلدر كه

اعلاله متعلق اولان قواعددن بوراده اون دانه‌سی جاری اولدیغندن بروجه آتی بیان اولندی .

٢٥٠ ــ قاعده ١٨ ــ ناقصلرده الفه قلب اولنان واو ثلاثی کلمه‌لرده اولورسه الف صورتنده و اکر رباعی ودها زیاده‌سنده اولورسه یاء مهمله صورتنده یازیلور .

غزو ــ دن ــ غزا

اعطو ــ « ــ اعطی ... کبی

٢٥١ ــ قاعده ١٩ ــ ناقصلرده الفه قلب اولنان یاء دائما یاء مهمله صورتنده یازیلور فقط ماقبلی ینه یا اولور ویاخود مابعدینه ضمیر اتصال ایدرسه اولوقتلر الف صورتنده یازیلورلر .

رَمَیَ ــ دن ــ رَمیٰ ــ ویاخود ــ رَمٰاهُ

یحیي ــ « ــ یحیا .... کبی

ناقصده قلب قاعده‌لری

٢٥٢ ــ قاعده ٢٠ ــ واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولورسه یایه قلب اولنور .

دُعِوَ ــ دن ــ دُعِیَ

رَضِوَ ــ « ــ رَضِیَ

کبی‌که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (رَضِیَ اصلندن رَضِوَ ایدی واو طرفده اولوب ماقبلی مکسور اولدیغندن واوی یایه قلب ایتدک . رَضِیَ اولدی)

٢٥٣ ــ قاعده ٢١ ـــ ناقصده واو ایله یا متحرك و ماقبللری مفتوح اولورسه تثنیه‌لرك غیریسنده الفه قلب اولنورلر .

غَزَوَ ـ دن ـ غزا

رَمَیَ ـ « ـ رَمیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (غَزا اصلندن غَزَوَ ایدی واو متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن واوی الفه قلب ایتدك غَزا اولندی) .

٢٥٤ ــ قاعده ٢٢ ـــ واو کلمه‌نك دردنجی ویا بشنجی ویاآلتنجی اوله‌رق کلمه‌نك صوك حرفی اولور وماقبلی مضموم اولمازسه یایه قلب ایله اقتضاسی وجهله اعلال اولنور .

اَغطَوَ ـ دن ـ اَغطیٰ

اِغتَدَوَ ـ « ـ اِغتَدیٰ

اِسْتَرْشَوَ ـ « ـ اِسْتَرْشیٰ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (اَغطیٰ اصلندن اَغطَوَ ایدی واو کلمه‌ده دردنجی وصوك حرف اولدیغندن وماقبلی مضموم اولمدیغندن یایه قلب اولنوب اَغطَیَ اولدی یا متحرك ماقبلی مفتوح اولدیغندن الفه قلب اولندی اَغطی اولدی)

٢٥٥ ــ قاعده ٢٣ ـــ کلمه‌ده واو یا جمع اولوب اول ساکن ثانی متحرك اولورسه واو یایه قلب اولنوب یاء اولی یاء ثانیه‌ده ادغام اولنور .

مَرْمُوىٌ ـ دن ـ مَرْمِیٌّ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی (مَرْمِیٌّ اصلندن مَرْمُوىٌ ایدی

کلمه‌ده واو ایله یا اجتماع ایدوب اول ساکن ثانی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب اولندقده مَرْمُوْیٌ اولدی یانك بناسی سالم اولمق ایچون ماقبلی مکسور قلندی مَرْمِوْیٌ اولدی یالر ادغام ایدلدی مَرْمِیٌّ اولدی)

٢٥٦ـ قاعده ٢٤ ــ واو ایله یا الف زائده‌دن صوکره همزه‌یه قلب اولنورلر .

اعطاواً ـ دن ـ اعطاءً

اِخْفایا ـ « ـ اخفاءً ... کبی

ناقصده حذف وابدال قاعده‌لری

٢٥٧ـ قاعده ٢٥ ــ واو ایله یاء متحرك اولوب ماقبللری مفتوح اولمازسه ضمه‌لری حذف اولنوب یا حاللری اوزره مد اولنورلر ویاخود اعلال ایدیلورلر .

برنجی‌یه کوره { یَغْزِوُ ـ دن ـ یَغْزُو
یَرْمِیُ ـ « ـ یَرْمی

ایکنجی‌یه کوره { غازِوٌ ـ « ـ غازٍ
رامِیٌ ـ « ـ رامٍ

کبی که اعلاللری بر وجه آتیدر یعنی [یَغْزُو اصلندن یَغْزِوُ ایدی واو متحرك اولوب ماقبلی مفتوح اولمدیغندن واوك ضمه‌سی ثقیل کوریلوب ماقبلنه ویرلدی یَغْزُوْ اولدی بعده واو حالی اوزره مد اولندی یَغْزُو اولدی] وکذا [غاز اصلندن غازِیٌ ایدی یااوزرینه ضمه ثقیل

اولدیغندن حذف اولندقده یا ایله تنویندن اجتماع ساکنین اولدی بونی دفع ایچون یایی حذف ایتدك غازٍ قالدی] .

۲۵۸ - قاعده ۲۶ - واو ایله یاء مکسور اولوب ماقبللری مفتوح اولمازسه کسره‌لری ثقیل کوریلوب حذف اولنور .

تَغْزُوِينَ - دن - تَغْزِينَ

کبی که اعلالی بروجه آتیدر یعنی [تَغْزِينَ اصلندن تَغْزُوِينَ ایدی واو مکسور اولوب ماقبلی مفتوح اولمدیغندن واوك کسره‌سی ثقیل کوریلوب حذف اولندقده واو ایله یادن اجتماع ساکنین اولدی بونی دفع ایچون واو حذف اولندی تَغْزُيْنَ قالدی یانك بناسی سالم اولمق ایچون ماقبلنك حرکه‌سی کسره‌یه تبدیل اولندی تَغْزِيْنَ اولدی] .

۲۵۹ - قاعده ۲۷ - ناقصده جزمه علامت اولمق اوزره واو ایله یا حذف اولنور .

لم یغزو - دن - لم يَغْزُ

لم یرمی - « - لم يَرْمِ ... کبی .

۲٦۰ - ناقصدن اولان فعللر اشبو اون قاعده ایله بالایه مناسبت آلان قواعده توفیقاً تصریف اولنورلرکه واوی ویائی اولمق اوزره بروجه آتی ایکی فعلك تصریفاتی ارائه اولندی

ناقصلك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوی	یائی	
غَزا	رَمىٰ	- فعل ماضی

يَغْزُو	يَرْمِي	ـ « مضارع
غَزْواً	رَمْياً	ـ مصدر غير ميمى
غازٍ	رامٍ	ـ اسم فاعل
مَغْزُوٌّ	مَرْمِيٌّ	ـ « مفعول
لَمْ يَغْزُ	لَمْ يَرْمِ	ـ جحد مطلق
لمّا «	لمّا «	ـ « مستغرق
ما يَغْزُو	ما يَرْمِى	ـ نفى حال
لا «	لا «	ـ « استقبال
لَنْ يَغْزُوَ	لَنْ يَرْمِيَ	ـ تأكيد «
لِيَغْزُ	لِيَرْمِ	ـ امر غائب
لا يَغْزُ	لا يَرْمِ	ـ نهى «
اُغْزُ	اِرْمِ	ـ امر حاضر
لا تَغْزُ	لا تَرْمِ	ـ نهى «
مَغْزىً	مَرْمىً	ـ مصدر ميمى اسم زمان اسم مكان
مِغْزىً	مِرْمىً	ـ اسم آلت
غَزْوَةً	رَمْيَةً	ـ مصدر مره
غِزْوَةً	رِمْيَةً	ـ « نوع
غُزَيٌّ	رُمَيٌّ	ـ اسم تصغير
غَزْوِيٌّ	رَمِيٌّ	ـ اسم منسوب

غَزّاءٌ	رَمّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَغزیٰ	اَرمیٰ	ـ اسم تفضیل
مااَغزاهُ	مااَرماهُ	ـ فعل تعجب ماٸی
اَغزِبه	اَرِمِ به	ـ « « باٸی

ناقص ماضیسنك امثلهٔ مختلفه‌سی

واوی معلوم	واوی مجهول	یاٸی معلوم	یاٸی مجهول
غَزا	غُزِیَ	رَمیٰ	رُمِیَ
غَزَوا	غُزِیا	رَمَیا	رُمِیا
غَزَوْا	غُزُوا	رَمَوْا	رُمُوا
غَزَتْ	غُزِیَتْ	رَمَتْ	رُمِیَتْ
غَزَتا	غُزِیَتا	رَمَتا	رُمِیَتا
غَزَوْنَ	غُزِینَ	رَمَیْنَ	رُمِینَ
غَزَوْتَ	غُزِیتَ	رَمَیْتَ	رُمِیتَ
غزوتما	غُزِیتما	رَمیتما	رُمیتما
غزوتم	غُزِیتم	رَمیتم	رمیتم
غَزَوْتِ	غُزِیتِ	رَمَیْتِ	رُمِیتِ
غزوتما	غُزِیتما	رمیتما	رُمیتما
غَزَوْتُنَّ	غُزِیتُنَّ	رمیتن	رُمِیتُنَّ

غَزَوتُ	غُزِيتُ	رَمَيْتُ	رُمِيتُ
غَزَونا	غُزِينا	رَمَيْنا	رُمِينا

ناقص مضارعنك امثلهٔ مطردهسی

يَغْزُو	يُغْزَى	يَرْمِي	يُرْمَى
يَغزوان	يُغزَيان	يَرْمِيَان	يُرْمَيان
يَغْزون	يُغْزَوْن	يَرْمونَ	يُرْمَوْن

الی اخره

فصل رابع

لفيف مقرونه

٢٦١ — لفيف مقرون عين الفعليله لام الفعلی حرف علت اولان فعللردرکه بونده اعلاله متعلق درت قاعده اولوب بروجه آتی بيان اولنور .

٢٦٢ — قاعده **٢٨** — ناقصده جاری اولان اعلال قواعدی بونده تماماً جاری اولوب فقط اجوفده جاری اولانلر بونده جريان ايتمزلر . يعنی : لفيف مقرونلر ناقصلر کبی اعلال اولنوب اجوفلر کبی اعلال اولنمازلر . و بو حالده بونك عين الفعلنده اولان حروف علته صحيح کبی نظر اولنور .

٢٦٣ — قاعده **٢٩** — لفيف مقرونك عين الفعليله لام الفعلنك

ایکیسیده یاء اولورسه یالکز فعل ماضیله صفت مشبهه‌ده ادغام اولنوب دیکر صیغه‌لرده ادغام اولنماز .

حَیِیَ ـ دن ـ حَیَّ وحَیٌّ وحَیَّاتٌ ... کبی .

٢٦٤ ـ قاعده ٣٠ ـ لفیف مقرونك عین‌الفعلیله لام‌الفعلنك ایکیسیده یا اولورسه یالکز مصدرده یا واوه یاخود واو یایه قلب اولنه‌رق ادغام اولنوب دیکرلرنده ادغام اولنماز .

قَوِیَ . یَقْوی . قُوَوَةً ـ دن مصدرده ـ قُوَّةً

طَوی . یَطْوِی . طَوْیاً ـ « « ـ طَیّاً ... کبی .

٢٦٥ ـ لفیف مقرون مزیداتدن [افعال . تفعیل . مفاعله . انفعال . افتعال . افعلال . تفعل . تفاعل . استفعال . افعیعال] بابلرینه توفیق اولنور .

غوی ـ دن افعال بابنده ـ اَغْوی . یُغوِی . اِغْواءً

قَوِیَ ـ « تفعیل « ـ قَوّی . یُقَوّی . تَقْوِیَةً

دوی ـ « مفاعله « ـ داوی . یُداوِی . مُداواةً

طوی ـ « انفعال « ـ اِنْطَوی . یَنْطَوِی . اِنْطِواءً

سَوی ـ « افتعال « ـ اِسْتَوی . یَسْتَوِی . اِسْتِواءً

حَوَوَ ـ « افعلال « ـ اِحْوَوی . یَحْوَوِی . اِحْوِواءً

سوی ـ « تفعّل « ـ تَسَوّی . یَتَسَوّی . تَسَوِّیاً

دوی ـ « تفاعل « ـ تَداوی . یَتَداوی . تَداوِیاً

حَیِیَ ـ « استفعال « ـ اِسْتَحْیی . یَسْتَحْیِی . اِسْتِحیاءً

حَوِیَ ـ « افعیعال « ـ اِحْواوی . یَحْواوِی . اِحْوِیواءً

٢٦٦ ــ لفیف مقروندن اولان افعال مذکور درت قاعده‌یه توفیقاً اعلال ایدیله‌رك تصریف اولنورلر که ایکی بیوك احتماله کوره بروجه آتی ایکی فعلك تصریفات مهمه‌سی یازلدی .

لفیف مقرونك امثلهٔ مختلفه‌سی

طَوٰی	قَوِیَ	ــ فعل ماضی
یَطْوِی	یَقْوٰی	ــ « مضارع
طَیّاً	قُوَّةً	ــ مصدر غیر میمی
طاوٍ	قَوِیٌّ	ــ اسم فاعل
مَطْوِیٌّ	مَقْوِیٌّ	ــ « مفعول
لم یَطْوِ	لم یَقْوَ	ــ جحد مطلق
لما «	لما «	ــ « مستغرق
مایَطْوِی	ما یَقْوٰی	ــ نفی حال
لا «	لا «	ــ « استقبال
لن یَطْوِیَ	لن یَقْوِیَ	ــ تأكید نفی استقبال
لِیطْوِ	لِیَقْوَ	ــ امر غائب
لا یَطْوِ	لا یَقْوَ	ــ نهی «
اِطْوِ	اِقْوَ	ــ امر حاضر
لا تَطْوِ	لا تَقْوَ	ــ نهی «
مَطْوىً	مَقْوىً	ــ مصدر میمی اسم زمان اسم مكان

مِطْوىً	.	ـ اسم آلت
طَيَّةً	قُوَّةً	ـ مصدر مره
طِيَّةً	»	ـ » نوع
طُوَىٌّ	قُوَىٌّ	ـ اسم تصغير
طُوَوِىٌّ	قُوَوِىٌّ	ـ اسم منسوب
طَوَّاءٌ	قُوّاءٌ	ـ مبالغهٔ فاعل
اَطْوىٰ	اَقْوىٰ	ـ أسم تفضيل
مااَطْواهُ	مااَقْواهُ	ـ فعل تعجب مائی
اَطْوِبه	اَقْوِ به	ـ » » بائی

لفیف مقرونك ماضی ومضارعنك امثلهٔ مطردهلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
طَوىٰ	طُوِىَ	يَطْوِى	يُطْوىٰ
طَويا	طُوِيا	يَطْوِيانِ	يُطْوَيانِ
طَوَوْا	طُوُوا	يَطْوُونَ	يُطْوَوْنَ
طَوَتْ	طُوِيَتْ	تَطْوِى	تُطْوىٰ
طَوَتا	طُوِيَتا	تَطْوِيانِ	تُطْوَيانِ

طَوَيْنَ	طُوِينَ	يَطْوِينَ	يُطْوَيْنَ
طَوَيْتَ	طُوِيتَ	تَطْوِي	تُطْوَى
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُمْ	طُوِيتُمْ	تَطْوُونَ	تُطْوَوْنَ
طَوَيْتِ	طُوِيتِ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُمَا	طُوِيتُمَا	تَطْوِيَانِ	تُطْوَيَانِ
طَوَيْتُنَّ	طُوِيتُنَّ	تَطْوِينَ	تُطْوَيْنَ
طَوَيْتُ	طُوِيتُ	أَطْوِي	أُطْوَى
طَوَيْنَا	طُوِينَا	نَطْوِي	نُطْوَى

فصل خامس

لفيف مفروق

٢٦٧ — لفيف مفروق فاء الفعليله لام الفعلی حرف علت اولان فعللردکه بونده بروجه آتی ایکی قاعده جاریدر :

٢٦٨ — قاعده **٣١** — مثالده و ناقصده جاری اولان اعلال قواعدی بونده تماميله جاری اولور. یعنی لفیف مفروق اولان برفعلده عینی زمانده فاء الفعلی ایچون مثال کبی ولام الفعلی ایچون ناقص کبی اعلال اولنورلر .

٢٦٩ — قاعده **٣٢** — ایکی جهتك اعلالندن طولایی امر حاضر

برحرفدن عبارت قالمق لازم كلورسه حالت وقفنده برهاء سكته كتوريلور [اوقی] كبی كه بركره مثال بركره ده ناقص قواعديله اعلال اولندقده يالكز برقاف مكسوره دن عبارت قاله جغندن حالت وقفده هاء سكته علاوه سيله (قِهْ) دينور .

٢٧٠ — لفيف مفروق مزيداتدن [افعال . تفعيل . مفاعله . افتعال . تَفَعُّلْ . تَفاعل . استفعال] بابلرينه توفيق اولنور .

وَصِیَ	ـ دن افعال بابنده	ـ اَوْصٰى .	يُوصِی .	اِيصاءً
وقی	ـ « تفعيل «	ـ وَقّٰى .	يُوَقِّی .	تَوْقِيَةً
ولی	ـ « مفاعله «	ـ وآلٰى .	يُوالِی .	مُوالاةً
وقی	ـ « افتعال «	ـ اِتَّقٰى .	يَتَّقِی .	اِتِّقاءً
«	ـ « تفعّل «	ـ تَوَقّٰى .	يَتَوَقّٰى .	تَوَقِّياً
وطی	ـ « تفاعل «	ـ تَواطٰى .	يَتَواطٰى .	تَواطُياً
وصی	ـ « استفعال «	ـ اِسْتَوْصٰى	يَسْتَوْصِی .	اِسْتِيصاءً

٢٧١ — لفيف مفروقك امثله سی اشبو احواله تطبيقاً اجرا اولنورکه بروجه آتی الك مهملری تحرير اولندی :

لفيف مفروقك امثلهٔ مختلفه سی

وَقٰى . يَقِی . (وَقْياً . وِقايَةً) . واقٍ . مَوْقِیٌّ . لم يَقِ . لمايَقِ . ما يَقِی . لايَقِی . لن يَقِیَ . لِيَقِ . لايَقِ . قِهْ . لاتَقِ . مَوْقًى .

مِیقً . وَقْیَةً . وِقْیَةً . وُقِیٌّ . وَقِیٌّ . وَقّادٌ . اَوْقیٰ . ما اَوْقاهُ . اَوْقِ به .

لفیف مفروقك ماضی ومضارع امثلهٔ مطردهلری

ماضی		مضارع	
معلوم	مجهول	معلوم	مجهول
وَقَی	وُقِیَ	یَقِی	یُوقیٰ
وَقَیا	وُقِیا	یَقِیانِ	یُوقَیانِ
وَقَوْا	وُقُوا	یَقُونَ	یُوقَوْنَ
وَقَتْ	وُقِیَتْ	(الی آخره)	
وَقَتا	وُقِیَتا		
وَقَیْنَ	وُقِینَ		
وَقَیْتَ	وُقِیتَ		
وقیتما	وُقِیتما		
وقیتم	وُقِیتُمْ		
وَقَیْتِ	وُقِیتِ		
وقیتما	وُقِیتما		
وَقَیْتن	وُقِیتُنَّ		
وَقَیْتُ	وُقِیتُ		
وَقَیْنا	وُقِینا		

خاتمه

٢٧٢ — مقدمه ومقالات سابقه‌ده محرر مواده دائر اولوب تعريف وتفهملرى انلرك جمله‌سنك بيلنمسنه متوقف اولان دها بعض قواعد مهمه واردركه انلرى اشبو خاتمه‌ده بيان ايلدك فقط بوقواعد مهمه‌نك برطاقمى حروفات ايله تلفظ وتحريره وبر طاقميده افعاله متعلق اولديغندن اشبو خاتمه‌يى ايكى مبحث اوزرينه تحرير ايلدك .

برنجى مبحث

حروفات وتلفظ وتحريره متعلق قواعد مهمه

٢٧٣ — لسان عربيه‌ده بعض حرفلرك اجتماعندن طولايى لفظاً ادالرى بشقه‌لمشديغى كبى بعض يرلرده برحرف يوق ايكن وار كبى سويلنمك وبعضاً موجود اولان حرف تلفظدن اسقاط ايدلمك مثللو حالات واردركه بونلر جمعاً بش نوع اولديغندن بروجه‌آتى تحرير اولنديلر .

برنجى نوع

حروفك تلفظده تبدلى

٢٧٤ — برحرفك شكل مخصوصنده يازلديغى حالده مابعدينه تبعاً تلفظده تحول ايتمسى بروجه آتى درت حالده واقع اولور .

برنجيسى — دال ساكنه‌دن صوكره تاء كلورسه اول دال تا كبى تلفظ اولنور .

قَعَدْتُ و شَهِدْتُ . . . کبی

ایکنجیسی — صاد وطاء ساکنه‌دن صوکره تاء کلورسه اشبو تا طاء کبی تلفظ اولنور .

خَفَضْتُ ونَشَطْتُ . . . کبی .

اوچنجیسی — ضاد ساکنه‌دن صوکره تا بولنورسه اول ضاد طاء کبی تلفظ اولنور .

نَقَضْتُ الْعَهْدَ . . کبی

دردنجیسی — نون ساکنه‌دن صوکره باء کلورسه اول نون میم کبی تلفظ اولنور .

مِنْبَرْ کبی که تلفظده مِمْبَرْ کبیدر .

ایکنجی نوع

حروفڭ تحریر و تلفظده تبدلی

٢٧٥ — حروفاتڭ بعضیسی هم تحریر هم تلفظده تبدل ایدرلر که بونلرده بروجه آتی التی حالده واقع اولورلر .

برنجیسی — نون ساکنه‌دن صوکره میم کلورسه اول نون لفظاً وخطاً میمه تبدیل اولنوب دیکر میم ایله ادغام اولنور .

مِنْ ما — یرینه — مِمّا
عَنْ ما — « — عَمّا . . . کبی

ایکنجیسی — لِاَنْ لاده لام ایله نونك مخرجلری قریب اولدیغندن نون لامه قلب اولنه‌رق (لِئَلّا) دینور .

اوچنجیسی — (تَفَعُّل و تفاعل) بابلرندن کلن کلمه‌نك فاءالفعلی [ت . ث . د . ذ . ز . س . ش . ص . ض . ط . ظ .] حرفلرندن بری اولورسه مذکور بابلرك علامتی اولان تای بونلره قلب ایله بوحرفلرده ادغام ایتمك جائز اولوب فعل ماضیلرنده‌ده اوللرینه‌برر همزهٔ وصل کتوریلور .

تَرَسَ ـ دن ـ تَتَرَّسَ ـ بوندنده ـ اِتَّرَّسَ
تَقَلَ ـ « ـ تَثَاقَلَ ـ « ـ اِثَّاقَلَ
دَرَجَ ـ « ـ تَدَرَّجَ ـ « ـ اِدَّرَّجَ
ذَكَرَ ـ « ـ تَذَكَّرَ ـ « ـ اِذَّكَّرَ
زَيَنَ ـ « ـ تَزَيَّنَ ـ « ـ اِزَّيَّنَ
سَمِعَ ـ « ـ تَسَمَّعَ ـ « ـ اِسَّمَّعَ
شَرَفَ ـ « ـ تَشَرَّفَ ـ « ـ اِشَّرَّفَ
صَدَقَ ـ « ـ تَصَدَّقَ ـ « ـ اِصَّدَّقَ
ضَرَبَ ـ « ـ تَضَارَبَ ـ « ـ اِضَّارَبَ
طَفَلَ ـ « ـ تَطَفَّلَ ـ « ـ اِطَّفَّلَ
ظَلَمَ ـ « ـ تَظَلَّمَ ـ « ـ اِظَّلَّمَ ... کبی

دردنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی حروف اطباق دنیلن (ص .

ض . ط . ظ .) حرفلرندن بری اولسه افتعالك تاسی (ط) حرفنه قلب اولنور .

صَلَحَ ـ دن ـ اصتلح ـ بونده ـ اصطلح

ضرب ـ « ـ اضترب ـ « ـ اضطرب

طرد ـ « ـ اِطْتَرَدَ ـ « ـ اِطَّرد

ظهر ـ « ـ اِظْتَهَرَ ـ « ـ اظطهر . . . کبی

بشنجیسی — افتعال بابنك فاءالفعلی (د . ذ . ز .) حرفلرندن بری اولورسه افتعالك تاسی داله قلب اولنور .

دمع ـ دن ـ اِدْتَمَعَ ـ بونده ـ اِدَّمَعَ

ذکر ـ « ـ اذتکر ـ « ـ اذدکر

زجر ـ « ـ ازتجر ـ « ـ ازدجر . . . کبی

آلتنجیسی ـ افتعال بابنك فاء الفعلی (و . ی . ث) اولورسه تایه قلب ایله بابك تاسنده ادغام اولنورلر .

وَقِیَ ـ دن ـ اوتقی ـ بونده ـ اِتَّقَیَ

یسر ـ « ـ اِیتسر ـ « ـ اِتَّسَرَ

ثغر ـ « ـ اثتغر ـ « ـ اِتَّغر . . . کبی

اوچنجی نوع

یازیلوب اوقونمیان حرفلر

۲۷۶ ـ یازیلوب اوقونمیان یعنی خطده موجود ایکن تلفظدن

اسقاط ایدیلن حرفلر بروجه‌اتی طقوز صورتده بولنور .

برنجیسی — طرفده واقع جمع واوندن صوکره بولنان الف اوقونماز.

قالوا و قامُوا . . . کبی

ایکنجیسی — مؤنث وممدودك غیری حالاتده تنوین مفتوحه‌یی اشعار ایچون اولان الفلر اوقونماز .

اوچنجیسی — حروف شمسیه‌یه التحاق ایدن حرف تعریفك لامی اوقونمدیغی کبی درج حالنده تکمیل حرف تعریف اوقونماز .

الرّحمن الرّحیم . . . کبی

دردنجیسی — [اؤُلوُ . اؤُلات . اوٌلاءِ . اؤُلی . اوٌلئِكَ] کلمه‌لریله منصوبك غیری حالاتده [عمروٌ] اسمنده‌کی واولر تلفظ ایدلمز .

بشنجیسی -- درج حالنده همزهٔ وصل تلفظ اولنماز .

بسم الله الرحمن الرحیم . . . کبی

التنجیسی -- آخرلری ضمه فتحه کسره اولان کلمه‌لرك وقف حالنده صوك حرکه‌لری حذف اولنوب ساکن اوقنورلر .

یس والقرأن الحکیم

لااله الاالله محمد رسول‌الله

حی علی الفلاح . . . کبی

برنجیسی -- وقف حالنده تنوین مفتوحه اوقونمیوب آنی اشعار ایچون اولان الف اوقنور .

وینصرك الله نصراً عزیزا . . . کبی

سکزنجیسی — تنوین مضمومه ایله مکسوره وقف حالنده حذف اولنوب ماقبلی ساکن اوقنور .

قل هو الله احد

ان الابرار لفی نعیم . . . کبی

طقوزنجیسی — آخرنده تای مربوطه اولان کلمه‌لرك وقف حالنده اولان تالر های ساکنه کبی تلفظ اولنورلر .

قدقامت الصلاة . . . کبی‌که (الصلاه) اوقنور .

دردنجی نوع

خطده بوده قرائتده موجود اولانلر

٢٧٧ — عربیده بعض حالات واردرکه خطده اولمدیغی حالده واو کبی تلفظ اولنور .

بونلرده بر وجه آتی بیان اولنان التی صورتدن عبارتدر :

برنجیسی — برکلمه‌ده همزه‌دن صوکره الف واقع اولورسه همزه یازلمیوب الف اوزرینه مد اشارتی وضع اولنور اما تلفظده همزه اثبات اولنور :

مآخذ . مبرورآت . . . کبی

ایکنجیسی — برکلمه‌ده واو اوزرنده همزه اولدیغی حالده آرقه‌سندن بر واو دها کلورسه اول واوك حذفی جائز اولور اما تلفظده اثبات اولنور :

رؤوس – دن – رؤس . . کبی

اوچنجیسی — لفظهٔ جلالهدن الف دائما محذوفدر آنجق تلفظده اثبات اولنور .

الله . إلٓه . . . کبی

فائده — لفظهٔ جلاله دائمـا مفخم تلفظ اولنوب یالکز ماقبلی مکسور اولان حالاتده رقیق سویلنور (بالله . فی الله) کبی .

دردنجیسی — [ابراهیم . اسحق . هارون . اسماعیل . سماوات . ملائکه . ثلاثه . ثلاثون .] کلمهلرینك الفسز اولهرق [ابرهیم . اسحق، هرون . اسمعیل . سموات . ملئکة . ثلثة . ثلثون] صورتلرنده یازلمسی آنجق قرآن کریمه مخصوصدر حالات سائرهده الفلرده یازیلور . فقط قرآن کریمده یازلمامش اولدیغی حالده الف وار کبی تلفظ اولنور .

بشنجیسی — [رحمن . هذا . هذه . هذان . هؤلاء . ذلك . اولئك] کلمهلرنده الف یازلماز . فقط [رحمان . هاذا . هاذه . هاذان . هاأولاءِ . ذالِكَ . اولائك] کبی الفله اوقنور .

التنجیسی ایکی واو مضمومه اجتماع ایدنجه برنجینك خطده حذفی جائز اولور فقط تلفظده اثبات اولنور .

داوود ـ داود

طاووس ـ طاوس . . کبی

بشنجی نوع

خط وقرائتده ساقط اولانلر

٢٧٨ — هم خطدن هم تلفظدن ساقط اولان حروفات بروجه آتی درت حالده اولور :

برنجیسی — بسملهٔ شریفده‌کی (اسم) لفظنك همزه‌سیدر :

بسم الله الرحمن الرحيم .. کبی

ایکنجیسی — علمین بیننده واقع (ابن) لفظنك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقطدر :

یوسف بن یعقوب ... کبی

اوچنجیسی — حرف تعریفلی کلمه‌نك اولنه لام مکسوره کلنجه حرف تعریفك همزه‌سی هم خطدن هم قرائتدن ساقط اولور :

اَلرَّجُلُ - دن - لِلرَّجُلِ

و

انا لله وانا اليه راجعون .. کبی

دردنجیسی — همزهٔ استفهامدن صوکره کلن ومفتوح اولمیان همزهٔ وصل هم تحریر هم تلفظدن ساقط اولور :

أَاِسْتَغْفَرْتَ - دن - أَسْتَغْفَرْتَ .. کبی

مبحث ثانی

افعاله متعلق قواعد مهمه

٢٧٩ — افعاله متعلق اولدیغی حالده تعریف وتفهملری بورایه قدر بیان اولنان قواعدك بیلنمسنه متوقف اولان برطاقم قواعدمهمه دخی اشبو بابده بش فصل اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی فصل

مصدرلره دائر معلومات مهمه

٢٨٠ — مصادر داخلیه‌نك سماعی اولدقلرینی واوزان لازمه‌سنی

بالاده بیان ایتمش ایدك آنجق بورایه‌قدر آلدیغمز معلومات سایه‌سنده مصدرلرك متعدی ولازم اولملرینه کوره وزنلرینك بردرجه‌یه قدر قیاسی برصورتده ضبطی ممکن اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر شویله‌که :

فعل متعدی اولورسه مصدری اکثریا (فَعْلْ) وزننده و حرف وصنایعه دال اولورسه (فِعالة) وزننده کلور .

١ ـ ضَرْبْ . قَتْلْ . رَدّ . رَمْیْ . طَیْ .

٢ ـ خِیاطة . كِتابة . وِلایَة . . . كبی

فعل لازم اولورسه مصدری اکثریتله . (فَعَلْ) وزننده کلور .

فَرَحْ . جَذلْ . أَشَرَ

كبی اولوب اشبو افعال‌لازمه‌نك مصدرلری احوال‌سائره‌ده بروجه آتی محرر اولان طقوز وزنده بولنورلر ،

برنجیسی — لونه دلالت ایدرسه (فُعْلَة) وزننده کلور .

سُمْرَة . حُمرة . صُفره ، . . كبی

ایکنجیسی — فاعلك وصفنه‌متعلق‌اولورسه (فُعُولْ)وزننده‌کلور.

صُعُوذ . قدوم . حجود . . . كبی

اوچنجیسی — امتناعه دلالت ایدرسه (فِعال) وزننده کلور .

اِباء . نِفار . فِرار . . . كبی

دردنجیسی — تقلبه دلالت ایدرسه (فَعَلانْ) وزننده کلور .

جَوَلان . خفقان . روعان . . . كبی

بشنجیسی — داء معناسنی متضمن اولورسه (فُعال) وزننده کلور .

سُعال . زُحام . زُکام . . . کبی

آلتنجیسی — صوته دلالت ایدرسه ینه (فُعال) وزننده یاخود (فَعیل) وزننده کلور .

١ ـ نُعاب . صُراح . مُواء .

٢ ـ طَنین . اَنین . صَهیل . . . کبی

یدنجیسی — سیره دلالت ایدرسه (فَعیل)وزننده کلور .

رَحیل . زَمیل . . . کبی

سکزنجیسی — لازملر حرف ومناصبه دلالت ایدرلرسه متعدیلر کبی (فِعالة) وزننده بولنورلر.

تِجارَة . سِفارَة . اِمارَة . نِقابة . . . کبی

طقوزنجیسی — اجوف اولان فعللر اکثریا [فَعْل . فِعال . فِعاله . فَعاله . فعُوله] وزنلرنده بولنورلر .

فَعْل ـ صَوْم . نَوْم

فِعال ـ صِیام . قِیام

فعالة ـ قِیامة . نِیاحة

فَعاله ـ کَرامَة . فَصاحة

فعُولة ـ عُذُوبة . لُدُونَة . . . کبی

فصل ثانی

لازم و متعدی یاپمه اصوللری

٢٨١ — لازمی متعدی قیلمق ایکی صورتله اولور .

برنجیسی — حرف زیاده ایتمکله درکه ثلاثی مجردلری (افعال. تفعیل) بابلرینه نقل ایتمك ویاخود آخرینه حرف جر زیاده ایلمکله اولور: لازم اولان (خَرَجَ) ـ دن ـ أَخْرَجَ وخَرَّجَ وخَرَجتُ بِهِ ... کبی

ایکنجیسی — حرف حذف ایتمکله درکه (انفعال) بابنك علامتی اولان الف نونی و(تفعّل. تفاعل. تفعلل) بابلرینك تالرینی حذف ایله اولور:

لازم		متعدی
انکسر	ـ دن ـ	کسر
تکلّم	ـ « ـ	کلّم
تباعد	ـ « ـ	باعد
تدحرج	ـ « ـ	دحرج ... کبی

٢٨٢ — متعدی‌یی لازم قیلمق ایچون لازمی متعدی قیلمغه مخصوص اولان قواعدك عکسنه معامله ایتمك لازمدر یعنی زیاده‌لکله متعدی اولان کلمه‌لردن زیاده ایدیلن شیلرك حذفنی وحذفله متعدی اولانلرده محذوفلرك اعاده‌سیله کلمه‌لر لازم اولورلر :

	متعدی		لازم
حذف ایله	اخرج	ـ دن ـ	خرج
	خرّج	ـ « ـ	خرج
	خرجت به	ـ « ـ	خرج

اعادهٔ محذوفه	کسر ـ « ـ انکسر	
	کلّم ـ « ـ تکلم	
	باعد ـ « ـ تباعد	
	دحرج ـ « ـ تدحرج ... کبی	

فصل ثالث

نون تأکید

۲۸۳ — ماضی ایله حالدن بشقه فعللرك معناسنی تأکید ایچون بعضاً آخرلرینه برنون علاوه اولنورکه بوکا [نون تأکید] دینور .

اشبو نون تأکید اکثریا امر ونهی صیغه‌لرینه وبعضاً طلب ایچون اولان مضارعلرك آخرینه کتوریلورکه بوده ایکی صورتله اولور :

برنجیسی — [مخفّفه] تعبیر اولناندرکه دائما ساکن اولوب تثنیه ایله جمع مؤنثه داخل اولماز ماعداسنه لاحق اولور :

لِیَضْرِبَنْ . لِیَضْرِبُنْ . لِتَضْرِبَنْ ـ امر غائب

لاَیَضْرِبَنْ . لاَیَضْرِبُنْ . لاَتَضْرِبَنْ ـ نهی «

اِضْرِبَنْ . اِضْرِبُنْ . اِضْرِبِنْ ـ امر حاضر

لاَتَضْرِبَنْ . لاَتَضْرِبُنْ . لاَتَضْرِبِنْ ـ نهی «

کبی اولوب بونك مهموز ومضاعف ومثالده دخی احوال تصریفی بویله ایسه‌ده اجوف وناقصلرده اجتماع ساکنین دفع اولنجه حرف علت حذف اولنماز :

لِیَقُولَنْ . لِیَقُولُنْ . لِتَقُولَنْ ـ امر غائب

لاَ يَغزُونَ. لاَ يَغزُنْ . لاَتَغزُونَ - نهی غائب . . كبی

ایكنجیسی — [مشدده] دنیلندركه جمله‌سنه داخل اولور. آنجق تثنیه ایله جمع مؤنثده مكسور ودیكرلرنده مفتوح اولور و بونك دخولنده بروجه آتی اوچ قاعده جریان ایدر . شویله‌كه :

اولا — نون تأكیدك دخولی سببیله طلب ایچون اولان مضارعلرك جمع مؤنث نوننددن ماعداسی حذف اولنوب ماقبلی جمع مذكرده مضموم مفرد مخاطبه‌ده مكسور باقیلرنده مفتوح قیلنور .

ثانیاً — جمع مؤنثده حذف اولنمیان نون تأكید بینی فصل ایچون برالف زیاده ایدیلور .

ثالثاً — جمع مذكرلردن واو مفرد مؤنث مخاطبه‌دن یاء حذف اولور.

مضارعه مثال

يَضْرِبَنَّ . يَضْرِبانِّ . يَضْرِبُنَّ - تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . يَضْرِبْنانِّ - تَضْرِبَنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبُنَّ - تَضْرِبِنَّ . تَضْرِبانِّ . تَضْرِبْنانِّ - أَضْرِبَنَّ . نَضْرِبَنَّ .

امر غائبه مثال

لِيَضْرِبَنَّ . لِيَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبُنَّ - لِتَضْرِبَنَّ . لِتَضْرِبانِّ . لِيَضْرِبْنانِّ

نهی غائبه مثال

لاَيَضْرِبَنَّ . لاَيَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبُنَّ - لاَتَضْرِبَنَّ . لاَتَضْرِبانِّ . لاَيَضْرِبْنانِّ

امر حاضره مثال

اِضْرِبَنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبُنَّ - اِضْرِبِنَّ . اِضْرِبانِّ . اِضْرِبْنانِّ

نهی حاضره مثال

لاتَضْرِبَنَّ . لاتَضْرِبانِّ . لاتَضْرِبُنَّ ـ لاتَضْرِبِنَّ . لاتَضْرِبانِّ . لاتَضْرِبْنانِّ
کبی اولوب بونك دخی مهموز مضاعف ومثالده تصریفنك عینی اولوب
اجوف ایله ناقصده اجتماع ساکنین دفع اولنجه واو حذف اولنماز .

فصل رابع

افعال جامده

٢٨٤ ـــ تماميله تصریف اولنمیان برطاقم فعللردرکه آنلره [افعال جامده] یاخود [افعـال غیرمنصرفه] تسمیة اولنورکه آنلرده [نِعْمَ . بِئْسَ . لَیْسَ . یَنْبَغی . هاتِ . تَعال . هَبْ] فعللریله [افعال مقاربه] دن عبارتدر . بونلردن :

٢٨٥ ـــ نِعْمَ : نه کوزل معناسنه مدح بیان ایدر برکلمه درکه آخرینه تاء علاوه سیله [نعمت]صورتنده مؤنثی دخی واردر. بشقه صورتی یوقدر.

٢٨٦ ـــ بِئْسَ : نه فنا معناسنده ذم بیان ایدر برکلمه درکه بونکده آخرینه تاء علاوه سیله (بئست) صورتنده مؤنثی اولوب بشقه صورتی یوقدر.

٢٨٧ ـــ لَیْسَ: اولمدی ودکلدر معناسنه برفعل نفیدرکه یالکز ماضی کبی:
(لَیْسَ . لَیسا . لَیسوا ـ لَیسَتْ . لَیْسَتا . لَسْنَ ـ لَسْتَ . لَسْتُما . لَسْتُمْ ـ لَسْتِ . لستما . لَسْتُنَّ . لَسْتُ . لسنا)
صورتنده امثلهٔ مطرده سی واردر .

٢٨٨ ـــ یَنْبَغی ـــ لایقدرکه معناسنه اولوب (اِنْبَغیٰ . یَنْبَغی . لایَنْبَغی) کبی تصریف اولنور .

٢٨٩ — هات : بكا وير معناسنه‌دركه (هاتِ . هاتِيا . هاتُوا ـ هاتی . هاتيا . هاتِينَ) صورتنده امر اولمق اوزره تصريف اولنور .

٢٩٠ ـ تَعالَ : كل معنـاسنه دعوتی مشعر امردركه (تَعالَ . تَعالَيا . تعالَوْا ـ تَعالي . تَعالِيا . تَعالِينَ) صورتنده تصريف اولنور .

٢٩١ ـ هَبْ : فرض ايت واويله صاى معنـاسنه كلمهٔ امردركه (هَبْنِي . هَبُونی . هَبِينی) صورتلرنده تصريف اولنور .

٢٩٢ ـ **افعال مقاربه** : بونلر (عَسىٰ . كادَ) ايله‌مقاربه معناسنده اوله‌رق (كَرَبَ) و شروع معناسنده (أَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ . أَوْشَكَ) فعللرندن عبارتدر . بروجه آتی تعداد و تعريف اولنورلر :

٢٩٣ ـ عَسىٰ... معناسنه بر فعلدركه يالكز ماضی صورتی اوله‌رق شو :
[عَسىٰ . عَسَيا . عَسَوْا ـ عَسَتْ . عَسَتا . عَسَيْنَ ـ عَسَيْتَ . عَسَيْتُما . عَسَيْتُمْ ـ عَسَيْتِ . عَسَيْتُما . عَسَيْتُنَّ . عَسَيْتُ . عَسَيْنا .
وجهله تصريف اولنور .

٢٩٤ — كادَ : صورت نفيده اثباتی وصورت اثباتده نفيی مفيد اولان اشبو فعلده يالكز امر و نهی اولميوب ماضی مضارع ومضارعه متعلق اولان جحد مطلق و سـائره تصريفاتی واردر . نته‌كيم ماضيده [كادَ . كادا . كادُوا . . . . الخ] ومضارعده [يَكادُ . يَكادانِ . يَكادُونَ . . . . الخ] وجحدمطلقده [لم يَكَدْ . . . . الخ] تصريف اولنور . معناسنه كلنجه صورت اثباتده [كادَ يَضْرِبُ] دينلدكده ازقالدی اوره‌جق ايدی يعنی اورمدی كبی نفيی مفيداولور وصورت نفيده [لم يَكَدْ

يَجِيءُ] دینلدکده از قالدی کلیه‌جك ایدی یعنی کلدی کبی اثباتی مفیداولور.

٢٩٥ — [اَخَذَ . جَعَلَ . طَفِقَ . عَلِقَ] نك شروع معناسنده استعمالیدرکه مضارعلری یوقدر یالکز ماضیلری تصریف اولنور وباشلدی معناسنی ویررلر .

اَخَذَ يَتَكَلَّمُ = سویلمکه باشلدی

جَعَلَ يَلُومُهُ = آنی سوکمکه باشلدی . . . کبی

٢٩٦ — اَوْشَكَ : فعلیدخی پك چابق اولمق معناسنی متضمن اولوب هم ماضی هم مضارعی تصریف اولنور یعنی [اَوْشَكَ . يُوشِكُ] النوب بیلدیکمز قواعدله یاپیلور وفقط مضارعی دها زیاده قوللانیلور (يُوشِكُ اَنْ يَنْزِلَ) کبی که اینمسی یاقلاشمشدر یعنی پك چابق اینه‌جکدر دیمك اولور.

فصل خامس

اسماء افعال

٢٩٧ — اسماء افعال اویله برطاقم لفظلردرکه معنایه دلالتده فعل مقامنه‌قائم اولوب (ماضی . مضارع . امر) معنالرینی ویررلر بونلردن:

٢٩٨ — ماضی معناسنی ویرنلر : (هَيْهَاتَ . شَتَّانَ . سَرْعَانَ . شِرْعَانَ . وَشْكَانَ . وِشْكَانَ . وُشْكَانَ . بَطْأَنَ . بُطْأَنَ) کلمه‌لریدرکه :

هیهات — نقدر اوزاق

شتّان — نقدر فرقلی

سرعان — نقدر سرعتلی

وشكان — » »

بطأن ـ نقدر بَطی . . . معناسنه کلورلر .

۲۹۹ ــ مضارع معناسنی ویرنلر : (آد . اَوَّه . اُفٍّ . بَجَلَ . بَخْ . بَذْ . بَهْ . زِهْ . قَدْ . قَطْ . هاءَ . وَا . واها . وَیْ .) الفاظیدرکه معنالری بروجه آتیدر :

آهْ و اَوَّه . . . . = آه واه ایدرم .

اُفٍّ . . . . . = اوصانیرم

بَجَلَ . . . . . = یتر (متروکدر)

بَخْ و بَذْ و بَهْ . = تحسین ایدرم

زِهْ . . . . . = «

قدْ و قَطْ . . . . = یتر (قط کلمه‌سنه فا کلوب فقط اولور)

هاءَ . . . . . — حاضرم (بودخی متروکدر)

وا و واها و وَیْ . = شاشارم

۳۰۰ ــ امر معناسنه اولانلر : بروجه آتی معنالریله برلکده تعداد اولنانلردر :

آمِینْ = اِسْتَجِبْ کبی قبول ایت معناسنه

اِیهِ = دُمْ فی حَدِیثِكْ کبی دهاسویله «

اِیهْ — اُسْکُتْ کبی صوص ارتق یتر «

اِیهاً = بودخی ایهْ کبی

بَلْهَ = دَعْ کبی کری ویر «

تَیْدَ = اَمْهِلْ کبی مهلت ویر « (مهجوردر)

تَیْدَخْ = بودخی تَیْدَ کبی «

حَیَّ = اَقْبِلْ عَجِّلْ کبی هایدی معناسنه

دُوَنك = خُذْ کبی هایدی آل «

رُوَیْدَ = اَمْهِلْ کبی مهلت ویر «

صَهْ = اُسْکُتْ کبی صوص «

عَلَیْكْ = خُذْ کبی آل « (التزامایت) دیمکدر

لَدَیْكَ = بودخی عندك کبی

مَهْ = اُکْفُفْ کبی یتر یاپمه «

وَیْهاً = تیز اول معناسنه

هاءَ = آل معناسنه

هاكَ = بو دخی

هَیّا = اَسْرِعْ کبی چابق اول « (مهجوردر)

هَیْتَ = بودخی

هَلُمَّ = بری کل وبری کتور معناسنه

اولوب بونلردن اشبو هَلُمَّ نك مؤنث وتثنیه وجمعی اولەرق شو (هَلُمِّی . هَلُمّا . هَلُمّوا . هَلْمِّی . هَلُمّا . هَلْمُنَ .) صورتلری دخی مستعملدر .

قصبار مطبعەسی

خواجهٔ لسان عثمانی

دن

علم

صرف فارسی

لسان عثمانینك [مفردات. مركبات. ادبيات] قواعدینی حاوی درت مجلددن مركبدر

برنجی جلدك — ایكنجی كتابی

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١٠

قصبار
مطبعه كتبخانه و مجلدخانه سی
باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷
Librairie Kasbar

علم

صرف فارسی

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — لسان فارسیده علم صرف [آن علم استکه ازاحوال وتغیرات کلمها بحث کند] صورتیله تعریف اولنوب [علم صرف احوال وتغیرات کلماتدن بحث ایدن علمدر] دیمك اولور.

۲ -- لسان فارسیده حروفات اصلیه [ا . ب . پ . ت . ج . چ . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . غ . ف . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ی] دن عبارت یکرمی‌درت حرف ایکن مؤخراً لسان عربیله امتزاج ایدوب پك‌چوق کلمه‌لری آلدیغندن بالطبع آنده موجود اولان [ث . ح . ص . ض . ط . ظ . ع . ق .] حرفلرینی دخی آله‌رق اوتوزایکی‌یه ابلاغ اولنمشدر یعنی فارسینکده هجاسی :

[ا . ب . پ . ت . ث . ج . چ . ح . خ . د . ذ . ر . ز . ژ . س . ش . ص . ض . ط . ظ . ع . غ . ف . ق . ك . گ . ل . م . ن . و . ه . ی .] دن عبارت اولمشدر.

بو حرفلردن [پ . چ . ژ . گ .] حرفلری فارسی‌یه مخصوص اولمغله بونلره حروفات فارسیه دینور.

٣ — لسان فارسی دخی عربی وترکی کبی اتصال صورتیله یازیلوب کلمه‌لر تشکل ایتدیکندن [ا و ی] حرفلرندن الف فتحه‌یی، واو ضمهٔ مفخمه‌ایله ضمهٔ ممدوده‌یی، یا دخی کسره‌یی حالی اوزره مدایدرلرکه بونلره [حروف مد] دینور. نته‌کیم :

بالا . راه . جاه . درکاه

کلمه‌لرنده الفلر فتحه‌یی وشو :

زور . خوش . کوی . چوب

کلمه‌لرنده واولر ضمهٔ مفخمه‌یی وشو :

روز . دوش . خوب . پوش

کلمه‌لرنده‌کی واولر ضمهٔ ممدوده‌یی و :

دبیر . رسید . این . پیچ

کلمه‌لرنده واقع یالرده کسره‌یی حالی اوزره مد ایتمشلردر.

٤ — فارسیدن خا حرفی بولنسان بعض کلماتده خانك حرکه‌سی ضمه ایله فتحه بیننده ویا ضمه ایله کسره اراسنده برنوع حرکه‌اولدیغندن بونك شق اولنی بیان ایچون واو الف وشق ثانیسنی بیلدیرمك ایچون واو یا تحریر ایدیلور انجق قرائت اولنمازلر

١ { خواب . خواجه . خوار . خوارزم . خواستن
خوان . استخوان . خواهر

٢ـ خویش . خویشتن . خویشاوند . . . . کبی .

٥ ــ کلمات فارسیه‌ده بولنان کاف حرفنك نره‌لرده کاف عربی نره‌لرده کاف فارسی اولدیغنی تفریق ممکن اوله‌میوب سماعه متوقف برماده ایسه‌ده (ن . ر . س) حرفلرندن صوکره واقع اولانلر بای‌حال کاف فارسی اولدقلری جهتله بونك حقنده بوقدرجق تسهیلات ارائه اولنه بیلور نته‌کیم :

١ { جنك . تنك . ننك . بنك . نكاه
اهنك . فرهنك . نكار . نكاشته .

٢ { رك . برك . كرك . مرك
هرکز . نرکس . رکو . رکیدن

٣ـ سك . سکالیدن . سکنج . سکار

کبی کلمه‌لردن برنجی طاقمده نوندن وایکنجی طاقمده رادن واوچنجیده سیندن صوکره واقع اولدقلرندن هپ کاف فارسیدرلر بونلره بکزه‌ینلرك جمله‌سیده بویله‌در .

٦ ــ لسان فارسیده بعض کلمه‌لروارد رکه انلردن حرف حذف ایتمك ومحذوفلری اعاده ایلمك قابلدر انجق بونلر کثرت توغل ایله معلوم اوله‌جق موادن ایسه‌ده بردرجه‌یه قدر قیاسی حالنده اولانلری بروجه آتی درت صورتدن عبارتدر .

برنجیسی .ــ آخری یا اولوب ماقبلی الف یاخود واو اولان کلمه‌لردن یانك حذفی جائزدر .

١ پای ـ دن ـ پا
جای ـ « ـ جا
سای ـ « ـ سا

٢ بوی ـ « ـ بو
روی ـ « ـ رو
خوی ـ « ـ خو .... کبی

ایکنجیسی .— آخرنده های رسمیه دکل بالذات ها اولان کلمه‌لرده هانك ماقبلی الف اولورسه اول الفلرك حذفی جائزدر.

چاه ـ دن ـ چه
ماه ـ « ـ مه
گاه ـ « ـ گه ... کبی

اشبو ایکنجی اصول آخری یا اولان کلمه‌لرك بعضلرنده دخی جاریدر.

نای ـ دن ـ نی
وای ـ « ـ وی... کبی

اوچنجیسی .— لسان فارسیده مستعمل عربی کلماتندن اخرنده همزه اولانلرك یعنی اسم ممدودلرك مجرد حاللرنده همزه‌لرینك اسقاطیدر

رجاء ـ دن ـ رجا
بناء ـ « ـ بنا
جفاء ـ « ـ جفا... کبی

دردنجیسی .— عربی کلمه‌لردن الف لازمه ایله منتهی اولانلردن یعنی اسم مقصورلردن یالی اولانلرك ادوات فارسیه التحاق ایده‌جکی زمانده یالری الف صورتنده یازیلور. یعنی :

فتوی ـ دن ـ فتوا

دعوی ـ « ـ دعوا

صورتنده تحریر اولنوب بعده ادات کلور

فتوایت . دعوایش . . . کبی اولور .

٧ ـــ لسان فارسیده حرکه‌لر عربی کبی فتحه کسره ضمه‌دن عبارت اولوب آنجق بالجمله کلماتك اخرلری ساکندر وساکن اولمیوبده اخرنده الف ویاخود واو ممدوده بولنورسه آندن حذف ایدلمش بربای ساکنه اولدیغنه حکم اولنور و اکر مفتوح ایسه بر های غیر ملفوظه یازیلیرکه بوکا [های رسمیه] دینور یعنی کلمه‌لرك جمله‌سنك

بار . بر . دید . رفت

الفاظنده اولدیغی کبی اخرلری ساکن اولوب اکر

گدا . مینا . سو . جو

کبی اخرلری الف واولی اولورسه بونلردن محذوف یالر اولوب اصللرینك

گدای . مینای . سوی . جوی

اولدیغنه حکم اولنور واخرلری مفتوح اولانلرده شو:

بنده . خانه . پرده . خواجه

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی های رسمیه یازیلیر .

٨ ـــ فارسی کلماتنده برقاچ حرف ساکن اجتماع ایده‌بیلیر .

انداخت . شکست . انکیخت . سوخت . پرداخت

کلمه‌لرنده اولدیغی کبی .

٩ — لسان فارسیده الفله ابتدا ایدن فعللرك اولنه ادواتدن [ب . م . ن] داخل اولنجه بوحرفلرله الف بیننه بر یا علاوه اولنوب متصل یازیلیر

آموز — دن — بیاموز . میاموز . نیاموز
آید — » — بیاید . میاید . نیاید ... کبی .

١٠ — اخرنده [ا . و . ی] حرف مدلرندن بری بولنان کلمه یه ادواتدن برشیٔ التحاق ایدرسه ذاتاً الف واو بولنانلرده محذوف یا اولدیغندن اول محذوف اعاده اولنوب مفتوح قیلنور و یای ممدوده بولنورسه عربی کلمه دیمك اوله‌جغندن اکا بر یای مفتوحه علاوه اولنور واکر کلمه‌نك اخرنده های رسمیه وار ایسه اداتك اولنه بر همزه قونور . مثلا تا شین میم اداتلرینك التحاقنده

١ { جا — دن اعادهٔ محذوفله — جایت . جایش . جایم
بو — » » » — بویت . بویش . بویم }

٢ { فتوی — » یای مفتوحه علاوه‌سیله — فتوایت . فتوایش . فتوایم
قاضی — » » » » — قاضی یت . قاضی یش . قاضی یم }

٣ { بنده — » همزه علاوه‌سیله — بنده‌ات . بنده‌اش . بنده‌ام
خانه — » » » — خانه‌ات . خانه‌اش . خانه‌ام }

کبی اولور .

١١ — لسان فارسیده کلمه : [آن لفظ است که بیك معنی دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بر معنایه دلالت ایدن لفظ] دیمك اولور .

فارسیده دخی کلمه : اسم ، فعل ، ادات اوله‌رق اوچ قسم اولوب بونلردن ادوات علم نحو فارسیده بیان ایدیله‌جکندن بو کتابده اسم وفعللر تعریف اولنه‌جغی جهتله بو کتاب ایکی مقاله اوزرینه ترتیب اولندی .

اخطار. — بو کتابی اوقویه‌جق اولان طالب اولجه صرف ترکیله صرف عربی‌یی کوروب بر چوق تعریفات واصطلاحات علمیّه بیلمه‌مش اوله‌جغندن بوراده‌اوزون اوزادی‌یه توضیحدن صرف نظرله ممکن مرتبه بسیط یازمق جهتی التزام اولندی انجق لسانی قرائت فارسیه‌یه ممکن اولدیغی قدر آلشدیرمق ایچون اقسام کلمه‌نك تعریفلری لسان فارسی اوزره یازلدی بونلری وامثله‌یی طالبلرك ازبر ایتملری قطعیاً لازمدر .

برنجی مقاله

اسم

۱۲ — لسان فارسیده اسم : [آن کلمه است که در نفس خود بمعنی دلالت میکند وازسه زمان بری باشد] صورتیله تعریف اولنورکه [اوچ زماندن بری اوله‌رق بالنفس بر معنایه دلالت ایدن کلمه] دیمکدر.
لسان فارسیده دخی اسملر مسماارینه اولان دلالت صریحه وخفیه‌لری جهتله [مظهر . مضمر . مبهم . کنایه]ناملریله درت نوع اولدیغندن و[اسم معنی] دینلن مصدرلر دخی بونلرك تفرعاتندن اولدیغندن بو مقاله‌ده اشبو بش شیٔ بیان ایدلمك اوزره هر برینه برر باب مخصوص کشاد ایلدك :

برنجی باب

{مظهرات}

۱۳ — لسان فارسیده اسم مظهر : [ان اسم است که بمعنای موضوعش بلا واسطه دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [بلا واسطه موضوع اولدیغی معنایه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.
بو اسملر یا مادهٔ فعله منسوب اولورلر یا اولمازلر . مادهٔ فعله منسوب اولانلره [اسم مشتق] واولمیانلره [اسم جامد] دینورکه مشتقلر

زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیـان اولندقلرندن بوراده اسم جامدلردن بحث اولنمشدر . بونلرده [اسم علم . اسم جنس] ایله مادهٔ فعله منسوب اولمیان [اسم مکان . اسم زمان . اسم الت . اسم تصغیر . صفت] دینلن شیلر اولوب بر وجه‌اتی تعریف اولنمشلردر .

اسم علملر

١٤ ــ لسان فارسـیده اسم علم : [ان اسم استکه ازاشخاص و اشیا بفرد معین دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [اشخاص واشیادن بر فرد معینه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور .

[فریدون . رستم . زال . جم . شیراز . اصفهان .
فارس . طهران . دارا . سبکتکین . . . .]
وامثالی کلمه‌لر کبی .

اسم جنسلر

١٥ ــ لسان فارسـیده اسم جنس : [ان اسم استکه به افراد بسـیاریٔ اشخاص و اشیا دلالت میکند] صـورتیله تعریف اولنوب [اشخاص واشیانك افراد کثیره‌سنه دلالت ایدن اسم] دیمك اولور .

[آب . اسب . آتش . باغ . چمن . خار . خانه . خر . خاك .
دریا . درخت . سنك . شکوفه . لانه . مار . مور . ماهی . . . . .]
وامثالی کلمه‌لر کبی .

١٦ ــ اسم جنسلرك بر دانه‌سنه [مفرد] وبردن‌زیاده‌سنه [جمع] دینور .

لسان فارسـیده مفردی جمع یاپمقده قاعدهٔ عمومیه اسمك مدلولی

ذی‌روح ایسه آخرینه (آن) علاوه ایتمك واکر ذی‌روحك غیری ایسه اخرینه (ها) کتیرمکدر.

۱
مرد – دن – مردان
زن – « – زنان
اسب – « – اسبان.
شیر – « – شیران
مرغ – « – مرغان
سك – « – سکان

۲
چمن – دن – چمنها
آب – « – آبها
باغ – « – باغها
خار – « – خارها.. کبی

انجق (آن) ایله جمعلنه‌جك اسملرك آخرلرنده حرف مد ایله های رسمیه بولندیغنه کوره بعض تبدلات واقع اولورکه بروجه آتی تعریف اولندیلر:

آخرنده حرف مد بولنان کلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جکلری زمانده اول کلمه‌لر یا فارسیدر یا عربیدر.

فارسی اولدقلری حالده (ا. و) اوله‌جغندن و بونلرك یالری محذوف اولدیغندن جمعلنه‌جکلری زمان محذوف اولان یالر اعاده اولنورلر.

۱
کدا – دن اعادهٔ محذوف ایله – کدایان
بی نوا – « « « – بی نوایان

٢ { آهو ـ دن اعادهٔ محذوف ایله ـ آهویان
دلجو ـ « « « ـ دلجویان... کبی

عربی اولدقلری حالده آخرلرنده (ا . و) بولنورسه بر یا علاوه اولنور ذاتاً یا بولنورده الفی مد ایدرسه الفه یازیلوب ینه یا علاوه اولنور واکر کسره‌یی مد ایدرسه هیچ برشیٔ علاوه اولنمیوب ادات جمع کلیر.

١ { قرّا ـ دن یا علاوه‌سیله ـ قرّایان
عدو ـ « « ـ عدویان

٢ ـ تقوی ـ دن الف یازه‌رق و یا کتیره‌رك ـ تقوایان

٣ { قاضی ـ دن طوغریدن طوغریه ـ قاضیان
والی ـ « « ـ والیان . . . کبی

آخرنده های رسمیه بوانان کلمه‌لر (آن) ایله جمعلنه‌جکلری زمانده هالر کاف فارسی‌یه قلب اولنورلر.

بنده ـ دن ـ بندگان
خسته ـ « ـ خستگان . . . کبی.

ها ایله جمعانه‌جك کلمه‌لرده یالکز بریرده تبدل ایدرکه اوده کلمه‌نك آخرنده های رسمیه بولنورسه حذف اولنمقدر یعنی های رسمیه قالدیریلوب یرینه ادات جمع اولان [ها] صورتی کلیر

میوه ـ دن ـ میوها
خانه ـ « ـ خانها

کیدر. فقط بوحذف سببیله بشقه برکلمه‌یه التباس لازم کلیرسه اول وقت های رسمیه حذف اولنمیه‌رق ادات جمع اولان [ها] صورتی علاوه

اولنور. نته‌کیم [باده] جمع ایدلدیکی زمان های رسمیه حذف ایدلمش اولسه جمعی [بادها] صورتنده اولور حال بوکه روزکار معناسنه اولان [باد] اسمنك دخی جمعی [بادها] اولدیغندن اشبو [بادها] صورتنك [باده]نکمی یوخسه [باد] کمی جمعی اولدیغی اکلاشیله‌میه‌جغندن بوکبی التباس لازم‌کلن یرلرده حذف اولنماز بناءعلیه :

باده ـ نك جمعی ـ باده‌ها

جامه ـ « « ـ جامه‌ها

کلیر زیرا [جام]ك جمعیله بونده‌ده التباس واقع اولور.

ایشته فارسی جمعلری حقنده‌اولان اصوللر بونلردن عبارت‌اولوب فقط بعض سماعی کلمه‌لرده ذیروحك غیری اولانلرك‌ده (آن) ایله جمعلندکلری واردر

چشم ـ دن ـ چشمان

درخت ـ « ـ درختان

کیسو ـ « ـ کیسویان. کیسوان. . . کبی.

اسم مکانلر

١٧ ــ لسان فارسیده اسم مکان : [ان اسم است که بمکانی دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [برمکانه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.

فارسی اسم‌مکانلری اصلی وقیاسی اوله‌رق ایکی نوعدر.

اصلی اولانلر.ــ اسم‌جنسلردن مکان معناسنه اولان کلمه‌لردر.

خانه . لانه. کلخن . نشیمن

سرای. کاشانه . . . . کبی.

قیاسی اولانلر. – فعللر ایله اسملردن یاپیلانلردر .

فعللردن اولانلر: اشاغیده فعل بحثنده کوروله‌جکدر .

اسملردن اولانلر: اسم جنس و صفتلرك آخرلرینه مناسبتنی کوزه‌ده‌رك [گاه . گه . ستان . زار . کده . شن] اداتلرینك علاوه‌سیله اولورلر.

١
آتش – دن – آتشگاه
در – « – درگاه . درگه
خواب – « – خوابگاه . خوابگه

٢
گل – دن – گلستان
چمن – « – چمنستان
بهار – « – بهارستان

٣
گل – دن – گلزار
چمن – « – چمنزار
لاله – « – لاله‌زار

٤
می – دن – میگده
محنت – « – محنتکده
آتش – « – آتشگده

٥ – گل – دن – گلشن ... گبی .

١٨ – اشبو اسم مکانلرك جمله‌سی اسملره مخصوص قواعدله وها ایله جمعلنورلر.

سرای – دن – سرایها

خانه – « – خانها

درگاه ـ دن ـ درگاهها

گلستان ـ « ـ گلستانها

گلزار ـ « ـ گلزارها

میکده ـ « ـ میکدها

گلشن ـ « ـ گلشنها... کبی.

اسم زمانلر

١٩ ـ لسان فارسیده اسم زمان: [ان اسم استکه بزمانی دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [بر زمانه دلالت ایدن اسم] دیمکدر.

لسان فارسیده مشتق وقیاسی اسم زمان اولمیوب اصلی اولان یعنی اسم جنسلردن زمان معناسنی مشعر بولنان:

روز. هفته. سال. ماه. شب. بام. شام

کبی کلمه‌لردن عبارتدر.

هر نه قدر [شبانگاه. بامگاه ـ زمستان. شبستان] کبی کلمه‌لرك اسم زمان اولدقلرینه باقه‌رق بعض مؤلفلر بونلری اساس طوتوب اسملره [گاه‌وستان] اداتلرینك علاوه‌سیله اسم‌زمان یاپیلور دیمشلر ایسه‌ده برنجی ایله ایکنجی ودردنجیده (شب ایله بام) ذاتاً اسم زمان اولور التحاق ایتمش اولان [گاه ایله ستان] تأکید ایچون گلمش یعنی (گیجه وقتی. سحر وقتی) معنالرینی افاده‌دن عبارت بولنمش اولدیغی کبی اوچنجی کلمه‌ده واقع [ستان] دخی ادات اولمیوب نفس کلمه‌دن اولدیغندن مذکور محررلرك بیان ایتدکلری احوالك قواعدفارسیه‌دن معدود اوله‌مدیغی منفهم اولور.

۲۰ ـ مذکور اسم زمانلردخی سائر اسملر کبی ها ایله جمعلنورلر روزها . سالها . شبها . زمستانها .. کبی.

اسم آلتلر

۲۱ ـ لسان فارسیده اسم آلت: [ان اسم است که به آلت کاری دلالت میکند] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك آلتنه دلالت ایدن یعنی بر ایشه آلت اولان شیئه دلالت ایدن اسم] دیمکدر

فارسی اسم آلتلری مشتق وقیاسی اولمیوب جمله‌سی اسم جنسلردن آلت معناسنه اولان بسیط واصلی کلمه‌لردن عبارتدر

[مژنك . کارد . تبر . تیر. فهه .

استره . تیغ . کاردو .....] کبی

هر نه قدر [سپا . دوربین] کبی یاپمه اسم آلتلر وار ایسه‌ده بونلر ایکی کلمه‌دن مرکب اولوب نحوده کوروله‌جکلرندن علم صرفده بونلرك ایرادینه محل یوقدر.

۲۲ ـ مذکور اسم زمانلرده سائر اسملر مثللو ها ایله جمعلنیرلر مژنگها . تیرها . تبرها . یتغها . . . کبی

اسم تصغیر

۲۳ ـ لسان فارسیده اسم تصغیر : [ان اسم است که خردیٔ مسمایش بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [مسماسنك کوچکلکنی بیان ایدن اسم] دیمکدر .

لسان فارسیده بر اسمی تصغیر ایتمك ایچون اخرینه [چه] یاخود

پاك ـ ظاهر. تمیز
پُر ـ طولو. مملو
پَست ـ آلچاق
پُنهان ـ گیزلی. مخفی
تازه ـ کورپه . گنج
تُرش ـ اکشی
تلخ ـ آجی
تُند ـ سرت
تنك ـ طار. صیق
تنها ـ یالکز . ایصسز
تهی ـ بوش . خالی
تیز ـ چابق. کسکین
چابك ـ « سریع
چالاك ـ « »
خوش ـ گوزل. لطیف
خوب ـ »
دروغ ـ یالان. کذب
راست ـ طوغری
زشت ـ چیرکین
زنده ـ دیری. حی. متیقظ

سخت ـ قتی
سرد ـ صوغوق بارد
سُست ـ یومشاق. گوشك
سیاه ـ قاره
سیه ـ «
کُم ـ نقصان اکسك
کوچك ـ کوچك. صغیر
کوتاه ـ قیصه
کوته ـ «
کهنه ـ اسکی
لاغر ـ ضعیف
نرم ـ یومشاق.
نزدیك ـ یقین
نو ـ یکی
ویران ـ خراب
والا ـ عالی
هرزه ـ صاچمه صاپان

٢٨ ـ اسماء اعداد: فارسی اعداد اصلیه‌سی اولان

یك ـ بر
دو ـ ایکی
سه ـ اوچ

چار / چهار	ــ درت
پنج	ــ بش
شش	ــ آلتی
هفت	ــ یدی
هشت	ــ سکز
نُه	ــ طقوز
ده	ــ اون
بیست	ــ یکرمی
سی	ــ اوتوز
چهل / چل	ــ قرق
پنجاه	ــ اللی
شصت	ــ آلتمش
هفتاد	ــ یتمش
هشتاد	ــ سکسان
نود	ــ طقسان
صد	ــ یوز
هزار	ــ بیك

ایله اوندن یکرمی‌یه قدر اولان یعنی

بازده ـ اون بر
دوازده ـ اون ایکی
سیزده ـ اون اوچ
چارده ـ اون درت
پانزده ـ اون بش
شانزده ـ اون آلتی
هفتده ـ اون یدی
هژده ـ اون سکز
نوازده ـ اون طقوز

عدد ویکرمیدن ایلرویه طوغری دائما اخرینه احادی کتوره‌رك اولان شو :

بیست‌ویك ـ یکرمی بر
بیست ودو ـ یکرمی ایکی
بیست وسه ـ یکرمی اوچ
— و —
سی ویك ـ اوتوز بر
سی ودو ـ اوتوز ایکی
سی وسه ـ اوتوز اوچ
سی وچهار ـ اوتوز درت
— و —
چل وچار ـ قرق درت
چل وپنج ـ قرق بش

چل وشش ـ قرق آلتی

ــ و ــ

پنجاه وهفت ـ قرق یدی

پنجاه هشت ـ قرق سکز

پنجاه نه ـ قرق طقوز

کبی یوزه قدر اولانلر اولوب یوزلرك وبیکلرك تضعیفی دخی احادك اوللرینه کتورلمسیله :

دو صد ـ ایکی یوز

سه صد ـ اوچ یوز

چهار صد ـ درت یوز

پنج صد ـ بش یوز

شش صد ـ آلتی یوز

هفت صد ـ یدی یوز

هشت صد ـ سکز یوز

نه صد ـ طقوز یوز

ــ و ــ

دو هزار ـ ایکی بیك

سه هزار ـ اوچ بیك

چار هزار ـ درت بیك

ده هزار ـ اون بیك

بیست هزار – یکرمی بیك
سی هزار – اوتوز بیك
صد هزار – یوز بیك

کبی عددلردن عبارت اولوب تعداد فارسی مسئله‌سی طبقی ترکجه کبی دیمك اولدیغی بونلردن ظاهر اولور.

یارم معناسنه اولان [نیم] ایله اوچده بر درتده بر [سه یك وچهار یك] دخی اسماء اعداددن اولوب صفات اصلیه‌دندرلر.

{ایکنجی فصل}

صفات قیاسیه

٢٩ — فعللرله اسملردن یاپیلان صفتلره [صفات قیاسیه] دینور.

فعللردن اولانلر: اشاغیده فعل بحثنده یازلمشدر.

اسملردن اولانلر: عادی اسملرله اسماء اعداددن یاپیلانلردر. اولکیلرینه [صفات نسبیه] ودیکرلرینه صفات عددیه‌دن اوله‌رق [اعداد وصفیه] و[اعداد توزیعیه] دینوب جمله‌سی بروجه آتی بیان اولنورلر.

٣٠ — صفات نسبیه: اسملرك اخرلرینه [بان . کار . کر] و[ین . یار] و[آنه] و[مند . ناك] و[ی] حرفلرینك علاوه‌سیله اولورلر: بونلردن

بان . کار . کر — اداتلری ترکجه‌نك [جی] اداتنه مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسمی برکار ایله اشتغال معناسنی ویرر صفت یاپارلر.

١ باغ – دن – باغبان = باغجی
کشتی – « – کشتیبان = کمیجی

٢ { بسته - دن - بسته‌کار = بسته‌جی
خدمت - « - خدمتکار = خدمتجی }

٣ { شمشیر - « - شمشیرکر = قلچجی
آهن - « - آهنکر = تیمورجی ... کبی }

ین . کین . یار — اداتلری ترکجه‌نك [جی. لی] اداتلری کبی اولوب ایجابنه‌کوره لاحق اولدقلری اسملری برر نوع صفت یاپارلر.

١- آتش- دن - آتشین = حرارتلی. قرمزی

٢-غم - « - غمکین = غملی

٣ { دست - « - دستیار = یاردمجی
بخت - « - بختیار = طالعلی ... کبی }

آنه — اداتی ترکجه‌نك [جه] سنه مقابل اولوب لاحق اولدیغی اسمی نسبت معناسنی اشعار ایدر بر صفت یاپار.

شاه - دن - شاهانه = پادشاهجه

درویش - « - درویشانه = درویشجه

کبی اولوب انجق اسمك اخرنده حرف‌مد بولنورسه اون آلتنجی ماده احکامی اجرا اولنور واکر های رسمیه بولنورسه بو ها کاف فارسی‌یه قلب اولنور.

١ { کدا - دن کدایانه = دیلنجیجه
عدو - « عدویانه = دشمنجه
تقوی - « تقوایانه = تقواجه
قاضی - « قاضیانه = قاضیجه }

٢ { بنده ــ « ــ بندكانه = كوله‌جه
افتاده ــ « ــ افتادكانه = دوشوكونجه ... كبی

مند. ناك ــ اداتلری تركجه‌نك [لی. لو] اداتلریله مقابل اولوب لاحق اولدقلری اسملرده یعنی تشكیل ایتدكلری صفت برشیئه نسبت بیان ایدر.

١ { دانش ــ دن ــ دانشمند = معرفتلی
درد ــ « ــ دردمند = دردلی

٢ { غم ــ « ــ غمناك = غملی
نم ــ « ــ نمناك = نملی... كبی

ی ــ حرفی كسره‌یی مد ایتمك اوزره اسملرك اخرینه لاحق اولنجه [اسم منسوب] نامیله برصفت یاپار. فقط بو یانك داخل اوله‌جغی كلمه‌نك اخری ساكن ایسه اوله‌جه مكسور قیلنور واكر الف یاخود یا ایسه اوله‌جه انلر واوه قلب اولنور وهای رسمیه ایسه اكثریا حذف اولنور وصوكره بو یاكلیر.

١ { ایران ــ دن ــ ایرانی = ایرانلی
حجاز ــ « ــ حجازی = حجازلی

٢ { حما ــ « ــ حموی = حمالی
دنیا ــ « ــ دنیوی = دنیالق

٣ { علی ــ « ــ علوی = علی‌یه منسوب
مصطفی ــ « ــ مصطفوی = پیغمبره منسوب

٤ { ادرنه ــ « ــ ادرنوی / ادرنه‌وی = ادرنه‌لی
بروسه ــ « ــ بروسوی
فرانسه ــ « ــ فرانسوی ... كبی

۳۱ — *فائده*: لسان فارسیده اشتراك معناسنی مفید اولمق اوزره ترکجه‌نك [داش] اداتیله یاپیلان صفتلر کبی صفت یاپمق لازم کلیرسه کلمه‌نك اولنه بر [هم] ادخال اولنور

نام ـ دن ـ همنام = آداش

راه ـ « ـ همراه = یولداش ... کبی.

۳۲ — *اعداد وصفیه*: اعداد اصلیهٔ فارسیه‌نك اخرلری مضموم قیلندقدن صوکره بر میم ساکنه کتورمکله یاپیلان عددلر در

یك ـ دن ـ یکم = برنجی

دو ـ « ـ دوم = ایکنجی

سه ـ « ـ سوم = اوچنجی

چار / چهار ـ « ـ چارم / چهارم = دردنجی

پنج ـ « ـ پنجم = بشنجی

شش ـ « ـ ششم = التنجی

هفت ـ « ـ هفتم = یدنجی

هشت ـ « ـ هشتم = سکزنجی

نه ـ « ـ نهم = طقوزنجی

ده ـ « ـ دهم = اوننجی

بیست ـ « ـ بیستم = یکرمنجی

صد ـ « ـ صدم = یوزنجی

هزار ـ « ـ هزارم = بیکنجی ... کبی.

٣٣ — اعداد توزیعیه : عددلری بری بری آردی صره ایکی کره سویلمکله اولور انجق برر مقامنده [یکان یکان] دخی دینور

یك یك = بربر = برر
یکان یکان = « «
دو دو = ایکیشر
سه سه = اوچر
والی اخره بویله کیدر.

﴿اوچنجی فصل﴾

صفتلرك تقلیل، تصغیر، تفریط، تفضیللری

٣٤ — فارسی صفتلرینك تقلیل و تصغیرینه مخصوص ادات اولمیوب ایجاب حالده اولنه بر [اندکی] لفظی کتیرمکله اولور

اندکی بزرك = بیوکجه
اندکی سخت = قتیجه... کبی.

تفضل وتفریط ایسه [تر ترین] اداتلرینك الحاقیله اولوب تفضیلك فرقی سوزده مفضل ومفضل علیهك مذکور اولمسیله اولور

بزرکتر = چوق اولو اندن اولو
درازتر = « اوزون اندن اوزون
بزرکترین = برنجی کبی ایسه‌ده شدت واردر

کبی که بو یا نون ایله اولانلرده دیکرلرندن دها زیاده شدت واردر

٣٥ — فائده : لسان فارسیده عربی اسملرله صفتلری مفرد حاللرنده عینیله استعمال اولندقلری کبی اسملر عربی جمعلریله ویاخود

قواعد فارسیه یه تطبیقاً جمع ایدیله‌رك وصفتلردخی هم عربی هم فارسی قاعده‌لریله جمع ایدیلوب استعمال اولنور و بونلرك مؤنثلریده جمع مقامنده قوللانیلور

۱ ـ بیت	مکتب	بنا	ـ عربی مفرد مجرد	اسمی
۲ ـ لطیف	ظریف	محکم ـ	« «	صفتی
۳ ـ بیوت	مکاتب	ابنیه ـ	عربی اسملرك	جمعی
٤ ـ بیتها	مکتبها	بناها ـ	« « فارسی	جمعی
٥ ـ لطیفان	ظریفان	محکمات	« صفتلرك	جمعی
٦ ـ لطیفه	ظریفه	محکمه ـ	« «	مؤنثلری

ایکنجی باب

{مضمرات}

۳٦ ــ لسان فارسیده ضمیر: [آن لفظ است که جای اسم گیرد] صورتیله تعریف اولنوب [اسمك یرینی طوتان کلمه] دیمکدر

لسان فارسیده ضمیرلر منفصل ومتصل اولمق اوزره ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنور

ضمائر منفصله

۳۷ ــ فارسیده اوست طرفنه برلشمین یعنی منفصل اولان ضمیرلر ضمائر شخصیه‌دن عبارتدر که :

مفرد متکلمده ـ من

« مخاطبده ـ تو

« غائبده ـ او

جمع متکلمده ـ ما
« مخاطبده ـ شما
« غائبده ـ ایشان

سوزلری اولوب ترکجه‌ده :

بن ـ مقابلی فارسیده ـ من
سن ـ « « ـ تو
او ـ « « ـ او
بز ـ « « ـ ما
سز ـ « « ـ شما
انلر ـ « « ـ ایشان

لفظلریدر .

ضمائر متصله

٣٨ ـ کلماته التحاق ایله کسب اتصال ایدن فارسی ضمیرلری [اضافیه ونسبیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر

٣٩ ـ ضمائر اضافیه: تملك واختصاص معنالرینی ویرن [م. ت. ش. مان. تان. شان] حرفلریدرکه بونلردن

م = مفرد متکلم
ت = « مخاطب
ش = « غائب
مان = « متکلم
تان = « مخاطب
شان = « غائب

ضمیرلری اولوب ترکجه‌ده

م	ـ مقابلی	فارسیده	ـ م
ڭ	ـ «	«	ـ ت
ی	ـ «	«	ـ ش
مز	ـ «	«	ـ مان
ڭز	ـ «	«	ـ تان
لری	ـ «	«	ـ شان

حرفلریدر نته‌کیم:

دستم = الم
دستت = الڭ
دستش = الی
دستمان = المز
دستتان = الڭز
دستشان = اللری

دیمکدر. آنجق اخرنده حروف املا اولانلرده اونجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی شو:

١ { وفایم. وفایت. وفایش
ابرویم. ابرویت. ابرویش

٢ { خانه‌ام. خانه‌ات. خانه‌اش
خواجه‌ام. خواجه‌ات. خواجه‌اش

صورتیله یا والفله ادا اولنور.

٤٠ — ضمائر نسبيه: بالخاصه نسبت بيان ايدن [م . ی . است . يم . يد . ند] حرفلريدركه بونلردن :

م = مفرد متكلم
ی = « مخاطب
است = « غائب
يم = جمع متكلم
يد = « مخاطب
ند = « غائب

ايچون اولوب تركجه‌ده م — مقابلی فارسيده — م
سك — « « — ی
در — « « — است
يز — « « — يم
سكز — « « — يد
درلر — « « — ند

حرفلريدر نته‌كيم :

عالمم = عالمم
عالمی = عالمسك
عالم است = عالمدر
عالميم = عالمز
عالميد = عالمسكز
عالمند = عالمدرلر

دیمکدر آنجق اخرنده حرف املا وهای رسمیه اولانلرده اونجی ماده احکامی اجرا اولنور یعنی

۱ بنده‌ام . بنده‌ئی . بنده‌است
بنده‌ایم . بنده‌اید . بنده‌اند

۲ عدوام . عدوئی . عدواست
عدوایم . عدواید . عدواند
بیوفایم . بیوفائی . بیوفااست
بیوفاایم . بیوفااید . بیوفااند
بیوفاییم . بیوفایید . بیوفایند

صورتنده الف ویا ایله ادا اولنورلر .

اشبو ضمائر نسبیه ضمائر شخصیه‌یه دخی التحاق ایدرلر که

منم . توئی . اوست
مائیم . شمائید . ایشانند

صورتنده تحریر وتلفظ اولنورلر .

٤١ — **فائده** : اشبو ضمائر اضیافیه‌دن (است) حرفی آخرنده حرف املا اولان کلمه‌لره التحاق ایدنجه همزه‌سی حذف اولنور وضرورت حالده بو همزه یرینه عودت ایدر .

انجااست — یرینه — انجاست . انجایست
دلجواست — « — دلجوست . دلجویست
قاضی‌است — « — قاضیست .
تقوی‌است — « — تقواست . . . . . کبی .

بعض اثرلرده است ضمیرینك لاحق اولدیغی كلمه‌نك آخرنده‌های
رسمیه‌نك غیری حرفلر وارایسه بونك همزه‌سی حذف اولنور صورتنده
برقیـد كورولور وممالك عثمانیـه‌ده طبع اولنان فارسی كتابلرده بو
خصوص مشاهده اولنور یعنی [مرداست . دلبراست] یرینه همزه‌سز
اوله‌رق [مردست . دلبرست] یازیلیورسه‌ده آثار مقبولهٔ ایرانیـه‌ده
بوهمزه بالاده مذكور احوالدن بشـقه هیچ بریرده حذف اولندیغی
یوقدر شوقدركه بزم حذف ایلدیكمز احوالده یالكز تلفظدن ساقط
اولور یعنی [مرداسـت] یازیلورده همزه یوق كبی [مردست] اوقنور
و آخرنده های رسمیه اولان كلمه‌لره التحـاقنده همزه هم لفظده هم
كتابتده اثبات اولنور [بنده‌است . خانه است] كبی بوحالده بونك
حقنده اولان قاعده‌نك طوغروسی شو :

[است ضمیرینك لاحق اولدیغی كلمه‌نك آخرنده حرف املا وار
ایسـه اسـتك همزه‌سی حذف اولنور ویاخود یای محذوف ایله مبادله
اولنور وكلمه‌نك آخری بونلردن بشقه هرنه اولورسه اولسون حذف
ایدلمز شوقدركه تلفظدن اسقاط اولنور و آخرنده های رسمیه اولانلرده
هم تلفظده هم كتابتده اثبات ایدیلور] صورتنده اولمق لازمكلور.

اوچنجی باب

{ مبهمات }

٤٢ — لسان فارسیده مبهم: [آن لفظ است كه یاقرینهٔ اشارت ویا
بدلالت مابعدش بمعنیٔ دال باشد] صورتیله تعریف اولنوركه [اشارت

قرینه‌سیله ویاخود الت طرفنك‌دلالتیله برمعنایه دال‌اولان کلمه]دیمکدر.

مبهمات فارسیه [اسم اشارت] و[اسم موصول] دن عبارت اولمقله بروجه آتی تعریف اولندیلر.

اسم اشارتلر

٤٣ — لسان فارسیده اسم اشـارت : [ان‌لفظ است‌که باخود بدیکری اشارت کرده‌باشد] صـورتیله تعریف اولنوب [کندیسـیله بردیکر شیئه اشارت اولنان کلمه] دیمکدر.

لسان فارسیده اسم‌اشارتلر اساساً [این . آن] لفظلری اولوب :

این = ترکجه‌ده ـ بو . شو :

آن = « ـ او .

اسم اشارتلرینه مقابل اولوب بونلر ذی‌روحه وغیریسنه اشارت ایتدکلرینه کوره الف نون وها ایله جمعلنه‌رك

اینان . اینها = بونلر

آنان . آنها = انلر

شکلنه کیررلرکه بوحالده فارسی اسم اشارتلری.

این = بو . شو

آن = او

اینان . اینها = بونلر . شونلر

آنان . آنها = آنلر

صورتلرندن عبارت اولوب انجق‌کبی معناسنه اولان [چون] ایله‌ترکب ایدوب تخفیف اولنه‌رق :

چنین = بونك كبی . بویله . شویله
چنان = آنك كبی . اویله

صورتنده وبركره دها تركب ایده‌رك

اینچنین = بویله‌جه . شویله‌جه
آنچنین = اویله‌جه

صورتنده صفت وحاله اشارت ایچون اولان اسم اشارتلرده ظاهراولور.

٤٤ — فائده : [شب . سال . روز] كلمه‌لرینه مخصوص اولمق اوزره اسم اشارت همزه‌نك كسریله (اِم) اولوب بونلرده

امشب = بوكیجه
امسال = بوسنه
امروز = بوكون . دینور.

اسم موصول

٤٥ — لسان فارسیده اسم موصوللر ذوی‌العقول ایچون مفردده [آنكه] جمعده [آنانكه] ایله ذوی‌العقولك غیریده مفردده [آنچه] جمعده [آنها كه] لفظلریدر.

ذوی‌العقولده	انكه	=	اول كه
	انانكه	=	انلركه
ذوی‌العقولك غیریده	انچه	=	اول كه
	انها كه	=	انلركه

دردنجی باب

{ کنایات }

٤٦ -- لسان فارسیده کنایه : [اسم تجرید . کلمات استفهامیه]دن عبارت ایکی نوع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

اسم تجریدلر

٤٧ — فارسینك اسم تجریدلری [خود . خویش . خویشتن] کلمه‌لرندن عبارت [کندی] معناسنی افاده‌ایدرلر وضمائر اضافیه آلیرلر.

خودم	خویشم	خویشتنم
خودت	خویشت	خویشتنت
خودش	خویشش	خویشتنش
خودیم	خویشیم	خویشتنیم
خودید	خویشید	خویشتنید
خودند	خویشند	خویشتنند

کلمات استفهامیه

٤٨ — فارسینك کلمات استفهامیه‌سی [کِه . چِه . کَیْ . کجا . چند . چون . گُدام] الفاظندن عبارتدرکه بونلردن :

کہ — ترکجه‌نك [کیم] سوزی کبی ذوی‌العقولدن استفهام ایدر برسوزدر.

که آمد = کیم کلدی

که‌رفت = کیم کیتدی . . . کبی .

چه — ترکجه‌نك [نه] سی کبی ذوی العقولك غیریسندن استفهام ایدر برسوزدر.

چه‌شد = نه‌اولدی

چه‌میکویی = نه‌سویلرسك

فائده : اشبو که ایله چه‌یه ضمائر نسبیه‌داخل‌اولور فقط (است)ك همزه‌سیله بونلرك اخرلرنده‌کی‌هالر حذف‌اولنوب یرلرینه بر یای ساکنه کله‌رك متصل یازیلیر.

کدام چه‌ام

کدئی چه‌ئی

کیست چیست

کدایم چه‌ایم

کداید چه‌اید

کداند چه‌اند . . . کبی.

کی — زمان استفهام ایچون اولوب [نه وقت . نه زمان] معناسنی ویرر بر سوزدر.

کی میباشد = نه‌وقت اولمش

کی‌خواهی‌رفت = نه زمان کیده‌جکسك . . . کبی.

کجا — مکاندن استفهام ایچون اولوب [نره] معناسنی افاده ایدر بر سوزدر .

کجا خواهد رفت = نره‌یه کیده‌جك

کجا بودی = نره‌ده ایدك . . . کبی .

چند .— مقدار عدددن استفهام ایچون اولوب [قاچ] معناسنده بر سوزدر .

چند فرزند داری == قاچ اوغلك وار

چند زر خواهی == قاچ التون ایسترسك

کبی اولوب اشبو کلمه [چندان] اولنجه [آن] ایله [چند]دن مرکب اولدیغندن [او قدر] و [چندین] صورتنده اولنجه [چند] ایله [این]دن مرکب اولدیغندن [بو قدر] معناسنه کلیرلر .

چندان لافزن مباش == اوقدر کوەزه اولمه

چندین دروغ مزن == بوقدریالان آتمه . . . کبی .

چون — ضمهٔ ممدوده اوقونمسیله [نصل] معناسنی افاده ایدر بر سوزدر .

حالش چون است == حالی نصلدر . . . کبی

کدام — ترکجەده [هانکی] معناسنه کلیر ذی روح ایله غیریسنی استفهامده مستعملدر .

گدام مرد آمد == هانکی ادم کلدی

گدام غلطترا تصحیح میکنم == هانکی غلطکی تصحیح ایدەیم . . کبی .

بشنجی باب

{ اسم معنی }

٤٩ — بورایه قدر ذکر اولنان اسملر اسم عین اولوب حدته اسم اولانلرده اسم معنی درکه انلرده مصدرلردن عبارتدر .

مصدرلر

٥٠ — لسان فارسیده مصدر : [ان کلمه است که از ذات وزمان بری باشد و بمعنیٔ حدث دلالت کند] صورتیله تعریف اولنوب [ذات وزماندن بری اولەرق حدث معناسنی مشعر اولان کلمه] دیمکدر .

فارسی مصدرلری لفظده [دن . تن] ایله منتهی اولان ومعناسنده حدث بولنان کلمەلردرکه بو [دن . تن]ه [ادات مصدر] ودن ایله منتهی اولانلره [مصدر دالی] وتن ایله نهایت بولانلره [مصدر تائی] دینور.

٥١ — مصدر دالیلرده ادات مصدردن اول [ی . ا . ر . ن . و] حرفلرندن یعنی [یارنو] ترکیبنده بولنان بش حرفدن بری بولنورکه اشبو بش حرفه کوره :

١ — مصدر دالیٔ یائی
٢ — « « الفی
٣ — « « رائی
٤ — « « نونی
٥ — « « واوی

اسملریله تفریق اولنورلر

١ — دیدن = کورمك
٢ — افتادن = دوشمك
٣ — کردن = ایلەمك
٤ — راندن = سورمك
٥ — بودن = اولمق ... کبی .

٥٢ — مصدر تائیلرده اداتِ مصدردن اول [خ . س . ش . ف] حرفلرندن یعنی [حسشف] ترکیبنده بولنان دورت حرفدن بری بولنورکه بو دورت حرفه کوره :

١ ـ مصدر تائی خائی
٢ ـ » » سینی
٣ ـ » » شینی
٤ ـ » » فائی

اسملریله تفریق اولنورلر .

١ ـ ریختن = دوکمك
٢ ـ بستن = باغلامق
٣ ـ داشتن = طوتمق
٤ ـ یافتن = بولمق . . . کبی .

٥٣ — فارسی مصدرلرینك اشبو طقوز حالنه قیاسی دینوب اداتِ مصدردن اول مذکور طقوز حرفدن بشقه بر حرف بولنورسه انلره‌ده [شاذ] تسمیه اولنور .

آمدن = کلمك
نمزدن = صوصمق
زدن = اورمق
شدن = اولمق . . . کبی .

٥٤ — فارسی مصدرلرندن مشتق اولوب بوندن صوکره بیان اولنه‌جق فعللردن بعض مضارعلر قیاسه مخالف اولدقلری یعنی غیر قیاسی بولندقلری کبی اساساً مضارعلرك احوالی بر مقدار قاریشق

اولدیغندن بونلری کوسترمك و مصدرلرك معنالرینی بیلدیرمك اوزره بورایه‌درخاطر ایدیله‌بیان‌مصدرلری ویانی‌باشلرینه‌معنالریله مضارعلرینی تحریر ایلدك وسهولت اولمق ایچون شاذ اولان مصدرلرله غیر قیاسی اولان مضارعلرك اطرافنه برر قوس چوردك :

مصدر	معناسی	مضارعی
آراستن	بزه‌مك	(آراید)
آرامیدن	دکنمك	آرامد
آزردن	اینجنمك	آزرد
آزمودن	تجربه ایتمك	آزماید
آسودن	راحت ایتمك	آساید
آشامیدن	ایچمك	آشامد
آشفتن	پریشان اولمق	(آشوبد)
آغالیدن	قاندرمق	آغالد
افتادن	دوشمك ودوشرمك	افتد [*]
افروختن	شعله‌لندرمك	افروزد
آفریدن	یاراتمق	آفرد
افزودن	آرتمق و آرترمق	افزاید
افسردن	طوكمق	افسرد [*]
افشاندن	صاچمق	افشاند [*]
افشردن	صیقمق	افشرد [*]
افکندن	دوشمك ودوشورمك	افکند [*]

[*] اشبو اشارتی حاوی‌اولان مصدرلرك همزه‌لرینك حذفیده جائزدر [فتادن فتد] دخی دینور.

مصدر	معناسی	مضارعی
آگاهیدن	خبردار اولمق	آگاهد
آلفتن	آلیشمق	
آلودن	بولاشمق و بولاشدرمق	آلاید
آماسیدن	شیشمك	آماسد
(آمدن)	کلمك	(آید)
آمیختن	قارشدرمق	آمیزد
آمرزیدن	رحمت ایتمك	آمرزد
آموختن	اوکرنمك و اوکرتمك	آموزد
انبازیدن	اولچمك	انبازد
انجامیدن	نهایت بولمق	انجامد
انداختن	آتمق (رمی)	اندازد
اندوختن	دیکمك	اندوزد
اندودن	صیوامق	انداید
اندیشیدن	دوشونمك	اندیشد
آوردن	کتورمك	آورد
آوریدن	«	«
آویختن	آصمق	آویزد

§

باختن	اویون اوینامق	بازد
بارانیدن	یاغدرمق	باراند

مصدر	معناسی	مضارعی
باریدن	یاغمق	بارد
بازیدن	اوینامق	بازد
باشیدن	اولمق	باشد
بافتن	طوقومق	(بافد)
بالیدن	بوی آتمق	بالد
باوریدن	ایناغمق	باورد
باییدن	تملشمك	باید
بایستن	کرکمك	باید
برازیدن	یاراشمق	برازد
بردن	ایلتمك	برد
برداشتن	قالدرمق	بردارد
بریدن	کسمك	برد
بستن	باغلامق	(بندد)
بندیدن	»	»
بودن	اولمق	(بود)
بوسیدن	اوپمك	بوسد
بوییدن	قوقلامق قوقمق	بوید
بیختن	الەمك	بیزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
پاشیدن	صاچمق	پاشد
پالودن	سوزمك	پالاید
پاییدن	تمللشمك	پاید
پختن	پیشمك پیشرمك	پزد
پذیرفتن	قبول ایتمك	(پذیرد)
پرانیدن	اوچورمق	پراند
پرداختن	(معناسی چوقدر لغتهباقمهلی)	پردازد
پرستیدن	طاپمق	پرستد
پرسیدن	سؤال ایتمك	پرسد
پروردن	بسلهمك	پرورد
پرهیزیدن	صاقنمق	پرهیزد
پریدن	اوچمق	پرد
پژمردن	صولمق	پژمرد
پژولیدن	قاندرمق	پژولد
پسندیدن	بكنمك	پسندد
پناهیدن	صیغنمق	پناهد
پنداشتن	صانمق (ظن)	پندارد
پوسیدن	چورومك	پوسد
پوشیدن	اورتمك	پوشد

مصدر	معناسی	مضارعی
پیچیدن	صارمق	پیچد
پیمودن	اولچمك	پیماید
پیوستن	اولاشمق	(پیوستد)

§

مصدر	معناسی	مضارعی
تابیدن	بوكمك	تابد
تاختن	چاتمق	تازد
تازیدن	سكرتمك	تازد
تافتن	بوكمك	تابد
تراشیدن	یونمق	تراشد
تراویدن	صیزمق	تراود
ترسانیدن	قورقتمق	ترساند
ترسیدن	قورقمق	ترسد
تُرشیدن	اكشیمك	تُرشد
تركیدن	چاتلامق	تركد
تفسیدن	طوداق یارلمق	تفسد
تفیدن	ایصنمق	تفد
تكیدن	سكرتمك	تكد
(تمزدن)	صوصمق	(تمزند)
تنیدن	طوقومق	تند
تیزیدن	كسكین ایتمك	تیزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
جُستن	ارامق	(جوید)
جَستن	صچرامق	(جهد)
جنبانیدن	قملداتمق	جنباند
جنبیدن	قملدامق	جنبد
جوشیدن	جوشمق	جوشد
جهیدن	صچرامق	جهد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
چاییدن	اوشومك	چاید
چرانیدن	اوتلاتمق	چراند
چریدن	اوتلامق	چرد
چسپانیدن	بارشدرمق	چسپاند
چسپیدن	بارشمق	چسپد
چشانیدن	طاتدرمق	چشاند
چشیدن	طاتمق	چشد
چکانیدن	طاملاتمق	چکاند
چکیدن	طاملامق	چکد
چمیدن	صالنمق	چمد
چیدن	دیرمك و دوشرمك	(چیند)

§

مصدر	معناسی	مضارعی
خاریدن	قاشیمق	خارد

مصدر	معناسی	مضارعی
خایدن	چیکنه‌مك	خاید
خراشیدن	طرمالامق	خراشد
خَراشانیدن	طرمالاتمق	خراشاند
خَرامیدن	صاللانمق	خرامد
خَرامانیدن	صاللاندرمق	خراماند
خُروشیدن	چیغرمق	خروشد
خریدن	صاتون آلمق	خرد
خُفتن	اویومق یاتمق	(خسبد)
خَمیدن	اکلمك بوکلمك	خمد
خندانیدن	کولدرمك	خنداند
خندیدن	کولمك	خندد
خوابیدن	اویومق «مطلقا»	خوابد
خواستن	ایسته‌مك	(خواهد)
خواندن	اوقومق	خواند
خیزیدن	قالقمق	خیزد
خیسیدن	ایصلانمق	خیسد

§

دادن	ویرمك	(دهد)
داشتن	طوتمق	دارد

مصدر	معناسی	مضارعی
دامیدن	صاورمق	دامد
دانستن	بیلمك	داند
درخشیدن	پارلامق	درخشد
درویدن	بیچمك	درود
دریافتن	آكلامق	دریابد
دریدن	ییرتمق	درد
دزدیدن	چالمق (سرقت)	دزدد
دمیدن	اوفورمك ظاهر اولمق	دمد
دوختن	دیكمك (دیكش)	دوزد
دوشیدن	صاغمق	دوشد
دویدن	قوشمق	دود
دیدن	كورمك	(بیند)

§

راندن	سورمك	راند
ربودن	قاپمق	رباید
رسانیدن	ایرشدرمك	رساند
رسیدن	ایرشمك	رسد
رستن	قورتامق	(رهد)
رشتن	اكرمك	رشد

مضارعی	معناسی	مصدر
(رود)	کیتمك	رفتن
رمد	اورکمك	رمیدن
رنجاند	اینجتمك	رنجانیدن
رنجد	اینجنمك	رنجیدن
روید	یردن بیتمك	روییدن
رهد	قورتلمق	رهیدن
ریزد	دوکمك	ریختن

§

(زاید)	طوغمق طوغرمق	زادن
زاید	طوغرمق	زاییدن
(زند)	اورمق	(زدن)
زداید	سیلمك	زدودن
زندد	اولومق	زندیدن
زیبد	یاراشمق	زیبیدن
زید	دیرلمك	زیستن

§

سازد	دوزمك	ساختن
»	»	سازیدن
ساید	سورومك	ساییدن
ستد	آلمق	ستادن
ستاید	اوگمك (مدح)	ستودن

مصدر	معناسی	مضارعی
ستوهیدن	اوصانمق	ستوهد
سپردن	اصمارلامق	(سپارد)
سراییدن	ایرلامق	سراید
سرفیدن	اوکسورمك	سرفد
سرشتن	یوغورمق	(سرشتد)
سگالیدن	تفکر ایتمك	سگالد
سوختن	یانمق	سوزد

§

مصدر	معناسی	مضارعی
شایستن	یارامق	شاید
(شدن)	اولمق	(شود)
شرمیدن	اوتانمق	شرمد
شستن	ییقامق	(شوید)
شِکستن	قیرمق	(شِکَنَد)
شُناسیدن	طانیمق	شناسد
شَمردن	صایمق	شمرد
شناختن	اکلامق اکلاتمق	(شناسد)
شتافتن	عجله ایتمك	شتابد
شوریدن	دلیرمك	شورد
شوییدن	ییقامق	شوید

§

مضارعی	معناسی	مصدر
طپد	چارپمق	طپیدن
طرازد	تنظیم ایتمك	طرازیدن
طرکد	چاتلامق	طرکیدن
طلبد	ایستهمك	طلبیدن
	§	
غرد	خایقرمق	غریدن
غلطاند	یووارلاندرمق	غلطانیدن
غلطد	یووارلامق	غلطیدن
غناید	مزغانمق	غنودن
	§	
فرستد	کوندرمك	فرستادن
فرساید	اسکیمك	فرسودن
فرماید	بیورمق	فرمودن
(فروشد)	صاتمق	فروختن
فریبد	قاپیلمق	فریفتن
فهمد	اکلامق	فهمیدن
	§	
(کارد)	اکسلمك	کاستن
(کاهد)	اکمك	کاشتن
کدازد	ایرمك	کداختن
کذرد	کچمك	گذشتن

مصدر	معناسی	مضارعی
کردانیدن	دوندرمك	کرداند
کردن	ایله‌مك	(کند)
گردیدن	دونمك	گردد
گریختن	قاچمق	گریزد
گزیدن	سچمك	(گزیند)
گزیدن	ایصرمق	گزد
گستردن	دوشه‌مك	گسترد
کشادن	آچمق	(کشاید)
کشانیدن	چکدرمك	کشاند
گشتن	دونمك	(گردد)
کُشتن	اولمك	کشد
کشیدن	چکمك	کشد
گفتن	سویله‌مك	(گوید)
گماشتن	صانمق	گمارد
کندن	قوپارمق قازمق	کند
گنجیدن	صیغمق	گنجد
گوشیدن	دکله‌مك	گوشد
کوشیدن	چالشمق	کوشد

§

لافیدن	اوگونمك	لافد

مصدر	معناسی	مضارعی
لاییدن	یالوارمق	لاید
لرزیدن	دترەمك	لرزد
لغزیدن	سورچمك	لغزد
لنگانیدن	آقساتمق	لنگاند
لنگیدن	اقسامق	لنگد
لیسیدن	یالامق	لیسد

§

مالیدن	سورمك	مالد
ماندن	قالمق	ماند
مردن	اولمك اولدرمك	مرد
مکیدن	اممك	مکد

§

نازیدن	نازلانمق	نازد
نالیدن	ایکلەمك	نالد
نشستن	اوتورمق	(نشیند)
نگاریدن	نقش ایتمك	نگارد
نگریدن	باقمق	نگرد
نواختن	اوقشامق	نوازد
نوازیدن	«	«
نوشانیدن	ایچرمك	نوشاند
نوشتن	یازمق	(نویسد)

مضارعی	معناسی	مصدر
نوشد	ایچمك	نوشیدن
نود	امزغانمق	نویدن
نهاند	کیزلەمك	نهانیدن

§

ورزد	عادت ایتمك	ورزیدن
وزد	اسمك	وزیدن
وژاند	حاللاشمق	وژانیدن

٥٥ — فارسی مصدرلرنده [متعدی. لازم]. [معلوم. مجهول]. [مثبت. منفی] احوالی واردرکه بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

متعدی و لازم

٥٦ — لسان فارسیده متعدی[آن است که فعل فاعل بمفعولش تجاوز کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك فعلی مفعول‌بهه تجاوز ایدن] دیمکدر فارسینك متعدیلری اصلی وقیاسی اولەرق ایکی نوعدر

متعدیٔ قیاسیلر — اصلنده متعدی معناسنی جامع اولانلردر

کشیدن = چکمك

انگیختن = قوپارمق قازمق .. کبی.

متعدیٔ قیاسیلر — اصلندەلازم‌اولان مصدر دالیٔ یائیلرده یا ایله ادات‌مصدری (آنیدن) صورتنه تحویل ایله ومصدر تائیلرك بعضلرنده فعل مضارعنك اخرینه مذکور (آنیدن)ی علاوه ایله اولوب

خندیدن ـــ دن ـــ خندانیدن
۱ کشیدن ـــ « ـــ کشانیدن
۲ ـــ گذر ـــ « ـــ گذرانیدن

کبی اولوب انجق بوده قاعدهٔ عمومیه دکلدر چونکه فارسی مصدرلر ینك بعضلری هم لازم هم متعدی اولدیغندن بویله تعدیه یه لزوم یوقدر وذاتاً بونلر بالاده‌کی ماده‌ده مذکور معنالرندن منفهم اولدیغندن دها زیاده تفصیلات اعطاسنه حاجت قالمامشدر .

مثبت و منفی

٥٧ ـــ فارسی مصدرلرینی منفی قیلمق ایچون اوللرینه بر (نون نافیه) کتیرمك کافیدر

کردن = ایتمك . نکردن = ایتمه‌مك
یافتن = بولمق . نیافتن = بولمامق . . . کبی .

معلوم و مجهول

٥٨ ـــ بالاده مذکور مصدرلرك جمله‌سی معلوم اولوب بونلری مجهول قیلمق ایچون [شدن] مصدریله ترکیب ایتمك لازمدرکه بو خصوص زیرده‌کی فعل مقاله‌سنك افعال مرکبه فصلنده بیان اولنه‌جقدر.

٥٩ ـــ لسان فارسیده [اسم مصدر] و [حاصل مصدر]لر دخی کلمات مهمه‌دن اولدقلری جهتله بروجه‌آتی تعریف اولندیلر

اسم مصدرلر

٦٠ ـــ لسان فارسیده اسم مصدر: [ان لفظ است که بمعنیٔ مصدر اسم باشد] صورتیله افاده اولنوب [معنای مصدره اسم اولان لفظ] دیمکدر. فارسیده اسم مصدرلر درت وجهله یاپیلور

برنجیسی . - صفتلرك و بعض اسملرك اخرلرینه یاء مصدریه علاوه‌سیله اولانلردر

۱ { نیك - دن - نیکی = ایلك
بد - « - بدی = کوتولك

۲ { شاد - « - شادی = سونمك
مرد - « - مردی = انسانلق

کبی اولوب آنجق اخرنده های رسمیه اولان کلمه‌لره بو یاء مصدریه التحاق ایدنجه اول های رسمیه کاف فارسی‌یه قلب اولنور

بنده - دن - بنده‌گی
دیوانه - « - دیوانگی
فرزانه - « - فرزانگی ... کبی.

ایکنجیسی - مصدر معناسنه کلن امر حاضرلردر

آرام . خرام . دشنام
آزار . رفتار . زار
بلز . ناز . نیاز
خراش . خروش ... کبی.

اوچنجیسی - مضارعه مقارن اوله‌رق وارد اولان ماضیلردر

خواهد آمد - دەکی - آمد
باید رفت - « - رفت
تواند گرفت - « - گرفت
شاید یافت - « - یافت

فعل ماضیلری کبی.

دردنجیسی - ماضیله امر حاضردن ترکب ایدندر
جستجو. گفتگو. شستشو. رفتروب. کبی.

حاصل مصدرلر

٦١ — فارسینك حاصل مصدرلری امر حاضرلرینك اخری ساکن اولانلرینی مکسور قیلوب برشین کتورمك ومتحرك اولانلرینه بر [یش] علاوه ایلمکله اولور

آموز ـ دن ـ آموزش
آمیز ـ « ـ آمیزش
بوس ـ « ـ بوسش
پوش ـ « ـ پوشش
جوش ـ « ـ جوشش
خواه ـ « ـ خواهش
دان ـ « ـ دانش
رنج ـ « ـ رنجش
سپار ـ « ـ سپارش
سوز ـ « ـ سوزش
شور ـ « ـ شورش
گرد ـ « ـ گردش
نال ـ « ـ نالش
ورز ـ « ـ ورزش

— ایله —

آرا ـدن ـ آرایش

آزما ـ « ـ آزمایش

آسا ـ « ـ آسایش

افزا ـ « ـ افزایش

بخشا ـ « ـ بخشایش

ستا ـ « ـ ستایش

فرما ـ « ـ فرمایش

کشا ـ « ـ کشایش

نما ـ « ـ نمایش .. کبی.

٦٢ — بورایه قدر ذکر اولنان مصدرلرك همان جمله‌سی بسیط اولوب مجهولده بیان اولندیغی وجهله بعض کره مرکب مصدرلر دخی اولورکه بونلرك مصدرلق حالیله تعریفه سزا بر حاللری اولمیوب فعله متعلق خصوصاتده لازم اولدقلرندن بوراده یالکز بسیط اولان مصدر یازلمشدر.

[بازی کردن] و[فروخوردن] کبی مصادر مرکبه‌نك احوالیده فعل مقاله‌سنده کوروله‌جکندن بو بحثه ختام ویرلدی.

ایکنجی مقاله

فعللر

٦٣ — لسان فارسیده فعل : [ان کلمه استکه بذاتی منسوب وبزمانی مقارن‌شود] صورتیله تعریف اولنورکه [برذاته نسبتله برزمانه مقارن اولان کلمه] دیمکدر

رفت = کیتدی

بود = اولدی

گوید = سویلر

باشد = اولور

رو = کیت

گو = سویله . . کبی.

فارسی فعللری ذوات افعال وفروع افعال نامل‌ریله ایکی نوع اولدقلرندن بومقاله آنلری تعریف ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه تدوین اولندی.

باب اول

{ذات فعل}

٦٤ — بالاده تعریف اولندیغی وجهله هم ذاته هم زمانه دلالت ایدن فعللر ذات فعل اولوب بونلر مصدرلردن مشتق ایسه‌لرده یالکز ادوات ایله اولان اشتقاق کیفیتی یعنی افعال بسیطه تشکیلی معلوم

فعللره مخصوص اولوب مجهوللر دیکر کلمه ایله ترکب ایدەرك افعال مرکبه طرزنده یاپیلدقلرندن وبونلردن بشقه مرکب فعللرده بولندیغندن بو باب بری [افعال بسیطه] دیکری [افعال مرکبه] یه مخصوص اولمق اوزره ایکی فصل اوزرینه ترتیب اولندی.

﴿فصل اول﴾

افعال بسیطه

۶۵ — فارسینك افعال بسیطه‌سی [ماضی. مضارع. التزامی. حال. امر. نهی] صیغه‌لرندن عبارتدر وبونلر هپ مصدردن مشتق اولورلر.

فارسی مصدرلرینك منفیلری کلمه‌نك اولنه کلن نون نافیه ایله مثبتدن فرق اولندیغی وکیفیت اشتقاق اکثریا اخرده جریان ایلدیکی جهتله اشتقاق خصوصنده مثبت ایله منفیده اختلاف اولمدیغندن بوراده بیان اولنه‌جق قواعد هر ایکیسنده ده شامل اولور.

بر ده فارسینك هر مصدرندن فعل مضارعلر قاعده‌یه موافق کلیوب بعضلری غیر قیاسی اوله‌رق مسموع اولدیغندن وقواعد ایسه قیاسیلره نظراً تأسیس ایدلدیکندن مضارع اشتقاقنده کثرته اتباع ایله قاعده وضع ایدلمش و شاذ اولانلر بالاده‌کی مصدر تفصیلاتنده بیان اولندیغی وجهله قوسین اراسنده کوسترلمشدر.

ایشته شو اساسلره بناءً افعال بسیطه اشتقاقی وتصریفاتی بروجه آتی بیان اولنور.

فعل ماضی

٦٦ — لسان فارسیده فعل ماضی [شهودی ونقلی] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

ماضیٔ شهودی

٦٧ — لسان فارسیده ماضیٔ شهودی : [ان فعل است که متکلم دیده‌را بازکوید] صورتیله تعریف اولنوب [متکلمك كورمش اولدیغنی سویلدیکی فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : ادات مصدرك نونی حذف ایتدکده بر ماده قالیر که او ماده ماضینك مفرد غائبی اولوب بونك آخرینه ضمائر نسبیه علاوه‌سیله‌ده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور . مثلا : چالشمق معناسنه اولان [کوشیدن] مصدرندن نون حذف اولندقده قالان [کوشید] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی وکذا بولمق معناسنه اولان [یافتن] مصدرندن نون قالقنجه قالان [یافت] ماده‌سی ماضینك مفرد غائبی اولوب بونلره ضمائر نسبیه علاوه اولندقده :

مفرد متکلم —	کوشیدم .	یافتم
« مخاطب —	کوشیدی .	یافتی
« غائب —	کوشید .	یافت
جمع متکلم —	کوشیدیم .	یافتیم
« مخاطب —	کوشیدید .	یافتید
« غائب —	کوشیدند .	یافتند

صورتلرنده معلومنك امثلهٔ مطردهسی حاصل اولورکه مجهوللریده

نون نافیه ایله اولور که معنالریله برابر آتیده هم مثبت هم منفیلری یازلدی .

مثبت

کوشیدم - چالشدم . یافتم - بولدم
کوشیدی - چالشدك . یافتی - بولدك
کوشید - چالشدی . یافت - بولدی
کوشیدیم - چالشدق . یافتیم - بولدق
کوشیدید - چالشدکز . یافتید - بولدکز
کوشیدند - چالشدیلر . یافتند - بولدیلر

منفی

نکوشیدم - چالشمدم . نیافتم - بولمدم
نکوشیدی - چالشمدك . نیافتی - بولمدك
نکوشید - چالشمدی . نیافت - بولمدی
نکوشیدیم - چالشمدق . نیافتیم - بولمدق
نکوشیدید - چالشمدکز . نیافتید - بولمدکز
نکوشیدند - چالشمدیلر . نیافتند - بولمدیلر

٦٨ — **ماضئ نقلی** : لسان فارسیده ماضئ نقلی : [ان فعل است که متکلم شنیده‌را باز میگوید] صورتیله تعریف اولنوب [متکلمك ایشتمش اولدیغنی سویلدیکی فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : ماضئ شهودی مفرد غائبنك اخرینی مفتوح قیلوب بر های رسمیه گتیردکده بونك مفرد غائبی اولور وبوکا ضمائر نسبیه علاوه‌سیله دیکر صیغه‌لری حاصل اولوب امثلۀ مطرده‌سی ظهور

ایدر . یعنی اولا [کوشید]دن [کوشیده] یاپوب بعده ضمائر نسبیه علاوه ایتملیدر .

مثبت

کوشیده‌ام – چالشمشم . یافته‌ام – بولمشم
کوشیده‌ئی – چالشمشسك . یافته‌ئی – بولمشسك
کوشیده – چالشمش . یافته – بولمش
کوشیده‌ایم – چالشمشز . یافته‌ایم – بولمشز
کوشیده‌اید – چالشمشسکز . یافته‌اید – بولمشسکز
کوشیده‌اند – چالشمشلردر . یافته‌اند – بولمشلردر

منفی

نکوشیده‌ام – چالشمامشم . نیافته‌ام – بولمامشم
نکوشیده‌ئی – چالشمامشسك . نیافته‌ئی – بولمامشسك
نکوشیده – چالشمامش . نیافته – بولمامش
نکوشیده‌ایم – چالشمامشز . نیافته‌ایم – بولمامشز
نکوشیده‌اید – چالشمامشسکز . نیافته‌اید – بولمامشسکز
نکوشیده‌اند – چالشمامشلر . نیافته‌اند – بولمامشلر

فعل مضارع

٦٩ – لسان فارسیده فعل مضارع : [ان فعل است که بدلالت زمانی درحال واستقبال مشترك باشد] صورتیله تعریف اولنوب [زمان حال ایله استقباله مشترکاً دلالت ایدن فعل] دیمکدر .

صورت اشتقاقی : مصدردن ادات مصدر قالدیرلدقدن صوکره باقی

قالان ماده‌نك آخر حرفی یا و الف و سین قالیرسه انلر حذف را ونون قالیرسه بونلر ابقا واو قالیرسه (آی) ه خا قالیرسه زا حرفنه شین قالیرسه رایه فا قالیرسه بایه قلب اولندقده مضارعك اساسی حاصل اولوب بو اساس مضارعك اخری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه علاوه اولندقده مضارعك مفرد غائبی اولور واساس مضارعه ضمائر نسبیه علاوه اولندقده دیکر صیغه‌لری حاصل اولور . یعنی :

	کوشیدن	ـ	مصدرندن	بروجه‌تعریف	حذف ایله	ـ کوش
١	نهادن	ـ	»	»	» »	ـ نه
	دانستن	ـ	»	»	» »	ـ دان
٢	آوردن	ـ	»	»	« ابقا ایله	ـ آور
	خواندن	ـ	»	»	» »	ـ خوان
٣	نمودن	ـ	»	»	آیه قلب ایله	ـ نمای
٤	آموختن	ـ	»	»	زایه « «	ـ آموز
٥	داشتن	ـ	»	»	رایه « «	ـ دار
٦	یافتن	ـ	»	»	بایه « «	ـ یاب

صورتنده اصل مضارع اوله‌رق حاصل اولان [کوش. نه. دان. آور. خوان. نمای. آموز. دار. یاب] کلمه‌لرینك اخرلری مفتوح قیلنوب بر دال ساکنه کتیرلدکده مفرد غائبی وضمائر نسبیه ایله دیکر صیغه‌لری حاصل اولور نته‌کیم :

مثبت

کوشم ـ چالیشرم	کوشیم ـ چالیشرز
کوشی ـ چالیشرسك	کوشید ـ چالیشرسکز
کوشد ـ چالیشر	کوشند ـ چالیشرلر

منفی

نکوشم ـ چالشمام　　نکوشیم ـ چالشمایز
نکوشی ـ چالشمازسك　　نکوشید ـ چالشمازسکز
نکوشد ـ چالشماز　　نکوشند ـ چالشمازلر

نهم . دانم . آورم . خوانم . نمایم . آموزم . دارم . یابم
نهی . دانی . آوری . خوانی . نمایی . آموزی . داری . یابی
نهد . داند . آورد . خواند . نماید . آموزد . دارد . یابد
نهیم . دانیم . آوریم . خوانیم . نماییم . آموزیم . داریم . یابیم
نهید . دانید . آورید . خوانید . نمایید . آموزید . دارید . یابید
نهند . دانند . آورند . خوانند . نمایند . آموزند . دارند . یابند

صورتلرنده کیفیت مفصلاً کوسترلمشدر . وبونلرك منفی صورتلری ده:

ننهم . ندانم . نیاورم . نخوانم . نمایم . نیاموزم . ندارم . نیابم
ننهی . ندانی . نیاوری . نخوانی . نمایی . نیاموزی . نداری . نیابی
ننهد . نداند . نیاورد . نخواند . نماید . نیاموزد . ندارد . نیابد
ننهیم . ندانیم . نیاوریم . نخوانیم . نماییم . نیاموزیم . نداریم . نیابیم
ننهید . ندانید . نیاورید . نخوانید . نمایید . نیاموزید . ندارید . نیابید
ننهند . ندانند . نیاورند . نخوانند . نمایند . نیاموزند . ندارند . نیابند

صورتلرندن عبارتدر .

فعل التزامی

٧٠ ـ لسان فارسیده فعل التزامی فعل مضارعك عینی اولوب سوز آراسنده قرینه ایله فرق اولنور .

١ ـ اكر آيى بروم
٢ ـ بياتا كه بكويم

دينلدكده برنجيده روم مضارع ايكنجيده كويم التزامى اولور .

فعل حال

٧١ ـ لسان فارسيده فعل حال : [ان فعل است كه بزمان حال دلالت ميكند] صورتيله تعريف اولنوب [زمان حاله دلالت ايدن فعل] ديمكدر .

صورت اشتقاقى : مضارعك اولنه [مى] كتورمكدن عبارتدر . ومنفيده نون نافيه بو مى اداتنه داخل اولور .

مثبت	منفى
ميكوشم ـ چاليشيورم	نميكوشم ـ چاليشميورم
ميكوشى ـ چاليشيورسك	نميكوشى ـ چاليشميورسك
ميكوشد ـ چاليشيور	نميكوشد ـ چاليشميور
ميكوشيم ـ چاليشيورز	نميكوشيم ـ چاليشميورز
ميكوشيد ـ چاليشيورسكز	نميكوشيد ـ چاليشميورسكز
ميكوشند ـ چاليشيورلر	نميكوشند ـ چاليشميورلر .

فعل امر

٧٢ ـ امرلر حاضره وغائبه اولمق اوزره [امر حاضر] و[امر غائب) نامليه ايكى نوع اولوب بروجه آتى بيان اولنورلر .

امر حاضر

٧٣ ـ لسان فارسيده امر حاضر : [ان فعل است كه متكلم

بان کلمه مخاطبرا فرماید] صورتیله تعریف اولنوب [مخاطبه امری شامل اولان فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاقی: مصدردن اصل مضارع تشکیلندن عبارتدر یعنی آلتمش طقوزنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله تشکیل اولنان اساس مضارعلر امر حاضر اولورلر.

بونلر امر حاضرك مفردی اولوب جمعی بونك اخرینه [ید] علاوه‌سندن عبارتدر.

جمع	مفرد
کوشید = چالیشك	کوش = چالیش
نهید = قویك	نه = قوی
دانید = بیلك	دان = بیل
آورید = گتیرك	آور = گتیر
خوانید = اوقویك	خوان = اوقو
نمایید = گوسترك	نمای = گوستر
آموزید = اوگرنك	آموز = اوگرن
دارید = طوتك	دار = طوت
یابید = بولك ... کبی.	یاب = بول

٧٤ — **فائده:** لسان فارسیده مضارع والتزامی وامر حاضر صیغه‌لرینك اولنه بر بای مکسوره کتیرمك شیوهٔ لساندندر.

بکوید . بکوش ـ بیاورد . بیاور ... کبی.

امر غائب

٧٥ — مفردی فعل مضارعك مفرد غائبنك وجمعی ينه فعل مضارع جمع غائبنك عينی‌اولوب سوز اراسنده قرينه ايله فرق اولنور.

كوشد = چاليشسون

كوشند = چاليشسونلر... كبی.

٧٦ — فائده: دعا مقامنده استعمال اولنان امر غائبلرك اخرلرنده‌كی دالدن اول بر الف زائده ايله ادا اولنمسی شيوهٔ لسان فارسيدندر.

كند ـ دن ـ كناد

دهد ـ « ـ دهاد

افزايد ـ « ـ افزاياد. كبی.

فعل نهی

٧٧ — فعل نهی دخی [نهی حاضر] و [نهی غائب] اولمق اوزره ايكی نوعدر.

نهی حاضر

٧٨ — امر حاضرك اولنه بر ميم ناهيهٔ مفتوحه علاوه‌سيله اولور.

كوش ـ دن ـ مكوش = چالشمه

كوشيد ـ « ـ مكوشيد = چالشمه‌يك ... كبی.

نهی غائب

٧٩ — امر غائبلرك اولنه بر ميم ناهيهٔ مفتوحه ادخاليله اولور.

کوشد ـ دن ـ مکوشد
کوشند ـ « ـ مکوشند ... کبی.

افعال فارسیه‌نك استفهام صورتلریچون کتابتده هیچ بر علامت اولمیوب یالکز تلفظده فعلك اخرینی مد ایله ادا اولنور.

{ فصل ثانی }

افعال مرکبه

٨٠ ـ افعال مرکبه مصدر بحثنده دخی بیان اولندیغی وجهله [مرکبات خاصـه] و [مرکبات عامه] ناملریله ایکی نوع اولدقلرندن بروجه‌اتی بیان اولنورلر.

نوع اول

مرکبات خاصه

٨١ ـ مرکبات‌خاصه [فعل استقبال. فعل‌وجوبی. فعل‌اقتداری. فعل حکایه. فعل روایت] ایله بالاده مذکور افعال بسیطه‌نك وبونلرك مجهول صورتلرندن عبارت اولمقله بروجه اتی تعریف وبیان اولندیلر:

فعل استقبال

٨٢ ـ لسان فارسیده فعل استقبال : [ان فعل است که بزمان استقبال دلالت میکند] صـورتیله تعریف اولنوب [زمان اسـتقباله دلالت ایدن فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاق وترکیبی : [خواستن] مصـدرندن کلن مضارعك

امثلهٔ مطردهسنه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکدن عبارتدر. منفیسی دخی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

خواهم کوشید = چالیشه‌جغم
خواهی کوشید = چالیشه جقسك
خواهد کوشید = چالیشه‌جق
خواهیم کوشید = چالیشه‌جغز
خواهید کوشید = چالیشه جقسکز
خواهند کوشید = چالیشه‌جقلر

منفیسی

نخواهم کوشید = چالیشمیه‌جغم
نخواهی کوشید = چالیشمیه جقسك
نخواهد کوشید = چالیشمیه‌جق
نخواهیم کوشید = چالیشمیه‌جغز
نخواهید کوشید = چالیشمیه‌جقسکز
نخواهند کوشید = چالیشمیه‌جقلر.. کبی.

فعل اقتداری

۸۳ — لسان فارسیده فعل اقتداری: [ان فعل است که اقتدار فاعلرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [فاعلك اقتدارینی کوسترن فعل] دیمکدرکه بونك ماضی ومضارعی اوله‌رق ایکی نوعدر.

۸٤ — ماضیٔ اقتداری ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی - [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطردهسنك اخرینه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکدن عبارتدر بونكده منفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

توانستم کوشید = چالیشهبیلدم
توانستی کوشید = چالیشهبیلدڭ
توانست کوشید = چالیشهبیلدی
توانستیم کوشید = چالیشهبیلدك
توانستید کوشید = چالیشهبیلدکز
توانستند کوشید = چالیشهبیلدیلر

منفیسی

نتوانستم کوشید = چالیشهمدم
نتوانستی کوشید = چالیشهمدڭ
نتوانست کوشید = چالیشهمدی
نتوانستیم کوشید = چالیشهمدق
نتوانستید کوشید = چالیشهمدکز
نتوانستند کوشید = چالیشهمدیلر... کبی.

ایکنجیسی — اصل اولان کلمهنك مصدری النوب اولنه با واخرینه [نتوانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطردهسنی الحاق ایتمکله اولور بونك منفیسی جزء ثانیده معتبردر

منفی	مثبت
بکوشیدن نتوانستم	بکوشیدن توانستم
بکوشیدن نتوانستی	بکوشیدن توانستی
بکوشیدن نتوانست	بکوشیدن توانست
بکوشیدن نتوانستیم	بکوشیدن توانستیم
بکوشیدن نتوانستید	بکوشیدن توانستید
بکوشیدن نتوانستند	بکوشیدن توانستند

کیدرکه معنالری برنجی وجهده اولدیغی کبی اولدیغندن یازلمدی.

٨٥ — مضارع اقتداری دخی ایکی صورتله تشکیل اولنور.

برنجیسی — [نتوانستن] مصدرینك مضارعی مطرده سنه هرهانکی برماضیٔ شهودی مفرد غائبنی الحاق ایتمکله اولور وبونك منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

توانم کوشید = چالیشه بیلیرم

توانی کوشید = چالیشه بیلیرسك

تواند کوشید = چالیشه بیلیر

توانیم کوشید = چالیشه بیلیرز

توانید کوشید = چالیشه بیلیرسکز

توانند کوشید = چالیشه بیلیرلر

منفیسی

نتوانم کوشید = چالیشه‌مام
نتوانی کوشید = چالیشه‌مازسك
نتواند کوشید = چالیشه‌ماز
نتوانیم کوشید = چالیشه‌مایز
نتوانید کوشید = چالیشه‌مازسکز
نتوانند کوشید = چالیشه‌مازلر ... کبی .

ایکنجیسی — اصل اولان کلمه‌نك مصدری النوب اولنه با واخرینه [توانستن] مصدرینك مضارعی مطرده‌سنی الحاق ایله اولورکه بونك‌ده منفیسی جزء ثانیده اولور

منفی	مثبت
بکوشیدن نتوانم	بکوشیدن توانم
بکوشیدن نتوانی	بکوشیدن توانی
بکوشیدن نتواند	بکوشیدن تواند
بکوشیدن نتوانیم	بکوشیدن توانیم
بکوشیدن نتوانید	بکوشیدن توانید
بکوشیدن نتوانند . . . کبی.	بکوشیدن توانند

فعل وجوبی

۸۶ — لسان فارسیده فعل وجوبی: [ان فعل است که دراجرایش بفاعل وجوب نماید] صورتیله تعریف اولنوب [بر ایشك اجراسنده فاعله وجوب کوسترن فعل] دیمکدر.

صورت اشتقاق وترکیبی : [بایستن] مصدرینك مضارعی مفرد غائبنك آخرینه هرهانکی برمضارعك امثلهٔ مطردهسنی قاتمقدن عبارت اولوب منفیسی جزء اولده اجرا اولنور

مثبت

باید کوشم = چالیشمالی یم
باید کوشی = چالیشمالیسك
باید کوشد = چالیشمالیدر
باید کوشیم = چالیشمالی یز
باید کوشید = چالیشمالیسکز
باید کوشند = چالیشمالیدرلر

منفیسی

نباید کوشم = چالیشماملی یم
نباید کوش = چالیشماملیسك
نباید کوشد = چالیشماملی
نباید کوشیم = چالیشماملی یز
نباید کوشید = چالیشماملیسکز
نباید کوشند = چالیشماملیدرلر.. کبی.

فعل حکایه

٨٧ — فعل حکایه برفعلك مضمونی حکایه طریقیله بیان ایدن فعلدرکه لسان فارسیده [ماضئ نقلی] و[حال] صیغهلرینی جامع اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر.

٨٨ — مطابقهٔ ماضیٔ نقلی: هرهانکی برماضیٔ نقلی مفرد غائبنك آخرینه (بودن) مصدرینك ماضیٔ شهودیسی امثلهٔ مطردهسنی الحاق ایتمكله اولور ومنفیسی جزء اولدهمعتبردر.

مثبت

کوشیده بودم = چالیشمش ایدم
کوشیده بودی = چالیشمش ایدڭ
کوشیده بود = چالیشمش ایدی
کوشیده بودیم = چالیشمش ایدك
کوشیده بودید = چالیشمش ایدکز
کوشیده بودند = چالیشمش ایدیلر

منفیسی

نکوشیده بودم = چالیشمامش ایدم
نکوشیده بودی = چالیشمامش ایدڭ
نکوشیده بود = چالیشمامش ایدی
نکوشیده بودیم = چالیشمامش ایدك
نکوشیده بودید = چالیشمامش ایدکز
نکوشیده بودند = چالیشمامش ایدیلر .. کبی.

٨٩ — مطابقهٔ حال: ایکی وجهله تشکیل اولنور:

برنجیسی: هرهانکی بر ماضیٔ شهودینك اولنه (می) کتیرمكله اولور.

مثبت	منفی
میکوشیدم = چالیشییوردم	نمیکوشیدم = چالیشمیوردم
میکوشیدی = چالیشییوردڭ	نمیکوشیدی = چالیشمیوردڭ
میکوشید = چالیشییوردی	نمیکوشید = چالیشمیوردی
میکوشیدیم = چالیشییوردق	نمیکوشیدیم = چالیشمیوردق
میکوشیدید = چالیشییوردڭز	نمیکوشدید = چالیشمیوردڭز
میکوشیدند = چالیشییوردیلر	نمیکوشیدند = چالیشمیورلردی.. کبی

ایکنجیسی - یالکز مفرد متکلم ایله جمع غائب صورتلرینه مخصوص اولەرق ماضیٔ شهودی اخرینه بریا علاوەسندن عبارتدر.

مثبت	منفی
کوشیدمی = چالیشییوردم	نکوشیدمی = چالیشمیوردم
کوشیدندی = چالیشییورلردی	نکوشیدندی = چالیشمیورلردی .. کبی

روایت فعلی

٩٠ — برفعلك مضمونی روایت طریقیله بیان ایدن فعله فعل روایت دینورکه لسان فارسیده هرهانکی بر ماضیٔ نقلی مفرد غائبنك اخرینه [بودن] مصدرینك ماضیٔ نقلیسی مطردەسنی علاوه ایتمکله حاصل اولور برفعلدر. ومنفیسی جزء اولده اجرا اولنور.

مثبت

کوشیدەبودەام = چالیشمش ایمشم
کوشیدەبودەئی = چالیشمش ایمشسڭ
کوشیدەبوده = چالیشمش ایمش

کوشیده بوده‌ایم = چالیشمش ایمشز
کوشیده بوده‌اید = چالیشمش ایمشسکز
کوشیده بوده‌اند = چالیشمش ایمشلر

منفیسی

نکوشیده بوده‌ام = چالیشمامش ایمشم
نکوشیده بوده‌ئی = چالیشمامش ایمشسك
نکوشیده بوده = چالیشمامش ایمش
نکوشیده بوده‌ایم = چالیشمامش ایمشز
نکوشیده بوده‌اید = چالیشمامش ایمشسکز
نکوشیده بوده‌اند = چالیشمامش ایمشلر .. کبی.

افعال مجهوله

۹۱ — بالاده‌کی محل مخصوصنده دخی تعریف اولندیغی وجهله افعال فارسیه‌نك مجهوللری جملةً [شدن] مصدرینك افعالیله ترکب ایتدکلرندن اولا بو مصدرك افعال مستعمله‌سنك تعریفلری بر وجه اتی یازلدی .

ماضی شهودی	ماضی نقلی	مضارع	حال
شدم	شده‌ام	شوم	میشوم
شدی	شده‌ئی	شوی	میشوی
شد	شده	شود	میشود
شدیم	شده‌ایم	شویم	میشویم
شدید	شده‌اید	شوید	میشوید
شدند	شده‌اند	شوند	میشوند

ایشته بونلرك توسطیله افعال مجهوله ترکیب اولنورکه افعال بسیطه ومرکبه‌دن جمله‌سنك مجهول تشکیلاتی بر وجه‌آتی تحریر اولندی.

افعال بسیطه‌نك مجهوللری

۹۲ — ماضیٔ شهودیٔ مجهولی: مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی اخرینه [شدن]مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمکله اولورکه منفیسی دخی جزء ثانیده اجرا اولنور.

مثبت مجهول

نوشته‌شدم = یازلدم

نوشته‌شدی = یازلدك

نوشته‌شد = یازلدی

نوشته‌شدیم = یازلدق

نوشته‌شدید = یازلدکز

نوشته‌شدند = یازلدیلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشدم = یازلمادم

نوشته‌نشدی = یازلمادك

نوشته‌نشد = یازلمادی

نوشته‌نشدیم = یازلمادق

نوشته‌نشدید = یازلمادکز

نوشته‌نشدند = یازلمادیلر . . . کبی.

٩٣ — ماضیٔ نقلی مجهولی: مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسنك آخرینه [شدن] مصدرینك ماضیٔ نقلیسی مطرده‌سنی علاوه ایتمكله اولوب منفیسی جزء ثانیسنده اجرا اولنور.

مثبت مجهول

نوشته شده ام = یازلمشم
نوشته شده‌ئی = یازلمشسك
نوشته‌شده = یازلمش
نوشته‌شده‌ایم = یازلمشز
نوشته‌شده اید = یازلمشسكز
نوشته‌شده‌اند = یازلمشلر

منفی مجهولی

نوشته‌نشده ام = یازلمامشم
نوشته‌نشده‌ئی = یازلمامشسك
نوشته‌نشده = یازلمامش
نوشته‌نشده ایم = یازلمامشز
نوشته‌نشده‌اید = یازلمامشسكز
نوشته نشده‌اند = یازلمامشلر . . . كبی.

٩٤ — مضارع مجهولی: مجهول قیلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی علاوه ایتمكله اولورکه منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور:

مثبت مجهولی

نوشته شوم = یازیلیرم

نوشته‌شوی = یازیلیرسڭ

نوشته‌شود = یازیلیر

نوشته‌شویم = یازیلیرز

نوشته‌شوید = یازیلیرسڭز

نوشته‌شوند = یازیلیرلر

منفی مجهولی

نوشته نشوم = یازلمام

نوشته نشوی = یازلمازسڭ

نوشته نشود = یازلماز

نوشته نشویم = یازلمایز

نوشته نشوید = یازلمازسڭز

نوشته نشوند = یازلمازلر

۹۵ — فعل حال مجهولی : مجهول قلنه‌جق بسیطك ماضیٔ نقلیسی آخرینه [شدن] مصدرینك فعل حالی امثلهٔ مطرده‌سنك علاوه‌سیله اولوب، منفیسی ینه جزء ثانیده اجرا اولنور.

مثبت مجهولی

نوشته‌میشوم = یازیلییورم

نوشته‌میشوی = یازیلییورسڭ

نوشته‌میشود = یازیلییور

نوشته‌میشویم = یازیلییورز
نوشته‌میشوید = یازیلییورسگز
نوشته‌میشوند = یازیلییورلر

منفی مجهولی

نوشته‌نمیشوم = یازلمییورم
نوشته‌نمیشوی = یازلمییورسك
نوشته‌نمیشود = یازلمییور

افعال مرکبه‌نك مجهوللری

۹٦ — فعل استقبال مجهولی : معلوم اولان فعل استقبالده اصل اولان بسیطك ماضیٔ نقلیسی اخرینه [خواستن] مصدرینك مضارعنك امثلهٔ مطرده‌سنی علاوه وبعده [شد] کلمه‌سنی الحاق ایله اولور. منفیسی اورته‌ده‌کی کلمه‌ده اجرا اولنور.

مثبت

نوشته‌خواهم شد = یازیله‌جغم
نوشته‌خواهی شد = یازیله‌جقسك
نوشته‌خواهد شد = یازیله‌جق
نوشته‌خواهیم شد = یازیله‌جغز
نوشته‌خواهید شد = یازیله‌جقسگز
نوشته‌خواهند شد = یازیله‌جقلر

منفیسی

نوشته نخواهم شد = یازلمیه جغم
نوشته نخواهی شد = یازلمیه جقسك
نوشته نخواهد شد = یازلمیه جق
نوشته نخواهیم شد = یازلمیه جغز
نوشته نخواهید شد = یازلمیه جقسکز
نوشته نخواهند شد = یازلمیه جقلر ... کبی.

٩٧ — ماضیٔ اقتداری مجهولی : اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك ماضیٔ شهودیسی مجهولنك امثلهٔ مطردەسنی علاوه ایتمکله اولورکه منفیسی ینه مذکور ماضیده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شدم = یازیله بیلدم
« « شدی = « بیلدك
« « شد = « بیلدی
« « شدیم = « بیلدك
« « شدید = « بیلدکز
« « شدند = « بیلدیلر .. کبی.

منفیسی

بنوشتن توانسته نشدم = یازیله مدم
« « نشدی = یازیله مدك
« « نشد = یازیله مدی

» » نشدیم = یازیله‌مدق

» » نشدید = یازیله‌مدیکز

» » نشدند = یازیله‌مدیلر .. کبی.

٩٨ — مضارع اقتداری مجهولی: اصل اولان مصدرك اولنه با اخرینه [توانستن] مصدرینك مضارع مجهولنك امثلهٔ مطرده‌سنی قاتمقله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارع مجهولده جاریدر.

مثبت

بنوشتن توانسته شوم = یازیله‌بیلیرم

» » شوی = » بیلیرسك

» » شود = » بیلیر

» » شویم = » بیلیرز

» » شوید = » بیلیرسکز

» » شوند = » بیلیرلر

منفیسی

بنوشتن توانسته نشوم = یازیله‌مام

» » نشوی = یازیله‌مازسك

» » نشود = یازیله‌ماز

» » نشویم = یازیله‌مایز

» » نشوید = یازیله‌مازسکز

» » نشوند = یازیله‌مازلر .. کبی.

۹۹ — فعل وجوبی مجهولی : مضارع مجهولك امثلهٔ مطردهسی اوللرینه [بایدکه] علاوه‌سیله اولوب منفیسی ینه مذکور مضارعده جاری اولور .

مثبت

بایدکه نوشته شوم = یازلمالی‌یم (کرك که یازیله‌یم) کبی
» » شوی = یازلمالیسك
» » شود = یازلمالی
» » شویم = یازلمالی‌یز
» » شوید = یازلمالیسکز
» » شوند = یازلمالیلر

منفیسی

بایدکه نوشته نشوم = یازلمامل‌یم
» » نشوی = یازلمامليسك
» » نشود = یازلماملی
» » نشویم = یازلماملی‌یز
» » نشوید = یازلماملیسکز
» » نشوند = یازلماملیلر . . . کبی .

۱۰۰ — مطابقهٔ ماضیٔ نقلی مجهولی : معلومنك جزء اولی ایله جزء ثانیسی آراسنه [شده] علاوه‌سیله مثبتی، [نشده] علاوه‌سیله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته شده بودم	= یازلدی ایدم	یازلدم	ایدی
« « بودی	= « ایدك	یازلدك	«
« « بود	= « ایدی	یازلدی	«
« « بودیم	= « ایدك	یازلدق	«
« « بودید	= « ایدکز	یازلدکز	«
« « بودند	= « ایدیلر	یازلدیلر	«

منفیسی

نوشته نشده بودم = یازلمادی ایدم
« « بودی = « ایدك
« « بود = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلر.. کبی.

١٠١ — حکایهٔ حال مجهولی : ماضیٔ شهودی مجهولنك جزء ثانیسنه [می] علاوه سیله مثبتی، [نمی] علاوه سیله منفیسی حاصل اولور.

مثبت

نوشته میشدم = یازیلییور ایدم
« میشدی = « ایدك
« میشد = « ایدی

نوشته‌میشدیم = یازیلیور ایدك
« میشدید = « ایدگز
« میشدند = « ایدیلر

منفیسی

نوشته‌نمیشدم = یازلمیور ایدم
« نمیشدی = « ایدك
« نمیشد = « ایدی
« نمیشدیم = « ایدك
« نمیشدید = « ایدگز
« نمیشدند = « ایدیلر . . کبی.

۱۰۲ — فعل روایت مجهولی : معلومنك جزئینی آراسنه [شده] کلمکله مثبتی و [نشده] کلمکله منفیسی حاصل اولور .

مثبت

نوشته‌شده‌بوده‌ام = یازلمش ایدم
« « بوده‌ئی = « ایدك
« « بوده = « ایدی
« « بوده‌ایم = « ایدك
« « بوده‌اید = « ایدگز
« « بوده‌اند = « ایدیلر

منفیسی

نوشته نشده بوده ام = یازلمامش ایدم
« « بوده ئی = « ایدك
« « بوده = « ایدی
« « بودیم = « ایدك
« « بودید = « ایدکز
« « بودند = « ایدیلر کبی

{ نوع ثانی }

مرکبات عامه

۱۰۳ — کرك فارسی کرك عربی اولان [اسم . صفت . فرع فعللر] دن برینك مناسب برمصدر فارسی ایله ترکیب ایدیله‌رك تصریف اولنه‌بیلن افعاله [مرکبات عامه] دینورکه بونلر ترکجه‌ده فعل تعلیمیلره مقابلدرلر . نته کیم :

۱ (براسم فارسی ایله برمصدر فارسیدن = سوکندخوردن ـ یمین ایچمك
(بر « عربی « « = وفا داشتن ـ وفا ایتمك

۲ (بر صفت فارسی « « = خوب نمودن ـ کوزل کوسترمك
(بر « عربی « « = قبیح دیدن ـ چرکین کورمك

۳ (بر اسم فاعل فارسی « « = نالنده بودن ـ ایکلییجی اولمق
(بر « عربی « « = کاتب شدن ـ کاتب اولمق

۴ (بر « مصدر فارسی « « = نیکی یافتن ـ ایلك بولمق
(بر « عربی « « = توبه کردن ـ توبه ایتمك

صورتلرنده وامثالی احوالده مصدرلر ترکیب اولندقده مرکبات عامه‌دن اولورلرکه بونلرك شامل اولدقلری مصادر فارسیه بالاده مذکور قواعده تطبیقاً تصریف اولندقده افعالی ظهور ایدر بناءً علیه یالکز برر مثال ایرادی تشریح مسئله‌یه کافی اوله‌جغندن [توبه کردن] مصدر مرکبنك معلوم صورتی مشتقاتی بروجه آتی تحریر ایلدك.

مرکبات عامه تصریفاتی

ماضی شهودی

مثبت	منفی
توبه کردم	توبه نکردم
« کردی	« نکردی
« کرد	« نکرد
« کردیم	« نکردیم
« کردید	« نکردید
« کردند	« نکردند

مضارع

توبه کنم	توبه نکنم
« کنی	« نکنی
« کند	« نکند
« کنیم	« نکنیم
« کنید	« نکنید
« کنند	« نکنند

ماضیٔ نقلی

توبه‌کرده‌ام	توبه‌نکرده‌ام
« کرده‌ئی	« نکرده‌ئی
« کرده	« نکرده
« کردایم	« نکرده‌ایم
« کرده‌اید	« نکرده‌اید
« کرده‌اند	« نکرده‌اند

حال

توبه میکنم	توبه نمیکنم
« میکنی	« نمیکنی
« میکند	« نمیکند
« میکنیم	« نمیکنیم
« میکنید	« نمیکنید
« میکنند	« نمیکنند

امر

(امر حاضر)	(نهی حاضر)
توبه‌کن	توبه مکن
توبه‌کنید	توبه مکنید
(امر غائب)	(نهی غائب)
توبه‌کند	توبه‌نکند
توبه‌کنند	توبه‌نکنند

فعل استقبال

تو به خواهم کرد	تو به نخواهم کرد
« خواهی «	« نخواهی «
« خواهد «	« نخواهد «
« خواهیم «	« نخواهیم «
« خواهید «	« نخواهید «
« خواهند «	« نخواهند «

ماضیٔ اقتداری

تو به توانستم کرد	تو به نتوانستم کرد
« توانستی «	« نتوانستی «
« تواند «	« نتواند «
« توانستیم «	« نتوانستیم «
« توانستید «	« نتوانستید «
« توانستند «	« نتوانستند «

مضارع اقتداری

تو به توانم کرد	تو به نتوانم کرد
« توانی «	« نتوانی «
« تواند «	« نتواند «
« توانیم «	« نتوانیم «
« توانید «	« نتوانید «
« توانند «	« نتوانند «

فعل وجوبی

توبه بایدکردم   توبه نبایدکردم
» » کردی   » » کردی
» » کرد   » » کرد
» » کردیم   » » کردیم
» » کردید   » » کردید
» » کردند   » » کردند

حکایهٔ ماضیٔ نقلی

توبه‌کرده‌بودم   توبه‌نکرده‌بودم
» » بودی   » » بودی
» » بود   » » بود
» » بودیم   » » بودیم
» » بودید   » » بودید
» » بودند   » » بودند

حکایهٔ حال

توبه میکردم   توبه نمیکردم
» میکردی   » نمیکردی
» میکرد   » نمیکرد
» میکردیم   » نمیکردیم
» میکردید   » نمیکردید
» میکردند   » نمیکردند

فعل مرکب روایت

توبه کرده بوده‌ام توبه نکرده بوده‌ام
» » بوده‌ئی » » بوده‌ئی
» » بوده » » بوده
» » بوده‌ایم » » بوده‌ایم
» » بوده‌اید » » بوده‌اید
» » بوده‌اند » » بوده‌اند

باب ثانی

فرع فعل

١٠٤ — لسان فارسینك فروع افعالی [اسم فاعل. مبالغهٔ فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. حال ترکیبی] دنیلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر.

اسم فاعل

١٠٥ — لسان فارسیده اسم فاعل: [ان کلمه است که بمعنیٔ مصدر متصف شود وفاعل حدثرا بیان کند] صورتیله تعریف اولنوب [معنای مصدری ایله متصف اولان وحدثك فاعلی بیان ایدن کلمه] دیمکدر.

صورت اشتقاقی: امر حاضرك مفردینك اخرینی مفتوح قیلدقدن

صوکره [نده] علاوه سیله مفردی حاصل اولوب اسملر کبی الف نونله‌ده جمعی ظاهر اولور .

کوش ـ دن ـ کوشنده ـــ چالیشان

کوشنده ـ « ـ کوشندکان ـــ چالیشانلر ... کبی.

١٠٦ ـــ اسم فاعل فارسیلره ضمائر اضافیه ونسبیه داخل اولور.

خواننده ام	خواننده ام
خواننده‌ات	خواننده‌ئی
خواننده‌است	خواننده‌است
خوانندهٔما	خواننده ایم
خوانندهٔتان	خواننده‌اید
خوانندهٔشان	خواننده‌اند . . . کبی .

اسم مفعول

١٠٧ ـــ لسان فارسیده اسم مفعول : [ان کلمه است که متعلق حدثرا صفت باشد] صورتیله تعریف اولنوب [حدثك متعلق اولدیغی شیئه صفت اولان کلمه] دیمکدر.

اسم مفعول فارسینك مفردی ماضیٔ نقلی مفرد غائبنك عینی اولوب قرینه ایله فرق اولنور وبونك آخرینه الف کلکله جمعی حاصل اولور.

کوشیده . کوشیدکان

خوانده . خواندکان . . . کبی.

ا بو اسم مفعوللره ضمائر نسبیه لاحق اولنجه عینیله ماضیٔ نقلی

امثلهٔ مطردهسی حاصل اولهجغندن اسم‌مفعول دنیله‌مز فقط ضمائر اضافیه لاحق اولور وبوحالنده اسم‌مفعول برعلم کبی اولور.

کفته‌ام . . . بسته ام
کفته‌ات. بسته‌ات
کفته‌اش. بسته‌اش
کفتهٔما. بستهٔما
کفتهٔ تان. بستهٔتان
کفتهٔشان بستهٔ شان . . . کبی

صفت مشبهه

١٠٨ — اسم‌فاعل معناسنه مشتق برکلمه‌درکه لسان فارسیده درت درلو اولور.

برنجیسی — امرحاضرك آخرینه برالف علاوه‌سیله اولاندر
دان ـ دن ـ دانا = بیلیجی
توان ـ « ـ توانا = قوتلی . . . کبی .

ایکنجیسی — ینه امرحاضرك آخرینه الف نون الحاقیله‌اولاندر.
رو ـ دن ـ روان = کیدیجی آقیجی
دو ـ « ـ دوان = قوشوجی‌قوشان. . . کبی.

اوچنجیسی ـ ینه امرحاضرك اولنه‌ناعلاوه‌سیله‌منفی معناسنه اولاندر
دان ـ دن ـ نادان = جاهل
توان ـ « ـ ناتوان = ضعیف . . . کبی .

دردنجیسی — برنجی صورتله یاپیلان صفت مشبهه‌لرك اولنه نا کتیره‌رك منفی معناسیله تکرار صفت مشبهه یاپمقدر.

بین ـ دن بینا ـ بوندن ـ نابینا = کور . . . کبی.

اشبو صفت مشبهه‌لر ضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر.

ضمائر اضافیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانایت.	پویانت.	نادانت.	نابینایت
دانایش.	پویانش.	نادانش.	نابینایش
دانای ما.	پویان ما.	نادان ما.	نابینای ما
دانای تان.	پویان تان .	نادان تان .	نابینای تان
دانای شان.	پویان شان.	نادان شان.	نابینای شان

ضمائر نسبیه الدقلری

دانایم .	پویانم .	نادانم .	نابینایم
دانائی .	پویانی .	نادانی .	نابینائی
داناست .	پویان است .	نادان است .	نابیناست
داناایم .	پویانیم .	نادانیم .	نابیناایم
داناايد .	پویانید.	نادانید .	نابیناايد
دانااند .	پویانند .	نادانند .	نابینااند

مبالغهٔ فاعل .

١٠٩ — اسم فاعللرك آخرلرینه (تر) علاوه‌سیله اولان کلمه‌لره مبالغهٔ فاعل دینور.

خواننده تر . کوشنده تر . . . کبی

سماعی اوله‌رق (آمرزکار . کردگار . پروردگار) کبی اخری (گار) برطاقم فعللرك دخی مبالغهٔ فاعل اولدیغی اخطار اولنور.

اسم مکانلر

۱۱۰ — فعلدن مشتق اولان اسم مکانلر مصدرلرك واسم مصدرلرك آخرلرینه [گاه] علاوه‌سندن حاصل اولور.

خفتن ـ دن ـ خفتنگاه = یاتاق

آرام ـ « ـ آرامگاه = موله‌یری . . . کبی

حال ترکیبی

۱۱۱ — برفعلك فاعلی ویاخود مفعولی نه‌حالده اولدیغی بیان ایچون اولان مرکب کلمه‌یه [حال ترکیبی] دینور.

صورت اشتقاقی ـ ماضی ومضارعدن اولورکه هرحالده بونلرك اوللرینه مناسب برفعل دیکرك الف نون ایله یاپیلان صفت مشبهه‌سنی کتیرمکدر.

دوان آمد = قوشه‌رق کلدی
خندان آمد = کوله‌رك کلدی
کریان رفت = آغلیه‌رق کیتدی

افتان وخیزان میرود = دوشه قالقه کیدر . . . کبی.

ختام

قصبار مطبعه‌سی

خواجۂ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
درت مجلدن مركبدر

برنجی جلدك — بشنجی كتابی

تطبیقات مفردات

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

تطبيقات مفردات

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — لسان عثمانيده عربی و فارسی كلماتنك اكثريسی مستعمل اولوب كرك تركی وكرك كسه عربی وفارسی اصوللريله جمعلنه‌رك واحوال سائره‌يی قبول ايده‌رك متداخل اولدقلرندن يعنی شيوۀ لسانمزه مخصوص بر طرزده امتزاج ايتدكلرندن بو كتابده ده اشبو خصوصات مهمه‌دن يعنی امتزاج ايله تحليللرندن بحث اولندی .

۲ — عربينك تنوينلی اولان كلماتندن مفرد اولديغی حالده يالكز تنوين مفتوحه ومكسوره‌يی حاوی اولان كلمات استعمال اولنوب تنوين مضمومه‌يی حاوی اولانلر مفرد حالنده استعمال ايدلمزلر . يعنی :

۱ ـ سالماً نادماً غانماً

۲ ـ لحكمةٍ لسببٍ لمصلحةٍ

كبى صورتلر استعمال اولنوب [مقبولةٌ . مرفوعةٌ] مثللو تنوين مضمومه‌يى حاوى اولانلر قوللانيلمازلر مكركه بر تركيب عربى عينيله عباره اره‌سنده واقع اوله . فقط بو حالده ينه عربيده بولنمش اولوب لسان عثمانيده مستعمل ديمك اولماز .

٣ ـ عربى كلمه‌لرينك اولنده بولنان همزه‌لر حقنده صرف عربى كتابمزده لزومى قدر تفصيلات ويرلمش ايدى . اورته‌لريله صوكلرنده يازيلان همزه‌لر ايسه اساساً سكز صورتله يازيلورلر .

برنجيسى ـ الف كلمه‌نك اورته‌لرنده اولوبده ماقبلى مفتوح اولورسه الفك اوزرينه همزه اشارتى وضع اولنور [مأمور . مأجور] كبى .

ايكنجيسى ـ الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلى مكسور ايسه الف يرينه بر دندان و بو دندانك اوزرينه همزه يازيلور [بئر] كبى .

اوچنجيسى ـ الف ينه اورته‌لرده اولوبده ماقبلى مضموم اولورسه الف يرينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤمن . مؤتمن] كبى .

دردنجيسى ـ الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنمسى لازم كلورسه و ماقبليده مضموم اولورسه ينه واو يازيلوب اوزرينه همزه قونور [مؤجّل . مؤنّث] كبى .

بشنجيسى ـ الف ينه اورته‌ده اولوبده حركه‌لنورسه و ماقبلنك حركه‌سى كسره ياخود حروف ممدود و يا حرف ساكن اولورسه بر دندان يازيلوب اوزرينه همزه قونور .

١ ـ سئله .

٢ ـ فئه .

٣ ـ سائل . قائل .

٤ ـ اسئله . مسئول ... کبی .

آلتنجیسی ــ الف کلمه‌نك صوکنده اولوبده ماقبلی مفتوح اولورسه ینه الف یازیلوب اوزرینه همزه قونور [منشأ . ملجأ] کبی .

یدنجیسی ــ الف ینه کلمه‌نك صوکنده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور و حرف مذکورك ماقبلی متحرك اولورسه همزه حرف مذکور اوزرینه قونور [منشئ] کبی .

سکزنجیسی ــ الف ینه اخرده اولدیغی حالده حروف املایه متصل بولنور وحرف مذکورك ماقبلی ساکن بولنورسه همزه ینه حرف مذکور اوزرینه قونور [شیء . جزؤ] کبی .

٤ ـ امتزاج مفردات مسائلی اسماء و افعاله متعلق اولدیغندن مسبوق صرف کتابلرنده‌کی تقسیماته توفیقاً بو احوالی بیان ایتمك اوزره بو کتابی اسما وافعاله متعلق اولان اقسام کلمه‌ده‌کی امتزاج ایله تحلیلاتی حاوی اولمق اوزره ایکی مقاله اوزرینه ترتیب ایلدك .

برنجی مقاله

امتزاج کلمات

٥ ــ مسبوق صرف کتابلرنده محرر هر نوع اسملرك لسان عثمانی تصورتله کیروب نصل امتزاج ایتدکارینی بیلمك الك مهم مسائلدن اولدیغی جهتله بروجه آتی صره‌سیله تعریف اولنمشلر در :

علملر

٦ — علملر وضعلری جهتله اخر لسانده استعمال اولندقلری حالده تخلف ایده‌میوب ینه عیناً ایراد اولندقلرندن کرك عربی کرك فارسی علملری لسان عثمانیده‌ده عیناً استعمال اولنورلر بناءً علیه دها زیاده سوز سویلمکه لزوم یوقدر .

اسم جنسلر

٧ — عربی اسم‌جنسلرینك اکثریسی کرك مفرد حالنده کرکسه قواعد عربیه‌یه تطبیقاً اولان تثنیه و جمع صورتلرنده لسان عثمانیده مستعمل اولدیغی کبی بونلرك مفردلری ترکی قاعده‌سیله دخی جمعلنوب استعمال اولنورلر .

مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
زوج	زوجین	زوجات	زوجلر
شیخ	شیخین	شیوخ	شیخلر
دولت	دولتین	دول	دولتلر
بیت	بیتین	ابیات	بیتلر
»	»	بیوت	»
دفعه	دفعتین	دفعات	دفعه‌لر

٨ — فارسی اسم‌جنسلرینك دخی اکثریسی مفرد حالنده والف نون ایله جمعلندکلری صورتده لسان عثمانیده مستعمل اولوب ها ایله جمعلنمش اولانلری استعمال اولنماز وبونلرك مفردلری ترکی اصولیله دخی جمع ایدیلور .

ترکجه جمعی	جمع فارسی	مفرد
مردلر	مردان	مرد
زنلر	زنان	زن
بندهلر	بندگان	بنده
گدالر	گدایان	گدا

صورتلری استعمال اولنوب [خانها. میوها] کبی ها ایله جمعلنلر قوللانیلماز.

۹ — فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده دخی فارسی قاعدهسنه تطبیقاً الف نون ایله جمعلنمش اولان عربی کلمهلر استعمال اولنور.

مریدان منشیان مشیران ... کبی

۱۰ — ترکی و فارسی کلمهلرك اصول عربیه ایله جمعلری قطعیاً جائز اولمدیغی کبی اصول فارسیه ویا عربیه ایله جمعلنمش بر کلمهیی تکرار اصول ترکیه ایله جمعلندرمك دخی جائز دکلدر. یعنی:

ترکجه کوشك ـ مفردندن ـ کوشکان . کوشکات
» چفتلك ـ » ـ چفتلکان . چفتلکات
» اغاج ـ » ـ اغاجان . اغاجات

دیمك قطعیاً جائز اولمدیغی کبی:

عربیده جمع اولان (ادوات) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیلهرك (ادواتلر)
» » » (اثواب) ـ » » » » (اثوابلر)
» » » (رجال) ـ » » » » (رجاللر)
فارسیده جمع اولان (بندگان) ـ تکرار ترکجه جمع ایدیلهرك (بندگانلر)
» » » (مردان) ـ » » » » (مردانلر)
» » » (زنان) ـ » » » » (زنانلر)

دینلمز انجق بعض کره مثلا بر خانه‌نك درت طرفی اولدیغندن [خانه‌نك اطرافی] دینور اما [خانه‌لرك اطرافی] دینلدکده بر آره‌ده بولنان بر قاچ خانه‌نك استیعاب ایتدکلری قطعه‌نك درت طرفیمی یوقسه هر خانه‌نك کندی اطرافیمی مطلوبدر بو حالده کیفیت بر مقدار مشکوك ومبهم قاله‌جغندن بویله یرلرده یعنی هر خانه‌نك بشقه بشقه اطرافی قصد اولنه‌جق ایسه اولوقت [اطراف] سوزینی ترکه ایله بر دها جمعلندرمك لازم کلوب [خانه‌لرك اطرافلری کزلدی] صورتنده ادا ایتمکه جواز واردر . فقط بوندنده اجتناب ممکندر . چونکه تعبیر مذکوره بدل [هرخانه‌نك درت برطرفی کزلدی] دیمك ممکن اولدیغندن هرحالده ممنوع اولان حال مذکوردن اجتناب ایله بویله جمعلری استعمال ایتمه‌مك اولادر مکرکه فوق العاده ضرورت اوله .

١١ — عربی و فارسینك بروجه بالا مستعمل اولان مفرد وتثنیه وجمعلرینه ادوات وضمائر ترکیه التحاق ایدر نته‌کیم شو :

زوج ـ دن ـ زوجه زوجینه زوجاته زوجلره
بیت ـ « ـ بیتی . بیتینی . ابیاتی . **بیتلری**
« ـ « ـ « . « . بیوتی . «

صورتنده ادوات وشو :

زوجم . زوجك . زوجی
زوجمز . زوجکز . زوجلری

ـ و ـ

ابیاتم ابیاتك ابیاتی
ابیاتمز ابیاتکز ابیاتی

صورتلرنده ضمائر اضافیه وشو:

زوجم زوجسك زوجدر

زوجز زوجسکز زوجدرلر

صورتلرنده ضمائر نسبیه لاحق اولمشدر.

۱۲ — ترکجه اولان کلمه‌لره عربی وفارسی ادوات وضمائر قطعیاً التحاق ایتمز واولنه دخی ادات عربی وفارسی داخل اولماز.

۱ ـ چفتلکها چفتلکات چفتلکی

۲ ـ کوشکان کوشکها کوشکی

۳ ـ من چفتلك الی چفتلك

٤ ـ ازچفتلك بچفتلك . . . دینلمز.

اسم مکانلر

۱۳ — عربی اسم مکانلرینك کرك اصلی وکرك قیاسی اولانلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدیلور وجمله‌سنه ادوات وضمائر اضافیۀ ترکیه التحاق ایدر.

	مفرد	تثنیه	جمع عربی	ترکجه جمعی
۱ ـ	بیت	بیتین	بیوت	بیتلر
۲ ـ	مکتب	مکتبین	مکاتب	مکتبلر
۳ ـ	مسکنی	مسکنینی	مساکنی	مسکنلری
٤	مسکنم	مسکنك	مسکنی	
	مسکنمز	مسکنکز	مسکنلری . . . کبی.	

١٤ ــ فارسی اسم مکان اصلیلریله قیاسیلرینك مفرد والف نونله اولان جمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وبونلره ترکی ادواتیله ضمائر اضافیه التحاق ایدر.

	مفرد	جمع فارسی	ترکجه جمعی
١ ــ	خانه		خانه‌لر
٢ ــ	کلزار	کلزاران	کلزارلر
٣ ــ	کلستان		کلستانلر
٤ ــ	درکاه		درکاهلر
٥ ــ	میکده		میکده‌لر
٦ ــ	خانه‌یی		خانه‌لری
٧ ــ	کلزاره		کلزارلره
٨ ــ	کلستانده		کلستانلرده
٩ ــ	درکاهك		درکاهلرك
١٠ ــ	میکده‌یی		میکده‌لری
١١	خانه‌م	خانه‌ك	خانه‌سی
	خانه‌مز	خانه‌کز	خانه‌لری
١٢	درکاهم	درکاهك	درکاهی
	درکاهمز	درکاهکز	درکاهلری . . کبی .

١٥ ــ برمکان تسمیه‌سیچون ترکجه عربجه فارسیجه براسم اصلی ویا قیاسی بولنه‌ماز ایسه یا فارسینك [خانه] ویا عربینك [دار وبیت] اسم مکان اصلیلریله مناسب بر لفظ ترکیب ایدیله‌رك اسم مکان یاپیلور.

طوپخانه	باروتخانه	خستهخانه	اعمالاتخانه
دارالشفقه	دارالشفا	دارالتدریس	دارالفنون
بیت‌المال	بیت‌الله	بیت‌المقدس	بیت‌اللحم

کبی‌که بونلرك صورت ترکیبلری مسائلی نحو کتابلرنده کوروله‌جکدر.

اسم زمانلر

۱۶ — عربی اسم زمان اصلی وقیاسیلرینك مفرد وتثنیه وجمعلری لسان عثمانیده استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه‌اصولیله جمعلنور وجمله‌سنه‌ده ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر.

مفرد	تثنیه	جمع عربی	جمع فارسی
۱ – شهر	شهرین	شهور	شهرلر
۲ – یوم	یومین	ایام	یوملر
۳ – موسم	موسمین	مواسم	موسملر
٤ – شهره	شهرینی	شهورك	شهرلرده

عصرم عصرك عصری
عصرمز عصرکز عصرلری . . . کبی.

۱۷ — فارسی اسم زمانلری ذاتاً آز اولوب انلردنده یالکز (زمستان) کلمه‌سی مفرد اوله‌رق لسان عثمانیده استعمال ایدلمشدر.

اسم تصغیرلر

۱۸ — عربی اسم تصغیرلردن علم مقامنده اوله‌رق (حسین. عبید) کبی بر ایکی کلمه مستعمل اولوب دیکرلرینك محل استعمالی کورولمامشدر.

١٩ — فارسی اسم تصغیرلردن [چه] ایله یاپیلانلرك مفرد حاللری لسان عثمانیده مستعمل اولوب بونلر ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه لاحق اولور .

١ { باغچه باغچه‌لر
دیوانچه دیوانچه‌لر

٢ { باغچه‌یه باغچه‌لره
دیوانچه‌ده دیوانچه‌لرده

٣ { باغچه‌م باغچه‌ك باغچه‌سی
باغچه‌مز باغچه‌کز باغچه‌لری ... کبی

اسم منسوبلر

٢٠ — عربی اسم منسوبلری لسان عثمانیده استعمال اولنورسه‌ده یای نسبتك شده‌سی قالدیریلوب عادتا ماقبلی مکسور یا کبی اوقنور.

شامی مکی عصبی دنیوی مصطفوی
ابتدائی سماوی مائی دموی

کبی اولوب بونلرك عربجه جمعلری دخی قوللانیلدیغی مثللو ترکجه اصولیله‌ده جمع ایدیلورلر وکندولرینه ادوات وضمائر نسبیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

١ { شامیون شامیلر
سماویون سماویلر

٢ { شامی‌یه شامیده
سماویده سماویونده

شامی‌یم شامی‌سك شامیدر
شامی‌یز شامیسکز شامیدرلر ... کبی

۲۱ — فارسی اسم منسوبلری ایسه ترکجه‌مزده استعمال ایدیلن عربی اسم منسوبلرینك عینی اولدیغندن یعنی بزلر عربی اسم منسوبلرینی فارسی اسم منسوبلرینه بکزتمش اولدیغمزدن فارسی اسم منسوبلری بطریق الاولی استعمال اولنور وطبق بالاده‌کی ماده‌ده مذکور قواعده تابع بولنیورلر

۱ـ	ایرانی	ایرانیان	ایرانیلر
۲ـ	ایرانی‌یه	ایرانیانه	ایرانیلره
۳ـ	ایرانی‌یم	ایرانی‌سك	ایرانی‌در
	ایرانی‌یز	ایرانی‌سکز	ایرانی‌درلر... کبی

اسم آلتلر

۲۲ — عربی اسم التلرینك اکثریسی مفرد حالنده لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنور وکندولرینه ادوات و ضمائر اضافیه التحاق ایدر

۱	مفتاح	مفتاحلر	
	میزان	میزانلر	
۲	مفتاحه	مفتاحلره	
	میزانده	میزانلرده	
۳	مفتاحم	مفتاحك	مفتاحی
	مفتاحمز	مفتاحکز	مفتاحلری... کبی

۲۳ — فارسی اسم التلر

۲۴ — ترکی عربی فارسیده بر آلته اسم اوله‌جق بسیط بر کلمه بولنه‌مدیغی حالده مناسب کلمه‌لردن ترکیب ایله براسم یاپیلور

۱ – میزان الحراره مقیاس الحساب

۲ – سهپا برق ربا ... کبی

صفتلر

۲۵ – عربینك صفتلری یعنی [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل. صفت مشبهه. اسم تفضیل] دینلن کلمه‌لری لسان عثمانیه‌ده صفت مقامنده استعمال اولنورلرکه هر برینك وجه استعمالی بروجه آتی تحریر اولندی :

۲۶ – عربی اسم فاعللرندن مذکرك مفرد وجمع مکسرلری ایله تثنیه‌نك مفرد وجمع سالملری عیناً استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وبونلرك اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه التحاق ایدر انجق مؤنثلرك تالری لسان عثمانیده هاء رسمیه‌یه مبدل اولور .

ترکجه جمعی	مکسر	جمع مذکر	مفرد مذکر
کاتبلر	کُتّاب		۱ کاتب
عالملر	علماء		عالم

ترکجه جمعلری	جمع مؤنث سالم	مفرد مؤنث
طالبه‌لر	طالبات	۲ طالبه
قاصره‌لر	قاصرات	قاصره
کاتبلری	کُتّابی	۳ کاتبی
طالبه‌لری	طالباتی	طالبه‌یی

٤	کاتبم	کاتبك	کاتبی
	کاتبمز	کاتبکز	کاتبلری
	کتابم	کتابك	کتابی
	کتابمز	کتابکز	کتابلری
٥	طالبه‌یم	طالبه‌سك	طالبه‌در
	طالبه‌یز	طالبه‌سکز	طالبه‌درلر ... کبی

٢٧ — عربی اسم مفعوللرندن مفردلریله جمع سالملری لسان عثمانیده عیناً استعمال اولندیغی کبی مفردلری ترکجه اصولیله جمعلنور وبونلرك اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیه و نسبیه دخی التحاق ایدر وبورادده تاء تأنیثلر هایه منقلب اولورلر.

	مفرد	جمع عربی	ترکجه جمعی
١	مکتوب	مکاتیب	مکتوبلر
	مکتوبه	مکتوبات	«
٢	مکتوبی	مکاتیبی	مکتوبلری
	مکتوبه‌یه	مکتوباته	مکتوبلره
٣	مکتوبم	مکتوبك	مکتوبی
	مکتوبمز	مکتوبکز	مکتوبلری
٤	مقبولم	مقبولسك	مقبولدر
	مقبولز	مقبولسکز	مقبولدرلر... کبی

٢٨ — عربینك مبالغهٔ فاعلنك یالکز مفرد حاللری لسان عثمانیده استعمال اولنوب ترکجه اصولیله جمعلنورلر وکندولرینه ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه علاوه اولنور

فعّال	فعّاللر	
رحيم	رحيملر	
رحيمه	رحيملره	
فعالم	فعالسك	فعالدر
فعالز	فعالسكز	فعالدرلر

٢٩ — عربينك اسم تفضيللرينك مفردلرى لسان عثمانيده‌ده صفت كبي استعمال اولنوب تركجه اصوليله جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه التحاق ايدر.

احسن	احسنلر	
احسنه	احسنلره	
احسنم	احسنسك	احسندر
احسنز	احسنسكز	احسندرلر

٣٠ — عربى صفت مشبهه‌لرندن برچوغنك مفرد مذكر ومؤنثلرى ايله جمع مؤنثلرى لسان عثمانيده استعمال اولنوب مفردلرى تركجه اصوليله دخى جمعلنور و بونلره ادوات وضمائر اضافيه ونسبيهٔ تركيه لاحق اولور وبونلرده‌ده تاء تأنيثلر هايه قلب اولنور

١	حسن	حسنه	حسنات
	سيد	سيده	سادات
٢ــ	سيدلر	كريملر	طويللر
٣	حسنى	حسناتى	
	سيدده	ساداتده	

٤ { حسنم حسنك حسنی
حسنمز حسنكز حسنلری

٥ { سیدم سیدسك سیدر
سیدز سیدسکز سیدرلر ... کبی

۳۱ — فارسی صفتلرك اصلیه وقیاسیه‌لرینك مفردلری والف نونك جمعلری لسان عثمانیده مستعمل اولوبده مفردلری ترکجه اصولیله جمع ایدلدکلری کبی ادوات وضمائر اضافیه ونسبیه آلیرلر .

١ { آکاه آکاهلر
بهادر بهادران بهادرلر

{ دیده‌بان دیده‌بانلر
خدمتکار خدمتکارلر
درویشانه «

٢ { دردمند دردمندلر
غمناك غمناکلر
خوانده خواندکان خوانده‌لر
بنده بندکان
دانا دانالر
ناتوان ناتوانلر

٣ { خدمتکاری خدمتکارلری خدمتکارانی

٤ { خدمتکارم خدمتکارك خدمتکاری
خدمتکارمز خدمتکارکز خدمتکارلری

٥ { دانایم داناسك دانادر
دانایز داناسکز دانادرلر ... کبی

اشبو مثالدن اکلاشیلورکه فارسینك اسم فاعل واسم مفعول وصفت مشبهه‌لریده یعنی : [خوانده . مرده . دانا] کبی کلمه‌لریده لسانمزده صفت کبی مستعملدر . عربیده اولدیغی کبی بونلرده توضیحه محتاج شیلر اولمدیغندن بشقه بشقه یازلمیوب صفات قیاسیه صره‌سنده بیان اولندیلر .

ضمیرلر

٣٢ — عربی ضمیرلرندن ینه عربی کلمه‌لره التحاق ایتدیکی حالده ضمائر متصله‌دن یالکز مفرد و تثنیه‌لریله جمع مذکر غائبلری یعنی [ه . ها . هما . هم] ضمیرلری استعمال اولنوب دیکری استعمال اولنمازلر .

بعده	قدس سره
بعینه	بتمامه
موماالیها	مشارالیها
موماالیهما	مشارالیهما
موماالیهم	مشارالیهم
قدس سرهم	رحمة الله علیهم ... کبی

فائده — اشبو ضمیرلرده‌کی هانك حرکه‌سی بر وجه‌اتی تخلف ایدر شویله‌که : مفرد مذکر وتثنیه مذکر وجمع مذکر غائبلرك ماقبلی مضموم و مفتوح اولورسه هالر مضموم و ماقبللری مکسور ویاخود یا حرفی اولورسه انلرده مکسور اوقنور مفرد مؤنث غائبه ایسه دائما مفتوحدر

[بَعدهُ . بتمامِهِ . رَحِمَهُ الله . مشارالیهِما . سرهُم . علیهِم . موماالیهَا] کبی .

۳۳ — ضمائر فارسیه قطعیاً استعمال اولنماز .

اسم اشارتلر

۳٤ — عربی اسم اشارتلری یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولمق اوزره :

بونك کبی معناسنه اولان = کذلك
بوندن صکره « « = بعدذا
ایشته بویله « « = هکذا

دن عبارت اولان اوچ کلمه استعمال اولنور .

۳۵ — فارسی اسم اشارتلریده یالکز اولەرق استعمال اولنمیوب انجق مرکب اولەرق بوندن صوکره معناسنه اولان [بعدازین] ترکیبی مستعملدر .

اسم موصوللر

۳٦ — کرك عربی کرك فارسی اسم موصوللری لسان عثمانیده استعمال اولنمازلر .

اسم تجریدلر

۳۷ — عربی اسم تجریدلرندن [ذات . نفس] کلمەلری هم عربی طرزیله هم ترکی اصولیله مستعمل اولوب ایکنجی حالده ادات و ضمائر دخی الورلر .

١ { بالذات بالنفس
ذات نفس

٢ { ذاتنه نفسنه
ذاتنده نفسنده

٣ { ذاتم ذاتك ذاتی
ذاتمز ذاتكز ذاتلری ... كبی

٣٨ — فارسیدن [خود] اسم تجریدی هم فارسی اصولیله همده تركی طرزیله استعمال اولنوب ادات و ضمائر الور .

١ ـ خودبخود
٢ ـ رأی خود

كنایات

٣٩ — عربیدن [كذا] ایله [فلان] سوزلری لسان عثمانیده مستعمل اولوب اشبو فلانه ادوات و ضمائر دخی التحاق ایدر .

١ ـ فلانه . فلانده . فلانك

٢ { بن فلانم . سن فلانسك . اوفلاندر
بز فلانز . سز فلانسكز . انلرفلانلردر ... كبی

٤٠ — فارسیدن [چه . كی . چند . چندان] كنایاتی استعمال اولنور .

چه فائده . . .
تا كی چكرسك بودردی ای دل
چند دفعه . .
چندان چالشدمسه ده . . . . كبی

مصدرلر

٤١ — عربی مصدر اصیللری لسان عثمانیده کثرتله مستعمل بو بابده برمقدار تفصیلات اعطاسنه لزوم کورولدی . شویله که :

ثلاثی مجردلردن [قَتْل . فِسْق . شُغْل .] وزننده اولا غیر میملر ایله سماعیلردن [فَعُلة] و [فِعالة] وزننده بولنانلر و مزیداتدن [افعال ، تفعیل ، مفاعله ، تفعّل ، تفاعل ، استفعال ، افعلال ، افتعال ، انفعال] وزنلرنده اولانلر و [تفعلة] وزننده بولنانلر استعمال اولنوب انجق اخرنده تا اولانلرك تالری لسان عثمانیده یا هایه ویا تاء طویله یه قلب اولندیغندن کرك بونلری کوسترمك کرکسه بوبابده ملکه تحصیل ایتمك ایچون صرف عربیده محرر مصدرلرك بعضیلریله مزاتدن مستعمل اولانلر بروجه آتی تحریر اولندی :

قتل وزنی

بحث ، بذل ، بسط ، بلع ، جبر ، جلب ، جهل ، حبط ، حتم ، حرق ، حشر ، حصر ، حكّ ، حلّ ، حمد ، دفع ، دلك ، دور ، ذبح ، ذوق ، ربط ، رجم ، رحم ، ردّ ، رعی ، رغم ، رفع ، رقص ، ركز ، زجر ، زین ، سبّ ، ستر . سبق ، سحق . سدّ ، سعد ، سعی ، سفك ، سلّ ، سمع ، سهو ، سیر ، شتم ، شرح ، شرط ، شمّ ، صرف ، صحت ، ضبط ، ضحك ، ضرب ، ضم ، طبع ، طحن ، طرح ، طوع ، طیّ ، ظنّ ، عتق ، عجز ، عدّ ، عرض ، عزم ، عشق ، عقد ، عكس ، عمد ، غدر ، غرس ، غرق ، غسل ، غوث ، غیظ ، فتح ، فخر ، فرض ، فرط ،

فرق، فقر، فكّ ، قدح، قطع، قلب، قلع، كتم، كتب، كسر، كشف، لغو، لمح، لمع، لوم، نشر، نصب، نفح، نفع، نقش، نقل، نقض، نهى، وجد ، وزن، وضع، وصل، وقف، هدم، هجر، هدر، هضم .

فِسق وزنی

بِرّ ، حقه ، ذكر، رفق، عزّ .

شغل وزنی

بغض، بغی، حزن، حكم، ذخر، شكر، عسر، عمق، عذر، عنف، غسل، قبح، قرب، نكس .

فَتحة وزنی

حشمت، حمله، حيرت، خشيت، دهشت، رحمت، رغبت، صفوت، وحشت، وفرت .

حِكمةوزنی

بدعت، بعثت، حكمت، خلعت، خلقت، دقّت، رجعت، رحلت، رفعت، عزت، نسبت .

حُرمة وزنی

حرمت، رخصت، رؤيت، سرعت، نزهت .

كَثافة وزنی

امانت، سباحت، سعادت، سلامت، شفاعت، شناعت، ضراعت، كثافت .

درایة وزنی

اجابت ، اجازت ، اخانت ، احاطه ، اخافه ، اداره ، اذابه ، ازاله ، ارائه ، اساله ، اصابت ، اضافه ـ اضافت ، اطاله ، اطاره ، اعاده ، اعاره ، افاده ، افاقت ، اقامت ، امامت ، انابه ، سیاحت ، سعایت ، کنایه ، کتابت .

افعال وزنی

ابداء ، ابداع ، ابذال ، ابراء ، ابراز ، ابرام ، ابطال ، ابعاد ، ابقاء ، ابلاغ ، اتمام ، اتیان ، اثبات ، اجبار ، اجراء ، اجماع ، اجمال ، اجهار ، احداث ، احراز ، احراق ، احساس ، احسان ، احضار ، احقاق ، احیاء ، اخبار ، اخراج ، اخطار ، اخفاء ، اذعان ، ازلال ، ارشاد ، ارضاء ، ارواء ، ازلال ، اسطار ، اسقاء ، اسقاط ، اسکان ، اسکات ، اسماع ، اسناد ، اسهال ، اشباع ، اشراب ، اشراق ، اشعار ، اشغال ، اشعال ، اصرار ، اصفاء ، اصلاح ، اضرار ، اضلال ، اضمار ، اطعام ، اطفاء ، اطلاق ، اطماع ، اطناب ، اطهار ، اعظام ، اعقاب ، اعمال ، اغفال ، اغماض ، افراط ، افراغ ، افشاء ، افطار ، افلاح ، افهام ، اقدام ، اقرار ، اقناع ، اکرام ، الصاق ، الهام ، امرار ، املاء ، امکان ، انزال ، انشاء ، انشاد ، انطاق ، انفاق ، انعام ، انهاء ، اهداء ، ایراث ، ایضاح ، ایقاظ ، ایماء ، ایمان ، ایواء

تنبیه ــ آخرلرنده همزه اولان عربی مصدرلری لسان عثمانیده استعمال اولندقده مذکور همزه‌لر اسقاط اولنوب [ایواء یرینه ایوا] و [انهاء یرینه انها] دینور .

تفعیل وزنی

تبجیل ، تبخیر ، تبریك ، تبشیر ، تبعید ، تبلیغ ، تجدید ، تجرید ، تجریم ،

تجلید ، تجهیز ، تجهیل ، تحدیث ، تحدید ، تحریر ، تحریص ، تحریف ، تحریك ، تحریم ، تحسین ، تحقیق ، تحکیم ، تحلیف ، تحلیل ، تحمید ، تحمیل ، تحویل ، تخدید ، تخدیش ، تخریب ، تخصیص ، تخطیط ، تخفیف ، تخلیص ، تخلیط ، تخلیف ، تخلیل ، تخمین ، تخییر ، تدبیر ، تدریج ، تدریس ، تدمیر ، تدوین ، تدهین ، تذکیر ، تذهیب ، تربیع ، ترتیب ، ترجیح ، ترجیع ، ترتیل ، ترخیص ، تردید ، ترسیم ، ترشیخ ، ترصیع ، ترصین ، ترغیب ، ترفیع ، ترفیق ، ترقیم ، ترقین ، ترکیب ، ترمیم ، ترویج ، تزبیر ، تزویج ، تزویر ، تزیین ، تسجیل ، تسخیر ، تسخین ، تسدیس ، تسریب ، تسطیح ، تسطیر ، تسکین ، تسلیم ، تسوید ، تسویل ، تسهیل ، تشبیه ، تشجیع ، تشخیص ، تشدید ، تشریف ، تشریح ، تشریع ، تشکیل ، تشمیر ، تشنیع ، تشویش ، تشهیر ، تشیید ، تشییع ، تصحیح ، تصدیق ، تصغیر ، تصنیف ، تصمیم ، تصویب ، تصویر ، تعبیر ، تعجیز ، تعدیل ، تعذیب ، تعریض ، تعریف ، تعشیر ، تعطیر ، تعطیل ، تعقیب ، تعقید ، تعظیم ، تعمیق ، تعمیم ، تعویض ، تعویق ، تعیین ، تغریب ، تغلیط ، تغییر ، تفتیش ، تفریط ، تفریق ، تفسیر ، تفصیل ، تفضیل ، تفویض ، تفهیم ، تقبیل ، تقدیر ، تقدیس ، تقدیم ، تقریب ، تقریر ، تقریض ، تقسیط ، تقسیم ، تقصیر ، تقطیر ، تقطیع ، تقلیب ، تقلید ، تقلیل ، تقیید ، تکبیر ، تکثیر ، تکدیر ، تکذیب ، تکریر ، تکفیر ، تکفین تکلیف ، تکمیل ، تکوین ، تلبیس ، تلثیم ، تلطیف ، تلقین ، تلمیح ، تلویث ، تلوین ، تمثیل ، تمکین ، تملیك ، تمهید ، تمییز ، تنبیه ، تنزیل ، تنسیب ، تنسیق ، تنشیط ، تنظیف ، تنظیم ، تنفیذ ، تنقیح ، تنقید ،

تنکیر ، تنویر ، تنویع ، توبیخ ، توثیق ، توجیه ، توحید ، توحیش، توديع ، توذیع ، توسیع، توسیم ،توسیط ، توصیف ، توصیل، توضیح. توطین ، توظیف ، توفیر، توقیر، توفیق، توقیف ، توکیل ، تولید ، تهذیب ، تهزیز ، تهلیل ، تهوین.

مفاعله وزنی

مبادرت ، مبادله ، مبارزه ، مباشرت ، مباعدت ، مبالغه ، مبایعه، مباینت ، متابعت، متارکه ، مجادله، مجالسه ، مجانبت ، مجانست،مجاورت، مجاوبه ، مجاهده ، محاسبه ، محاضره ، محافظه ، محاکمه . محاوره، مخابره مخادعه، مخادنت ، مخاجمه، مخاطبه ، مخالفت، مخالطه، مخالصت.مداومت مذاکره، مراقبه ، مسابقت، مسارعت ، مساعده ، مسافرت، مسالمت، مسامحه ، مسامره ، مساهله ، مشارطه ، مشارکت ، مشاعره، مشافهه، مشاکله ، مشاوره ، مشاهده ، مصادره ، مصادمه ، مصافحه، مصالحه، مطابقت ، مطالبه ، مطالعه ، مطایبه، مظاهرت، معاتبه، معادله، معاشقه ، معاقبه ، معالجه.معامله ، معانده، معاودت ، معاونت،معاهده، معاینه ، مغالطه ، مغایرت ، مفاخره ، مفارقت، مفاصله، مقابله، مقاتله، مقاربه ، مقاسمه ، مقاطعه ، مقاوله، مقایسه ، مکابره ، مکاتمه، مکاتبه، مکاشفه ، مکالمه ، ملابسه ، ملازمت، ملاطفه ، ملایمت، مماثله ، ممارسه ، ممانعت ، منازعه ، مناسبت ، منافسه، منافرت، مناقصه، مناکحه ، مناوبه، مؤاخذه. مواجهه ، موازنه ، مواصعه ، مواظبت، موافقت، موانسه، مواصلت.

تفعّل وزنی

تأمل ، تأدب ، تأهل ، تبخر ، تبـدل ، تبرك ، تبسم ، تبین ، تتبع ، تتوج ، تجـبر ، تجدد ، تجرد ، تجزی ، تجلد ، تجلی ، تجمد ، تجمع ، تجمل ، تجسس ، تجنن ، تحـدث ، تحری ، تحسر ، تحشـد ، تحصن ، تحفظ ، تحقق ، تحكم ، تحلی ، تحول ، تخلف ، تخلی ، تخمر ، تخیل ، تدرس ، تدنی . تذلل ، تذكر ، ترتب ، ترجی ، ترحم ، تردد ، ترسل ، ترفع ، ترقی ، تركب ، ترنم ، تزوج ، تزین ، تسلط ، تسلی ، تسلم ، تشأم ، تشبث ، تشرف ، تشعب ، تشكر ، تشكی ، تشوش ، تصدق ، تصدی ، تصرف ، تصلب ، تصور ، تصوف ، تضرع ، تضمن ، تعبد ، تعجب ، تعدو ، تعرض ، تعشق ، تعصب ، تعظم ، تعفن ، تعقل ، تعلل ، تعمد ، تعند ، تعمم ، تعوق ، تعهد ، تعیش ، تعین ، تغلب ، تغیر ، تغنی ، تفخر ، تفرج ، تفرس ، تفرع ، تفرق ، تفرد ، تفكر ، تفنن ، تفوه ، تفهم ، تقدم ، تقرب ، تقرر ، تقطر ، تعلف ، تقید ، تكبر ، تكثر ، تكفل ، تكون ، تلذذ ، تلطف ، تلفظ ، تلقی ، تلون ، تمتـع ، تمدن ، تمثل ، تمرد ، تمكن ، تملق ، تملك ، تمنی ، تموج ، تمول ، تمهد ، تمیز ، تنبه ، تنزه ، تنعم ، تنوع ، توزم ، توكل ، تولد ، توقع ، توجه ، توحش ، توسل ، توسط ، توطن ، توقف ، توقع ، توقی ، توهم ، تهجی ، تهور ، تیقظ ، تیمم ،

تفاعل وزنی

تباعد ، تباین ، تتابع ، تجاسر ، تجانب ، تجاوز ، تجاهل ، تحاشی ، تحامق ، تداخل ، تدارك ، تداول ، تراخی ، تراضی ، تراكب ، تراكم ،

تزاحم، تسابق ، تسامح ، تساوی ، تساهل ، تشابه، تصادف، تضاعف، تطابق ، تطاول ، تظاهر ، تعاطی ، تعامل، تعاون ، تغافل، تفاخر، تفاوت تقابل ، تقاطع ، تکاثف ، تکاسل ، تلاحق، تلاصق، تلاطم، تماثل، تمادی ، تمارض ، تماشا، تناسب ، تناسخ ، تنافر، تناقص، تناقض، تناسل، تناهی، تناول، تواتر توارد ، توافر ، توازن، تواضع، توافق، توالی ، تهاجم ، تهالك.

استفعال وزنی

استبدال، استبراء ، استبشار ، استبعاد، استتمام ، استثقال، استثناء ، استجلاب ، استحصال ، استحضار ، استحسان، استحقار استحقاق، استحکام، استحلال ، استحمام ، استخدام ، استخراج، استخفاف ، استخلاص ، استخلاف ، استدراج ، استدراك، استدعاء، استدلال، استرحام ، استرقاب ، استرداد، استشعار ، استشمام، استشهاد، استصحاب ، استصواب ، استطراد ، استطلاع ، استعلام ، استعمال ، استغراب ، استغراق ، استغفار، استغناء،استفراغ ، استفسار ، استفهام، استقبال ، استقراد ، استقرار ، استقراض ، استقلال ، استکتاب ، استکراه ، استکساب ، استکشاف ، استکمال، استلذاذ ، استلزام، استمداد، استمرار ، استخراج، استمناء ، استنباط ، استنتاج،استنساخ، استنشاق، استیضاح ، استنطاق، استنکاف ، استیذان،استیناف، استیهال،

استماره . استحاله . استدامه . استراحت . استعاذه . استعاره . استفاده . استعانه . استشاره . استغاثه . استقامت .

افعلال وزنی

احمرار . اصفرار . اعوجاج . اغبرار . انصباب .

افتعال وزنی

ابتداء، ابتدار، ابتذال ، ابتسام ، ابتلاء ، ابتناء ، ابتهاج، اتساع، اتصاف، اتفاق ، اتكاء ، اتحاد،اتهام، اجتناب،اجتهاد، اجتهار،احتجاب احتجاج ، احتراز ، احتراق ، احترام ، احتساب، احتشام ، احتضار، احتقار، احتكار، احتلام، احتمال، احتواء، احتياج، احتياط، اختيار، اختتام ، اختداع اختراع ، اختصار، اختفاء، اختلاس ، اختلاط اختلاف، اختتان، اختيال، ادّخار، ادّعاء، ارتجال، ارتحاق، ارتسام ارتفاع ، ارتكاب ، ارتياض ، ازدحام ، ازدواج ، ازدياد ، استناد ، اشتعال ، اشتغال ، اشتقاق ، اشتكاء ، اشتمال ، اشتياق ، اضطراب ، اضطرار ، اطراد ، اطلاع ، اعتبار ، إعتداء ، اعتدال ، اعتراض ، اعتراف ، اعتزال ، اعتساف ، اعتصام ، اعتقاد ، اعتكاف ، اعتلاء ، اعتلال ، اعتماد ، اعتناء ، اعتياد ، اغتراب ، اغترار ، اغتسال ، اغتنام ، افتتاح ، افتخار ، افتراء ، افتراق ، افتقار ، افتحام ، اقتباس ، اقتحام ، اقتداء ، اقتراب ، اقتران ، اقتضاء ، اقتطاف ، اكتساء ، اكتساب ، اكتفاء ، اكتناء ، التباس ، التجا ، التحاق ، التزام ، التصاق ، التفات ، التقاط ، التماع ، التماس ، التواء ، التحاب ، امتثال ، امتحان ، امتداد ، امتلاء ، امتناع ، امتياز ، انتحار ، انتساب ، انتشار ، انتشاق ، انتصار ، انتظار ، انتظام ، انتعاش ، انتفاع ، انتقال ، انتقام ، انتهار ، اهتداء ، اهتزاز ، اهتمام .

انفعال وزنی

انبساط ، انتعاش ، انجذاب ، انجماد ، انحراف ، انحصار ، انحطاط ، انخساف ، اندراس ، اندفاع ، انسجام ، انسداد ، انسلاب ، انسلاك ، انشراح ، انشقاق ، انصراف ، انضمام ، انطباع ، انطباق ، انطفاء ، انعقاد ، انعكاس ، انفصال ، انفكاك ، انفهام ، انقباض ، انقسام ، انقضاء ، انقطاع ، انقیاد ، انكشاف .

تحشیه وزنی

تمكیه ، تذكیه ، تربیه ، ترضیه ، تسلیه ، تسمیه ، تسویه ، تشفیه ، تصفیه ، تعبیه ، تعزیه ، تعمیه ، تمشیت ، تنزیه ، تهنیه ، توریه ، توصیه .

٤٢ — اشبو مصدرلرك مزیداتدن اولانلرینك عربی جمعلری دخی استعمال اولندیغی كبی عمومی تركجه اصولیله جمع ایدیلورلر وهر حالده اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ تركیه التحاق ایدر .

١	اخراجات	احساسات	اعمالات
	تبشیرات	تبلیغات	ترمیمات
	مبالغات	مكاتبات	تصورات
	تدارکات	تمایلات	استحكامات
	استخراجات	استطلاعات	احتیاجات
	انفعالات		

٢
بخللر صنملر ذكرلر
فسقلر حكملر حزنلر
حسرتلر حملەلر حيرتلر
حدّتلر حكمتلر نسبتلر
حرمتلر رخصتلر امانتلر
شفاعتلر اوارەلر

٣
اخطارلر اصلاحلر اسكانلر
تبشيرلر تبليغلر ترميملر
مكاتبەلر تصورلر تداركلر
تجاوزلر تمايللر استحكاملر
استعلاملر استكشافلر احتياجلر
انفعاللر

٤
امانتى امانتلرى
اخراجاتده اخطارلرده
تداركاتى تداركلرى

٥
اخراجاتم اخراجاتك اخراجاتى
اخراجاتمز اخراجاتكز اخراجاتلرى
اخطارلرم اخطارلرك اخطارلرى
اخطارلرمز اخطارلركز اخطارلرى

كبى اولوب انجق مزيداتك هر برينك جمعى لسان عثمانيده مستعمل اولميوب بر طاقمى استعمال ايدلمامش اولديغندن قياسى ايله بونلرى ده استعمال جائز دكلدر چونكه بويله شيلرك استعمالى ادباى امتك اثرلرنده كورلمكله اولور كه بو بحث بلاغت كتابمزده كوروله جكدر .

بناءً علیه استحصال ملکه وتکثیر منفعت ضمننده مستعمل اولان جمعلری دخی بروجه آتی تحریر ایلدك .

افعال وزننك مستعمل جمعلری

اجراءت ، احساسات ، اخراجات ، اخطارات ، اسنادات ، اشرابات ، اشعارات ، اشعالات ، اشغالات ، اصلاحات ، اعمالات ، اقدامات ، اکرامات ، الهامات ، انشاءآت ، انعامات ، ایضاحات .

تفعیل وزننك مستعمل جمعلری

تبریکات ، تبشیرات ، تبلیغات ، تجهیزات ، تحریرات ، تحریفات ، تحریکات ، تحسینات ، تحقیرات ، تحقیقات ، تحلیلات ، تحمیدات ، تحویلات ، تخریبات ، تخصیصات ، تدریسات ، تدوینات ، ترتیبات ، ترجیعات ، ترسیمات ، ترصیعات ، ترغیبات ، ترکیبات ، ترمیمات ، تزیینات ، تسطیمات ، تسلیمات ، تسویدات ، تسویلات ، تسهیلات ، تشبیهات ، تشریفات ، تشکیلات ، تشنیعات ، تشویشات ، تصحیحات ، تصدیقات ، تصنیفات ، تصمیمات ، تصویرات ، تعبیرات ، تعدیلات ، تعریضات ، تعریفات ، تعطیلات ، تعقیبات ، تعظیمات ، تعویضات ، تعیینات ، تفصیلات ، تقسیمات ، تقصیرات ، تکبیرات ، تکذیبات ، تکلیفات ، تلطیفات ، تلویثات ، تنبیهات ، تنزیلات ، تنسیقات ، تنظیفات ، تنظیمات ، تنقیحات ، تنویرات ، توبیخات ، توجیهات ؛ توزیعات ؛ توصیفات ؛ توقیرات ؛ توفیقات .

مفاعله وزننك مستعمل جمعلری

مبالغات ؛ مبایعات ؛ مجادلات ؛ مجاهدات ؛ محاربات ؛ محاسبات ؛

محاضرات ؛ محاكات ؛ محاورات ؛ مخابرات ؛ مخاصمات ؛ مخاطبات ؛ مذاكرات ؛ مساعدات ؛ مسامحات ؛ مشاهدات ؛ مصادمات ؛ مطالبات ؛ مطالعات ؛ مطايبات ؛ معادلات ؛ معالجات ؛ معاملات ؛ معاهدات ؛ مقاسمات ؛ مقاولات ؛ مكاتبات ؛ مكاشفات ؛ مكالمات ؛ مناسبات ؛ مناقشات ؛ مناكحات ؛ مؤاخذات .

تفعل وزننك مستعمل جمعلرى

تجددات ؛ تجليات ؛ تجملات ؛ تجسساب ؛ تحدثات ؛ تحريات ؛ تحولات ؛ تخلفات ؛ تحيلات ؛ تدنيات ؛ ترقيات ؛ تركبات ؛ ترنمات ؛ تسليات ؛ تشبثات ؛ تشكرات ؛ تصديات ؛ تصرفات ؛ تصورات ؛ تفرعات ؛ تعرضات ؛ تعفنات ؛ تعلقات ؛ تعهدات ؛ تفرعات ؛ تكونات ؛ تلطفات ؛ تمتعات ؛ تمنيات ؛ تموجات ؛ تولدات ؛ توجهات ؛ توهمات ؛ تهورات .

تفاعل وزننك مستعمل جمعلرى

تجاوزات ؛ تداخلات ؛ تداركات ؛ تراكمات ؛ تصادفات ؛ تعاطيات ؛ تواترات ؛ تواردات ؛ تهاجمات .

استفعال وزننك مستعمل جمعلرى

استثناآت ؛ استحضارات ؛ استحكامات ؛ استخراجات ؛ استدلالات ؛ استرحامات ؛ استرقابات ؛ استشعارات ؛ استطلاعات ؛ استعلامات ؛ استعمالات ؛ استقراضات ؛ استكشافات ؛ استيضاحات .

افعلال وزننك مستعمل جمعلری

اعوجاجات . اغبرارات .

افتعال وزننك مستعمل جمعلری

احترامات ؛ احتشامات ؛ احتمالات ؛ احتیاجات ؛ اختراعات ؛ اختلاسات؛ اختلافات؛ ارتسامات ؛ ارتکابات ؛ اشتعالات ؛ اشتقاقات ؛ اطلاعات ؛ اعتراضات ؛ اعتسافات ؛ اعتقادات ؛ اقتباسات ؛ التباسات ؛ التزامات؛ التصاقات؛ التماسات؛ امتیازات؛ انتظامات؛ انتقالات .

٤٣ — عربینك مصدر مره سیله نوعلری ومصدر میمیلری دخی عربجه ده اولدیغی کبی لسان عثمانیده مستعملدر .

١ { اوچ دفعه . بش کره . بر حمله
دفعاتله . کراتله . مراراً }

٢ ـ حملهٔ شدیده

٣ ـ لطیف المنظر ... کبی

٤٤ — فارسینك مصادر اصلیه سی قطعیاً استعمال اولنمیوب اسم مصدر وحاصل مصدرلری لسان عثمانیده قوللانیلورکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

فارسی اسم مصدرلرك صرف فارسیده بیان ایدلمش اولان بش نوعندن اوچنجی وبشنجی نوعلری یعنی مصدر معناسنه اولان [آرام . حرام . رفتار . شتاب . ناز . نیاز] کبی امر حاضرلر ایله ماضی و امر حاضردن ترکب ایدن [کفتکو . جستجو] کبی کلمه لر مستعمل اولوب اخرلرینه ادوات وضمائر اضافیهٔ ترکیه التحاق ایدر .

نازم نازك نازى

نازمز نازكز نازلرى ... كبى

فارسى حاصل مصدرلرى تماماً وعيناً لسان عثمانيده مستعمل اولوب اخرلرينه ادوات وضمائر اضافيهٔ تركيه التحاق ايدر .

١ — ارايشه . دانشك . روشده

٢ — روشم . روشك . روشى
روشمز . روشكز . روشلرى ... كبى

ذات فعللر

٤٥ — كرك عربى كرك فارسينك ذات فعللرى [ماضى . مضارع . حال . استقبال . امر . نهى] وامثالى ذات وزمانه دلالت ايدن صيغه‌لرى لسان عثمانيده قطعياً استعمال اولنمازلر بوبابده برديه‌جك يوقدر .

٤٦ — ايشته بورايه قدر يازلمش اولان ماده‌لرده كافهٔ اقسام كلمه تعداد ايديلوب لسان عثمانى ايله صورت امتزاجلرى كوسترلمش اولديغندن بونلره فوق العاده دقت ايدلديكى حالده كلمات عربيه وفارسيه‌نك لسان عثمانيده صورت صرف واستعماللرى بيانه جكندن هرماده يه متعدد مثاللر تطبيق ايديله‌رك استحصال ملكه‌يه همت اولنمليدر .

ایکنجی مقاله

تحلیلات

٤٧ — لسان عثمانی اوزره محرر اولان بر عبارەده موجود کلمەلرك اول لسانی ترکیب ایدن اوچ لساندن هانکیسنه منسوب اولدقلرینی تفریق ایله برابر هر کلمەنك اقسام کلمەدن هانکیسی اولدیغنی بر بر کوسترمکه [تحلیل صرف] تسمیه اولنورکه برنجی صورته کوره کلمەلرك منسوب اولدقلری لسانی بیلمك خصائص لغاته وایکنجی صورته کوره تفریق أیتمکده صرف علملرینی بیلمکه متوقف اولوب صرف علملری ایسه بوندن اولکی اوچ کتابده بیان ایدلمش اولدیغندن بوراده خصائص لغاتدن برنبذه ایله ایکنجی صورتك طرز اجراسی بیان اولنەجغندن بو مقاله ایکی فصل مخصوص اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

لغت اعتباریله کلماتك تفریقی

٤٨ — لغت اعتباریله کلماتك تفریقی صفائنی لغتدن بر طاقم مادەلرك نظر اعتبارده طوتامسیله حاصل اولورکه مذکور مادەلر بر وجه آتی تفصیل اولنمشدر . شویله که

اولاً — حروف هجادن (ث ح ذ ض ظ ع) حرفلری لسان عربه مخصوص اولوب ترکی و فارسی کلماتنده بو حرفلر بولنمدقلرندن اشبو آلتی حرفك بولندیغی کلمەنك عربجه اولدیغنه حکم ایدیلیر یعنی :

ثمر ثوب اثبات

حلم حسن حكم

ذكر ذنب ذكی

ضرب ضبط ضمن

ظهور ظهور نظر

علم عرفان تعليم

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلرينه درحال حكم اولنور.

ثانياً — كلمه‌نك عين الفعليله لام الفعلنده همزه بولنمق دخی كلمات عربيه مخصوص اولوب تركی وفارسيده بولنمديغندن

مأب بئر تأثير

شیٔ جزء ماء

كبی كلمه‌لرك عربی اولدقلرينه حكم اولنور.

هرنقدر تركيب اراسنده بعض فارسی كلمه‌لرك آخرلرنده‌ده همزه كورولورسه‌ده نحوده كوروله‌جكی وجهله بوهمزه‌لر نفس كلمه‌دن اولميوب عادتا ادات كبی مؤخراً التحاق ايتمش شيلر اولدقلرندن وبونلرك فرقی غايت قولای اولديغندن مذكور اصوله خلل كلمز.

ثالثاً — اولنده حرف تعريف بولنمق كلمات عربيه‌نك خواصندن اولديغندن بويله اولان كلمه‌لرك يعنی

كريم الشيم ولی النعم

ده‌كی [شيم. نعم] سوزلرينك عربی اولدقلرينه حكم اولنور.

رابعاً — تنوين التحاقی دخی عربی كلمه‌لرينه مخصوص اولديغندن:

قسماً دفعةً نادماً

لحکمة لسبب

کبی کلمه‌لرك عربی اولدقلرینه درحال حکم اولنور.

خامساً — اخرنده تاء تأنیث بولنمق دخی عربی کلمه‌لره مخصوص اولدیغندن :

نافة شجرة کلمة

کبی کلمه‌لرك عربی اولدقلری اکلاشیلیر.

انجق اشبو تاء تأنیثلر لسان عثمانیده ها صورتنده یازلدقلرندن وفارسیدنده اخرلرنده های رسمیه‌لی کلمه‌لر بولندیغندن دفعةً فرق اولنه‌مامق کبی برمحذور مشاهده اولنورسه‌ده علم صرف عربی قوتیله کلمه‌نك مؤنث اولدیغی اکلاشیله‌رق اکا کوره حکم اولنه‌بیله‌جکندن مشکلات برطرف ایدلمش اولور.

سادساً — کلمه‌لرده حرف مشدد بولنمق لسان عربه مخصوص اولدیغندن

مکلف معزز مربع

کبی کلمه‌لرك درحال عربی اولدقلرینه حکم اولنور.

سابعاً — برکلمه‌نك اوزان عربیه اوزره جمعی وارایسه اوکلمه ترکی وفارسی اصوللریله جمعلنمش دخی اولسه ینه عربیدر یعنی :

رسملر ادمیان

کبی کلمه‌لردن رسمك (رسوم) و ادمك (ادام) صورتنده جمع عربیسی اولدیغندن بونلرك عربی اولدقلرینه حکم اولنور

کرچه یکرمی اوتوز سنه‌دن بری بیروت ومصر مطبوعات عربیه‌سنده بعض اجنبی کلمه‌لریده عربی اصولیله جمع ایدلمکده اولدیغنه کوره بو اصولك خلافی ظهور ایدرسه‌ده بویله جمعلر ذاتاً موافق فن اولمامقله برابر چند کلمه‌دن عبارت اولان الفاظ اجنبیه معلوم اوله‌جغندن بونده‌ده مشکلات یوقدر.

ثامناً — کلمات عربیه‌ده صاد ایله جیم و قاف ایله جیم اجتماع ایتمدیکندن بویله صاد ایله جیمی ویا قاف ایله جیمی حاوی اولان کلمه‌لرك عربی اولمدقلرینه حکم اولنور یعنی (صوج قوج) کبی کلمه‌لر عربی دکلدر دینور.

تاسعاً — کلمات فارسیه‌ده (ص ق ط) حرفلری اولمدیغندن بو حرفلرك بولندقلری کلماتك فارسی اولمدقلرینه حکم اولنور. یعنی:

مصر قمر طب

کلمه‌لری فارسی دکلدر.

عاشراً — (ژ) حرفی کلمات فارسیه‌یه مخصوص اولوب ترکی وعربی کلمه‌لرده بولنمدیغندن بو حرفك متداخل اولدیغی کلمه‌نك فارسی اولدیغنه حکم اولنور نته‌کیم

پژمرده مژده

کلمه‌لری فارسیدر.

اون برنجیسی — (پ چ) حرفلریله کاف فارسی عربی کلمه‌لرده بولنمیوب ترکی وفارسی کلمه‌لره مخصوص اولدیغندن بو اوچ حرفك بولندیغی کلمه‌لرك عربی اولمیوب یا ترکی ویا فارسی اولدیغی اکلاشیلور

پای پیر پرده
بچه پیچ
گاو گاه گوزل

کلمه‌لری یا ترکی ویا فارسی اولوب عربی دکلدرلر.

بونلرك فارسی ویا ترکی اولدقلرینك فرقی ایسه دیکر قاعده‌لرله معلوم اولور انجق کاف فارسی ایکی کشیده‌لی یازلمدیغی حالده عربیدن فرقی اولمیه‌جغندن بو بابده بر مقدار مشکلات ظهور ایدرسه‌ده اول وقت تلفظنه باقمق لازم کلیر.

اون ایکنجیسی — حرف مد عربی وفارسی یه مخصوص اولوب ترکی کلمه‌لرده اولمدیغندن بر حرف مدی حاوی اولان کلمه‌نك ترکجه اولمیوب یا عربی ویا فارسی اولدیغنه حکم اولنور یعنی

باقی عالی مبانی
نابود میخوش بی‌ناز

کبی کلمه‌لر یا عربی ویا فارسیدر دینورکه بونلرکده عربی ویا فارسی اولدقلری دیکر قاعده‌لرله تفریق اولنور.

اون اوچنجیسی — کاف یائی ایله صاغر کاف ترکی کلماته مخصوص اولوب عربی وفارسی کلمه‌لرده بولنمدقلرندن بوایکی حرفی حاوی‌اولان کلمه‌لرك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدقلرینه حکم اولنور نته‌کیم

بك اگری بکا سکا

کلمه‌لری عربی وفارسی دکل ترکیدر.

اون دردنجیسی — برکلمه‌نك فارسی قاعده‌سنجه جمعی وارده عربی

قاعده‌سیله جمعی ممکن اولماز ایسه ترکی اصولیله جمع ایدلمش اولسه دخی اوکلمه‌نك عربی وترکی اولمیوب فارسی اولدیغنه حکم اولنور.

مردلر زنلر خانه‌لر

کبی‌که بونلر ترکی اصولیله جمع حالنده ایسه‌لرده فارسی اصولیله (مردان زنان خانها) صورتلرنده جمعلری اولوب اوزان عربیه اوزره جمعلری اولمدیغندن فارسی کلماتدن اولدقلرینه حکم اولنور.

اون بشنجیسی — لام مفخمه عربیده یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوص اولوب سائر کلماتنده بولنان لاملر مرقق اولدیغی کبی فارسی لاملریده رقیق اولدیغندن وترکینك اکثری لاملرك مفخم ایدوکندن لفظهٔ جلاله‌دن ماعدا لام مفخمه‌یی حاوی اولان کلماتك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنورکه بوحالده

چالغی صالغین آلیق

کلمه‌لرینك عربی وفارسی اولمیوب ترکی اولدیغنه حکم اولنور.

٤٩ — بورایه قدر ذکر اولنان اون بش خاصه ایله کلمه‌لرك هانکی لسانه منسوب اولدقلری فرق اولنه‌جغی کبی مشتقات علم صرفلرك قوتلریله‌ده اکلاشیله‌جغندن وادوات ایسه نحوده کوروله‌جکی وجهله ممدود اولوب هر لسانك اداتی بلله‌نه‌جکندن کافهٔ اقسام کلمه‌نك منسوب اولدقلری لسان تفریق اولنه‌بیلور.

خلاصه مذکور اون بش خاصه الك زیاده اسم جامدلره مخصوص اولوب (راسم خوانده آصتی) کبی مشتقاتك صرف قوتیله یعنی علم صرف عربی سایه‌سنده راسمك رسم مصدرندن مشتق اسم فاعل

وصرف فارسی قوتیله‌ده خوانده‌نك خواندن مصدرندن مشتق اسم فاعل وصرف ترکی اعانه‌سیله‌ده اصقی‌نك اصمق مصدرندن مشتق اسم الت اولدیغی اکلاشیلور.

لسان عثمانی‌یی تشکیل ایدن کلمه‌لرك بوصورتلرله هانکی لسانه منسوب اولدقلری اکلاشیله‌بیلورسه‌ده بعضاً بر کلمه ایکی لسانده مشترك قالورکه اوحالده یدنجی واون دردنجی خاصه‌لره تطبیق ایله جمعلری ارانیله‌رق اکا کوره حکم اولنور.

ایشته بزم خاطرلیه‌بیلدیکمز خصائص لغات بونلردن عبارت اولمقله کیفیتی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی تطبیقات امثله تحریر اولندی:

٥٠ — مثلا (ثمرهٔ فؤادم احمدك اشبو سنهٔ مبارکه‌ده‌امتحانلری رسیدهٔ حسن ختام اولدیغندن. بمنه تعالی سنهٔ تدریسیهٔ آتیه ابتداسنده دبستان ایرانیانه قیدی مقرر اولمقله اوراجه دخی اکمال تحصیلدن صوکره فرمودهٔ دولتلری وجهله ...) عباره‌سی النوب قواعد مذکوره‌یه تطبیق اولنسه

ثمره = ثا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر

فؤاد = عین‌الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر

احمد = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر اخرنده‌کی صاغر کاف ترکجه‌در

اشبو = ترکجه اسم اشارتدر.

سنه = اخرنده تاء تأنیث اولدیغندن وعربی اصولیله (سنین) صورتنده جمعی دخی بولندیغندن عربیدر.

مباركه = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربینك مفاعله وزننده اولوب اخرنده تاء تأنيث بولندیغندن عربیدر.

امتحان = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

رسیده = حرف مدی حاوی اولدیغنـدن یا عربی ویا فارسی اولوب ترکجه‌دکلدر فقط عربیده جمعی اولمدیغی کبی فارسی مشتقاتندن یعنی (رسـیدن) مصدرندن مشتق اسم مفعول اولدیغندن فارسیدر .

حسن = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

ختام = حرف مدی حاوی اولدیغندن یاعربی ویا فارسـیدر فقط فارسیده جمعی اولمدیغنـدن وعربی اسم مصـدری اولدیغی بیلندیکندن عربیدر.

اولدیغندن = ترکی مشتقاتندندر.

بمنه = حرف مشددی حاوی اولدیغنـدن واخرنده عربی ضمیر متصلی بولندیغندن عربیدر.

تعالی = عین حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

سنه = بالاده یازلدی.

تدریس = تفعیل وزنده عربی کلمه‌در.

ابتداء = لام‌الفعلنده همزه اولدیغندن عربیدر.

دبستان = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی ویا فارسیدر انجق عربیده جمعی اولمیوب فارسیده اولدیغندن فارسیدر.

ایرانیان = حرف مدی حاوی اولدیغندن ترکجه دکل یا عربی یا فارسیدر
لکن فارسی جمعی اولوب عربیده اولمدیغندن فارسیدر.

قید = قاف حرفنی حاوی اولدیغندن فارسی دکلدر یا ترکی ویا عربیدر
لکن عربیده قیود صورتنده جمعی اولدیغندن عربیدر.

مقرر = حرف مشددی حاوی اولدیغندن عربیدر قاف حرفی اولدیغی
ایچونده فارسی اولمدیغی دفعة معلوم اولور.

اولمقله = اولمق ترکجه در بوده مشتقات ترکیه دندر.

اورا = ترکجه اسم اشارتدر.

اکمال = حرف مدی حاوی اولدیغندن ترکجه دکل یا عربی یا فارسیدر
فقط فارسیده جمعی اولمدیغندن عربیدر.

تحصیل = حا حرفنی حاوی اولدیغندن عربیدر.

صوکره = صاغر کافی حاوی اولدیغندن ترکیدر.

فرموده = حرف مدی حاوی اولدیغندن یا عربی یا فارسیدر فقط عربجه ده
جمعی اولمدیغندن وفارسی مشتقاتندن ایدوکندن فارسیدر .

دولت = آخرنده تاء تأنیث اولدیغندن عربیدر.

وجه = دفعةهانکی لساندن اولدیغی اکلاشلماز انجق عربیده وجوه
وجوهان جمعلری اولدیغندن عربیدر.

ایشته بووجهله لغتلر تفریق اولنوب مطلوب حاصل اولور واحراز
ملکه اولنور :

فصل ثانی

تحلیل صرفی

٥١ ــ عثمانلیجه برعباره‌ده موجود سوزلرك اقسام کلمه‌دن هانکیسی اولدیغنی برر برر تفریق ایله ارائه ایتمکه تحلیل صرفی دینورکه بروجه آتی اجرا اولنور.

شویله که عباره‌ده موجود اولان کلماتدن یالکز اداتلر مستثنا اوله‌رق متباقیسی اوچ لسانك علم صرفلرینی کورمش یعنی بوندن اولکی اوچ کتاب مندرجاتنی لایقیله بلله‌مش اولان برذات طرفندن معلوم اولمق لازم کله‌جکندن عباره‌ده مذکور اداتلردن صرف نظرله دیکر کلمه‌لری اشاغی طوغری برصره‌یه یازوب اقسام کلمه‌دن نه اولدقلرینی‌ده یانی باشلرینه تحریر ایتمکله حاصل اولورکه بونی ارائه ایتمك ایچون برنجیسی اداتدن بری برعباره وایکنجیسی لاعلی التعیین برفقره آلنه‌رق آتی‌یه تحریر اولندی.

مثلا : [بن معلمم خلاف سویله‌مم ، سن طالبسك بن نه‌ویرسه‌م یازمالبسك نه‌سویلرسه‌م حفظ ایتملیسك . سویلدیکم سویلیه‌جکم کوزل سوزلر برر جوهر یکتادر اوقیمتلی جوهرلر پك‌چوق فائده‌لی اولورلر] عباره‌سنده :

بن = ترکجه ضمیر شخصی مفرد متکلمی .

معلمم = آخرنده‌کی میم ترکجه ضمیرنسبی مفرد متکلمی [معلم] عربیده تفعیل بابندن اسم فاعل مفردیدر.

خلاف = عربی مصدریدر .

سویله‌مم = ترکجه [سویله‌مك] مصدرندن مشتق مضارع منفی مفرد متکلمیدر .

سن = ترکجه ضمیر شخصی مفرد مخاطبدر .

طالبسك = آخرنده‌کی صاغر کاف ترکجه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطبیدر [طالب] عربجه ثلاثی مجرد برنجی بابندن اسم فاعلدر .

بن = کچدی .

نه = ترکجه کلمهٔ استفهامدر .

دیرسه‌م = دیر ایسه‌م مخففی اولوب ترکجه دیمك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] سوزی فعل اعانه‌نك صیغهٔ شرطیه‌سنك مفرد متکلمیدر .

یازمالیسك = ترکجه یازمق مصدرندن فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

نه = کچدی .

سویلرسه‌م = سویلر ایسه‌م مخففی اولوب ترکجه سویله‌مك مصدرندن مرکب مضارع شرطی مفرد متکلمیدر [ایسه‌م] بالاده کچدی .

حفظ = عربی مصدردر .

ایتملیسك = ترکجه ایلمك معناسنه اولان ایتمك مصدرندن مشتق فعل وجوبی مفرد مخاطبیدر .

سویلدیکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل صله‌نك مفرد متکلمیدر .

سویلیه‌جکم = ترکجه سویله‌مك مصدرندن مشتق فعل استقبالك مفرد متکلمیدر .

کوزل = ترکجه صفات اصلیه‌دن مفرد بر کلمه‌در .

سوزلر = ترکجه اسم جمعدر مفردی سوزدر .
برر = ترکجه اعداد توزیعیه‌دندر صفت‌اولدر .
جوهر = عربی اسم مفرددر .
یکتادر = آخرنده‌کی در ترکی اداتیدر [یکتـا] فارسی صفـات قیاسیه‌سندندر .
او = ترکجه ضمیر غائبدر .
قیمتلی = ترکجه صفت اولمش یعنی [قیمت] کلمه‌سنه لی کله صفت یاپلمشدر.
جوهرلر = عربی کلمه ترکجه اصولیله جمع ایدلمشدر .
پك = ترکجه افراط اداتیدر .
چوق = ترکجه صفات اصلیه‌دندر .
پك چوق = ترکجه صفات افراطیه‌دندر .
فائده‌لی = اسم عربی ترکجه‌ده لی ایله صفت یاپلمشدر .
اولورلر = ترکجه اولمق مصدرندن مشتق مضارع جمع غائبیدر .

---

٥٢ — ایشته بو وجهله اصول تحلیل کوسترلدکدن صکره برچوق عباره‌لر انتخاب ایدوب شاکردانه تحلیل ایتدیرمك معلملرك وظائف مخصوصه‌لرندن اولدیغی ایچون انلره سهولت اولمق اوزره آتی‌یه اوچ بش فقره تحریر ایلدك :

١

انسانده براغزله ایکی قولاق اولدیغی ایچون برسـویلمه‌لی ایکی دکله‌ملیدر. زیرا : چوق سویلین چوق یاکیلیر . چوق سـویلمکدن

نیجه نیجه زیانلر کورنلر پك چوقدر . فقط سکوتدن ضرر کورمش پك آزدر . بناءً علیه انسان اغزینه کلنی همان سویلیي ویرممليدر واقتضا ایتمدکجه لافه قارشمامليدر .

٢

علم انسانه ادب وتربیه یوللرینی کوستردیکی کبی صنعت وثروت قپولرینی دخی کشادایدر. علمسز صنعت هیچ برفائده ویرمز بویله جاهل اولان صنعتکارلر ایشلرینی عالمه بکندیره مدکلری کبی ترقی ایتدیره مزلر اولدقلری حال اوزره قالیرلر بونك ایچون ارباب صنایعه هرشیدن زیاده وهر شیدن اول جه علم تحصیلی واجبدر.

٣

ادب وتربیه اوقومقدن زیاده کوروب حصه قاپمقله اولور انسان دائما ادبلی وتربیه لی ادملرك یاپدقلری احواله باقوب انلر کبی یاپمغه چالشملیدر هر وقت وهر یرده ادبلی ادملر ایله کوروشملیدر بونك ایچون رفیقك اخلاق حمیده صاحبی تربیه لی ادملردن اولمسی لازمدر.

٤

انسان بر ایشه باشلیه جغی وقتده او ایشك صوکی نصل اوله جغنی چوقجه تفکر وکوزلجه مطالعه ایتملیدر اکر انجام کار خیرلی اوله جغنه امنیت ایدرسه یاپمالی واکر صوکنك فائده لی اوله جغنی اکلایه ماز ایسه یاپماملیدر. ایش دکل سوز سویله مك بیله بویله در اسکی آدملر یعنی دده لریمز [اول دوشون صوکره سویله] دیرلر ایدی نقدر طوغری نقدر مصیب برسوزدر. انسان اقوالنی دائما بوکا اویدرمق لازمدر.

٥٣ — ایشته مذکور فقرات دخی بروجه بالا تحلیل ایدیلیرسه قواعد صرفیه تطبیقاتنده لازم اولان ملکه استحصال ایدلمش اولورکه اندن صوکره‌ده املا یا کلشلرینی تفریق ایدوب طوغریسنی یازمق تعلیمی کبی تنقید املا تطبیقاتنه کیرشمك ایجاب ایدر بونك ایچونده املالری قواعد معلومه‌یه مخالف بر عباره‌یی معلم اولان ذات تخته‌یه یازوب شاکردانه [بو عباره‌ده املای معروف ایله قواعد معلومه‌یه مخالف اولان سوزلر وار ایسه او سوزلرك اطرافنه بر قوس چویرك بعده هر برینی بر بر یازوب سبب مخالفتله طوغریسی نصل یازلمق لازم کله‌جکنی یانی باشلرینه تحریر ایدك] سؤالنی ایراد ایتملی شاکردانده بروجه آتی عمل ایلملیدر.

شویله‌که: معلم طرفندن تخته‌یه شو [کچنده چفتلکات عاجزیدن برینه کیتمشیدم عربه‌دن اینر اینمز کتخدا طرفندن وقوعبولان تکلیف اوزرینه بغچه‌یه کیتمك لازمکلدی همان یولومی دکشدوروب یوزومی او جهته چوردم بغچه‌یه واصل اولور اولمز یعنی اره‌دن ایکی دقیقه کچمه‌دی برداقدن بوشانورجه‌سنه بر یغمور کلدی خانه‌یه قاچنجه‌یه قدر بزی فنا حالده اصلاتدی هر نه ایسه خانه‌ده اوستومزی باشیمزی قورتدق یغمورده دیندی ینه بغچه‌یه چیقدق کتخدایه کتنلرك منافعلرندن بحث ایدرك بونلرك توخوملری پك نافعدر یارالری یوموشاتمق ایچون استعمال ایدیلور دیدیم کتخدا بونلری اکله‌مش کبی باشنی صاللادی وعقلنه کلانی سویلمك استدی ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه اولدوغنی بیلمکله مکلف دکلسین

چوقجه اولماسنه غیرتك لازمدر دیوب سوزی کسدم] عباره‌یی یازه‌رق مذکور سؤالی ایراد ایتدکدن‌صکره شاکرد کمال دقتله مذکور عباره‌یی الده‌کی کاغده نقل‌ایدوب یاکلشلرك اطرافنه برر قوس چویره‌رك‌شو:

کچنده (چفتلکات) عاجزیدن برینه (کیتمشـدم) (عربه) دن اینر ایتمز کتخدا طرفندن (وقوعبولان) تکلیف اوزرینه (بغچه)یه‌کیتمك (لازمکلدی)همان(یولومی) (دکشدوروب) (یوزومی) اوجهته(چوردم) (بغچه)یه واصـل اولور (اولمز) یعنی (اره‌دن) ایکی دقیقه (کچمه‌دی) (برداقدن) (بوشانورجه‌سنه) بر (یغمور) کلدی خانه‌یه قاچنجیه قدر بزی فنا حالده (اصلاتدی) هرنه‌ایسه خانه‌ده (اوستومزی)(باشیمزی) (قورتدق) (یغموردده) دینـدی. ینه (بغچه) یه چیقه‌رق کتخدا‌یه (کتنلرك) (منافعلرندن) بحث(ایدرك) بونلرك(توخوملری) پك‌نافعدر (یارالری) (یوموشـاتمق) ایچون استعمال (ایدیلور) (دیدیم) کتخدا بونلری (اکلامش) کبی باشنی صاللادی وعقلنه (کلانی) (سـویلمك) (استدی) ایسه‌ده میدان ویرمیه‌رك سن بونلرك نه (اولدوغنی) بیلمکله مکلف(دکلسین) چوقجه (اولماسنه)غیرتك لازمدر دیوب سوزی‌کسدم] صورتده یازدقدن صوکره:

بوعباره‌ده اطرافنه قوسلرچوردیکم سوزلرك یازیلیشلری‌یاکلشدر چونکه:

چفتلکات = عربجه جمع‌حالنده برکلمه‌کبی کورینیور حالبوکه (چفتلك) لفظی ترکجه اولدیغنـدن وترکی کلمه‌لرك عربی قواعدیله جمعلری ممنوع ایدوکندن بوصورت یاکلشدر بونك‌جمعی (چفتلکلر) صورتندن بشقه برصورتده اوله‌ماز.

کیتمشدم == لفظی (کیتمش ایدم) مخفنی اولدیغندن هرنقدر یاکلش
دکل ایسه‌ده اکثریا ماضیٔ نقلی فعل اعانه ایله ترکب
ایدنجه توصیل ایدلمز نته‌کیم بوکلمه‌یی قرائتده لسانده
بر مقدار ثقلت مشاهده اولنیور بناء علیه بونی منفصل
اوله‌رق (کیتمش ایدم) صورتنده یازمق اولادر.

عربه = ترکجه اولدیغنه وعین حرفی عربه مخصوص اولوب ترکی
ایله فارسیده بولنمدیغنه‌مبنی بونك عین ایله یازلمسی‌موافق
اولمیوب (آرابه) صورتنده یازلمسی لازمدر.

وقوعبولان= لفظی (وقوع) کلمهٔ عربیه‌سیله (بولان) اسم‌فاعل ترکیسندن
ترکیب ایدلمش اولوب بر لفظ عربیه ایله بر لفظ ترکینك
یازیده بربرینه قاریشدیرلمسی ایسه جائز اولمدیغندن بونی
منفصل اوله‌رق (وقوع بولال) صورتنده یازلملیدر.

بغچه = فارسی [باغ] اسمنك تصغیری اولدیغندن طوغریسی
(باغچه) در .

لازمکلدی = بالاده محرر (وقوعبولان) کبی اولوب بوده منفصل
اوله‌رق شو (لازم کلدی) صورتنده یازلملیدر .

یولومی = یول لفظنه میم اضافت لاحق اولمش برصورت اولوب
میمدن اول‌واوك‌ایرادینه هیچ بروجهله لزوم‌اولمدیغندن
بوصورت‌یاکلشدر [یولمی] یازلمق لازمدر .

دکشدوروب = دکشدرمك مصدر متعدیسندن مشتق‌اولدیغندن واثنای
اشتقاقده [در] ادات‌تعدیه‌سنك حرفلری‌اراسنه واوك

کیرمسنه محل اولمدیغندن بو صورت یاکاش اولوب [دکشدروب] اولمق لازمدر .

یوزومی = بالاده محرریولومی حقنده ایراد اولنان مطالعه یه مبنی بونکده طوغریسی [یوزمی] در .

چوردم = چویرمك مصدرندن مشتق اولدیغندن یاسز یازلمسی خطا اولوب یا ایله [چویردم] یازیله جقدر .

بغنچه = بالاده کچدی .

اولمز = اولمق مصدرثقیلندن مشتق مضارع منفی اولدیغی جهتله بروجه قواعد الفله [اولماز] صورتنده یازلمق لازمدر .

اره‌دن = حرکات ثقیله‌یی حاوی بر کلمۀ ترکیه اولدیغندن ها ایله دکل الفله [ارادن] یازلملیدر .

کچمه‌دی = حرکات خفیفه‌یی حاوی مصادرك منفیلرنده میم نافیه‌یه ها ادخالی لازم کلیه جکی صرف ترکیده بیلدیرلمش اولدیغندن بونك طوغریسی [کچمدی] صورتیدر .

برداقدن = لفظنده بانك حرکه‌سی ثقیل اولدیغندن ترکجه اهنك قاعده‌سنه توفیقاً الفله [بارداقدن] یازلمق لازمدر .

بوشانورجه‌سنه = مضارعلرده‌کی اهنکه اتباعاً یا ایله [بوشانیرجه‌سنه] یازلملیدر .

یغمور = یاغمق مصدرینه منسوب حرکۀ ثقیله ایله بدأ ایتمش براسم ترکی اولدیغندن الفله [یاغمور] صورتنده یازلمق لازمدر .

اصلاتدی = بومثللو کلمه‌لرده یا استعمالی لازم اولدیغندن طوغریسی [ایصلاتدی] در .

اوستومزی = بالاده‌کی یولومی یا کلشلغنده بیان اولندیغی وجهله [اوست] لفظنه ضمیر اضافی کلدیکندن واوک دخولنه لزوم یوقدر طوغریسی [اوستمزی] صورتیدر.

باشیمزی = بونده‌ده‌دیکری کبی [باش] لفظنه ضمیر اضافی کلمش اولدیغندن یایه لزوم یوقدر طوغریسی [باشمزی] صورتیدر .

قورتدق = قوروتمق مصدرندن مشتق اولدیغندن واوک صرفنه محل اولمیوب طوغریسی واوایله [قوروتدق] صورتیدر .

یغمورده = بالاده‌کچدی.

بغچه = کذا

کتنلرك = لفظ عربی اولوب طوغریسی [کتان] اولدیغندن بونك دخی [کتانلرك] صورتنده یازلمسی لازمدر .

منافعلرندن = منافع لفظی عربیده منفعت جمعی اولدیغندن بر کره دها ترکجه ایله جمعلندیرلمسی جائز اوله‌میه‌جغندن طوغریسی [منافعندن] در .

ایدرك = ترکجه حال ترکیبی صیغه‌سی اولوب بو ایسه فعل التزامی مفرد غائبی اولان [ایده]دن مشتق اولدیغی جهتله هانك حذفنه محل اولمیوب طوغریسی ها ایله [ایده‌رك] صورتیدر .

توخوملری = بویله لفظ یوقدر بونك طوغریسی [تخم] اولمق اوزره بر لفظ فارسی اولدیغندن [تخملری] یازلمیدر .

یارالری = بوکلمه جرحه معناسنه فارسیده[یاره] اولدیغندن بورادهده [یارهلری] یازلملیدر .

یوموشاتمق= بونك تلفظ فصیحنده میم ساکن اولدیغی ایچون میمدن صوکره واوه لزوم اولمیوب واوسز اولهرق [یومشاتمق] یازلملیدر .

ایدیلور = مضارعلردهکی اهنگه رعایةً واو ایله دکل یا ایله [ایدیلیر] صورتنده یازلمق لازمدر .

دیدیم = ماضی اشتقاقنجه میمدن اول اولان یا فضله اولدیغندن یاسز اولهرق (دیدم) یازیلملیدر .

اکلهمش = آکلامق مصدرندن مشتق اولدیغی ایچون الفله (اکلامش) یازلملیدر .

کلانی = کلمك مصدر خفیفندن مشتق اسم فاعل اولدیغی جهتله الفهلزوم اولمیوب الفسز اولهرق (کلن) اولمغله بورادهٔ (کلنی) یازلملیدر .

استدی = یا ایله یازلمق لازمکلن کلمات ترکیهدن اولدیغی صرف ترکیده بیان ایدلمش اولدیغندن طوغریسی یا ایله (ایستدی) در .

اولدوغنی = اولدقدن مشتق اولدیغی ایچون قاعدةً (اولدغنی) یازلمق لازمکلیرسهده مستثنا اولهرق (یا) ایله (اولدیغنی) یازارلر ارتق بویله قبول ایتمك ضروریدر .

دکلسین = اشبو کلمهنك نهایتندهکی (سین) اداتی خفیف اولان مصدرلردن کلن امر و نهی کلمهلرینك جمعلرینه مخصوص اولوب بوراده ایسه ضمائر نسبیهنك مفرد مخاطبی اولان (سك) اولمق لازم کلهجکندن طوغریسی (دکلسك) در .

اولماسنه = اولمق مصدرينك مضاف صورتى اولديغندن الفه لزوم اولميوب (اولمسنه) يازيلمليدر .

٥٤ — ايشته بو صورتله شاكردانه تصحيح املا خصوصاتى دخى تعليم ايتديريليرسه پك چوق فائده‌لر كوروله‌جكندن معلملر بوكبى ياكلشلى عباره‌لرى برچوق دفعه‌لر بو صورتله اجرا ايتديرمليدرلر . بناءً عليه كندولرينه سهولت اولمق اوزره بويله ياكلشلى عباره‌لردن برقاچ فقره‌يى بورايه يازدق وياكلش اولان املالرك اطرافنه قوسلر چويردك فقط شاكردانه كوسترلمش يعنى تحته‌يه يازاركن بونلرك اطرافنه برشئ چيزميوب بالاده‌كى ماده‌ده اولديغى وجهله بونلرك هانكيلرى ياكلش اولديغنى كوسترمكى شاكردانه براقمليدر .

١

انسان بركره (كوريشوب) سلام (ويرديكى) ادملرله (دوستلوق) (ايدرك) بريرده دوشوب (قالقاجق) (اوليرسه) (صونده) ايشى فنايه (صرار) چونكه انسانك (آنلنده) (دامغاسى) يوقدركه ايى ويا (كوتى) (اولدوغى) درحال (اكلاشلسك) آنكچون دوست ويارفيق (اولاجق) آدمى ابتدادن كوزلجه (يوقلمه) ايتمليدر .

٢

برآدم اولور (اولمز) يرلرده ايشه (قاريشـور) واغزينه (كلانى) سويلر يعنى سويليه‌جكى سوزلرك (نه‌ره‌يه)(واراجغنى) (دوشنمكسزين) سويلرسه دائما (اوتانور) .

٣

(فنالغه) قارشى (ايولك) (ايدرسـك) سـكا (كوتيلك) ايدن

(اوتانورده) بردها فنالق (ایتمیه) یوزی (قالمز) آنکچون دائما هرکسه (ایبلق) (ایتمیه) خوش (طوتمقه) چالشملیدر.

٤

(اطفاللر) کیجه (کوندز) (اوقیوب) (یازارق) وهر (دورلو) (علوملری) تحصیل (ایدرك) (بویومیه) ومعلوماتلی وتربیه‌لی اولوب (کوتی) خویلری (براقارق) انسان کامل (اولمقه) (چالیشمغله) کسب امتیاز ایتملیدرلر.

٥

کبر (دینلان) شیٔ بك (چرکن) برخویدر کبر دیمك انسان کندینی (بکه‌نوب) (باشقه)لرینی هیچ یرینه قومقدر بو فنا خویدن (صقنمق) لازمدر.

اشبو فقره‌لردن اشارت اولنان یاکلش کلمه‌لرك طوغریلری بروجه آتی محرردر :

خطا	صواب	خطا	صواب
کوریشوب	کوروشوب	ویردیکی	ویردکی
دوستلوق	دوستلق	ایدرك	ایده‌رك
قالقاجق	قالقه‌جق	اولیرسه	اولورسه
صونده	صوکنده	صرار	صارار
آنلنده	آلننده	دامغاسی	تمغاسی
اکلاشلسك	اکلاشلسین	اولدوغی	اولدیغی
یوقلمه	یوقلامه	اولاجق	اوله‌جق
قاروشور	قاریشیر	اولمز	اولماز

خطا	صواب	خطا	صواب
نەرەیە	نرەیە	كلانى	كلنى
دوشنمكسزین	دوشونمكسزین	واراجغنى	وارەجغنى
فنالقه	فنالغه	اوتانور	اوتانیر
ایدرسك	ایدرسەك . ایدرایسەك	ایولك	ایبلك
اوتانورده	اوتانیرده	كوتیلك	كوتولك
قالمز	قالماز	ایتمیه	ایتمكه
طوتمقه	طوتمغه	ایباق	ایبلك
كوندز	كوندوز	اطفاللر	اطفال
یازارق	یازەرق	اوقیوب	اوقویوب
بویومیه	بیومكه	علوملری	علومی
اولمقه	اولمغه	براقارق	براقەرق
دینلان	دینان	چالیشمغله	چالیشمقله
بكەنوب	بكنوب	چركن	چیركین
صقنمق	صاقنمق	باشقه	بشقه

٥٥ — بالجمله قارئلرك وباخصوص معلم افندیلرك فوق‌العادەدقت ایدەجكلری بر ماده واردركه اوده كلمەلرك سویلندیكنه باقمیەرق قواعد صرفیەنك كوستردیكی لزوم وجهله یازمغه واسم صفت كبی كلمەلریده آثار مقبولهٔ ادبادە كورولن صورتده ضبط وقید ایتمكه همت ایلمكدن عبارتدر . وبالله التوفیق .

بو كتاب وبونكله برابر برنجی جلد ختام بولدی

(ق . بار مطبعەسی)

خواجۀ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
اولوب درت مجلد اوزرینه مرتب بر اثردر
(ایكنجی جلد)

تطبیقات مركبات

تركی ، عربی ، فارسی نحولریله تطبیقاتی حاوی اوله‌رق
درت كتابدن عبارتدر
{ برنجی كتاب }

نحو تركی

محرری
اركان حربیه قائمقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر
درسعادت
(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵
صاحب وناشری : كتابجی قصبار
۱۳۱۱

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — كلمه‌لرك اصلی معنالری اعتباریله بر یره كتیریله‌رك كلام تشكیلنی مقتضی اصول وقواعدی بیلدیرن علمه [نحو] تسمیه اولنور.

۲ — اصل معنی دیمك هركسك بیلدیكی كبی سوزلرك ایلك معنالری دیمكدر. یعنی: [«۱» افندی حضرتلری بوكون بر شكر چیكنه‌دی «۲» بنمده اغزمك صویی آقدی] دینلدكده بر رقمیله اشارت اولنان برنجی فقره‌دن افندینك طاتلی بر ماده‌دن عبارت اولوب شكر دیدیكمز شیٔ اغزنده و دیشلری اره‌سنده ازوب یدیكنی اكلامق و ایكی رقمیله اشارت ایدیلن فقره‌دنده متكلمك اغزندن صالیه دینلن اغز صوینك اقیتمسنی اكلامق دیمكدر.

فقط بونلرده طولاییسیله ایكنجی برطاقم معنالر واردركه انلره [معنای ثانی] دینور. یعنی: مذكور مثالك برنجی فقره‌سنده شكر چیكنه‌مكدن شكرك طاتلیلغی جهتی دوشونه‌رك قرینه مناسبتیله خوشه

کیده‌جك بر سوز سویلنمش اولدیغی معناسنی اکلامق و ایکنجی فقره‌سنده‌ده اغز صوینك آقسنه امرنمك ویاخود پك چوق بکنمك ویاخود او سوزك حکمنی ارزو ایلمك معناسنی مراد ایتمك [معنای ثانی] یه انتقال دیمکدرکه اشبو معانیٔ ثانی‌یه کوره اولان اصول وقواعد لسان [علم بلاغت] وظائفندن اولوب اوده بوندن صوکره‌کی اوچنجی جلدده بیان اولنه‌جغندن بوراده معانیٔ اصلیه یاخود معانیٔ اول اعتباریله اولان ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن [علم نحو] قاعده‌لری درمیان ایدلمشدر .

۳ ــ ترکیب : ایکی و دها زیاده کلمه‌لرك بر ارایه کلسیله تام ویا ناقص بر معنی ویرن هیئت اجتماعیهٔ الفاظه دینور .

۱ ـ اغاجك دالی. فلانك فسی. آتشك شدتی. قیشك صوغوغی.

۲ ـ اغاج کولکه‌سی. اورمان لاله‌سی. صو کناری. بوغاز ایچی.

۳ ـ الماس کوپه. التون یوزك. کموش بیله‌زك. باقر تنجره.

٤ ـ اورته بوی. کوزل کوز. قاره قاش. قرال صاچ.

٥ ـ اطه قلعه. قوم قپو. دکرمن دره. بکقوز.

٦ ـ یازی یازان. کتاب اوقویان. قیریلان قلم. بوزولان یازی.

۷ ـ قیش کچدی. یاز کلدی. کللر آچه‌جق. صیجاق اوله‌جق.

۸ ـ بکا باق. سوز دکله. بوش طورمه. حایلاز اولمه.

۹ ـ هوا کوزلدر. فلان عالمدر. حایلازلق فنادر. چالشمق ایودر.

ترکیبلری کبی‌که بونلرك بردن آلتی‌یه قدر اولانلرنده مثلا [اغاجك دالی] دینلدکده [نه اولمش . نصل ایمش . نه اوله‌جق . بیوکمی .

کوچکمی] و امثالی سؤاللر وارد خاطر اولەرق آنك تمامی طلب اولندیغندن بونلرك معنالری ناقصدر یعنی بونلردن بو حاللریله برشیٔ استفاده اولنماز .

اما آلتیدن صوکره یعنی یدنجی رقمدن اعتباراً اولان ترکیبلر تام بر معنا مستفاد اولورکه بونلره [ترکیب مفید] و دیکرلرینه [ترکیب غیر مفید] دینورکه بو حاله کوره مفیدلره [ترکیب تام] و غیر مفیدلره [ترکیب ناقص] دخی تسمیه اولنور .

فقط ترکیب غیر مفیدلرده برطاقم قواعد ایله کلامه داخل اولوب معنالری اکمال اولنور و بو صورتله افادهٔ مرام حاصل اولوب کلام ظهور ایدر بناءً علیه انلریده نظر اعتباره المق لازم کلور .

٤ ــ تعریفات مذکوره یه کوره علم نحو مباحثی مفید وغیر مفید ترکیبلر ایله کلام تشکیلی قاعدەلرینی حاوی اولەجغندن و علم صرفده وعد اولندیغی وجهله ادوات ایله اشاراتك دخی بونلردن صوکره بیانی لازمەدن اولدیغندن اشبو نحو ترکی رسالەمز [ترکیب غیرمفید . ترکیب مفید . ادوات . کلام . اشارات] احوال و قواعدندن بحث ایتمك اوزره بش مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی مقاله

ترکیب غیرمفیدلر

٥ — جزئیه بینده جهت اسناد اولمیان ترکیبلره [غیر مفید] دینورکه [مزجی. اضافی. تقییدی]ناملریله اوچ نوعدر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٦ — اسناد و صفیت اضافت تعداد معنالرینی اشعار ایتمیه‌رك وبر قاعده‌یه تابع اولمیه‌رق هر هانکی ایکی اسمك بربرلرینه توصیلندن بر اسم حاصل اولان ترکیبه [ترکیب مزجی] دینور.

بالاده‌کی اوچنجی ماده مثاللرینك بش رقملیسی اولان [اطه قلعه. قوم قپو . دکرمن دره . بکقوز] ایله [قوم قپو . حصار کوی . بالطه باش . تیمور طاش. قلیج ارسلان. ییلدیرم بایزید] وامثالی اسملرکبی‌که بونلر تشکیلنده بر قاعدۀ مخصوصه اولمیوب جمله‌سی سماعیدر .

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٧ — نسبت، تملك ، نوع ، جنس معنالرینی افاده ایتمك اوزره

ایکی اسمك یکدیکریله ترکبندن حاصل اولان ترکیب ناقصلره [ترکیب اضافی] تسمیه اولنور .

١ ـ یازك صیجاغی
٢ ـ اوك صاحبی
٣ ـ چنار اغاجی
٤ ـ آلتون کوپه

کبی که برنجیده نسبت ایکنجیده تملك اوچنجیده نوع دردنجیده جنس بیان اولنوب مفصل معنالری

١ ـ یازه منسوب و مخصوص اولان صیجاقلق
٢ ـ اوه مالك اولان آدم
٣ ـ چنار نوعندن اولان اغاج
٤ ـ معادنك التون جنسندن یاپلمش کوپه

دیمك اولور .

٨ ـ تعریف : بر ترکیب اضافیی تشکیل ایدن ایکی اسمدن نسبت تملك نوع جنس بیاننده اصالت معنی هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] دینور که بو حاله کوره بوندن اولکی ماده‌ده مذکور مثاللرده [یاز . او . چنار . التون] اسملری مضاف الیه و [صیجاغی . صاحبی . اغاجی . کوپه] اسملری‌ده مضافدر .

٩ ـ قاعده ١ ـ ترکجه ترکیب اضافیلرده مضاف الیه مقدم مضاف مؤخر اولور .

مضاف اليه	مضاف
اوك	خانمی
خانمك	دادیسی
طاغ	طاوشانی
التون	ساعت ... کبی

۱۰ ــ **تعریف** : نسبتله تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] دینلمکله بروجه‌اتی هر بری بشقه بشقه تعریف اولنمشدر .

اضافت لامیه

۱۱ ــ ترکجه‌نك اضافت لامیه‌سنی تشکیلده قاعدهٔ عمومیه مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف و مضافك اخری ساکن ایسه مکسور قیلندقدن و متحرك ایسه بر سین کتورلدکدن صوکره بر یا علاوه ایتمکدرکه بو یایه [یای اضافت] دینور .

ترکجه‌ده کلمه‌نك اخری متحرك اولمق دیمك حروف املادن بری بولنمق دیمك اولدیغندن تعریف مذکور شو صورتله یعنی [مضاف الیه اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن وحرف علت ایسه بر نون کتورلدکدن صوکره بر صاغر کاف ومضاف اوله‌جق اسمك اخری حروف املانك غیری ایسه مکسور قیلندقدن

و حرف علت ایسه برسین کتورلدکدن صوکره یای اضافت علاوه ایتمکله ترکیب اضافی اولور] طرزنده تعریف اولنور . وبو حالده

باغ ــ دن ــ باغك
الما ــ « ــ المانك
قپو ــ « ــ قپونك
یالی ــ « ــ یالینك
خانه ــ « ــ خانه نك

صورتلرنده مضاف الیهلر تشکیل اولندیغی کبی .

اوزوم ــ دن ــ اوزومی
قوقو ــ « ــ قوقوسی
خالی ــ « ــ خالیسی
باجا ــ « ــ باجاسی
پرده ــ « ــ پرده سی

صورتلرنده مضافلر حاصل اولوب ترکیب اولندقلرنده شو :

مضاف الیه　مضاف
باغك اوزومی
المانك قوقوسی
قپونك پرده سی
یالینك خالیسی
خانه نك باجاسی

صورتلری تشکل ایدر . انجق اضافت لامیه ترکیبلری علم مقامنه قائم اولدقده ویاخود بر صنف مخصوص اسم اولدقلرنده مضاف الیه صاغر

کاف و سائره ضم اولنمیه‌رق مجرد حالنده قالوب یالکز علامت اضافت اولان یا مضافك اخرینه کلور و بو مضافلرك اخرلری حروف املا ایسه یادن اول ینه سین کلور .

چیکدم بایری
نردبان باباسی
کوشك بکجیسی
پاشا قپوسی
قپو پرده‌سی ... کبی

تنبیه — اخرلرنده حروف املا بولنان کلمه‌لرك مضاف الیهلرینه صاغر کافدن اول نون و مضافلرینه یادن اول سین علاوه‌سی مذکور اخرلرك مطلقا حرکه‌یی اشعار ایدن حروف املادن اولمسنه منوط اولوب بوقسه [اَوْ . کوی . صوی . طوی . آی . ماه . مه . جای . دیو] کبی کلمه‌لرده اولان واو ایله یا و هالر اصل واو و یا و ها اولوب حروف املادن اولمدقلرندن حرف ساکن عادی نظراولنوب بونلرده مذکور ضمائم اجرا اولنمیه‌رق مضاف الیهلری [اوك . کویك . صویك . طویك . آیك . ماهك . مهك . جاهك . دیوك] صورتلرنده ومضافلریده [اوی . کویی . صویی . طویی . آیی . ماهی . مهی . جاهی . دیوی] شکلنی اولور .

انجق کلمات ترکیه‌نك [صو] اسمی مذکور قاعده‌یه مخالف اولوب مستثنا اوله‌رق هم مضاف الیهده هم مضافده صاغر کاف ایله یای اضافتدن اول نون و سین یرینه بریا علاوه‌سیله اولور یعنی مضاف الیهده [صویك] و مضافده [صویی] دینور .

صویك اقندیسی
چشمه‌نك صویی ... كبی

١٢ — ضمیرشخصیلر مضاف‌الیه اوله‌جقلرنده اخرلری مكسور قیلندقدن‌صوكره متكلملرینه برمیم ساكنه وسائرلرینه بر صاغر كاف علاوه اولنمق تركجه شیوه‌سی اقتضادندر .

بن — دن — بنم
سن — « — سنك
او — « — اونك. (انك)
بز — « — بزم
سز — « — سزك
انلر — « — انلرك ... كبی

١٣ — ضمر شخصیلرك مضاف‌الیه واقع اولدقلری تركیبلرده بولنان مضافلرك آخرلرینه یای نسبت یرینه ضمائر اضافیه كلمك شیوهٔ لساندندر و بونلرك حاصل ایتدكلری تركیبلر دخی [اضافت لامیه] نوعندن اولور .

بنم قلمم سنك قلمك انك قلمی
بزم قلممز سزك قلمكز انلرك قلملری ...كبی

اضافت بیانیه

١٤ — تركجه‌ده اضافت بیانیه معناً نوع‌وجنس بیان ایتمك‌اوزره ایكی درلو اولدیغی كبی لفظاً دخی ایكی درلودر یعنی نوع بیان ایدنلر لفظاً بشقه جنس بیان ایدنلرینه لفظاً بشقه اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولنمشدر :

برنجیسی — نوع بیان ایدنلردرکه بونلر اضافت لامیه‌لرك علم واسم مخصوصی اولانلری کبی مضاف الیه‌لری مجرد حالنده ومضافلری یالی اوله‌رق بولنورلر .

چنار اغاجی
منغال تخته‌سی
باغچه صفاسی
وان کدیسی
صو بوروسی ... کبی

ایکنجیسی — جنسی بیـان ایدنلردرکه بونلرده هم مضاف الیه هم مضاف مجرد حالنده بولنوب مادهٔ علامت رابطه یوقدر وترکیب اضافی اولدقلریده معنانك تعلقی جهتیله منفهم اولور .

التون یوزك
کموش طاس
باقر منغال
الماس ایکنه
طاش دیوار
بللور بارداق
بز پانطولون
کتان یلك ... کبی

تنبیه — جنس بیان ایدن اشـبو اضافت بیانیه ترکیبلری لفظـاً ترکیب مزجیلره مشابه ایسه‌ده ترکیب مزجیلرده جنس بیان اولنمیوب بوراده بای حال جنس بیان اولندیغندن اکا کوره تفریقلری خصوصنه

دقت ایتملیدر مثلا [تیمور قازیق] دینلدکده مقصد تیمور جنسندن یاپلمش قازیغی بیان ایسه اضافت بیانیه نوعندن ترکیب اضافیدر فقط قطب ییلدیزی دنیلان ییلدیزك اسمی ایسه اولوقت ترکیب مزجیدر .

۱۵ — اضافت لامیه‌لرك علم و اسم مخصوصی اولانلریله علی العموم اضافت بیانیه‌لر برر [اسم مرکب] مقامنده اولدقلرندن بونلرك جمع ایدلملری ترکیب حالنه عائد اولمق لازم کلدیکندن مضاف الیه و مضافلر آیری آیری جمع ایدیله‌میوب ادات جمع ترکیبه راجع اولور وهرنقدر آخرینه کلدیکی ایچون مضاف جمع ظن اولنورسه‌ده اکا عائد اولمیوب ترکیبه راجعدر والحاصل بواوچ نوع اضافتك جمعنده مضاف اولان کله جمع اولدقلری حالده یای اضافتی الدقدن صوکره ترکیب اولنورلر .

قپو پرده‌لری
چنار اغاجلری
وان کدیلری
صوبه بورولری
باغچه صفالری

صورتلرنده جمع ایله ادا اولنوب انجق .

قپو پرده‌لری و قپولر پرده‌سی
چنارلر اغاجلری و چنارلر اغاجی
وانلر کدیلری و وانلر کدیسی
صوبه‌لر بورولری و صوبه‌لر بوروسی
باغچه‌لر صفالری و باغچه‌لر صفاسی

دینلمز بویله دینلمك لازم کلنجه اضافت لامیه‌نك مضاف الیهی صاغر کاف ومضافی یای نسبت الان اصول ترکیبده ادا اولنمق لازمدرکه اوده زیرده محرر ماده‌ده تعریف اولنمشدر .

١٦ — اضافت لامیه‌لرك مضاف الیهی کافلی ومضافی یالی اولانلرنده مضاف الیهك جمع مضافك مفرد وبالعکس مضاف الیهك مفرد مضافك جمع وهر ایکیسنك دخی جمع اولمسی جائزدر. مثلا :

١ ـ کاتبك قلمی اوك صاحبی
٢ ـ کاتبلرك قلمی اولرك صاحبی
٣ ـ کاتبك قلملری اوك صاحبلری
٤ ـ کاتبلرك قلملری اولرك صاحبلری

دینورکه بونك برنجیسنده برکاتبك برقلمی ایکنجیسنده برچوق کاتبك برقلمی اوچنجیسنده برکاتبك برچوق قلمی دردنجیسنده برچوق کاتبلرك بشقه بشقه قلملری معنالری مستفاد اولور .

١٧ — اون بشنجی ماده‌ده بیان اولنان و [اسم مرکب] مقامنده بولنان ترکیب اضافیلر ترکیب حاللریله مضاف الیه و مضاف اولدقلری کبی ضمائر شخصیه ایله برلکده کلوب ضمائر اضافیه دخی آلیرلر .

١ ـ فلان اوطه‌نك (قپو پرده‌سی)
٢ ـ (مجیدیه قشله‌سینك) قپوسی
٣ ـ (التون ساعتك) (کموش کوستکی)
٤ ـ بنم (التون ساعتم)

کبی که برنجیده (قپو پرده‌سی) ترکیب حالیله اوطه‌نك مضاف

الیهنه مضاف واقع اولمش وایکنجیده (مجیدیه قشله‌سی (ترکیب حالیله مضاف الیه اولمش واوچنجیده (آلتون ساعت) ترکیبی ترکیب حالیله مضاف الیه و (کموش کوستك) ترکیبی دخی ترکیب حالیله مضاف دوشمشدر دردنجیده ایسه ضمیرالمشدرکه اشبو ضمائر خصوصنده :

بنم (کموش قیلیجم)
سنك (آلتون ساعتك)
انك (الماس یوزوکی)
بزم (مکتب خواجه‌مز)
سزك (دکان صاحبکز)
انلرك (کموش طاسلری)

دینلدیکی مثللو :

١ (کموش قیلیجك) قبضه‌سی
(کموش قیلیجك) (کرکدان قبضه‌سی)

٢ (الماس یوزوکك) خاتمه‌سی
(الماس یوزوکك) آلتون خاتمه‌سی

٣ (آلتون ساعتنك) کوستکی
(آلتون ساعتنك) کموش کوستکی

٤ (مکتب خواجه‌مزك) کتابی
(مکتب خواجه‌مزك) او صاحبی

٥ (دکان صاحبکزك) پاره‌سی.
(دکان صاحبکزك) پاره کیسه‌سی

٦ { (باغچه صاحبلرینك) نردبانی
(باغچه صاحبلرینك) اغاج نردبانی

دخی دینور وبونلرك اولنه مضاف الیه حالنده اولان ضمائر شخصیه دخی کتوریله بیلور .

١٨ — ترکجه ده مستعمل عربی وفارسی اسملری ترکجه ترکیب اضافیلره داخل اولوب کلمات ترکیه کبی اجرای احکام ایدرلر وبو حالده ترکجه بر ترکیب اضافیده مضاف ومضاف الیهك ایکیسیده عربی ایکیسیده فارسی بری عربی بری فارسی بری عربی بری ترکی بر ترکی بری فارسی اوله بیلور .

ایکیسیده عربی	مکتبك معلمی . مسجدك محرابی مکتب معلمی . مسجد محرابی
ایکیسیده فارسی	باغك کلی . دریانك آبی باغچه دیواری . چشمه کناری
ایکیسیده ترکی	فسك پوسکلی . قپونك سوگه سی فس پوسکلی . قپو سوگه سی
بری عربی بری فارسی	قصرك چشمه سی . چشمه نك مائی نهر کناری . خانه اشیاسی
بری عربی بری ترکی	جامعك قپوسی . قپونك مفتاحی مکتب چوجغی . چوجق کتابی
بری فارسی بری ترکی	چشمه نك طاشی . بکك باغچه سی چشمه صویی . اوزوم باغی

کبی اولوب بونلر دخی اون آلتنجی ماده ده بیان اولنان احواله توفیقاً جمعلنورلر یعنی :

مکتبلرك معلملری . مکتبلرك معلمی . مکتب معلملری
باغچه‌لرك دیوارلری . باغچه‌لرك دیواری . باغچه دیوارلری
قپولرك ماندالّری . قپولرك ماندالی . قپو ماندالّری
قصرلرك چشمه‌لری . قصرلرك چشمه‌سی . قصر چشمه‌لری
جامعلرك قپولری . جامعلرك قپوسی . جامعك قپولری
چشمه‌لرك طاشلری . چشمه‌لرك طاشی . چشمه طاشلری
کبی اولوب هر برندن بشقه بشقه معنالر ظهور ایدر .

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٩ — بر صفتله مقید اولان اسمدن متحصل ترکیبه [ترکیب تقییدی] دینورکه بر صفت براسمی طوغریدن طوغری‌یه وصف ایدرسه اکا [ترکیب توصیفی] دینور واکر بر صفت براسمله ترکیب ایدرده ایکیسی برلکده اوله‌رق اخر براسمی توصیفه سبب اولورسه اکاده [وصف ترکیبی] تسمیه اولنور .

٢٠ — ترکیب توصیفیلرده صنعتك وصف ایتدیکی اسمه [موصوف] دینور .

قاعده ٢ — ترکجه ترکیب توصیفیلرده صفت مقدم موصوف مؤخر واقع اولور .

صفت موصوف

کوزل کوز

چرکین سوز

اوزون بوی .. کبی

۲۱ — ترکیب اضافیلرده اولدیغی کبی ترکیب توصیفیلرده عربی و فارسی صفتلرله اسملر بولنور یعنی صفت موصوفك هر ایکیسی عربی ویا فارسی ویا بری عربی بری فارسی بری ترکی اوله‌بیلور .

ایکیسیده ترکی	— کوزل کوز	.	صاری صاچ
ایکیسیده عربی	— ماهر کاتب	.	مکمل کتاب
ایکیسیده فارسی	— بالا خانه	.	خوش چشمه
بری عربی بری فارسی	— مفرح خانه	.	توانا حیوان
بری عربی بری ترکی	— مغموم بلوط	.	کوزل هوا
بری فارسی بری ترکی	— بالا کوشك	.	یوکسك خانه .. کبی

۲۲ — ترکجه ترکیب توصیفیلرده صفت مقامنده بولنان کلمه‌لر ترکجه‌نك (صفات اصلیه وقیاسیه‌سیله اسما واعدادی و اسم منسوبلر ومصدر تخفیفلر وحاصل مصدرلرله اسم و فعللردن یاپیلان قیاسی صفتلر اسم فاعللر اسم مفعوللر مبالغهٔ فاعللر صفت مشبهه‌لر) اولدیغی کبی فارسی وعربینك (صفات اصلیه‌سیله اسم منسوب اسم فاعل اسم مفعول مبالغهٔ فاعل وصفت مشبهه‌لری) کبی کلمه‌لر در .

صفت ترکی ایله صفت عربی ایله صفت فارسی ایله

صفت اصلی ـ کوزل کوز	خاص اکمك	سیاه پوسکل
« قیاسی ـ عربجه کتاب	عربی کتاب	فارسی کتاب
اسم منسوب ـ ادرنه‌لی احمد	مکیّ حسن	شیرازی جعفر
« فاعل ـ یازیجی آدم	کاتب کشی	سازنده شوقی
« مفعول ـ قازلمش قویو	مکمل مکتب	خواننده چوجق
مبالغه فاعل ـ قیصقانج آدم	فعال مأمور	بالاتر رتبه
صفت مشبهه ـ قاچق بکز	کریم آدم	توانا بازرکان
مصدر تخفیفی ـ باصمه کتاب	«	«
حاصل مصدردن ـ چالیملی چوجق	«	«
اسم فعلیدن ـ سوپروندیلی سوقاق	«	«
اسم عدد ـ بش غروش	«	«
عدد وصفی ـ برنجی صنف	«	«
اعداد توزیعیه ـ برر آیلق	«	«
اعداد کسریه ـ یارم ساعت	«	«

کبی اولوب انجق نادر اوله‌رق ترکجه‌نك فعل التزامی مفرد غائبی‌ده صفت کبی استعمال اولنور (صاپه یول) ده اولدیغی مثللو. وبونك اخرینه (سی) علاوه اولنه‌رق فعلك لازم الاجرا اولدیغنی مبین بر صفت اولور (ویره‌سی‌یه آلدم) کبی‌که [صوکره ویرلمسی لازم کلن پاره مقابلنده آلدم] دیمکدر. [باته‌سی‌یه کیدیش] دخی بوقبیلدندر اما [کور اوله‌سی حریف . آدی باته‌سی آدم] کبی ترکیبلرده بددعا معناسنه کلیر.

٢٣ — ترکیب وصفیلرك دخی اکثریسی اسم مرکب مقامنده اولدقلرندن ترکیب حالیله جمع ایدیلور یعنی ادات جمع ترکیبنك صوکنه کلورسه‌ده صفتك جمعی اصلا جائز دکلدر

کوزل کوزلر   سیاه جامه‌لر   اعلا فسلر — دینوب

کوزللر کوز   سیاهلر جامه   اعلالر فس } دینلمز
کوزللر کوزلر   سیاهلر جامه‌لر   اعلالر فسلر }

انجق بعض کره موصوف محذوف بولنورده یالکز صفت ایراداولنورسه اولوقت صفتك جمعی جائز اولور [چیرکینلر طالعلی اولورلر] ترکیبنده‌کی (چیرکینلر) کبی که بوراده (چیرکین ادملر) دیمك اولدیغی حالده آدم موصوفی محذوف اولدیغندن چیرکین صفتی جمع ایدلمشدر.

٢٤ — ترکیب توصیفیلر ترکیب حاللریله مضاف‌الیه ومضاف واقع اولدقلری کبی ضمیر دخی آلورلر:

١ — فلانك (کوزل کوزی). جامعك (واعظ کرسیسی)
٢ — (بیاض قولك) دیرسکی. (اورته پارماغك) طرناغی
٣ — (عالم آدمك) (جاهل چوجغی)

کبی که برنجیده ترکیب اضافیلر مضاف ایکنجیده مضاف الیه اوچنجیده هم مضاف‌الیه واقع اولمشلردر وشو:

بیاض قولم   بیاض قولك   بیاض قولی
بیاض قولمز   بیاض قولکز   بیاض قوللری

— و —

عالم آدمم   عالم آدمسك   عالم آدمدر
عالم آدمز   عالم آدمسکز   عالم آدمدرلر

صورتلرنده دخی ضمائر اضافیه ونسبیه آلمشلردر.

اشبو احواله کوره موصوفی محذوف اولان صفتلر دخی مضاف مضاف الیه اولدقلری کبی ضمیر دخی آلورلر. [کوزلك یوزی. استانبولك کوزلی] کبی که (کوزل آدمك یوزی. استانبولك کوزل آدمی) دیمکدر وکذا شو:

کوزلم کوزلسك کوزلدر
کوزلز کوزلسکز کوزلدرلر

– و –

بنم کوزلم سنك کوزلك آنك کوزلی
بزم کوزلمز سزك کوزلکز آنلرك کوزلی

صورتلرنده ضمائر دخی آلمشلردر.

بیانیه اولان ترکیب اضافیلر بر اسم مرکب مقامنده اولدقلرندن ترکیب توصیفیلرده موصوف حکمنده بولنورلر

اوزونجه (قپو پرده‌سی)
خفیف (چشمه صویی)
اعلا (بروسه شفتالیسی)... کبی.

وصف ترکیبلری

٣٥ — ترکجه‌ده وصف ترکیبی نه دیمك اولدیغنی اکلامق ایچون اولاً جودت پاشا حضرتلرینك کتابنده محرر اولان فقرهٔ آتیه‌یی اوقومق لازمدر. مشارالیه بیوررلرکه:

[صفت ایکی قسمدر: بری وصف دایتدرکه موصوفك کندی صفتیدر. بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی.

دیکری : موصوفك مضافی کندی صفتیله ترکیب ایدوب ایکیسی برکلمه اوله‌رق موصوفه صفت قیلنور نته‌کیم (بلی اینجه آدم) دینلدکده اینجه‌لك بللك صفتی اولوب آنك سببیله صاحبی توصیف اولنور و(کندیسنك بلی اینجه اولان آدم) دیمك اولور].

ایمدی شو تعریفه کوره [صاچی اوزون قیز. صاریغی یشیل خواجه. صویی چوق مملکت] ایله [اوزون صاچلی قیز. یشیل صارقلی خواجه. چوق صولی مملکت] دخی بوقبیلدن اولمغله وصف ترکینك ـ براسمله برصفتدن ترکب ایدوب اخر بر اسمك توصیفنه سبب اولان ترکیبدن عبارت اولدیغی اکلاشیلیر. یعنی براسمله برصفتدن ترکب ایدوبده ینه صفت معناسنی مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی] دیمك لازم کلیر.

اشبو وصف ترکیبلر ایکی صورتله تشکیل اولنورلر.

برنجیسی ــ براسمی مضاف حالنه قویدقدن صوکره بر صفت ایله قید ایتمکدر

کوز ایله کوزل ـدن ـ کوزی کوزل
باجا « یوکسك ـ « ـ باجاسی یوکسك
قوقو « لطیف ـ « ـ قوقوسی لطیف
دری « قالین ـ « ـ دریسی قالین
خانه « معمور ـ « ـ خانه‌سی معمور

کبی‌که بونلر مفرد حکمنده برر صفت اولوب دیکر براسم ترکب‌ایدرك ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

کوزی کوزل قادین　　　باجاسی یوکسك خانه
قوقوسی لطیف چیچك　　دریسی قالین حیوان
خانه‌سی معمور بك

ایکنجیسی — براسمله برصفتدن متحصل ترکیب توصیفینك اخرینه [لی] اداتنك الحاقیله ترکیبی مفرد حکمنده صفت یاپمقدر

کوزل کوز —دن— کوزل کوزلی

اوزون فس — « — اوزون فسلی

کبی‌که بونلر دخی مفرد حکمنده برر صفت اولوب دیکر براسمله ترکب ایدرك ینه برترکیب توصیفی حاصل ایدرلر

کوزل کوزلی خانم　　　اوزون فسلی آدم
قیصه بویلی آدم　　　اسمر بکزلی چوجق ... کبی

اشبو ایکنجی حالده اولان وصف ترکیبلر بعضاً موصوفسزاوله‌رق استعمال اولنورلر وبوحالده ضمائر اضافیه ایله ضمائر نسبیه آلیرلر

۱ { کوزل کوزلیم　کوزل کوزلیك　کوزل کوزلیسی
　 { کوزل کوزلیمز　کوزل کوزلیکز　کوزل کوزلیلری

۲ { کوزل کوزلی‌یم　کوزل کوزلیسك　کوزل کوزلیدر
　 { کوزل کوزلی‌یز　کوزل کوزلیسکز　کوزل کوزلیدرلر ... کبی

[دلیقانلی. اغرباشلی. طوق سوزلی. قالین قفالی. تر بیقلی. اوزون صقاللی. اینجه بللی. پاتباق باجاقلی] کبی ترکیبلر هب وصف ترکیبیدر.

ایکنجی مقاله

ترکیب مفیدلر

٢٦ — اسناد ایله متصف اوله‌رق مخاطبه بر خبر تام ویرن ترکیبلره [ترکیب مفید] دینور [فلان ذات عالمدر. یاز کلدی] ترکیبلری کبی‌که بونلره [جمله] دخی تسمیه اولنور اشبو مثاللرده اولدیغی کبی جمله‌لر یا اسملردن ویا فعل‌ایله اسمدن ترکب‌ایدرلرکه برنجی حاله کوره [جملهٔ اسمیه] وایکنجی حاله کوره [جملهٔ فعلیه] نامیله تفریق‌اولندقلرندن اشبو مقاله انلرك هر برینك احوالنی بیان ایتمك و متممات جمله‌یی بیان ایلمك اوزره اوچ فصل اوزرینه ترتیب اولندی .

فصل اول

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله اولمیه‌رق بر صفتك بر اسمه اسنادینی وياخود ايكی اسمك بربرلرینه اسنادی خبرینی ویرن ترکیب مفیدلره [جملهٔ اسمیه] دینور .

مثلا [سرت هوا] دینلدکده سرتلك هوانك صفتی‌اولوب بر ترکیب توصیفیدن عبارت اولان شو صورتدن تمامیٔ معنا مستفاد اولمادیغندن یالکز بونکله سوز تمام اولماز لکن [هوا سرتدر] صورتنده تقدیم و تأخیر ایدیلوب (در) اداتیله ربط اولنه‌رق سرتلك هوایه اسناد اولندقده مخاطبه بر خبر تام ویرلمش اوله‌جغندن [هوا سرتدر] ترکیبی

بر ترکیب مفید اولدیغی کبی وصف طریقیله دکل أسناد صورتیله بر اسم وصفتدن ترکب ایتدیکندن بر جملهٔ اسمیه‌درکه [بن عالمم . اوجاهلدر. افندی کویده‌در] جمله‌لری دخی برر جملهٔ اسمیه درلر .

وکذا [بنم کتابم] دینلدکده ینه سوز تمام اولماز فقط [بو کتاب بنمدر] صورتنده ربط ایدلمش اولسه دیکرلری کبی بر جملهٔ اسمیه اولورکه شو مطالعاتدن اکلاشلدیغنه کوره جملهٔ اسمیه‌لر ترکیب توصیفی وترکیب اضافیلردن مقلوب وادوات رابطه ایله مربوط اولان ترکیب مفیدلر در .

٢٨ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده اسناد کیفیتنی اکمال ایله سوزلری ربطه سبب اولان ادواته [رابطه] و رابطه‌نك لاحق اولدیغی کلمه‌یه [خبر] ومجرد حالده قالان کلمه‌یه‌ده [مبتدا] دینور نته‌کم :

١ ــ [هوا سرتدر] ترکیبنده (هوا) مبتدا [سرت] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

٢ ــ [افندی کویده‌در] ترکیبنده (افندی) مبتدا [کوی] خبر [در] دخی ادات رابطه در .

٣ ــ [بن عالمم] ترکیبنده (بن) مبتدا [عالم] خبر [م] دخی ادات رابطه‌در .

٤ ــ [سن جاهلسك] ترکیبنده (سن) مبتدا [جاهل] خبر [سك] دخی ادات رابطه‌در .

٢٩ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه رابطه‌لر ضمائر نسبیه‌دن عبارت اولوب بو حالده بونلره [ادوات خبریه] دخی دینلدیکی کبی خصوصی اوله‌رق [در] اداتنه [ادات خبر] تسمیه

اولنور و بو ادات خبرلر جملهٔ اسمیه‌لرك مثبت صورتلرینه مخصوص اولوب منفیلرنده ادوات مذکوره‌دن اول برده [دکل] لفظی علاوه اولنور .

منفی	مثبت
بن عالم دکلم	بن عالمم
سن جاهل دکلسك	سن جاهلسك
او کامل دکلدر	او کاملدر
بز عاقل دکلز	بز عاقلز
سز عارف دکلسکز	سز عارفسکز
انلر مقتدر دکلدرلر	انلر مقتدرلردر

کبی اولوب انجق مبتدالر صفات شخصیه‌نك غیری اسملر اولنجه ادات خبر مطلقا [در] اولور وبونکده منفیسنده دکل کلور .

یارین بایرامدر .	یارین بایرام دکلدر
بروسه بیوکدر .	بروسه بیوك دکلدر
سرکه اکشیدر .	سرکه اکشی دکلدر
بو فنادر .	بو فنا دکلدر
شو کوزلدر .	شو کوزل دکلدر
بونلر لطیفدر .	بونلر لطیف دکلدر .
شونلر شقیدر .	شونلر شقی دکلدر ... کبی

٣٠ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده مبتدا جهتی بر وصف بیان ایدر ایسه یعنی جملهٔ اسمیه ترکیب توصیفیدن مقلوب ایسه خبر واقع اولان ضمائر شخصیه‌یه ینه ضمائر

نسبیه علاوه اولنور یعنی رابطه بونلر اولور فقط مبتدا جهتی وصف اولماز یعنی جملهٔ اسـمیه ترکیب اضافیدن مقلوب بولنورسـه اولوقت خبر واقع اولان ضمائر شخصیه‌یه ضمائر نسبیه ایله برابر (در) اداتی دخی کلور و منفیلرنده ینه دکل تلاوه اولنور .

برنجی حاله مثال

بونی یازان بنم .	بونی بوزان بن دکلم
شونی قیران سنسك .	اونی بوزان سن دکلسك
بونی یاپان او در .	بونی سویلین او دکلدر
شونی یازان بزز .	بونی بوزان بز دکلز
بونی الان سزسکز .	بونی ویرن سز دکلسکز
انی اتان انلردر .	بونی دین انلر دکلدر

ایکنجی حاله مثال

بوکتاب بنمدر .	بو قلم بنم دکلدر
بو خانه سنکدر .	شو دکان سنك دکلدر
بو تارلا انکدر .	بو چایر انك دکلدر
شو قلم بزمدر .	بو حقه بزم دکلدر
او دکان سزکدر .	بو محزن سزك دکلدر
بو باغچه انلرکدر .	شوکوشك انلرك دکلدر ... کبی

٣١ — مثبتده [وار] منفیده [یوق] لفظلری و مؤکد اوله‌رق [وار در . یوقدر] صورتلری رابطه اولدقلری کبی بعضاً طوغریدن طوغری‌یه خبر مقامنه قائم اولورلر نته‌کم :

سکا امنیتم وار .. اکا احتیاجم یوق

دینلدکده ساده رابطه اولوب اما

بونده فائده واردر. انده فائده یوقدر

ترکیبلرنده مؤکد اوله‌رق رابطه درلر وکذا [بو ایشــدن خبرك وارمی] کبی بر سـؤاله جواباً [وار] یاخود [یوق] ویا مؤکد اوله‌رق [واردر] . [یوقدر] ســوزلری طوغریدن طوغری‌یه خبر اولورلر و بعض کره بو خبر مؤکدلرك مثبتلرنده [اوت] و منفیلرنده [خیر] کلمه‌لری قوللانیلوب بونلرده خبر مقامنه قائم اولورلر .

۳۲ ــ قاعده ۳ : ترکجه جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا	خبر
طاش	قاتیدر
فلان	عالمدر
بو قلم	فلانکدر
بن	عالمم
او	جاهلدر ... کبی

۳۳ ــ جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا واقع اولان کلمه‌لر [مصدر بسیط ، مصدر مرکب ، اسم مصــدر ، اسم مکان ، اسم زمان ، اسم آلت ، اسم جنس، اسم علم، اسم تصغیر، ضمائر شخصیه] ایله [ترکیب توصیفی و ترکیب اضافیلر]دن عبارتدر نته‌کیم مثال آتیده مبتدالرك اطرافنه معترضه چکه‌رك کیفیتی ایضاح ایلدك .

مصدر بسيطلر	(دوشونمك) فنادر (اوقومق) فائدهليدر
مصدر مركبلر	(بوش طورمق) مضردر (يالان سويلمك) حرامدر
اسم مصدرلر	(چالغی) حرامدر (اجاق) آفتدر
اسم مكانلر	(مكتب) لازمدر (چايرلق) لطيفدر (قوناق) آچيقدر
اسم زمانلر	(كيجه) قرا كاقدر (ييل) اوزوندر
اسم آلتلر	(بچاق) كسكيندر (سوزگی) بوزوقدر (ميزان) طوغريدر
اسم جنسلر	(چيچك) قوقوليدر (قاز) احمقدر
اسم علملر	(احمد) زكيدر (محمد) فاضلدر
اسم تصغيرلر	(قيزجغز) عارفدر (ادمجكز) فقير در
ضمير شخصيلر	(بن) عالمم (سن) جاهلسك

ترکیب اضافیلر	(احمدك فسی) قرمزیدر (قواق اغاجی) اوزوندر (التون ساعت) بهالیدر
ترکیب توصیفیلر	(یوز غروش) چوقدر (بر آیلق) آزدر (مائی کوز) خوشدر

تنبیه — بعضاً موصوفی محذوف صفتلر ایله مشارالیهی غیر مذکور اسم اشارتلر دفعةً مبتدا ظن اولنورلرسه‌ده صفتلر و اسم اشارتلر هیچ بروقتده مبتدا اوله‌میوب بونلر برر قید اولدقلرندن مبتدا اولانلر بونلرله مقید اولان محذوفلر یعنی مبتدا کبی ظن اولنان صفتلرك موصوف محذوفلری ومبتدا قیاس اولنان اسم اشارتلرك محذوف اولان مشارالیهلریدر نته‌کم :

١ — شو یازی‌یی یازان فلاندر

٢ — بو یالانجیدر

ترکیبلرینك برنجیسنده دفعةً (یازان) صفتی و ایکنجیسنده (بو) اسم اشارتی مبتدا ظن اولنورسه‌ده بو جمله‌لرك اصللری یعنی محذوفلرك اعاده‌سیله اولان حاللری :

١ — شو یازی‌یی یازان آدم فلاندر

٢ — بو آدم یالانجیدر

صورتلرندن عبارت اولدیغندن برنجیده موصوف ایکنجیده مشارالیه اولان (آدم) اسمی مبتدادر.

٣٤ — جملهٔ اسمیه‌لرده خبر واقع اولان کلمه‌لر مبتدا اوله‌بیلن

اقسام کلمه‌ایله هم صفتلردر وترکیب ناقصلر اولدیغندن جمله‌سنك اطرافنه معترضه چویره‌رك بروجه آتی برمثال تحریر اولندی:

مصدر بسیطلر	اك بیوك هنر (اوقومقدر) طلبه‌نك وظیفه‌سی (چالشمقدر)
مصدر مرکبلر	اك فنا خوی (قلب قیرمقدر) اك اعلا خوی (کوکل آلمقدر)
اسم مصدرلر	مرضك بیوکی (آچلقدر) بوحاله سبب (یوقسللقدر)
اسم مکانلر	بواووه (یایلاقدر) بو بنا (قوناقدر)
اسم آلتلر	شو دلیکلی شیٔ (سوزکجدر) شو اوزون شیٔ (مزراقدر)
اسم جنسلر	انسان (حیواندر) هرحیوان (انسان دکلدر)
اسم علملر	بوراسی (استانبولدر) قارشوسی (اسکداردر)
ضمیر شخصیلر	عالم (سنسك) بوکتاب (بنمدر)
ترکیب اضافیلر	بو یر (فلانك عرصه‌سیدر) بو بنا (فلانك اویدر)

ترکیب وصفیلر { مجید (یکرمی غروشدر)
التون (یوز غروشدر)

خبرك هر نوع صفتلردن اولدیغنه مثال

اسم عدد — الله تعالی حضرتلری (بردر)

صفت اصلیه — فلان (کوزلدر)

صفات کسریه — حقکز (بشده بردر)

صفات قیاسیه‌دن :

بو کتاب (عربجه‌در)

فلان (قوندره‌جیدر)

فلان (مناسترلیدر)

مسلمانلر (جنتلکدر)

احمد افندی (بدلامسیدر)

فلان فلانله (ارقداشدر)

عدد وصفی — حسن افندی (برنجیدر)

وصف ترکیبی — فلان (کوزل خویلیدر)

صفت تقلیلیه — بو یمك (ازا کشیدر)

صفت تفضیلیه — فلان (غایت چرکیندر)

صفت مشبهه — فلان ذات (قورقاقدر)

مصدر تخفیفی — بو کتاب (باصمه‌در)

اسم مصدر — بو ایپ (کرکی‌در)

اسم فاعل — فلان دیکیجیدر.

اسم مفعول — او ایش (اولمشدر)

مبالغهٔ فاعل — فلان (چالیشقاندر)

اسم مکانه — بوراسی (اوتلاقدر) .. کبی

٣٥ — بعض کره‌ده جملهٔ اسمیه‌لرده هم‌مبتدالر هم خبرلر ترکیب ناقصلردن عبارت اولور.

١ — [اوشاغك ایلغی] یوز غروشدر

٢ — [بو یوکسك بنا] فلانك اویدر

کبی‌که برنجیده مبتدا ترکیب اضافی خبر ترکیب وصفی و ایکنجیده مبتدا ترکیب وصفی وخبر ترکیب اضافیدر.

ایضاح: مبتدا و خبر واقع اولان ترکیب ناقصلرده مبتدا و خبر اولمق کیفیتی اساساً ترکیبلره عائد اولمیوب اصلنده موصوف و مضاف اولان کلمه‌لر مبتدا و خبردر انلرده بولنان صفت ایله مضاف الیه‌ده بونلرك بررر قیدندن عبارتدر. چونکه: [بو یوکسك بنا فلانك خانه‌سیدر] جمله‌سنك اساسی [بو بنا خانه‌در] صورتندن عبارت اولمقله برنجی حالده موصوف اولان بنا لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده مبتدا و ینه برنجیده مضاف اولان خانه لفظی ایکنجیده یعنی اساس ترکیبده خبر اولوب یوکسك صفتی مبتدا اولان بنانك و فلان لفظی دخی مضاف اولان خانه‌نك قیدندن عبارتدرکه: بو حاله کوره مبتدا وخبرلری مطلق ومقید تعبیرلریله تفریق لازمدر. یعنی: [انسان حیواندر] ترکیبنده مبتدا و خبرلره مطلق و [اوشاغك ایلغی یوزغروشدر] ترکیبنده مبتدا اولان

ایلق ایله خبر اولان غروشـه دخی مقید دیمك لازم کلور. بناءعلیه [بو یر فلانك عرصه‌سیدر] جمله‌سنده مبتدا مطلق خبر مقید و [قواق اغاجی اوزوندر] جمله‌سنده مبتدا مقید خبر مطلق و [شو بیوك کوی فلانك چفتلکیدر] جمله‌سندده هم مبتدا هم خبر مقید واقع اولمشدر دینور :

٣٦ — جواب واقع اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله ادات خبر اکثریتله خذف اولندقاری کبی بر صره‌ده تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر دخی حذف اولنوب یالکز بریله اکتفا ایتمك شیوهٔ لسان اقتضاسندندر. نته‌کیم: (او کیمدر) سؤاله (او فلاندر) دینه‌جك یرده مبتدا وادات خبرك حذفیله (فلان) دینور وکذا [انسان، ناطقدر. ضحاکدر حساسدر. مدرکدر] دینه‌جك یرده [انسان ناطق ضحاك حساس مدرك بر حیواندر] دینور. و بعض کره‌ده بویله تکرر ایتمسی لازم کلن ادات خبرلر کلیا حذف اولنور نته‌کیم: [دوست بی پروادر، فلك بی رحمدر. دوران بی سکوندر. درد چوقدر. همدرد یوقدر.] دیه‌جك یرده لسانمزك مشاهیر ادباسندن و اشهر شعراسندن اولان فضولیٔ بغدادی مرحوم شو بیتی یعنی:

دوست بی پروا فلك بی رحم و دوران بی سکون
درد چوق همدرد یوق دشمن قوی طالع زبون

نظمنی ادات خبرلری کلیا طی ایله ایراد ایتمشدر.

فصل ثانی

جملهٔ فعلیه‌لر

٣٧ ــ برفعل ایله اسملردن تشکیل اولنان ترکیب مفیدلره [جملهٔ فعلیه] دینور.

١ ــ فلان کلدی . فلان کیتدی

٢ ــ حسن کلمش . حسین کیتمش

٣ ــ یاز کلییور . قیش کیدییور

٤ ــ مکتوب کیدر . خبر کلیر

٥ ــ بهار کله‌جك . یاز کچه‌جك

کبی برفعل ایله براسمدن ویاخود :

١ ــ احمد بنی سوکدی

٢ ــ علی بکا باقدی

٣ ــ فلان بندن خوشلانمییور

٤ ــ فلان بزده قاله‌جق

مثللو برفعل ایله ایکی اسمدن ویا اقسام اسمدن ترکب ایدن جمله‌لر کبی‌که بوترکیبات دقتله مطالعه اولنور حدثلرك محل ظهوریله جهت تعلقلری کوریلوب برنجی طاقمده بولنان اسملر هپ حدثلرك فاعللرینی وایکنجی طاقمده‌ده فاعللرایله برابر مفعوللری مشعر اولدقلرندن اشبو جملهٔ فعلیه بحثنی لایقیله اکلایه بیلمك ایچون فاعل مفعول ایله فعلك هرنوع احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بونلرك جمله‌سیده بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

فاعل و نائب فاعل

٣٨ — فعلدن کلن حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن کلمه‌یه [فاعل] دینورکه اساساً فعلی متعدیلره مخصوص اولوب لازم ومجهول اولان فعللرده بولنماز . انجق[اولر ییقلدی . ادملر بوغلدی . احمد دوشوندی] کبی جمله‌لرده فعللر مجهول ولازم اولدقلری حالده [اولر . ادملر . احمد] اسملری آنلرك فاعللری کبی کورونیورسه‌ده فاعلك تعریفنه دقت اولندیغی حالده بونلرك طوغریدن طوغری‌یه فاعل اولمدقلری تبین ایدر چونکه [اولر ییقلدی] دیدیکمزده ییقمق فعلنی اجرا ایدن [اولر] کلمه‌سی دکل بلکه آنك برفاعلی واردر یعنی اولری ییقان برقوت آخری واردرکه فاعل او قوتدر اولر ایسه هدم متأثر اولدقلرندن ییقمق فعلنك مفعولیدرلر والحاصل اولر سوزی اساساً مفعول ایکن بویله فاعل مقامنده بولنور دیمك اولور بناء علیه لازم ومجهول فعللرده بوکبی مفعوللره [نائب فاعل] دینور یعنی لازم ومجهول فعللرده ظاهراً فاعل مقامنی طوتان واساساً مفعول اولان کلمه‌لره نائب فاعل دینورومفعوللر کیفیتی زیرده اکلاشلدقجه بوده بالطبع ایضاح ایدلمش اوله‌جقدر.

مفعوللر

٣٩ — حدثك تأثیر وتعلق ایتدیکی شیئی ویا ذاتی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینورکه ترکجه‌ده [مفعول به . مفعول الیه . مفعول فیه . مفعول منه وعنه] ناملریله بش نوع مفعول اولدیغندن بروجه آتی جمله‌سی تعریف اولنمشدر.

مفعول به

٤٠ — فاعل معرفتیله کلن حدثك کیمه ونیه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول به] دینور . [احمدافندی المایی یدی] جمله‌سنده واقع یمك حدثی احمد افندیدن ظهور ایتدیکی جهتله احمدافندی فاعل اولوب اشبو فاعلك اجرا ایلدیکی حدث ایسه المایه تعلق ایتدیکندن یعنی احمدافندینك یدیکی شی الما اولدیغندن شو المایی سوزیده مفعول بهدر .

٤١ — لسان ترکیده بر کلمه‌یی مفعول به یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه آخرینه بر یا علاوه ایتمکدن عبارت اولوب انجق کلمه‌نك آخری حروف املانك غیری ایسه اول آخر مکسور قاندقدن صکره و آخر کلمه‌ده حرف املا وار ایسه بر مکسور یا کتوردکدن صکره مذکور مفعول به یاسی علاوه اولنور فقط اسم اشارتلرك [بو . شو . او] نوعلرنده مفعول به یاسندن اول برنون مکسوره علاوه ایدیلور .

آخری حرف املانك غیری	قلم	— دن —	قلمی
	کتاب	— « —	کتابی
آخری حرف املا اولانلر	الما	— « —	المایی
	رجا	— « —	رجایی
	قپو	— « —	قپویی
	صو	— « —	صویی
	یالی	— « —	یالی‌یی
	خالی	— « —	خالی‌یی
	دره	— « —	دره‌یی
	تپه	— « —	تپه‌یی

اسم اشارتلر	بو – » – بونی	
	شو – » – شونی	
	او – » – اونی	
	بورا – » – بورایی	
	شورا – » –	
	اورا – » –	

کبی که ترکیبده شو [خواجه افندی، کتابی یازدی ، قلمی قیردی، المایی یدی؛ رجایی قبول ایتدی، قپویی آچدی، صویی ایچدی، یالی‌یی کزدی، خالی‌یی دوشه‌دی، دره‌یی کزدی، تپه‌یی آشدی، بونی کوردی شونی سویلدی، آنی ایستدی، بورایی بکندی، اورایی کورمدی، شورایی بکنمدی] کبی واقع اولورلر.

فائده : کلمه‌نك مفعول به اولدیغی غایت واضح اولان یرلرده خصوصیله منظوم سوزلرده آخرینه یا علاوه‌سندن صرف نظر اولیور [فلك حالمی یمان وافکارمی پریشان ایتدی] یرینه [فلك حالم یمان افکارم پریشان ایتدی] دینلدیکی کبی .

مفعول الیه

٤٢ — فاعلدن کلان حدثك علاقه‌سنی یعنی ایلیشیکی اولان ماده‌نك متعلق وانتهاسنی بیان ایدن کلمه‌یه [مفعول الیه] دینور [احمد افندی مکتبه کلدی] کبی که بوراده کلمك حدثنی اجرا ایدن احمد افندینك اجرا ایلدیکی فعلك انتهاسی مکتب اولدیغی بیلندیکندن اشبو [مکتبه] کلمه‌سی مفعول الیهدر.

٤٣ — لسان ترکیده مفعول الیه یاپمق ایچون قاعدهٔ عمومیه

کلمه‌نك آخرینه برهای رسمیه علاوه‌سندن عبارت ایسه‌ده آخری حرف املا اولمیان کلمه‌لرك آخرلری مفتوح قلندقدن صوکره و آخرلری حرف املا اولانلرینه بریای مفتوحه کتوردکدن صوکره مذکور ها علاوه اولنور انجق ضمائر شخصیه‌نك مفردلریله اسم اشارتلرك [بو، شو ، او] صورتلرنده [یه] علاوه اولنمیوب بونك یرینه صاغر کاف ایله [کا] کلور.

آخری حرف املانك غیری	باغ	—	دن	—	باغه
	بال	—	«	—	باله
آخری حرف املا اولانلر	بنا	—	«	—	بنایه
	دعا	—	«	—	دعایه
	صو	—	«	—	صویه
	اولو	—	«	—	اولویه
	کدی	—	«	—	کدی یه
	طاتلی	—	«	—	طاتلی یه
	پیره	—	«	—	پیره یه
	دوه	—	«	—	دوه یه
ضمیر شخصیلرده	بن	—	«	—	بکا
	سن	—	«	—	سکا
	او	—	«	—	اوکا (اکا)
اسم اشارتلرده	بو	—	«	—	بوکا
	شو	—	«	—	شوکا
	او	—	«	—	(اکا)

کبی که بونلر ترکیب اراسنده شو [خواجه‌افندی، باغه کیتدی، باله‌باندی،

بنایه طایاندی، دعایه باشلادی، صویه قاندی، اولویه باقدی، کدی یه قیزدی، طاتلی یه طالدی، پیره یه بوغلدی، دوه یه بیندی، بکا طارلدی، سکا کوجندی، اکا طینمدی، بوکا باقدی، شوکا باقمدی، اکا باقیور] کبی واقع اولورلر.

مفعول فیه

٤٤ — فاعلدن کلن حدثك هانکی وقت وزمانده وهانکی محل ومکانده واقع اولدیغنی بیلدیرن کلمه یه [مفعول فیه] دینلدیکی کبی [ظرف] دخی تسمیه اولنور وبونلرك زمانه عائد اولانلرینه [ظرف زمان]ومکانه عائد اولانلرینه [ظرف مکان] ویالکز برمحل ارائه ایدنلره ده سادهجه [ظرف] تسمیه اولنور.

٤٥ — لسان ترکیده مفعول الیه یعنی ظرف تشکیلی ایچون کلمه نك آخری هرنه اولورسه اولسون آخرینه ادات ظرف اولان [ده]اداتی علاوه ایتمك کافیدر انجق اسم اشارتلرده برنون زیاده ایدیلور.

ظرف زمانیه	آی	ـ دن ـ آیده
	ییل	ـ « ـ ییلده
ظرف مکانیه	قوناق	ـ « ـ قوقوناقده
	مکتب	ـ « ـ مکتبده
	او	ـ « ـ اوده
	خانه	ـ « ـ خانهده
ظرف	کوز	ـ « ـ کوزده
	سوز	ـ « ـ سوزده
	یان	ـ « ـ یانده

اسم اشارتلر	بو — « — بونده	
	شو — « — شونده	
	او — « — اونده (انده)	

کبی اولوب بونلر ترکیبده واقع اولدقلرنده شو [خواجه افندی، آیده برکلیر، بیلده بر اغلار، قوناقده قالماز، مکتبده اوتورور. اوده بولنماز] صورتلرنده واقع اولور.

مفعول منه وعنه

٤٦ — فاعل ویا مفعول بهك بولندیغی زمان ومکاندن ویا بشقه بر شیدن صورت ورودینی بیلدیرن کلمه یه [مفعول منه] وفاعل یاخود مفعول بهك بولندیغی وقت ومحلدن ویا بشقه برشیدن آیرلدیغنی بیلدیرن کلمه یه ده [مفعول عنه]تسمیه اولنور.[احمدافندی اودن کلیبور] دینلدکده اودن مفعولی کلمك حدثنك محل ورودینی بیلدیردیکندن مفعول منه و (احمد افندی ایشدن قاچیبور) دینلدکده ایشدن مفعولی قاچمق حدثنك ندن اولدیغنی بیلدیردیکندن مفول عنهدر.

٤٧ — لسان ترکیده مفعول منه ایله مفعول عنه لفظده بر اولوب معناجه فرقلی اولدیغندن ایکیسنکده صورت تشکیلی کلمه نك اخری هرنه اولورسه اولسون اخرینه بر(دن)اداتی علاوه سندن عبارتدر انجق اسم اشارتلرده بر نون ساکنه دها علاوه اولنور یعنی (بو. شو. او) ایچون (ندن) علاوه اولنور.

بیل — ده — بیلدن
باجا — « — باجدن
دوه — « — دوه‌دن

یالی — « — یالیدن
صو — « — صودن
بو — « — بوندن
شو — « — شوندن
او — « — اوندن(اندن)

کبی‌که بونلر ترکیب اره‌سنده (قوش باجادن دوشدی. فلان دوه‌دن ایندی. فلان یالیدن کلدی. حیوانات صودن کلدیلر. بوندن نه‌اولور. شوندن نه اومارسکز. اندن نه بکلنیر) کبی واقع اولورلر.

٤٨ — بورایه قدر ذکر اولنان احوال مفعوللرك مطلق صورتلرندن عبارت اولوب بونلرك مبتدا وخبرلر کبی مقید حاللریده واردر فقط فاعللر دائما مطلق حالنده بولنورلر. انجق نائب فاعللر اساساً مفعول به اولدقلرندن انلرکده مطلق ومقید صورتلری واردر.

بونلرك مقید صورتلری ترکیب اضافی وترکیب وصفی اوللرندن عبارت اولوب بوحاللرده اصل نائب فاعل ومفعول اولانلر مضاف‌ایله موصوف اولان کلمه‌لر اولوب مضاف‌الیه ایله صفتلر بونلرك قیدی اولورلر. وبونلرده احوال آتیه جریان ایدر. شویله‌که:

ترکیب اضافیلر نائب فاعل‌اولدقلرنده حالیله‌قالورلر فقط‌اخرلرنده یای اضافت بولنانلر هر درلو مفعول اولدقلرنده ادوات مفعولك علاوه‌سندن اول یای اضافت نونه قلب اولنور حالات سائره‌ده یالکز مفعول ادواتی کلور.

نته‌کیم: (احمدك فسی) ترکیب اضافیسندن:

نائب فاعل — ینه — احمدك فسی
مفعول به — شو — احمدك فسنی
مفعول الیه — « — احمدك فسنه
مفعول فیه — « — احمدك فسنده
مفعول منه وعنه — « — احمدك فسندن

و(التون ساعت) ترکیب اضافیسندن:

نائب فاعل — ینه — التون ساعت
مفعول به — شو — التون ساعتی
مفعول الیه — « — التون ساعته
مفعول فیه — « — التون ساعتده
مفعول منه وعنه — « — التون ساعتدن

صورتلرینی آلورلر.

بومادهٔ مهمه‌یی دها زیاده توضیح ایچون بر ایکی مثال دها ایراد اولندی، مثلا : (چوجق اودن چیقدی، چارشویه کیتدی، اورادە جانی صیقلدی، ینه اوه کلدی) دینلدکده چوجق فاعل مطلق حالنده اولدیغی کبی (جانی) مفعول بهی و (چارشویه . اوه) مفعول الیهلری و (اوراده) مفعول فیهی و (اودن) مفعول منهی دخی مطلق حالنده بولنمشلردر اما (احمدك فسی دوشدی) جمله‌سنده فسی احمده مضاف اولدیغی حالده دوشدی فعلنك نائب فاعلی اولوب احمد مضاف الیهده بو نائب فاعلك قیدی اولدیغندن بوراده‌کی نائب فاعل مقیددر.

وکذا (روزکار احمدك فسنی دوشوردی) جمله‌سنده روزکار مطلق حالنده فاعل فسنی لفظیده فسی حالنده ایکن احمدك مضافی اولوب یاسی

نونه قلب وادات مفعول علاوه‌سیله فسنی صورتنه کیروب مفعول به اولمشدرکه بوراده‌ده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدیدر بناءعلیه اشبو مقیددر

وکذا (علی احمدك فسنه طوقاندی) جمله‌سنده علی مطلق حالنده فاعل وفسنه سوزیده فسی حالنده ایکن احمد مضافی اولوب یاسی نونه قلب وهاعلاوه‌سیله فسنه صورتنه کیروب مفعول الیه اولمشدرکه بوراده‌ده احمد مضاف‌الیهی بونك قیدی اولدیغندن اشبو مفعول‌الیه مقیددر.

مفعولات سائره‌ده دخی بوصورتلرله واقع اولور.

اما ترکیب توصیفیلر نائب فاعل ومفعول اولدقلرنده اخرلرنده یا اولمیان ترکیب اضافیلر کبی یالکز موصوفلره ادوات مفعولاتك علاوه‌سیله تشکیل اولنور.

نته‌کیم: (چالیشقان چوجق) ترکیب وصفیسندن:

نائب فاعل — بنه — چالیشقان چوجق

مفعول به — شو — چالیشقان چوجغی

مفعول‌الیه — « — چالیشقان چوجغه

مفعول‌فیه — « — چالیشقان چوجقده

مفعول‌منه وعنه — « — چالیشقان چوجقدن

صورتلرنده بولنورلرکه بورایه قدر ذکر اولنان اوچ حال ایچون امثلهٔ آتیه تحریر اولندی:

اخرنده یای اضافت بولنانلره مثال

١ — نائب فاعل = اغاجك دالی قیرلدی

٢ ـ مفعول به = روزکار اغاجك دالنی قیردی
٣ ـ مفعول الیه = قوش اغاجك دالنه قوندی
٤ ـ مفعول فیه = قوش اغاجك دالنده طوریور
٥ ـ مفعول منه = قوش اغاجك دالندن قالقدی
٦ ـ مفعول عنه = قوش بو اغاجك دالندن خوشلانیور

اخرنده یای اضافت اولمیانلره مثال

١ ـ نائب فاعل = او التون ساعت بوزلدی
٢ ـ مفعول به = او التون ساعتی آلدم
٣ ـ مفعول الیه = او التون ساعته بایلدم
٤ ـ مفعول فیه = او التون ساعتده کوزم قالدی
٥ ـ مفعول عنه = او التون ساعتدن بردانه ایسترم

ترکیب توصیفیلردن اولدیغنه مثال

١ ـ نائب فاعل = بوکون اوچالیشقان چوجق القیشلاندی
٢ ـ مفعول به = خواجه‌لر او چالیشقان چوجغی سورلر
٣ ـ مفعول الیه = خواجه‌لر اوچالیشقان چوجغه رعایت ایدرلر
٤ ـ مفعول فیه = کتابم اوچالیشقان چوجقده قالدی
٥ ـ مفعول عنه = بودرسی او چالیشقان چوجقدن الدم

٤٩ ـــ بعضاً جملهٔ اسمیه‌لر نائب فاعل صورتنده بولندقلری کبی مفعول به‌لره قید مقامنده ویاخود طوغریدن طوغری‌یه مفعول الیه مفعول فیه مفعول منه وعنه صورتنده جملهٔ فعلیه‌لره داخل اولورلر. نته‌کیم :

١ ـ فلان آدم فنادر دینیور

٢ ـ فلان کشی عالمدر صانیرم

جمله‌لرینك برنجیسنده (فلان آدم فنادر) وایکنجیسنده (فلان کشی عالمدر) جملهٔ اسمیه‌لری نائب فاعل صورتنده واقع اولدقلری کبی بالفرض برمحکمه‌ده حاکم طرفندن شاهدك برینه [زبیر حقنده زید نه سویلدی ایسه ایشیتدیککی بیان ایت] دیسه شاهدده [زیدك زبیر حقنده « زبیر خرسزدر » دیدیکنی ایشتدم] صورتنده جواب ویررکه بوراده « زبیرخرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی (دیدیکنی) صورتنده‌مفعول به اولان کلمه‌یه قید واقع‌اولمشدر. وکذا حاکم طرفندن [زید « زبیرحقنده نه‌دیدی] یولنده برسؤال ایدلسه شاهدده [زید « زبیر خرسزدر » دیدی] صورتنده جواب ویررکه بو حالده « زبیر خرسزدر » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول الیه و [فلان کشی « احمدك ساعتی بنده‌در » دیدی] جمله‌سنده « احمدك ساعتی بنده‌در » جملهٔ اسمیه‌سی مفعول‌فیه صورتنده واقع اولمشلردر فقط اشبوجملهٔ اسمیه‌لردن اصل فاعل ومفعول اولانلر اسملر اولوب الفاظ سائره انلرك قیدلری اولدیغنی بوراده ده اونوتمامليدر .

٥٠ — مفعول بهك غیری اولان مفعوللر جملهٔ اسمیه‌لره دخی داخل اولوب یاطوغریدن طوغری‌یه خبر ویاخود مبتداره قید واقع اولورلر .

١ ـ فلان بکا طارغیندر

٢ ـ انك نازی بکادر

٣ ـ بزده پاره واردر

٤ ـ فلان شیٔ بزده‌در

٥ ـ او ایشدن خبرم وار

٦ ـ فلان بزدندر

کبی‌که برنجیده [بکا] مفعول الیهی [فلان] مبتداسنه قیدوایکنجی ینه [بکا] مفعول الیهی خبر واوچنجیده [بزده] مفعول فیهی [پاره] مبتداسنه قید و دردنجیده ینه [بزده] مفعول فیهی خبر وبشنجیده [ایشدن] مفعول عنهی مبتدایه قید والتنجیده [بزدن] مفعول عنهی خبر واقع اولمشدر .

٥١ ـ فاعل ومفعوللر اسملر کبی جمعلنورلر فقط اثنای ترکیبده فعل فاعل مفعوللرك جمع ومفرد اوله‌رق استعماللرینه دقت لازمدر یعنی جمع اولمق خصوصی هانکی شیئه تعلق ایدرسه انی جمع قیلمق ایجاب ایده‌جکنی کوزتملیدر . مثلا :

فاعل مفعول برایسه = خطاط کتابی یازدی

فاعل مفرد مفعول جمع ایسه = خطاط کتابلری یازدی

فاعللر متعدد ایسه = { کویلیلر ترلایی سوردی / « سوردیلر

مفعوللر متعدد ایسه = { حیوان اکینلری چینکه‌دی / یاغمور ترلالری صولادی

صورتلرنده ادا اولنور وفعل جمع اولنجه فاعل بای حال جمع اولوب مفعوللر مفرد اوله بیلور . یعنی :

[رنجبرلر یولی یاپدی] و [رنجبرلر یولی یاپدیلر]

دینوب انجق [زنجبر یولی یاپدیلر] دینلمز شوقدرکه بعضاً فاعل اولان ذاتك اعظام و تکریمی لازم کلورسه اولوقت فعل جمع حالنده ایراد اولنور [افندمز امر ایتدی] یرینه [افندمز امر ایتدیلر] و [افندمز بیوردی] یرینه [افندمز بیوردیلر] وهکذا دینور .

فعللر

٥٢ ــ جملهٔ فعلیه‌لرك رکن اصلیلری اولان فعللرك متعدی لازم معلوم مجهول مطاوعت مشارکت فعلی اوللرینه کوره فاعل و مفعول اوللری خصوصاتنده بعض مرتبه اختلاف ایتدکلرندن وانلریده بیلمك الزم ایدوکندن بومقامده تعریف اولندیلر :

فعل متعدی

٥٣ ــ فعل متعدی هم فاعل هم مفعول اولمقله متحیز برفعلدرکه بای حال فاعلدن بشقه یا مفعول به ویا مفعول الیه اولور وبعضاً بونلرله برابر دیکر مفعوللریده آلور :

١ ــ زیور خورشیدی دوکدی
٢ ــ زیور خورشیده طارلدی
٣ ــ زیور خورشیدی مکتبده بولدی
٤ ــ زیور اوندن طوغری مکتبه کیتدی

کبی که برنجیده دوکدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهی و ایکنجیده طارلدی فعلی زیور فاعلیله خورشیده مفعول الیهی واوچنجیده بولدی فعلی زیور فاعلیله خورشیدی مفعول بهی ومکتبده

مفعول فیهنی وردرنجیده کیتدی فعلی زیور فاعلیله مکتبه مفعول الیهنی واوندن مفعول منهنی المشدر .

٥٤ — برفعل متعدی یالکز مفعول به الیرده مفعول الیه آلهماز ایسه ولوکه مفعول فیه ومنه وعنه السون اکا [متعدئ ناقص] دینور [حواجه افندی درسخانه‌لری کزدی] جمله‌سنده‌کی کزدی فعلی کبی واکر هم مفعول به هم مفعول الیه النورسه اکا [متعدئ کامل] دینور [حواجه افندی بوکتابی بکا ویردی] کبی که بوراده اولان ویردی فعلی کتابی مفعول بهیله بکا مفعول الیهنی المشدر .

فعل لازم

٥٥ — فعل لازمك فاعلی نفسنده مندمج اولدیغندن بونلرده فاعل اولمیوب مفعول بهلر نائب فاعل اولورلر و دیکر اوچ مفعولیده آلیرلر :

١ ـ فلان یاتدی

٢ ـ فلان یاتاغه یاتدی

٣ ـ فلان سدرده یاتدی

٤ ـ فلان اویقودن اویاندی

کبی‌که فلانلر نائب فاعل اولوب ایکنجیده یاتاغه مفعول الیهنی اوچنجیده سدرده مفعول فیهنی و دردنجیده اویقودن مفعول منهنی آلمشدر .

معلوم ومجهول فعللر

٥٦ ـ معلوملرك متعدیلری بالاده مذکور متعدیلر و لازملری

لازملر کبی اولوب مجهوللر ایسه تماماً لازملر مثللو اجرای احکام ایدرلر :

معلومدن { متعدی ـ فلان فلانی دوکدی
لازم ـ فلان یاتدی

مجهولدن ـ فلان دوکلدی . . . کبی

فعل مطاوعت

٥٧ ـ فعل مطاوعتلر ترکجه‌ده لفظاً مجهوللره مشابه اولدیغندن لازم ظن اولنورسه‌ده معناً متعدی اولدقلرندن بوماده‌یی تفریق ایچون مطاوعتك فاعلی مذکور اولمق لازم کلورکه بو خصوص صرف ترکی کتابمزك طقسان التنجی ماده‌سنده محرر فائدهٔ مهمه‌ده لزومی وجهله تصریح ایدلمش اولدیغندن اکا قیاسله مطاوعتك فاعلنك مذکور اوله‌جغی وهردرلو مفعول اله‌جغی اکلاشیلیر . نته‌کیم :

١ ـ احمد اوته‌سنی بریسنی اراندی

٢ ـ احمد اوته‌سنه بریسنه باقندی

٣ ـ احمد قارشومده دیکلدی طوردی

٤ ـ احمد اورادن صاوشمش

جمله‌لرنده‌کی فعل مطاوعتلرك جمله‌سنك فاعللری اولان احمدلر مذکور اولوب برنجیده مفعول به ایکنجیده مفعول الیه اوچنجیده مفعول فیه دردنجیده مفعول منه اولمشلردر والحاصل مطاوعتلرده فاعل مذکور اولماز ایسه مجهول حکمنی آله‌جقلرندن مقصد مطاوعتی بیان ایچون بای حال فاعلنی ذکر ایتمك لازمدر.

فعل مشارکت

٥٨ — بوبابده جودت پاشا حضرتلری ترتیب جدید قواعد عثمانیه‌لرنده بیوررلرکه:

[صیغهٔ شرکت ایکی صورتله استعمال اولنور:

برنجی صورت: شرکت بین‌الاثنین اولوب بو ایکیدن بری فاعل دیکری مفعول الیه قیلنور وفاعلك فعله مبدأ وبادی اوله‌رق مفعول الیهه مشارکتنی صراحةً ومفعول الیهك دخی اکا مشارکتنی ضمناً افاده ایلر نته‌کیم: [بوالبسه اکا یاراشدی] دینلدکده صراحةً البسه اکا یارادی یعنی اویدی وصالح اولدی ویاقشدی دیمك اولوب ضمناً دخی آنك البسه‌یه اویغون اولدیغی اکلاشیلور.

قایق اسکله‌یه یاناشدی

فلان ذات فلان محله ایریشدی

» » » یتشدی

فلان شیٔ فلان شیئه بیتشدی

آنی بوکا دکشدی

جمله‌لریدخی بوقبیلدندر.

وبعضاً اول ایکیدن بری کمافی‌السابق فاعل اولوب دیکری [ایله]اداتیله ربط اولنور نته‌کیم: [مشتری بایع ایله سویلشدی] و[فلان دولت فلان دولتله طوتشدی] و [ضبطیه‌لر طلومباجیلر ایله سوکشوب دوکشدی] و [آله‌جقلولر بورجلی ایله خیلی اوغراشدیلر] و[بورجلی آله‌جقلولر ایله اویوشدی] دینور.

ایکنجی صورت : برفعلده ایکی ودها زیاده فاعللرك علی الاطلاق اشتراکی افاده اولنمقدر نته‌کیم: [قاری‌قوجه چکشدی] و[محله‌اهالیسی چاغرشدی] دینور.

عربجه صورت اولاده [مفاعله] صیغه‌سی قوللانیلور نته‌کیم :

١ ـ ایرادمز مصرفمزه مساویدر

٢ ـ بومطالعه ملکمزه مناسب وموافق دکلدر

٣ ـ انلر بورأیده سکا مشارکت ایتمزلر

٤ ـ فلان دولت بوایشه مداخله ایده‌مز

٥ ـ فلان‌دولت‌فلان‌دولتله‌محاربه‌ایتدی . . . دینور.

اما صورت ثانیه‌ده [تفاعل] صیغه‌سی قوللانیلور نته‌کیم :

١ ـ ایراد ومصارفمز متساویدر.

٢ ـ ایشلر متداخلدر

٣ ـ دول متجاوره ومتعاهده‌نك رأیلری متوافق ومعامله‌لری متناسب اوللیدر . . . . دینور .

٥٩ ـ قاعده : ٤ ترکجه جملهٔ فعلیه‌لرنده اولا فاعل بعده مفعوللر ودها صوکره فعل ایراد اولنور :

١ ـ احمد افندی بنی سور

٢ ـ احمدافندی سکا باقیور

٣ ـ احمدافندی مکتبده درسنه چالشمییور

٤ ـ احمدافندی مکتبده بندن زیاده درسه چالشدی

کبی‌که بونلر بعضاً یکدیکرینه تقدم ایدرلرسه‌ده بوتقدیم وتأخیرمسائلی

علم معانی‌یه عائد اولدیغندن محلنـده ذکر اولنمش اولمقله بوراده تحریر ایدلمدی .

٦٠ — برفقره‌ده برچوق فعل بولنورده جمله‌سنك فاعلی براولور یعنی فاعل مشترك بولنورسه اول فاعلی هرفعل ایچون تکرار ایتمیوب برکره ذکر ایتدکدن صوکره فعللری مفعوللریله برابر ذکر ایدرك عطف ایتمك شیوهٔ لسان اقتضاسـندندر مثلا : [احمد افندی مکتبدن کلدی، احمد افندی ابدست الدی، احمدافندی نمازقیلدی، احمدافندی یمك یدی، احمدافندی درسه باقدی، احمدافندی درسنی بلله‌دی.احمد افندی مکتبه دوندی] دینه‌جك یرده : [احمد افندی، مکتبدن کلدی. ابدست الدی، نماز قیلدی، یمك یدی، درسه باقدی، درسنی بلله‌دی، مکتبه دوندی] دینور.

٦١ — ینه برفقره‌ده برفعلك متعدد فاعللری بولنورسـه اول فاعللر ایچون فعل تکرر ایتمیـوب مفعول وفاعللر عطف طریقیـله صره‌سیله ذکر اولندقدن صوکره فعلك جمع صیغه‌سیله ایرادیدخی شیوهٔ لساندندر مثلا [بوکاغدی هم احمدافندی یازدی هم حسن یازدی، هم حسین یازدی هم علی یازدی] دینه‌جك یرده [بوکاغدی احمدافندی‌ایله حسن حسین علی افندی برلکده یازدیلر] دینور.

٦٢ — جملهٔ فعلیه‌ده رابطه‌لق وظیفه‌سنی کرك مثبت کرك منفیلرده ذوات افعال صـیغه‌لرینك کندیلری ایفا ایدرلر انجق فعل اعانه ایله اولان جملهٔ فعلیـه‌لرك منفی صـورتلرنده جملهٔ اسمیه‌لرده اولدیغی کبی [دکل] کلیر نته‌کیم مثبتده [بن او آدمدن ممنـون ایدم] ومنفیده [بن او آدمدن ممنون دکل ایدم] دینور .

٦٣ — جواب واقع اولان جملهٔ فعلیه‌لرده فاعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فعلك ویاخود فعل ومفعوللرك حذفیله یالکز فاعلك ویاخود فعل وفاعلك حذفیله یالکز مفعولك ایرادی دخی شیوهٔ لساندندر. مثلا : [اوشاق آرقه‌مدن کلیورمی] سؤالنه [اوشاق ارقه‌کزدن کلیور] یاخود [اوشاق ارقه‌کزدن کلییور] دیه‌جك یرده فاعل ومفعولك خذفیله‌یالکز [کلییور] یاخود [کلییور] فعللری ایراد اولندیغی مثللو [کیم کلدی] سؤالنه [فلان‌کلدی] دینه‌جك یرده‌فعلك ترکیله یالکز [فلان] فاعلی ایراد اولنور وکذا [پاشا کیمی ایستیور] دیه‌جك یرده فاعل وفعلك خذفیله یالکز مفعول اولان [سزی] ایراد اولنور.

٦٤ — مصدراسم فاعل اسم مفعول ایله صیغهٔ صله‌لر دخی‌فاعل ومفعول آلیرلرسه‌ده برترکیب مفیدتشکیل ایده‌میوب ناقص قالدقلرندن بونلره جمله تعبیر اولنه‌ماز بناءً علیه بونلرك الدقلری فاعل ومفعوللر کندولرینه برر قید مقامنده واقع اولدقلرندن بشقه برشی دینه‌مز ایسه‌ده ینه توضیح مسئله فوائد عظیمه‌یی موجب اوله‌جغندن آتیده تفصیل اولندیلر.

مصدرلر

٦٥ — مصدرلر هم‌فاعل هم مفعول اولیرلرسه‌ده جمله تشکیل ایده‌میوب ترکیب غیر مفید حالنده اولدقلری حالده جمله‌لره داخل اولورلر وبو صورتده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك قیدلرندن عبارت اولور. مثلا :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق.
٢ ـ فقرایه پاره ویرمك
٣ ـ فقرادن سوز آلمق

دینلدکده بونلر برر ترکیب غیر مفید اولوب (خوشجه . پاره. سوز) کلمه‌لری مصدرلر فاعللری و (فقرا) لفظیده اوچ صورتله مفعوللری اولور انجق معنا تمام اولمدیغندن جمله اوله‌مازلر اما :

١ ـ فقرایی خوشجه طوتمق لازمدر
٢ ـ فقرایه پاره ویرمك ثوابدر
٣ ـ فقرادن سوز آلمق فنادر

صورتلرنده جمله‌یه داخل اولورلر وبو حالده انلرك فاعل ومفعوللری کندیلرینك برر قیدی حکمنده بولنور.

٦٦ ـ مصدرلرك مجهوللریده هرحالده معلوملری کبی ایسه‌ده معلوملری فاعللرینه ومجهوللری مفعوللرینه مضاف اولور وبو مقامده اکثریا مصدر تخفیفی صورتی استعمال اولنور.

١ ـ فلانك دوکشمه‌سی مشهوردر
٢ ـ بو ایشلك بیلنمه‌سی لازمدر

جمله‌لرنده اولدیغی کبی.

اسم فاعل

٦٧ ـ اسم فاعللرده مصدر کبی ایسه‌لرده بونلر طوغریدن طوغری‌یه صفت اولدقلرندن فاعللری کندی موصوفلرندن عبارت اولمقله فاعل ومفعوللرك قید اولملری خصوصی بونلردن دها کوزل

اکلاشیلیر. شویله‌که: [بویازی‌یی‌یازان آدم] دینلدکده یازان اسم‌فاعلنك فاعلی آدم مفعولی یازی اولدیغی کبی یازان صفت اولدیغندن موصوفی ینه آدمدر بناءً علیه اسم‌فاعلك فاعلی دیدیکمز شیٔ آنك قیدندن عبارت اولدیغی دها واضح برصورتله کورلمش اولور. معهذا بوده مصدرلرده اولدیغی کبی بر ترکیب غیر مفید اولدیغندن برجمله‌یه داخل اولمدقجه یعنی [بویازی‌یی یازان آدم ماهر برخطاطدر]صورتنه کیرمدکجه معنایی مفید اولماز .

اسم مفعول

٦٨ — اسم مفعول طبقی اسم فاعل کبی ایسه‌ده اساساً مجهولدن مشتق اولدیغی ومجهوللرده فاعل اولمیوب مفعول‌بهلر نائب فاعل اولدقلری جهتله اسم مفعول‌دخی نائب فاعل‌ایله مفعول الیه وسائره‌یی آلیر . نته‌کیم [محکمه‌ده یازیلان حجت] دینلدکده یازیلان اسم‌مفعولنك نائب فاعلی حجت ومفعول فیهی محکمه اولدیغی کبی یازیلان صفت وحجت موصوف اولمقله اسم مفعولك فاعلی دخی کندیسنك برقیدی اولدیغی اکلاشلیر فقط ترکیب غیر مفید اولدیغندن بودخی اسم فاعلده اولدیغی مثللو ترکیبه کیرمدکجه یعنی [محکمه‌ده یازیلان حجت سزك حقکزده‌در] صورتنه کیرمدکجه معنا تمام اولماز.

صیغهٔ صله

٦٩ — بودخی اسم مفعول کبی اولدیغندن کیفیت :

١ ـ فلانك بکا ویردیکی کتاب وقفدر

٢ ـ فلانك یازمقده اولدیغی کتاب بزمدر

کبی مثاللردن منفهم اوله‌جغنـدن و بورادە فاعل اولان کلمه صـله‌نك موصولی اولدیغندن آنلرکده قید اولدیغی اکلاشیلور.

٧٠ — صیغۀ صله‌ده اوچ مهم حال واردرکه انلردن :

برنجیسی : صیغۀ صله‌نك اکثریا وصـف سببی مقامنـده استعمال ایدلمسیدر.

١ — فلانك سودیکی ذات بودر

٢ — فلانك کوره‌جکی التفات پك چوقدر ... کبی.

ایکنجیسی : صیغۀ صـله مصدر معناسـنه استعمال اولندقده عینیله مصدر معناسنه اولمیوب اول فعلك تحقق وقوعنی بیان ایتمسیدر.

[سودیکی معلومدر . یازه‌جغی مجزومدر]

دینلدکده [سومش اولدیغی معلومدر. یازمش اولدیغی مجزومدر] معنالرینك مستفاد اولمسی کبی .

اوچنجیسی : صیغۀ صله صفت معناسنه اسـتعمال اولندقده بولندیغی جمله‌نك معنای اجمالیسنی بیان ایتمسیدر .

[سودیکمی کوردکمی . یازه‌جغك یازی چوقدر]

کبی‌که [اول کیمسه‌یی کوردکمی که بن انی سورم . و او یازی‌یی که سن یازه‌جقسك چوقدر] معنالرینی اجمال ایلمشلردر .

فصل ثالث

متممات جمله

٧١ — جملۀ اسمیه وفعلیه‌لرده مذکور رابطه‌لرك غیری اوله‌رق

جمله‌نك کلمه‌لرینی ربطه سبب اولان [حال ترکیبی . تمیز . متعلقات فعل] کبی شیلره [متممات جمله] دینورکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

حال ترکیبی

۷۲ — جملهٔ فعلیه‌لر فاعلك حالنی مبین اولوب حال ترکیبی دنیلان صیغه ایله ربط اولنورلر .

احمد سوینه‌رك کلدی . بن اوقویه‌رق ایلرولدم

احمد سوینه‌سوینه کلدی . بن اوقویه‌اوقویه‌ایلرولدم

کبی اولوب لسان عثمانیده عربی صفتلرك آخرلرینه ینوین مفتوحه علاوه‌سیله ینه بوحال ترکیبی معناسی مستفاد اوله‌رق انلرده متممات جمله‌دن اولورلر .

احمد ممنوناً کلدی . محمد سالماً کیتدی . . . کبی

تمیز

۷۳ — جملهٔ اسمیه‌لر اسم و صفتلرك آخرلرینه [به] اداتنك علاوه‌سیله یاپیلان و تمیز دنیلان کلمه ایله ربط اولنورلر عربیده تنوین مفتوحه دخی بویله‌در .

بن‌معلوماتجه‌اکافائقم . اوبندن‌درسجه‌اعلادر

بن علماً اکا فائقم . او بندن سناً بیوکدر . . . کبی

متعلقات فعل

۷٤ — جملهٔ فعلیه‌لری اتمام وکلماتنی ربط ایدن [فاعل‌ومفعوللر] ایله [ادات استعلا . ادات تعلیل . ادات مصاحبت . ادات استعانه .

ادات تشبیه] وسائره‌یه [متعلقات فعل] دینورکه بونلردن فاعل ایله مفعوللر بالاده عریض وعمیق بیان ایدلمش اولدقلرندن تکرارینه حاجت یوقدر . بو ادوات خمسه ایسه زیرده‌کی ادوات مقاله‌سنده اوزون اوزادی‌یه محرر اولدیغندن بوراده یالکز برر مثال ایرادیله اکتفا اولندی .

ادات استعلا ـ اوزریمه کلمه . اوزرینه وارمه

ادات تعلیل ـ کارك ایچون چالیش

ادات مصاحبت ـ فلان فلانله یالی‌یه کیتدی

ادات استعانه ـ اورمانی بالطه ایله کسرلر

ادات تشبیه ـ خواجه‌ك کبی عالم اول . . . کبی

اوچنجی مقاله

ادوات

٧٥ — نادراً باشلی باشلرینه برمعنایه دلالت ایدوب اکثریا سائر برلشمسنه آلت اولەرق انلرك معنالرینه خصوصیت زائده ویرن حروف والفاظه [ادوات] دینور. ترکجەده بعض عربی وفارسی اداتلری دخی مستعمل اولدیغندن انلریده ترکیلر صرەسنده بولنمق و جملەسنك جوهرلری نظر اعتباره النمق اوزره [فرادی . ثنائی . ثلاثی . رباعی] لری تفریق ایدیلەرك قسم قسم وحروفات صرەسیله بروجه آتی تحریر اولندیلر . انجق کرك صرف ترکی کتابمزده کرکسه اشبو نحو کتابنك مسبوق مادەلرنده تذکار اولنوب وظیفەلری تعریف ایدلمش اولانلر یالکز صرەسنده یازیلوب محلنه عطف ایدیلمك وهنوز یازلمامش اولانلر لزومی کبی تعریف اولنمق اوزره آتی‌یه تحریر اولنمشلردر .

فرادی اولان ادوات

٧٦ — جوهری برحرفدن عبارت اولان ادوات [آ . اوُ . به . تا . جه . جی . چه . ده . که . کی . لو - لی . می . نه . و . ها . ی . یا] دن عبارت اون یدی دانه اداتدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر :

٧٧ — آ : بو حروف یا اوله یا آخره داخل اولور .

اوله داخل اولنجه یا براسمك یا برجملهنك اولنه کلیر .
اسمك اولنه کلنجه [ندا] اداتی اولور .
آ برادر سکا سویلیورم .
آ کوکل نه آه ایدوب طورییورسك .
جملهنك اولنه کلنجه [تعجب] اداتی اولور .
آ بوکا نه اولمش
آ بو نیچون بویله اولمش . . . کبی
آخره لاحق اولنجه [استفهام . تمنی . توبیخ] معنالرینی علاوه ایدر .

استفهام { شو ایشی اکلاسهڭ آ
او شیئی آلدڭ آ

تمنی { ویرسهکز آ
آلسهکز آ

توبیخ ـ سنده آدم اولهجقسك آ

کبی اولوب آنجق کلمهسنك آخری حروف املادن ایسه اشبو الفك [یا] تحویلی شیوهٔ لسان اقتضاسندندر . نتهکیم :
اوقوسیدی آ . او بندن اسکیمی آ
دینلمیوب [اوقوسیدی یا . اوبندن اسکیمی یا] دینور .
بعضیکزه آخری حروف املانك غیری اولان کلمهلرده اشبو الفه بدل یا کلور . فقط بوخصوص ذوقه تابعدر . یعنی شیوهٔ لسان هانکیسنی ایجاب ایتدیکنی بیلمك کرکدر . مثلا :

سوزمی دکلدك آ . سکا سویلمشدم آ

سوزمی دکلدك یا . سکا سویلمشدم یا

طرزنده ایکی صورتله‌ده ادا اولنورسه‌ده :

اوقوسه‌کز آ . یازسه‌کز آ . اوقوسه‌ك آ

یرینه [اوقوسه‌کز یا . یازسه‌کز یا . اوقوسه‌ك یا] دینلمز .

٨٧ . اوُ : بو ادات دائماً جمله اولنه داخل اولوب [تعجب وتهدید] بیان ایدر وبرمقدار ممدود تلفظ اولنور :

تعجب ـ او نقدرده کوزل شیٔ

تهدید ـ او آرتق‌چوق‌اولییورسك . . . کبی

٧٩ ــ به : بو ادات اسملرك اولنه داخل و جمله‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ایقاظ] معناسنی ویرر :

١ ـ نه قرداش . به جانم

٢ ـ به دوشونییورسك به . . . کبی

٨٠ ــ تا : بوادات اساساً فارسی اداتی ایسه‌ده ترکجه‌ده دخی استعمال اولنوب فارسیده اولدیغی کبی [انتها] معناسنی ویره‌رك اوله داخل اولور .

تا اوینه کیتدم . تا بصباح اویومدم

کبی‌که [اوینه قدر کیتدم . صباحه قدراویومدم] دیمکدر .

٨١ ــ جه : ترکجه کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [تصغیر ایله تمییز] معنالرینی ویرر‌که تصغیرمسئله‌سی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی وقرقنجی ماده‌لرنده وتمییز معناسیده اشبو نحو کتابنك یتمش اوچنجی ماده‌سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

٨٢ — جی : بو دخی صرف کتابمزك اوتوز بشنجی و یوز التمشنجی ماده‌لرنده بیان اولندیغی وجهله بر ایشله اشتغالی کوستررنسبت اداتیدر .

٨٣ — م : بودخی صرف کتابمزك یوز اللی برنجی ماده‌سنده یازلدیغی وجهله صیغهٔ توقیتیه‌یی حاصل ایدن براداتدر .

٨٤ — ده : کلمه‌لرك آخرینه لاحق اوله‌رق [ظرفیت . جزا . عطف] خصوصاتنده استعمال اولنورکه ظرفیت معناسنی ویرملری بالاده قرق دردنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی. جزالره داخل اولمسی ایسه زیرده‌کی کلام مقاله‌سنده کوروله‌جکی وجهله بر شرطی تعقیب ایدن جمله‌لره داخل اولمسیدر .

او کلیورسه بنده کلیرم
اوکیدرسه بنده کیدرم . . . کبی

عطف معناسنی ویرمسی ایسه [دخی] مخففی اولدیغی محللره مخصوصدرکه بودخی زیرده [دخی] فقره‌سنده کوروله‌جکدر .

٨٥ — که : فارسی اداتی اولدیغی حالده تمامیله ترکجه‌یه کچمش ربط اداتیدر و [تبیین] ایله [تعلیل] معنالرینی ویرر .

تبیین ایچون اولدیغی زمان یاصفتی موصوفنه ویاخود مفعولی فعله ربط ایدر .

١ ـ برچوجق‌که درسنه مداومدر آزوقتده‌فیض آلیر
٢ ـ اکلادم که سن درسه چالشمامشسك . . . کبی

تعليل ايچون اولديغی وقتده ايسه ماقبلنك بعض متفرعاتنی مابعديله ارائه ايدر .

١ ـ يوكسلكه يرك بو يردكلدر
٢ ـ الدائمه كه شاعر سوزی البته يالاندر
مصراعلرنده اولديغی كبی .

٨٦ ـ. كی : نسبتی بيان ايدن وآخر كلمه يه لاحق اولان بر اداتدر .

١ ـ صباحكی ايش كورلدی
٢ ـ بوكونكی ايشكی يارينه براقمه
٣ ـ بنمكی طورسون . . . . كبی

٨٧ ـــ لو لی : اداتلری صرف كتابمزك اوتوز بشنجی ويوز اللنجی و يوز التمش برنجی ماده‌لرنده تعريف اولنمشدر .

٨٨ ـــ می : تركجه استفهام اداتی اولوب فعللره الحاقی خصوصی صرف كتابنك يوز اون سكزنجی ماده‌سندن يوز يكرمی دردنجی ماده‌سنه قدر اولان مواددە تعريف ايدلمش ايدی . بورادە خصوصات سائره‌سی بيان اولنور . شويله‌كه :

بواداة دائما مسئول عنه لاحق اولور . مثلا :

١ ـ بروسه يه‌می كيتديكز
٢ ـ بروسه يه واپورايله‌می كيتديكز

دينلدكده برنجيده كيتديكز ير بروسه‌ميدر وايكنجيده كيتديكی واسطه‌نك واپور اولوب اولمديغی سؤالندن عبارتدر .

انجق سؤال فعلك وقوع وعدم وقوعنه متعلق ایسه اولوقت صرف کتابنده بیان اولندیغی وجهله لاحق اولور [بروسه یه کیتدکمی کبی که کیدوب کیتمدیکی سؤال اولنمشدر.

برده استفهام مقام نفیده ایراد اولنوب [استفهام افکاری] دینورکه بوندهده [می استعمال اولنور نته کیم [یاپه مدك] یرینه [یاپه بیلدکمی] دینور.

٨٩ ن: بو ادات ترکجه ده یالکز اولدیغی حالده کلمۀ استفهامدرکه بوخصوص صرف ترکی کتابمزك التمش دردنجی ماده سنده بیان ایدلمش ایدی. لکن ایکی نه استعمال اولندقده [نفی] اداتی اولورکه بوراده بوندن بحث ایده جکزدر. شویله که بونلر یا رابطه سز ویا رابطه لی ایراد اولنورلر. رابطه سز ایراد اولندقلرنده شو :

نه عیشنده حالت نه نوشنده ذوق
نه یارانی یاران نه بزمنده شوق

بیتنده اولدیغی کبی معنای نفی اکلاشیلوب هیچ بر کلفت کورلمز.

رابطه ایله ایراد اولندقلری وقتده ایسه رابطه نك محلنه ومثبت منفی اولمسنه کوره بعض مرتبه اختلاف اولدیغندن بوراده انلری تدقیق ایده لم شویله که:

رابطه یا یالکز برنجی نه دن صوکره ایراد اولنور یاخود هم برنجی هم ایکنجی نه لردن صوکره ایراد اولنور ویاخود یالکز ایکنجی نه دن صوکره ایراد اولنور.

برنجی صورتده رابطه دائما مثبت اولور واك طبیعی صورت بودر:

١ ــ نه کاغدی وار نه قلمی

٢ { حافوش نه آه ایدر نه افغان
مدهوش نه یول بیلیر نه ارکان }

فقره‌سیله بیتنده واقع [وار. ایدر. بیلیر] رابطه‌لری کبی

ایکنجی صورتده ینه رابطه مثبت اولور فقط برنجی نه‌دن صوکره کلن ایکنجیدن صوکره کلنك یا عینی اولور یا غیری اولور:

نه علمی وار نه ذکاسی وار

کبی عینی اولنجه تکرار دیمك اولدیغندن یکده طبیعی صاییله‌ماز اما

نه اوراده قالدی نه بورایه کلمك ایستدی

کبی غیری اولنجه بالاده مذکور برنجی صورت کبی طبیعی اولور.

اوچنجی صورتده ایکی احتمال واردر یعنی یا عباره یالکز ایکنجی نه‌دن صوکره کلن رابطه ایله منقطع اولور وياخود رابطه‌نك حکمنه کوره مابعدینه متعلق قالیر.

برنجی احتمالده عباره‌ده نفي ترویج ایدر برفاصله بولنمازسه رابطه مثبت واویله برفاصله بولنورسه رابطه منفی اولور.

١ { او ایشه نه بونك نه انك عقلی ایرر
بو سوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه حکم ایدیله‌بیلیر }

٢ { اوایشه نه بونك نه انك ممکن دکل عقلی ایرمز
بوسوزك نه یالان نه کرچك اولدیغنه تحقیق اولنمدقجه حکم ایدیله‌مز.. کبی }

ایکنجی احتمالده رابطه دائما منفی اولور

نه اوقومغه نه یازمغه هوسی اولمدیغندن ....

نه اوراده نه بوراده قدری بیلنمیکی جهتله ...

عباره‌لرنده اولدیغی کبی.

فائده — ایکی نه‌یی شامل اولان برعباره‌ده رابطه ایکیسندنده مقدم کلیرسه نفی ایله کلیر.

وازکچدم ایسته‌مم نه مکتوبکی نه سلامکی

خطابیله شو:

نماله همزبان اولماز نه فردوسی نه خاقانی

مصرعنده اولدیغی کبی.

دیکر فائده — اشبو ایکی نه نك ایکنجیسی بعض کره (نه‌ده) صورتنده [ده] ایله کلور.

بوایش نه انك نه‌ده بونك کاری ...

برده استفهام مقام نفیده استعمال اولنوب [استفهام انکاری] دینورکه بونده‌ده می استعمال اولنور نته‌کیم [یاپه‌مدك] مقامنده [یاپه‌بیلدکمی] دینور.

۹۰ و : اشبو واو حرفی عربی وفارسیده اولدیغی کبی ترکجه‌ده دخی [عطف] اداتی اولوب مفردلری ترکیبلری جمله‌لری بربری اوزرلرینه عطف ایدرسه‌ده برحکمده جمع ایتمز واو عاطفه‌نك عربیده بوجمع ماده‌سی ایکی شیئك برحکمده ویا ایکی حکمك برشیده اشتراکنی افاده ایتمکدن عبارت ایسه‌ده ترکجه بویله دکلدر. بونلر علم معانی کتابمزده مفصلاً بیان اولنه‌جقدر.

[جودت پاشا حضرتلرینك قوللرینه کوره اجتماع واشتراك وارسه‌ده معیت یاخود تقدم وتأخر معنالری مستفاد اولماز. اکر معیت

معناسی افاده اولنمق مراد اولنورسه [برلکده] یاخود [برابر] لفظلرندن بری علاوه اولنور.

فلان وفلان برلکده کلدیلر

فلان وفلان برابر کلدیلر ... کبی

تقدیم وتأخر بیانی ایچون دخی (صکره) یاخود (بعده) علاوه اولنور.

فلان وصکره فلان کلدی

فلان وبعده فلان کلدی ... کبی

اشبو مثاللرده کلمه‌لر عطف ایدلدیکی کبی شو

شوکتك اياغی وصفوتك قولی قیرلدی

جمله‌لرنده ترکیبلر و :

فلان اوقودی وفلان یازدی

کلامنده‌ده جمله‌لر بربرلری اوزرینه عطف ایدلمشلردر.

عطف اولنان شیٔ مفرد اولسون ترکیب اولسون جمله اولسون اکا [معطوف] دینور وبوشیٔ هر نه اوزرینه عطف اولینیور ایسه اکاده [معطوف علیه] دینور بناءعلیه اشبو واوه‌ده [واو عاطفه] تسمیه اولنور.

عربیده واو عاطفه مفتوح اوقوندیغی کبی فارسیده مفتوح مضموم اوقنور وبعضاً قرائتدن ساقط اولورکه لسان عثمانیده‌ده اصول فارسیه اوزره اولان قرائتلر معتبردر یعنی مفتوح ومضموم اوقنور وياخود اوست طرفده‌کی کلمه‌نك اخری مضموم اوقنوب واو قرائتدن ساقط اولور.

اکر مفتوح ویا مضموم اوقنورسه اکا [واو مفصوله] واکر واو اوقونمازسه اکاده [واو موصوله] دینور.

واو مفصوله اخرلری حروف املا اولان کلمه‌لردن صکره کلور.

بکا وسکا. صو واتمك. یالی وکوشك

تجره وقپاغی. صحرا وجبل. شادی وناشادی

کبی که بونلرك مفتوح ویا مضموم اوقونملری شیوۀ لسانه کوره ذوقه منوط ایسه‌ده نثرده دائما مفتوح اوقومق ونظمده ایجاب ایدرسه مضموم اوقومق خصوصنده شوزمانه کوره قاعده اتخاذ ایتمك لازمدر.

واو موصوله قرائت اولنماز وداٸما اوست طرفنده‌کی کلمه‌نك اخری حروف املادن اولمیان احوالده لاحق اولوب اول کلمه‌نك اخری مضموم اوقنور.

عدل واحسان - کبی که بونده واو یوق کبی - عدلُ احسان صورتنده قرائت اولنور.

اخرلری حروف املانك غیری اولان کلمه‌لردن صوکره‌ده بعضاً واو مفصوله کلدیکندن بو حاللرده نه وقت موصوله نه وقت مفصوله کله‌جکنی بیلمك لازمدرکه اوده مادۀ آتیه ایله تماماً معلوم اولور. شویله‌که:

معطوف ومعطوف علیهك ایکیسیده عربی ویا ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولورده معطوف‌علیهك اخرنده حروف علت ویا حروف ما. وهای رسمیه بولنمازسه واو موصوله کلور واکر معطوف ومعطوف علیهدن بری عربی بر ترکی بری فارسی بری ترکی وایکیسیده ترکی کلمه‌لردن عبارت اولورسه واو مفصوله کلور .

برنجی حاله مثال

ایکیسیده عربی — عدل و احسان		واو موصوله
« فارسی — آب و تاب		
بری عربی بری فارسی	امنیت و آسایش اسایش و امنیت	

ایکنجی حاله مثال

بری عربی بری ترکی — درایت و چالیشقانلق	واو مفصوله
بری فارسی بری ترکی — پدر و اوغل	
ایکیسیده ترکی — قاش وکوز	

خلاصه معطوف ایله معطوف‌علیه عربی وفارسی اولوبده معطوف علیهك اخر حرفی حروف املانك غیری ایسه واو موصوله کلوب خصوصات سائره‌ده علی‌العموم واو مفصوله کلور و بو دخی ایجاب حاله کوره مفتوح ویا مضموم اوقنورسه‌ده بالاده دینلدیکی وجهله نثرده مفتوح ونظمده اکثریا مضموم اوقومق لازمدر .

٩١ — ها : اداتی ترکجه‌ده [تنبیه] معناسنی‌ویروب مفرداتك اول واخرلرینه ومرکباتك اخرلرینه کلور .

یازها . چالیش ها

ها کلییور . ها کلدی

یاغمیور کلییور ها ... کبی

٩٢ — ی : اشبو حرف ترکجه‌ده [اضافت . مفعول به] اداتیدرکه

اضافت ایچون اولانی بالاده اون برنجی ماده ده و مفعول به ایچون اولانیده قرق برنجی ماده‌ده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی. بونك نسبت بیان ایدنی ایسه عربی و فارسی یه مخصوص اولدیغندن او لسانلره مخصوص اولان کتابلریمزده یازلمشدر .

٩٣ — یا : اشبو اداتده اوچ احتمال واردر .

برنجیسی — آ مقلوبی اولمقدر که بالاده یتمش یدنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی .

ایکنجیسی — یاخود مخففیدر که بوده یاخود لفظنده زیرده کله‌جکدر.

اوچنجیسی — [تنبیه وتعجب] بیان اتمسیدر .

تنبیه { یا او سوز یالان ایسه
یا دیدیکك شیٔ اولمازسه

تعجب { یا اویله‌می
اوده بوراده‌می یا ... کبی

ثنائی اولان ادوات

٩٤ — لسان عثمانیده مستعمل اولوب جوهری ایکی حرفدن عبارت اولان اداتلر :

[الٔ . اما . آه . اَه . اوه . آی. اَی . ایله . باری. بری. بیله . بك . تك . جق ـ جك . چاق . دخی . در . دك . دن. دها . دیه . زیرا . سز . کبی . کویا . کیم . لك ـ لق . مسی . مق ـ مك . ناشی . واه . وای . هیب . هر . هله . هم . هی .

هیچ . ینه] دن عبارت قرق دانه ادات اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

٩٥ ــ اك : اداتی مبالغه اداتی اولوب صورت استعمالی صرف ترکی کتابمزك قرق ایکنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

٩٦ ــ آه : ادات تحسردر .

آه نه اولسه ده شویله اولسه
آه افندم آه . . . کبی

٩٧ ــ اَه : اداتی باشلی باشنه اوله‌رق [کفایت] معناسنی یعنی یتر دیمك اولدیغی کبی اوله کله‌رك [تنفر] دخی بیان ایدر .

اَه آرتق سنده . . کبی

٩٨ ــ اوه : اداتی موقعنه کوره [تلذذ وتنفر] بیان ایدرك اوله کلور .

تلذذ — اوه نه اعلا طاتلی . اوه نه کوزل صو
تنفر — اوه ارتق اوصاندم . اوه یورلدم ... کبی

٩٩ ــ آی : اداتی دائما اوله کله‌رك [تعجب] بیان ایتدیکی کبی بعضاً مکرر کله‌رك [خوف] معناسنی ویرر .

تعجب — آی نه‌کوزل شیء
خوف — آی آی نه اولیورم ... کبی

١٠٠ ــ اَی : اساساً عربی حرف (ندا)ءی ایسه‌ده فارسی وترکیده‌ده عیناً مستعمل اولوب کلمه ترکیباتك اولنه کلیر .

ای فلان

ای فلانك قومشوسی

ای كوزل كوزلم ... كبی

١٠١ — ایله : اداتی [مصاحبت یعنی مقارنت] و[وساطت] و[تعلیل] اداتیدر كه دائما اره یرده بولنور .

بو ادات غایت مهم اولدیغندن [مجموعهٔ معلم]ده محرر قواعدی اجمالاً آتی‌یه نقل ایلدك شویله كه : [ایكی شیئی بری برینه مقارن كوسترسه] ادات مقارنت اولور .

« امعان ایله قیل نظر بو بزمه »

مصرعنده اولدیغی كبی .

بر شیئه دیكر شیئی واسطه كوسترر ایسه ادات وساطت اولور .

« غائبده‌كی جغر ایله بولنماز »

مصرعنده اولدیغی كبی

بر شیئی دیكر شیئه سبب كوسترر ایسه ادات تعلیل اولور .

« بی‌تابیٔ فراق ایله آه ایتمز اولدی دل »

مصرعنده اولدیغی كبی .

بعضاً تخفیف اولنه‌رق [له] صورتنه قونور .

بو تخفیفك موقع اجراسی بیلنمك ایچون [ایله]نك لاحق اوله‌جغی كلماتك اواخرینه دقت ایدلمك لازم كلیر .

كلمه (ی)دن ماعدا حروف املانك بریله ختام بولییور ایسه (ایله) تخفیف اولنماز .

بویا ایله . صو ایله . تجربه ایله . صفا ایله
عدو ایله . نغمه ایله . آشنا ایله . آرزو ایله
بیگانه ایله .

صورتلرنده یازیلیر .

کلمه‌نك اخرنده حرف املادن (ی) بولنورسه ایکی احتمال وار .

برنجیسی : بویا حرفی اضافت یاسی ایسه تخفیفی مناسبدر .

احمدك قلمی ایله ـ یرینه ـ احمدك قلمیله
احمدك حقه‌سی ایله ـ « ـ احمدك حقه‌سیله

دیمك موافقدر .

ایکنجیسی : اخرده‌کی یا اضافت یاسنك غیری ایسه بلا تخفیف (ایله) یازمق لازمدر .

افندیله ـ یرینه ـ افندی ایله
سامیله ـ « ـ سامی ایله

دیمك دها موافقدر .

بو افاده‌دن اکلاشیله‌جغی اوزره مثلا [پدریله] دینلدیکی وقت [پدر ایله] نك مخففی اولەماز بلکه [پدری ایله] دن مخفف اولور [پدر ایله] نك مخففی ایسه [پدرله] اولور بونلرده ایسه بیوك بر فرق واهمیت اولدیغندن زیاده‌سیله دقت لازمدر .

ایله اداتی [یله] شکلنده‌ده تخفیف اولنه‌بیلیر . فقط بوصورت انك حرکهٔ اخیره‌سی فتحه اولان برکلمه تعقیب ایتمسنه متوقف اولدیغی کبی استعمالیده نظمه مخصوصدر .

ایکی ساکن ایله بیتن کلماتده تخفیف جائز اولماز

بورج ایله قهر ایله درد ایله

دینور .

برساکن ایله بیتن کلماتده ایله ویاله ایرادی جائزدر

اورنك ایله و اورنکله

غیرت ایله و غیرتله

ستایش ایله و ستایشله . . . دینور .

ادات مقارنت اولنجه تأکید ایچون بعضاً [برابر] لفظ فارسیسی علاوه اولنور

برادر ایله برابر کیدییورز . . . کبی

[له] ادات مقارن یاخود وساطت یاخود تعلیل ایچون اولەرق بعضاً ترکی مصدرلره لاحق اولور و مقارنت ایچون اولنجه برابر لفظیده علاوه ایدیلور

ذکی اولمقله برابر چالیشقان دکل ایدی . . . کبی

ادات وساطت اولنجه برابرك الحاقی جائز اولماز

خرافات دیکلەمکله برابر وقت کچیرنلره آجینیر

دیمك جائز اولمیوب بوبابده :

خرفات دیکلەمکله وقت کچیرنلره آجینیر

دینور .

١٠٢ — بارى : (هیچ اولمازسه) معناسنده ادات اکتفادر

اوایش اولمدی باری بوکا مساعده بیورك . . . کبی .

١٠٣ — بَری : اداتی صرف ترکی کتابمزك یوزاللنجی مادەسنده

بیان اولندیغی وجهله بدایت بیان ایدر (دوندن بری سوقاعه چیقمدم) کبی.

١٠٤ — **بیلە** : ادات اولمق اعتباریله [عطف تنبیهی] اداتی اولوب معطوفی بشقه‌جه نظر دقته عرض ایدر (بویله شیلری ایشتمك دکل کوزی بیله کورمامشدر) کبی.

عباره‌سنده اولدیغی کبی اولوب بو اداتك معیت معناسنده استعمالی مهجوردر.

١٠٥ — **بك** : ادات اولمق اعتباریله [تفریط] اداتیدر صرف ترکینك قرق برنجی ماده‌سنده بیان اولندیغی وجهله صفتلره داخل اولدقدن بشقه فعللره دخی داخل اولوب عینی معنایی ویرر

بك سورم بك سوندم
بك قیزدم بك طارلدم . . . کبی.

١٠٦ — **تك** : ادات اولمق اعتباریله [تمنیٔ التزامی] اداتیدر برخصوصك بالالتزام تمنی اولندیغنی کوسترر

تك اوقوده سکا یوق یوق ... کبی.

١٠٧ — **جق - جك** : اداتلری جیملرك کسریله [ادات تصغیر] اولوب صرف ترکی کتابنك یکرمی آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدیلر، جیملرك فتحیله‌ده استقبال اداتی اولوب بوده ینه مذکور کتابك یوز یکرمنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی. تکراره حاجت یوقدر.

١٠٨ — **جاق** : ترکجه ادات انتها اولوب لسان جدید ادبدن مهجور اولدیغندن تفصیل ایدلمدی.

١٠٩ — **دخی** : اداتی [عطف وتشریك] بیان ایدر. یعنی بینلرنده اشتراك اولمیان شیلری جمع ایدرسه [عطف] اداتی اولور

« بریسی فوق‌العاده ذکی اولدیغی کبی دیکری دخی پك زیاده غنی ایدی» عباره‌سنده اولدیغی کبی .

وبینلرنده اشتراك اولان شیلری جمع ایدرسه [تشریك] اداتی اولور

«کیدنلری تعزیه ایله اوغراشانلر دخی بو عالمدن کیتمیه‌جکلرمی » عباره‌سنده اولدیغی کبی.

دخی بعضاً تخفیف اولنه‌رق [ده] صورتنه قونور بوحالده ادات ظرفیت اولان [ده] دن فرق اولنمسی ایچون دائما منفصل یازلمق لازمدر فقط بومنفصل اولمق کیفیتی حروف انفصالدن صوکره طبیعی اولدیغندن اولوقت ادات ظرفی دخی مخففمی دفعةً فرق اولنه‌میوب قرینه‌ایله بیلنور. مثلا : [خانده] کبی متصل یازیلنجه ظرفیتمی یوقسه مخففمی بیلنه‌مز بناءعلیه ظرفیتی بویله متصل ودخی مخفف اولان شو[خان‌ده] صورتنده متصل یازملیدر اما [اوده] کلمه‌سنده هرحالده منفصل اولدیغندن بوکبی یرلرده قرینه ایله فرق اولنور .

١١٠ — در : اداتی [ادات خبر] اولوب بالاده‌کی یکرمی طقوزنجی ماده‌ده بیلدیرلمش ایدی تکراره حاجت یوقدر.

١١١ — دك : ادات اولمق اعتباریله [انتها] بیان ایدر دائما اخره لاحق اولور

فلانك اوینه دك کیتدم

کبی‌که (اوینه قدر کیتدم) دیمکدر بو ادات صرف ترکیده دخی فعللرده کورولمشدی .

۱۱۲ — **دن**: اداتی قرق آلتنجی وقرق یدنجی ماده‌لرده بیان اولنمشدی .

۱۱۳ — **دها**: اداتی [تفصیل. توقیت. استرازه. تزیید] ایچون اولوب تفصیل ایچون اولمسی صرف ترکیده قرق ایکنجی ماده‌ده بیان ایدلمشدی انجق دقت اولنه‌جق برماده واردرکه اوده عربی وفارسینك اسم تفصیللری اولنه کتورلمیوب اول اسم تفضیللرك حالیله استعمالیدر مثلا [الزم. الیق] و[بهتر] اسم تفضیللرینه دها کتوروب [دها الزم. دها الیق. دها بهتر] دینلمز انجق مقایسه صفات تفضیله بیننده جریان ایده‌جکسه اولوقت کلور مثلا [او اعلی اما بو اندن‌ده اعلی] مقامنـده [او اعلی اما بودها اعلی] دینور.

دها نك دیکر خصوصاتی ایچون [مجموعهٔ معلم] فقرهٔ آتیه اجمالاً نقل اولندی. شویله که:

[دها: ادات توقیت اولور. بوحالده جمله‌لرده بولنه‌رق یرینه کوره (هنوز. حالا. الآن) تعبیرلرینه معادل طوتیله‌بیلور.

[دها کلدی. دها بالله‌ممش. دها دوشونه‌جك. دها اکلامییور. دها کلیه‌جکمی. دها سویلییورمی] کبی .

ادات توقیت اولان [دهـا] نك بعض جمل فعلیه‌ده بولنمسی فعل ایله بینلرنده فاصله بولنمسنه متوقفدر. ازجمله عباره‌ده ماضیٔ شهودی ویاماضیٔ نقلینك مثبتی بولندیغی حالده ادات توقیت اولمق اوزره کتیریله‌جك دها نك فعله اتصالی ممتنعدر . مثلا : [هنوز کلدی] مألنی افاده ایچون [دها کلدی] و[هنوز کیتمش] یرنده [دها کیتمش] دینله‌مز فقط [دها

شمدی کلدی . دها شمدی کیتمش] دینور چونکه بونلرده دها ایله فعللرك بینلری برکلمه‌ایله فصل اولنور .

ادات توقیت اولان دهانك (هنوز . حالا . الان) تعبیرلرینه معادل طوتیله بیلمسنی (یرینه کوره) قیدیله تقیید ایدیشمز هر یرده بونلرله تفسیر اولنه‌میه‌جغی بیان ایتمك ایچوندر . چونکه (دها شمدی کلدی)ده کبی دهایه بدل‌هنوز کتیریله‌رك (هنوز شمدی‌کلدی) دینلسه هنوز شمدی ایکیسیده بر اولدیغندن بونلردن بری لزومسز کورینور حالبوکه موقعنده ایراد ایدیلان (دها شمدی کلدی)ده فضله ولزومسز برشیٔ یوقدر .

دهانك ادات‌استزاده اولمسی طلب وتحدی مواصعنه مخصوصدر .

دها وارمی . دها ایسترز . دها کتیرکز

دها نصل یازیلیر . دها نه یاپه‌لم . دها نه اولور ... کبی

ادات تزیید اولمسیده زیاده‌لك بیان ایتمسیدر .

دها وار .

اوچ بش دها ، سکز ایدر ... کبی

۱۱٤ — دیه : اداتی اسکیدن [دیو . دییو] صورتنده یازیلیرمش .شمدی بویله ها ایله مستعملدر ادات اولمق اعتباریله ایچنده بولندیغی عباره‌نك بر قولی متضمن اولدیغنی کوسترر .

بکا اکرام اولنور دیه کلدم

فرنکستاندن کلدم دیه قورولییور

جمله‌لرنده اولدیغی کبی .

١١٥ — زیرا : [تعلیل] اداتی اولوب بر حکمك علتنی بیان ایچون سوق اولنان جمله‌لره داخل اولور هیچ بر وقتده سوز باشنده بولنه‌ماز.

چالشمقدن کری طورمالی زیرا ترقی چالشمغله اولور

کلامنده اولدیغی کبی .

١١٦ — سِزْ : ادات [نفی]در اسملره لاحق اولنجه انلری صفت یاپار . عقلسز . پاره‌سز

کبی [عقلی پاره‌سی اولمیان] دیمکدر .

وبعضاً اخرینه بر نون ساکنه کلوب زا دخی مکسور اوقنور .

آکسزین .. صورمقسزین ... کبی

اما صفتلره لاحق اولماز صفتلرك نفیی [دکل] لفظیله اولور .

دلی دکل . عاقل دکل ... کبی

١١٧ — کبی : ترکجه‌نك اك مهم ادات تشبیهیدر .

تشبیه بر شیئی دیکر بر شیئه بکزتمکدر که بونلردن هانکیسی دیکره بکزه‌دیلیور ایسه اکا [مشبه] وبکزه‌دیلن اول دیکره [مشبه به] وبکزتمکه سبب اولان شیئه‌ده [وجه شبه] وتشبیهی بیان ایدن اداته‌ده [ادات تشبیه] دینور . مثلا :

فلانك دیشلری اینجو کبی بیاضدر

دینلدکده (کبی) ادات تشبیه و(اینجو) مشبه به و(دیشلر) مشبهدر و(بیاضلق) کیفیده وجه شبهدر .

ایشته شو حاله کوره ادات تشبیه اولان کبی دائما مشبه بهه لاحق اولور .

فلان بلبل کبی اوتیور

« حیوان » قوشییور کبی

(کبی) بعضاً صیغهٔ صله‌یه لاحق اوله‌رق (در حال) معناسنی افاده ایدر (ادات مبادرت) اولور.

او کلدیکی کبی بن کیتدم

دینلدکده (او کلدیکی وقت بن درحال کیتدم) معناسنی مستفاد اولور. [کبی] بعضاً مقام تعریضده ایراد اولنه‌بیلور وبو حالده بر صیغهٔ نقلیه‌یی تعقیب ایدر.

هرکس اغزینه باقییورمش کبی سویلنوب طوریبور

جمله‌سنده اولدیغی کبی.

١١٨ — **کوبا**: فارسیدن بوزمه بر ادات اولوب [کبی] مثللو استعمال اولنور.

١١٩ — **کیم**: ادات اولمق اعتباریله بالاده‌کی سکسان بشنجی ماده‌ده مذکور [که] اداتی کبیدر.

١٢٠ — **لو - لك**: اداتلری صرف ترکی کتابمزك اوتوز بشنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

١٢١ — **مى**: اداتی دخی صرف ترکی کتابنك اوتوز بشنجی ماده‌سنده کچمش ایدی.

١٢٢ **مه - مك**: اداتلرینك ادات مصدر اولدقلری وصورت وحاللری صرف ترکی کتابمزك یتمش برنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

١٢٣ — **ناشی**: [سببیت] اداتی اولوب [بوندن ناشی بویله اولدی] دینلور ایدیسه‌ده حالا مهجور اولانلردر.

١٢٤ ــ واه : ادات تأسف اولوب مکرر دخی قوللانیلور.

واه باشمه کلنلر

واه واه ... کبی

١٢٥ ــ وای: واه کبی تأسفده استعمال اولندیغی مثللو تعجب دخی بیان ایدر.

تأسف ـ وای حالنه

تعجب ـ وای نه کوزل ... کبی

١٢٦ ــ هپ : مفرد وجمعلره داخل اولور [تعمیم] اداتیدر.

مفرده ـ ایشم هپ فنا کیدییور

جمعه ـ بوفنالق هپ انلردن چیقار... کبی

اشبو ادات [جمله. کافه . عموم . جمیع] معنالرینی متضمن اوله‌رق بعضاً مضاف اولور فقط شاذ اوله‌رق یای اضافت سین‌ایله [سی]کلور. (انسانلرك هپسی عالم‌اوله‌ماز) کبی اولوب (طوپ) لفظی مضاف حالنده هپ یرینی طوتار.

انلرك طوپی بش پاره ایتمز

کبی‌که بوراده (طوپی) لفظی (هپسی) مقامنده‌در.

١٢٧ ــ هر : اداتی هپ کبی تعمیم اداتی‌ایسه‌ده یالکز مفرده داخل اولوب جمعلره داخل اولماز.

هریرده . هرزمان . هر طرفده

دینور لکن [هریرلرده . هر زمانلرده . هر طرفلرده] دینلمز و هپ کبی مضاف دخی اولماز.

۱۲۸ ـ هله: اداتی [استثنا. تهدید. تنبیه. ظفر. خصوصیت] معنالرینی ویرر وجمله‌لرك اولنه داخل اولور بر اداتدر.

استثنا - هله سن قارشمه‌ده باق نه اولور.
تهدید - هله سویله هله سویله
تنبیه - هله شو ایشه باقك
ظفر - هله دیدیکم اولدی
خصوصیت - فلان یرك صویی هله هواسی پك خوش.. کبی

۱۲۹ ـ هم: فارسیدن آلنمش [عطف] اداتیدرکه ایکی شیئی برحکمده ویا ایکی حکمی برشیده جمع ایدر ومکرر اوله‌رق استعمال اولنور بعضاً ایکنجیسنه [دخی] مخففی اولان [ده] علاوه اولنور.

هم او سویلیور هم بو
هم سویلیور هم کولیور
هم بکا اولدی همده سکا

کبی که اشبو هم یالکز ایراد اولنورسه [تنبیه]معناسنی مفید اولور.

نه سویلملی نه ایشتملی هم بویله مناسبتسز شیلری
نیچون اعظام ایتملی . . . . . کبی

۱۳۰ ـ هی: بالاده محرر [ای] مقامنده‌در لکن اونك قدر نازك اولمدیغندن هریرده استعمال اولنه‌ماز فقط تحسر ایچون [هی کیدی زمانلر هی] کبی یرلرده قوللانیلور.

۱۳۱ ـ هیچ: ادات اولمق اعتباریله [تأکید نفی. تأکید نهی] اداتیدر.

هیچ بیلمیور . هیچ بری کلمدی
هیچ برینی یازمه . هیچ برسوز یازمه .. کبی

استفهام انکاریلرده دخی نفی حکمندهدر (بنم کبی برخستهیه هیچ تصادف ایتدیکزمی) کبی .

انجق انکاری اولمدیغی حالده جملهٔ استفهامیهلره داخل اولنجه ادات [تقلیل] اولور .

هیچ او ذاتی کوردیککز وارمی .. کبی

۱۳۲ — **ینه** : ترکجهده [تکرار] معناسنی ویرر وعطف ایدر بر اداتدر .

ینه کلدکمی ؟
کلدی ینه کیتدی .. کبی

۱۳۳ — **کوره** : ادات اولمق اعتباریله [نسبت ومطابقت] بیان ایدر .

بکا کوره هوا خوش
البسهم وجودمه کورهدر .. کبی

ثلاثی اولان ادوات

۱۳٤ — جوهری اوچ حرفدن عبارت اولان ادوات [اگر . اَمّا . اِلّا ایچون . اوزره . ایشته . ایکن . ایمدی . بتون . برله . بشقه . بلکه . بهی . جکنز-جغز . چونکه . حتیّ . دکل . دکین . سزین . شاید . صانکه . غیری . فرضا . فقط . قدر . کاشکی . لکن . ماعدا . مثلا . مکر .

هانیا. هایدی. هان. همده یاخود. یعنی. یوقسه ـ یوخسه] دن عبارت اوتوز یدی عدد اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر:

۱۳۵ ـ اکر: دائما بر صیغهٔ شرطیه وجملهٔ شرطیه‌دن اول کلوب شرط معناسنی حاضرلار برادات اولدیغندن [یزات شرط] اداتیدر بو شرطلردن صوکره کلمی لسان عثمانیده مسبوق ایسه‌ده لطیف اولمدیغندن ترکی لازمدر برده یالکز [کر] صورتنده کورولمش اولان استعمال ارتق بوندن بویله ترك اولنملیدر والحاصل

ادم دکلم سن‌ده اکر ادم اولورسه‌ك

مصرعنده اولدیغی کبی قوللانیلوب

اولسیدی قلمك چاك کریبانی اکر

دیر ایدم قالمدی عالمده نشان شکوا

بیتنده اولدیغی کبی شرطك بیانندن صوکره و

کر بو عهدنده وفا ایلرسه جانان ایشته بن

مصرعنده اولدیغی مثللو [کر] صورتنده قوللانلملیدر.

۱۳۶ ـ اما: اداتی عربیدن مأخوذ اولوب [تفضیل. استدراك. استغراب. استحسان] معنالرینی مفید اولور.

تفصل ـ ... اما صبینك بالغك قبلنده حاصل اولان

بو محبت ندر ویا نیچوندر دینیلیرسه بوکا

جواب ویرمك مشکلدر .

استدراك ـ نفاق ایتمشلر اما معنوی همت بیورمشلر .

استغراب ـ اما یاپدك ها .

استحسان ـ اما نه اعلا نه خوش کبی

١٣٧ — اِلّا : عربیده اولدیغی بزده ده [استثنا] اداتیدر .

بنی سندن کیمسه آییره‌ماز الا اجل کبی

برده اولنه بر واو کتیرلدکده [شرط منفی] اداتی اولور .

بن‌ده بوندن حصه ایسترم والا یاردم ایتمم

کبی‌که بوراده [والا] سوزی [حصه آلماز ایسه‌م] مقامنده بولنور.

فائده — [زیرا . اما . الا] اداتلرندن و مقام تعریفده مستعمل [کویا]دن وزیرده بیان اولنه‌جق [شاید]دن واستغراب ایله مفاجئه بیان ایتدیکی یرلرده[مکر]دن‌و[اکرچه] صوکره[که]و[کیم] کتیرمك‌زائددر.

١٣٨ — ایچون : اداتی (تعلیل) و(نسبت یاخود تخصیص) اداتیدر فقط بو ایکی‌جهت معنادن مستفاد اولور مثلا : (سنك ایچون بوراده قالمق اوله‌ماز) عباره‌سنده (سنك ایچون) دن (سندن‌طولایی) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) تعلیل‌اداتی اولور و اکر (سکا کوره) معناسی قصد اولنورسه (ایچون) نسبت ویا تخفیف اداتی اولور که بو حالده :

یار ایچون اغیاره منت ایتدیکم عیب ایلمه

باغبان برکل‌ایچون بیك‌خاره خدمتکاراولور

بیتنده اولان ایچونلر تعلیل اداتی و :

انسان ایچون اك بیوك بختیاراق کندینی بختیار ظن ایتمکدر

کلامنده‌کی ایچون نسبت اداتیدر .

ایچون کلمه‌سنك همزه‌سی کلمهٔ استفهام اولان (نه)دن صوکره کلنجه اسقاط اولنوب نه نك دخی هاسی حذف ایدیله‌رك (نه ایچون)

دیه‌جك یرده (ایچون) دینور وكذا مذكور همزه اخری یا اولان كلماته الحاقنده‌ده حذف اولنوب متصل یازیلور یعنی (اولدیغی ایچون) یرینه (اولدیغیچون) دینور .

فقط اخرنده یانك غیری حروف املا بولنان كلمه‌لره لاحق اولان ایچونلردن همزه‌نك اسقاطی قطعیاً جائز دكلدر اما اخرنده بونلرك غیری حرف بولنان كلمه‌لره لاحق اولنجه شعرده وخصوصاً اضافت حالنده ینه اسقاط اولنوب متصل یازیلور :

آیاغك كسمه باشكچون بزم محنت سرالردن

مصرعنده اولدیغی كبی .

برده لسانمزك شیوه‌سی اقتضاسنجه (بو . شو . او) اسم اشارتلریله (بن . سن . او . بز . سز) ضمائر شخصیه‌سنه طوغریدن طوغری‌یه ایچون التحاق ایده‌میوب بونلرك مضاف الیه حاللرینه كلور یعنی :

(بو ایچون . شو ایچون . او ایچون . بن ایچون . سن ایچون . او ایچون . بز ایچون . سز ایچون) دینلمیوب دائما

(بونك ایچون . شونك ایچون . انك ایچون . بنم ایچون . سنك ایچون . انك ایچون . بزم ایچون . سزك ایچون) دینور.

فقط اسم اشارتلرك جمعلریله ضمائر شخصیه‌نك جمع متكلمنه و (بزلر . سزلر) كبی جمع الجمع اولانلره طوغریدن طوغری‌یه لاحق اولوب (بونلر ایچون . شونلر ایچون . انلر ایچون . بزلر ایچون . انلر ایچون) دینور .

برده (بویله . شویله) اسم اشارتلرینه‌ده طوغریدن طوغری

داخل اولەمیوب بونلرك مضاف حاللرینە لاحق اولمق دە شیوۀ لسانمزدندر .

(اویله ایچون و اویلەسی‌ایچون یاخود اویلەسیچون) دینور فقط (بویله ایچون. شویله ایچون) دینلمیوب (بویلەسیچون. شویلەسیچون) دینور .

١٣٩ — *اوزره* : اساساً ادات (استعلا)درکه بر شیئك اوزری دیمکدر .

استراحت اوزره بولنیورلر ... کبی

اشبو ادات ضمائر اضافیه و نسبیه اولور فقط ضمیرلردن اول برده یاکلور وضمائر اضافیەدە هاسی حذف اولنور.

اوزریمه اوزریکه اوزرینه
اوزریمزه اوزریکزه اوزرلرینه

اوزرەیم اوزرەسك اوزرەدر
اوزرەیز اوزرەسکز اوزرەدرلر ... کبی

(اوزره) اداتی مصدرلره لاحق‌اولنجه شرط معناسنی وبعضاً زمان استقبالی زمان حاله تقریب معناسنی ویرر نته‌کیم (دفتر طوتمق اوزره) دینلدکده (دفتر طوتمق شرطیله) دیمك اولدیغی کبی «کیتمك اوزرەیم» دخی (همان شمدی کیدەجکم) دیمکدر .

١٤٠ — *ایشته* : عادتا اسم اشارت کبی برشی‌ئی ارائه خصوصنده یعنی (فلان شیٔ نرەدە) سؤالنه (ایشته بورادە) دیمك کبی مستعمل اولدیغی مثللو اساساً ادات (تنبیه)در .

تنبیه — ایشته سوز بویله اولور

اشارت — ایشته میدان هنر کیتمیه‌لم شیرازه

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱٤۱ — **ایکن** : ادات (حالیت) اولوب جمله‌لره و (فعل ماضی نقلی ومضارع و استقبال وحال) صیغه‌لریله صفتلره لاحق اولوب حال معناسنی ویرر .

جمله‌ده — قاچمق اوزره ایکن طوتلدم

ماضیٔ نقلی — یازمش ایکن بوزدی

مضارع — یازار « «

استقبال — یازه‌جق « «

حال — یازییور « « کبی

اشبو اداتک همزه لاحق اولدیغی کلمه‌نك اخرنده حروف املا بولندقده دائما ابقا اولنور اما حالات سائره‌ده حصوصاً اخرنده (ر . ش) اولان کلمه‌لره التحاقنده حذفی جائز اولور .

سور ایکن — یرینه — سورکن

سومش ایکن — « — سومشکن

سوییور ایکن — « — سوییورکن دینور

کذلك صفتلره التحاقنده دخی بویله در .

برابر ایکن — یرینه — برابرکن دینور .

۱٤۲ — **ایمدی** : ادات (تفصیل) اولوب برکلام مجملی تفصیل ایچون کان جمله‌نك اولنه داخل اوله‌رق بو جمله‌نك ماقبلنی تفصیل

ایده‌جکنی اشعار ایلر فقط ادبیات جدیده‌مزدن وداع اوزره بولنان کلمه‌لردن اولدیغندن تفصیل ایدلمدی .

١٤٣ -- بتون : (تعمیم) اداتیدر .

بتون کون چالیشدم . بتون ایشلری یاپدم
بتون عالم بکا آفرین دیدی کبی

اشبو ادات بعضاً تأکید ایچون مکرر کلور ویاخود صفتلرده اولدیغی کبی کلمهٔ تأکیدله ادا اولنور .

بتون بتون بوزولدق
بوش بتون فنالاشدق کبی

١٤٤ — برله : اداتی وقتیله ایله مقامنده استعمال اولنورمش شمدی مهجوردر .

١٤٥ -- بشقه : اداتی (استثنا و حصر) بیان ایدن (غیری) معناسنی افاده ایدر .

بونی بشقه‌سنه سویله‌مم
او بشقه بو بشقه کبی

١٤٦ — بلکه : اداتی (بل) لفظ عربیسیله (که) اداتندن مرکب اولوب [احتمال . انتقال . ازدیاد] بیان ایدر بر اداتدر .

اکر بلکه یرینه احتمالکه تعبیرینی قویمق ممکن ایسه او صورتده احتمال اداتی اولور .

اولدقجه چالیشییور بلکه موفق اولور
کبی که بوراده (احتمالکه) دخی دینه‌بیلور .

لکن فعل احتمالی‌یی حاوی اولان جمله‌لره بلکه قومق زائددر یعنی
شمدی کلمش اولمالی

یرینه

بلکه شمدی کلمش اولمالی

دینلسه بلکه زائد اوله‌جغندن بویله یرلرده ایراد اولنماز .

اکر (بلکه) سوزی برحکمدن دیکر حکمه منتقل کوسترسه ادات انتقال اولنور .

(مملکتمزده منحصراً قلمیله کچنمکده اولان ارباب سعي
بدخواهانه استحقار ایتملی ، بلکه بزجه اوته‌دنبری
نارفته اولان بو شرفلی چیغری‌اچمغه موفق اولدقلریچون
دل اکاهانه افتخار ایتملی)

فقره‌سنده اولدیغی کبی.

واکر حکماً مزداد اولان بر جمله‌نك اوزرنده بولنورسه ادات ازدیاد اولور .

کنعان دینلمکه شایاندر بلکه اندن ده دلبردر کبی

۱٤۷ — بهی : اداتی (ایقاظ وتهدیدله قاریشق تحقیر) اداتیدر.

بهی آدم ایشك یوقمی ؟

ییقیل شوندن بهی احمق

جمل موزونه‌سنده اولدیغی کبی .

۱٤۸ — مکز ـ مغز : اداتلری صرف ترکی کتابمزك یکرمی التنجی ماده‌سنده تعریف ایدلمشلر ایدی .

۱٤٩ — چونکه : اداتی فارسیدن مأخوذ اولوب زیرا کبی ادات تعلیلدر .

قرداش کبی سویشیرز چونکه بر وطن اولادی‌یز کبی

بعضاً (مادامکه) مقامنده کلوب ادات (توقیت) اولور و بو حالده دائما سوز باشنده بولنور .

چونکه ترقی ایتمك ایستیورسکز نیچون چالیشمیورسکز

کبی‌که بوراده واقع چونکه (مادامکه) دیمکدر .

فائده — زیرا ایله چونکه استفهام افکاری‌یی متعاقب کتیریله‌مدکاری کبی مقام تعلیلده ایراد اولنان استفهام انکاریلرده ده بولنماز . مثلا : (امیدسز آدمی اولور) حکمنی تعلیل ایچون (انسان امید ایله یاشار) دینلوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا انسان امیدایله یاشار) دینلمز وکذا (بوراسنی اعترافه مجبور اوله‌جقدر) حکمنی تعلیل ایچون (حقیقتی کیم انکار ایده بیلیر) دینوب (چونکه ـ یاخود ـ زیرا حقیقتی کیم انکار ایده‌بیلیر) دینلمز .

۱٥۰ — حتی : عربینك ادات انتهاسی اولوب بزده هم انتها هم بیان اداتیدر .

انتها ـ هر طرفی کزدم حتی اوکزه کلدم ینه بوله‌مدم

بیان ـ اداتی بویله سویلدی حتی فلانده ایشتدی.. کبی

۱٥۱ — دکل : اداتی بالاده‌کی یکرمی طقوزنجی ماده‌ ایله دها بر ایکی یرده بیان ایدلمش ایدی.

۱٥۲ — دکین : بالاده‌کی یوز اون برنجی مادده مذکور (دك) کبی ادات انتهادر فقط ادبیات جدیده‌دن وداع ایلمشدر.

١٥٣ — **سزین**: بالاده مذکور یوز اون اتنجی ماده‌ده بیـان ایدلمش ایدی.

١٥٤ — **شاید**: ادات اولمق اعتبـاریله [احتمال] معناسی افاده واکثریا احتمال بعیده دال اولدیغی کبی ینه ادات احتمال اولان [باشکه]‌نك کیره‌مدیکی جمل شرطیه‌یه داخل اولور اکرم بکك:

سیر ایت بونی کورمدکسه شاید
محزونلق ایچنـده شـاید بریر

بیتنده اولدیغی کبی.

١٥٥ — **صانکه**: [ادات تشبیهدر] معلم فیضینك:

هر طرفده نقوش کونا کون
صانکه اولمش جهان پرطاوس

بیتنده اولدیغی کبی

اشبو صانکه اداتی (که) سز اوله‌رق (صان) صورتنده ادا اولنماز کرچه بعض اسکی اثرلرده وار ایسه‌ده مقبول دکلدر.

١٥٦ — غیری ـ اداتی بالاده مذکور یعنی یوز قرق بشنجی ماده‌ده محرر بشقه اداتی کبی اولدیغندن تفصیل ایدلمدی.

١٥٧ — فرضا ـ عربیـده [بالفرض] کبی برشیئی فرضیـاتله ومثالله ایضاح ایچون اولان فقره‌نك اولنه کلور [تمثیل] اداتیدرکه کتب فنیه وفقهیه‌ده زیاده‌سیله مستعملدر.

١٥٨ — **فقط**: عربی اولوب فا ایله فط دن مرکبدر لسانمزده [حصر و شرط واستدراك] اداتی اوله‌رق مستعملدر.

حصر - اویله اولماز فقط بویله اولور

استدراك - . . . پارلاق پارلاق تصورلر فقط اویله شاعرانه خیاللری بویله جدی شیلره قارشدیررسه‌ق...

شرط - کیت فقط چابق کل ... کبی

۱۵۹ — **قدر**: بالاده‌کی [دك. دکین] کبی انتها اداتیدر.

مجازه قدر کیده‌جکم

کبی‌که لسانمزده مستعمل ادات انتهالرك الك زیاده مقبولی وکثرتله استعمال ایدیلنی بو اداتدر.

بعضاً مقدار معناسنی دخی کوستردکده ینه ادات صاییلور.

قولك مولاسنه تقربی وداوی قدر اولور.

فقره‌سنده اولدیغی کبی.

۱۶۰ — **کاشکی**: فارسیدن مأخوذ اولوب دائما [کاسه کیتسه اولیدی بولیدی] کبی تمنی‌یه موافق فعللراه برلکده تمنی معناسنی افاده ایدر.

کلمیبدم عالمه معدوم اولیدم کاشکی

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱۶۱ — **لکن**: یوز اللی سکزنجی ماده ده مذکور فقط کبیدر.

۱۶۲ — **ماعدا**: لفظ مرکب عربی اولوب لسانمزده ادات استثنا کبی مستعملدر.

سندن ماعدا هرکس کلدی . . . کبی

١٦٣ — مثلا : عربجه‌دن مأخوذ ادات تمثیدر . نته‌کیم بو کتابمزك پك چوق یرنده استعمال اولنمشدر .

١٦٤ — مکر : فارسیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [استثنا . استغراب . تخمین] اداتی کبی مستعملدر .

استثنا اداتی اولنجه نثرده کندوسندن صوکره که کتوریلوب نظمده کتورولمز .

اویله‌چاپراشیق سوزلرادبیاتده دکل‌هیچ بریرده‌قبول‌اولنه‌مز مکرکه ذوق ادبدن محروم اولانلر حظ ایده .....

فقره‌سیله شو :

دکل لطفی خداوند کریمك قابل انکار
مکر انکارایدن مجنون‌اوله یاطفل‌یااعمی

بیتنده اولدیغی کبی .

استغراب اداتی اولنجه کرك نثرده کرك نظمده (که) کلمز .

بن انی عالم صانیردم مکر جاهل ایمش

فقره‌سیله شو :

مکر جانا قاچوب تا ملك سعد اباده‌دك کیتمش

مصراعنده اولدیغی کبی .

تخمین افاده ایتمسی نظمه مخصوص اولوب بوراده‌ده (که) آلماز و [غالبا . بس بللی] معنالرینی ویرر .

مکرخلق‌جهان هب‌اشنای وحدت اولمشدر

مصراعنده اولدیغی کبی .

بزده لسان عوامده کزن [مکرسه] واردرکه ادبیاته داخل اولمدیغندن یازیده استعمال اولنماز .

١٦٥ — **هانیا** : اداتی [استفهام . بیان] بیان ایدوب دائما اوله داخل اولور .

استفهام ـ هانیا فلان حالا کلمدی

بیان ـ بو آدمی کوردکمی هانیا ایکی سنه مقدم فلان

یرده شو صورتله کورمش ایدك ایشته

بو آدم اودر . . . . کبی

١٦٦ — **هایدی** : ترکجه ده [مباشرت] اداتی دیمکدر .

هایدی کیده لم . هایدی یازه لم . . کبی

١٦٧ — **همان** : فارسیدن مأخوذ اولوب لسانمزده [حصر . تقریب . استعجال . استمرار] اداتیدر .

حصر ـ هرکلن صیدین آلوب کیتدی همان بن قالدم

تقریب ـ همان پدری . . . . کبی

استعجال ـ بودامکهده طورلمز امان همان کیده لم

استمرار ـ کلفدارم سن همان صاغ اول فدا جانلر سکا

مصراعلرنده اولدیغی کبی .

بو همان معناسنده [همین] ادات فارسیسی وقتیله بزده مستعمل ایمش لکن شمدی مهجوردر .

١٦٨ — **همزه** : بالاده کی یوز یکرمی طقوزنجی ماده ده ذکر اولنمش ایدی .

١٦٩ — یاخود : ادات [عطف] اولوب احد امرین ایچون مستعملدر .

١ ـ بك صوصادم براز صو یاخود شربت کتیر

٢ ـ بوکون قپویه فلان اوشاق یاخود فلان کاسون . . کبی

اشبو یاخود چوق دفعه مکرر استعمال اولندیغی مثللو بعضاً تخفیف ایله یالکز [یا] صورتنده‌ده قوللانیلور .

یا کتابمی ویر یاخود پاره‌سنی

یا مکتبه کیت یا برصنعته کیر... کبی

اکر امرینده تساوی قصد اولنورسه اولوقت یاخود ویا یرینه [کرك] استعمال اولنور

کرك کلسون کرك کلسون

کبی که کلوب کلمه‌سی متساوی دیمك اولور.

١٧٠ — یعنی : عربجه‌دن مأخوذ ادات [تفسیر] نته‌کیم یوقاریدن بری یازدیغمز سوزلرده برچوق دفعه‌لر کچمشدر یعنی بالمناسبه بالاده یازلمشدر .

١٧١ — بوقسه ـ یوخسه : بوایکی اداتی بعضلری بشقه ظن ایدرلر حالبوکه خطا ایله اولانی قدیم املادن وقافلیسنی املای جدیددن متولددر اشبو یوقسه یاخود یوخسه ایکی وجهله استعمال اولنور:

برنجیسی — تعیین طلب مقامنده یعنی اصل فعلك ثبوتی متکلمك معلومی اولوبده برینك تعیننی طلب ایلدیکی یرلرده استعمال اولنور

[قشله‌ده فریق بوروسی چالینیور باق پیاده فریقیمی یوخسه سواری فریقیمی کلدی] جمله‌سنده اولدیغی کبی .

ایکنجیسی — طلب تصدیق مقامنده استعمال اولناندر (فریق پاشا کلدیمی یوخسه کلدیمی)... کبی.

رباعی اولان ادوات

۱۷۲ — جوهری درت حرفدن عبارت اولوب لسانمزده مستعمل اولان ادوات اساساً [اکرچه. انجق. جلبن. مثللو. نته‌کیم. مادامکه. هیهات] کلمه‌لرندن عبارت یدی عدد اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر :

۱۷۳ — اکرچه : هرنقدر تعبیرینه معادل طوتیلور [ایذان. استدراک] اداتیدر داخل اولدیغی عباره‌یی فعل اعانه‌نك صورت شرطیه‌لری یاخود [اما. فقط. لکن. انجق] اداتلرندن بری تعقیب ایدر وبو حالده اصل استدراك مذکور فعللر ایله اداتلرده اولدیغی حالده [اکرچه] استدراکك مخبری مقامنده بولنور

۱ — اکرچه طوپ مدهش ایسه‌ده تفنك اندن دها مؤثردر .

۲ — اکرچه طوپ مدهشدر فقط تفنك اندن مؤثردر .

۳ — اکرچه انسان حیواندر اما حیوان ناطقدر.

٤ — اکرچه انسانسك لکن انسانیت یولندن چکمه‌مشسك... کبی بونك همزه‌سنك اسقاطی نظمده جائز ایسه‌ده نثرده قطعاً جائز دکلدر یعنی نظمده

کرچه کیم برراوئ معجز بیانیدر سوزم

دینور اما نثرده [کرچه] دینمز.

اسکیدن [اکر] یرینه [اکرچه] و [اکرچه] یرینه [اکر] قوللانیلور ایدیسه‌ده بوخصوص فارسی‌یه مخصوص اولوب لسانمزه اویمدیغندن ومعنا بوزوله‌جغندن بویله استعمالی قطعیاً جائز دکلدر.

۱۷۴ — انجق : ترکجه‌نك [حصر واستدراك] اداتیدر.

حصر ایکی معنایی مشتملدر :

بری معنای ثبوتیدرکه برشیئك برشیده بولنمسیدر وبوحصر انجق لفظنك داخل اولدیغی کلمه‌ده اعتبار اولنور

بوکون مکتبه انجق بن کیتدم

بوکون بن انجق اسکداره کیتدم ..کبی

دیکری معنای سلبیدرکه اول حکمك بشقه یره سرایت ایتمه‌مسیدر:

بوکون استانبوله انجق انکله کیتدم

بونی انجق سنك ایچون یازدم . . . کبی .

استدراك معناسنه کلمسی ایسه شو :

چوق سویلدی انجق برشیٔ اکلاشلمدی

رجالر ایتدی انجق روی قبول کورمدی

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

۱۷۵ — جلیم : کبی معناسنه بر ادات اولوب چوقدن بری لسانمزدن هجرت ایتمش اولدیغندن شایان تفضیل دکلدر .

۱۷۶ — مثللو : کبی معناسنه عربینك [مثل] نی ترکجه صفت حالنه قویه‌رق یاپلمش براداتدر. امثالی مثللو بوده چوق دفعه کورلمشدر.

۱۷۷ — نته‌کیم : ادات تمثیلدر نته‌کیم امثالی کچمش ایدی بوراده‌کی [کیم] که‌نك عینی ایسه‌ده لسان بیان جدیدمزده [نته‌که] تعبیری یکده قوللانلمیور انکچون دائما نته‌کیم استعمال ایتملیدر.

۱۷۸ — مادامکه : عربیدن مأخوذ اولوب بزده شرط اداتی کبی مستعملدر

مادامکه ویریورسن‌ده آل . . . کبی .

۱۷۹ — هیهات : لفظی عربی اولوب ترکجه‌ده ادات اولمق اعتباریله [استبعاد] اداتی کبی مستعملدر.

هیهات : نقدر اوزاق معناسنی یعنی برشیٔ بعید عدایتمك خصوصنی متضمن اکثریا جمله‌نك اخرینه بعضاً ده اولنه‌کلیر و جمل منفیه‌دن زیاده جمل مثبته‌یه داخل اولور وبونلردنده جمل استفهامیه و علی الخصوص جمل فعلیه‌یه دها موافق برصورتله کلور.

اول واخرده کلمسی ایسه مقتضای مقامه تابعدر انی ایجاب حال تعیین ایدر. نته‌کیم :

کندینی شاعرمی ظن ایدییور؟ هیهات !

دینلدیکی کبی .

هیهات ! کندینی شاعرمی ظن ایدییور؟

دینور فقط :

هیهات سن امید ایدییورسك اما انك سکا مرحمت ایده‌جکی یوق

عباره‌سنده هیهات تأخیر ایدلسه و

شو بیچاره‌یه باقکز. حالنه باقیورده بیوك بیوك دعوالرده بولنیور. هیهات

عباره‌سنده تقدیم ایدلسه مناسبتسز اولور.

دردنجی مقاله

کلام

١٨٠ — *کلام*: تمام برسوزدن عبارتدر بناءعلیه مستقل جمله‌لر کلام اولدقلری کبی یالکز [کیت . کل] و امثالی فعللرده کلام اولورلر انجق بوراده کلامدن مقصد جمله‌لردن وبرجمله ایله بر ترکیب ناقصدن ویا برفعلدن ترکب ایدن تمام برافاده اولوب انلرك احوالی تحقیق وقواعد ارتباطنی تدقیق ایله لوازماتنی تحریردن عبارت اولدیغندن بویله جمله‌لردن ترکب ایدن تمام افاده‌لری بومقاله‌ده تحریر ایلدك :

١٨١ — بالاده‌کی ادوات مقاله‌سنده کورلدیکی وجهله ادواتك بعضیلری ایکی جمله‌یی ویاخود برجمله ایله برترکیبی ویا برفعلی یکدیکرینه ربط ایله برتمام افاده ایدرلر . ازجمله :

[عطف . تعلیل . تشبیه . شرط . استثنا . حالیت . احتمال . حصر . استدراك] اداتلرینك بو وظیفه‌یی ایفا ایلدکلری محللرنده کورولمش ایدی . بوخصوصده [شرطیت . حالیت . تمییز] احوالی شایان تدقیق اولدیغندن بروجه آتی انلری اجمال ایله تحریر ایلدك .

شرط وجزا

١٨٢ — شرط وجزا ترکیباتی اساساً اوچ وجهله واقع اولور :

وجه اول — صیغ شرطیه‌دن برینی حاوی اولان برجمله‌نك دیکر

برجمله‌یه ربطیدرکه شرط صیغه‌سنی حاوی اولانه [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] ودیکرینه [جملهٔ جزائیه] دینور

بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك شفا بولورسك

کبی‌که [بروسه قاپلیجه‌لرینه دوام ایدرسه‌ك] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ مخصوصه] و [شفا بولورسك] جمله‌سیده [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثانی — صیغهٔ توقیتیه‌نك داخل اولدیغی جمله ایله دیکر برجمله‌نك ارتباطیدرکه بو صیغهٔ توقیتیه شرط واقع اولوب مضمونی هرنه وقت اولسه مضمون جزانك بهرحال واقع اوله‌جغنی بیان ایتمکله بوصیغه‌نك داخل اولدیغی جمله‌یه [جملهٔ شرطیهٔ محققه] و دیکرینه ینه [جملهٔ جزائیه] دینور

سن بویله درسه چالشدقجه عالم وکامل اولورسك

کبی‌که بوراده [سن بویله درسه چالشدقجه] جمله‌سی [جملهٔ شرطیهٔ محققه ودیکری [جملهٔ جزائیه] در.

وجه ثالث — صیغ شرطیه‌یه [دخی] ویاخود بونك مخففی اولان [ده] اداتلری الحاق اولندقدن صوکره جملهٔ جزائیه‌نك اولنه‌ده [ینه] اداتی کتوریله‌رك تشکیل کلام ایتمکدرکه بونده شرطك عدم وقوعی تقدیرنده جزانك وقوعی اولویتده قاله‌جغنی افاده ایده‌رك حال ترکیبی مقامنده بولنه‌جغندن بومثللو شرطلره [شرط حالی] وجمله‌سنه‌ده [جملهٔ شرطیهٔ حالیه] دینوب جزاسی‌ده ینه جملهٔ جزائیه‌در. نته‌کیم :

قصور ایتدمسه‌ده التفاتکزی دریغ ایتمیکز

دینلدکده قصورك عدم وقوعی تقدیرنده دریغ ایدلمیه‌جکی اولویتده

اولدیغی اكلاشیلیر و[قصور ایتدمسه‌ده] جمله‌سی [قصور ایتدیكم حالده] دیمكدر .

فائده — فعل التزامینك حكایه و روایت صیغه‌لری بعضاً شرط مقامنده كلوب بولندقلری جمله‌لر جملهٔ شرطیه اولورلر

اكر مكتبه دوام ایدیدك عالم اولوردك

اكر قلمه دوام ایدیمشم كاتب اوله‌جقمشم... كبی

حالیت

١٨٣ — كلامده حال معناسنك تضمنی درت وجهله اولور .

وجه اول — بر جمله‌دن ادات رابطه طی اولندقدن صوكره یرینه [ایكن] اداتی كتوریله‌رك دیكر جمله‌یه ربط اولنمقدركه بوجمله‌یه [حال تركیبی جمله‌سی] دینور

١ — حال بویله دردده نیچون عناد ایدرسك

٢ — بن سكا پدرانه نصیحت ایتمشم سن طوتمدك

تركیبلرندن برنجیده [دردده] یرینه و ایكنجیده [م] یرینه [ایكن] كتوریله‌رك شو:

١ — حال بویله ایكن نیچون عناد ایدرسك

٢ — بن سكا پدرانه نصیحت ایتمش ایكن سن طوتمدك

دیمك كبی .

وجه ثانی — بر جمله صله حالنه قونلدقدن صوكره آخرینه برده [حالده] لفظی كتوریله‌رك حال تركیبی یاپیلوب دیكر جمله‌یه ربط اولنمقدر :

فلان ذات آت اوزرنده اولدیغی حالده بورادن کچدی . . . کبی

وجه ثالث — وجه ثانی کبی صله یاپیلوب اول صله مفعول الیه صورتنه قونلدقدن و آخرینه [مبنی . بناءً] سوزلری قاتلدقدن صوکره تعلیل معناسنی مشعر برحال ترکیبی اوله‌رق دیکر برجمله‌یه ربط اولنمقدر.

حقمده توجهکز برکمال اولدیغنه مبنی بو رجایه جسارت ایلدم

محبتمزك قوتلی اولدیغنه بناءً بو مسامحه‌لر واقع اولور . . کبی

وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [مبنی . بناءً] لفظلری کتوریلوب حال ترکیبی جمله‌سی یاپیله‌رق دیکره ربط ایتمکدر.

حقمده توجهکز برکمال اولمسنه مبنی بو حاله جسارت قلندی

آره‌ده مخادنتك قوی اولمسنه بناءً بویله اولدی . . . کبی

تمییز

١٨٤ — برجمله‌نك دیکر جمله‌یی تمییز صورتیله یکدیکرینه ربط اولنمسی دخی درت وجهله واقع اولور .

وجه اول — جمله صله حالنه قونلدقدن صوکره آخرینه [جهتله] کتوروب دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدرکه بویله صله حالنه قونیله‌رق جهتله الحاق ایدلمش اولان جمله‌یه [جملهٔ تمییزیه] دینور .

بن سکا مخلص اولدیغم جهتله بو نصیحتی ایدییورم . . کبی

وجه ثانی — مصدر و مصدر مضاف حالنه قونیلان بر ترکیبه [جهتله .

حسبیله . مناسبتیله . ملابسه‌سیله] کلماتی علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپیلدقدن صوکره دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

سکا خلوصم برکمال اولمق جهتیله بو نصیحتی ایدییورم
سکا امنیتم برکمال اولمسی حسبیله بو سوزی سویلرم
سکا یقین اولمق مناسبتیله بویله یاپیور . . . . کبی

وجه ثالث — صله‌نك مفعول ایله صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه اولنوب جملهٔ تمییزیه یاپیلدقدن صکره دیکر جمله‌یه ربط ایتمکدر .

حقمده توجهی برکمال اولدیغنه [کوره] نظراً بو رجامیده قبول ایدر

وجه رابع — مصدر مضافك مفعول الیه صورتنك آخرینه [نظراً . کوره] علاوه‌سیله جملهٔ تمییزیه یاپیلدقدن صوکره دیکره ربط اولنمقدر.

بو قدر صادق اولمسنه کوره [نظراً] کوردیکی مکافاة آزدر . . کبی

۱۸۵ — فائدهٔ مهمه هر کلام بر جمله‌در لکن هر جمله‌یه بر کلام دینلمز زیرا بعض جمله‌لر واردرکه بر بشقه جمله‌یه مربوط اوله‌رق مستقل برکلام اولماز بلکه کلامك برجزئی اولور نته‌کیم جمل شرطیه وحالیه وتمییزیه بو نوعدندر یعنی بونلرده مستقل وتام برمعنا اولمیوب جملهٔ شرطیه‌لر جزالریله و دیکرلریده انلری تعقیب ایدن جمله‌لر ایله اولنوب اولوقت کلام اولورلر .

۱۸٦ — تنبیه : ترکیب ناقصلرده صفتله موصوفك ومضافله

مضاف الیهك وجملهٔ اسمیه‌لرده مبتدا ایله خبرك وجملهٔ فعلیه‌لرده فعل ایله مفاعیلك واوچنجی مقـاله‌ده بیان اولنان ادواتك بو کتابده ارائه ایدلمش اولان اصـول و قواعده مخالف اوله‌رق تقـدیم و تأخیرلری مقتضای حاله کوره جائز ایسه‌ده مقتضای حالی [علم معانی] بیلدیره‌جکندن علم نحوده بو تقدیم وتأخیرلردن بحث ایدلمز .

بشنجی مقاله

اشارات

١٨٧ — اوقومغی قولایلشدرمق ویازمغی ساده‌لندیروب معنایی قوتلشدیرمك اوزره مستعمل اولان نقطه و چیزکیلره [اشارت] دینور.

بزده وقتیله بر ایکی اشارت اولدیغی حالده شوادوار اخیرهٔ ترقیمزده غرب یازیلرندن دها بر طاقم اشارتلر اخذ وقبول اولندی‌که اسکیلرله برابر جمله‌سی [نقطه . حده . مفرز . استفهامیه . استغرابیه . تخصیصیه . کشیده] دینلان یدی‌شیدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر .

نقطه

١٨٨ — نقطه اساساً درت صورتله استعمال اولنور .

برنجیسی — شکللری متحد اولان حرفلری تفریق ایچون التنه اوستنه قونان بر ایکی اوچ نقطه‌در که بونلره [نقاط حروف] دینور .

ب . پ . ت . ث — ﺑ . ﭘ . ﺗ

ج . چ . خ . — ﺟ . ﭼ . ﺧ

ذ . ز . . . . .

ر . ز . ژ . . . .

س . ش . ـسـ . ـشـ . . .

ص . ض . . . . .

ط . ظ . . . . .

ع . غ . ـعـ . ـغـ . . .

ڧ . ٯ . . . . کبی

ایکنجیسی — کلامك ختامنه دلالت ایتمك اوزره حروفات صره‌سنه واورته‌یه قونیلان برنقطه‌درکه بوکا [نقطهٔ انتها] دینور. ایشته بورایه قویدیغمز نقطه کبی .

اوچنجیسی — سطر اره‌سنده شویله‌جه . . . . . . قوللانیلان نقطه‌لردرکه بونلره‌ده [نقاط مرسله] دینور .

اشبو نقاط مرسله اساساً درت وجهله استعمال اولنور .

وجه اول — معلوم ومتعارف اولان برفقره‌نك باشنی ویاصوکنی یازوب متباقیسنی یازمیه‌رق مذکور نقطه‌لری وضع ایتمکدر. مثلا :

آغستوسده صویه کیرسه بالطه کسمز بوز اولور

فقره معلوم یازی آره‌سنده افاده اولنه‌جغی صره‌ده سوزك ایجابنه واحوال سائره‌یه کوره :

« . . . بالطه کسمز بوز اولور »

یاخود

« آغستوسده صویه کیرسه . . . . »

صورتنده یازلدیغی کبی .

وجه ثانی — دها یازیله‌جق شیٔ اولوبده یازلمدیغنی کوسترمك

وياخود عيناً نقل اولنمش برپارچه‌نك التنی اوستنی یازمیوب فقط اولدیغنی بیلدیرمك اوزره ینه اشبو نقاط مرسله قونور .

وجه ثالث — اسمی سویلنمك آرزو اولنمیان وياخود سویلنمسی مستکره وعیب اولان سوزلرك یرینه بونقطه‌لری وضع ایتمکدر .

« . . . عذابده کرك »

کبی که بوراده «شیطان» لفظی یرینه مذکور نقاط مرسله قونلمشدر.

وجه رابع — سوزی اوزاتمق وکنایه‌لی اولدیغنی کوسترمك خصوصنده دخی استعمال ایتمکدر.

نه دیه‌جکدم . . . هانیا . . . شئ . . . کبی

دردنجیسی — شوراده : اولدیغی وجهله بربری اوزرینه موضوع اوله‌رق سطر ارەسنه قونیلان و[نقاط مفسره] تعبیراولنان نقطه‌لردرکه برشیئك ایضاح وتعریف وتفسیر اولنه‌جغنی بیان ایدرلر.

مفرز

۱۸۹ — مفرز دینلان شو ، اشارتدرکه برکلامی ترکیب ایدن جمله‌لرك ارەسنه وضع اولنوب ایکی صورتله استعمال اولنور.

برنجی صورت — معنانك اکمالی ایچون استعمالی واجب اولان صورتدر. مثلا:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده محمدافندی‌یه راست کلمش دینلدکده کرچه‌قواعد نحویه‌یه کمال‌دقتله اولکینك جملهٔ حالیه اولدیغنه نظراً معناء مستفاد اولورسه‌ده دفعة تسبیح کیمك النده اولدیغی اکلا-

شیله‌میوب هم احمدك هم محمدك الندە‌اولمسی احتمالاتی موجود اولدیغندن بوشبهه‌دن وارسته قیلمق ایچون تسبیح احمد افندی النده ایدیسه انك متداخل اولدیغی جمله ایله دیکر جمله اراسنه یعنی شو:

احمدافندی النده‌تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه‌راستکلدی صورتنده تحریر اولنور واکر تسبیح محمدافندی‌ده‌ایسه اول وقت‌شو:

احمد افندی النده تسبیح اولدیغی حالده، محمد افندی‌یه راستکلدی طرزنده تحریر اولنور.

ایکنجی صورت — اویله برکلامك جمله‌ومفرداتی اراسنه‌قونیلورکه انلردن بری ویا برقاچی حذف اولنسه ینه معنی تام قالوب کلام‌بوزلماز.

«مصطفی افندی، آتنه بنوب، چارشویه کیره‌رك، کزدکدن صوکره، برمقدار، میوه الوب، عودت ایتدی»

کبی‌که بوندن بری قالدیرلسه

مصطفی افندی، اتنه بنوب، کزدکدن صوکره برمقدار میوه آلوب عودت ایتدی.

ویا برقاچی قالدیرلسه

مصطفی افندی چارشویه کیده‌رك میوه الوب عودت ایتدی

صورتلرنده ینه تام الافاده قالوب کلام بوزلماز.

مدّه

۱۹۰ — عربی وفارسی کلمه‌لرده الفك مد ایتدیکی ویا جنسنی بیان ایلدیکی حرف‌دخی الف اولنجه ایکی الف بریره کلمه‌مك‌ایچون یالکز برالف یازیلوب اوزرینه شو ~ اشارت قونورکه مده بوکا دیرلر

آل آفت آن آوآن

کبی که ترکجه‌ده‌ده حرکه‌سی فتحهٔ ثقیله اولان الفلرك اوزرینه وضع ایتمك اصولی بر مدتدر مشاهده اولنیور.

آق آرش آلیم آند ... کبی

استفهامیه

۱۹۱ — علامت استفهام اولان شو ؟ اشارت اساساً ایکی وجهله مستعملدر.

وجه اول — سؤالی متضمن کلمه ویا جمله‌نك نهایتنه وضع ایتمکدر

اولدیمی ؟ کلدیمی؟

فلان شی نه اولدی؟ ... کبی

وجه ثانی — بیلنمین بر شیئی مع‌الاستغراب استیضاح ایچون قوسین اراسنده اوله‌رق شو (؟) وجهله استعمال ایتمکدر. مثلا: غزته‌نك بری:

غانطه‌ده بر حرکت ارض اولمش

دیه بر فقره یازسه جغرافیاجه (غانطه نامنده معلوم بر محل اولمدیغندن دیکر برغزته بوکا استغراب ایده‌رك جملهٔ مذکوره‌یی نقل ایتسه شو:

غانطه(؟)ده برحرکت ارض اولدیغنی فلان‌غزته یازییور

صورتنده نقل وروایت ایلر.

استغرابیه

۱۹۲ — علامت‌استغراب اساساً شو ! اشارتدرکه اوچ وجهله مستعملدر.

وجه اول — بر کلمه ویا بر جمله‌یله تعجب اولنورسه نهایتنه قونور وایجاب ایدرسه تعجبك درجه‌سنه کوره تعدد ایدر.

چوق شی! فلان وفات ایتمش!! دها دون صاغ ایدی!!!

وجه ثانی — خطاب ایچون استعمال ایتمکدر.

برادر! بنی دکله! سکا دییورم! ... کبی

وجه ثالث — سوز صاحبنك قوتی کوسترمك خصوصنده استعمال ایتمکدر.

بنم نه لازم! وارسون باشنی طاشدن طاشه اورسون! کبی

تخصیصیه

١٩٣ — علامت تخصیص اوله‌رق شو « » ( ) وشو [ ] وشو { } اشارتلر واردرکه بونك اولکیسنه [طرناق] دیکرلرینه [معترضه] دینور.

طرناق دینلن شو « » اشارت بر سوزی بشقه‌لرندن آییروب مستقل کوسترمك ایچون اول سوزك ایکی باشنه یازیلیر.

١ ـ شو یووارلق شی «قارپوز» در

٢ ـ کولمك شانندن اولان حیوانه «انسان» دینور.

معترضه‌لر ایسه بلاغت کتابمزده کوروله‌جکی وجهله جملهٔ معترضه‌لرك اطرافنه چوریلور وبعضاً طرناق مقامنده‌ده قوللانیلورلر.

کشیده

١٩٤ — کشیده دینلن اشارت درت بش نقطه بوینده شویله

برچیزکیدن عبارتدرکه سؤال وجوابلر ایله محاوره‌لرده وجمله‌نك ایکی طرفنه چکلمك اوزره معترضه مقامنده‌ده استعمال اولنور.

سؤال وجواب

سؤال ـ اوغلم نه اوقییورسك؟
جواب ـ نحو ترکی
س ـ نره‌سنده‌سکز؟
ج ـ حمد اولسون بوکون تکمیل ایتدك

(محاوره مثالی)

احمد ـ برادر حمد اولسون بوکتابده ختام بولدی
محمد ـ چوق شکر برادر
ا ـ عجبا بوندن صوکره نه کله‌جك؟
م ـ بیلمیورمیسك؟
ا ـ خیر، سن بیلورمیسك؟
م ـ اوت بیلیرم «نحو عربی» اوقویه‌جغز
ا ـ الحمدلله

ختام

(قصبار مطبعه‌سی)

خواجۂ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مركبات ادبیات] قواعدینی حاوی اولوب درت
مجلد اوزرینه مرتبدر

ایكنجی جلدك — ایكنجی كتابی

نحو عربی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

نحو عربی

بسم الله الرحمن الرحیم

مقدمه

۱ — **علم نحو عربی**: حال ترکیبده کلماتك اواخری احوالیله اصول ترکیبی معرف اولان علمدر.

کلماتك اواخری احوالی دیمك آخرلرنده حرکه وحرفك تبدلیله ساکن اوقونملری خصوصاتندن عبارت اولوب بو ده اکثریا حروف معانینك تأثیراتیله ودها بعض شیلرله بیلنورکه بوکا [احوال اعراب] دینور.

۲ — ترکی و فارسی نحولرنده یازدیغمز کبی اوّلا اصول ترکیبی بیان مناسب اولدیغندن بو کتاب دخی بری [اصول ترکیبه] دیکری [احوال اعرابه] مخصوص اولەرق ایکی مقاله اوزرینه تدوین اولندی.

برنجی مقاله

اصول ترکیب

٣ — ترکیب : بر ویا زیاده کلمه‌لرك آخر بر کلمه‌یه انضمامندن حاصل اولان هیئتدرکه بوکا [مرکب] دخی دینور .

مرکب — یاتام برمعنی افاده ایدر یا ایتمز .

اکر تام بر معنی افاده ایدرسه اکا [ترکیب مفید] دینور .

اِنتصر الجیشُ وانهزم العدو
ایله
الصمت زین والسکوت سلامة

ترکیبلری کبی .

اکر تام بر معنی افاده ایتمزسه اکاده [غیر مفید] دینور .

معدی‌کرب . عبدالرزاق . الحیوان‌الناطق

ترکیبلری کبی که بونلر مرکب اولدقلری حالده تام بر معنی ویرمدکلرندن مفرد مقامنده بولنه‌رق ترکیب مفیدلره داخل اولورلر. بناءً علیه ترکیب مفیدلردن اول بو ترکیب غیرمفیدلرك احوالنی بیلمك لازم اولدیغندن بو مقاله اولا [غیر مفیدلر] بعده [مفیدلر]دن بحث ایتمك اوزره ایکی باب اوزرینه بنا اولندی .

باب اول

{ ترکیب غیر مفیدلر }

٤ — ترکیب غیر مفیدلر ایکی نوعدر :

نوع اولی — جزئین بیننده جهت اسناد اولدیغی حالده بر سببدن طولایی معنای مفیدی حاوی اولمیاندر .

اِنْ جاءَ زیدٌ

کبی که (جاء زیدٌ) ترکیبی اسنادی حاوی اولدیغندن مفید ایکن حرف شرط اولان (اِنْ)ك دخولیله افاده قاصر قالوب معنانك تمام اولمسی بر جوابه منوط قالمش و بو جهتله [ان جاء زید] ترکیبی غیر مفیدلر صره سنه کچمشدر .

زیرده کوروله‌جکی وجهله [جمله] تعبیری ترکیب مفیدلره مخصوص اولدیغندن اشبو [ان جاء زید] صورتنه جمله دینله‌مز ایسه‌ده یالکز [جاء زید] ترکیب مفید و بناءً علیه جمله اولدیغندن علمای متقدمین حضراتی بوکاده [جملهٔ شرطیه] تسمیه ایتمشلردر فقط هر حالده جمله تعبیرینه باقوبده مفیدلردن عدی جائز اوله‌ماز بو کبی جملهٔ شرطیه‌لر غیر مفید ترکیبلردن معدود در .

نوع ثانی — جزئین بیننده جهت اسناد اولمیان مرکبلردرکه بونلرده [مزجی . توصیفی . اضافی] ناملریله اوچ نوع اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولنورلر .

ترکیب مزجی

٥ — ترکیب مزجیلر: جزئین بیننده جهت اسناد اولمامقله برابر نسبت تملك اعتباری وتوصیف قیدی بولنمیان مرکبلردر .

بعلبك . حضرموت . معدی کرب

کبی که بونلر سماعی اولدقلرندن ایشیدیلوب بلله‌مکله بیلنورلر .

ترکیب توصیفی

٦— ترکیب توصیفی : جزئیندن بری دیکرینی وصف ایدن مرکبدر .

رجلٌ کریمٌ . الوجه الملیح ... کبی

اشبو ترکیب توصیفلری وبوندن صکره بیان اولنه‌جق اصول وقواعدی لایقیله آکلایه‌بیلمك ایچون اسملرك معرفه ونکره اولملری احوالنی بیلمك لازم کلدیکندن ترکیب قواعدندن اول معرفه ونکره احوالنی یازمغه لزوم کوردك :

٧— معرفه : [مادلّ علی مسمیّ بعینه] صورتیله تعریف اولنورکه [عینیله بر مسمایه دلالت ایدن اسم دیمکدر] .

نکره — [مادلّ علی مسمیّ شایع فی جنسه] صورتیله تعریف اولنور که :

[جنسده شایع اولان مسمایه دلالت ایدن اسم دیمك] اولوب حدودی معرفه‌نك اقسامنی بیلمکله معلوم اولور .

معرفه : یدی نوعدن عبارتدرکه :

برنجی نوعی -- کافهٔ ضمیرلر یعنی علم صرف عربیده بیان ایتدیکمز

[مرفوع متصل . مرفوع منفصل . منصوب منفصل] ایله [منصوب متصل ومجرور متصل] بیننده مشترك اولان درت نوع ضمیرلردر .

ایکنجی نوعی — علملر .

اوچنجی « — اسم اشارتلر .

دردنجی « — اسم موصوللردرکه : بونلرده صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدیلر .

بشنجی نوعی — [معرف باللام] اولاندر یعنی حرف تعریف ایله معرفه قیلنانلردر .

حرف تعریف : الف لامدن عبارت اولان (اَلْ) درکه بوده درت معنایه کلیر :

برنجیسی — جنس ایچوندر .

الرجلُ خیرٌ من المرأةِ

کبی که [ارکك جنسی قادین جنسندن خیرلیدر] دیمك اولمقله [رجل ومرأة] دهکی الف لاملر جنسی بیان ایدهرك اساساً نکره اولان بو ایکی لفظی معرفه قیلمشدر .

ایکنجیسی -- استغراق ایچوندر .

اِنّ الانسان لفی خسر الاّ الذین آمنوا

آیت کریمه‌سنده‌اولدیغی کبی‌که معنای شریفی [هربر انسان خسرانده‌در آنجق ایمان ایدنلر اندن مستثنادر] دیمك اولمقله [الاّ] ایله واقع اولان استثنایه نظراً ایهاملیدر .

انسان لفظنه داخل اولان حرف تعریفك (هر) معناسنده جمله یه شمولی اولدیغی یعنی استغراق ایچون ایدوکی منفهم اولورکه بوده نکره اولان انسان لفظنی معرفه قیلمشدر .

اوچنجیسی ـــ عهدخارجی ایچوندر .

عهدخارجی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك صراحةً ویاضمناً ذکری سبق ایتمش اولمسی دیمکدر .

جائنی رجلٌ فاکرمت الرجلَ

کبی که [بکا بر آدم کلدی بنده او آدمه اکرام ایتدم] دیمك اولوب بوراده ذکری مسبوق اولان رجل اساساً نکره اولدیغی حالده الف لام ایله معرفه قیلنمشدر نته کیم ترجمه‌سنده‌ده بر آدم نکره‌ایکن او آدم دینلمکله معرفه اولمشدر .

دردنجیسی ـــ عهد ذهنی ایچوندر .

عهدذهنی دیمك : الف لامك داخل اولدیغی اسمك معنیً ومادةً مذکور اولمیوب ذهنده متصور اولمسی دیمکدر .

اُدْخُلِ السوقَ واشترِ اللحمَ

کبی‌که [چارشـویه کیر وات آل] دیمك اولوب بوراده [سوق. لحم] لفظلری معرفه قیلنمشدر .

بونلر معنی جهتیله تماماً معرفه اولمدقلرندن واکثر محققین بونلری معرفه ایله نکره اراسنده واسطه صایدقلرندن اصطلاح فنده [معرفهٔ لفظیه] عنوانیـله یاد اولنـورلرکه حقلرنده پك‌چوق مبـاحث جاری

اولدیغندن ارباب مراقك كتب مفصلۀ عربیه یه مراجعتلری لازم اولدیغنی وبو معرفه ایله نكره مباحثنك دها موضح احوالی اشبو خواجۀ لسان عثمانینك اوچنجی جلدینك ایكنجی كتابی اولان فن معانیده بیان ایدیلوب ایلروده كوروله جكنی بیان ایدرز.

٨ — **آلتنجی نوعی** — [معرفه یه مضافلر] یعنی بوندن اول ذكر اولنان بش نوع معرفه یه كه : [ضمیرلره . علملره . اسم اشارتلره . اسم موصوللره . معرف باللاملره] زیرده كوروله جك اولان صورتده اضافت معنویه ایله مضاف اولان كلمه لر دیمكدر .

١ ـ غلامی . ابنك . ابوه .

٢ ـ ابن زید . غلام عمر .

٣ ـ ابن هذا . كتاب ذلك الرجل .

٤ ـ غلام الذی جاء . كتاب الذین ذهبوا .

٥ ـ صاحب الدار . اهل القلم .

كبی كه برنجی طاقمده [غلام. ابن. اب] نكره لری معرفه اولان [ی. ك. ه] ضمیرلرینه و ایكنجی طاقمده [ابن. غلام] نكره لری معرفه اولان [زید و عمر] علملرینه واوچنجی طاقمده [ابن. كتاب] نكره لری معرفه اولان [هذا و ذلك] اسم اشارتلرینه و دردنجی طاقمده [غلام. كتاب] نكره لری معرفه اولان [الذی و الذین] اسم موصوللرینه وبشنجی طاقمده [صاحب. اهل] نكره لری معرفه باللام اولان [الدار. القلم] ه مضاف اولدقلرندن آنلرده معرفه قیلنمشلردر.

یدنجی نوعی — حرف ندا ایله معرف اولاندر [یا رجل] كبی كه بونده

دخی اوزون اوزادی‌یه مباحث وار ایسه بو مجله‌ده‌تذکارینه لزوم اولمدیغندن بو قدرجق بلله‌مك کافیدر.

ترکیب توصیفی : بر اسمله صفتدن ترکب ایدن هیئتدرکه اول اسمه [موصوف] دینور .

الرجل القبیح . التلمیذ العاقل ابوه

کبی که بوراده [قبیح] ایله [عاقل] برر صفت اولوب [رجل] ایله [تلمیذ]ی توصیف ایتدکلرندن بونلرده موصوفدر .

اشبو ایکی مثاله دقت اولنورسه [چرکین آدم] و[پدری عاقل شاکرد] دیمك اولدقلرینه نظراً قبیح صفتنك طوغریدن طوغری‌یه رجلك ذاتنه مخصوص اولوب فقط [العاقل ابوه] ده‌کی عاقل صفتی اساساً [اب] ی توصیف ایلدیکی حالده تلمیذی‌ده توصیفه سبب اولمش یعنی تلمیذ پدرینك عاقللکی سببیله وصف ایدلمش دیمك اولورکه بومطالعه‌دن صفتلرك ذاتی وسببی اولمق اوزره ایکی نوع اولدقلری منفهم اولور . بناءً علیه بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

وصف ذاتی

٩ ــ موصوفك ذاتنه مخصوص اولان صفتله وصفنه [وصف ذاتی] یاخود [وصف حقیقی] تسمیه اولنور .

اشبو وصف ذاتیلرده، صفتله موصوفك [نوع اعرابده، تعریف و تنکیرده، تذکیر وتأنیثده، افرادوتثنیه وجمعده] مطابقتلری شرطدر یعنی موصوفك آخری مرفوع ایسه صفتك دخی مرفوع و منصوب ایسه آنکده منصوب ومجرور ایسه آنکده مجرور اولمسی وموصوف

معرفه ایسه صفتکده معرفه ونکره ایسه صفتکده نکره اولمسی وموصوف مذکر ایسه صفتکده مذکر ومؤنث ایسه صفتکده مؤنث اولمسی وموصوف مفرد ایسه صفتکده مفردو تثنیه ایسه آنکده تثنیه وجمع ایسه آنکده جمع اولمسی شرطدر .

١ - رجلٌ کریمٌ
٢ - رجلاً حلیماً
٣ - برجلٍ عاقلٍ
٤ - زیدُ العاقلُ
٥ - امرأةً حلیمةً
٦ - الرجلُ العالمُ
٧ - المرأةُ الصالحةُ
٨ - زیدُ الفاضلُ
٩ - الزیدانِ الفاضلانِ
١٠ - الرجالُ الکرامُ .... کبی که :

برنجیده (رجلٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (کریمٌ) صفتی دخی مرفوع
ایکنجیده (رجلاً) « منصوب « (ملیحاً) « « منصوب
اوچنجی (برجلٍ) « مجرور « (عاقلٍ) « « مجرور
دردنجیده (زید) « معرفه « (العاقل) « «معرف باللام
بشنجیده (امرأة) « نکره « (حلیمة) « « نکره
آلتنجیده (رجل) « مذکر « (عالم) « « مذکر

یدنجیده	(مرأة)	«	مؤنث	«	(صالحة)	« «	مؤنث
سکزنجیده	(زید)	«	مفرد	«	(فاضل)	« «	مفرد
طقوزنجی	(زیدان)	«	تثنیه	«	(فاضلان)	« «	تثنیه
اوننجیده	(رجال)	«	جمع	«	(کرام)	« «	جمع

واقع اولمشدر .

آنجق شوراسنه‌دقت لازمدرکه : شو اون شرطك جمله‌سنك بردن بولنمسی یعنی صفتله موصوفك بر آنده هم مرفوع هم منصوب هم مجرور هم معرفه هم نکره هم مذکر هم مؤنث هم مفرد هم تثنیه هم جمع اولمسی ممتنع اولوب مثلا مرفوع اولسه‌لر منصوب و مجرور اوله‌میه‌جقلری و معرفه اولسه‌لر نکره اوله‌میه‌جقلری و مذکر اولسه‌لر مؤنث اوله‌میه‌جقلری و مفرد اولسه‌لر تثنه و جمع اوله‌میه‌جقلری و عکسی حاللرده بوکبی ممتنعات ظهور ایده‌جکی جهتله اصل شرائط بالاده خلاصةً بیان اولندیغی کبی [نوع اعرابده . تعریف وتنکیرده . تذکیر و تأنیثده . افراد و تثنیه وجمعده] اولان درت شیدرکه بونلرك باتی‌حال بولنمسی یعنی اون شرطدن درت شرطك هر حالده وجودی لازمدر نته‌کیم بالاده مذکور مثاللرك جمله‌سنده اوندن دردی دائما موجوددر . شویله که :

برنجیده : [رجلٌ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [کریمٌ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[رجل] موصوفی مرفوع اولدیغندن [کریم]صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

» » نکره » » » نکره »

تنکیرده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

ایکنجیده : [رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

[رجلاً] موصوفی منصوب اولدیغندن [ملیحاً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » نکره »

تنکیرده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

اوچنجی : [برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

[برجلٍ] موصوفی مجرور اولدیغندن [عاقلٍ] صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده :

» » نکره » » » نکره »

تنکیرده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

دردنجیده : [زیدٌ] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقلُ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[زید] موصوفی مرفوع اولدیغندن [العاقل] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده :

» » معرفه » » » معرفه »

تعریفده

» » مذکر » » » مذکر »

تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

بشنجیده : [امرأةً] موصوفی منصوب اولدیغندن [مليحةً] صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده :

[امرأةً] موصوفی نکره اولدیغندن [مليحةً] صفتی دخی نکره اولوب تنکیرده

» » مؤنث » » » مؤنث »

تأنیثده

» » مفرد » » » مفرد »

افرادده

آلتنجیده : (الرجلُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (العالمُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده :

(الرجل)موصوفی معرفه اولدیغندن (العالم)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر »
تذکیرده

» » مفرد » » » مفرد »
افرادده

یدنجیده : (المرأةُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الصالحةُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(المرأة) موصوفی معرفه اولدیغندن(الصالحة)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مؤنث » » » مؤنث »
تأنیثده

» » مفرد » » » مفرد »
افرادده

سکزنجیده : (زید) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضل)صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

» » مذکر » » » مذکر »
تذکیرده

» » مفرد » » » .مفرد »
افراده

طقوزنجيده : (الزيدان) موصوفى مجرور اولديغندن (الفاضلانِ) صفتى دخى مجرور اولوب نوع اعرابده

(الزيدان) موصوفى معرفه اولديغندن (الفاضلان) صفتى دخى معرفه اولوب تعريفده

» » مذكر » » » مذكر
» تذكيرده

» » تثنيه » » » » تثنيه
» تثنيه‌ده

اوننجيده : (الرجالُ) موصوفى مرفوع اولديغندن (الكرامُ) صفتى دخى مرفوع اولوب نوع اعرابده

(الرجال) موصوفى معرفه اولديغندن (الكرام) صفتى دخى معرفه اولوب اعرابده

» » مذكر » » » مذكر
» تذكيرده

» » جمع » » » جمع
» جمعده

مطابقت ايتمشلردر .

ايشته بو مثاللرده كورولديكى وجهله تركيب توصيفيلر بو حاللريله غير مفيد اولديغى كبى موصوفلرك اعرابلرى ماقبللرينه تابع اولديغندن تركيب ارا سنده بونلرك حالنى كوسترمك ايچون بروجه آتى ماقبللريله برابر يازلدى . شويله كه :

١ـ جائنی رجلٌ کریمٌ = بکا کریم بر آدم کلدی
٢ـ رأیتُ رجلاً ملیحاً = کوزل بر آدم کوردم
٣ـ مررتُ برجلٍ عاقل = عاقل بر آدمه اوغرادم
٤ـ جاءَ زیدٌ العاقلُ = عاقل زید کلدی
٥ـ رأیتُ امرأةً حلیمةً = حلیمه بر قادین کوردم
٦ـ قامَ الرجلُ العالمُ = او عالم آدم قالقدی
٧ـ قعَدتِ المرأةُ الصالحةُ = او صالحه قادین اوتوردی
٨ـ سافرَ زیدٌ الفاضل = فاضل زید کیتدی
٩ـ اقامَ الزیدانِ الفاضلانِ = او ایکی فاضل زیدلر قالقدیلر
١٠ـ ذهبَ الرجالُ الکرامُ = اهل فضیلت اولان ادملر چوغالدیلر ... کبی . کثر الفضلاء

وصف سببی

١٠ ـــ موصوفك متعلقاتندن برینك وصف ذاتیسی سببیله توصیف ایدلمسنه [وصف سببی] دینور .

التلمیذُ العاقلُ ابوهُ

کبی که بوراده عاقل صفتی تلمیذك متعلقاتندن اولان [اب] ك وصف ذاتیسی اولدیغی حالده تلمیذی دخی توصیفه سبب اولمشدر .

اشبو وصف سببیلرك موصوف ایله بینلرنده [نوع اعراب وتعریف وتنکیر] مطابقتی شرط اولوب یعنی موصوف مرفوع ایسه آنکده مرفوع منصوب ایسه آنکده منصوب مجرور ایسه آنکده مجرور وموصوف معرفه ایسه آنکده معرفه ونکره ایسه آنکده نکره اولمسی لازمدر .

١ ــ جاءَ (التلمیذُ العاقلُ ابوهُ)

٢ ــ رأیتُ (الرجلَ الصالحةَ امهُ)

٣ ــ مررت (بالرجالِ القائمةِ امهم)

٤ ــ جائنی (زیدُ الفاضلُ ابوهُ)

٥ ــ جائت (امرأة فاضلة اخوها) .... کبی که :

برنجیده : (التلمیذُ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (العاقلُ) وصف سببی سیده مرفوع

ایکنجیده : (الرجلَ) « منصوب اولدیغندن (الصالحَ) وصف « منصوب

اوچنجیده : (بالرجالِ) « مجرور « (القائمةِ) « « مجرور

دردنجیده : (زیدُ) « معرفه « (الفاضلُ) « « معرفه

بشنجیده : (امرأة) « نکره « (فاضلة) « « نکره

واقع اولمشدر .

آنجق بوراده‌ده شوکا دقت لازمدرکه بو بش شرطك جمله‌سـنك بردن بولنمسی ممتنع اولوب بشـدن ایکیسی یعنی [نوع اعرابله تعریف ویا تنکر بولنمسی لازمدر . نته‌کیم مذکور مثاللردن :

برنجیده : [التلمیذُ]موصوفی مرفوع اولدیغندن[العاقلُ] صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

[التلمیذ] موصوفی مرفوع اولدیغندن[العاقل]صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

« « معرفه « « « « معرفه

« تعریفده

ایکنجیده : [الرجلَ]موصوفی منصوب اولدیغندن [الصالحَ]صفتی دخی منصوب اولوب نوع اعرابده

[الرجل] موصوفی معرفه اولدیغندن [الصالح] صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

اوچنجیده (بالرجالِ) موصوفی مجرور اولدیغندن (القائمةِ)صفتی دخی مجرور اولوب نوع اعرابده

(بالرجال) موصوفی معرفه اولدیغندن (القائمة) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

دردنجیده : (زیدٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (الفاضلُ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(زید) موصوفی معرفه اولدیغندن (الفاضل) صفتی دخی معرفه اولوب تعریفده

بشنجیده : (امرأةٌ) موصوفی مرفوع اولدیغندن (فاضلةٌ) صفتی دخی مرفوع اولوب نوع اعرابده

(امرأة) موصوفی نکره اولدیغندن (فاضلة) صفتی دخی نکره اولوب تنکیرده

مطابقت ایتمشلر در .

بونلرده تذکیر، تأنیث، افراد، تثنیه وجمع مطابقتی وصفك فاعلنه یعنی مذکور مثاللرده‌کی [ابوه . امه . امهم . ابوه . اخوها] الفاظنه عائد اولدیغندن و بو ایسه فعل مع الفاعل قواعدیله بیلنوب ایلروده كوروله‌جکندن بوراده بو قدر بلله‌مك کافیدر .

١١ ــ صفت کرك ذاتی کرك سببی اولســون (مفرد) و(جمله) اولمق اعتباریله ایکی نوعدر .

مفرد اولانلر : صفات مشتقه‌دن اولان کلمه‌لردن یعنی [اسم فاعل. اسم مفعول. مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه] ایله (اسم منسـوب)لردن عبارتدر .

١ جاءنی [رجلٌ قائمٌ]
جاءنی (رجلٌ قائمٌ ابوهُ)

٢ قام (رجلٌ مضروبٌ)
قام (رجلٌ مضروبٌ غلامهُ)

٣ رأیتُ (رجلاً نصّاراً)
رأیتُ (رجلاً نصّاراً جدّهُ)

٤ مررت (برجلٍ جمیلٍ)
مررت (بِرَجُلٍ جمیلٍ وجههُ)

٥ اتانی (غلامٌ هاشمیٌّ)
اتانی (غلامٌ هاشمیٌّ سیّدهُ)

کبی که بونلرك :

برنجی طاقمنده :	[قائم]	اسم فاعلی	هم ذاتی	هم سببی	صفت اولمش
ایکنجی « :	[مضروب]	اسم مفعولی «	«	«	«
اوچنجی « :	[نصار]	مبالغه فاعلی «	«	«	«
دردنجی « :	[جمیل]	صفت مشبهه‌ی «	«	«	«
بشنجی « :	[هاشمیّ]	اسم منسوبی «	«	«	« اولمشدر

جمله اولان صفتلر : جمله زیرده کورولدیکی وجهله ترکیب مفیدلردن عبارت اولوب بونلرده براسمی توصیف ایدرلرسه‌ده بونلر نحویون نظرنده مستقل برکلام اولدقلرندن ماقبلنه مربوط اولدقلرینی کوسترمك ایچون موصوفه راجع برضمیر ایله ربط ایدلملری شرطدر :

١ – جاءنی [تلمیذ یفهم الدرسَ]

٢ – جاءنی [تلمیذ یفهم اخوه الدرسَ]

کبی که برنجیده [الدرس] جمله‌سی تلمیذه صفت ذاتی اولوب یفهم نك تحتنده مستتر اولان [هو] ضمیریله ربط ایدلمش وایکنجیده [یفهم الدرسَ] جمله‌سی تلمیذه صفت سببی اولوب بوده اخوه‌ده‌کی ضمیر ایله ربط اولنمشدر .

آنجق جمله‌لر نکره مقامنده اولدقلرندن موصوفك دخی نکره اولمسی شرطدر . نته‌کیم امثلهٔ سابقه‌ده بویله‌جه واقع اولمشدر . شاید موصوفك معرفه اولمسی لازم کلیرسه اول جمله صفت اولمیوب زیرده کوروله‌جکی وجهله [حال] دنیلن قیددن عبارت اولور .

جاءَ (التلمیذُ یتکلّمُ بفصیحِ المقال)

کبی که بوراده [تلمیذ] معرف باللام اولدیغندن آلت طرفنده‌کی جمله صفت دکل حالدر .

١٢ — لسان عربیده موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولمق شرط اولوب اکر موصوف نکره اولورده صفت اکا تقدم ایدرسه اول صفت [حال] اولور .

لِمَیَّةَ موحشاً طَلَلٌ

مصراعنده واقع موحشاً اصلنده [لمية طلل موحش] صورتنده صفت ایکن موصوفك نکره اولمسی و صفتك تقدیم ایدلمسی سببیله مذکور موحشاً حال اولمشدر .

و اکر موصوف معرفه اولورده صفت اکا تقدم ایدرسه اول صفت ماقبلنده‌کی عوامله تابع اولدیغی کبی مؤخر قالان موصوف دخی اوصفتدن [بدل] ویاخود آنك [عطف بیان] ی اولور .

جاءَ (الفاضل زید)

عباره‌سنده واقع الفاضل کبی که بونكَ اصلی (جاءَ زیدٌ الفاضلُ) اولدیغندن موصوفك معرفه اولمسی وصفتك تقدیم ایدلمسی‌سببیله فاضل صفتی ماقبلنده‌کی جاءَ یه فاعل اولوب زید موصوفیده اول صفته بدل عطف بیان اولمشدر .

ترکیب اضافی

١٣ — ایکی اسمدن برینك دیکرینه نسبت ایدلمسنه [اضافت] و اول اسملرك برنجیسنه [مضاف] وایکنجیسنه [مضاف الیه] دینور ومضاف‌الیه اولان کلمه‌نك آخری مجرد اولور .

١ – خاتمُ فِضة = کموش یوزوك

٢ – صلاةُالغروبِ = اقشام نمازی

٣ – حکمةُ اللهِ = جناب حقك حکمتی کبی‌که

برنجیده [خاتم] مضاف [فضه] مضاف الیه

ایکنجیده [صلاة] « [غروب] « «

اوچنجیده [حکمة] « [الله] مضاف الیه
اولوب بواوچ ترکیبك اوچیده برر ترکیب اضافیدر .

١٤ — عربیده مضاف واقع اولان اسمك تنویندن وتنوین نائبی اولان تثنیه و جمع نونلرندن محضا اضافت ایچون تجرید ایدلمش اولمسی شرطدر . چونکه : تنوین ایله نائبلری اولان مذکور تثنیه وجمع نونلرینك وجودی کلمه‌نك تمامیتنه دلالت ایدرلر اضافتده ایسه کلمه مابعدینه مربوط اوله‌جغندن نقصان قالمسی مقتضی اولمغله اضافتده بونلرك حذفی واجب اولمشدر .

١ -- ضاربُ زیدٍ
٢ - الضاربا زیدٍ
٣ - الضاربوزیدٍ

کبی که برنجینك اصلی (ضاربٌ زیداً)
« « (الضاربان زیداً)
« « (الضاربونَ زیداً)

ایکن اضافت سببیله برنجیدن تنوین ایکنجیدن تثنیه نونی اوچنجیدن جمع نونی حذف ایدلمش یعنی مضافلر بوصورتله آنلردن تجرید ایدلمش اولدیغی کبی مضاف الیه اولان زیدك حالت نصبی ده حالت جره تحول ایلمشدر .

١٥ — **اضافت عربیده** : معناده متحد اولان ایکی اسمك بربرینه وصفتك موصوفنه وموصوفك صفتنه وخاصك عامه اضافتی جائز دکلدر . یعنی :

١ - رجلُ رجلٍ . انسانُ بشرٍ

٢ - طویلُ رجلٍ . قصیرُ امرأةٍ

٣ - رجلُ طویلٍ . امرأة قصیرٍ

٤ - خمیس الیوم . رجب شهرٍ دینلمز . چونکه :

برنجیده معناده متحد اولان ایکی اسمك بر برینه

ایکنجیده صفتك موصوفنه

اوچنجیده موصوفك صفتنه

دردنجیده خاصك عامه

اضافتی قصد اولنمشدر . حالبوکه اضافتدن مقصد تعریف ویا تخصیص اولدیغی حالده بونلرده نه تعریف ونه ده تخصیص واردر . بناءً علیه فاسددر .

آنجق [ابن ابنی . ابوابی . غلام غلامی] وبونلره مماثل اضافتلرده دفعةً عینی کلمه‌لرك یکدیکرینه مضاف اولدقلری حالده طوغری اولدیغی وبناءً علیه برنجی حاله اعتراض یولنده ایراد ایدیله بیله‌جکی وارد اولورسه‌ده بونلرده مضاف الیه واقع اولان [ابن . اب . غلام] سوزلری ضمیر متکلم اولان یالره مضاف اولمقله تخصیص کسب ایتمش اولوب مضاف اولانلر بونلره نظراً عام قالدقلرندن اضافت عامك خاصه اضافه‌سی اوله‌رق طوغری اولمش اولور . نته‌کیم : ترجمه‌لری اولان [اوغلمك اوغلی . بابامك باباسی . کوله‌مك کوله‌سی] صورتلرندن دخی کیفیت مستفاد اولور . وبونك کبیده دردنجی مثالده جائز اولمدیغی

کوستریلن صورتلر عامك خاصه اضافه‌سی صورتنه یعنی [یوم الخمیس . شهرُ رجبٍ] حالنه قونلدقده طوغری اولور .

١٦ — اضافت عربیه اساساً ایکی نوع اولوب برینه [اضافت لفظیه] ودیکرینه [اضافت معنویه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی تعریف وتفصیل اولندیلر :

اضافت لفظیه

١٧ — **اضافت لفظیه** : [ان یکون المضاف صفةً مضافةً الی معمولها] صورتیله تعریف اولنورکه [صفتك معمولنه مضاف قیلنمسندن متحصل اضافت] دیمکدرکه بوراده صفت لفظندن مراد [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه] اولان کلمه‌لردر .

اضافت لفظیه :

هذا الولدُ [قلیلُ الحِیَلِ]

ترکیبنده واقع [قلیل الحِیَل] کیبدرکه بوراده صفت مشبهه اولان [قلیل] صفتی معمولی اولان [حِیَلْ] کلمه‌سنه مضاف واقع اولمشدر .

١٨ — اشبو اضافت لفظیه‌لرده معنیً برشیٔ مستفاد اولمیوب یالکز لفظاً تخفیف فائده‌سی واردر . نته‌کیم : مذکور مثالك اصلی :

هذا الولد قلیلةٌ حِیَلُهُ

اولدیغی حالده قلیله صفت مشبهه‌سنك فاعلی یعنی معمولی اولان حیله‌یه اضافت ایدلدکده مضافده تنوین ایله تادن استغنا حاصل اولوب مضاف الیهك ضمیریده لام ایله تعویض اولنه‌رق لفظده خفت حاصل اولمشدر .

ولی النعم . کریم الشیم . مستقیم الاطوار
وامثالی ترکیبلر هپ اضافت لفظیه نوعندندر.

اضافت لفظیه‌لرده‌کی تخفیف ماده‌سی یا مضافده یا مضاف الیهده ویا هر ایکیسنده واقع اولور

۱ــ ضارب زیدٍ
۲ــ الحسنُ الوجهِ
۳ــ حسنُ الوجهِ

کبی که برنجینك اصلی [ضاربٌ زیداً] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله تخفیف ایدلمشدر.

ایکنجینك اصلی [الحسنُ وجههُ] ایکن مضاف الیهدن ضمیر حذف ولام ایله تعویض اولنه‌رق خفت حاصل اولمشدر.

اوچنجینك اصلی [حسنٌ وجههُ] ایکن مضافدن تنوینك حذفیله ومضاف الیهدن ایکنجی مثالده اولدیغی وجهله خفت تحصیل ایدلمشدر.

والحاصل تخفیف واقع اولمیان خصوصاتده صفتك معموله اضافتی جائز اولماز وبوسببه مبنی :

الضاربُ زیدِ

دیمز چونکه : اصلی [الضاربُ زیداً] اولوب اضافت سببیله بالکسر زیدك حالت نصبی حالت جره تحول ایدوب موجب تخفیف حذف ویا قلب کبی برشیء ظهور ایتمامشدر.

آنجق [الضارب الرجل] کبی حالاتده [الحسن الوجه] یه حملاً جواز واردر. چونکه : بونده مضاف ومضاف الیهك ایکیسیده معرف

باللام اولوب آهنك لسان اقتضاسنجه [الضاربُ زیدٍ] ترکیبنه نسبتله مخفف واقع اولور.

اضافت معنویه

١٩ ـ اضافت معنویه: [ان یکون المضاف غیر صفة مضافة الی معمولها] صورتیله تعریف اولنورکه [صفتك معمولنه اضافه‌سندن غیری اولان اضافتلر] دیمکدر.

اشبو تعریف ایله اضافت لفظیه احوالی دقتله محاکمه ایدیلیرسه: اضافت لفظیه‌ده مضافك مطلقا صفت اولمسی وبای حال معمولنه مضاف بولنمسی کبی ایکی شرط اولوب اضافت معنویه‌ده ایسه بونلر یوقدر یعنی برصفت معمولنك غیری‌یه مضاف اولورسه اضافت لفظیه‌لکدن چیقدیغی کبی معمولنه مضاف اولان برکلمه صفت اولمازسه اول اضافتده اضافت لفظیه نوعندن صاییلماز وهله مضاف و مضاف الیهك ایکیسیده صفت ومعمولك غیری اولورسه هیچ برصورتله اضافت لفظیه‌دن عد اولنه‌ماز بناءً علیه: [معمولنك غیری‌یه مضاف اولان صفتله ویاخود معمولنه مضاف اولان صفتك غیری براسمله ویاخود معمولنك غیری‌یه مضاف اوله‌رق هرهانکی براسمله تحدث ایدن اضافتلر اضافت معنویه اولورلر] حکمی ظاهر اولور.

١ ـ ضاربُ زیدٍ امس
٢ ـ ضَرْبُ زیدٍ
٣ ـ غلام زیدٍ

کبی که برنجیده ضارب صفتی مضاف واقع اولمش ایسه‌ده معمولنه مضاف اولمدیغندن

ایکنجیده مضاف‌الیه اولان ضرب مصدرینك معمولی ایسه‌ده اشبو ضرب کلمه‌سی صفت اولمدیغندن

اوچنجیده مضاف اولان غلام صفت اولمدیغی کبی مضاف الیه اولان زید دخی انك معمولی اولمدیغندن

بواوچ مثال اضافت لفظیه شرائطندن بری اولوب اضافت معنویه تعریفنه موافق اولمقله هراوچیده اضافت معنویه‌دن عدد اولنورلر.

٢٠ — لسان عربیده معرفه اولان کلماتدن [مضمرات . اسماء اشارات . موصولات] مضاف واقع اولمازلر.

٢١ — اضافت معنویه‌لرده مضاف مضاف الیهه نسبتله تعریف ویا تخصیص کسب ایده‌جکندن حاصلی تحصیلدن اجتناباً بونلرده مضافك معرفه اولمامسی شرطدر.

اقسام معرفه‌دن اوچنك مضاف اوله‌میه‌جقلری بوندن اولکی ماده‌ده بیان اولندیغندن بوراده دیکر اوچی یعنی [اعلام. معرف باللام. معرفه‌یه مضاف] اولانلر قالیرکه بونلرك اوچنجیسی بو بحثك محتویاتندن اولدیغندن اساس مسئله [اعلام ایله معرف باللام] اولانلره تعلق ایدر یعنی اضافت معنویه‌لرده مضافك معرفه اولمامسی شرطی [اعلامدن ویا معرف باللاملردن] اولمامسی دیمك اولور . بناء علیه معرف باللام اولانلرك مضاف قیلنملری ایجاب ایلدکده ادات تعریفدن تجریدلری لازم اولدیغی علملر دخی مضاف واقع اوله‌جقلرنده [نکره] ایله تأویل اولنملری ایجاب ایدر .

مثال : زید مضاف واقع اوله‌جغی صورتده زید اسمیله مسمی آدملردن بری مراد اولنوب نکره مقامنده قبول اولنور. نته‌کیم :

زیدنا خیر من زیدکم

دینلدکده [بزم زیدمز سزك زیدکزدن خیرلیدر] دیمك اولمقله بوراده‌کی زیدلرك نکره ایله تأویل اولنملری کمال سهولتله منفهم اولور.

٢٢ — بالاده دخی تعریف اولندیغی وجهله نکره‌لر معرفه‌یه مضاف اولمق سببیله تعریف کسب ایدرلرسه‌ده [مثل. شبه. غیر. سوی] وبونلره مماثل بعض کلمه‌لر مستثنا اولوب بونلر معرفه‌یه مضاف اولسه‌لر بیله ابهاملری شدتلی اولدیغی جهتله اضافتله دخی زائل اولمیوب ینه نکره حالنده قالیرلر .

١ — مارأیت رجلاً مثل زیدٍ

٢ — اکلت ثمرةً شبه التفاح

٣ — جائنی رجل غیر زیدٍ

٤ — مامرت برجلٍ سوی زیدٍ

کبی که بونلرده مضاف‌الیه اولان [زید. التفاح] معرفه اولدقلری حالده آنلره مضاف اولان [مثل. شبه. غیر. سوی] کلمه‌لری تعریف کسب ایده‌میوب ینه نکره قالمشلردر. چونکه: زیدکبی، الما کبی، زیدك غیری، زیددن ماعدا دینلمکله تعریف ایدلمش اولماز یعنی زید کبی برچوقلری والما کبی دخی پك چوق شیلر وزیدك غیری پك چوغی وزیدك ماعداسی برچوق ادملر اوله‌بیله‌جکندن بونلرله تعریف تحصیل ایدلمش اولماز بناء علیه بونلر اضافت حالنده‌ده نکره قالیرلر.

٢٣ – اضافت معنویه‌لر [بیانیه و لامیه] اولمق اوزره ایکی نوعدر .

اضافت بیانیه : مضاف الیه مضافك جنسنی بیان ایدن اضافتدر .

خاتمُ فضةٍ

جسرُ حديدٍ

سيفُ ذهبٍ

کبی که [کومش یوزوك . تیمور کوپری . آلتون قلیچ] دیمك اولدقلرینه نظراً مضاف الیه اولان [فضه . حدید . ذهب] کلمه‌لری مضـاف اولان [خاتم . جسر . سیف] اسملرینك جنسنی بیان ایتدکلرندن بونلر اضافت بیانیه درلر .

اضافت لامیه : جنسك غیری برنسبت بیان ایدن اضافتلردر .

كتابُ زيدٍ

غلامُ زيدٍ

يومُ الاحدِ

شهرُ رجبٍ . . . کبی

٢٤ – ترکیب اضافیٔ عربیلرده مضافلر بالاده یازلدیغی وجهله مخصص ایسه‌لرده مضـاف الیهلر هرنوع اسم مظهرلردن ومجرور متصل اولان ضمیرلردن وموصولاتدن واسماء اشاراتدن اولورلر .

اسم مظهرلردن اولدیغنه مثال

كتابُ زيدٍ = زیدك کتابی

غلامُ بكرٍ = بکرك کوله‌سی

بابُ الدارِ = اوك قپوسی
سقفُ البیَت = اوك طوانی
ابنُ الرجلِ = رجلك اوغلی
بنتُ المراةِ = قادینك قیزی

مجرور متصل ضمیرلردن اولدیغی

غلامُهُ =(مذكرایچون)انك كوله‌سی
غلامهما = » انلرك كوله‌سی
غلامهم = » » »
غلامها =(مؤنثایچون)انك كوله‌سی
غلامهما = » انلرك كوله‌سی
غلامهن = » » »
غلامُكَ =(مذكرایچون)سنك كوله‌ك
غلامكما = » سزك كوله‌كز
غلامكم = » » »
غلامُكِ =(مؤنثایچون)سنك كوله‌ك
غلامكما = » سزك كوله‌كز
غلامكن = » » »
غلامی =(مذكرومؤنثده‌مشترك)بنم كوله‌م
غلامنا = » » بزم كوله‌مز

موصولاتدن اولدیغنه مثال

كتاب الذی جاءنی = بكا كلنك كتابی [*]

كتاب الذَانِ جاآنی = بكا كلنلرك كتابی

كتاب الذینَ جاؤانی = بكا كلنلرك كتابی

كتاب التی جاءتنی = بكا كلنك كتابی

كتاب اللَتَانِ جاءتانی = بكا كلنلرك كتابی

كتاب اللاتی جئتنی = » » »

اسم اشارتلردن اولدیغنه مثال

غلامُ هذا = بونك كوله‌سی (مذكر ایچون)

غلامُ هذَانِ = بونلرك كوله‌سی »

غلامُ هؤلاءِ = » » »

غلام هذهِ = بونك كوله‌سی (مؤنث ایچون)

غلام هاتَانِ = بونلرك كوله‌سی »

غلام هؤلاءِ = » » »

دیكر مثال

كتاب ذلكَ = قارشوكده كینك كتابی (مذكر ایچون)

---

[*] صله موصولیله برابر اسم فاعل حكمنده اولدیغندن ترجمه‌سنده اسم فاعل كتیرلدی. برده تركجه‌ده تذكیر وتأنیث فرقی اولمدیغندن مؤنثلرك ترجمه‌سیده بالضروره مذكرلر كبی یازلدی.

کتاب ذینك	= قارشوکده کیلرك	»	»
کتاب اولئك	=	»	» »
کتاب تِیك	= قارشوکده کینك	»	(مؤنث ایچون)
کتاب تِینك	= قارشوکده کیلرك	»	»
کتاب اولئك	=	»	» »

کبی که بو صوك مثالده ضمیر ایله اسم اشارت مرکباً استعمال اولندیغندن عمومنه تطبیق اولندیغی حالده دفعةً اوتوز آلتی احتمال ظهور ایدر ،

ایکنجی باب

ترکیب مفیدلر

۳۵ — اسناد ایله متصف اجزادن مرکب اولوب تام برمعنی افاده ایدن ترکیبلره [ترکیب مفید] یاخود [جمله] دینور .

۱ - اللهُ واحدٌ . محمدٌ بُعث بالحق

۲ - جلّ شانهُ . صلی الله علیه وسلم . . . کبی

۳۶ — لسان عربیده جمله‌لر اسمله باشلارلرسه [جملهٔ اسمیه] وفعل ایله باشلارلرسه انلره [جملهٔ فعلیه] دینورکه بو حاله کوره بالاده‌کی مثاللرك برنجی طاقمی جملهٔ اسمیه وایکنجی طاقمی جملهٔ فعلیه اولوب هرایکیسنك اهمیتلری حسبیله بروجه زیر بشقه بشقه تعریف وتوضیح اولندیلر :

جملهٔ اسمیه

٢٦ — جملهٔ اسمیه [مبتدا] ایله [خبر] دنیلن جزئیندن ترکب ایدر . بناءً علیه اشبو جزؤلرك تعریفات وشرائطنی واحوال سائره‌سنی تدقیق لازم کلدیکله بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٧ — **مبتدا** : اساساً ایکی نوعدر :

برنجیسی — [هوالاسم ، اوالمؤل به ، المجرد عن العوامل اللفظیة ، المسند الیه] صورتیله تعریف اولنورکه [عوامل لفظیه‌دن مجرد اولوب مسند الیه اولان اسم ویا اسمله مؤل کلمه] دیمکدر . وبونوع مبتدالر هرحالده برخبره محتاجدر .

عوامل لفظیه‌دن مجرد اسم دیمك : زیرده‌کی ایکنجی مقاله‌ده بیان ایدلمش اولان عامل لفظیلردن یعنی : [حروف معانی وافعـال واسماء مشتقه] و امثـالندن عاری اولوب اولنده کندینه تأثیر ایده‌جك هیچ برشیٔ بولنمامق دیمکدر . مثلا : [زید] لفظی حالیله مبتدا اولوب فقط [بزیدٍ . لزیدٍ . ضارب زیدٍ . غلام زیدٍ] کبی اولنده برمؤثر بولنورسه مبتدا اوله‌ماز . وهرنقدر :

هل مِن عالمٍ فی المدینة
رب رجلٍ فاضلٍ اجتمعتُ به
بحسبك درهمٌ

کبی ترکیبلرده مبتدا اولان [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری اولنده بولنان [من . رب . با] ایله لفظاً متأثر کورونیورلرسه‌ده تعریفده‌کی

عوامل لفظیه‌دن مراد اصلیه اولوب بونلر ایسه زائده اولدقلرندن [عالم . رجل . حسب] کلمه‌لری آنلردن مجرد اولمق اوزه قبول اولنور.

اسمله مؤل کلمه دیمك : برسببدن طولایی اسم حکمنه کیرن فعل دیمکدر .

اَنْ تصوموا خیرٌ لکم

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [تصوموا] فعل اولدیغی حالده (اَنْ)ك دخولی سببیله [صیامکم] صورتنده مصدر حکمنه کیرمش وبوجهتله اسمیتله تأویل اولنمشدر .

کیفیت اسناد ایسه : کلامده اخبار اولنان حدثك نسبتی دیمکدرکه اول حدث کیمه اسناد اولنیورسه اکا [مسندالیه] واوحدثه [مسند] دینور . نته‌کیم : (زیدٌ قائمٌ) جملهٔ اسمیه‌سنده قیام حدثی مبتدا اولان زیده اسناد اولندیغندن زید مسندالیه وقائمٌ مسند اولور و بو تعریفه کوره مبتدا و خبردن مرکب اولان جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدانك مسندالیه وخبرك مسند اولدیغی آکلاشیلور .

٢٨ — **مبتدانك ایکنجی نوعی** : (الصفةُ الواقعةُ بعدکلمةِ الاستفهامِ اوالنفیِ رافعةً لظاهرٍ) صورتیله تعریف اولنورکه معناسی [ظاهری رفع ایدرك نفی واستفهام کلمه‌لرندن صوکره واقع اولان صفتدر] .

بوصفتلر [اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم منسوب] دن عبارت اولمغله بونلرك فاعللری خبرمقامنه قائم اولور.

اَقائمٌ زیدٌ . ماقائمٌ الزیدان

کبی که بوراده صفت اولان قائم برنجیده استفهامدن ایکنجیده

نفیدن صوکره واقع اولدیغندن مبتدا اولوب برنجینك فاعلی اولان زید ایله ایکنجینك فاعلی اولان زیدان دخی قائممقام خبردر .

٢٩ — استفهام نفیدن صوکره واقع اولان صفتله مابعدنده کی اسمك افراد و تثنیـه و جمع احواللرینه کوره درت صـورت تصور اولنورکه آنلردن :

برنجیسی — صفتله مابعدنده کی اسمك ایکیسنکده مفرد اولمسیدر بونده ایکی‌وجه‌جائزدر یعنی : صفتك مبتدا مابعدنده‌کی اسمك قائممقام خبر ویاخودصفتك‌خبر مقدم ومابعدنده کی اسمك‌مبتداء مؤخراعتباری جائزدر .

هل ذاهبٌ انت

کبی‌که ایکیسیده مفرداولدیغندن (ذاهب) نك صفت و (أنت) نك قائممقام خبر یاخود (ذاهب) نك خبرمقدم و (انت) نك مبتدا مؤخر اعتباری جائزدر .

ایکنجیسی — صفتك مفرد ومابعـدنده کی اسمك تثنیـه ویا جمع اولمسیدرکه بونده یالکز بروجه یعنی صفتك مبتدا مابعدنده کی اسمك قائممقام خبر اعتباری جائزدر :

١ ـ ماقائم الزیدان

٢ ـ ماقاعدالزیدون

کبی‌که برنجیـده قائم مفرد زیدان تثنیـه و ایکنجیده قاعد مفرد زیدون جمع‌اولدیغندن بوراده قائم ایله قاعد صفتلری مبتدا وزیدان‌ایله زیدون فاعللری قائممقام خبراولوب بوندن بشقه وجهك تصوری جائز اولماز .

اوچنجیسی صفتله مابعدنده کی اسمك ایکیسـنك دخی تثنیه ویا جمع اولمسیدرکه بونده دخی یالکز بروجه یعنی صفتك خبر مقدم و اسمك مبتداء مؤخر اعتباری جائزدر .

١ ـ هل ذاهبون انتم

٢ ـ مامسافران اخوای

کبی‌که برنجیده ایکیسیده جمع وایکنجیده تثنیه اولدیغندن [ذاهبون مسافران] صفتلری خـبر مقدم و [انتم . اخوای] اسملری مبتداء مؤخر اعتبار اولنوب بشقه صورتك اعتباری جائز اولماز .

دردنجیسی — صفتك تثنیه ویا جمع اولوب اسمك مفرد اولمسیدرکه بو بر صورت عقلیه اولوب اساساً غیر واقعدر .

٣٠ ـــ **خبر** : [هو مايتمّ به فائدة المبتـداء] صـورتیله تعریف اولنورکه [کندیسیله مبتدانك فائده‌سی تمام اولان شی دیمکدر].

العلم نافعُ

التقيّ قلبهُ طاهرٌ

کبی‌که بونلردن (نافع) مفردیله (قلبه طاهرٌ) جمله‌سی علم ایله تقی مبتدالرینك فائده‌سنی تمام ایتدکلرندن اشبو [نافع] ایله [قلبه طاهر] خبردرلر .

٣١ ـــ بالاده مذکور مثاللردن مفهوم اولدیغنه کوره خبرلر مفرد وجمله اولدقلرندن بروجه آتی تعریف اولندیلر :

مفرد اولان خبرلر : یا صفت اولورلر ویا صفتك غیری اولورلر .

صفتك غیری اولانلر [الصمتُ زینٌ والسکوتُ سلامةٌ] جمله‌لرنده

واقع زین، سلامة کلمه‌لری کیدرکه بونلرده شایان تفصیل برشیٔ یوقدر.

صفت اولان خبر : اللّهُ واحدٌ

الجهلُ منفورٌ

الرّبُ ستّارٌ

اللّهُ رحیمٌ

جمله‌لرنده واقع [واحد . منفور . ستار . رحیم] صفتلرندن عبارتدرکه بوخبرلر مبتدالرینه کسب ارتباط ایچون برر ضمیره محتاج اولورلرکه انلرده بالاده مذکور مثاللرده واقع صفتلرك فاعللری اولوب تحتنده مستتر اولان [هو] ضمیرلریله یاخود :

اللّه عادلٌ حکمهُ

جمله‌سنده اولدیغی وجهله ضمیر ظاهرله ربط اولنورلر وبو حالده بینلرنده تذکیر وتأنیث افراد وتثنیه وجمع مطابقتی بولنمق لازمدر. نته‌کیم :

[هو مصلّ . هما مصلیان . هم مصلون . هی مصلیة . هما مصلیان . هنّ مصلیات] دینور .

والحاصل ضمیر تحمل ایدن خبرلرده مطابقت شرائطی جاری اولوب ضمیر تحمل ایتمینلرده بو مطابقت شرائطنه لزوم یوقدر .

٣٢ ــ جمله اولان خبرلر دخی یا :

التقیّ (قلبهُ طاهرٌ)

الخبیث قلبهُ نجسٌ

مثاللرنده اولدیغی کبی جملهٔ اسمیه ویاخود :

العاقل (یحبّ فی طلب العلم)

الجاهل (یسعی فی ضرر نفسه)

مثاللرنده اولدیغی وجهله جملهٔ فعلیه اولور . . . ویاخود (شبه جمله) اولور .

شبه جمله : ظرفلر وحرف جرله متأثر اولان شیلردر .

فوق الشجر . تحت الکَلاءِ

من الله . للعابدین

کبی که بونلرك خبر واقع اولملری :

١ { الورقاء فوق الشجرة
الحیة تحت الکلاءِ }

٢ { الرحمة من الله
الجنة للعابدین . . . . کبیدر . }

آنجق ظرف ایله اسم مجرور برمتعلقه محتاج اولدیغندن واومتعلقده وصف ویا فعل اولهجغندن بونلرده [کائنةٌ] یاخود [تکون] متعلقلری مقدر اولوب اصللری :

{ الورقاء کائنة فوق الشجرة
الورقاء تکون فوق الشجرة }

{ الحیه کائنة تحت الکلاء
الحیة تکون تحت الکلاء }

{ الرحمة کائنة من الله
الرحمة تکون من الله }

الجنة كائنة للعابدين
الجنة تكون للعابدين

اولدیغندن بونلره شبه جمله دینلمشدر .

بوصورتلرده اولان محذوف مقدر (كائنة) کبی وصف اولورسه خبر (مفرد) واکر (تكون) کبی فعل اولورسه خبر (جمله) قبیلندن اولور.

ظرف ایله اسم مجرورك متعلقلری اکر برشیئك مطلقا حصولنه دلالت ایدرلرسه اول‌وقت حذفلری واجب اولور. بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی .

واکر صفتله مقید برشیئك حصولنه دلالت ایدرلرسه تذکارلری واجب اولور .

السنّور فوق الشجرة آكلٌ
الحية فی البيت نائمة . . . کبی

آنجق بوصورتده قرینهٔ قویه بولنورسه حذف دخی جائز اولور . مثلا [اين زيدٌ آكلٌ] سؤالنه قاعدة [زيد فی الدار آكلٌ] دیر ایکن سؤال قرینه‌سیله [آكلٌ] حذف اولنه‌رق [زيدٌ فی الدار] دیمك جائز اولور .

٣٣ — خبر واقع اولان جمله‌لرك دخی وصف اولان مفردلر مثللو مبتدایه ربطی لازمدرکه بونده‌ده درت صورت واردر .

برنجیسی — ربطده اولان ضمیر ایله ربط ایتمکدر .

١ — البعض يُضرب بالعصا
٢ — البعض يكفيه الاشارةِ

جمله‌لرنده اولدیغی کبی‌که برنجیده (يُضربُ) نك تحتنده مستتر اولان

(هو) ضمیری وایکنجیده (یکفیه) ده‌کی ضمیر بارز ایله ربط اولنمشلردر.

ایکنجیسی — اسم اشارتله ربط ایتمکدر .

لباس التقوی ذلك خیرلکم کبی . . کبی

اوچنجیسی — خبر مبتدادن اعم اولنجه مبتدانك متداخل اوله جغندن بالطبع مربوط اولمسیدر .

اخوك نعم التلمیذ . . . کبی

دردنجیسی — مبتدانك لفظی عیناً اعاده ایله اولورکه بوده مقام تهویل وتعظیمده اولور .

القارعة ماالقارعة

الحاقة ماالحاقة

آیت کریمه‌لرنده اولدیغی کبی .

مبتدا ایله خبرك تعریف وتنکیری

٣٤ — مبتداده شرط اولان معرفه وخبرده شرط اولان نکره اولمق ایسه ده مبتدا مفید اولمق شرطیله نکره دخی اوله بیلور.

مبتدانك بو صورتله مفید اولمسی یا [مختصی] ویا [عام] اولمسنه منوطدر .

مختصی اولمسی : اضافت ویا توصیف ایله یعنی مضاف ویا موصوف واقع اولمسیله اولور .

١ { عدلُ ساعةٍ خیرٌ من عبادةِ شهر
عمل برّ یزین

٢ { رجلٌ فاضلٌ فی الدّارِ
ولعبد مؤمنٌ خيرٌ مشركٍ }

كبی كه برنجی طاقمده اضافت و ایكنجی طاقمده وصف ایله مختص اولمشلردر .

عام اولمسی : استفهام ونفیدن صوكره واقع اولمسیله اولور .

١ { هل احدٌ فی الدارِ
أ رجلٌ قائمٌ }

٢ { ما احدٌ فی الدارِ
ما رجلٌ حاضرٌ }

كبی كه برنجی طاقمده استفهامدن ایكنجی طاقمده نفیدن صوكره واقع اولمقله عمومیت كسب ایلمشلردر .

فقط بعض نكره كلمات واردركه عمومیتلری شدتلی اولدیغندن استفهام ونفیدن صوكره واقع اولمدقلری حالده بیله ینه مبتدا اولورلر .

سمكةٌ خيرٌ من سرطانٍ
تمرةٌ خيرٌ من جرادةٍ

تركیبلرنده واقع [سمكه . تمره] كلمه‌لری كبی .

خبر دخی معرفه اولورسه ده مبتداسنك دخی معرفه اولمسی شرطدر .

هذا مولانا

الصبر مفتاح الفرجِ

الحمية رأس الدواءِ

کبی که مبتدا معرفه اولمازسه هیچ بروجهله معرفه اوله‌ماز .
لکن مبتدا ایله خبرك ایکیسیده معرفه اولور ده خبرك مبتدایه صفت اولدیغنه ذهابدن خوف اولنورسه بوشبهه‌یی دفع ایچون یعنی خبرك مبتدایه صفت اولمیوب طوغریدن طوغری‌یه اولکینك مبتدا ایکنجینك خبر اولدیغنی کوسترمك ایچون ارالرینه مبتدایه‌مطابق یعنی مبتدا ایله تذکیر وتأنیث وافراد و تثنیه وجمعده موافق برضمیر فصل کتیریلیر :

الامیر هوالکریم
الامیران هماالکریمان
الامراء هم‌الکرام
المرأة هی‌الصالحة
المرأتان هماالصالحتان
النساء هنّ‌الصالحات

کبی که بوضمیرفصل کتیرلمیوبده [الامیرالکریم] دینلسه [الکریم] کلمه‌سی [الامیر] ه صفت ظن اولنه‌جغندن بوذهابی دفع ایچون ضمیر فصل کتیرلمشدر .

مبتدا ایله خبرك تقدیم و تأخیرلری

٣٥ — مبتداده اصل اولان مقدم وخبرده اصل اولان مؤخر اولمق ایسه‌ده بعضاً وجوب طریقیله تقدیم وتأخیر اولنورلر. شویله‌که :
مبتدا مقدم اولمسی سکز یرده واجبدرکه بونلردن :
برنجیسی — مبتدانك استفهامی متضمن اسم ویا استفهامی‌متضمن اسمه مضاف اولمسیدر .

١ - (مَنْ) ابوك

٢ - (غلام من) عندك . . . كبي

ايكنجيسي — مبتدانك شرطى متضمن اسم اولمسيدر .

مَنْ يدرُس يتعلم

مَن يسمع يَخَلْ . . . . كبي

اوچنجيسي — مبتدانك تعجبي متضمن اسم اولمسيدر .

ما احسن مرأى البدر

ما احسن الدين والدينا اذا اجتمعا . . . كبي

دردنجيسي — مبتدانك لام ابتدايه مقرون اولمسيدر .

لَعدل ساعةٍ خيرٌ من عبادة ستين سنةٍ . . كبي

بشنجيسي — مبتدا ايله خبرك ايكيسى بردن معرفه وياخود يكديكرينه مساوى اولمسيدر .

١ - الله آلهنا . محمد نبينا

٢ - افضل منك افضل منى . . . كبي

آلتنجيسي — مبتدانك خبرده محصور اولمسيدر .

ما زيدٌ قائمٌ . . كبي

يدنجيسي — مبتدا ايله خبرك اعرابلرينك خفى اولمسيدر .

موسى صديقي

يحيي رفيقي . . كبي

سكزنجيسي — خبرك مبتدايه مخصوص فعل اولمسيدر.

زيدٌ قائمٌ

بكرٌ قاعدٌ . . كبی

٣٦ — خبرك مبتدايه تقديمی دخی درت يرده واجبدر .

برنجيسی — مبتدا صرف نكره اولوبده خبرك ظرف ويا جار ومجروردن عبارت اولمسيدر .

١) عندی كتابٌ
(فوق السطح طيرٌ

٢) فی الدار رجلٌ
(للموت دهشةٌ . . كبی

ايكنجيسی — خبرك مبتداده محصور اولمسيدر .

ماقائم الازيدٌ . . كبی

اوچنجيسی — مبتدانك متعلقات خبردن بعضيسنی مشتمل اولمسيدر يعنی : مبتداده خبرك متعلقاتنه راجع ضمير بولنمسيدر :

على التمرة مثلها زيداً

فی الدار صاحبها . . كبی

دردنجيسی — خبرك استفهامی متضمن اولمسيدر .

اين الطريق . متى العيد . . كبی

٣٧ — **فائده** : مبتدا شرط ويا شبه شرط اولورده خبر بر قاعده مؤخر واقع اولورسه خبره فا مقارن اولور .

١ — مَن جاءَ بالحسنة فله عشر امثالها

٢ { الذی یأتینی فله درهمٌ
رجل یتقی الله فجزاؤه الجنة . . . کبی.

مبتدا و خبرك حذف وذکری

٣٨ — مبتدا وخبرك مذکور اولمسی طبیعی ایسه‌ده بعضاً وجوباً وبعضاً جوازاً حذف اولنورلرکه محللری بروجه آتی یازلدی :

مبتدانك وجوباً حذفی درت یرده در :

برنجیسی — ذم ومدح وترحم ایچون صفتك وصفیتدن منقطع اولمسنده در .

١ ـ اعوذ بالله من الشیطان الرجیم

٢ ـ بسم الله الرحمن الرحیم

٣ ـ اللهم ارحم عبدك المذنب .

کبی که برنجیده : [الرجیم] شیطانه صفت ایکن ذمی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بو صورتده مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیده : [الرحیم] لفظهٔ جلاله‌نك صفتی ایکن مدحی تشدید ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بونك ایچون مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

اوچنجیده : [المسکین] عبدك صفتی ایکن شدت ترحم اظهاری ایچون صفتلقدن قطع اولنه‌رق خبر حکمنه قونلمش و بو صورتده مبتداسی محذوف اعتبار ایدلمشدر .

ایکنجیسی — یالکز بر قوله کوره [نعم و بئس] ایله مخصوص بالمدح وبالذم اولان کلمه‌لرده در .

نعم الرجلُ زیدٌ
بئستِ المرأةُ هندٌ

کبی که بوراده زید (نعم) ایله مدحه وهند (بئست) ایله ذمه مخصوص اولدیغندن بر قوله کوره زید و هندك مبتدالری محذوفدر . فقط دیکر بر قول وار در که او ده زید ایله هند مبتدا مؤخر و نعم الرجل ایله بئست المرء ه جمله‌لری خبر مقدم اعتبار اولنمقدر و قول مشهور ده بو در .

اوچنجیسی — فعل یرنده مصدرك خبر واقع اولمسیدر . یعنی خبر مصدر اولوب ده اول مصدرك یرینه فعل وضعی قابل وصحیح اولان حالاتدر .

سمعٌ وطاعةٌ

کبی که (افعل کذا وکذا) امرینك جوابنده (امری سمعٌ وطاعةٌ) یاخود (شانی سمعٌ طاعةٌ) دینلدیکی کبی (امری ان اسمع قولك) [حالی ان اطیع امرك] دیمك ممکن اولدیغندن امری وشانی ویا حالی مبتدالری وجوباً حذف اولنمشدر .

دردنجیسی — خبرك یمینه مخصوص اولمسیدر .

فی عهدتی لاعطینك درهماً
فی عنقی لا نصرن زیداً

کبی که اصللری (فی زمتی یمینٌ لافعلن کذا . فی عهدتی عهدٌ

لاعطينك درهماً. فی عنقی قسم لانصرن زيداً) اولديغندن [يمين. عهد. قسم] مبتدالری حذف اولنمشدر .

٣٩ — خبر دخی درت يرده وجوباً حذف اولنور.

برنجيسی — مبتدانك [لولا]دن صوكره واقع اولوب خبرك دخی عام اولمسيدر .

لولا انتم لكنا سالكين

كبی كه اصلی [لولا انتم موجودون] اولديغندن [موجودون]خبری حذف اولنمشدر .

لكن خبر خاص اولورسه حذفی واجب اولماز .

يذيب الرعب منه كل عضب

فلو لا الغمد يمسكه لسالا

بيتنك مصراع ثانيسنده واقع [يمسكه] خبری خاص اولديغندن حذف ايدلمامشدر .

ايكنجيسی — مبتدانك قسمه مخصوص اولمسيدر .

لعمرك لافعلن كذا

كبی كه اصلی [لعمرك قسمی لافعلن كذا] اولديغندن قسمی حذف اولنمشدر .

اوچنجيسی — خبری مقارنت معناسنی شامل اولان وكنديسنه واو معيتله بر اسم عطف ايدلمش اولان مبتدالرده در .

كل انسان وعمله

كبی كه اصلی (كل انسان وعمله مقترنان) اولديغندن مقترنان خبری حذف ايدلمشدر .

دردنجیسی — معمولنه مضاف اولان وکندندن صکره کلن حال دخی کندینه خبر اوله‌میان مصدرلرك یاخود بو مصدرلره مضاف، اسم تفضیللرك مبتدا واقع اولملرنده در.

١ - ضربی زیداً قائماً

٢ - اکثر اکلی اللحم مشویاً

کبی که برنجینك اصلی (ضربی زیداً حاصل اذا کان قائماً) وایکنجینك (اکثر اکلی اللحم حاصلٌ اذا کان مشویاً) اولدیغندن حاصلٌ خبرلری حذف ایدلمشدر.

٤٠ — مبتدا ایله خبر بروجه بالا دردر یرده وجوباً حذف اولندقلری کبی محذوفیتنی کوستره‌جك قرینه‌نك وضوحی حالنده جوازاً دخی حذف اولنورلر شویله که:

زیدٌ قائمٌ ام قاعدٌ

سؤالنه قاعدةً (زیدٌ قائمٌ) یاخود (زیدٌ قاعدٌ) جوابی ویرملك لازم ایسه‌ده سؤال قرینه‌سیله مبتدالر حذف اولنه‌رق (قائمٌ) یاخود (قاعدٌ) دینور. وکذا:

الهلالُ والله

ده دخی مبتدا حذف اولنمشدر یعنی هلال رمضانی اثباته منتظر اولانلردن بری هلالی کورنجه قاعدةً (هذا الهلال والله) دیمسی لازم ایکن مقام ومقتضای ظاهر قرینه‌سیله (هذا) مبتداسنی حذف ایدرده یالکز (الهلال والله) دیر.

خبرك محذوفیتنی کوستره‌جك قرینه بولندیغی حالده او ده جوازاً حذف اولنور نته‌کیم:

أَزيدٌ قائمٌ ام عمرٌ

سؤالنه قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (عمرٌ قائمٌ) ديمك لازم ايكن سؤال قرينه‌سيله خبرلر حذف اولنه‌رق (زيدٌ) ياخود (عمرٌ) دينور . وكذا :

نحن بما عندنا و انت بما
عندك راضی والرأی مختلف

بيتنده راضی قرينه‌سيله نحن مبتداسنك (راضون) خبری حذف ايدلمشدر .

قرينه‌نك شدت وضوحی حالنده مبتدا و خبرك ايكيسيده حذف اولنوب بشقه بركلمه ايله ادای مرام اولنور . (أَزيدٌ قائمٌ) سؤالنك جوابی قاعدةً (زيدٌ قائمٌ) ياخود (مازيدٌ قائمٌ) ايكن سؤال قرينه‌سنك شدت وضوحنه مبنی مبتدا وخبرك ايكيسی‌ده حذف اولنه‌رق (نعم) ياخود (لا) دينور .

جملهٔ فعليه

٤١ — جملهٔ فعليه‌لرده مسندلر فعل اولوب مسند اليهلره دخی (فاعل) تسميه اولنور . (ضَرَبَ زيدٌ) كبی كه ضرب حدثی زيده اسناد اولنديغندن وبوراده (ضَرَبَ) فعلی مسند وزيد مسند اليه اولديغندن اوده (فاعل) در .

جملهٔ فعليه‌لرده بعضاً بالكز فاعلك ايراديله معنی تمام اولميوب حدثك نره‌يه تعلق ايتديكنی ودها بعض خصوصاتی افاده ايدیجی

[ضَرَبَ زیدٌ عمراً] ده اولدیغی کبی اوچنجی برسوزه احتیاج واردرکه بونلرەده [متعلقات فعل] دیرلر .

متعلقات فعل : [مفعول . حال . تمیز . استثنا] کبی شیلر ایسەده اك قریبی مفعوللردر .

بناءً علیه جملهٔ فعلیەلرك احوالنی تدقیق ایچون :

اولاً ـ فعللرك فاعل ومفعول الەجقلری خصوصاتی .

ثانیاً ـ فاعللرك احوالنی .

ثالثاً ـ مفعولاتی .

رابعاً ـ متعلقات سائرەیی .

مطالعه لازم کلیر و فعللر صرەسندەده عملده فعله بکزەدکلری ایچون [شبه فعل و معنای فعل] تعبیر اولنان [مصدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر . اسم فعل] لرك دخی خواصنی بیلمك ایجاب ایلدیکندن بومبحث بش فصل اوزرینه ترتیب وتحریر اولندی .

برنجی فصل

فعللر

٤٣ — هرفعل هم فاعله هم مفعوله محتاج اولمیوب بعضیلرنده یالکز فاعلك ایرادیله سوز تمام اولور یعنی :

عَلِمَ الله تعالی

دینلدکده [حق تعالی حضرتلری بیلدی] معناسنده سوز تمام اولور وبعضیلرنده دخی مفعول ایراد اولنمدقجه سوز تمام اولماز .

(كان الله تعالی) كبی كه بونكله سوز تمام اولمیوب نه اولدیغنی كوستریجی برمعموله محتاج اولور یعنی (كان اللهُ علیماً حكیماً) دیمكله سوز تمام اولوركه بوحالله كوره فعللر [تام] و[ناقص] اولمق اوزره ایكی نوع اولدقلرندن بروجه آتی بیان اولنورلر .

افعال تامه

٤٣ — فعل تام : اساساً مفعوله محتاج اولمیوب متعدی اولدیغی حالده تكمیل فائده ضمننده مفعول الان فعلدر بالاده مذكور عَلِمَ فعلی كبی كه اساساً مفعوله محتاج اولمدیغی حالده متعدی اولدیغی ایچون تكمیل فائده ضمننده مفعول دخی آلەرق :

علم الله تعالی كُلَّ شیء

دینور :

فعل تاملر : كرك متعدی كرك لازم اولسونلر هرحالده برفاعله محتاج اولدقلرندن بونلرك لازم ومتعدیلری فاعل خصوصنده متحد بولنورلر . اما مفعول آلمق خصوصنده لازملر مفعول آلمدقلرندن متعدیلردن تفریق اولنورلر. ومجهوللر اساساً مفعوله اسناد اولندقلرندن فاعل ومفعول خصوصاتنده معلوم ایله مجهوللر دخی تخلف ایدرلركه بوندن [برفعل : متعدی ومعلوم اولورسه هم فاعل هم مفعول آلیر واكر لازم ومعلوم اولورسه یالكز فاعل آلیر واكر مجهول اولورلرسه فاعل آلمیوب یالكز مفعول ایله مذكور بولنورلر.] نتیجه‌سی ظاهر أولدیغندن بومقامده : فعل متعدیء معلوم وفعل لازم معلوم وافعال

مجهوله احوالی تحری اولنمق لازم کلیرسه‌ده فعل لازم معلوملر [قام زیدٌ . خرج عمرٌ . دخل بکرٌ . طلع الفجرُ . غربت الشمسُ .] کبی ساده فاعل آلوب سهل الفهم اولدقلرندن بونلرجه تفصیلاته کیریشلمیوب یالکز فعل متعدیٔ معلوم وافعال مجهوله احوالی بروجه آتی تدقیق اولندی.

فعل متعدیٔ معلوم

٤٤ — **فعل متعدی** : برمفعوله ایکی مفعوله اوچ مفعوله تعدی ایتدیکنه کوره اساساً اوچ قسمدرکه بونلردن :

برمفعوله تعدی ایدنلر : بر مفعول آلمقله کلامده فائده تمام اولان فعللردرکه [ضَرَبَ . کسر . اکل . اخذ] وامثالی افعال بونلردندر .

ضرب زیدٌ عمراً

کسر زیدٌ زجاجاً

اکل الولد الثمر

اخذ التلمیذ الدرهمین کبی

٤٥ — **لسان عربیده فعل ومفاعیل ترکیبلرنده اصل اولان** : اولا فعل بعده فاعل دها صوکره مفعوللرك ایرادیدر . [ضرب زیدٌ عمراً] کبی‌که ضرب فعل زید فاعل عمر مفعولدر .

مفعولك فاعله ویاخود هم فعله هم فاعله تقدیمی جائز یعنی :

نَصر اخاكَ الامیرُ

اخاكَ نَصر الامیرُ

دینله بیلورسه‌ده فاعل ومفعولك مقدم واقع اولملری واجب اولان احواله دقت لازمدر بناءً علیه اشبو واجبلرك بیانی مناسب کورلدی. شویله که :

٤٦ — فاعلك مفعولدن مقدم واقع اولمسی اوچ یرده واجبدرکه انلردن :

برنجیسی — فاعل ومفعولك اعرابلرینك خفی اولدیغی محلدر.

١ { ضرب صدیقی اخی
خاطب هذا ذاكَ . . . کبی

بووجوب مفاعلیدن هانکیسی مفعول اولدیغنی تعریفه دال قرینه بولنمیان محللره مخصوص اولوب یوقسه بونلری کوسترەجك قرینه‌نك وجودی حالنده مفعولك فاعله تقدیمیده جائز اولور.

٢ { فهم المعنی موسی
ضربت سعدی سلمی

کبی که برنجی طاقمده‌کی مفاعیلك هرایکیسیده فاعل عد اولنه بیله‌جکندن وهانکیسنك فاعل اولدیغنه قرینه اولمدیغندن فاعلك مقدم اولمسی واجب اولمشدر انجق ایکنجی طاقمده معنی‌نك فاعل اوله‌میه‌جغی وضربت فعل مؤنثنك فاعلی سعدی اوله‌میه‌جغی ظاهر اولدیغندن مفعول تقدیم اولنه بیلمشدر.

ایکنجیسی — حذئك مفعولده محصور اولدیغی محلدر.
ما کسر ابوه الازجاجة کبی.

اوچنجیسی — فاعلك ضمیر متصل واقع اولدیغی محلدر.

ضربت العبدَ جنینا الثمرَ کبی

٤٧ — مفعولك فاعله تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن:

برنجیسی — حدثك فاعلده محصور اولدیغی محلدر.

ما کسر الزجاجة الا اخوك

انما هذّب النّاسَ الدین ... کبی .

ایکنجیسی — مفعوله راجع برضمیرك فاعله متصل اولدیغی محلدر .

ابتلی ایوبَ ربُّهُ

کرُمَ السّیدَ عَبدُهُ کبی

اوچنجیسی — فاعل اسم ظاهر ومفعول ضمیر متصل اولان محلدر.

اَفادنی کلامك

سرّنی قدومُ صدیقنا کبی .

٤٨ — مفعولك فعله و فاعله بردن تقدمی دخی اوچ یرده واجبدرکه انلردن :

برنجیسی — مفعولك صدرکلامده بولنمسی لازم کلن محللردرکه انلرده اسم استفهام ویاخود اسم استفهامه مضاف اولان کلمه‌لردر.

مَنْ رأیت

غلامَ من رأیت

کم عبدٍ اشتریت

ایّاً تضرب اضرب

ما ذا ترید کبی

ایکنجیسی — مفعولك فعلی امّا یه جواب اولەرق فاءِ جزایه مقارن اولدیغی واوفعلك مقدم برمفعول اخری اولمدیغی محلدر.

امّا زیداً فلاتضرب

کبی که اصلی [اما فلاتضرب زیداً] ایکن ادات شرطك ادات جوابه مقارن اولەمیەجغی جهتله فصلی لازم کلدیکندن زید مفعولنك تقدیمی واجب اولمشدر .

اوچنجیسی — مفعولك ضمیر منفصل اولدیغی محلدر.

ایّاك نعبد و ایّاك نستعین

آیت کریمەسنده اولدیغی کبی.

٤٩ — ایکی مفعوله تعدی ایدنلر: [کسا. رَزَقَ. اطعم. سقی. زوّد. [شکَنَ. اعَطی] کبی معناده ایکی مفعول ایستینلردر.

کسا اخوكَ الفقیرَ ثوباً

رَزَقَ اللّهُ قومَنا نعمةً

اعطی الامیرُ اخاكَ حُلّةً کبی.

اشبو ایکی مفعولك یکدیکری اوزرینه تقدیم اولنملرنده اصل اولان معناده فاعل اولانك مقدم ودیکرینك مؤخر اولمسیدرکه بومقدم اولانه [مفعول اول] ودیکرینه [مفعول ثانی] تسمیه اولنور.

نته‌کیم بالاده مذکور مثاللرك برنجیسنده فقیر ایله ثوب کلمەلری کسا فعلنك مفعوللری اولوب ثوبی کین فقیر اولدیغی جهتله اشبو فقیر معناده فاعل اولدیغندن ثوبه تقدیم ایدیلوب مفعول اول اعتبارایدلمش وثوب دخی مفعول ثانی قالمشدر.

معهذا خلاف اصل اوله‌رق [کسا اخوك ثوباً الفقیر] دخی دینور لکن اوچ یرده اصل اوزرینه بنا واجبدرکه آنلردن:

برنجیسی — مفعول اول ایله ثانی بیننده التباس واقع اولان محلدر

اعطی الامیرُ عمراً بکراً

کبی که [امیر عمره بکری ویردی] دیمك اولوب اگر اصلك خلافنده اوله‌رق [اعطی الامیر بکراً عمراً] دینلسه [امیر بکره عمری ویردی] معناسی مستفاد اولورکه مقصد اصلی بکرك عمره ویرلدیکنی افاده اولدیغندن دفع شبهه ایچون مفعول اول اولان عمر بکره وجوباً تقدیم ایدلمشدر. فقط [اعطی الامیر زیداً سیفاً] یاخود [اعطی الامیر سیفاً زیداً] دینلسه التباس اولمدیغندن تقدیم وتأخیرلرنده بأس یوقدر.

ایکنجیسی — حدثك مفعول ثانیده محصور اولمسیدر

مااعطیتُ الصدیقَ الا سیفاً کبی.

اوچنجیسی — مفعول اولك ضمیرمتصل وثانینك اسم ظاهراولمسیدر

وهبتُكَ درهماً کبی.

٥٠ — ایکی مفعوله تعدی ایدن فعللر اوچ نوعدرکه:

نوع اولی — مفعول اولی مفعول ثانی‌یه مباین اولانلردرکه بالاده مذکور اولانلر بونوعدندر وبونلره بین النحویین [باب اعطیت] نوعندن افعال دینور.

نوع ثانیسی — مبتدا ایله خبر اوزرینه داخل اولوب مبتدایی مفعول اول وضمیری مفعول ثانی یاپه‌رق [ظن و شك و یقین] کبی قلبی معنالری متضمن اولان و[افعال قلوب] تسمیه ایدیلن [ظَنَّ. خالَ.

عَدَّ. زَعَمَ. الفى. رأى. دَرَى. عَلِمَ. حَسِبَ. وَجَدَ. هَبْ. تَعَلَّمْ]
فعللريدر.

ظننت العلم سهلاً

كبی كه [العلم سهل] مبتدا وخبرینه داخل اولان ظن فعلی اول مبتدا ایله خبری كندینه مفعول یاپمشدر.

بو فعللرك [هَبْ] ایله [تَعَلَّمْ] دن ماعداسی متصرف اولوب مشتقاتی فعل ماضیسی كبی عمل ایدر یالكز بو ایكیسنك امر صورتلری استعمال اولنور.

نوع ثالثی — یالكز مبتدا ایله خبر اوزرینه دخوللرندن طولایی افعال قلوبه ملحق اولان وموصوفی بر صفتدن اخره تحویله دلالت ایتدكلرندن طولایی [افعال تحویل] تسمیه اولنان [صَيَّرَ. رَدَّ. تَرَكَ. ذَهَبَ. اتَّخذ. جَعَلَ] فعللریدر.

صيّرتُ زيداً عالماً
جعلتُ المالَ مبذولاً
تركتُ الرجلَ قائماً
اتّخذت اخاكَ صاحباً كبی.

فائده — افعال قلوبك فاعل و مفعوللری متحد المعنی ضمیرین متصلیندن اولمق كندیلرینه مخصوص اولوب افعال سائره‌ده اوله‌ماز یعنی علمتنی. علمتك. دیمك بو فعللره مخصوص اولوب مثلا ضربتنی. اكرمتك دینمز.

فائده — اشبو افعال قلوب ایله افعال تحویل بر صفتله مقید اولمق

اعتباری اولمیان مفعوله تعلق ایلدکلری حالده یالکز اول مفعـول ایله اکتفا ایدوب برمفعوله تعدی ایدن فعللردن صاییلورلر.

عَلِمْتُ المسألَةَ

تَرَكْتُ الدارَ

رددتُ الطالبَ کبی .

۵۱ ــ اوچ مفعوله تعدی ایدنلر : [أری. أعلم. حدّث. خبّر. اخبر. بنأ. ابناء] کبی فعللردرکه بونلردەکی اوچ مفعولك برنجیسی [مفرد] ایکنجی اوچنجیسی اصلنده مبتداایله خبردن عبارت بر[جمله]در یعنی مفعول ثانی اصـلنده مبتدا و مفعول ثالث اصـلنده خبر اولوب ایکیسی برجملەدر .

اری اللهُ عبادَهُ ایوبَ صابراً

کبی‌که عباد مفعول اول اولوب ایوب ثانی وصابراً ثالث اولدیغی وثانی ایله ثالث مجموعی اصلنده [ایوب صابر] اولدیغندن مفعول ثانی مبتدا وثالث خبر اولوب ایکیسی بردن برجمله اولدقلری حالده بوراده اری فعلنه ایکنجی اوچنجی مفعول اولمشلردر.

بونلرك برنجی مفعوللری باب اعطیت‌نك مفعول اولی کبی دیکرینه مباین اولمق وایکنجی ایله اوچنجی دخی افعال قلوب مفعوللری مثللو اولمق اعتبارندەدر .

افعال مجهوله

۵۲ ــ هرهانکی برمانعدن طولایی فاعلك ذکر ایدلمامسی لازم کلیرسه اولوقت فعل مجهول صـورتنده ادا اولنوب مفعولیـده فاعل

مقامنه قائم اولور واکا [نائب فاعل] دینور. مثلا: [قتل زید عمراً]ده اولدیغی کبی [زید عمری قتل ایتدی] معناسنی افاده ایله فاعلی تذکار لازم کلیوبده یالکز عمرك مقتول اولدیغنی کوسترمك ایجاب ایدرسه اولوقت فعل، مجهوله تحویل اولنەرق [قُتِلَ عمروٌ] صورتنده [عمر قتل اولندی] دینور وبوحالده اساساً مفعول اولان عمر نائب فاعل اولور. بناء علیه هرفعل مجهولك فاعلی اولمیوب مفعولی نائب فاعل اولدیغندن بونلرده مسندالیه نائب فاعللردر.

ایمدی بر مفعوله تعدی ایدن معلوملرك فاعلی حذف اولنورسه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی اول معلومك مفعولی اولدیغی کبی ایکی ویا اوچ مفعوله تعدی ایدنلردهده فاعل حذف اولننجه مجهوله تحول ایدن فعلك نائب فاعلی مفعول اوللر اولور. نتهکیم:

اصلی: اَكَلَ الرجلُ الثمرَ . . . ایکن تحویلده [اُكِلَ الثمرُ]

واخذتُ الدرهمینِ . . . . « [اُخِذَ الدرهمانِ]

وکساالامیرُ الفقیرَ ثوباً . . « [كُسِیَ الفقیرُ ثوباً]

واعطیتُ زیداً درهماً . . . « [اُعطِیَ زیدٌ درهماً]

واَعْلَمَ اخوكَ زیداً عمراً فاضلاً « [اُعلِمَ زیدٌ عمراً فاضلاً]

وحدّثتُ اَخاكَ عمراً فاضلاً « [حُدِّثَ اَخوكَ عمراً فاضلاً]

اولمشدر. یعنی برنجی ایکنجی مثالده فاعل اولان رجل ایله تا حذف اولندقده فعللر مجهوله تحویل اولنمقله ثمر ودرهمین مفعوللری نائب فاعل اولمش واوچنجی ایله دردنجی مثالده امیر ایله تا فاعللری حذف اولنمقله کسا و اعطی فعللری مجهوله تحویل اولندیغندن بونلرك مفعول اوللری

اولان فقیرایله زید نائب فاعل اولمش وبشنجی‌ایله آلتنجی مثالده اخوایله تا فاعللری حذف اولنمقله اعلم وحدّث فعللری مجهوله تحویل اولنه‌رق مفعول اول اولان زید ایله عمر نائب فاعل اولمشدر .

افعال ناقصه

٥٣ — افعال ناقصه : بای‌حال برخبره محتاج اولان [کان. اَمسی. اَصبَحَ . اَضحی . ظَلَّ. بات . صار . لَیسَ . مازال . ماانفكَّ. مافَتِیَٔ. مابرِح . مادامَ] فعللریدرکه بونلر مبتدا ایله خبراوزرینه داخل اولوب مبتدایه بونلرك اسمی وخبره دخی کندیلرینك خبری یعنی عمومیله بونلرك داخل اولدقلری مبتدایه [اسم باب کان] وخبره دخی [خبر باب کان] دینوب بونلر اسملرینی رفع خبرلرینی نصب ایدرلر .

کانَ اللهُ علیماً

کبی‌که [اللهُ علیمٌ] مبتداسیله خبرینه [کان] داخل اولدیغندن لفظهٔ جلاله ینه مرفوع اوله‌رق کان نك اسمی وعلیم دخی منصوب اوله‌رق کان نك خبری اولمشدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن :

[لیس] ایله [مادام] اصلا تصریف اولنمازلر .

[مازال . ماانفكّ . مافتیٔ . مابرح] دخی تصریفده ناقصدرلر . یعنی بونلرك امرلری ایله مصدرلری استعمال اولنماز .

[کان . امسی . اصبح . اضحی . ظلّ . بات . صـار] دخی تماماً تصریف واستعمال اولنورلر .

بو نلرك معنالرينه كلنجه :

كان : اكثريا زمان ماضيده اسمك خبرله اتصافنه دلالت معناسنى مشعر اولور .

كان ابى غنياً . . . كبى

و بعضاً استمرار معناسنى مفيد اولور .

كان الله رحيماً حليماً . . . كبى

امسى : اسمك خبرله اتصافنك وقت مساده اولديغنه دلالت ايدر .

امسى زيدٌ مسروراً . . . كبى

اصبح : اسمك خبرله اتصافنك صباح وقتنده اولديغنه دلالت ايدر .

اصبح زيدٌ سالماً . . . كبى

اضحى : اسمك خبرله اتصافنك وقت ضحاده اولديغنه دلالت ايدر .

اضحى زيدٌ شاكراً . . . كبى

ظلّ : اسمك خبرله اتصافنك كوندوزده اولديغنه دلالت ايدر .

ظَلّ زيدٌ راكباً . . . كبى

بات : اسمك خبرله اتصافنك كيجه‌ده اولديغنه دلالت ايدر .

بات زيدٌ ساحراً . . . كبى

صار : اسمك برصفتدن ديكر صفته تحولنه دلالت ايدر .

صار الطينُ ابريقاً . . . كبى

ليس : نفى ايچون اولوب اكر منفيسى زمان ايله مقيد اولمازسه [نفى حال] ه دلالت ايدر .

لیسَ زیدٌ قائماً ... کبی

اگر منفیسی بر زمان ایله مقید اولورسه اول قیدك متعلق اولدیغی زمانك نفینه دلالت ایدر .

لیسَ خلقَ اللهُ مثله

ده : خَلَقَ ایله مقید اولدیغندن ماضیده نفیه و :

اَلا یومَ یأتیهم لیس مصروفاً عنهم

آیت کریمه‌سنده استقبالده نفیه دلالت ایدر .

[مازال . مافتیٔ . مابرح . ما انفكّ] دخی اسمك حدثی یعنی خبرك مضمونی قبول ایتدیکندن بو آنه قدر اول مضمونك کندی اوزرنده ثابت اولدیغنه دلالت ایدر .

مازال زیدٌ غنیاً

کبی‌که [زید غنـا ایله متصف اولدیغی کوندن بو آنه قدر غنیدر] دیمك اولدیغی کبی دیکر اوچنده‌ده بویله‌در .

ما برح زیدٌ کریماً

ما انفكّ عمرٌ صالحاً ... کبی

مادام : خبرك اسم اوزرینه ثبوتی مدتجه آخر برشیئك توقیتنه دلالت ایدر .

اِجلس مادام اخوك نائماً

کبی‌که [برادرك اویقوده اولدقجه سن اوتور] دیمکدر .

اشبو افعال ناقصه‌دن [ما] ایله کان مذکور بش کلمه‌ده‌کی [ما]

حرفی [مادام] ده نافیه دكل [ماء مصدریهٔ زمانیه] ودیكر دردنده یعنی [مازال . مافتیٔ . مابرح . ماانفكّ] ده‌كی مالر [ماء نافیه] درلر .
بونلردن مادام ده‌كی ماء مصدریهٔ زمانیه مابعدنده‌كی جمله‌لری مصدره تأویل ایده‌رك مدت لفظی اول مصدره مضاف قیلنمغله اصلی بیلنور . نته‌كیم :

اجلس مادام اخوك نائما

مثالنده ماء مذكوره اعمال مزبوره‌یی اجرا ایله تركیب

اجلس مدةَ دوامِ نومِ اخیك

صورتنده تأویل اولنور .

اما دیكر درت كلمه‌ده مانك حرف نفی اولمسی شرط اولوب بوندن تجرید اولنه‌رق یالكز [زال . برح . فتیٔ . انفكّ] دینلسه ناقصلقدن چیقارق فعل تام اولورلر وبوحالده‌كندیلرنده مذكور معنالر قالمدیغی كبی مبتدا ایله خبره دخی تأثیر ایتمزلر . آنجق بعض یرلرده حرف نفیسز اولدقلری حالده ناقص معنالرینی مشتمل اولملری وارد ایسه‌ده اویله یرلرده حرف نفی مقدر اعتبار اولندیغی ایچون او معنالری اشتمال ایلمشلردر .

تالله تفتؤ تذكر یوسف

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی .

٥٤ — افعال ناقصه‌دن [لیس . مافتیٔ . مازال] نك ماعداسی بعضاً مرفوعیله اكتفا ایدرلر واوحالده تام اولان افعال لازمه كبی عمل ایلرلر .

این تکن یدرکك الموت

ده [تکن] فاعل محذوفی اولان [انت] ایله اکتفا ایتدیکی ایچون ناقص دکل برفعل لازم تام حکمنده‌در .

٥٥ — افعال تامه‌دن ایکن برخبره محتاج اولان و [صار] معناسنی شامل بولنان [غدا . رَجَعَ . اِرتدّ . آضَ . عادَ . حار . جاء . قَعَدَ . راحَ . حالَ . استحالَ . تَحوّلَ] فعللریدخی افعال ناقصه‌یه ملحق اولوب آنلر کبی عمل ایدرلر .

یامن غدالی ساعداً
ومساعداً دون البشر

— و —

وکان مُضلّی هُدیتُ برشدهِ
فلله مُغوٍ عاد بالرشد آمرا

— و —

وماالمرءُ الاکالشهابِ وضوئهِ
یحور رماداً بعد اذهو ساطع

ابیاتنده واقع [غدا . عاد . یحور] افعالی بوقبیلدندر .

٥٦ — بونلردن بشقه برطاقم فعللر دها واردرکه افعال ناقصه کبی برخبره محتاج اولورلر . فقط اول خبرلر فعل مضارعدن عبارت بولنور . ایشته بوفعللر اوچ نوعدر :

برنجیسی — وقوع خبرك قریبته دلالت ایدر و (افعال مقاربه) دینلن (کادَ . کَرَبَ . اَوشَكَ) فعللریدر .

كاد الولدُ يغرقُ

كرب القلبُ يذوبُ

اوشك الامرُ يَتِمُّ . . . كبی

ایکنجیسی — وقوع خبری رجایه دلالت ایدن و [افعال رجاء] دینلن [اخلولق. حری. عسی] فعللریدر.

اخلولقت السماء آن تمطر

ـ و ـ

حری الصديق آن يزورنا

ترکیبلریله شو:

عسی الكرب الذی امسيت فيه

يكون وراءهُ فرجٌ قريبُ

بیتنده اولدیغی کبی.

اوچنجیسی — شروع خبره دلالت ایدوب [افعال شروع] دینلن [اَخَذَ . جَعَلَ . شَرَعَ . طَفِقَ . علق . هَبَّ] فعللریدر.

اخذ زيدٌ يأكُلُ

جعل عمرٌ يشربُ

شرع بكرٌ يُدرِّسُ ... کبی.

اشبو اوچ نوع فعله (باب کاد) تسمیه اولندیغی کبی افعال رجادن اولان [اخلولق و حری] خبرلرینك [اَنْ] مصدریه یه مقارن اوململری واجب وافعال شروعك خبرلرینه مذکور [ان]ك دخولی ممنوع اولوب بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی وجهله ایراد اولنورلر.

افعال مقاربه‌دن اولان [كاد وكرب] نك خبرلرینـه نادراً مذكور [ان] داخل اولور. یعنی :

كاد الولدُ اَن یغرقَ

كرب القلب اَن یذوبَ

دخی دینور. وافعال رجادن اولان [عسی] ایله افعال مقاربه‌دن اولان [اوشك] نك خبرلرینه اكثریت اوزره مذكور اَنْ داخل اولور.

عسی اللّهُ اَن یأتِیَ بالفتحِ

آیت كریمه‌سیله :

اوشك الامرُ ان یَتِمَّ

ده اولدیغی كبی.

ینه بو فعللردن [عسی . اوشـك . اخلولق] فعللری بعضاً خبره احتیاجدن وارسـته اوله‌رق كندندن صوكره بلا فاصـله كلن و [اَنْ] مصدریه‌یه مقارن اولان فعل مضارعدن مؤل مصدری فاعل ایدینه‌رك تام اولورلر.

عسی اَن یزولَ الكربُ

اوشك اَن یتمَّ الامرُ

اخلولق اَن تُمطرَ السّماءُ

كبی تأویللری:

عسی زوال الكربِ

اوشك تمام الامرِ

اخلولق امطار السماءِ

اولمغله بونلر بر فاعل ایله اکتفا ایده‌رك ناقصلقدن چیقوب تام اولمشلردر.

٥٧ — فائده: یوقاریدن بری بیان اولنان افعالدن [افعال قلوب. افعال مقاربه. افعال رجاء. افعال شروع. افعال ناقصه] مشتقاتی ماضیلری کبی عمل ایدرلر.

فصل ثانی

شبه فعل ومعنای فعللر

٥٨ — شبه فعللر: [مصدر. اسم فاعل. مبالغهٔ اسم فاعل. اسم مفعول. صفت مشبهه. اسم تفضیل] دینلن کلمه‌لردن عبارت اولوب بونلرك فاعل ومفعول به امللری خصوصاتی بروجه آتی بیان اولنور.

مصدرلر

٥٩ — متعدی اولان مصدرلر فاعل ومفعول مظهر الوب لازملر یالکز فاعل ظاهر الیرلرسه‌ده بونلرك فاعل ومفعول به امللری کندیلرینك [مصغر. قبل العمل موصوف. حاله مقترن] اولمامق وفعل مذکور اولدیغی ویاخود جوازاً محذوف بولندیغی تقدیرده [عددی، نوعی. تأکیدی] اولمایوب [فعل مقامنه قائم] یعنی [أَنْ ایله مقدر] اولمغله مشروطدر. یعنی

اعجبنی ضَرْبُ زیدٍ عمراً

اعجبنی ضربٌ شدیدٌ عمراً

يُعجبنی ضربك زيداً الآن

دینلمز لکن : . . . يُعجبنی ضَرْبَةٌ زيدٍ عمراً

يُعجبنی ضَرْبَةُ زيدٍ عمراً

دینلورسه‌ده جوازاً محذوف ضرب فعلی اولدیغندن عددی ونوعی اولان بومصدرلر عمل ایده‌یوب مذکور مفاعیل محذوف اولان فعلکدر وکذا

ضَرَبْتُ ضرباً زيداً

دینلور یعنی بویله‌جه فعل ایله برابر وانی مؤکد اوله‌رق سویلنیرسه‌ده بوراده ضرباً مصدری عملسزقالوب فاعل ومفعول اله‌ماز وبوصورتده ترکیبده بولنان مفاعیل مصدرك مؤکد اولدیغی فعله تعلق ایدر. وکذا

ضرباً زيداً

دینلدکده جوازاً محذوف [ضرب] فعلی اولدیغندن اشبو ضرباً مصدری عمل ایتمز یعنی بوراده زیداً لفظی ضرباً مصدرینك مفعولی اوله‌میوب محذوف اولان ضَرَبَ فعلنك مفعولیدر .

والحاصل مصدرك فاعل ومفعول آلمسی مذکور یدی‌قیددن بری اولمسنه متوقفدر نته‌کیم :

اعجبنی ضرب زيدٍ عمراً

دینلدکده [اعجبنی انْ يضربَ زيدٌ عمراً] تقدیرنده اولوب فعل مقامنه قائم اولدیغندن فاعل ومفعول آلمشدر .

٦٠ — معرف باللام اولان مصدرلردخی عندالاکثر عمل ایتمزلر وهرنقدر :

ضعيف النكاية اعدائهُ

يخال الفرار يُراخی الاجل

بیتلرنده اولدیغی وجهله یعنی [نکایه] مصدری معرف باللام اولدیغی حالده [اعدا]یی مفعول المش ایسه‌ده بو خصوص پك نادر اولدیغندن اکثر محققین علمایه کوره مصدرك فاعل ومفعول المسنده معرف باللام اولمامسی دخی شرطدر .

٦١ ــ ترکیبده واقع مصدرلر یا منوّن اولور یا اولماز .
منون اولوب‌ده شرائط سابقه‌یی حائز بولندیغی تقدیرده حالیله فاعل و مفعول الیر .

یَسُرّنی اطعامٌ فی مجاعةٍ فقیراً ... کبی

منون اولمدقلری حالده لازملر فاعلنه و متعدیلر کاه فاعلنه و کاه مفعولنه مضاف واقع اولورلر .

١ { حزنت لِبعُد الاحبّاءِ
فرحت للقاء الاصدقاء }

٢ { لولا دفعُ اللهِ الشیطانَ لهلکنا
سرّنی انشادُ الاشعارِ اخوك }

کبی اولوب متعدیلر ده متعدد مفعول وار ایسه و مفعولنه مضاف اوله‌جقسه دائما مفعول اوله مضاف اولور .

٦٢ ــ مصدرلرك استعمالی اکثریتله فاعل و یا مفعولنه مضاف صورتی اولوب منونی آز قوللانیلدیغی کبی معرف باللام اولانلری دخی پك نادر در .

٦٣ ــ مصدرلر دائما فاعل ظاهر آلوب هیچ بر وقتده ضمیر اوله‌مدیغی کبی فاعل ومفعولی کندی اوزرینه تقدم ایتمزلر .

اسم فاعلر

٦٤ ـ اسم فاعل : مشتق اولدیغی فعل معلوم کبی عمل ایدوب فاعل ومفعول آلیر فقط فاعل منفصل ومفعول آلمسنده اولا ایکی شیئه باقیلور یعنی اسم فاعلك معرف باللام ویاخود مجرد اولدیغنه نظر اولنور اکر معرف باللام ایسه عمل ایتمسنده ایکی شرط واردر .

برنجیسی — مصغر اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضویرب عمراً ... دینلمز

ایکنجیسی ـ عملدن اول موصوف اولمامسیدر . نته‌کیم :

جائنی الضارب الشدید عمراً

دینلمز لکن عملدن صوکره وصف اولنورسه جائز اولور. نته‌کیم:

جائنی الرجلُ الضاربُ غلامَهُ الشدیدُ

دینور وبو شرطلری حاوی اولدیغندن طولاییده :

جائنی الضارب ابوه عمراً ... دینور

اکر مجرد ایسه مذکور ایکی شرط ایله برابر [مبتدا . موصوف . ذی‌الحال . استفهام . نفی] حالاتندن برینه معتمد اولمسیدر.

١ ـ جائنی ضُویربٌ عمراً

٢ ـ جائنی ضاربٌ شدیدٌ عمراً

دینلمز لکن ـــ ١ ـ زیدٌ ضاربٌ ابوه

٢ ـ جائنی رجلٌ ضاربٌ ابوه عمراً

٣ ـ جائنی زیدٌ ضارباً ابوه عمراً

٤ ـ أضاربٌ زيدٌ عمراً

٥ ـ ماضاربٌ زيدٌ عمراً

دينوب برنجيده زيد مبتداسنه
ايكنجيده رجل موصوفنه
اوچنجيده زيد ذی الحالنه
دردنجيده استفهامه
بشنجيده نفيه اعتماد ايتمش اولديغندن فاعل ومفعول آلمشلردر.

٦٥ — اسم فاعلك مفعول به لمسی آمذكور شرائط ايله برابر حال ويا استقبال زمانلرينـه دلالتيله مشروطدر بالاده كی مثاللرده اولديغی كبی .

اكر ماضی معناسنه اولور ولامدن مجرد بولنورسه مفعولنه اضافتی واجب اولور.

زيدٌ ضارب عمرٍ امسِ ... كبی

٦٦ — اسم فاعللرك تثنيه وجمعلری ده مفردلری كبی عمل ايدرلر.

مبالغهٔ فاعللر

٦٧ -- مبالغهٔ فاعلدن (فَعّال . مِفعال . فَعُول) وزنلرنده اولانلر طبق اسم فاعللر كبی عمل ايدوب تماميله آنلرك شرائط واحكامنه تابع اولورلر. آنجق اسم فاعللرك مفعول آلملرنده حال واستقباله دلالتلری شرط ايكن بونلرده او شرط دخی يوقدر يعنی : بونلر شرائط سائره‌يی حائز اولنجه هانكی زمانه دلالت ايدرلرسه ايتسونلر مفعول دخی آليرلر.

فعّال = اشتهی الفارسُ أن يموتَ خوّاضاً جيشَ العدوِّ
مفعال = إنَّ الكريمَ لمنحارٌ غنمه يوم الضيافةِ
فعول = إنَّ اللهَ غفورٌ ذنبَ الخاطیءِ اذا ندِم ... کبی

اسم مفعوللر

٦٨ — **اسم مفعول** : مشتق اولدیغی فعل مجهول کبی عمل ایدوب نائب فاعل آلیر وکافهٔ شرائط واحکامده اسم فاعل کبیدر .

٢ ـ جائنی المضروب ابوه
١ ـ زیدٌ مضروبٌ ابوهُ
٣ ـ جائنی رجلٌ مضروبٌ ابوه
٤ ـ جائنی زیدٌ مضروباً ابوه
٥ ـ أمضروبٌ الزیدانِ
٦ ـ مامضروبٌ الزیدانِ ... کبی

صفت مشبهەلر

٦٩ — صفت مشبهەلر مشتق اولدقلری فعل لازملر کبی یالکز فاعل آلیرلر وبوبابده اسم فاعلده جریان ایدن شرائط معتبره‌یه تابع بولنورلر.

١ ـ زیدٌ حَسَنٌ وجهُهُ
٢ ـ جائنی الحسنُ الوجه
٣ ـ جائنی رجلٌ حسنٌ وجهه
٤ ـ جائنی زیدٌ حسناً وجهه

٥ ـ أَحَسَنٌ وجه زید

٦ ـ ماحسنٌ وجه زیدٍ ... کبی

اسم تفضیللر

٧٠ — **اسم تفضیللر** : قطعیاً مفعول به آلمدقلری کبی فاعللری دخی اکثریا ضمیر مستتر اولوب یالکز بر احتمالده ظاهر اولورکه اوده فعل معناسنه اولدیغی یرلردر یعنی : لفظاً بر شیئه صفت اولوب معناً او شیئك مسببنی وصف ایتدیکی و اول مسبب دخی شیء اول اعتباریله مفضل وشیء ثانی اعتباریله مفضل علیه اولوب منفی بولندیغی محلدر .

مارأیتُ رجلاً أَحسَن فی عینه الکحل منه فی عین زیدٍ

کبی که بوراده (أَحسَنَ) اسم تفضیلی (حَسُنَ) معناسنده اولوب لفظاً رجلك صفتی اولدیغی ومعناً مسببی اولان کحلی وصف ایتدیکی کبی مسبب اولان کحل شیء اول اولان رجل اعتباریله مفضل وشیء ثانی اولان زید اعتباریله مفضل علیه اولمش و مارأیت ایله نفی ایدلمش اولدیغندن (کحل) لفظ ظاهری احسن نك فاعلی اولمشدر .

اسم تفضیللر [مضاف] حالنده ویا [من] ویا الف لام ایله یعنی بو اوچ صورتك بریله استعمال اولنوب بونلرك بری اولمقسزین ویا ایکیسی بردن اولەرق استعمال اولنماز یعنی :

١ ـ زیدٌ افضل الناس
٢ ـ زیدٌ افضل من عمروٍ } دینوب
٣ ـ زیدٌ الافضل

١ ـ زيدٌ الافضل من عمرٍو } دینلمز
٢ ـ زيدٌ افضل

اکر [الله اکبر] دینلدیکی خصوصه اعتراض اولنورسه انده [من كل شیء] محذوف اولدیغنی بیان ایدرز .

اسم تفضیل مضاف ویا من ایله اولنجه ماقبلنه مطابقتی شرط اولمیوب کندیسی دائما مفرد ، مذکر کلیر .

زيدٌ افضل الناس — زيدٌ افضل من عمرٍو
الزيدان افضل الرجال — الزيدان افضل من عمرٍو
الزيدون افضل القوم — الزيدون افضل من غيرهم

هند افضل النساء — هند افضل من دعد
الهندان « « — الهندان « « سُعدى
الهندات « « — « « « «

اما معرف باللام اولورسه ماقبلیله مطابقت شرطدر .

زيدٌ الافضل — هندٌ الفضلى
الزيدان الافضلان — الهندان الفضليان
الزيدون الافضلون — الهندات الفضليات ... کبی

٧١ ـ معنای فعللر : (اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر) دینان شیلردرکه بونلرکدخی فاعل ومفعول به آلملری خصوصاتی بروجه آتی بیان اولنور :

اسم منسوبلر

٧٢ -- **اسم منسوب** : اسم مفعول کبی عمل ایدر وانك شرائط واحکامنه تابع بولنوب انك کبی نائب فاعل آلیر :

١ ـ زید هاشمی ابوه
٢ ـ جائنی الهاشمیّ ابوه
٣ ـ جائنی رجل هاشمیٌ ابوه
٤ ـ جائنی زید هاشمیاً ابوه
٥ ـ أهاشمیٌّ ابوه
٦ ـ ماهاشمیّ ابوه ... کبی .

اسم فعل

٧٣ ـــ **اسم فعللر** : مستالری اولان امر وماضی ومضارع کبی عمل ایدرلر و بونلرك معموللری کندیلری اوزرینه تقدم ایتمزلر .

١ ـ روید زیداً . هات شیئاً
٢ ـ هیهات الامر. شتان زیدٌ وعمرٌ

کبی‌که برنجی طاقمده روید [امهل] وهات [اعط] کبی امر معناسنه وایکنجی طاقمده هیهات (بَعُدَ) وشتان (افترق) کبی ماضی معناسنه اولمغله انلر کبی عمل ایتمشلر در .

اسم مستعار

٧٤ ـــ کلامده موجود بر قرینه‌ایله فعل ویا شبه فعل معناسیله تأویل اولنوب اندن استعاره ایدیلان [اسم جامد]لره اسم مستعار

دینور وبوکبی مستعار اولان اسملر استعاره اولندقلری اسم فاعللر کبی عمل ایدرلر .

مررت برجل اسد غلامه

کبی که غلام قرینه‌سیله اسم جامد اولان [اسد] رجل شجاع مقامنده [مجترئ] معناسیله اسم فاعل کبی عد اولندیغندن انك کبی عمل ایتمشدر.

ظرف مستقر

٧٥ — **ظرف مستقر** : قطعیاً مفعول به آلماز وفاعل ظاهر آلمسی دخی ذکر اولندیغی شیئك اوزرینه یاخود موصوله معتمد اولمسیله مشروطدر . یعنی:

زیدٌ فی‌الدار ابوه

مافی‌الدار احدٌ

کبی ذکر اولندیغی شیلره ویاخود :

جاءنی الذی فی‌الدار ابوه

کبی موصوله معتمد اولورسه فاعل ظاهر آلیر خصوصات سائره‌ده فاعلی ضمیر مستتر اولور .

﴿ اوننجی فصل ﴾

فاعل و نائب فاعل

٧٦ — کندندن اول کلن برفعل تام معلومه ویا بوکا منسوب معنای فعله مسند الیه اولان کلمه‌یه [فاعل] دینور .

فعل تام معلوم متعلق معناى فعلر : مصـدر . اسم فاعل . مبالغهٔ فاعل . صفت مشبهه . اسم تفضيل] ايله سائر [اسماء افعال] در .

١ ـ قام زيدٌ

٢ ـ عجبت من ضرب بكرٍ عمراً

٣ ـ اَقائمٌ الزيدان

٤ ـ زيدٌ ضرابٌ ابوه

٥ ـ زيدٌ حَسَنٌ وجهه

٦ ـ مارأيت رجلا احسن فى عينه الكحل منه فى عين زيد

٧ ـ هيهات المذنب من اللّهِ

مثاللرندن برنجيده زيد اسمى قام فعل ماضيسنه

ايكنجيده بكر اسمى ضَرْب مصدرينه

اوچنجيده زيدان اسمى قائم اسم فاعلنه

دردنجيده ابو « ضرّاب مبالغهٔ فاعلنه

بشنجيده وجه « حسن صفت مشبهه سنه

التنجيده كحل « احسن اسم تفضيلنه

يدنجيده مذنب « هيهات اسم فعلنه

مسند اليه اولدقلرندن اشبو [زيد . بكر . زيدان . ابو . وجه . كحل . مذنب] كلمه لرى فاعلدرلر .

٧٧ ـ بالاده مذكور فاعل تعريفنده [كندندن اول كلن فعله مسند اليه اولمسى] قيدندن مقصـد دفع التباسدر . چونكه : فاعلك

ضَرَبْتِ »

ضربتما »

ضَرَبْتُنَّ »

ضَرَبْتُ »

ضَربنا »

مثاللرنده (ضرب) ماضیسنه التحاق ایدن (ا . وا . ن . تَ . تما
تم . تِ . تُنَّ . تُ . نا) ضمیر متصللری وکذا :

الزیدان یضربان عمراً

الزیدون یضربون »

الهندان تضربان »

الهندات یضربن »

تضربان زیداً »

تضربون »

تضربین »

تضربان »

تضربن »

مثاللرنده [یضرب] مضارعنه التحاق ایدن [ا . وا . ن . ی]
ضمیر متصللری فاعل اولدقلری کبی شو :

الفقیران کُسِیا ثوبین

الفقراءُ کسوا اثواباً

الفقیرتان کُسِیَتا ثوبین
الفقیرات کُسین اثواباً
کُسِیْتَ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسِیْتم اثواباً
کُسیتِ ثوباً
کُسیتما ثوبین
کُسِیْتُنّ اثواباً
کُسِیْت ثوباً
کُسینا اثواباً

مثاللرنده دخی (کُسِیَ) فعل مجهولنه لاحق اولان (ا . وا . ن . ت . تما . تم . تِ . تُنّ . تُ . نا) ضمیر متصللری نائب فاعلدرلر .

٨١ — **تنبیه** : ضمیرلرك فاعل اولملرنده اصل اولان متصل اولمق ایدوکندن متصل اولهرق ایرادینه مانع برحال اولمدقجه فصل ایدلمزلر.

٨٢ — **مستترلر** : ضمیرلرك استتاری واجب وجائز اولمق اوزره ایکی صورتده جریان ایدر .

واجب الاستتار اولانلر : فاعل ظاهری قبول ایتمینلردهدرکه اساساً بش وفرعاً یکرمی ایکی صورت اولوب صور اساسیه بیلندیکی حالده فروعات بالطبع معلوم اوله جغندن بروجه آتی اول وجهله تعریف اولندیلر :

برنجیسی — ماضینك غیری اولان (متکلم وحده. متکلم مع الغیر مفرد مذکر مخاطب)لرده در .

١ ـ أَضْرِبُ

٢ ـ نَضْرِبُ

٣ ـ تَضْرِبُ

کبی که برنجیده [انا] ایکنجیده [نحن] اوچنجیده [انت] ضمیرلری مستتر در .

ایکنجیسی — امر معناسنه اولان اسم فعللرده در .

٤ { رُوَيد زيداً
نَزالِ یازیدُ }

کبی که بونلر ده امهل معناسنه اولان روید اسم فعلنك فاعلی و انزل معناسنه اولان نزال اسم فعلنك فاعلی مستتر اوله‌رق [انت]در.

اوچنجیسی — فاعل ظاهر آلمقده مقید اولدقلری شرائطی حائز اولمیان [اسم فاعل . اسم مفعول . اسم تفضیل . صفت مشبهه . مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب . اسم مستعار . ظرف مستقر]لر ده در .

٥ ـ جائنی ضاربٌ زیداً

٦ ـ جائنی مضروبُ عمرٍ

٧ ـ زیدٌ افضلُ من عمر

٨ ـ قام حسنُ الوجهِ

٩ ـ جاءَ شرابُ العَسَلِ

١٠ ـ اتانی هاشمیٌّ الاصلِ

١١ ـ جائنی اسدٌ ناطقٌ

١٢ ـ فی‌الدارِ زیدٌ

کبی بونلرده ضاربٌ اسم فاعلنك افضل.اسم تفضیلنك حُسن صفت مشبهه‌سنك شرابٌ مبالغهٔ فاعلنك اسد اسم مستعارینك فی‌الدار ظرف مستقرینك فاعلی ومضروب اسم مفعولیله هاشمیّ اسم منسوبنك نائب فاعلی مستتر اوله‌رق [هو] در که بو مستتر اولان ضمیرك مرجعی ده وجوباً محذوف اولان [رجل . شخص] کبی موصوفلر در .

دردنجیسی — فاعل ظاهراً لمقده مقید اولدقلری شرائط بولنسون بولنمسون علی‌الاطلاق [تثنیهٔ اسم‌فاعل . تثنیهٔ اسم‌مفعول . اسم‌فاعلك جمع مذکر سالمی . اسم مفعولك جمع مذکر سالمی] در .

١٣ { الزیدان ضاربان
جائنی ضاربان

١٤ { الزیدان مضروبان
جائنی مضروبان

١٥ { الزیدون ضاربون
جائنی ضاربون

١٦ { الزیدون مضروبون
جائنی مضروبون

کبی‌که اسم‌فاعللرده [هما] اسم‌مفعوللرده [هم] ضمیرلری مستتر در که بونلرك مرجعلری برنجی شقلرده مذکور اولان [زیدان . زیدون]

مبتدالری و ایکنجی شقلرده محذوف اولان [رجلان . رجال] کبی موصوفلردر .

بشنجیسی — استثنا معناسنه وفعل اولمق اوزره [عدا. خلا] الفاظیله ینه استثنا معناسنه اوله‌رق [ماعدا. ماخلا. لیس. لایکون] فعللرنده‌در.

۱۷ - جاءَنی القومُ عدا زیداً
۱۸ - « « خلا «
۱۹ - « « ماعدا «
۲۰ - « « ماخلا «
۲۱ - « « لیس «
۲۲ - « « لایکون «

کبی که بونلرده [هو] ضمیری مستتر اولوب مرجعی ده جاءنی فعلندن منفهم اولان اسم فاعللردر .

۸۳ — جائز الاستتار اولانلر : فاعلی بعضاً مستتر وبعضاً اسم ظاهر اولانلرده درکه اساساً ایکی و فرعاً طقوز صورتده جریان ایدر .

برنجیسی — مطلقا فعللردن (مفرد غائب ومفردهٔ غائبه) ده در .

۱ { زیدٌ ضَرَبَ عمراً
زیدٌ یضرب هنداً

۲ { هند ضَرَبَتْ زیداً
هند تَضرِبُ عمراً

کبی که بونلردن [ضرب یضرب] ده هو و [ضربت تضرب] ده هی ضمیرلری مستتر درکه بو فعللرده :

زيدٌ ضرب ابوه عمراً
زيد يضرب اخوه بكراً
هند ضربت امها زيداً
هند تضرب اختها عمراً

صورتنده [ابو . اخو . ام . اخت] فاعل ظاهرلری دخی ایراد اولنور .

ایکنجیسی ــ فاعل ظاهر آلمقده مقیداولدقلری شرائطی حاوی اولان [اسم فاعل مفرد . اسم مفعول مفرد . مفرد اولان صفت مشبهه . مفرد اولان مبالغهٔ فاعل . اسم منسوب مفرد . اسم مستعار مفرد . ظرف مستقر] لرده در .

٣ ـ زيدٌ ضاربٌ عمراً
٤ ـ زيدٌ حسنٌ وجهاً
٥ ـ زيدٌ سمّاعٌ للوعظ
٦ ـ زيدٌ اسدٌ فی الحروب
٧ ـ زيدٌ فی الدار

مثاللرنده فاعل اولان [هو] وشو :

٨ ـ زيدٌ مضروبٌ
٩ ـ زيدٌ هاشمیٌّ

مثاللرنده نائب فاعل اولان [هو] جواز طریقیله محذوفدرکه بونلرك مرجعلری زیدلردر وبو مثاللرده کی اسم فاعل وسائره فاعل ظاهر آلمق شرائطنی حاوی اولدقلرندن :

زیدٌ ضاربٌ ابوه عمراً

زیدٌ حسنٌ وجهُه

زیدٌ سمّاعٌ غلامُه

زیدٌ اسدٌ ابنُهُ

زیدٌ فی‌الدار عمّهُ

مثاللرنده اولدیغی کبی (ابوه . وجه . غلام . ابن . عمّ .) فاعل ظاهرلرینی وشو :

زیدٌ مضروبٌ امّهُ

زیدٌ هاشمیٌّ اصلُهُ

مثاللرنده [امّ . اصل] نائب فاعل ظاهرلرینی المشلردر .

٨٤ — فاعل ظاهرلر : یا اسم صریح ویا اسمله مؤل کلمه‌لردن عبارتدر .

١ ـ جاءَ زیدٌ

٢ ـ اعجبنی [اَنْ صُمتَ]

کبی‌که برنجیده زید اسم صریحی وایکنجیده اسمله مؤل اولان [ان صمت] فاعلدر و کذا .

١ ـ ضُرِبَ زید

٢ ـ عُلِمَ [اَنَّ زیداً قائِمٌ]

مثاللرنده زید اسم صریحی و ایکنجیده اسمله مؤل اولان جمله نائب فاعلدر .

٨٥ — فاعل ظاهرلرك كميت وكيفيتلرينه نظراً فعللرك احوالی يعنی فعل ايله فاعل بيننده كميت وكيفيته كوره لازم كان مطابقت خصوصاتی شايان تدقيق موادن اولديغندن بروجه آتی تعريف اولنديلر. شويله كه:

فاعل ظاهرلر كرك مفرد كرك تثنيه كرك جمع اولسونلر متعلق اولدقلری فعللر دائما مفرد اولورلر.

١ { جاء المؤمنُ . جاء المؤمنان . جاء المؤمنين
جائت المؤمنة. جائت المؤمنتان . جائت المؤمنات

٢ { ضُرِب الرجلُ . ضرب الرجلان . ضرب الرجال
ضُربت المرأةُ . ضُرب المرءتانِ . ضرب النساءُ

كبی كه برنجی طاقمده فاعللر وايكنجی طاقمده نائب فاعللر مفرد تثنيه جمع اولدقلری حالده فعللری هپ مفرد اولەرق واقع اولمشدر .

آنجق فاعل ظاهرلرك مؤنث ومذكر اولملرينه كوره فعللر كاه وجوباً كاه جوازاً فاعللره موافقت ايدرلركه مفرد تثنيه جمع اولدقلرينه كوره حاللری بروجه آتی يازلمشدر .

فاعل مفرد ومؤنث حقيقی اولوبده فعل ايله كندی اراسنده بشقه برلفظ بولنمازسه فعلك دخی مؤنث اولمسی واجبدر .

١ ـ قالت مريمُ . تقول هندُ = فاعل

٢ ـ دُعِيت مريم عُلِمَتْ هندٌ = نائب فاعل

دينور هيچ بر وقتده [قال مريم . يقول هند . قُتِلَ مريم . عُلِمَ هند] دينلمز اما بو صورتك خارجنده فعلك تأنيثی واجب اولميوب اوچ يرده جائز اولوركه آنلردن :

برنجیسی ــ فاعل مفرد و مؤنث حقیقی اولوبده فعل ایله ارالرینی فصل ایدن بر لفظ بولنمسیدر نته‌کیم :

قال حینئذٍ اختی

قالت « «

دینور فقط لفظ فاصل [الّا] ایسه فعلك تأنیثی قطعیاً جائز اولماز . یعنی :

ماقال الا اختی : ماحزم الامریم

دینلوب هیچ بر وقتده [ماقالت الاختی . ماخدمت الامریم] دینمز و خصوصات سائره‌ده یعنی لفظ فاصل الآنك غیری اولان محللرده اجود اولان فعلك مؤنث اولمسیدرکه [قال حینئذٍ اختی] دیمکدن ایسه [قالت حینئذ اختی] دیمك دها مناسبدر .

ایکنجیسی ــ فعلك جامدلردن اولمسیدر . نته‌کیم :

نعم المرأةُ ویا [نعمت المرأةُ]

لیس هند نائمة ویا [لیست هند نائمة] . . . دینور

اوچنجیسی ــ فاعلك مؤنث مجازی اولمسیدر نته‌کیم :

طلع الشمس ویا [طلعت الشمس]

امطر السماء و یا [امطرت السماءُ] . . . دینور

فاعل تثنیه اولورسه بالاده‌کی مفرد احکامی جاری اولور .

فاعل جمع اولورسه درت وجه واردر .

برنجیسی ــ فاعلك جمع مکسر عاقل و یا غیر عاقل اولمسنده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قال العلماء ویا [قالت العلماء]
بیع الجواری ویا [بیعت الجواری]
رعی النیاق ویا [رعت النیاق]
قُطِعَ الاشجار ویا [قُطِعت الاشجار] ... دینور

ایکنجیسی — فاعلك جمع مذکر سالم ویا جمع مؤنث سالم اولمسیدرکه بونده مفرد احوالی جریان ایدر .

جاءَ المؤمن	دینلدیکی کبی	جاءَ المؤمنون
جائت المؤمنة	«	جائت المؤمنات
امطر السماء	«	امطر السماوات
امطرت السماء	«	امطرت السماوات ... دینور

اوچنجیسی — فاعلك جمع سالمره ملحق اولمسیدرکه بونده فعلك تذکیر و تأنیثی جائزدر .

قام البنون ـ و ـ قامت البنون
جاء البنات ـ و ـ جائت البنات ... دینور

دردنجیسی — فاعلك اسم جمع ویا شبه جمع اولمسیدرکه بونده‌ده فاعلك مؤنث مجازی اولدیغی مفردلرده جریان ایدن احوال جاری اولور .

جاء النساءُ ـ و ـ جائت النساءُ
اثمر الشجر ـ و ـ اثمرت الشجر ... دینور

٨٦ — فاعللر بش یرده مطرداً محذوفدرکه انلردن :

برنجیسی — نائب فاعل کان یردرلر .

ایکنجیسی — مصدرلردرکه بونلرده بلا نائب محذوفدر.

اوچنجیسی — فعل تعجب بابیلرده متقدم قرینه‌سیله ایکنجیدن محذوف اولور.

اسمع بهم وابصر

ایت کریمه‌سنده اولدیغی کبی.

دردنجیسی — استثناء مفرغدن صوکره حذف اولنور.

ماقام اِلاّ زیدٌ

کبی‌که [ماقام احدٌ الا زیدٌ] تقدیرنده اولدیغندن احدٌ فاعلی محذوفدر.

بشنجیسی — نون تأکید ایله مؤکد اولان امر و نهیك جمع مذکرلریله مفرد مؤنث مخاطبه‌سندن محذوف اولورلر.

[اِضرِبُنَّ . اِضرِبِنَّ]

کبی‌که بونلرك اصللری [اضربوا . اضربی] ایکن نون تأکیدك الحاقیله اجتماع ساکنین اولوب بونی دفع ایچون ضمیر متصل اوله‌رق فاعل اولان [و . ی] حذف اولنه‌رق [اضربُن. اضربِن]اولمشدر.

۸۷ — افعال مدحدن اولان [نعم] ایله افعال ذمدن اولان [بئس . ساء] فعللرینك فاعللری یا معرف باللام اولور یا معرف باللامه مضاف اولور ویاخود مابعدنده‌کی نکره‌یه‌راجع اولمق‌اوزره مستتر اولور وبونلردن صوکره کندیلریله کیفیت وکمیتده مطابق اوله‌رق مخصوص بالمدح ویا بالذم‌اولانلر ایراد اولنورلر:

۱ { نعم المرء یحیي . نعمت‌المرأة هندٌ
بئس الکلام کلامه. بئس رجلان زیدٌ وعمرٌ }

٢ { نعم
ساء غلام المصدر عامرٌ

٣ { نعمَ مرءً يحيى
بئس كلاماً كلامك ... كبی.

اشبو مخصوص بالمدح ويا بالذم اولان كلمه‌لر بعضاً حذف اولنورلر [نعم العبد انه اوّاب] آيت كريمه‌سنده اولديغی كبی كه [ايوب] محذوفدر.

افعال مدحدن اولان [حبذا]نك فاعلی دائما مذكور [ذا] اولوب مخصوص بالمدح اولان شیٔ كرك تثنيه كرك جمع، كرك مؤنث كرك مذكر اولسون اشبو ذا دكشمز .

دردنجی فصل

مفعوللر

٨٨ — لسان عربيده مفعوللر اساساً [مفعول مطلق. مفعول به. مفعول فيه . مفعول له . مفعول معه]ناملريله بش نوع اولوب بروجه آتی تعريف اولنديلر :

مفعول مطلق

٨٩ — حدثك مضمونتی تأكيد ياخود نوع وعددينی مبين اولان مصدرلره [مفعول مطلق] تسميه اولنور .

١ { ضَرَبْتُ ضرباً
نمت نوما

۲ { ضربت ضرباً شدیداً
قلت له قولَ النصیح }

۳ { ضربت ضربتین
عالج الطبیبُ اخی معالجةً واحدةً }

کبی‌که برنجی طاقمده اولان مصدرلر مضمون فعلی تأکید
ایکنجی « « نوعنی بیان
اوچنجی « « عددنی بیان ایدرلر .

بونلردن تأکیدی اولانلرك تثنیه و جمعلری جائز اولمیوب نوعی وعددیلرده جائز در .

۹۰ — اشبو مفعول مطلقلر یا فعلك لفظیله اولان مصدرلر ویا او معنایه کلن دیکر مصدرلر اولدیغی کبی بعضاً اول مصدرلره دلالت ایدن دیکر کلمه‌لر کندیلرینه نیابت ایدرلر .

فعلك لفظیله اولان مصدرلردن اولملری بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبیدر .

فعلك معناسنده اولان دیکر مصدرلردن اولملریده :

۱ ـ جلس قعوداً
۲ ـ وقف قیاماً
۳ ـ سار سلوكاً حسناً

جمله‌لرنده اولدیغی کبیدر .

اول مصدرلره دلالت ایدن کلمه‌لردن کندیلرینه نیابت ایدنلرده [صفت . عدد . کلیت . بعضیت . آلت . اسم اشارت] لردر :

۱ ـ حَفِظَ اَتَمَّ الحفظِ

٢ ـ سَجَدَ ثلاثاً

٣ ـ مال الى الفضيلةِ كُلَّ ميلٍ

٤ ـ شَنَفَهُ بَعض الشَنَف

٥ ـ ضَرَبَهُ عصاً

٦ ـ ظَننتُ ذلك الظنَّ

کبی که برنجیده [اتمّ] صفتی [حفظاً] مصدرینه
ایکنجیده [ثلاثاً] عددی [سجوداً] «
اوچنجیده [کُلّ] لفظی [میلاً] «
دردنجیده [بعض] « [شنفاً] «
بشنجیده عصانك دلالت ایتدیکی آلت [ضَرْب] مصدرینه
التنجیده [ذلك] اسم اشارتی [ظنّاً] مصدرینه نیابت ایتمشدر .

٩١ — مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعللری اوچ حالده بولنور :

برنجیسی ــ فعلك ذکر وحذفی جائز اولاندر .

خیرَ مقدمٍ ویاخود قَدِمْتَ خیرَ مقدمٍ کبی

ایکنجیسی ــ فعلك حذفی واجب اولاندرکه بوده مفعول مطلق اولان مصدرلرك فعله بدل واقع اولدقلری محلدر .

بو محللرده اکثریا امر ونهیده قیاسی اولوب [اقعد قعوداً ولا تقف وقوفاً] دینه جك یرده :

قعوداً وقوفاً

صورتنده بلا فعل استعمال اولنور .

وبعضاً توبیخی متضمن اولان استفهاملرده اولوب (أَتَتَوانی توانیاً وقد علاكَ المشیبُ) دینه‌جك یرده :

أَتوانیاً وقد علاكَ المشیبُ

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

وبعضاً دعا مقامنده (سقاكَ اللهُ سقیاً) دینه‌جك یرده :

سقیاً لك

صورتنده فعلك حذفیله کلیر .

و بعضاً مقـام تعجبده [اتضربونی ضربا وتنهبونی نهباً] دینه‌جك یرده :

ضرباً ونهباً

صورتنده فعلك حذفیله ادا اولنور .

اوچنجیسی — اساساً فعلی اولمیانلردر :

ویلاً . ویماً

وامثالی کبی .

مفعول به

٩٢ — فاعلك فعلی کندی اوزرینه واقع اولان اسمه [مفعول به] دینور .

ضَرَبَ زیدٌ عمراً

کبی که فاعل اولان زیدك اجرا ایتدیکی ضرب فعلی عمر اوزرینه واقع اولدیغندن [عمراً] مفعول بهدر .

٩٣ — مفعول بهلر خاص وعام اولمق اوزره ایکی قسمدر :

خاص اولانلر — فعل متعدیلره مخصوص اولانلردر. بالاده‌کی مثالده اولدیغی کبی .

عام اولانلر — حرف جر واسطه‌سیله مفعول به اولانلردر .

١ ـ مررتُ بزید

٢ ـ نظرتُ الی‌السماءِ

٣ ـ اُخرِجتُ عن‌البلدِ

٤ ـ اُخِذَ منكَ

کبی‌که بویله حرف جرله اولان مفعول بهلر معلوم اولان متعدی ولازمده وافعال مجهوله‌ده اولور :

١ ـ ضربت زیداً بالعصا

٢ ـ قَعدت علی‌الارضِ

٣ ـ اُخرِج عن‌البلدِ

کبی‌که برنجیده متعدیٔ معلوم اولان [ضرب] فعلنه [بالعصا]
ایکنجیده لازم « « [قعد] « [علی‌الارض]
اوچنجیده مجهول اولان ـ [اُخرِجَ] « [عن‌البلد]
مفعول به واقع اولمشدر .

٩٤ — خاص اولان مفعول بهلره [مفعول صریح] ودیکرلرینه [مفعول غیرصریح] دخی تسمیه اولنورکه :

ضربت زیداً بالعصا

ده [زیداً] مفعول صریح و [بالعصا] مفعول غیرصریحدر .

٩٥ — مفعول بهك ذکری مقصود بالذات اولمدیغی حالده سوزده قرینه اولسـون اولمسون حذفی جائز اولور . مثلا : برینك مقتولیتنی اشـعار مطلوب اولمیوبده یالکز قاتلك بیانی لازم کلسـه (قَتَلَ زیدٌ) دینور . حالبوکه قتل فعل متعدی اولدیغندن مفعول به ایستر لکن سبب مذکوره بناءً حذفنه جواز واردر .

بعضاً قرینه دلالتیله‌ده حذف اولنور . نته‌کیم : [هل ضَرَبْتَ زیداً] سـؤالنه قاعدةً [ضربتُ زیداً] دیمك لازم ایکن سـؤال قرینه‌سنه اعتماداً یالکز (ضربتُ) دینور . و بعض احوالده فعل دخی حذف اولنه‌رق [نعم] یاخود [لا] جوابیله اکتفا اولنور . وبعضاً مفعول به ذکر اولنوب فعل حذف اولنورکه بو صـورتده فعلك حذفی واجب وجائز اولمق اوزره ایکی وجه واردر .

فعلك حذفی جائز اولان احوال قرینه‌نك دلالت ایتدیکی محللردر نته‌کیم (من اضربُ) سـؤالنه قاعدةً (اِضْرِبْ زیداً) دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعل حذف اولنه‌رق [زیداً] دینور .

فعلك حذفی واجب اولان یرلر درت موقعدرکه انلردن:

برنجیسی — سماعی اولان احوالدر .

اهلاً و سهلاً

کبی‌که [اتیت اهلاً و وطئت سهلاً] ایکن لسـان عربدن دائما [اهلاً وسهلاً] ایشـیدلمش اولوب هیـچ بر وقتده فعللر ایله برلکده مسموع اولماشدر .

ایکنجیسی — [منادی] درکه اقبال و توجهی مطلوب اولان اسم اولوب اساساً فعلی محذوف مفعول بهدن عبارتدر .

یا عبدالله

کبی که اصلی [ادعو عبدالله] ایکن کثرت استعمالدن [ادعو] فعلی وجوباً حذف اولنوب یرینه حرف ندا اولان یا کتیرلمشدر .

لسان عربده حرف ندا [یا . أیا . هَیا . أیْ . همزه]دن عبارت بش شیدرکه بونلردن [ای] ایله [همزه] قریبه و [أیا] ایله [هَیا] بعیده ندا ایچون اولوب [یا] ایله ایسه هم قریبه هم بعیده ندا اولنور .

حروف ندانك [علم . مضاف . أیّها] دن حذفی جائزدر .

١ ـ محمدُ اشفع لنا

٢ ـ رسولَ اللهِ ضاق بِیَ الفضاءُ

٣ ـ ایها النبی المحترم

کبی که بونلرك ابتدالرندن یالر حذف اولنمشدر .

حروف ندا لفظهٔ جلاله‌نك غیری معرف باللام اولان کلمه‌لره داخل اولماز شاید ادخالی لازم کلیرسه حرف ندا ایله منادی بیننه [ایها . ایّ هذا .] کلمه‌لری توسیط اولنور .

یاأیّها النبیّ المحترم

یاای هذا الرجل

یا هذا الرجل . . . کبی

بو صورتلرده منادی مؤنث اولنجه [ای] کلمه‌سنك تذکیر وتأنیثی جائز ایسه‌ده اجوت اولانی مؤنث اوله‌رق ایرادیدر .

یا ایّتها النفس المطمئنة ارجعی الی ربك

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

حروف ندا معرف باللام اولان کلمه‌لردن یالکز لفظهٔ جلاله‌یه داخل اولدیغی کبی اکثریتله حذف اولنوب آخرینه برمیم مشددهٔ مفتوحه کتیریله‌رك یای ندا تعویض اولنور .

یاالله ـ یرینه ـ اللّهمَّ . . . دینلدیکی کبی .

اوچنجیسی — (تحذیر) و (اغرا) دینلن احوالدر .

تحذیر : احترازی واجب اولان شیٔ ایچون مخاطبه اجرای تنبیهدن عبارتدرکه بوبابده (اتّق . احذر) کبی فعللری حذف اولنه‌رق یالکز مفعوللر ایراد اولنور .

ایّاكَ الشرَّ

ایاك والشر

ایاك من الشر

کبی که بعضاً ایاك وامثالی ضمیرلردن دخی صرف نظر اولنوب محذر منه اولان کلمه‌نك یعنی احترازی واجب اولان شیئك اسمنك یالکزجه ایرادی ویا تکراری ویاخود عطفیله ادا اولنور .

١ ـ الاشد ـ الحيّةَ

٢ ـ الاشد الاشد . الحيةَ الحية

٣ ـ الاشد والاشد . الحيةَ والحيةَ . . . کبی

اغرا : محمود اولان برشیئك لزوم اجراسنی مخاطبه تفهیمدن

عبارتدرکه بونده‌ده [الزم] کبی فعللر حذف اولنه‌رق یالکز مفعوللر ایراد اولنور وتحذیرده اولان احوال بورادده جاری اولور .

١ ـ الوفاءَ . العهدَ

٢ ـ الوفاءَ الوفاءَ . العهدَ العهدَ

٣ الوفاءَ والوفاءَ العهدَ والعهدَ . . . کبی

دردنجیسی ـــ (اشتغال) یاخود (اضمار علی الشریطة التفسیر) دینلن شیدرکه بوده فعلی محذوف بر اسم اولوب کندیسنه راجع ضمیرده ویاخود بوضمیره مضاف اولان بر اسمده عمل ایدن دیکر بر فعل ویا شبه فعل کندیسندن صوکره واقع اولمسی وشاید بو فعلك مذکور ضمیره اولان عملی فسخ اولنوب ده فعل مذکور ویا اکا ملتبس اولان دیکر بر فعل اوله النسه اساس اولان اسمك آنلره مفعول به اولمسی صحیح اولمغله مشروطدر .

١ ـ زیداً ضربتُهُ

٢ ـ زیداً مررتُ بِهِ

٣ ـ زیداً ضربتُ غلامَهُ

٤ ـ زیداً حُبِستُ علیه

٥ ـ انت زیداً ضاربُهُ

٦ ـ انت زیداً ضاربٌ غلامَهُ

کبی که فعل مذکور ویا آنك ملتبسی اوله النده‌ده :

١ ـ ضربتُ زیداً ضربتُهُ

٢ ـ جاوزتُ زیداً مررت به

٣ ـ اهنتُ زیداً ضربتُ غلامَه

٤ ـ لابست زیداً حُبِسْتُ علیه

٥ ـ انت ضاربٌ زیداً ضاربه

٦ ـ انت مهیدٌ زیداً ضاربٌ غلامه

صورتلری حاصل اولەرق بو حالده زیدلر اوله کلن فعللرك مفعول بهلری اولدقلرندن وجه اول تعریفه موافق اولمغله اشتغال حاصل اولمشدرکه بو حالده اولان اسملرەده [مشغول عنه] دینور .

اشبو اشتغال خصوصی اعراب جهتیله بعضاً فاعل و نائب فاعلده دخی واقع اولورسه ده حسب التعلق زیردەکی ایکنجی مقالەده یعنی احوال اعراب بحثنده بیان اولنەجقلردر .

مفعول فیه

٩٦ ـــ فاعلك فعلی هانکی زمانده ویا هانکی مکانده اولدیغنی بیان ایدن اسملره [مفعول فیه] دینورکه بونلر ظرف زمان و[ظرف مکان] لردن عبارت اولوب کندیلرنده [فی] حرفی یا مذکور ویا مقدراولور.

١ { صُمْتُ فی یوم الخمیسِ
سافرتُ لیلة الجمعةِ }

{ صَلیّتُ فی المسجدِ
جلَسْتُ أمام المحرابِ }

کبی که برنجی طاقمده [یوم و لیله] ظرف زمان اولوب [صمت وسافرت] فعللرینك
ایکنجی طاقمده [مسجد وأمام] ظرف مکان اولوب [صلیت وجلست] فعللرینك مفعول فیهیدر .

٩٧ ـ اشبو ظرف زمان و مکانلر [مبهم ومحدود و اسمیتله ظرفیتده مستعمل و یالکز ظرفیتده مستعمل] اولورلرکه :

مبهم اولانه ظرف زمانلر : غیر معین اولان بر زمانه دلالت ایدنلردر :

حینٌ . وقتٌ . قطٌّ . عوضٌ
زمانٌ . دهرٌ . . . . کبی

مبهم اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت وحد ونهایت اولمیانلردر :

أمامٌ . قُدّامٌ . وراءٌ . خَلْفٌ . یمینٌ . یسارٌ .
شمالٌ . فوقٌ . تحتٌ . عندٌ . لدیٌ . وَسْطٌ .
بینٌ . إزاءٌ . حذا . تلقا . . . . کبی

محدود اولانه ظرف زمانلر : معین برزمانه دلالت ایدنلردر :

دقیقةٌ . ساعةٌ . یومٌ . لیلةٌ . نهارٌ . سحرٌ . اسبوعٌ .
شهرٌ . سنةٌ . عامٌ . حولٌ . عصرٌ . . . . کبی

محدود اولانه ظرف مکانلر : کندیلریچون صورت وحد ونهایت اولانلردر :

مکانٌ . بیتٌ . دارٌ . مسجدٌ مکتبٌ . بلدٌ . قریةٌ .

سوقٌ . سطحٌ . فرسخٌ . میلٌ . بریدٌ . . . . کبی

اسمیت وظرفیتده مستعمل اولان ظرف زمان ومکانلر : ظرفیتده مستقل اولمیوب بعضاً سائر اسملر کبی ترکیبده مبتدا فاعل وسائره اولانلردر . نته‌کیم :

جلستُ أمامَ المحرابِ

ترکیبنده امام ظرف یعنی مفعول فیه اولدیغی کبی .

أمام المحراب حسنٌ

ترکیبنده امام مبتدا و :

استوی اللیل والنهار

ترکیبده‌ده اللیل فاعلدر .

ظرفیتده مستقل اولان ظرف زمان ومکانلر : اسم کبی تصرف اولنه‌میوب دائما ظرفیته ملازمت ایدنلردر [عند . لدی . وسط . بین] اسم مکانلریله [سحر . قطّ . عوض] اسم زمانلری کبی .

۹۸ — علی العموم ظرفلره بعضاً کره [مصدر . صفت . عدد . اسم اشارت . کلیت . جزئیت] کبی شیلر نیابت ایدرلر .

١ { ضَرَبَ الناسُ خِیامهم قربَ الدار }

٢ { قرأتُ طویلاً
جلست شرقیّ البلد

٣ { سريت اربع ليال
مشيت خمسة اميال

٤ـ وقفت ذلك اليومَ تلك الناحية

٥ـ مشيت كل النهار كل البريد

٦ { كاتبته بعض احيان
سرت نصف غلوةٍ

کبی که برنجی طاقده [قرب] مصدری [موضع . وقت] ظرفلرینه :
ایکنجی « [طويل . شرقى]صفتلری [زمان . مكان]ظرفلرینه
اوچنجی « [اربع . خمسه]عددلری [ليال . اميال] «
دردنجی « [ذلك . تلك] اسم اشارتلری [يوماً . ناحية] «
بشنجی « [كل] لفظی [نهار . بريد] ظرفلرینه
آلتنجی « [بعض . نصف] جزئیتلری [احياناً . مكاناً]
ظرفلرینه نیابت ایتمشلردر .

٩٩ — ظرفلرده [فی] حرفنك مذكور ومقدر اولمسی بروجه آتیدر . شویله که :
علی العموم ظرف زمانلر ايله ظرف مكان مبهملرده [فی] نك حذفی قیاساً جائزدر .

سرتُ حيناً
صُمتُ شهراً
جلستُ أمام المحرابِ . . . كبی

ظرف مكان محدودلرده ايسه [فی] نك ذكری واجب اولدیغندن

حذف اولنه‌ماز یالکز [دخل . سکن . نزل] فعللرندن صوکره واقع اولنجه حذفی مسموعدر . یعنی :

جلست فی الدار ـ یرینه ـ جلست الدار

اکلت فی المسجد ـ « ـ اکلت المسجدَ . . . دینلمز

لکن مذکور اوچ فعل ایله اولورسه :

دخلت فی الدار ـ یرینه ـ دخلت الدار

سکنت فی البلد ـ « ـ سکنت البلد

نزلت فی الخان ـ « ـ نزلت الخان . . . دینور .

١٠٠ ـ مفعول فیهلرك عامللری ولو معنای فعل اولسونلر هرحالده اول مفعوللرك آنلره تقدملری جائز اولور .

صمت یوم الجمعة ـ یرینه ـ یوم الجمعة صمت

انا سائر لیلة السبت ـ « ـ لیلة السبت انا سائر

تارك زیدا قُبیل الغروب ـ « ـ قُبیل الغروب تارك زیداً . . دینور

١٠١ ـ مفعول فیهلرك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك وجودی حالنده فعللریدخی حذف اولنور .

سافرت . جئت

دینله‌رك مفعول فیهلرك حذف اولندیغی مثللو [متی سافرتَ] سؤالنه قاعدةً [سافرت یوم الجمعة] دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سنه اعتماداً فعل حذف اولنه‌رق یالکز [یوم الجمعة] دینور .

مفعول له

١٠٢ ـ فعلك وقوعنه سبب وعلت اولان مفعولره (مفعول له)

یاخود [مفعول لاجله] دینور . یعنی برایشـك نه ایچـون اولدیغنی کوستری برمفعولدرکه بونده‌ده لام مکسوره مقدر ویا مذکور بولنور .

ضربتُ تأدیباً

اکرمتُ لوجه‌اللّهِ

ترکیبلرنده واقع [تأدیباً . لوجه] کبی .

١ ـ ضربتُ ابنی تأدیباً له

٢ ـ ضربتُ ابنی للتأدیب

٣ ـ فعلتُ ذلك ابتغاءالخیر . . . کبی

١٠٣ — مفعول لـهلردن لامك حذف وذکری جائز ایسـه‌ده قیاساً حذفنده اوچ شیئك بردن وجودی شرطدرکه بونلردن برنجیسی ـ مفعول‌له اولان کلمه‌نك مصدر اولمسی .

ایکنجیسی ـ اول مصـدرك فاعلیله علت واقع اولدیغی فعلك فاعلنك متحد اولمسیدر .

اوچنجیسی ـ بونلرك زمانلرینك متحد اولمسیدر.

ضربتُ ابنی تأدیباً

کبی‌که مفعول‌له اولان [تأدیباً] کلمه‌سی مصدر اولدیغی کبی بونك فاعلی علت واقع اولدیغی ضرب فعلنك فاعلی اولان تای متکلمده متحد و ضربت ایله تأدیبـاً زمانلریده عینی اولدیغنـدن لام قیاسـاً حذف اولنمشدر لکن :

اکرمتُكَ لوجه‌اللّهِ

ترکیبنده مفعول‌له اولان [وجه] مصـدر اولمدیغندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

اکرمتُك لاکرامكَ

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [اکرام] مصدری ایسـه ده انك فاعلی کاف وعلت اولدیغی اکرم فعلنك فاعلی تا اولوب متحد اولمدقلرندن لام حذف اولنه‌مامشدر وکذا :

جئتُكَ الیومَ لوعدامسِ

ترکیبنده مفعول له اولان کلمه [وعد] مصدری اولوب بونك فاعلیله علت اولدیغی جئت فعلنك فاعلیده متحد ایسـه ده زمانلری مختلف اولدیغندن ینه لام حذف اولنه‌مامشدر .

والحاصل لامك حذفی مذکور اوچ شرطك بردن موجود اولمسنه متوقفدر .

١٠٤ — مفعول لهك بعضاً فعلنه تقدمی جائز اولور .

تأدیباً ضربتُ ابنی . . . کبی

١٠٥ — مفعول لهك حذفی جائز اولدیغی کبی قرینه‌نك وجودی حالنده فعلی دخی حذف اولنور نته‌کیم : [ضربت ابنی] دینله‌رك مفعول له حذف اولندیغی مثللو [لِمَ ضربتَ ابنكَ] سؤالنه قاعدةً [ضربت ابنی تأدیباً له] دینه‌جك یرده سؤال قرینه‌سـنه اعتماداً فعلك حذفیله یالکز [تأدیباً له] دینور .

مفعول معه

١٠٦ — فاعل ویا مفعول بهه مصـاحبت ایچون **واو** ایله کلن

اسمه [مفعول معه] دینور که فاعل ویا مفعول بهله حدثده مشترك اولدقدن بشقه مصاحبت یعنی برابرلك معناسنی دخی افاده ایتمك اوزره واو مصاحبتدن صکره کلن اسمدر .

١ ــ جئتُ وزیداً
٢ ــ کفاكَ وزیداً درهمٌ

کبی که برنجیده واو مصاحبتدن صوکره کلن زید اسمی متکلم فاعلی اولان تا ایله مجیء فعلنده مشترك اولدیغی کبی مصاحبتی یعنی برابر اولدقلری حالده کلدیکنی دخی افاده ایتدیکندن مفعول معهدر . و ایکنجیده ینه واو مصاحبتدن صکره کلن زید اسمی مفعول به اولان کاف خطاب ایله کفایت فعلنده مشترك اولدیغی کبی مصاحبتی یعنی درهمك ایکیسنه بردن اولدیغنی افاده ایتدیکندن بوراده ده مفعول معهدر.

١٠٧ ــ مفعول معهنك فعلنه تقدمی جائز اولمدیغی کبی مصاحب اولدیغی فاعل ویا مفعوله ده تقدیمی جائز اولماز . یعنی :

١ ــ وزیداً جئتُ
٢ ــ جاء وعمراً زیدٌ
٣ ــ ضربتُ وعمراً زیداً . . . دینلمز .

فائده ــ بر جملهنك خارجه مطابقتی اولور یعنی صدق وکذبه احتمالی وارایسه اکا [جملهٔ خبریه] وخارجه موافق اولماز یعنی صدق وکذبه احتمالی بولنمازسه اکاده [جملهٔ انشائیه] دینور نته‌کیم : ضرب زیدٌ عمراً دینلدکده زیدك عمری ضرب ایتمسنك صدق وکذبه احتمالی اولدیغندن بو جمله خبریه‌در فقط [هل جاء زید] دینلدکده . صدق وکذب احتمالی اولمدیغندن بو جمله انشائیه‌در .

بشنجی فصل

متعلقات وتوابعات ساره

۱۰۸ — فعللرك متعلقی اولوب بالاده بیان اولنان فاعل و مفعوللردن بشقه [حال . تمییز . استثنا] دخی متعلقات جملدن اولدقلرندن بونلرك ومبتدا خبر فاعل مفعول کبی اساسلره تابع اولان [تأکید . بدل . عطف] احوالنك بیلنمسی دخی لازمه‌دن اولمغله بروجه آتی تعریف اولندیلر :

حال

۱۰۹ — فاعل یاخود مفعول بهك هیئتنی مبین اولان سوزه [حال] وهیئتلرینی بیان ایتدیکی اول فاعل ویا مفعوله [ذی الحال] دینور.

١ ـ ذهبتُ نادماً

٢ ـ ضربتُ هنداً قائمةً

کبی که برنجیده نادماً حال اولوب فاعلك هیئتنی مبین اولدیغندن اول فاعلده ذی الحالدر و ایکنجیده قائمةً حال اولوب هند مفعولنك هیئتنی مبین اولدیغندن بوراده مذکور هند مفعولی ذی الحالدر .

۱۱۰ — ذی الحاللر یا بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی لفظاً فاعل و مفعول به اولورلر یاخود لفظاً مبتدا ویا خبر اولدقلری حالده معناً فاعل ویا مفعول به حکمنده بولنورلر .

١ ـ استوی الماءُ والخشبة قائمةً

٢ ـ هذا زید قائماً

کبی که برنجیده قائمةً حالنك ذی الحالی و الخشبة اولوب بو ایسه

لفظاً مفعول معهدر لکن فاعل اولان الماءُ یه معطوف اولدیغندن معناً بوده فاعل حکمندهدر. وایکنجیده قائماً حالنك ذیالحالی زید اولوب بو دخی لفظاً خبر ایسهده کلام [اشیرُ لزید قائماً] تقدیرنده اولدیغندن زید معناً مفعول بهدر .

والحاصل ذیالحاللر لفظاً فاعل ویا مفعول به اولمیوبده مبتدا وخبر وسائر مفعوللردن برشیٔ ایسه معناً فاعل ویا مفعول به اولمریله تأویل اولنورلر .

١١١ — حالك عاملی یعنی متعلقی کندی ذیالحالنك عاملی اولوب اوده یا فعل یا شبه فعل ویا معنای فعل اولور .

١ ـ ضربتُ زیداً قائماً

٢ ـ اناضارب زیداً قائماً

٣ ـ زیدٌ فی الدار قائماً

کبی که برنجیده [ضربت] فعلی ایکنجیده اسم فاعل اولان [ضارب] شبه فعلی اوچنجیده ظرف مستقر اولان [فی الدار] معنای فعلی [قائماً] حالنك عاملی یعنی متعلقیدرکه بواوچ شیٔ برنجیایله ایکنجیده ذیالحال اولان زیدلرك و اوچنجیده مستتر اولان [هو] ذیالحالنك دخی عاملیدرلر .

١١٢ — حاللر عمدهٔ کلامدن اولمیوب ذیالحالی وصف ایدن [فضله] برشیٔ اولمق و[کیفَ] سؤال مقدرینه جواب واقع اولمق ایله مشروطدرلر . یعنی : حال اولان کلمه ترکیبده اولمامش اولسه دخی قاعدةً ترکیب ینه تمام اوللی و حال سویلنمزدن اول مخاطبه [کیف] دیمك لازم کلملیدر مثلا : [رجع الفارس ظافراً] دینلدکده ظافراً حالی

ذکر اولنمدیغی حالده [رجع الفارس] ترکیبی یینه تامدر و بویله‌جه رجع الفارس سویلننجه مخاطبك نصل نصورتله معناسنه اولان کیف سؤالنه قارشی کلیر کبی ظافراً دینلمسیدر .

١١٣ — حاللر یا مفرد یا جمله اولورلر .

مفرد اولان حاللرك مذکور ایکی شرط ایله برابر نکره و صفات مشتقه‌دن اولملری و ذی‌الحاللرینك دخی معرفه اولملری شرطدر . بالاده‌کی مثاللرده اولدیغی کبی .

شاید حاللر نکره ویا صفات مشتقه‌دن اولمازلرسه انلرله تأویل اولنورلر . نته‌کیم :

وارسلها العراكَ

جاءَ اخی وحده ُ

صنع ذلك جهده ُ

کلّمتُهُ فاهُ الی فیّ

ترکیبلرنده حال اولان [العراك . وحده . جهده . فاه] کلمه‌لری نکره وصفات مشتقه‌دن اولمیوب معرفه وجامد ایسه‌لرده بونلردن

العراك — لفظی — معترکةً

وحده — « — منفرداً

جهده — « — مجتهداً

فاه — « — مشافهةً

صورتنده نکره وصفات مشتقه‌دن اولان کلمه‌لر ایله مؤولدرلر .

اشبو مؤول اولان حاللر : اکثریا مصدرلرده وبعضاً [تفصیل . تشبیه . تسعیر . مشارکت] بیان ایدن کلمه‌لرده اولور .

١ ـ دخل عليَّ بغتةً . جاء ركضاً . صلّى سجوداً

٢ ـ علّمتُهُ العربيةَ باباً باباً

٣ ـ اغارالفارس اسداً

٤ ـ بِعتُهُ الحنطةَ قفيزاً بدرهمٍ

٥ ـ بايعتُهُ يداً بيدٍ

كبی كه برنجيده حال اولان [بغته . ركضاً . سجودا] مصدرلری [مباغتاً . راكضاً . ساجداً] ايله و ايكنجيده [باباً باباً] تفصيلاتی مترتّبةً] ايله اوچنجيده [اسداً] حالی [مشبهاً اسداً] ايله دردنجيده [قفيزاً] حالی [مسعّراً] ايله بشنجيده [يداً بيدٍ] مشاركتی [مقابضاً اياه] ايله مؤلدرلر .

١١٤ ـ حالده اصل اولان ذی الحالدن صوكره واقع اولمق ايسه‌ده ذی‌الحال لفظاً فاعل ويا مفعول به اولديغی يرلرده حالك تقديمی جائزدر. نته‌كيم :

جاءَ زيدٌ راكباً ـ يرينه ـ جاء راكباً زيدٌ

رأيت‌زيداً راكباً ـ « ـ رأيت راكباً زيداً ... دينور .

لكن حال محصور اولور ويا واودن صوكره كليرسه هرخصوص اصلی اوزرينه يعنی ذی‌الحالدن صوكره ايراد اولنمسی واجبدر.

١ ـ ماحجّ عمرو الا ماشياً

٢ ـ جاءَ زيدٌ والشمس طالعةٌ ... كبی

اما ذی‌الحال معرفه ويا معرفه‌مقامنده اولان نكرهٔ مخصصه اولميوبده

نكرۂ محضه اولور ویا محصور بولنورسه حالك كندیسی اوزرینه تقدیمی واجب اولور .

١ ـ رأیت راكباً رجلاً

٢ ـ ماحج ماشیاً الاالامیرُ

كبی كه برنجیده حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اولەرق [رأیت رجلاً راكبا] دینلسه تركیب توصیفی‌یه مشابهت واقع اولوب التباس لازم كلیر. چونكه : مقصد [رجلی راكب اولدیغی حالده كوردم] دیمك ایكن حالك تأخیرنده [بینیجی اولان رجلی كوردم] معناسی چیقار و ایكنجیده دخی حال تقدیم اولنمیوبده اصلی اوزره مؤخر اولەرق [ماحج الامیر الا ماشیاً] دینلسه [امیر انجق یورویەرك حج ایتدی] معناسنه كلیر. حالبوكه ذی الحال محصور اولنجه [امیردن بشقه یورویەرك حج ایدن اولمدی] معناسی چیقاركه برنجی‌یه كوره یورومك فعلی منحصر اولمیوب بشقه یوروینده بولنه بیلورسه‌ده ایكنجی‌یه كوره امیردن بشقه یوروین كیمسه اولمدیغی اكلاشیلیر مقصد ایسه [امیردن بشقه یورویەرك حج ایدن اولمدی] صورتی اولدیغندن اشبو ایكی صورتده دفع التباس ایچون حالك ذی الحاله تقدیمی واجب اولمشدر.

برده حالك عاملی فعل واسم تفضیلك غیری شبه فعل ویا ظرف مستقر اولورسه آنلرك اوزرینه دخی تقدیمی جائزدر. نته‌كیم :

جاء الغلامُ مسرعاً ـ یرینه ـ مسرعاً جاء الغلامُ

اخوكَ محبوسٌ مذنبا ـ « ـ مذنبا اخوكَ محبوسٌ

زیدٌ فی الدار قائما ـ « ـ زیدٌ قائما فی الدارِ .. دینور.

١١٥ -- جمله اولان حاللر : هم جملهٔ اسمیه همده جملهٔ فعلیه‌لردن اولوب آنلره کوره [جملهٔ اسمیهٔ حالیه] و [جملهٔ فعلیهٔ حالیه] ناملریله تفریق اولنورلر .

جملهٔ اسمیهٔ حالیه‌لرده ذی‌الحاله راجع ضمیر یابولنور یا بولنماز .

ضمیر بولنمازسه اول جمله‌نك اولنده [واو حالیه] دنیلن واوك بولنمسی واجبدر .

سافرابی والشمس طالعةٌ . . . کبی

اکر ضمیر بولنورسه یا منفصل یامتصل اولور .

منفصل اولنجه ینه واوك اقترانی واجبدر .

جاء الولد وهو یضحك . . . . کبی

متصل اولنجه یا ماقبلنی مؤکد اولور یا اولماز .

مؤکد اولورسه واوك ترکی واجب اولور :

هذا الحقُ لاریب فیه . . . کبی

مؤکد اولمازسه واوك وجود وعدمی مساوی ایسه‌ده ایرادی ارجحدر . یعنی :

سافرتُ و قلبي كئيبٌ
یاخود
سافرت قلبي كئيب

دینله بیلورسه‌ده شق اول اوزره واو ایله ایرادی ارجحدر .

١١٦ -- جملهٔ حالیهٔ فعلیه‌لرده : فعللر یا ماضی یا مضارع اولور وبونلرده یا مثبت ویا منفی بولنورلر .

ماضیٔ مثبت اولنجه : لفظاً ویا تقدیراً (قد) ایله اداسی شرط اولدیغی کبی کندیسنده ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنمازسه واو حالیه‌نك دخی اقترانی واجبدر .

سافر ابی وقد طلعت الشمس

ـ و ـ

سافر ابی وطلعت الشمس . . . . کبی

اکر ذی‌الحاله راجع ضمیر بولنورسه واودن تجریدی جائزایسه‌ده ایرادی ارجحدر . یعنی :

ثنائی قد بکی من فؤادٍ قریحٍ

دنیله بیلورسه‌ده مرجح اولانی :

ثنائی وقدبکی من فؤادٍ قریحٍ

صورتنده واو ایله اداایتمکدر .

ماضیٔ منفی اولنجه ضمیر ایستر اولسون ایستر اولمسون یالکز واو حالیه بولنور .

١ ـ قَدِمَ مکة ومارکب

٢ ـ سافرت وما طلعت الشمس . . . کبی

مضارع مثبت اولنجه [قد] ه مقارن اولمازسه یالکز ضمیر ایله ربط اولنوب واو حالیه کلمز .

جاء زیدٌ یلمع وجهه . . . کبی

فقط بعض محللرده وازجمله :

١ ـ قُمْتُ واَصُكُّ وجهَهُ

٢ ـ نجوت و ارهنهم مالكاً

تركيبلرنده اولديغى كبى واو ايله لسان عربدن مسموع ايسه‌ده برقاعده مضارع مثبت قده مقارن اولمدقجه واوه مقارن اوله‌ميه‌جغندن بوكبى يرلرده جملهٔ فعليه‌لر جملهٔ اسميه ايله تأويل اولنورلر يعنى :

اصك وجهه ـ جملهٔ فعليه‌سى [انا اصك وجهه] جملهٔ اسميه‌سيله
ارهنهم مالكاً ـ « « [انا ارهنهم مالكاً] « »
تأويل اولنور .

اما مضارع مثبت قد ايله واقع اولنجه واوه مقترن اولمسى واجبدر.

لِمَ تؤذوننى وقد تعلمون انى رسول الله

آيت كريمه‌سنده اولديغى كبى .

مضارع منفى اولوبده ما ايله نفى ايدلمش ايسه يالكز ضمير ايله ربطى مستحسندر . يعنى :

سافر العبدُ وما يركب

دينله بيلورسه‌ده مستحسن اولانى .

سافر العبد ما يركب . . . . ديمكدر.

اكر لم ايله نفى ايدلمش ايسه ضمير ايله برابر واوك اقترانى مستحسندر. يعنى :

رجع من السفر لم يربح

دينله بيلورسه‌ده مستحسن اولانى :

رجع من السفر ولم يربح . . . ديمكدر

امّا [لا] ايله نفى ايدلمش ايسه مثبتده اولديغى كبى واوك ايرادى

ممنوعدر و بونده‌ده واو ایله وارد اولمش ترکیبلر كورولورسه جملهٔ اسمیه ایله تأویل اولنورلر. نته‌کیم

فاستقیما ولاتتبعان

ایت کریمه‌سنده [ولاتتبعان] جملهٔ فعلیه‌سی و[انتما لاتتبعان] جملهٔ اسمیه‌سیله مؤلدر.

١١٧ — حالك عاملی هر حالده بر قرینه دلالتیله حذف اولنه‌بیلور. مثلا [کیف جئتَ] سؤالنه قاعدةً [جئتُ ماشیاً] یاخود [جئتُ راکباً] جوابی ویریله‌جك ایکن قرینهٔ سؤاله اعتماداً مجیء فعلی حذف اولنه‌رق یالکز [ماشیاً] یاخود [راکباً] حاللری سویلنور.

لکن بعض یرلرده مذکور عامللر وجوباً حذف اولنورلرکه بونلرده یا سماعاً ویا قیاساً محذوف بولنورلر.

سماعاً محذوف اولانلر: لسان عربدن فعلسز اوله‌رق ایشیدلمش اولانلر [هنیئاً] کبی که [کل هنیئاً] ایکن لسان عربدن دائما فعلسز اوله‌رق ایشیدلمشدر.

قیاساً محذوف اولانلر: مضمون جمله‌یی مؤکد بولنان وخبر مقامنه قائم اولان وبالتدریج ازدیاد ویا نقصان کوسترن و توبیخ واقع اولان حاللرك فعللریدر

١ـ زید اخوك عطوفاً

٢ـ ضربی زیداً قائماً

٣ـ اشتریته بدرهم فصاعداً

٤ـ اقاعداً وقدقام الناس للصلاة

كبى كه بونلر : ١ ـ زيد اخوك أتحققه عطوفاً
٢ ـ ضربى زيداً اذا كان قائماً
٣ ـ اشتريته بدرهم فذهب الثمن صاعداً
٤ ـ أتبثت قاعداً وقدقام الناس للصلاة

تقدير نده اولوب برنجيده مضمون جملهٔى مؤكد اولديغندن [أتحققه] فعلى
ايكنجيده خبر مقامنه قائم اولديغندن [اذا كان] »
اوچنجيده ازدياد بيان ايلديكندن [فذهب] »
دردنجيده توبيخ اشعار اولنديغندن [أتثبت] »
حذف اولنمشدر.

تميز

١١٨ ــ مذكور ويا مقدر اولان برذاتدن ابهامى رفع ايدن اسمه [تمييز] دينور.

١ ـ اشتريب جريباً نخلاً
٢ ـ طاب زيد نفساً

كبى كه برنجيده [اشتريت جريباً] ديمكله مبهم قالمش اولان [جريب]ى [نخلاً] اسمى وايكنجيده فعل ايله فاعل آراسنده مقدر اولان [شى]ئى [نفساً] اسمى تفسير ايلديكندن اشبو [نخلا ونفساً] كلهلرى تميزدرلر.

١١٩ ــ تميز دخى حال كبى عمدهٔ كلامدن اولميوب فضله برشئ اولمق ومبهمى مفسر بولنمق ايله مشروط اولديغى كبى اسم جامد و نكره اولمسيدخى شرطدر. يعنى تميز اولان اسم تركيبدن قالديرلسه اوتركيب برقاعده ينه تمام قالمق وتركيبده بولنديغى حالده مبهم اولانك ذاتى مفسر

اولوب اسم جامد ونکره اولمق ایله مشروطدر. نته‌کیم: برنجی مثالده‌کی [نخلاً] هم اسم جامد هم نکره اولدیغی کبی مبهم اولان جریبك ذاتی مفسر اولوب ترکیبدن قالدیرلسه‌ده [اشتریت جریباً] دینلسه عمدهٔ کلام موجود اولدیغی ایچون ترکیب ینه تمام قالمش اولور.

۱۲۰ — تنبیه: تمییز فضله ونکره اولمقده حاله بکزرسه‌ده حال ذی‌الحالك هیئتنی بیان ایدن اسماء مشتقه‌دن اولوب تمییز ایسه مبهمك ذاتنی مفسر اسماء جامده‌دن اولدیغندن والحاصل حال هیئتده‌کی ابهامی وتمییز ذاتده‌کی ابهامی رفع ایتمکله تفریق اولنورلر.

۱۲۱ — تمییز دائما مفردی مفسر اولوب انجق اول مفرد مذکور ایسه طوغریدن طوغری‌یه [مفردی مفسر] واول مفرد مقدر اولورسه اکاده [نسبتی مفسر] دینور.

مفردی مفسر اولان تمییزده درت وجه واردرکه بونلرك:

برنجیسی — مساحات، اکیال، اوزانکبی مقادیری مفسر اولاندر

۱ — اشتریت جریباً نخلاً

۲ — « صاعاً تمراً

۳ — « مَنَوَیْنِ عسلاً

کبی‌که برنجیده مساحه‌دن اولان [جریب] لفظی [نخلاً] ایله
ایکنجیده اکیالدن اولان [صاع] « [تمراً] «
اوچنجیده اوزاندن اولان [منا] « [عسلاً] « تفسیر اولنمشدر.

ایکنجیسی — علی‌العموم عددلری مفسر اولانلردر:

عددلر یا صریح ویا کنایه اولورلر.

صریح اولان عددلر: صرف کتابمزده یازلمش اولان [عدد مفرد. عدد مرکب. عدد عقود. عدد معطوف]لردرکه بونلرك تمییزلریله کندی بینلرنده کیفیت وکمیتده مطابقته دائر اولان شرائطی بیلمك لازمدر. شویله که:

صرف کتابمزده بیان اولندیغی وجهله اخرنده تا اولان کافهٔ کلمات عربیه مؤنث اولدقلری حالده یالکز عدد مفردلرده اوچدن طقوزه قدر اولانلر بوقاعدهٔ عمومیه‌دن مستثنادر یعنی عدد مفردلردن اوچدن اونه قدر اولانلرك تالیلری مذکر و تاسزلری مؤنثدر. بناءً علیه بروجه زیر بیان اولنه‌جق قواعده بو خصوص درخاطر اولنملیدر.

ایمدی عدد مفردلردن بر ایله ایکینك تمییزه احتیاجی اولمیوب اوچدن اونه قدر اولانلرك تمییزلری جمع اولور و بو تمییز ایله یعنی معدود ایله عدد بیننده تذکیر وتأنیثده مطابقت کوزه‌دیلور

عندی ثلثة رجالٍ
عندی ثلث نساءٍ
جائنی عشرة رجالٍ
جائنی عشر نساء... کبی.

عدد مرکبلرده یعنی اونبردن اون طقوزه قدر اولانلرده تمییز مفرد اولور وبو تمییز یعنی معدود ایله عدد بیننده ینه تذکیر وتأنیثده مطابقت ارانوب تمییز مذکر ایسه عدد مرکبلرك صرفده بیان اولنان مذکر صورتلری و معدود مؤنث ایسه عدد مذکریلرك دخی مؤنث صورتلری کلیر.

عنـدی احـد عشر کتـاباً
عندی احدی عشرة رسالةً

عنـدی اثنی عشر رجـلاً
عنـدی اثنتا عشرة امرأةً

عنـدی ثلثـة عشر درهما
عنـدی ثلث عشرة تحفـة

جائنی تســعة عشر غلاماً
جائنی تسـع عشرة جاریةً ... کبی

عدد عقودلرده یعنی یکرمیدن طقسانه قدر اولان عشراتده تمییز ینه مفرد اولوب اشبو تمییز یعنی معدود کرك مذکر کرك مؤنث اولسون مذکور اعداد عقود دکشمز.

عندی عشرون درهماً
جائنی ثلثـون امرأةً
رأیت اربعـین رجلاً ... کبی.

عدد معطوفلرده دخی تمییز مفرد اولوب تذکیر وتأنیث مطابقتیده جزء اولده ارانیر.

اشتریت احداً وعشرین درهماً
اشتریت احدی وعشرین ناقةً

جائنی اثنان و ثلثـون رجلاً
جائنی اثنتان و ثلثون امرأةً

رأيت ثلثة و اربعين رجلاً
رأيت ثلثا و اربعين امرأةً
مررت بتسعة و تسعين بلداً
مررت بتسع وتسعين مدينةً ... كبی

يوز ايله بيكی اشعار ايدن [مائة والف] كلمه‌لرينك مفرد وتثنيه وجمعلرنده تمييز دائما مفرد اولوب تذكير وتأنيثلری هب مساويدر.

رأيت مائة رجل . رأيت الف رجل
رأيت مائة امرأة . رأيت الف امرأة
جائنی مائتا غلام . جائنی الفا غلام
جائنی مائتا ناقة . جائنی الفا ناقة
نظرت الی مآت جمل . نظرت الی الاف جمل
نظرت الی مآت ناقة . نظرت الی الاف ناقة ... كبی

يوزلرله بيكلر عدد مفردلرله مقيد اولنجه يعنی [اوچ يوز . بشيوز . آلتی بيك . طقوز بيك] صورتلرنده بولننجه اولوقت يوزلرله بيكلر مذكور احادی مفسر اولوب انلره تمييز واقع اولدقلرندن بونلرده اوچدن اونه قدر اولانلر ايچون موضوع اولان قاعده وجهله تمييزلر جمع اولملق لازم ايسه‌ده بوقاعده بيكلره مخصوص اولوب يوز مستثنادر يعنی يوزلر ايچون بونك خلافنده اوله‌رق تمييزلر مفرد اولملق اوزره مسموعدر . يعنی برقاعده :

ثلثة الاف . خمسة الاف . عشرة الاف

دينور فقط :

ثلث مأات . اربع مأات . خمسمأات

دینمیوب مائه لفظی دائما مفرد اولەرق

ثلث مائة . اربع مائة . ستمائة ... دینور

وبو صورتله مقید اولان یوز بیکلرده واقع دیکر تمییزلر یوز بیکلری مفسر اولدقلرندن اول تمییزلر دائما مفرد اولورلر

رأیت ثلثة مائة رجل

رأیت تسع مائة امرأةٍ

جائنی اربعة الاف غلامٍ

جائنی خمسة الاف ناقةٍ ... کبی

بیك ویوز و آحاد ایله ترکب ایدن عددلرده یعنی [ایکی بیك اوچ یوز یکرمی بش] وامثالی عددلرده تمییز اك نهایته قالان عدد مفردك حکمنه تابع اولور .

رأیت الفین وثلث مائة وخمسة و عشرین رجلاً

» » » » وستاً وثلاثین امرأة

دینلدکده رجلاً تمییزی خمسة وامرأة تمییزی ستاً عدد مفردینك حکمنه تابع اولوب تذکیر وتأنیثده انکله مطابقت ارانیر نته‌کیم اویله‌جه واقعدر .

ذکراولندیغی وجهله عددله معدودك مطابقتلری شرائطی، معدودك یعنی تمییزك برموجب قاعده عدددن صوکره واقع اولمسنه مخصوص اولوب اکر معدود یعنی تمییز مقدم کلیر ویا معناً مقصود اولدیغی حالده محذوف بولنورسه مطابقت وعدم مطابقت جائزدر . نته‌کیم :

قرأت مسائل تسعة ـ ویا تسعاً

عندی رجال عشرة ـ ویا عشرٌ

دینور و : [من صام رمضان واتبعهُ ستاً من شوّال فكانّما صام الدهر] حدیث شریفنده ستاً عددینك محذوف اولان [ایام] ممیزینه كوره [ستة] اولەجق ایكن محذوف بولندیغی جهتله مطابقته لزوم اولمامغله مذكر كلمشدر .

عدددن كنایه اولان كلمەلر ـ [كذا] ایله [كأین] و[كم] اولوب بونلردن :

كذا : شو قدر معناسنه اولوب بونك تمییزی مفرد وجمع اولەرق كندیسی اكثریا عطف ایله مكرر واقع اولور .

عندی كذا وكذا درهماً

عندی كذا وكذا رجالاً ... كبی

كأین : بونجه معناسنه اولوب تمییزی من ایله كلەرك مفرد اولور .

كأین من كتابٍ قرأتُهُ ... كبی

كَمْ : ایسە جنسی ومقداری مجهول اولان عدددن كنایه اولوب [استفهامیه] و[خبریه]ناملریله ایكی نوعدر .

كم استفهامیه : قاچ معناسنه یعنی كمیتی سؤالده استعمال اولنوب تمییزی مفرد اولور .

كم رجلاً رأیتَ

كم كتاباً قرأتَ ... كبی

کم خبریه : چوق معناسنه اولوب افتخار وتکثیر مقاملرنده استعمال اولنه‌رق تمییزی مفرد وجمع اولور .

کمْ عبدٍ ملکتُ
کمْ عبیدٍ ملکتُ

کمْ کتابٍ قرأتُ .
کمْ کتبٍ قرأتُ ... کبی

اوچنجیسی — مماثله‌یه دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا امثالَها ابلاً ... کبی

دردنجیسی — مغایرته دلالت ایدنلرك تمییزیدر .

اِنّ لنا غیرَها ابلاً وشاةً ... کبی

١٢٢ — نسبتی مفسر اولان تمییز [محول] و[غیرمحول] ناملریله ایکی نوعدر . محول اولان دخی اوچ قسمدر :

برنجیسی — فاعلدن محول اولاندر .

اشتعل الرأسُ شَیباً

کبی که اصلی [اشتعل شَیبُ الرأسِ] اولدیغندن فاعلدن محولدر چونکه بونده [شیب] حذف اولنسه مضاف الیه اولان [رأس] فاعل مقامنه کلیر و بو حالده نسبتده ابهام حاصل اولدیغندن تمییز ایچون اندن محول اوله‌رق آخرینه [شیباً] کتیرلمشدر .

ایکنجیسی — مفعول بهدن محول اولاندر .

وفجّرنا الارض عیوناً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که اصلی [فجرنا عیون‌الارض] اولوب بو دخی دیکری مثللو تأویل ایله اولور .

اوچنجیسی — فاعل ومفعولك ماعداسنه اولان مضافلردن محول اولاندر .

زیدٌ اکثر منك علماً

کبی‌که اصلی (علمُ زیدٍ اکثر منك) اولوب بونده‌ده (علم) مضافی حذف اولندقده نسبتده ابهام حاصل اوله‌جغندن بالاده بیان اولندیغی وجهله بوراده‌ده علماً تمیزی کلمشدر .

غیر محول اولانلر — یعنی بر شیدن محول اولمیانلر پك نادردر .

امتلاء الاناءُ ماءً

جمله‌سنده اولدیغی کبی .

١٢٣ — تنبیه : بعضاً حال هیئتی و تمیز ذاتی تعریف و تفسیر ایتمکسزین مؤکده اوله‌رق واقع اولورلر نته‌کیم :

تبسّمَ زیدٌ ضاحکاً

عثا زیدٌ مکرماً

ولیّ زیدٌ مدبراً

مثاللرنده (ضاحکاً . مفسراً . مدبراً) حاللری زیدك حالنی‌معرف اولمیوب ینه‌او معنالرده‌اولان (تبسم . عثا . ولیّ)بی مؤکددرلر وکذا:

عدد شهور السنة اثنا عشر شهراً

ایام رمضـان ثلثون یوماً

مثاللرنده سوز باشنده (شهور وایام) مذکوراولدیغندن (اثنا عشر

وثلثون)ده ابهام قالمامغله (شهراً ويوماً) تميزلرى ذاتى تعريف ايتميوب شهور و ايامى تأكيد ايتمشلردر .

١٢٤ — عددك غيرى‌يى مفسر اولان تميزلر تفسير ايتدكلرى شيلره و اول شيلرك عامللرى اولان فعللره تقدم ايده‌مزلر . يعنى :

اشتريت رطلا زيتاً — يرينه { اشتريت زيتاً رطلاً / زيتاً اشتريت رطلاً

و

طاب زيدٌ نفسا — يرينه { طاب نفساً زيدٌ / نفساً طاب زيدٌ ... دينلمز

استثنا

١٢٥ — شئ ثانينك حكم‌اولدن اخراجنه (استثنا) و اول شئ ثانى‌يه (مستثنى) وشئ اوله دخى (مستثنى منه) دينور .

جاء القوم الا زيداً

كبى كه (جاء القوم) ديمكله قومك ورودينه حكم اولنمش و(الازيداً)ك علاوه‌سيله (زيد) مجئ فعلنك حكمندن اخراج ايدلمش اولديغندن بو كيفيت (استثنا) وزيد (مستثنى) وشئ اول اولان‌قوم‌دخى (مستثنى منه) اولمش اولور .

١٢٦ — استثنا : (الاّ . غير . سوى . سواء . خلا . ماخلا . عدا . ماعدا . حاشا . ليس . لايكون . لاسيّما) كلمه‌لريله ايفا اولنور .

جاء التلامذة الاّ اخاك

جاء القوم غير المقدّم

لاأملك سوى درهمين

جاء القوم سواء زيد

جائوالقوم خلا اثنين منهم

جائوالقوم ماخلا اثنين منهم

ذهب الناس عدا اخى

ذهب الناس ماعدا اخى

جاء القوم ليس زيداً

جاء الناس لايكون اخى

جاء الناس لاسيّما عمراً ... كبى.

١٢٧ — مستثنى [متصل ومنقطع] ناملريله ايكى نوعدر.

مستثناى متصل — مستثنىمنهك مفهومنده داخل اولوبده ادوات استثنادن بريله اخراج ايدلمش اولان شيدر.

جاء القوم الا زيداً

كبىكه بونده مستثنا اولان زيد قومك مفهومنده داخل اولديغى حالده الا ايله اخراج ايدلمش اولديغندن مستثناى متصلدر.

مستثناى منقطع — مستثنى منهك مفهومنده غير داخل اولديغى حالده ادوات استثنا ايله اخراج ايديلن شيدر.

جاء القوم الا حماراً

كبىكه بونده مستثنى اولان حمار مستثنى منه اولان قومك مفهومنده غير داخل اولديغى حالده الا ايله استثنا ايدلمش اولدبغندن مستثناى منقطعدر.

١٢٨ — مستثنی منه مذکر اولورسه اکا [کلام تام] وجملهٔ استثنائیه مثبت ایسه [کلام موجب] دخی تسمیه اولنور. بالاده‌کی مثاللر کبی.

اکر جملهٔ استثنائیه [نفی. نهی. استفهام] صورتلرنده مثبتك خلافنده اولورسه اول‌وقت [کلام غیر موجب] دینور وبونده مستثنی منهك حذفی دخی جائز اولور.

١ ـ ما جاء الا زیدٌ

٢ ـ لاتکرم الا زیداً

٣ ـ هل جاء الا زیدٌ

کبی‌که برنجیده نفی ایکنجیده نهی اوچنجیده‌استفهام اولدیغندن کلاملر غیر موجب اولوب بونلرك اصللری:

١ ـ ما جاء احدٌ الا زیدٌ

٢ ـ لاتکرم احداً الازیداً

٣ ـ هل جاءاحدٌ الا زیدٌ

ایکن [احد] مستثنی منهی حذف ایدلمش وبنـاء علیه کلاملر [غیر تام] اولمشلردر که بونلره [استثنای مفرغ] دینور.

١٢٩ — مستثنانك مستثنی منهه تقدیمی جائزدر.

قام الا زیداً القوم

جمله‌سیله شو :

ومالی الاّ آل احمد شیعة

ومالی الاّ مذهبَ الحق مذهب

بیتنده اولدیغی کبی.

تأکید

١٣٠ — اولك تقریری قصدیله ثانینك ذکرینه [تأکید] دینوب ثانی‌یه [مؤکدٌ به] واوله دخی [مؤکدٌ] تسمیه اولنور.

١ ـ انا شجیعٌ شجیعٌ

٢ ـ رأیت زیداً نفسه

کبی که برنجی مثالده واقع شجیعی ایکنجی شجیع وایکنجی مثالده زیدی نفس تقریر ایتدیکندن بو کیفیت تأکید وایکنجی شجیع ایله نفس [مؤکدبه] وبرنجی شجیع ایله زید [مؤکد] اولمش اولور.

١٣١ — تأکید: [لفظی ومعنوی] اولمق اوزره ایکی نوعدر.

تأکید لفظی — اولك عیناً تکرارندن یعنی مؤکد ومؤکد بهك عینی لفظلردن عبارت اولمسیدرکه اشبو تأکید لفظی اقسام کلمه‌نك کافه‌سنده وجمله‌لرده واقع اولور: نته کیم:

لالا ابوح بحب بثنة انها

اخذت علیّ مواثقاً وعهوداً

بیتنده [لا] حرفی و:

اخاك اخاك انّ من لا اخاً له

کساعٍ الی الهیجاء بغیر سلاح

بیتنده [اخ] اسمی و:

فاین الی این النجاء ببغلتی

اتاك اتاك اللاحقون احبس احبس

بیتنده [اتا] فعلی وفاعلی تحتنده مستتر اولان [احبس] جملهسی عیناً تکرر ایتمشدر.

١٣٢ — تأکید معنوی: تأکید اولنهجق شیٔ معرفه اولمق شرطیله [نفس . عین. کل. کلا. اجمع. ابتع. اکتع. ابصع] کلمهلریله اولنمقدر.

بونلرله تأکید اولنهجق شیئك کمیت وکیفیتنه کوره بونلرك دخی افراد وتثنیهوجمع وتذکیر وتأنیثلری خصوصاتی نظر اعتباره النديغندن وبواحوال کلمات مذکوره بعض مرتبه مختلف ایدوکندن ماده‌یی لایقیله ایضاح ایچون بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر. شویله‌که:

نفس وعین ـ کلمه‌لری تأکید اولنهجق شیئه راجع برضمیر مؤکد آلوب کیفیت وکمیتلری اول ضمیرك وکندی صیغهسنك اختلافیله تماماً حاصل اولور. یعنی : تأکید اولنهجق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بونلر { نفسه / عینه

مفرد مؤنث ایسه ـ بونلر { نفسها / عینها

تثنیه مذکر ایسه ـ بونلر { انفسهما. نفسهما. نفساهما / اعینهما. عینهما. عیناهما

تثنیه مؤنث ایسه ـ بونلر ینه تثنیه مذکرلر کیبدر .

جمع مذكر ايسه – بونلر { انفسهم
اعينهم

جمع مؤنث ايسه – بونلر { انفسهن
اعينهن ... اولور

جاء الغلام نفسه
كتبت الى ابيك عينه } مفرد مذكر

جائت هند نفسها
رأيت هنداً عينها } مفرد مؤنث

جاء الزيدان انفسهما
جاء الزيدان اعينهما } تثنية مذكر

جائتا الهندان انفسهما
جائتا الهندان اعينهما } تثنيه مؤنث

جاء الزيدون انفسهم
جاء الزيدون اعينهم } جمع مذكر

جائت الهندات انفسهن
جائت الهندات اعينهن } جمع مؤنث اولديغى كبى.

اشبو نفس وعين كلمه‌لريله اولان تأكيدده ذاتدن مجازى رفع ايتمك محسناتى واردر. چونكه: (جاء زيد) ديمكده زيدك ذاتنك ويا مكتوبنك ويا خبرينك كلديكنه احتمال اولمغله بونلردن بريله تأكيد اولنوب (جاء زيدٌ نفسه) دينلدكده ديكر احتماللر رفع ايديله‌رك زيدك بالذات كلمش اولديغى منفهم اولور.

ينه بو ايكى كلمه‌ده نفس مقدم اولمق شرطيله لاجل التأكيد

ایکیسـنك بردن ایرادی جائز اولور فقط عینك مقدم واقع اولمسی ممنوعدر . یعنی

جاء زیدٌ نفسه عینه ـ دینور فقط

جاء زیدٌ عینه نفسه ـ دینلمز .

ینه بو ایکی کلمه بعضاً (باء زائده) ایله دخی واقع اولورلر .

جاء الامیر بنفسه

جائت مولاتنا بعینها ... کبی

کلُّ ـ کلمه‌سیدخی بر ضمیر مؤکد الوب اول ضمیرك اختلافیله کندنده مفرد وجمعك مذکر ومؤنث صورتلری حاصل اولور فقط تثنیه‌لری یوقدر . یعنی : تأکید اولنه‌جق شیٔ

مفرد مذکر ایسه ـ بوده ـ کلّه

مفرد مؤنث ایسه ـ « ـ کلها

جمع مذکر ایسه ـ « ـ کلهم

جمع مؤنث ایسه ـ « ـ کلهنّ ... اولور .

١ ـ جاء الشعب کله

٢ ـ جائت القبیلة کلها

٣ ـ قدم القوم کلهم

٤ ـ مررت بالقبائل کلهنّ ... کبی

اشبو کل ایله اولان تأکیدده عمومدن خصوصی قصد ایتمك احتمالنی رفع محسناتی واردر . چونکه (جاء القوم) دینلدکده قومك جمله‌سنك ویا بعضیسنك کلدیکنه حمل ممکن اولوب حالبوکه (کل) ایله

تأكيد اولنه‌رق (جاء القوم كلهم) دینلدكده بعض احتمالی مندفع اولور.

كل لفظيله تأكيد اولنه‌جق شیئك بالذات و یا بالنسبه تجزی قبول ایتمسی شرط اولوب بو ایكی حالك خلافنده اولورسه (كل) ایله تأكيد جائز اولماز . یعنی :

١ ـ قدم القوم كلهم

٢ ـ اشتریت العبد كله

دینور چونكه برنجیده قوم لفظی بالذات تجزی قبول ایتدیكی كبی ایكنجیده‌ده عبد لفظی شراء اعتباریله بالنسبه تجزی قبول ایدر. فقط

جاء زید كله ... دینلمز .

چونكه بو مقامده زید نه بالذات نه‌ده بالنسبه تجزی قبول ایدر.

كِلا ـــ كلمه‌سی تأكيد اولنه‌جق شیئه راجع بر ضمیر مثنی آله‌رق تا ایله دخی تأنیث اولنوب یالكز تثنیه‌لره مخصوصدر یعنی تأكيد اولنه‌جق شیء

تثنیه مذكر ایسه ـ بودخی ـ كلاهما

تثنیه مؤنث ایسه ـ « ـ كلتاهما . . اولور .

١ ـ اقبل الرجلان كلاهما

٢ ـ ذهبت المرأتان كلتاهما .. كبی

اشبو كلا ایله اولان تأكیدده تثنیه‌لره مخصوص اولمق اوزره [كل] كبی ایكیدن برینی قصد ایتمك احتمالنی رفع ایله جمع محسناتی اولدیغی مثللو معناً ایكیسنه بردن شامل اولمسی ونسبتك دخی معناده اختلاف ایتامسی شرطدر . بناءعلیه :

اختصم الزیدان كلاهما . . . دینلمز

چونكه [اختصم الزيدان]دن [اختصم احدالزيدين] مراداتمك قابل اولەميەجغندن بونده تأكيده حاجت اولميوب يالكز [اختصم الزيدان] ديمك كفايت ايدر وكذا .

مات زيدٌ وعاش عمرٌو كلاهما ... دينلمز

چونكه نسبتلر معناده مختلف اولدقلرندن جمعى جائز اولەماز .

اجمع ـ كلمەسى اكثريا (كل) دن صوكره واقع اولديغندن ضمير مؤكده محتاج دكلدر وبونك صيغەسنك اختلافيله كل كبى مفرد وجمعنك مذكر ومؤنث صورتلرى اولوب تثنيەلرى يوقدر. يعنى تأكيداولنەجق شىء

مفرد مذكر ايسه ـ بوده ـ اجمعُ

مفرد مؤنث ايسه ـ « ـ جَمعاءُ

جمع مذكر ايسه ـ « ـ اجمعون

جمع مؤنث ايسه ـ « ـ جُمَعُ . . اولور .

١ ـ اشتريت العبد كله اجمع

٢ ـ اشتريت الامة كلها جمعاء

٣ ـ اشتريت العبيد كلهم اجمعين

٤ ـ اشتريت الإماءَ كلهن جُمَعَ . . كبى

اشبو اجمع كلمەسى بعضاً كل اولمقسزين دخى وارد اولور نتەكيم .

لأُغوينهم اجمعين

وانّ جهنم لموعدهم اجمعين

آيت كريمەلريله شو :

فاذا صلىّ جالساً فصلّوا جلوساً اجمعين .
حديث شريفنده واقع اولمشدر :
اكتع . ابتع . ابصع ـ كلمه‌لری ايسه [اجمع]يه تابع اولوب دائما آنكله برلكده و آندن صوكره كليرلر وبونلرك اجمع كبی دردر حاللری واردر يعنی :

جمع مؤنث	جمع مذكر	مفرد مؤنث	مفرد مذكر
كُتع	اكتعون	كتعاء	اكتع
بُتع	ابتعون	بتعاء	ابتع
بصع	ابصعون	بصعاء	ابصع

صورتلری اولوب شو :

جاء القوم كلهم اجمعون ابتعون
» » » » ابتعون
» » » » ابصعون

دينلديكی كبی بعضاً‌ده :
جاء القوم كلهم اجمعون اكتعون ابتعون ابصعون .
دخی دينور .
١٣٣ ــ تأكيدك عطفی وتأكيد معنوينك نكره‌يه تابع اولمسی جائز دكلدر . نته‌كيم عطف ايله :

جاء زيدٌ نفسه وعينه
جاء القوم كلهم واجمعون

دینلمدیکی کبی نکره تبعیله‌ده :

جائنی رجل نفسه

رأیت غلاماً عینه . . . دخی دینلمز .

عطف

١٣٤ — عطف لغتده برشی کچدکدن صوکره تکرار اکا رجوع ایتمکدر . اصطلاحده ایسه [عطف نسق] و[عطف بیان] نامریله ایکی نوع اولوب هر برینك اهمیت مخصوصه‌لری جهتیله بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر :

عطف نسق

١٣٥ — اولك نسبتی قصدیله ثانینك اول اوله ربطنه [عطف نسق] دینورکه بوربط [حروف عاطفه] دینلن [واو . فا . ثمّ . حتیّ . اَوْ . اَمْ . لا . بل . لکن] دن عبارت طقوز حرف ایله اجرا اولندیغندن بوکا [عطف بالحرف] دخی دینوب شیٔ اوله [معطوف علیه] وشیٔ ثانی یه [معطوف] تسمیه اولنور .

جاء زیدٌ و عمرٌ

کبی که [جاء زید] دیمکله مجیٔ فعلی اسناد اولنان زیده حروف عاطفه‌دن اولان واو ایله ربط ایدیلن عمر دخی او نسبتی احراز ایلمش اولدیغندن بوراده عطف نسق حاصل اولمش وبناءً علیه زید]معطوف علیه] وعمر دخی [معطوف] اولمشدر .

١٣٦ — عطف نـقره : مفردك مفرده یعنی ذاتده، فعلده،

موصوفده، صفتده اجتماع ایتمك اوزره فعلك فعله، ذاتك ذاته، صفتك صفته، موصوفك موصوفه عطفلری جائز اولدیغی کبی ایکیسیده اخباری ویا ایکیسیده انشائی اولمق شرطیله جمله‌لرك دخی عطفی جائزدر .

١ ـ جاء وقعد زیدٌ

٢ ـ رأیت زیداً وعمراً

٣ ـ رأیت زیداً الفاضلَ والعالمَ

٤ ـ رأیت زیداً وعمراً الکاملینِ

٥ ـ قام زیدٌ وقعد عمروٌ

دیمك جائز اولوب انجق :

قام زیدٌ وهل قعد عمروٌ

صورتنده بری اخباری دیکری انشائی اولان جمله‌لرك عطفی جائز دکلدر .

١٣٧ — حروف عاطفه‌نك ویردکاری معنالره کوره هر برینك بشقه بشقه بیلنمسی لازم کلدیکندن بروجه آتی تعداد وتعریف اولندیلر: شویله‌که :

واو ـ جمع مطلق ایچوندر :

جاء زیدٌ وعمرٌ

کبی‌که زید وعمرك مجیٔ فعلنده اجتماعنی کوستریر. هرنقدر بوندن زید وعمرك برلکده ویاخود اولا زیدك صوکره عمروك برلکده ویاخود اولا زیدك صوکره عمرك ویاخود اولا عمرك صوکره زیدك کلمسی کبی

اوچ معنـا یعنی [معیت . ترتیب . عکس ترتیب] کبی اوچ احتمال وارد ایسه‌ده بوخصوصـلرده واوك مدخلی اولمیـوب واو ایکیسنکده ورودینی بیان ایدرك معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمز.

کرعه : اختصم زیدٌ وعمروٌ

ده معیت یعنی برابرلك معناسی منفهم اولیورسه‌ده بومعنی واودن دکل مشارکت بین‌الاثنین ایچون اولان مخاصمه فعلندن و :

جاء زیدٌ الیومَ وعمروٌ امسِ

ده منفهم اولان ترتیب یعنی زیدك اول وعمروك صـوکره کلمسی خصوصی دخی واودن دکل [الیوم وامس] قیدلرندندر . والحاصـل جمهور علمایه کوره واو معیت ترتیب عکس ترتیب بیان ایتمیوب جمع مطلق ایچوندر .

فا : ترتیب وتعقیب بیـان ایدر وجمله‌لرك عطفنـده دخی سببیت معناسنی ویرر . نته‌کیم :

جاء زید فعمروٌ

دینلدکده زید کلدی وعقبنـده عمرده کلدی دیمك اولمغله ترتیب وتعقیب واردر وکذا :

ضُرِب العبدُ فمات

صورتنده جمله جمله‌یه عطف اولندقده: [عبد دوکولدی وضرب سببیله وفات ایتدی] معناسنی مستفاد اولمقله ترتیب وتعقیب ایله برابر سببیت دخی واردر .

اشبو فاده اولان تعقیب حقنده لسان عربده [من غیر مهلة] ایله بر قید بولنورکه بوندن مراد فانك بیان ایتدیکی تعقیب برزمان معین اولوب امهال ایدلمش اولمامقدر بوراده زمان معین کلامك اقتضاسنه کوره تعین ایتمسی لازمکلن زمان دیمك اولدیغندن معطوف ایله معطوفك علیهك حاللرینه کوره محدود اولمسی طبیعیدر . نته‌کیم :

جاء زیدٌ فعمروٌ

دینلدکده زمانك اوزاماسنه محل اولمدیغندن عمرو همان زیدك ارقه‌سندن کلدی دیمکدر و :

ضُرِبَ العبدُ فمات

ده عبدك وفاتی چوق اوزامیوب ضربدن حاصل ایتدیکی تأثرله خسته اولدیغی مدت معینه‌نك ختامنده واقع اولدی دیمکدر وکذا :

دخلتُ البصرة فَبغداد

دینلدکده بغداده دخول بصره ایله بغداد اراسنده اولان مسافه‌یه کوره نقدر زمان کچمسی لازمکلیرسه آنك ختامنده واقع اولمش دیمکدرکه ایشته تعقیب بونلردر . اما اراده مهلت اولورسه اکا [تراخی] تسمیه اولنورکه اولوقت فا استعمال اولنمیوب [ثمّ] قوللانیلور.

ثم : ترتیب وتراخی ایچوندر .

نزلتُ المدینة ثم رحلتُ عنها

کبی‌که نزول ایله رحلت بیننده تعقیب اولمیوب امهال ایدلمش اولدیغندن تراخی واردر .

حتیّ : بالتدریج غایت بیان ایدوب ترتیبی مفید اولماز .

اكلتُ السمكةَ حتیّ رأسها

كبی كه [بالغی یدم حتی باشنی دخی یدم] دیمكدر . بوندن بالغی قویروغندن باشلیه‌رق باشه طوغری بالتدریج صره‌سیله یدم دیمك اولمیوب لاعلی التعیین هرهانكی برطرفندن باشلیوب بالتدریج اوته‌سنی بریسنی یدكدن صكره باشنی دخی یدم معناسنی حاوی اولمغله بونده ترتیب یوقدر.

حتی‌نك بالتدریج غایت بیان ایتمسی وتدریج ایسه ماقبلنك آزار آزار منقضی اولمسی دیمك اولدیغندن بونكله عطف اولنه‌جق كلمه‌نك معطوف علیهدن برجزؤ اولمسی اقتضا ایدركه بوخصوص یا مذكور مثالده اولدیغی وجهله رأسك سمكه‌دن برجزؤ اولمسی كبی لفظاً مذكور ومحقق اولور ویاخود :

القی الصحیفة كی یخفف رحله

والزاد حتی نعله القاها

بیتنده اولدیغی كبی مقدر بولنوركه بونده (زاد) لفظنه حتی ایله معطوف اولان نعل انك برجزئی دكل ایسه‌ده (یخفف) قرینه‌سیله [القی مایثقله حتی نعله] تقدیرنده اولدیغندن وبو حالده (نعل) دخی ایراث ثقلت ایدن مواددن بولندیغندن ماقبلنك جزئی دیمك اولمغله عطف صحیح اولمش اولور.

اَوْ : ایكی شیدن ویا اشیادن برینك طلبندن صوكره تخییر ویا اباحه‌سی وخبردن صوكره شك وتشكیكی ایچوندر.

تخییرده اجتماعی جائز اولمیان شیلر عطف اولنوركه مخاطب آنلردن هانكیسنی ایسترسه آنی اجرا ایدوب ایكیسنی بردن یاپه‌ماز.

١ ـ اركب الحصانَ او الحمارَ

١ ـ نم قاعداً او مستنداً او مضطجعاً

کبی که برنجیده شیئیندن ایکنجیده اشیادن برینی یاپه بیلوب جمله سنی بردن یاپه میه جغندن تخییر خصوصی ظاهردر.

اباحه ده ایسه اجتماعنده بأس اولمیان شیلر عطف اولنورکه مخاطب ایسترسه انلردن برینی یاپار ایسترسه ایکیسنی بردن اجرا ایدر.

١ ـ جالس العلماءَ اوالزُهّادَ

٢ ـ کلْ خبزاً اولحماً او زیتوناً او تمراً

کبی که برنجیده شیئینی ایکنجیده اشیایی کرك منفرداً کرکسه جمعاً اجرا قابل اولدیغندن بونده اباحه واردر.

شك دخی متکلمك کندیسی شکده اولدیغی تقدیرده اولور.

فعلت ذلك مرةً او مرتینِ

کبی که متکلم دخی یاپدیغی ایشی بر ویا ایکی دفعه می یاپدیغنده شبهه لی بولنیور.

تشکیك ایسه متکلمك معلومی اولان برشیده مخاطبی شکده براقمق ایچوندر.

انا علی الحقِ او انت

کبی که متکلم حقك کیمده اولدیغنی بیلدیکی حالده مخاطبی شکده براقمق ایچون بو وجهله سویلر.

اشبو (اَوْ) بعضاً مذکور درت معنادن تجردله تفریق وتقسیم بیان ایدر.

الکلمة اسم اوفعل اوحروف

الاسم جامد اومشتق

الفعل ماضی اومضارع ... کبی.

اَم : [متصله و منفصله] نامل‌ریله ایکی نوعدر.

ام متصله — معطوف‌علیهی همزه‌دن صوکره واقع اولاندرکه بو همزه دخی یا همزهٔ استفهامیه ویا همزهٔ تسویه اولور.

همزهٔ استفهامیه اولنجه (ام) شیئین مسنوبیندن برینك تعیینی طلب ایچون مفردات وجملك عطفنده استعمال اولنور.

١ ـ أزیدٌ فی‌الدار ام عمروٌ

کبی‌که بونلرك جوابنده [نعم ویا لا] دینه‌میوب مطلقا تعیین ذات ایله (زیدٌ) یاخود (عمروٌ) ایله جواب ویرمك لابددر.

همزهٔ تسویه — اکثریا (سواء) ماده‌سندن صوکره کلن همزه‌درکه بوده یا ملفوظ ویا مقدراولور. کرك ملفوظ کرك مقدر اولسون [ام] حرفی مفردایله تأویل اولنان ایکی جمله‌یی عطف ایله تسویه بیان ایدر.

١ { سواء علیَّ اقمت ام قعدت
سواء علیَّ قمت ام قعدت }

٢ { سواء علیَّ أتجیءُ معی ام لم تجیءُ
سواء علیَّ تجیءُ معی ام لم تجیءُ }

کبی‌که بونلر :

قیامك و قعودك مستویان عندی

مجیئك وعدم مجیئك سیان عندی

تقدیرنده اولدقلرندن جوابدن مستغنی اولوب متکلمه کوره معطوف ومعطوف علیهك مساوی اولدقلرینی بیان ایدر یعنی (ایسترقالق ایستر اوتور) و (ایستر کل ایستر کلمه) بکا کوره مساویدر دیمك اولور.

ام منقطعه — بری دیکرندن مستغنی اولان ایکی جملهٔ مستقله بیننده بولنوب مطلقا عطف ایچوندر :

هل یستوی الاعمی والبصیر ام هل یستوی الظلمات والنور
آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

لا : ایجاب وامردن صوکره نفی ایچوندر . یعنی : اولده ثبوتی بیان اولنان نسبتی ثانیدن نفی ایدر :

١ ـ ضرب زیدٌ لا عمروٌ

٢ ـ اِحْبس المذنبَ لاالبرئَ . . کبی

لکن : نفی و نهیدن صوکره عطف ایچون اولوب لانك عکسی معناسنی ویرر . یعنی : اولدن نفی ونهی اولنان شیئك ثبوتنی بیان ایدر.

١ ـ ماحبس زیدٌ لکن عمروٌ

٢ ـ لاتحبس البرئ لکن المذنبَ . . کبی

بل : نفی و نهیدن صوکره واقع اولنجه لکن کبیدر .

١ ـ ما ضرب زیدٌ بل عمروٌ

٢ ـ لاتحبس البرئ بل المذنب . . کبی

اما ایجاب وامردن صوکره واقع اولورسه اضراب ایچون اولوب شیٔ اول مسکوت عنه قاله‌رق حکم اسناد شیٔ ثانیده اثبات اولنور :

١ ـ جاء زیدٌ بل عمرٌو

٢ ـ اضرب زیداً بل عمراً

کبی‌که برنجیده مجیٔ فعلی زیده اسناد اولنمش‌ایکن (بل) ایله اندن صرف نظر اولنمش کویا زید لسانه النمامش کبی مسکوت عنه قاله‌رق مجیٔ فعلی عمره اسناد ایدلمشدر. وایکنجیده ضرب‌امری زید ایچون ویرلمش ایکن بل ایله اندن صرف نظر اولنمش یعنی زید لسانه النمامش کبی مسکوت عنه براغیله‌رق ضرب امری عمر ایچون ویراشدر. فقط بو خصوص غایت مغلق اولوب الده قوی بر سند دخی اولمدیغندن کوفیون (ایجاب وامردن صوکره بل ایله عطف جائز دکلدر) دیمشلردر وطوغریسیده بودر .

١٣٨ ـــ تنبیه : [لا . لکن . بل] ایله بالکز مفردات عطف اولنوب جمله‌لر عطف اولنمازلر . شاید بونلر جمل بیننده کورولورلرسه اول وقت (لا) حرف نفی (لکن) حرف استدراك (بل) حرف اضراب اولور .

١ ـ استقرّ فی المدینة لارحل عنها

٢ ـ سافر ابی لکن اخی لم یسافر

٣ ـ مابرئَ المریض بل ازداد ضعفاً . . . کبی

عطف بیان

١٣٩ ـــ اولك ایضاح و تخصیصی قصدیله کلن وصفتك غیری اولان ثانی‌یه [عطف بیان] دینورکه دائما جامدلردن اولور .

١ ـ جائنی ابو عبدالله زیدٌ

٢ ـ هذا خاتمٌ حدیدٌ

کبی که برنجیده شیء ثانی اولان (زید) شیء اوّل اولان (ابوعبدالله)ی ایضاح .

ایکنجیده شیء ثانی اولان (حدید) شیء اول اولان (خاتم)ی تخصیص ایتمشدر .

عطف بیانده صفت کبی ماقبلنی ایضاح خاصه‌سی اولدیغندن کندیسیله شیء اول اراسنده یعنی متبوعی بیننده [صفتله موصوف اراسنده مطابقت ایچون شرط اولان] تعریف وتنکیر ، تذکیر وتأنیث ، افراد وتثنیه وجمعده مطابقت لازمدر .

جائنی ابوعبدالله زیدٌ ـ ده ـ مفرد معرفه مذکر

جائتنی ام خالد هندٌ ـ « ـ مفرد معرفه مؤنث

هذا خاتمٌ حدیدٌ ـ « ـ مفرد نکره مذکر

اشتریت دواتاً زجاجةً ـ « ـ مفرد نکره مؤنث

رأیت اخویك الحسنین ـ « ـ تثنیه معرفه مذکر

جائنی الرجال الزیدون ـ « ـ جمع معرفه مذکر

جائتنی النساء الهندات ـ « ـ جمع معرفه مؤنث مطابقتی اولدیغی کبی

بدل

١٤٠ — اوله تعلق ایدن نسبتده مقصود بالذات اولان شیء ثانی‌یه (بدل) دینور . یعنی : کلامده‌کی نسبتده شیء اول مقصود

بالذات اولمیوب شیٔ ثانی مقصود بالذات اولورسه اول شیٔ ثانی‌یه [بدل] وشیٔ اوله [مبدل منه] دینور .

اكلت الرغيف ثلثه

کبی که بونده رغیفك کافه‌سی اکل ایدلمش اولمیوب ثلثنك اکل ایدلدیکی اکلاشلدیغندن اکل فعلنده مقصود بالذات [ثلث] اولدیغی منفهم اولمغله بروجه تعریف [ثلثه] کلمه‌سی بدل و[رغیف] دخی مبدل منه اولمش اولور .

١٤١ — بدل درت نوعدر :

برنجیسی — شیٔ ثانی اولك عینی یعنی بدل مبدل منهك عینی اولاندرکه بوکا [بدل الكل من الكل] تسمیه اولنور .

جائني محمد ابو عبدالله ... کبی

ایکنجیسی — شیٔ ثانی اولك جزؤی یعنی بدل مبدل منهك جزؤی اولاندرکه بوکا [بدل البعض من الكل] تسمیه اولنور و بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اكلت الرغيف ثلثه ... کبی

اوچنجیسی — اول ایله ثانی بیننده یعنی بدل ایله مبدل منه ارا سنده کلیت وجزئیتك غیری بر ملابسه اولوب اولك ذکریله ثانی‌یه تشوق حاصل اوله‌رق انك ذکرینه انتظار اولناندرکه بو بدلده مبدل منهه راجع بر ضمیر بولنمق شرطدر .

اعجبني زيد علمه ... کبی

دردنجیسی — شیٔ اولك یعنی مبدل منهك غلط اوله‌رق واقع اولدیغی یرلردر .

رأيت حماراً زيداً

کبی‌که بوراده زید مقصود اولوب حمار غلطاً ایراد اولنمشدر . ایمدی بو غلط صرف لساندن اولورسه بدلده [بدل غلط] اولور اما نسیان کبی امور وجدانیه‌دن تولد ایدرسه اول وقت [بدل نسیان] دینور و شیٔ اول صرف غلط اولمیوبده انتقال قصدیله بدل ذکر اولنورسه اکاده [بدل اضراب] دینور .

فقط اشبو اوچ نوعك اوچیده لسان فصحایه کیرمیوب ارباب بلاغت بو بابده بدل ایرادندن حذرله کلمه‌یی [بل] ایله عطف ایدوب [رأيت حماراً بل زيداً] دیرلر. و الحاصل [بدل غلط و بدل نسیان و بدل اضراب] دنیلن حال استعمال اولنماز .

١٤٢ — بدل ایله مبدل منهك ایکیسیده معرفه ایکیسیده نکره بری معرفه دیکری نکره اولدیغی کبی ایکیسیده مظهر ایکیسیده مضمر بری مظهر دیکری مضمر دخی اولور.

مبدل منه ایله بدلك ایکیسیده معرفه و یا نکره و یا مبدل منهك نکره بدلك معرفه اولمسی طبیعی اولوب بونلرده بشقه‌جه بر شرط یوقدر .

١ ـ رأيت زيداً اخاكَ

٢ ـ جائني رجلٌ غلامٌ لكَ

٣ ـ جائني رجلٌ غلامُ زيدٍ

کبی اولور اما مبدل منه معرفه بدل نکره اولنجه بدلك وصفی شرطدر یعنی وصف ایله نکرۀ مخصصه حالنه قونلمسی لازمدر .

اشتريت الكتاب كتاباً نفيساً . . . کبی

مبدل منه ایله بدلك ایکیسنکده مظهر ویا مضمر ویا مبدل منهك مظهر بدلك مضمر اولمسنده دخی بر شرط مخصوص یوقدر .

١ ــ رأیت زیداً اخاك

٢ ــ الزیدون لقیتهم ایاهم

٣ ــ رأیت المعلم ایاه

کبی اولور اما مبدل منه مضمر بدل ظاهر اولمقده بدل‌کل نوعندن اولورسه غائب صورتنه مخصوص اولمق شرطدر .

ضربتهُ زیداً . . . کبی

فقط احاطه‌وشمول‌معناسنی‌افاده ایدرسه صور سائره‌ده‌دخی‌اولور .

ربنا انزل‌علینا مائدةً من‌السماء تکون لنا عیداً لاولنا وآخرنا آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

١٤٣ ــ **فائده** : عطف بیان ایله بدل منصوب واقع اولدقلری احوالده حال ایله تمییزه بکزه‌دکلرندن بودرت شیئك مبتدیلرجه دفعةً فرق اولنمسی مشکل اولمقله بوبابده بعض ایضاحات اعطا اولندی . شویله‌که :

اولا ــ حال، مشتقاتدن اولوب تمییز ایله عطف بیان‌ایسه جامد اولدقلرندن حالك تمییز وعطف بیاندن فرقی دفعةً ظاهر اولور. اما بدل‌دخی مشتقاتدن اوله بیله‌جکندن اول‌وقت معنایه باقیلور . یعنی : اول کلمهٔ ملتبسه کلامده‌کی فاعل ویا مفعول بهك هیئتنی کوسترسه حال وبویله اولمیوبده کلامده‌کی نسبتده مقصود بالذات اولورسه بدل‌اولور. بناءً علیه حال دینلن شیٔ اشبو صورتلرله تمییز عطف بیان وبدلدن قولایجه‌جق تفریق ایدلمش اولور .

ثانياً — تمييز مفردى مفسر اولوبده مقادير واعدادى تمييز ايديورسه درحال فرق اولنديغندن بونلرده جاى التباس يوقدر. لكن مفردى مفسر صورتلرندن مماثله ومغايره ايله نسبتى مفسر اولان تمييزلرده دفعة التباس واقع اولوركه بوبابده بروجه آتى احوال ايله تفريق اولنورلر. شويله كه:

تمييز دائما نكره اولوب عطف بيان ايله بدل هم نكره وهم معرفه اوله بيلدكلرندن معرفه اولدقلرندن دفعةً تمييزدن فرق اولنورلر.

اما نكره اولدقلرى صورتده عطف بيانك متبوعيله مطابقتى شرط اولوب تمييزده ايسه بو حاللر اولمديغندن بركره صورته دقت اولنور اكر كلمهٔ ملتبسه متبوعنه مطابق ايسه عطف بيان ودكل ايسه تمييز اولديغنه حكم اولنور نته كيم

انّ لنا امثالها ابلاً

ده [ابلا] ايله [امثال] آراسنده مطابقت اولمديغندن ابل عطف بيان اوله ميوب تمييز اولور.

بدل ايسه ماقبلنك عينى ويا جزوئى اوله بيلوب تمييز بويله اوله ميه جغندن وبدل اشتمالده ماقبلنه راجع برضمير بولنمق شرط اولوب تمييزده ايسه بويله ضمير بولنمديغندن وبدل غلط لسان فصحادن صادر اولميوب بل ايله ادا اولنديغندن بدل بو صورتلرله ده تمييزدن تفريق ايدلمش اولور.

ثالثاً — عطف بيان ايله بدل بيننده اولان فرقدركه بدل بعض من الكل ايله بدل اشتمالده التباس اولمديغندن وبدل غلط ذاتاً لسانه آلنميوب بين الفصحا بل ايله ادا اولنديغندن عطف بيان ايله بدل بيننده

ایکنجی مقاله

احوال اعراب

۱۴۴ — اعراب: [هو تغیّر احوال آخر الکلمة لتغیّر العامل الداخل علیها] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی [کلمه‌نك اوزرینه داخل اولان عاملك تغیری سببیله اخری احوالنك تغیر ایتمسندن عبارتدر].

یعنی: کلمه‌نك اخرینك عاملك ایجاب ایتدیکی حاله کوره مفتوح مکسور مضموم مجزوم اولمسندن عبارتدر.

جاءَ زیدٌ. رأیتُ زیداً. مررتُ بزیدٍ

یَکْتُبُ. لن یَکْتُبَ. لم یَکْتُبْ

۱۴۵ — اعرابی ایجاب ایتدیرن شیٔ عامل اولوب عاملك عملیله متأثر اولان دخی معمول و عاملك تأثیریله معمولك آخرینك تخلفی اعراب اولدیغندن اصل اعرابی بیلمك لسان عربده عامل معمول اعرابدن عبارت اولان یوز شیئی بیلمکه توقف ایدرکه بو یوز شیئك آلتمشی عامل اوتوزی معمول و اونی عمل و اعرابدن عبارت اولمغله بو مقاله آنلره مخصوص اوله‌رق اوچ باب اوزرینه ترتیب اولندی.

باب اول

{ عوامل }

۱۴۶ — عامل: [هو ما اوجب بواسطة کون اخر الکلمة علی وجه مخصوص من الاعراب] صورتیله تعریف اولنوب ترجمه‌سی

[مقتضیٔ اعرابدن عبارت اولان واسطه سببیله اخر کلمه‌نك وجه مخصوص اعراب اوزره بولنمسنی ایجاب ایدن شیدر] که بو ده لفظی ومعنوی اولمق اوزره اساساً ایکی قسمدر .

قسم اول

عوامل لفظیه

١٤٧ — عامل لفظی : [مایکون للسان فیه حظ] صورتیله تعریف اولنورکه ترجمه‌سی [کندیسنده لسان ایچون بر حظ اولان شیٔ دیمکدر] یعنی لساناً سویلنوب لفظاً ظاهر اولان عامل دیمکدرکه بو دخی [سماعی] و[قیاسی] اوله‌رق ایکی ضرب اوزره بولنور .

ضرب اول

عامل لفظیٔ سماعیلر

١٤٨ — عامل لفظیٔ سماعی: [هو الذی یتوقف اعماله علی السماع] صورتیله تعریف اولنورکه [اجرای عملی سماعه متوقف اولان عامل] دیمکدر یعنی تأثیرات مخصوصه‌سی قدیمدنبری نصل ایشیدلمش ایسه او یله‌جه ضبط اولنوب بلله‌نن عامللردرکه بونلر دخی [اسمده عامل] و[فعل مضارعده عامل] اوله‌رق ایکی نوعدر .

نوع اول

اسمده عامل اولانلر

١٤٩ — عوامل لفظیهٔ سماعیه‌دن اسمده عامل اولانلر دخی

یا بر اسمده ویا ایکی اسمده اجرای احکام ایدرلر که آنلری ده بشقه بشقه بیان ایچون بو نوع ایکی فصل اوزرینه یازلدی .

فصل اول

یالکز بر اسمده عامل اولانلر

١٥٠ — یالکز بر اسمده عامل اولان عوامل لفظیهٔ سماعیه [حروف جاره] یاخود [حروف اضافة] دینلن شو [بِ . مِنْ . اِلیٰ . عَنْ . عَلیٰ . لِ . فی . کَ . حَتّیٰ . رُبَّ . واو قسم . تاءِ قسم . حاشا . مُذْ . مُنْذُ . خَلا . عَدا . لَوْلا . کَیْ . لَعَلَّ]دن عبارت یکرمی اداتدر که بونلر دائما بر اسمك اولنه داخل اولوب اول اسمك اخرینی مجرور قیلارلر یعنی داخل اولدقلری اسملرك اخرلری مجرور اوقنور و بو سببله بونلرك هر برینه [حرف جر] تسمیه اولنور .

وَاللّٰهِ . بِاللّٰهِ . تَاللّٰهِ . مِنَ اللّٰهِ . اِلَی اللّٰهِ ... کبی

١٥١ — حرف جرلر داخل اولدقلری اسمك اخرینی مجرور قیلمغله عبارهده لفظاً بر تأثیر کوستردکلری کبی حروف معانیدن یعنی لسان عربینك ادواتندن اولدقلری جهتله معناجه دخی بیوك بیوك تأثیراتده بولنوب داخل اولدقلری اسملره معناجهتیله برطاقم زیادهلکلر ویررلر که بوراده انلریده تعریف ایچون مذکور یکرمی حرفی برر برر تعداد ومعنالرینی ایراد ایلدك . شویله که :

١٥٢ — بِ : حرف جری کندیسی دائما مکسور اولدیغی کبی داخل اولدیغی اسمك دخی اخرینی مکسور قیلار و او اسمه برچوق

معنالر زیاده ایدرکه معانیٔ مذکوره‌نك الك مهملری اولان اون‌درردی بروجه آتی بیان اولندی .

برنجیسی — (الصاق) معناسنی ویرمسیدرکه بوبابده ترکجه‌نك (ایله) اداتنه مقابل اولور .

مسکتُ القلمَ بِیَدٍ والقرطاس بِیَدٍ

کبی که [بر ال ایله قلمی و بر ال ایله کاغدی طوتدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبت] معناسنی ویرمسیدر یعنی مَعَ معناسنده برابرلك بیان ایلمسیدرکه بونده‌ده ترکجه‌نك ایله اداتی کبیدر .

اشتریتُ الفرس معالسّرج

کبی‌که [آتی اکریله برابر صاتون آلدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — (استعانه) معناسنه اولمقدر یعنی برشیدن یاردم طلبنی مفید اولمسیدر .

کَتَبْتُ بِالقلمَ

کبی‌که [قلمك یاردمیله یازدم] دیمکدر .

دردنجیسی — (مقابله) معناسنه اولمقدر یعنی بر شیئك قارشیلغنی یاپمنی مفید اولمسیدر .

اشتریتُ هذا الکتابَ بِالفِ دینار

کبی‌که [بوکتابی بیك آلتون مقابلنه صاتون آلدم] دیمکدر .

بشنجیسی — (تعدیه) ایچون اولمقدر یعنی علم صرف عربیده بیان اولندیغی وجهله لازمی متعدی قیلمقدر .

ذهبتُ بزیدٍ

کبی‌که [زیدی‌ایلتدم یاخودکیدردم] دیمك اولوب بوراده [ذهب] فعلی لازم ایکن مذکور با سببیله متعدی اولمشدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر یعنی معناسی اولمیوب قالدیرلدیغی حالده سوزده معنایه‌خلل کلمامکدرکه بو با محضا تزیین‌کلام‌ایچون بولنور.

مازیدٌ بقائمٍ

کبی‌که [زید قائم دکلدر] دیمك اولوب [مازیدٌ قائماً]دخی بو معنایی متضمن اولمغله مذکور با زائده‌در .

«کفی باللهِ شهیداً»

— و —

« ومااللهُ بغافلٍ عمّا تعملون »

آیت کریمه‌لرنده اولان بالر دخی بو نوعدندر .

یدنجیسی — (سببیة) ایچون اولمقدر یعنی او سببله اولمسنی مفید بولنمسیدر .

ینجوالانسانُ بالصدقِ

کبی‌که [انسان صداقت سببیله نجات بولور] دیمکدر .

سکزنجیسی — (بدل)معناسنی‌بیان ایتمسیدر یعنی‌برشی‌نی‌دکشدرمك یاخود برینك یرینه دیکرینی آلمق معناسنی مفید اولمسیدر .

لیت‌لی بزیدٍ رجلاً صالحاً

کبی‌که [نه اولایدیده زید یرینه برصالح آدم اولایدی] دیمکدر .

طقوزنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقـدر یعنی برشیئك سبب

وعلتنی بیانه واسطه اولمقدرکه ترکجه‌ده [ایچون . طولایی] کلمه‌لریله ادا اولنور .

جُبِسَ زیدٌ بذنبٍ

کبی‌که [زید قباحتندن طولایی حبس اولندی] دیمکدر .

اوتنجیسی — [ظرفیت] ایچون استعمال اولنمسیدر یعنی [فی] یرینه کلمسیدر .

صلّیتُ بالمسجد

کبی‌که [فی‌المسجدِ] مقامنده اوله‌رق [مسجدده نماز قیلدم] دیمکدر .

اون‌برنجیسی — (استعلا) ایچون‌اولمسیدر یعنی (علی) یرینه‌کلوب [اوزره . اوزرینه] معنالرینی بیان ایلمسیدر .

آمنتُ زیداً بدینارٍ

کبی‌که [علی‌دینارٍ] مقامنده اولوب [زیده بر آلتون اوزرینه امنیت ایتدم] دیمکدر .

اون‌ایکنجیسی — (بعض) معناسنه اولمسیدر یعنی [مِنْ] مقامنه کلمسیدر .

شربتُ بماءِ النهرِ

کبی‌که [من ماء النهر] مقامنده اولوب [نهرك صویندن ایچدم] دیمکدر یعنی نهرك بتون صوینی دکل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

احسنت بزید فَأَساءَنی

کبی‌که [احسنت الی زیدٍ] مقامنده اولوب [زیده احسان ایتدم او بکا اسائت ایتدی] دیمکدر .

اون‌اوچنجیسی — (قسم) ایچون اولمقدر .

بالله لَاَفعَلنَّ كذا

کبی که [جناب حقه قسم ایدرمکه البته بن شویله یاپارم] دیمکدر .

١٥٣ — مِنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلدیغی کبی بعض معانیٔ مهمه ویرركه اك لازملری بروجه آتی بیان اولنان اون برمعنادر .

برنجیسی — (ابتداء) معناسنه اولمقدر یعنی برشیئك برمكان ویا برزماندن باشلاندیغنی بیان ایتمسیدر نته‌کیم :

اعوذ باللهِ من الشیطانِ الرجیم

ایله

صُمتُ من یومِ الخمیس

ده زماندن ابتدا ایچون اولوب معنالری [قدیمدنبری شیطان رجیمدن حق تعالی حضرتلرینه صیغنیرم] و [پنجشنبه کوننده نبری اوروج طوتدم] دیمکدر . و :

سرتُ من المدینةِ الی مکة

ترکیبنده دخی مکاندن ابتدا ایچون اولوب معناسی [مدینه‌دن مکه‌یه قدر کیتدم] دیمکدر .

ایکنجیسی — (بعض) معناسنه اولمقدر .

شربتُ من النهرِ

کبی که [نهردن ایچدم] معناسنه اولوب نهرك بتون صوینی دکل برمقدارینی ایچدم دیمك اولور .

اوچنجیسی — [بیانیه] اولمقدرکه دائما جنس بیان ایدر .

« فاجتنبوا الرجسَ من الاوثانِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [شول عین رجس اولان پتلردن اجتناب ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

دردنجیسی — (بدل) ایچون اولمقدر .

« أرضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی [نعیم آخرتدن بدل حیات دنیایه راضی اولدکزمی] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

یُغضِی حیاءً ویُغضَی من مهابتِهِ

ایله

ادبتُ زیداً من سوءِ خُلقِهِ

ده اولدیغی کبیدرکه برنجیسی [کندی حیاسندن باشنی قالدرماز ومهابتندن طولایی حضورنده‌ده باش قالدیرلماز] وایکنجیسی [زیدی فنا خویلری ایچون تأدیب ایتدم] معنالرینی متضمندرلر .

آلتنجیسی — (فصل وتفریق) ایچون اولمسیدر .

« والله یعلم المفسد من المصلح »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [جناب حق مفسدلرله مصلحلرك حاللرینی بیلوب تفریق بیورر] معنای شریفنی متضمندر .

یدنجیسی — (زائده) اولمقدر .

ماجائنی من احدٍ

کبی که (ماجاءنی احدٌ) دیمك اولوب (بکا بر کیمسه کلدی) معناسنده‌در .

مکنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدرکه فی مقامنه قائم دیمك اولور .

« اذا نُودِیَ للصلاة من یومِ الجمعةِ فاسعوا الی ذکرالله »

آیت کریمه‌سنده‌اولدیغی کبی که (فی یوم الجمعة) تقدیرنده اولوب [جمعه کوننده صلاة ایچون ندا اولندقده ذکراللهه یعنی نمازه سعی ایدیکز] معنای شریفنی متضمندر .

طقوزنجیسی — الی معناسنه اولمقدر .

قَرُبْتُ من زیدٍ

کبی که [قربت الی زید] تقدیرنده اولوب [زیده یاقلاشدم] معناسنه‌در .

اوننجیسی — (الصاق) معناسنه اولمقدر یعنی باحرف جرینك

« ینظرون الیك من طرفٍ خفیٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [کوز اوجیله باقیورلر] معنای شریفنی متضمندر .

اون‌برنجیسی — (استعلا) معناسنه اولمقدر یعنی علی مقامنده بولنمقدر .

« ونصرناهُ من القومِ الذین کذّبوا »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [علی القوم] تقدیرنده اولوب (تکذیب ایدن قوم اوزرینه نصرت ایتدك) معنای شریفنی متضمندر .

١٥٤ — إلىٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمك آخرینی مجرور قیلوب اساساً بش معنا افاده ایدرکه انلردن :

برنجیسی — (انتها) معناسنه اولمقدر .

اُطلبوا العلمَ من المهدِ الى اللحد

کبی‌که [بشیکدن مزاره قدر علمی طلب ایدیکز] دیمکدر .

ایکنجیسی — [مصاحبه] ایچون اولمقدر . یعنی مَعَ معناسنی مفید اولمسیدر .

« من انصاری الی الله

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [جناب حقله برابر بنم یاردمجم دها کیمدر] معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — [اختصاص وتملك] ایچون اولمقدر یعنی لام مقامنده بولنمقدر .

الامر الی اللهِ

کبی‌که (لِلّهِ) تقدیرنده اولوب (امر حق تعالی حضرتلرینه مخصوصدر) دیمکدر .

دردنجیسی — [ظرفیت] ایچون اولمقدر . یعنی فی مقامنده بولنمسیدر .

« لیجمعنکم الی یومِ القیمةِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [فی یومِ القیمةِ] تقدیرنده اولوب [یوم قیامتده البته سزی جمع ایده‌جکدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — عِنْدَ معناسنه اولمقدر یعنی نزدنده معناسنی مفیداولمسیدر.

الموت اهون الی زیدٍ من العار

کبی که [زید عندنده اولوم عاردن اهوندر] دیمکدر .

١٥٥ — عَنْ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اساساً بش معنایی متضمن اولور .

برنجیسی — [بعد مجاوزه] درکه برشیدن ایرلمق واوزاقلانمق واندن کچمك معناسنی افاده ایدر دیمکدر .

سافرتُ عَنِ البلدِ

ایله

رمیتُ السّهمَ عَنِ القوسِ

کبی که برنجیسی [بلده‌دن سفر ایتدم] وایکنجیسی [اوقی یایدن آتدم] معناسنه‌در .

ایکنجیسی — [تعلیل] ایچون اولمقدر .

ماضَربتُهُ الا عَنْ ذنبٍ

کبی که [بن انی دوکمدم انجق کناهی ایچون دوکدم] دیمکدر .

اوچنجیسی — [بدل] ایچون اولمقدر .

اِفعل الاحسانَ عَنِ الاسائةِ

کبی که [اسائته بدل احسان ایله] دیمکدر .

دردنجیسی — من معناسنه اولمقدر .

« وهوالذی یقبل التوبة عن عبادهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [من عباده] تقدیرنده اولوب [جناب حق قوللرندن توبه‌یی قبول ایدر] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — [استعلا] ایچون اولوب علی مقامنده بولنمسیدر .

« و من یبخل فانما یبخل عن نفسِهِ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [علی نفسه] تقدیرنده اولوب [بخل ایدن کیمسه انجق کندی نفسی اوزرینه بخل ایدر] معنای شریفنی متضمندر .

١٥٦ — عَلیٰ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اساساً آلتی معنایی مفید اولور :

برنجیسی — [استعلا] معناسنه اولمسیدر .

زیدٌ علی السطحِ

کبی‌که [زید طام اوزرنده در] دیمکدر .

ایکنجیسی — (مصاحبة) ایچون اولمقدر .

« الحمد لله الذی وهب لی علی الکبر اسمعیل واسحق »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی‌که [شول ذات اجل واعلایه حمد وثنا اولسونکه اختیارلغمله برابر بکا اسماعیل ایله اسحاقی احسان بیوردی] معنای شریفنی متضمندر .

اوچنجیسی — (تعلیل) ایچون اولمقدر .

الحمدلله علی نعمة الاسلام

کبی‌که [نعمت اسلام ایچون جناب حقه حمد اولسون] دیمکدر .

دردنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر.

« ودخل المدینة علی حین غفلةٍ »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که [فی حین غفلة] تقدیرنده اولوب [غفلت زماننده مدینه‌یه داخل اولدی] معنای شریفنی متضمندر .

بشنجیسی — با کبی (ملابسه) ایچون اولمقدر .

قُل علی اسمِ اللّهِ

کبی که [جناب حقك اسمیله سویله] دیمکدر .

آلتنجیسی — (زائده) اولمقدر .

« مَن حلفَ علی یمینٍ فرأیٰ غیرَها خیراً منها فلیأت بالذی هُوَ خیرٌ ولِیکفرْ عن یمینهِ »

حدیث شریفنده اولدیغی کبی که [من حلف یمیناً] تقدیرنده اولوب [هرکیم که بر شیئه یمین ایدر وعقیبنده او یمین ایتدیکی شیئك خلافنده اوله‌رق شرعاً خیرلی برشیٔ کورورسه او خیرلی کوردیکی ایشی یاپوب یمینه کفارت ویرملیدر] معنای شریفنی متضمندر .

١٥٧ — لِ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق اون‌درت معنا افاده ایدر که آنلردن :

برنجیسی — (تملیك) ایچون اولمقدر .

المال لِزیدٍ

کبی که [مال زیدکدر] دیمك اولور .

ایکنجیسی — (استحقاق) ایچون اولمقدرکه معنی ایله ذات اراسنده بولنمسی لازمدر .

الحمدلله. العزّة لله. الملك لله . . کبی

اوچنجیسی — (اختصاص) ایچون اولمقدرکه ایکی ذات بیننده اولمسی لازمدر .

الجنة للمومنین ... کبی

دردنجیسی -- (تعلیل) ایچون اولمقدر .

ضربتُ زیداً للتأدیبِ

کبی که [زیدی تأدیب ایچون دوکدم] دیمکدر .

بشنجیسی — (ظرفیت) ایچون اولمقدر یعنی فی مقامنده بولنمسیدر.

صُمتُ لِیومِ الخمیسِ

کبی که [پنجشنبه کوننده اوروج طوتدم] دیمکدر .

آلتنجیسی — (عن) معناسنه اولمقدر .

کضرائر الحسناء قلن لوجهها

حسـداً وبغضاً اِنهُ لَدَ میمُ

بیتنده اولدیغی کبی که [عن وجهها] تقدیرندهدر.

یدنجیسی - [زائده] اولمقدر.

زیدٌ ضارب لعمرو

کبی که [زید ضارب عمراً] دیمك اولوب بورادهکی لام زائدهدر.

سکزنجیسی - عِندَ معناسنه اولمقدر.

کتبتُهُ لِخمسٍ خلون من شهر رمضان

کبی که [عند خمس] تقدیرندهدر.

طقوزنجیسی – [انتها] معناسنه اولەرق الی مقامنده بولنمسیدر.

كلٌّ يَجرى لِأَجلٍ مُسَمّىٰ

ایت کریمەسنده اولدیغی کبی که [هر بری معین بر زمانه قدر جریان ایدر] معنای شریفنی متضمندر.

اوننجیسی – [بَعْدَ] یعنی صوکره معناسنه اولمقدر.

صم لرؤیت الهلال

کبی که [هلالی کوردکدن صوکره صائم اول] دیمکدر.

اون برنجیسی – [مَعَ] معناسنه اولمقدر یعنی برابرلك کوسترمسیدر.

– کن للکریم ولاتکن للباخل

کبی که [کریم ایله برابر اول بخیل ایله برابر اولمه] دیمکدر.

اون ایکنجیسی – مِنْ معناسنه اولمقدر.

سمعتُ لِزیدٍ صراخاً

کبی که [زیددن برفریاد ایشتدم] دیمکدر.

اون اوچنجیسی – [تعجب] ایچون اولورکه اکثریا ندالرده واقع اولور.

یا لِلماءِ ویا لِلعشبِ

کبی که [ای ارقداشلر! نه عجیب صو، نه عجیب اوت] دیمکدر.

اون دردنجیسی – [قسم] ایچون اولمقدر.

لِلهِ لا یؤخر الا جل

کبی که [جناب حقه قسم ایدرم که اجل تأخر ایتمز] دیمکدر.

١٥٨ — في: حرف جرى داخل اولديغى اسمى مجرور قيلەرق اساساً درت معنايى مفيد اولور.

برنجيسى ـ [ظرفيت] ايچون اولمسيدر.

الجزاء في يوم القيامة

و

المطيع فى الجنة

كبى كه برنجيده ظرف زمان وايكنجيده ظرف مكان واقع اولمشدر.

ايكنجيسى — (استعلا) ايچون اولوب على مقامنده بولنمسيدر.

«ولأُصَلِّبَنَّكُمْ فى جُذُوعِ النَّخْلِ»

آيت كريمەسندە اولديغى كبى كه (على جذوع النخل) تقديرندە اولوب (البته والبته سزى خرما داللرى اوزرينه اصارم) معناى شريفنى متضمندر.

اوچنجيسى -- (مصاحبة) ايچون اولمقدر.

« فَخَرَجَ على قومِهِ فى زينَتِهِ »

آيت كريمەسندە اولديغى كبى كه (قومنه زينتيله برابر كوروندى) معناى شريفنى متضمندر.

دردنجيسى — (زائده) اولمقدر.

اركب فى السفينةِ

كبى كه (اركب السفينةَ) تقديرندە اولوب (كمى يه بين) ديمك اولمغله بوراده زائددر.

١٥٩ — كَ : كاف حرف جری دائما مفتوح اوله‌رق داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلدیغی كبی اساساً اوچ معناده بولنور .

برنجیسی — [تشبیه] ایچون اولور .

العلم كالنورِ والجهل كالظلامِ

كبی كه [علم نور كبی جهل ظلمت كبیدر] دیمكدر .

ایكنجیسی — [استعلا] معناسنه اولوب علی مقامنده بولنمسیدر .

« كیف اصبحتَ » سؤالنه ویریلان (كخیرٍ)

كبی كه [علی خیرٍ] تقدیرنده‌در .

اوچنجیسی — [زائده] اولمسیدر .

« لیس كمثلهِ شیٌ »

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی كه [اكا بكزر برشیٔ یوقدر . یعنی : حق تعالی حضرتلرینه مشابه هیچ برشیٔ یوقدر] معنای شریفنی متضمندر .

١٦٠ — حَتّیٰ حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیله‌رق ایكی معنایی مفید اولور .

برنجیسی — (انتها) ایچون اولمقدر .

اكلتُ السَمَكةَ حتی رأسِها

كبی كه [بالغی باشنه قدر یدم] دیمكدر .

ایكنجیسی — (مَعَ) معناسنه اولمقدر .

جاء الحجاجُ حتی المُشاةِ

كبی كه [حاجیلر پیاده‌لریله برابر كلدی] دیمكدر .

١٦١ — رُبَّ : حرف جرى داخل اولديغى اسمى مجرور قيله ايكى معنايى مفيد اولور .

برنجيسى — (كثرت) بيان ايتمسيدر .

رب سكوتٍ ابلغ من كلامٍ

كبى كه [چوق اولوركه سكوت كلامدن ابلغ اولور] ديمكدر .

ايكنجيسى — (قلت)بيان ايتمسيدر.

رب رجلٍ مستريحٍ لَقِيتُهُ

كبى كه [مستريح بك از آدمه ملاقى اولدم] ديمكدر .

١٦٢ — و اوقسم : داخل اولديغى اسمى مجرور قيلار وقسم معناسنى مفيد اولور.

واللهِ لافعلن الكبائر

كبى كه [جناب حقه قسم ايدرمكه بيوك كناهلرى ايشلمدم] ديمكدر

بو واو بعضاً (رُبَّ) معناسنه دخى كلير

وبلدةٍ ليس بها انيس

الااليعافر والاالعيس

كبى كه [چوق بلدهلره اولاشدمكه وحشى اوكوزلرله دوهلردن بشقه انيس يوقدر] ديمكدر .

١٦٣ — تاء قسم : دائما مفتوح اولهرق داخل اولديغى اسمى مجرور قيلوب قسم معناسنى مفيد اولور

تالله لافعلن الفرائض

كبى كه [جناب حقه يمين ايدرمكه البته فرائضى ايشلرم] ديمكدر.

١٦٤ — حاشا : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق استثنا بیان ایدر.

١٦٥ — مُذ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق ایکی معنایی مفید اولور :

برنجیسی — زمان ماضیده ابتدای فعل ایچون اولمسیدر یعنی زمان ماضی‌یه داخل اولنجه [من] کبی ابتدا معناسنی ویرمسیدر

تبتُ مذ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کونندن بری توبه ایتدم] دیمکدر.

ایکنجیسی — زمان حاضره ایچون اولمسیدر یعنی زمان حاله داخل اولنجه [فی] کبی ظرف معناسنی مفید اولمسیدر

مارأیت فلاناً مذ شهرنا هذا

کبی که [فلانی بو آی ظرفنده - یعنی بو ای ایچنده - کورمدم] دیمکدر.

١٦٦ — مُنْذُ : طبق مُذ کبیدر نته‌کیم

تجب الصلاة مُنْذُ یومِ البلوغ

کبی که [بلوغ کونندن بری نماز واجب اولور] دیمك اولدیغندن زمان ماضیده ابتدای فعلی اشعار ایتمشدر

١٦٧ — خَلاَ : حرف جری داخل اولدیغی اسمی مجرور قیلەرق استثنا بیان ایدر

هلك العالمون خلا العاملِ بعلمِهِ

کبی که [علمیله عمل ایدندن بشقه عالملر هلاك اولدی] دیمکدر.

١٦٨ — حرف جری طبق خَلا کبی‌در

هلك العلمون خلاالعاملِ بعلمهِ

دینلدیکی کبی که عینی معنایی متضمندر.

١٦٩ — لَوْلا : اسم ظاهری جر ایتمیوب ضمیر متصله داخل اوله‌رق انی ظاهراً دکل محلاً مجرور قیلار و بر شیئك وجودیچون غیرك امتناعنی موجب معنایی افاده ایدر

لولاكَ یا رحمةالله لَهلك الناس

کبی که [یا رحمة الله سن اولمیدك ناس هلاك اولوردی] دیمکدر.

١٧٠ — کَیْ : حرف جری دخی اسم ظاهره داخل اولمیوب [ماء استفهامیه] یه داخل اوله‌رق آنی محلاً مجرور قیلار و تعلیل معناسنی افاده ایدر .

کَیما عصیتَ کیمه عصیت

کبی که [نه ایچون عصیان ایتدك] دیمکدر .

١٧١ — لَعَلَّ : یالکز (عقَیل) قبیله‌سنك لغتنه کوره حرف جر اولوب (ترجی) معناسنده استعمال اولنور .

لعل اللهِ یغفر ذنبی

کبی که [امید ایدرمکه حق‌تعالی‌حضرتلری کناهمی عفو ومغفرت ایدر] دیمکدر . بو کلمه اقوام سائرۀ عربده [مشبه بالفعل] اولان کلماتدندر .

١٧٢ — فائدۀ مهمه : مذکور یکرمی حرف جر یا اصلیه ویا زائده ویا شبه زائده اولورلرکه بونلردن :

اصلیه اولانلر — حد ذاتنده معناسی اولمغله برابر بر متعلقه محتاج اولانلر در .

مُتَعَلَّقْ — شول حدثدر که اول حدثك معناسی محضا حرف جر واسطه‌سیله اول حرف جرك داخل اولدیغی اسمه اولاشیر . و بوده اوچ صورتله واقع اولور :

برنجیسی — متعلقك فعل اولمسیدر .

امنت باللهِ ... کبی

ایکنجیسی — متعلقك اسماء مشتقه‌دن اولمسیدر .

انامؤمن باللهِ ... کبی

اوچنجیسی — متعلقك (معنای فعل) اولمسیدر یعنی صرف عربیده یازلمش اولان (اسماء افعال) ایله زیرده کوروله‌جك اولان [ظروف مستقره . حروف تنبیه . وحروف تشبیه . وحرف نفی و سائره] کبی شیلر اولمسیدر .

هیهات المذنبُ من الله تعالی ... کبی

زائده اولانلر — معناسی ومتعلقی اولمیان حرفلردر .

شبه زائده اولانلر — معناسی اولوب متعلقی اولمیانلردرکه مذکور یکرمی حرف جردن [رب. حاشا . خلا . عدا . لولا. لعل] حرفلری شبه زائده اولوب متباقی اون‌درت حرفك معنالری ومتعلقلری اولنجه اصلیه و اولمینجه زائده نوعندن اولورلر .

١٧٣ — **فائدهٔ اخری** : مذکور حرف جرلرك دخول ومدخول اعتباراتیله دها برطاقم شرائطی واردر که بیلنمك لازمدر یعنی :

بونلردن بعضیلری یالکز اسم مظهرلره و بعضیلری یالکز مضمراته و بعضیلریده هم مظهرات هم مضمراته داخل اولدیغی کبی کلامده‌کی مقام و موقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك تمامیتی ظاهر اولور بناءً علیه بروجه آتی بو حاللر بیان اولندی . شویله که :

اولاً — دخول اعتباریله اولان احوال شو درکه :

(بِ . مِنْ . اِلی . عَنْ . عَلی . لِ . فِی . رُبَّ . حاشا . خلا . عدا . لعل) دن عبارت اولان اون ایکی دانه‌سی هم مظهراته هم مضمراته داخل اولورلر .

امنت باللهِ و بهِ نستعین

و امثالی کبی .

[حتی] ایسه بصریونه کوره یالکز اسم مظهره مخصوص ایسه ده کوفیونه کوره هم مظهر هم مضمره داخل اولور .

(كَ . واو قسم . مذْ . مُنْذُ) دخی مظهرلره داخل اولورلر .

(کَیْ) دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز (ماء استفهامیه)یه داخل اولور .

(تاء قسم) یالکز لفظهٔ جلاله‌یه مخصوصدر .

(لولا) دخی یالکز مضمراته داخل اولور .

ثانیاً — بونلرك مقام وموقعلرینه کوره حرف جرلکلرینك ثبوتنه دائر اولان شرطلرك تخفیفیدرکه بونلردن [رب . لعل . حتی . واو قسم . تاء قسم]ك غیری اولان اون بشی دائما حرف جر اولوب شو بشك حرف جر اولمسی دخی شرائط آتیه ایله ثابت اولور یعنی :

(رُبَّ) نك حرف جر اولمسی ایچون درت شرط واردر :

برنجیسی — کلامك صدرنده بولنمسی.

ایکنجیسی — عاملی مؤخر اولوب فعل ماضی اولمسی.

اوچنجیسی — مجرورینك [نکره] اولمسی.

دردنجیسی — ضمیره داخل اولنجه اول ضمیرك مفرد مذکر غائب اولمسیدر.

[لعل] نك حرف جر اولمسی بالاده بیان اولندیغی وجهله یالکز [عُقَیْل] لغتنه کوره اولمسیدر.

[حتّی] نك حرف جر اولمسی مابعدینك ماقبلندن جزء اولمسی ویا جزء اخره ملاقی بولنمسیله اولور.

[واوقسم]ك حرف جر اولمسی متعلقنك وجوباً محذوف اولمسی وسؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

[تاء قسم]ك حرف جر اولمسنده اوچ شرط واردر.

برنجیسی — یالکز لفظهٔ جلاله یه داخل اولمسی.

ایکنجیسی — واو قسم کبی متعلقنك محذوف اولمسی.

اوچنجیسی — سؤال قسمنه داخل اولمامسیدر.

فصل ثانی

ایکی اسمده عامل اولانلر

١٧٤ — ایکی اسمده عامل اولان عوامل لفظیهٔ سماعیه ایکی طاقمدر.

برنجی طاقی

١٧٥ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنك اخرینی منصوب ایکنجیسنك اخرینی مرفوع قیلان یعنی برنجی اسمی اوستون وایکنجی اسمی اوتره اوقودان [اِنَّ . اَنَّ . كَأَنَّ . لكِنَّ . لَیْتَ . لَعَلَّ . اِلّا . لاَ] دن عبارت سکز حرفدر نته کیم:

اعلم اَنَّ اللّهَ قادرٌ علی کل شیٔ

ترکیبنده واقع (اَنَّ) برنجی اسم اولان لفظهٔ جلاله‌یی منصوب وایکنجی اسم اولان (قادر)ی مرفوع قیلمشدر.

١٧٦ — بو سکز حرفك نصب ایتدکلرینه [اسم] ورفع ایتدکلرینه [خبر] دینوب بالاده‌کی مثالده اولان لفظهٔ جلاله‌یه (اَنَّ)نك اسمی وقادرٌ لفظنه دخی (اَنَّ) نك خبری تسمیه اولنور. بناءً علیه بو سکز حرفه [اسمنی نصب خبرینی رفع ایدن حرفلر] دینور.

١٧٧ — بو سکز حرفك دخی معنالری اولدیغندن بروجه آتی تعریف اولندیلر.

[اِنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدرك تحقیق معناسنی ویرر یعنی داخل اولندیغی جمله‌نك مضمونی تأکید واثبات ایدر.

اِنَّ اللّهَ عالمُ کلِ شیءٍ

کبی که [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر شیئی بیلیجیدر] دیمکدر.

[اَنَّ] — طبقی (اِنَّ) کبیدر.

اَعْتَقِدُ اَنَّ اللّهَ قادرٌ علی کلِ شیٔ

کبی که [تحقیق الله تعالی حضرتلری هر بر شیئه قادردر] دیمکدر.

[كَأَنَّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك تشبیه بیان ایدر.

كأنّ الحرام نارٌ

کبی که [حرام آتش کبیدر] یاخود [کویا که حرام آتشدر] دیمکدر.

(لـكِنَّ) — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك استدراك معناسنی ویرر یعنی کلام سابقدن تولد ایدن توهمی ازاله ایدر دیمکدر.

مافازالجاهل لکن العالمَ فائزٌ

کبی که [جاهل فوز ونجات بولمدی لکن عالم بولدی] دیمکدر.

[لَيْتَ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك تمنی معناسنی افاده ایدر.

لیت العلمَ مرزوقٌ لکلِ احدٍ

کبی که [نه اولایدی علم هرکسه قسمت اولایدی] دیمکدر.

[لَعَلَّ]— اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك ترجی معناسنه کلیر یعنی کوزل برشیئی ایستمك معناسنی مفید اولور.

ولعل اللهِ یعفوُ ذنبی

کبی که [اومارم که حق تعالی حضرتلری کناهمی مغفرت ایدر] دیمکدر.

[اِلاّ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایده‌رك استثنا ایچون اولور.

المعصیة مُبْعِدَةٌ عن الجنةِ الاالطاعة مُقرِّبَةٌ منها

کبی که [معصیت جنتدن تبعید ایدیجیدر اکا تقریب ایدن انجق اطاعتدر] دیمکدر.

[لآ] — اسمنی نصب خبرینی رفع ایدەرك نفی جنس ایچون واقع اولور

لاغلامَ رجل حاضرٌ عندنا

کبی که [یانمزده رجلك کوله جنسندن کیمسه‌سی حاضر دکلدر] دیمکدر.

١٧٨ — فائده ١ : مذکور سکز حرفك التی اولکیسی یعنی [الاولا] نك غیریلری فعل معناسنی متضمن اولدقلرندن بونلره [حروف مشبهه بالفعل] تسمیه اولنور وبو تسمیه‌یه سبب یعنی وجه شبه دخی بونلرك فعللر کبی ثلاثی رباعی خماسی اولملرندن و فعل ماضیلر کبی اخرلرینك مفتوح اولمسندن وکندیلرنده معنای فعلك وجودندن واسملره داخل اولملرندن عبارتدر.

١٧٩ — فائده ٢ : [الا ایله لا] دن الا حروف مشبهه بالفعلدن [لکن] یه ولا دخی [اِنَّ] یه ملحق نامیله تفریق اولنورلر . چونکه الا (لکن) کبی مابعدینك حکمی ماقبلنه مخالف اولور و لا دخی نفيي تأکید ایدەرك معنای مؤکدده (اِنَّ) کبی اولور . و بونلرك جمله‌سنه [باب اِنَّ] تسمیه اولنور.

١٨٠ — فائده ٣: مذکورسکزحرفدن (اَنَّ ایله اِلّا) نك غیری اولان آلتی حرف صدر کلامده بولنوب مذکور (اَنَّ ایله الّا) هیچ بروقتده صدرده بولنه‌ماز یعنی کلام عرب (اَنَّ) و(اِلّا) ایله باشلاماز .

١٨١ — فائده ٤ : لا حرفنك بونلردن اولمسنده اوچ شرط واردر :

برنجیسی — اسمك كندینه متصل اولمسیدر.

ایكنجیسی — اسمك نكره اولمسیدر.

اوچنجیسی — اسمك مضاف ویا شبه بالمضاف اولمسیدر.

۱۸۲ — فائده ٥ : (اِنَّ ایله اَنَّ) شكل خطده بر اولوب همزه‌سنك نره‌ده مكسور نره‌ده مفتوح اولدیغی یعنی نه وقت (اِنَّ) ونه وقت فتح ایله (اَنَّ) اوقونه‌جغنی بیلمك لازمدركه مدققین علمانك بیانلرینه كوره اون یرده مكسور ودیكر اون یرده مفتوح اوقوندیغندن بروجه‌آتی تعریف اولندی. شویله كه :

مكسور اولان حالاتدن :

برنجیسی — ان نك ابتدای كلامده اولمسیدر

« اِنَّ اللّهَ یأمُرُ بالعدل والاحسان »

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی.

ایكنجیسی — ان نك جواب قسمده بولنمسیدر

واللّه اِنَّ زیداً قائمٌ . . . كبی

اوچنجیسی — ان نك صله‌ده واقع اولمسیدر

«وآتیناه من الكنوز ما اِنَّ مفاتحه لتنوء بالعصبة »

آیت كریمه‌سنده اولدیغی كبی .

دردنجیسی — ان نك مبتداسی اسم عین اولان جملهٔ خبریه‌یه داخل اولمسیدر

زیدٌ اِنَّهُ قائمٌ . . . كبی

بشنجیسی — خبرینه لام ابتدا داخل اولان جمله‌ده بولنمسیدر

علمت إِنَّ زیداً لقائمٌ . . . کبی

آلتنجیسی — قول ماده‌سندن صوکره واقع اولمسیدر

قل إِنَّ اللّه واحدٌ . . . کبی

یدنجیسی — ابتدائیه اولان حتی‌دن صوکره واقع اولمسیدر

اتقول ذلك حتی إِنَّ زیداً یقوله . . . کبی

سکزنجیسی — إِنَّ نك حروف تصدیقدن صوکره واقع اولمسیدر

نعم إِنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی

طقوزنجیسی — حروف افتتاحدن صوکره واقع اولمسیدر

اَلا إِنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی

اوننجیسی — واو حالدن صوکره واقع اولمسیدر

« وإِنَّ فریقاً من المؤمنین لکارهون »

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

١٨٣ — مفتوح اولان حالاتی ن :

برنجیسی — فاعل واقع اولان جمله‌لرده بولنمسیدر

بلغنی اَنَّكَ قائمٌ . . . کبی

ایکنجیسی — مفعول واقع اولان جمله‌ده بولنمسیدر

علمتُ اَنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی

اوچنجیسی — مبتدا واقع اولان جمله‌ده بولنمسیدر

عندی اَنَّكَ قائمٌ . . . کبی

دردنجیسی -- مضاف الیه اولان جملەده واقع اولمسیدر
اجلس حیث اَنَّ زیداً جالسٌ . . . کبی
بشنجیسی -- (لو) دن صوکره بولنمسیدر
لو اَنَّكَ قائمٌ لکان کذا . . . کبی
آلتنجیسی -- (لولا) دن صوکره بولنمسیدر
لولا اَنَّكَ ذاهب لکان کذا . . . کبی
یدنجیسی -- ماء مصدریهٔ توقیتیەدن صوکره اولمسیدر
اجلس ما اَنَّ زیداً قائمٌ . . . کبی
سکزنجیسی -- حرف جردن صوکره واقع اولمسیدر
عجبت مِنْ اَنَّكَ قائمٌ . . . کبی
طقوزنجیسی -- مفرده عطف ایچون اولان حتیدن صوکره واقع اولمسیدر .
عرفت امورك حتی اَنَّكُ صالحٌ . . . کبی
اوننجیسی -- [مذ و منذ]دن صوکره واقع اولمسیدر .
مارأیته مذ اَنَّكَ قائم
مارأیته منذ اَنَّك قائم . . . کبی

١٨٤ -- فائده ٦ : اِنَّ داخل اولدیغی جملەنك معناسنی تغییر ایتمکسزین یالکز تأکید ایدر فقط [اَنَّ] بو تأکید ایله برابر جملەنك معناسنی مصدره تأویل ایدر بناءعلیه بو صورتلرلەده بینلرنده فرق واردر .

ایکنجی طاقمی

١٨٥ — داخل اولدقلری ایکی اسمدن برنجیسنی رفع ایکنجیسنی نصب ایدن [ما و لا]دن عبارت ایکی حرف اولوب کندولرنده [لیس] معناسی بولندیغندن [مشبه بلیس] نامیله یاد اولنورلرکه بونلردن :

[ما] — حرفی جمله‌نك مضمونتی نفی ایچوندر .

ما زیدٌ قائماً

کبی که [زید قائم دکلدر] دیمکدر .

[لا] — حرفی : [وحدت] ایچوندر .

لاشیٔ مشابهاللّه تعالی کبی

١٨٦ — **فائده** — اشبو [ما ایله لا]نك عامل اولملرنده درت شرط واردرکه اوچی مشترك دردنجیسی لایه مخصوصدر شویله که :

برنجیسی — کندیلریله اسملری بینلری [إنْ] ایله فصل ایدلمش اولمامسیدر .

ایکنجیسی — کندیلریله اسملری بیننده خبر بولنمامسیدر .

اوچنجیسی — کندیلرندن صوکره [الا] ایله نفیك منتقض اولمامسیدر .

دردنجیسی — لایه مخصوص اوله‌رق اسمك نکره اولمسیدر .

ایشته درت شرطك خلافنده اولورسه بونلر عاملکدن چیقوب معموللری اسکی حاللرینه تحول ایدر ویالکز بونلرك نفی معنالری قالیر .

نوع ثانی

فعل مضارعده عامل اولانلر

۱۸۷ ـــ فعل مضارعده عامل اولانلر فعل مضارعلری نصب و جزم ایتدکلرینه کوره [حروف ناصبه] و [حروف جازمه] ناملریله ایکی طاقمدر .

حروف ناصبه

۱۸۸ ـــ **حروف ناصبه** : فعل مضارعه داخل اوله‌رق اخرینی منصوب قیلان [اَن . لَن . کَیْ . اِذَنْ] دن عبارت درت حرفدرکه بونلردن :

[اَنْ] ـــ داخل اولدیغی مضارعه مصدریت معناسنی ویروب استقباله تخصیص ایدر .

اُحبُّ اَنْ اُطیعَ اللهَ تعالی

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایتمکی سورم] دیمکدر .

[لَن] ـــ داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده تأکید نفی معناسی ویرر .

لَن یغفر الله تعالی للکافرین

کبی که (حق تعالی حضرتلری کافرلره البته مغفرت ایتمیه‌جکدر) دیمکدر .

(کَیْ) ـــ داخل اولدیغی مضارعه مستقبلده سببیت معناسنی ویرر .

اُحب طول العمر کی اُحصل العلمَ

کبی که (علمی تحصیل ایتمك ایچون عمرك اوزامسنی ایسترم) دیمکدر .

(إِذَنْ) — حرفی جزا ایچوندر .

اذن تدخل الجنة لمن قال اطیعُ اللهَ تعالی

کبی که (حق تعالی حضرتلرینه اطاعت ایدرم دیین آدمه جواباً — اویله ایسه جنته کیررسك) دیمکدر .

اشبو [اذن] ده ایکی شرط وار در یعنی حروف ناصب اولوب جزا بیان ایتمسی ایکی شرط ایله مشروطدر .

برنجیسی — داخل اولدیغی مضارعك بای حال مستقبل معناسنده اولمسی .

ایکنجیسی — مابعدنده کی فعلك ماقبلنده کی کلمه یه مربوط اولمامسی یعنی ماقبلنه خبر واقع اولمامسیدر که

انا اذن اکرمك

دینلسه ماقبلنه خبر اولدیغی ایچون بوراده عاملکدن چیقمشدر .

حروف جازمه

١٨٩ — حروف جازمه داخل اولدقلری مضارعلری مجزوم قیلان اون بش حرفدر که بونلردن دردی یالکز بر فعلی و اون بری ایکی فعلی جزم ایتدکلرندن بروجه آتی بشقه بشقه تعریف اولندیلر .

بر فعلی جزم ایدنلر

١٩٠ — حروف جازمه دن یالکز بر فعلی جزم ایدنلر [لَمْ . لَمَّا . لام امر . لام نهی] دن عبارتدر که بونلردن :

[لَمْ] — داخل اولدیغی مضارعك معناسنی ماضی یه قلب ایله نفی ایدر .

قل هو الله احد الله الصمد لم یلد
ولم یولد ولم یکن له کفواً احد

اخلاص شریفنده واقع [لم یلد. لم یولد. لم یکن] کبی که [طوغمدی. طوغرمدی. اولمدی] معانیٔ شریفه‌لرینی تضمن ایدرلر .

[لَمّا] — طبقی لم کبی ایسه‌ده نفي زمان حاله قدر تمدید ایدر یعنی استمرار معناسنی ویرر .

لَمّا ینفع عمری

کبی که (شمدی‌یه قدر عمرم نافع اولمدی) دیمکدر .

[لام امر] — داخل اولدیغی مضارعه طلب معناسنی ویره‌رك انی امره تحویل ایدر .

لِیَعْمَلْ عملاً صالحاً

کبی که [عمل صالح ایشلسون] دیمکدر .

[لام نهی] — داخل اولدیغی مضارعه نهی معناسنی ویره‌رك نهیه تحویل ایدر .

لا تشرك بالله

کبی که [حق تعالی حضرتلرینه شرك کتیرمه] دیمکدر .

ایکی فعلده جازم اولانلر

١٩١ — ایکی فعلی جزم ایدنلر (اِنْ. مَهْما. ما. مَنْ. اَیْنَ. مَتی. اَنّیٰ. اَیُّ. حَیْثُما. اِذْما. اِذاما) دن عبارت اونبر دانه‌در که بونلرك جزم ایتدکلری ایکی فعلدن برنجیسنه [شرط] و ایکنجیسنه [جزا] دینور .

(إِنْ) — طوغریدن طوغری‌یه شرط معناسنی افاده ایدر .

إِنْ تَتُبْ تُغْفَرْ ذنوبك

کبی که [توبه ایدرسه‌ك کناهلرك مغفرت اولنور] دیمکدر .

فائده — اشبو [إِن] نفی ایچون اولور ویا [لو] معناسنه کلیر ویا زائده اولورسه اول وقت عاملکدن چیقار یعنی بونك ایکی فعلده عامل اولمسی شرط معناسنه بولنمقله مشروطدر.

[مَهْما]— شی‌معناسنه اولوب تضمین طریقیله شرط معناسنی افاده ایدر.

مهما تَفْعَلْ تُسْئَلْ عنه

کبی که [نه‌شیٔ ایشلرسه‌ك اندن مسئولسك] دیمکدر.

[ما] — طبقی مهما کبیدر.

ما تَفْعَلْ من خيرٍ تَجِدْهُ عندالله تعالی

کبی که [خیره دائر هرنه ایشلرسه‌ك حق تعالی عندنده انی بولورسك] دیمکدر.

[مَنْ]— ذوی‌العقوله مخصوص اوله‌رق [کیم] معناسنه اولوب تضمین طریقیله بوده شرطیت افاده ایدر.

مَنْ يَعْمَلْ عملاً صالحاً يَكُنْ ناجيا

کبی که [کیمکه عمل صالح ایشلرسه ناجی اولور] دیمکدر.

[أَيْنَ]— ظرف مکان ایچون اولوب بو دخی تضمین طریقیله شرطیت افاده ایدر .

اَيْنَ تَكُنْ يدركك الموت

كبی كه [نرهده اولسه‌ك اولوم سكا يتيشير] ديمكدر.

[مَتى]— ظرف زمان ايچون اولوب بودخی تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

مَتى تَحْسُدْ تَهْلِكْ

كبی كه [نه‌زمان حسد ايدرسه‌ك هلاك اولورسك] ديمكدر

[اَنّى] — ظرف مكان ايچون اولوب بودخی تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

اَنّى تُذْنِبْ يَعْلَمْكَ اللهُ

كبی كه [نرهده كناه ايدرسه‌ك حق تعالی حضرتلری سنی بيلور] ديمكدر.

[اَيُّ] — هانكی معناسنه اولوب بودخی تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

اَيُّ عالمٍ يَتَكَبَّرْ يَبْغِضْهُ اللهُ

كبی كه [هانكی عالم كبر ايدرسه حق تعالی حضرتلری اكا بغض ايدر] ديمكدر.

[حَيْثُما]— ظرف مكان ايچون اولوب بودخی تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

حَيْثُما تَفْعَلْ يُكْتَبْ فِعْلُكَ

كبی كه [نرهده نه ايشلرسه‌ك فعلك يازيلور] ديمكدر.

[إِذْما] — ظرف زمان ايچون اولوب بودخی تضمين طريقيله شرطيت افاده ايدر.

إِذماتَتُبْ تُقْبَلْ تَوْبَتُكَ

کبی که [نه زمان توبه ایدرسه‌ك توبه‌ك قبول اولنور] دیمکدر.

[إِذاما] ــ طبقی اذما کبیدر.

١ ــ اذماتَتُبْ تقبل توبتك

٢ ــ اذما تَعْمَلْ بِعِلْمِكَ تَكُنْ خَيْرَالنّاسِ

کبی که ایکنجینك معناسی [عمکله عمل ایدرسه‌ك ناسك خیرلوسی اولورسك] دیمکدر.

ضرب ثانی

عامل لفظی قیاسی

١٩٢ ــ عامل لفظیٔ قیاسی [مالا یتوقف اعماله بخصوصه علی السماع] صورتیله تعریف اولنوب ُیمکن َان ُیذکر فی عمله قاعدةٌ اصليةٌ موضوعها غیر محصور ولا یضره ُکون ُ صیغته سماعیة] فقره‌سیله تفصیل اولنورکه من حیث المجموع معناسی [اعمالی سماعه متوقف اولمیوب عملنده موضوعی غیر محصور قاعدهٔ کلیه ایله ذکری ممکن اولان وصیغه‌سنك سماعی اولمسنده دخی برضرر ترتب ایتمین عامل دیمك] اولوب بونلرده [مطلقا فعل . اسم فاعل . اسم مفعول . صفت مشبهه . اسم تفضیل . مصدر . اسم مضاف . اسم مبهم تام . معنای فعللر] دن عبارت طقوز شیدرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر . شویله که :

١٩٣ ــ برنجیسی : مطلقا فعللر یعنی ذوات افعال دینلن فعل

صیغه‌لری اولوب بونلر ایکی و دها زیاده اسمده عامل اولورلرکه :
بونلر معلوم اولوب تام ومتعدی اولورلرسه فاعلنی رفع ومفعوللرینی نصب ایدرلر .

ضرب زیدٌ عمراً

زیدٌ یعطی عمراً درهماً . . کبی

اکر تام ولازم اولورلرسه معمولی یالکز فاعلی اولوب انی رفع ایدرلر .

خرج زیدٌ ... کبی

اکر ناقص اولورلرسه معمولاتی اسمله خبردن عبارت اولوب اسمنی رفع خبرینی نصب ایدرلر .

کان اللهُ علیماً حکیماً ... کبی

فعللر مجهول اولنجه نائب فاعلنی رفع ایدرلر و ایکی مفعوله تعدی ایدنلردن ایسه دیکر مفعولیده نصب ایدرلر .

ضُرِبَ زیدٌ

أُعطی زیدٌ درهماً ... کبی

١٩٤ — ایکنجیسی : اسم فاعللردرکه بونلر مشتق قیلندقلری فعل مضارع معلوملر کبی عمل ایدرلر .

یعنی : بونلرك مشتق منهلری اولان فعل مضارع معلوملر تام ومتعدی ایسه‌لر بونلرده فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

زیدٌ مکرم ابوهُ عمراً

زیدٌ معطٍ عمراً درهماً

زیدٌ معلم عمراً بکراً فاضلاً ... کبی

اکر اول مضارع معلوملر تام ولازم ایسه‌لر اسم فاعللرده انلر کبی یالکنز فاعلی رفع ایدرلر .

زید قائم ابوهُ ... کبی

اکر اول فعل مضارع معلوملر ناقص ایسه‌لر اسم فاعللرده انلر کبی اسمنی رفع خبرینی نصب ایدرلر .

زید کائنٌ ابوهُ قائماً ...... کبی

١٩٥ — فائده : مبالغهٔ فاعلار دخی اسم فاعللر کبی عمل ایدرلر.

١٩٦ — اوچنجیسی : اسم مفعوللردرکه بونلرده مشتق‌قلندقلری فعل مجهوللر کبی عمل ایدرلر .

کل تائب مقبولٌ توبتُهُ

زید معطًی ابوه درهماً ...... کبی

١٩٧ — دردنجیسی : صفت مشبهه‌لردرکه مشتق منهلری اولان فعل لازملر کبی یالکنز فاعلنی رفع ایدرلر .

زیدٌ طیّبٌ ابوهُ

هندٌ حسنٌ خلقْها ... کبی

١٩٨ — بشنجیسی : اسم تفضیللردرکه یتمشنجی ماده‌ده بیان اولنان شرائطی حائز اولوبده فاعل ظاهر الیرسه انی رفع ایدر وشرطی حاوی اولمدیغی صورتده فاعل مسترینی رفع ایدر وایجابنده متعلقات فعلده‌ده فعل کبی عمل ایدر.

ماراًیت رجلاً اکثر عنده المالُ منه عند زید

زید اعلم من عمرٍ . . . . کبی.

۱۹۹ — آلتنجیسی : مصدرلردرکه فعللر کبی فاعلنی رفع مفعوللرینی نصب ایدرلر .

یحب اللهُ اعطاءً له عبدُهُ فقیراً درهماً . . . کبی

۲۰۰ — برنجیسی : اسم مضافدرکه مضاف الیهنی مجرور قیلار .

عبادة اللهِ خیرٌ

ذنب العبدِ یسوّد قلبهُ . . . کبی

۲۰۱ — سکزنجیسی : اسم مبهم تامدر . اسم مبهم تام دیمك تمیزك تفسیر ایتدیکی کلمه دیمکدرکه بونك تام اولمسی بولندیغی حالیله مابعدینه یعنی تمییزینه اضافتی جائز اولمامسیدرکه بوده : [یا نفسیله ، یا تنوین ایله ، یا تثنیه نونیله ، یاشبه جمع نونیله ، یا اضافتله] یعنی بوبش شیدن بریسیله حاصل اولور .

نفسیله تمام اولمسی یا ضمیر مبهمده یعنی مرجعی متأخر اولان ضمیرده ویاخود اسم اشارتده اولور .

ربّهُ رجلاً . نعم رجلاً

ترکیبلریله شو :

ماذا اراداللهُ بهذا مثلاً

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

تنوین ایله تمام اولمسی دخی یا لفظاً ویا تقدیراً اولور .

١ ــ عندی رِطلٌ زیتاً

٢ ــ عندی مثاقیلُ ذهباً . . . کبی

تثنیه نونیله شبه جمع نونی و اضافتده‌کی تمامیت ایسه ظاهردر .

١ ــ عندی منوان سمناً

٢ ــ عندی عشرون رجلاً

٣ ــ عندی ملؤه عسلاً . . . . کبی

ایشته بو صورتلرله تام اولان اسم مبهم کندندن صوکره کلن تمییزك عاملی اولوب اول تمییزی نصب ایدر بالاده مذکور مثاللرده اولدیغی کبی

فائده ــ بعضا تنوین ایله نون تثنیه حذف اولنه‌رق اسمك تمییزینه اضافتی جائز اولور

رطلُ زیتٍ . منواسمنٍ . . . کبی

٢٠٢ ــ **طقوزنجیسی** : معنای فعللردر یعنی : [اسم منسوب . اسم فعل . اسم مستعار . ظرف مستقر] لردرکه بونلردن :

اسم منسوبلر : اسم مفعوللر کبی نائب فاعللرینی رفع ایدرلر

زیدٌ هاشمیٌّ ابوهُ . . . کبی

اسم فعللر : مستعملری کبی فاعلی رفع و متعدی ایسه‌لر مفعولنی دخی نصب ایدرلر .

هیهات الامر

ها زیداً . . . کبی

اسم مستعارلر : اسم فاعللر کبی فاعلی رفع مفعولی نصب ایدرلر .
اسدٌ علیَّ وفی الحروب نعامةٌ . . . کبی

ظرف مستقرلر : بالکنز فاعلی رفع ایدرلر .
زید فی الدار ابوه . . . کبی

قسم ثانی

عامل معنوی

٢٠٣ — عامل معنوی : [مالا یکون للسان فیه خط وانما هو معنی یعرف بالقلب] صورتیله تعریف اولنورکه [لسان ایچون خطی اولمیوب عقلاً بیلنور برشیٔ دیمکدر.]
و اساساً ایکی نوعدن عبارتدر .

برنجی نوعی — عوامل لفظیه‌دن مجرداولان مبتدا وخبرك مرفوع اولمسنی ایجاب ایتدیرن حالدرکه او ده ابتدا در و بوکا [رافع مبتدا و خبر] دینور .

زیدٌ قائمٌ . هندٌ نائمةٌ ... کبی

ایکنجی نوعی — نواصبدن جوازمدن مجرد اولان فعل مضارعك مرفوع اولمسنی ایجاب ایدن حالدر .

زیدٌ یضربُ . هندٌ تضربُ ... کبی

باب ثانی

معمول

٢٠٤ — **معمول** : [مايوجدفيه اثرالعامل لفظاً اوتقديراً اومحلاً] صورتيله تعريف اولنورکه [کنديسی لفظاً ويا تقديراً ويا محلاً عاملك اثری اولان کلمه ديمکدر] .

عاملك اثرينك لفظاً اولمسی معمولك اخرينك لفظده مرفوع منصوب مجرور مجزوم اولمسی ديمکدر .

جاءزيدٌ . رأيتُ زيداً . مررتُ بزيدٍ . لم يضربْ ... کبی

تقديراً اولمسی ديمك اصلنده اخرينك حرکه‌سی مذکور درت حالده بولنه‌بيلور ايکن لعلةٍ اول حرکه‌نك حذف ايدلمش اولمسی ديمکدر.

جاءالفتیٰ . رأيتُ الفتیٰ . مررتُ بالفتیٰ

کبی اولوب (يَخشیٰ . قاضی) وامثالی کلمه‌لرده بوقبيلدندر.

محلاً اولمسی ديمك اساساً اعراب قبول ايتمين کلمه‌لرك وياخود برمؤثرله اخری مشغول اولان لفظك بولنديغی محله کوره آله‌جغی اعراب ايله متأثر فرض اولنمسيدر.

ضربتكَ . مررتُ بكَ

جاءهذا . رأيت هذا . مررت بهذا

مررت بزيدٍ . صليت فی المسجدِ ... کبی

اشبو ايکی خصوص يعنی تقديراً و محلاً اولان اعراب بو مقاله‌نك اوچنجی بابنده تفصيلاً ذکر اولنه‌جغندن بوراده بوقدرجقله اکتفا اولندی .

معمول ایکی قسم اولوب برینه [معمول بالاصاله] دیکرینه [معمول بالتبعیه] تسمیه اولنورکه بروجه آتی ایضاح اولنورلر .

معمول بالاصاله

٢٠٥ — معمول بالاصاله: [مایکون العامل مؤثراً فیه بلاواسطة] صورتیله تعریف اولنورکه [عاملك تأثیری کندیسنده بلاواسطه واقع اولان کلمه‌لردر] که بونلر : [مرفوع . منصوب . مجرور . مجزوم] اولملرینه کوره درت نوعدرلر .

نوع اول

معمول مرفوع

٢٠٦ — معمول مرفوع عاملنك تأثیریله اخری مرفوع اولان معموللردرکه اساساً طقوز صورتدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر شویله که :

٢٠٧ — برنجیسی : فاعللردرکه فعل معلوملر ایله بوکا منسوب اولان [اسم فاعل. صفت مشبهه. اسم تفضیل مصدر. معنای فعللردن اسم منسوبك غیری] اولانلرك فاعللریدر.

ضرب زیدٌ عمراً

خرج زیدٌ من البلد

جائنی رجل ضارب ابوه عمراً

زیدٌ حسنٌ وجههُ

مارأیت رجلاً احسن فی عینه الکحلُ منه فی عین زید

يحب الله اعطاءً له عبدهُ درهماً

هيهات زيدٌ

زيدٌ فی الدار ابوهُ

زيدٌ اسدٌ ابوهُ فی الحرب... کبی

٢٠٨ ـــ **ایکنجیسی** : نائت فاعللر درکه فعل تام مجهوللر ایله بونلره منسوب اولان اسم مفعول واسم منسوبلرك نائب فاعللریدر

قُتِلَ الكاذبُ

زيدٌ مقتول غلامهُ

زيدٌ هاشمیٌ ابوهُ . . . کبی

٢٠٩ ـــ **اوچنجی و دردنجیسی** : عوامل لفظیـه‌دن مجرد اولان مبتدا وخبرلردر

زيدٌ قائمٌ . زينبُ نائمةٌ ....کبی.

٢١٠ ـــ **بشنجیسی** : (اسم باب کان) در

كان اللهُ عليماً حكيما

ده کی لفظهٔ جلاله و :

كادالفقر ان يكون كفرا

حدیث شریفنده واقع فقر کبی.

٢١١ ـــ **آلتنجیسی** : (خبر باب اِنَّ) در

اِنَّ اللهَ واحدٌ

ده واقع واحد کبی.

٢١٢ — برنجیسی : نفی جنسی ایچون اولان لانك خبریدر

لا فاعلَ شرٍ فائزٌ ... کبی.

٢١٣ — سکزنجیسی : مشبه بلیس اولان ما و لا نك اسمیدر.

ماالله‌ُ تعالی متمکنا بمکان

لاشئٌ مشابهاً للهِ تعالی ... کبی.

٢١٤ — طقوزنجیسی : ناصب و جازمدن خالی اولان فعل مضارعلردر

یحب الله تعالی المتواضع ... کبی.

نوع ثانی

معمول منصوب

٢١٥ — معمول منصوب : عاملنك تأثیریله اخرلری منصوب معموللردرکه اساساً اون اوچ نوعدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنمشلردر:

٢١٦ — برنجیسی : مفعول مطلقلردر

اکرمتُ زیداً اکراماً... کبی.

٢١٧ — ایکنجیسی : مفعول بهلردرکه صریحلری لفظاً منصوب اولوب غیرصریحلری ایسه محلاً منصوبدرلر :

١ـ اَکرَمَ زیدُ عمراً

٢ـ مررتُ بزید ... کبی

برنجی مقاله‌نك مفعول‌به بحثنده [منادی. تحذیر واغرا. اشتغال]

دخی بیان ایدلمش ایدی که بورادهده آنلرك اعرابلرینی بیان لازم کلمشدر. شویله که :

منادی ـ نکرهٔ غیرمقصوده ویا مضاف ویا شبه مضاف اولورسه منصوب اولوب حالات سائرهسی بو مقالهنك اوچنجی بابنده بیان اولنهجقدر.

١ { براعمانك ـ یارجلاً خذ بیدی
بر واعظك ـ یاغافلاً والموت یطلبه . . . دیمسی و:

٢ { یا عبدَالله . یارسولَ الله
یا کریمَ النفس . . . .

٣ { یا طالعاً جبلاً . یا حسناً وجهه
یا لطیفاً بالعباد . . . . کبی

تحذیر واغرا ایسه دائماً منصوبدر

اشتغال خصوصنه کلنجه مفعول بهدن عبارت اولان مشغول عنه ایچون [وجوباً منصوب. وجوباً مرفوع. جوازاً منصوب ومرفوع. ترجیحاً منصوب. ترجیحاً مرفوع] اولمق اوزره بش نوع اعراب اولدیغندن بروجه آتی بیان اولنورلر شویله که :

وجوباً منصوب اولمسی : مشغول عنهك، دخولی فعله مخصوص اولان شرط عرض تحفیض اداتلرندن صوکره واقع اولدیغی حالاته مخصوصدر.

شرط : برشیئك مضمونی شیءٔ آخرك مضموننك حصولنه تعلیق ایتمکدرکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات شرط] دینوب آنلرده [لو.

آمّا. إن مهما. ما. من. این. متی. انّی. ایُّ. حیثما. اذما. اذاما] اداتلرندن عبارتدر.

عرض: کمال رفق وملایمتله طلب و تمنی‌یه دینورکه بونی بیان ایچون یالکز [اَلاٰ] اداتی اولوب بوکاده [ادات عرض] دینور.

تحضیضی: شدت وازعاج ایله بر شیئی طلب ایتمکه دینورکه بونی بیان ایدن اداتلره [ادوات تحضیضی] تسمیه اولنوب آنلرده [لولا. لوما. هلّا. اَلّا]دن عبارتدر.

ایشته بواوچ نوع اداتدن [اَمّا]نك غیریسندن صوکره واقع اولان مشغول عنهلر منصوب اولورلر

شرط { اِن زیداً رأیتَهُ فاکرمهُ
لو زیداً رأیتُهُ اکرمتُهُ }

عرض ـ اَلا زیداً اکرمتَهُ

تحضیضی { لولا زیداً ضربتَهُ
هلّا زیداً اکرمتَهُ ... کبی }

وجوباً مرفوع اولمسی: ایکی یرده اولوب:

بریسی مشغول عنهك [اذا]ء فجائیه‌دن صوکره واقع اولدیغی محلدر

دخلتُ المسجدَ فاذا الجماعةُ یعظهم الخطیب ... کبی

دیکری مشغول عنهك صدر کلامه مخصوص اولان الفاظدن اول واقع اولدیغی محللردر

العالم ما تبغضُهُ

صديقُنا ان رأيتَهُ فاكرمهُ ... كبی .

جوازاً منصوب ومرفوع اولمسی : مشـغول عنهك ، صدری اسم عجزی فعل اولان برجملەدن صوكره حرف عطفله معطوف بولنمسيدركه بونده مذكور صـدر ايله عجزدن مركب اولان جملەيه معطوف اعتبار اولنورسه عطفده تناسب حصولی ايچون مشغول عنه مرفوع اولور

زيدٌ قام ابوهُ وعمروٌ اكرمتُهُ ... كبی.

اكر يالكز عجزه يعنی جملهٔ فعليەيه معطوف اعتبار اولنورسه اولوقت مشغول عنه منصوب اولور

زيدٌ قام ابوهُ وهنداً اكرمتُها فی دارهِ ... كبی.

ترجيحاً منصوب اولمسی : اوچ يردەدر:

برنجيسی — مشغول عنهدن صوكره امر نهی دعا كبی طلبه دلالت ايدن فعللرده واقع اولديغی محللردر.

١ ـ زيداً اِضربهُ

٢ ـ زيداً لاتهنهُ

٣ ـ اللهم عبدكَ ارحمهُ ... كبی

ايكنجيسی — مشـغول عنهك، فعله دخولی غالب اولان (همزهٔ استفهام . ما . لا . نافيه اولان اِن . هل . حيث) كبی ادواتدن صوكره واقع اولمسيدر .

أزيداً ضربتَهُ

مازيداً رأيتَهُ

لاعمراً اكرمتَهُ

اِن بكراً ضربتُهُ الاّ تأديباً

هل خالداً رأيتَهُ

اجلس حيث زيداً تجدهُ ... كبى

اوچنجیسی — مشغول عنه برجملهٔ فعلیه‌دن صوكره بلا فاصله اول جمله‌یه حرف ایله معطوف اولورسه عطفده تناسب حصولی ایچون ترجیحاً منصوب اولور .

خَرجتُ فزيداً لقيتُهُ

قام زيدٌ وعمرو اكرمتَهُ ... كبى

ترجیحاً مرفوع اولمسی : مشغول عنهك نصبی واجب ویا مرجح اولمدیغی وجواز صورتنده ده نصبی اقتضا ایتمدیكی حالاتك غیریسنده وطلبدن ماعدا [امّا]دن صوكره واقع اولدیغی یرلرده در .

جنات عدن ندخُلُها

وامّا المشركُ فلايدخُلها ... كبى

اشبو اشتغال خصوصی بعضاً فاعل ونائب فاعلده اولوركه بو ایكی صورتده مشغول عنهك اعرابی مرفوع اولور .

وان احدٌ من المشركين استجارك

آیت كریمه‌سنده (احدٌ) فاعل و :

هلاّ زیدٌ غُضِبَ علیه

ترکیبنده (زیدٌ) نائب فاعلی مشغول عنهدر .

۲۱۸ — اوچنجیسی (مفعول فیه) یعنی ظرف زمان و ظرف مکانلردر که [فی] محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصـوب اولوب فی مذکور اولنجه محلاً منصوب اولورلر .

۱ ـ جلست امامَ المحراب

۲ ـ صلیت فی المسجدِ ... کبی

۲۱۹ — دردنجیسی (مفعول له)درکه لام محذوف اولدیغی محللرده لفظاً منصوب اولوب لام مذکور اولنجه محلاً منصوب اولور .

۱ ـ قمت تعظیماً لاخوفاً

۲ ـ اکرمت لوجه الله تعالی ... کبی

۲۲۰ — بشنجیسی (مفعول معه)در .

جاء البردُ والطیالسةَ ... کبی

۲۲۱ — آلتنجیسی (حال)درکه مفرد اولنجه دائما لفظاً منصوب اولوب جمله اولورسه محلاً منصوبدر .

۱ ـ جاء زیدٌ ضاحکاً

۲ ـ اکرمت زیداً (وهو یضحكُ) ... کبی

۲۲۲ — یدنجیسی (تمیز)درکه دائما منصـوب اولوب یالکز اعدادك اوچدن اونه‌قدر اولانلری ایله (مائة والف) کلمه‌لرینك و[کم] خبریه‌نك تمیزلری مجرور اولورلر .

١ اشتریتُ رطلاً زیتاً
طاب زیدٌ نفساً
کم عبداً ملکتَ

٢ جائنی ثلثةُ رجالٍ
رأیتِ عشر نسوة

کم عبدٍ ملکتُ
کم عبیدٍ ملکتُ ... کبی

٢٢٣ — ملکزنجیسی : (مستثنی) درکه اعرابنده درت وجه وار در .

وجه اول : نصبی واجب اولاندرکه بو وجوب درت یرده‌در . وآنلردن :

برنجیسی : کلامِ تام موجبلرده اولان مستثنالردر .

جاء القومُ الازیداً ... کبی

ایکنجیسی : مستثنانك مستثنی منهه تقدم ایتدیکی یرلردر .

قام الازیداً القومُ ... کبی

اوچنجیسی : استثنا منقطع اولان یرلردر .

جاء القوم الافرساً ... کبی

دردنجیسی: (ماعدا. ماخلا. لیس. لایکون) فعللرندن وفعل اعتباریله [حاشا. خلا. عدا]دن صوکره واقع اولان مستثنالر در .

جاء القوم ماعدا زیداً

جاء القوم عدا زيداً ... كبی

وجه ثانی : نصب وابدالی جائز اولاندر. یعنی : اصل مستثنی كبی نصبی یاخود ماقبلنه بدل اعتباریله تابعلر مثللو اعرابی جائز اولاندركه بونده مختار اولان اعراب خصوصیدر .

و بو ده كلام تام غیرموجبلرده اولور .

جاء القوم الازيداً (یاخود) الازيدٌ ... كبی

وجه ثالث : علی حسب العوامل معرب اولانلردركه بونلر دخی استثنای مفرغلردن عبارت اولوب بونلرده كیفیت استثنایه باقلمیه‌رق عاملك اقتضاسنه كوره اعراب متعلقات فعلدن بری كبی اعراب جاری اولور .

ماجاء الازيدٌ

لاتكرم الازيداً

مامررت الابزيدٍ ... كبی

وجه رابع : مجرور اولانلردركه بالاده مذكور عددلرك وكم خبریه‌نك تمیزلریله [غیر . سوی . سواء] ایله حرف جر اعتباری شرط اولمق اوزره [حاشا . عدا . خلا] دن صوكره واقع اولان مستثنالردر .

جائنی خمسة رجالٍ

كم عبدٍ ملكتُ

جاء القوم غيرَ زيدٍ

هلك الناسُ حاشا العالمِ ... كبی

فائده — اشبو [غیر] لفظی مستثنا واقع اولان کلمه‌لر حکمنده بولندیغندن اعرابده مستثنالر کبی بالاده مذکور احکامه تابع اولورلر.

جاء القوم غیرَ زیدٍ

جاء غیرَ زیدٍ القومُ

جاء القوم غیرَ فرسٍ

ماجاء القومُ غیرَ زیدٍ

ماجاء القومُ غیرُ زیدٍ

ماجاء غیرُ زیدٍ

لاتکرم غیرَ زیدٍ

مامررت بغیرِ زیدٍ

مثاللرنده اولدیغی کبی .

٢٢٤ — **طقوزنجیسی** (خبر باب کان) در .

کان اللهُ علیماً حکیماً ... کبی

٢٢٥ — **اوننجیسی** (اسم باب اِنّ) در .

انّ الانسانَ لفی خُسرٍ الاالذین امنوا

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی .

٢٢٦ — **اون برنجیسی** (نفی جنس ایچون اولان لانك اسمی) در.

لاغلامَ رجلٍ حاضرٌ عندنا ... کبی

٢٢٧ — **اون ایکنجیسی** (مشبه بلیس اولان ماولانك خبریدر).

مازیدٌ قائماً

لارجلٌ قائماً ... کبی

٢٢٨ — **اوبه اوچنجیسی** (کندیسنه حرف ناصب داخل اولان فعل مضارع) در .

لن ینصُرَ . ان اطیعَ ... کبی

نوع ثالث

معمول مجرور

٢٢٩ — معمول مجرور: عاملنك تأثیریله مجروراولان معموللردر. اساساً ایکی قسمدر :

برنجیسی : (حرف جرلرك داخل اولدقلری اسملر) در .

امنت بالله ... کبی

ایکنجیسی : (مضاف الیهلر) در .

حکمةُ اللهِ. صلاة الغروبِ ... کبی

نوع رابع

معمول مجزوم

٢٣٠ — معمول مجزوم: عاملنك تأثیریله مجزوم اولان معمولدرکه بوده حروف جازمه نك داخل اولدیغی فعل مضارعلر در .

قل هو الله احد لم یَلدِ ولم یولَدْ ولم یَکُنْ لهُ کفواً احد اخلاص شریفنده اولدیغی کبی.

قسم ثانی

معمول بالتبعیه

٢٣١ — متبوعی هانکی عامل ایله متأثر ایسه اوده اول عامل ایله

متأثر اولوب متبوعنك اعرابنی قبول ایدن و متبوعی اوزرینه تقدیمی جائز اولمیان معموله [معمول بالتبعیه] دینور که [صفت . مؤكد به . بدل . عطف بالحرف . عطف بیان] دینلن بش شیدن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر :

٢٣٢ — برنجیسی : (صفت) درکه متبوعی اولان موصوف عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جاء زیدٌ العاقلُ

٢ ـ رأیتُ زیداً العاقلَ

٣ ـ مررت بزیدٍ العاقلِ

کبی که بونلرده عاقل صفتلری تابع و زید موصوفلری متبوع اولوب برنجیده متبوع اولان زید موصوفی جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابعی اولان عاقل صفتی دخی مرفوع و ایکنجیده زید متبوعی رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله عاقل تابعی دخی منصوب و اوچنجیده زید متبوعی حرف ایله مجرور اولدیغندن عاقل تابعی دخی مجرور اولمشدر .

٢٣٣ — ایکنجیسی : (مؤکد به) درکه متبوعی اولان لفظ مؤکَدٌ عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بو دخی اولوجهله اعراب اولنور .

١) ١ ـ جاء زیدٌ زیدٌ

٢ ـ رأیتُ زیداً زیداً

٣ ـ مررت بزیدٍ زیدٍ

٢ ١ ـ جاءَ زيدٌ نفسُهُ
٢ ـ رأيتُ زيداً نفسَهُ
٣ ـ مررتُ بزيدٍ نفسِهِ

كبی كه بونلردن برنجی طاقمده مؤكَّدٌ به اولان ایكنجی زیدلر تابع و مؤكَّد اولان برنجی زیدلر متبوع وایكنجی طاقمده مؤكد به اولان نفس لر تابع و زیدلر متبوع اولوب بونلرك برنجیلرنده متبوع اولان زیدلر جاءنك فاعلی اولدقلرندن مرفوع اولمغله تابعلری اولان زیدونفس دخی مرفوع و ایكنجیلرنده متبوع اولان زیدلر رأیتنك مفعوللری اولدقلرندن منصوب اولمغله تابعلری اولان زید ونفس دخی منصوب و اوچنجیلرنده متبوع اولان زیدلر حرف جر ایله مجرور اولدقلرندن تابعلری اولان زید و نفس دخی مجرور اولمشلردر .

٢٣٤ — **اوچنجیسی** : (بدل)دركه متبوعی اولان مبدل‌منه عاملی سببیله نصل اعراب ایدلمش ایسه بوده اولوجهله اعراب اولنور .

١ ـ جاءَنی هندٌ اختُ زیدٍ
٢ ـ رأیتُ هنداً اختَ زیدٍ
٣ ـ مررتُ بهندٍ اختِ زیدٍ

كبی كه بونلرده بدل اولان اختلر تابع و مبدل منه اولان هندلر متبوع اولوب برنجیده متبوع اولان هند جاءنك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمغله تابعی اولان اخت دخی مرفوع و ایكنجیده متبوع اولان هند رأیتنك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمغله تابعی اولان اخت دخی منصوب و اوچنجیده متبوع اولان هند حرف جر ایله مجرور اولدیغندن تابعی اولان اخت دخی مجرور اولمشدر .

١ ـ ضربنی واکرمنی زیدٌ
٢ ـ ضربتُ واکرمتُ زیداً

دینلدکده برنجی زید فاعل وایکنجیده مفعول اولوب اما ضرب و اکرام فعللرندن هانکیسنك فاعلی ویا مفعولی اولدیغی دفعةً بیلنمدیکندن منازعه ظهور ایدرکه ایشته تنازع بو در .

اشبو تنازع یا عامللرك هربری بر معمولی کندیلرینه فاعل اولدیغنی ایستمکده ویاخود بر معمولك کندولرینه مفعول اولدیغنی ادعا ایتمکده ویاخود عامللردن بری اول معمولی فاعل ودیکری مفعول المق ایچون منازعه ایتمکده واقع اولور . نته‌کیم :

ضربنی و اکرمنی زیدٌ

دینلدکده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هر بری کندیسنه فاعل ایتمك ایستیور و

ضربت و اکرمت زیداً

ترکیبنده زیدی هم ضرب هم اکرام فعللرندن هر بری کندیسنه مفعول یاپمق ایستیور و

ضربنی وضربت زید

ترکیبده زیدی برنجی ضرب فعلی فاعل اولمق اوزره المق ایستدیکی کبی ایکنجی ضرب فعلیده مفعول اولمق اوزره المق ایستیور و

ضربتُ وضربنی زید

ترکیبنده زیدی برنجی ضرب فعلی کندینه مفعول آلمق ایستیور و ایکنجی ضرب فعلی ایسه کندینه فاعل ایتمك ایستیوب تنازع واقع

اولیورکه اشبو تنازع بروجه آتی اصول ایله حل وفصل ایدلمش اولور. شویله که:

ایکی عاملك بر معموله تسلیطی جائز اولمیوب شاید ایکی عامل بر معموله مسلط کبی کورونن عباره‌لره تصادف اولنورسه آنلر ده معمول مذکور عامللردن برینه تخصیص اولنوب دیکر عاملك معمولی مضمر ویا محذوف اعتبار اولنور. فقط بو مادهٔ مهمه ده بصریون معمول مذکوری ایکنجی عامله وکوفیون برنجی عامله تخصیصی اختیار ایتمش وجمهور علما ایسه بصریون مذهبنی ترجیح ایلمشلردر. یعنی معمول مذکورك عامللردن هر ایکیسندن برینه تخصیصی جائز ایسه‌ده بصریون ایله جمهوره کوره ایکنجی عامله وکوفیونه کوره برنجی عامله تخصیصی اختیار ایدلمشدر.

ایمدی: بصریون ایله جمهورك اختیارلرینه کوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول ایکنجی عامله ربط اولنه‌جغندن برنجیسی فاعل ایستیورسه ظاهره موافق اوله‌رق اضمار اولنور. یعنی ایکنجی یه تخصیص اولنان معمول نه ایسه اکا مطابقت ایتمك اوزره برنجی یه بر فاعل مضمر ویریلور.

ضربنی وضربت زیداً
ضربا وضربت الزیدَینِ
ضربوا وضربت الزیدینَ
ضربتنی وضربت هنداً
ضربتا وضربت الهندین
ضربن وضربت الهندات ... کبی

اکر مفعول ایستیور ایسه محذوف عد اولنور .

ضربت وضربنی زیدٌ

کبی که بوراده برنجی فعل ایچون [زیداً] مفعولی محذوف عد اولنور .

اکر کوفیونه کوره عمل اولنورسه متنازع فیه اولان معمول برنجی عامله ویریله‌جکندن ایکنجینك احتیاجی ضمیر ایله ادا اولنور یعنی :

ایکنجی فاعل ایسترسه :

ضربت وضربنی زیداً

ضربت وضربان الزیدَین

ضربت وضربوا الزیدینَ ... دینور .

اکر ایکنجی مفعول ایستیورسه :

ضربنی وضربتهُ زیدٌ

ضربنی وضربتهما الزیدان

ضربنی وضربتهم الزیدون ... دینور .

شاید برقاچ عامل ایکی اوچ معمولده منازعه ایدرلرسه ینه بصریون وجمهوره کوره اول معمول عامللرك الك قریبنه یعنی الك صوکره ایراد اولنان عامله و کوفیونه کوره اول معمول عامللرك الك بعیدینه یعنی الك اول ایراد اولنان عامله ویریلور .

اونجی باب

اعراب

٢٣٨ — عاملك تأثیریله كلمه اخرینك اختلافنه [اعراب] واعرابی قبول ایدن كلمه‌لره (مُعْرَبْ) دینور . فقط كافهٔ كلمات عربیه اعرابی قبول ایتمیوب [مبنی] تعبیر اونان بر طاقملری حاللرینی محافظه ایتدكلرندن وبو مبنی كلمه‌لر معربلره نظراً محدود اولدقلرندن اولا مبنیلری تعریف ایلدك .

مبنیات

٢٣٩ — لسان عربیده مبنی [مالایتغیر اخره باختلاف العوامل بل یلزم حالةً واحدةً] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل ایله اخری تغیر ایتمیوب دائما بر حالی التزام ایدن] دیمكدر كه بو ده [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] اولمق اوزره ایكی نوعدر .

٢٤٠ — مبنی الاصل اولانلر درتدر :

برنجیسی — حرفلر دركه بونلر :

١ { حروف ندا . حروف استثنا . حروف عاطفه . حروف جر . حروف مشبهه . حروف ناصبه . حروف جازمه . حروف شرط . حرف عرض . حروف تحضیض . ایله :

٢ { حروف استفهام . حروف جواب . حروف تنبیه . حرف توقع . حروف مصدریه . حروف زائده .

دینلن حرفلردن عبارت اولوب بونلردن برنجی طاقمی بورایه قدر

کذران ایدن مباحثده لزومی وجهله تعریف و تفصیل ایدلمش اولدقلرندن برجه جمله‌سی معلوم اولمغله بو مقامده ایکنجی طاقمنی تعریف ایلدك . شویله که :

حروف استفهام — (همزه) ایله (هَلْ) دن عبارتدر .

همزه — کرك مثبت کرك منفی اولان جملهٔ فعلیه و اسمیه‌لره داخل اولور .

١ { أَضربتهُ
أَلم تفهم

٢ { أنت فعلت ذلك
أزيدٌ غيرُ فاهمٍ ... کبی

هل — یالکز مثبت اولان جمله‌لره داخل اولوب انجق خبری ذوات افعالدن عبارت اولان جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولماز .

{ هل رأيت صاحبنا
هل اخوك مريضٌ

دینوب (هل اخوك مرِضَ . هل زيدٌ جاءَ) دینلیه‌رك بو بابده (هل مرض اخوك ، هل جاء زيدٌ) دیمك لازمدر .

حروف جواب — تصدیق و ایجاب کوسترن (نَعَمْ . بَلیٰ . اِیْ . اَجَلْ . جَیْرِ . جَلَلْ . اِنَّ) دن عبارت یدی حرفدرکه بونلردن :

نَعَمْ — استفهام و خبری مبین اولان جمله‌لرك مضمونی تصدیق ایچون آنلردن صوکره ایراد اولنور .

أليس لى عليك دَينٌ ـ سؤالنه ـ ليس لك علىّ دينٌ ـ ديه جك يرده (نعم)
لى عليك دين ـ « ـ لك علىّ دين ـ « « (نعم)
ماجاء اخونا ـ « ـ ماجاء اخونا ـ « « (نعم)
دينور يعنى جواب اوله‌رق (نعم) دينور .

بَلى — استفهام وخبری مبین اولان جملهٔ منفیه‌لرك نفینی سلب ايله اثبات صددنده انلردن صوكره ايراد اولنور وجملهٔ مثبته‌دن صوكره كليرسه ينه اثبات بيان ايدر .

أليس لى عليك دينٌ ـ سؤالنه ـ لك على دينٌ ـ مقامنده (بَلى)
مالى عليك دينٌ ـ « ـ لك على دين ـ « (بلى)
أجاءَ اخونا ـ « ـ جاء اخونا ـ « (بلى) دينور

اِىْ — نعم كبى ايسه‌ده هر يرده استعمال اولنميوب يالكز قسم فعلى محذوف اولان قسملرده مستعملدر .

هل قام زيدٌ ـ سؤالنه ـ اِىْ والله ـ دينوب ـ اِىْ اقسم بالله ـ دينمز .

اجل . جير . جلل . اِنَّ — دخى نعم كبيدر انجق برنجى ايله ايكنجينك استعمالى قليل واوچنجى ايله دردنجينك استعماللرى اقلدر .

حروف تنبيه — دائما صدر كلامده بولنان (اَلا . اَما . ها) دركه بونلردن :

اَلا . اَما — اكثريا اِنّ و ندادن اول اوله‌رق جمله‌لره داخل اولورلر .

آلا اِنَّ وعدالله حقٌ
اَلا ياصاحِ قمْ

تركيبلر يله شو :

أما والذى ابكى واضحك والذى
أمات واحيا والذى امرهُ الامرُ

بيتنده اولديغى كبى .

ها — بعيده مخصوص اولانك غيرى اسم اشارتلره مخصوص اولوب اكثريا كنديسيله اسم اشارت اراسنه كاف تشبيه وياخود ضمير مرفوع منفصل حيلولت ايدر و نادراً اِنّ كلير .

١ ـ اهكذا تتكلم
٢ ـ هاانا ذا . ها هو ذا
٣ ـ هااِنّ ذا الكلام غريبٌ ... كبى

بو ها معرف باللام اولان منادالره دخى داخل اولور فقط بو صورتده صدر كلامى حرف ندا اشتغال ايدوب ها صوكره يه قالير [يا ايها . يا ابتها ...] كبى نته كيم :

يا ايها الرجل المعلم غيره
هلا لنفسك كان ذا التعليم

بيتنده واقع اولمشدر .

حرف توقع — ماضى ومضارعه داخل اولان [قد] حرفيدر كه ماضى يه داخل اولنجه معناسنى حاله تقريب ايدر .

قد قامت الصلاة
قد فرغنا من العمل ... كبى

مضارعه داخل اولنجه تقليل بيان ايدر .

قد يصدقُ الكذوبُ

قد يجود البخيلُ ... كبی

اشبو قد بعضاً تحقيق ايچونده اولور نته‌کيم :

قد نری تقلُّب وجهك فی السماء

— و —

قد يعلم ما انتم عليه

آيت کريمه‌لرنده تحقيق ايچوندر .

حروف مصدريه — داخل اولدقلری فعللری مصدره تأويل ايدن (ما . اَنْ . کَیْ . لوْ . اَنَّ) حرفلريدرکه بونلردن :

ما . اَنْ . لوْ — جملهٔ فعليه‌لره داخل اولوب انلری مصدره تأويل ايله مفرد حکمنه ارجاع ايدرلر .

١ ـ اعجبنی ماصنعت

٢ ـ اريد ان تفعل

٣ ـ اسلم لکی تدخل الجنة

کبی‌که بونلرك تأويللری شو :

١ ـ اعجبنی صنعك

٢ ـ اريد فعلك

٣ ـ اسلم لدخول الجنة . . . در .

لَوْ — اساساً حرف شرط ايسه‌ده اکثريا [وُدَّ] و [اَحَبُّ] فعللرندن صوکره کلوب اَنْ مقامنده بولنه‌رق مابعدينی مصدره تأويلده واستقباله تخصيصده آنك کبی خدمت ايدر .

وَدِدْتُ لوقام زیدٌ

کبی که [وَددت لوقام زیدٌ] مقامندهاولوب تأویلی [وودت قیام زیدٍ]در.

اَنَّ ــ جملهٔ اسمیه‌لره داخل اولوب انلری مصدره تأویل ایله مفرد حکمنه ارجاع ایدر .

بلغنی اَنَّ زیداً قائمٌ

کبی که تأویلی [بلغنی قیامُ زیدٍ] در .

حروف زائده ــ [با . من . کاف . اِنْ . اَنْ . ما . لا] درکه بونلردن [با . من . کاف] حرف جرلر صره سنده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده دیکرلری تعریف اولندیلر . شویله که :

اِنْ ماء نافیه‌دن صوکره کلنجه زائده‌دردر .

ما اِنْ ندمتُ علی سکوتی مرّةً

و لقد ندمتُ علی الکلام مرارا

بیتنده اولدیغی کبی .

اَنْ ــ حین معناسنده اولان (لمّا) دنصکره کلنجه زائده‌در.

لمّا اَنْ شاع الخبر . . . کبی

ما ــ حرفی ایسه [اذا . اَیّ . متی . ایّانَ . حیث . کیف . اِنّ . اَنَّ . کانّ . لکنّ . لیت . لعلّ . رُبّ . با . کاف . من . عن . غیر . بین . بعد] دن صوکره واقع اولنجه زائده‌در .

مصرع ـ سلامٌ علی الدنیا اذا ما فقدتم

آیت کریمه‌دن ایاً ماتدعوا فله الاسماء الحسنی
ترکیب ـ متی ماتزرنی ازرك
» ـ این ماتجلس اجلس
شطر ـ فایاًن ماتعدل به‌الریح تنزل
ترکیب ـ حیثما تقعد اقعد
» ـ کیفما » »
حدیث شریف ـ اِنّما الاعمال بالنیات
ترکیب ـ بلغنی اَنّما قام زیدٌ
» ـ کانّما یساقون الی‌الموت وهم ینظرون
» ـ ولکنما زیدٌ قائمٌ
» ـ لیتما هذا الحمام لنا
» ـ لعلّما زیدٌ قائمٌ
» ـ ربّما جاء زیدٌ
» ـ فبما رحمةٍ من‌الله لنت لهم
» ـ زیدٌ صدیقی کما انّ عمراً اخی
آیت کریمه ـ ممّا خطایاهم اُغرقوا
ترکیب ـ عمّا قلیلٍ تری
شطر ـ و بینما العسر اذا دارت میاسیرُ
ترکیب ـ جئتُ بعدما أخیكَ
کبی که بونلرده اولان مالر هپ زائده‌در .

لا — نفی ایله مسبوق اولان شیئه عطف ایدن واودن صکره کلنجه زائده‌در .

لم ینطق بحلوةٍ ولامُرَّةٍ ... کبی

ایکنجیسی — یعنی مبنی‌الاصل اولانلرك ایکنجیسی فعل ماضیلردر .

اوچنجیسی — لامدن مجرد اولان امر حاضرلردرکه بوده بصریونه کوره مبنی اولوب کوفیون بونلری لام مقدره ایله مجزوم اعتبار ایدوب معرب عد ایدرلر.

دردنجیسی — جمله‌لردرکه بونلر مفرداتنك ایجاباتیله المش اولدقلری اعراب هرنه‌ایسه دائما اوحالده قالیرلر.

۲۴۱ — مبنی العارض اولانلر دخی [لازم] و [غیرلازم] اوله‌رق ایکی نوعدر .

لازم اولانلر — دائما مبنی قالانلردرکه اساساً طقوز نوع اولوب :

برنجیسی — مضمرات .

ایکنجیسی — اسماء اشارات .

اوچنجیسی — (اَیّ و اَیّة) دن ماعدا اولان موصولات .

دردنجیسی — اسماء افعال . درکه بو درت شیٔ صرف عربی کتابمزده بیان ایدلمش اولدقلرندن بوراده تکرار ایدلمدی.

بشنجیسی — اسماءافعالدن [فَعالِ] وزننه‌مشابه‌اولان [مصدر. صفت . علم مؤنثلر] در .

فَجارِ - فُجُور معناسنده		
یسار - میسره »	مصدر	
جماد - جمود »		
حماد - حمد »		
فساق - فاسقه »		
خباث - خبیثه »	صفت	
لکاع - لئیمه »		
حذام		
قطام	علم مؤنث	
غلاب		
سکاب		

اولدیغی کبی .

آلتنجیسی — اصواتدرکه بوده ایکی نوعدر :

نوع اولی — علی العموم اصواتی تقلیداً ایراد اولنان الفاظ بی‌معنانیدر .

قارغه صوتنی تقلید ایدن - غاقِ

تیقردی‌یی » » - طاقِ ... کبی .

نوع ثانی — حیواناته خطاباً ایراد اولنان الفاظدر .

آتلره زجر ایچون ایراد اولنان - هلاً

قاطره » » » » - عَدَسْ

حیوانی سورمك ایچون » » - دَهْ ... کبی .

برنجیسی: — بعض مرکباتدرکه بونلرده کلمه‌لرینك برنجیسی ایکنجیسنده عامل اولمیان [ترکیب مزجیلر] ایله [عدد مرکبلر]دن عبارتدر .

ترکیب مزجیلرده — جزؤ ثانی صوت ایسه ایکی جزؤ بردن مبنی اولوب جزؤ اول فتح وجزؤ ثانی کسر اوزره مبنی اولور .

سِیبَوَیْهِ . نَفْطَوَیْهِ ... کبی

اگر جزؤ ثانی صوتك غیری ایسه جزؤ اول مبنی جزؤ ثانی معرب اولور ومبنی اولان جزؤ اولك اخری حرف صحیح ایسه فتح اوزره حرف علت ایسه سکون اوزره مبنی اولور .

۱ ـ بعلَبكَ

۲ ـ معدی کرب ... کبی

عدد مرکبلرده — یعنی اونبردن اون‌طقوزه قدر اولان‌عددلرده مرکب اسم واحد حکمنده اولمیوب جزؤ ثانیسنده حرف‌عطف تضمن ایتدیکندن بونلر مفرد کبی اعتبار اولنمدقلری جهتله کیفیت بنالری بر وایکی وایکیدن زیاده‌سیله ترکب ایتدیکنه کوره اوچ‌صورتده اولور.

برنجی صورت — اخری حرف علت اولان [احدی . حادی] کلمه‌لریله ترکب ایدندرکه بونده جزؤ اول سکون اوزره وجزؤ ثانی فتح اوزره مبنی اولور.

احدیْ عشرةَ . حادیْ عشرَ ... کبی

ایکنجی صورت — جزؤ اول [اثنان] اولورسه حرف‌ایله معرب اولوب جزؤ ثانی فتح اوزره مبنی قالیر .

اثنا عشرَ . اثنی عشرَ

اثنتاعشرةَ . اثنتی عشرةَ ... کبی

اوچنجی صورت — جزؤ اولك اخری حرف صحیح اولاندر . بونده ایکی جزؤده فتح اوزره مبنی اولور .

احدَ عشرَ . —

ثلثةَ عشرَ . ثلثَ عشرةَ

اربعةَ عشرَ . اربعَ عشرةَ

خمسةَ عشرَ . خمسَ عشرةَ

ستةَ عشرَ . ستَ عشرةَ

سبعةَ عشرَ . سبع عشرةَ

ثمانيةَ عشرَ . ثمان عشرةَ

تسعةَ عشرَ . تسعَ عشرةَ ... کبی

کنایه‌لر مبنیسی : — بعض کنایاتدر که بونلرده [کَمْ . کذا . کَيْتَ . ذَيْتَ] ایله [ایّ وایة] دن ماعدا شرطیه اولان [ما . من . متی . این . انیّ . مهما . حیثما . اذما . اذا . اذاما] و استفهامیه اولان [ما . من . متی . این . انیّ . کیفَ . ایّان] دن عبارتدر .

ظرفلر مبنیسی — بعض ظرفلردر که بونلرده [امسِ . قط . عوض . مُذ . مُنذُ . اذا . اذ . لمّا . متی . انیّ . ایّانَ . کیفَ . حیثُ . لدیْ . لدنْ . لَدُ] ایله اسم اولان [کاف . علی . عن] الفاظندن عبارتدر .

٢٤٢ — غیر لازم اولانلر : ایجابنده معرب دخی اوله بیلن کلمه‌لردرکه بونلرده [واجب البناء] و [جائز البناء] اولمق اوزره ایکی نوعدر.
واجب البناء اولانلر — آلتی شیدر .

برنجیسی — اضافتدن منقطع اولوب کندیلرنده مضاف الیه منوی اولان کلماتدرکه رفع اوزره مبنی اولورلر .

قبلُ . بعدُ . تحتُ . فوقُ . قدّامُ . خلفُ . امامُ

وراءُ . لاغیرُ . لیس غیرُ . حسبُ . الآنُ ... کبی‌که بونلر اضافت حالنده معرب اولورلر .

ایکنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالرك رفع اوزره مبنی اولمسیدر.

یازیدُ . یازیدان . یازیدون . . . کبی

اوچنجیسی — مفرد معرفه اولان منادالره بدل و حرف ایله معطوف اولان تابعلردر .

١ ـ یا

٢ ـ یازیدُ وعمروُ . . . کبی

دردنجیسی — مندوب اولان منادالرك فتح اوزره مبنی اولملریدر .

وازید ـ وا اسفا علی یوسف . . . کبی

بشنجیسی — نفی جنس ایچون اولان [لا] نك کندینه متصل اولوب مفرد ونکره وغیرمکرر اولان اسمنك فتح اوزره مبنی اولمسیدر.

لارجلَ . . . کبی

التنجیسی — آخرنده جمع مؤنث نونی اولان مضارعلرك سکون

اوزره و آخرنده نون تأكيد بولنان مضارعلرك فتح اوزره مبنی اولملری يدر .

١ ـ يَضْرِبَنْ .

٢ ـ يَضْرِبَنَّ . . . كبی

جائز البناء اولانلر ـ دخی درت شیدر :

برنجیسی ـ جمله ايله [اذ] كلمه سنه مضاف اولان ظرفلرك فتح اوزره بناسنك جوازيدر .

يومَ ينفعُ الصادقين صدقهم

آيت كريمه سيله [حينَئذٍ . يومَئذٍ] الفاظنده اولديغی كبی .

ايكنجيسی ـ [ما . اَنْ . اَنَّ] به مضاف اولان [مثل و غير] كلمه لرينك فتح اوزره بنالرينك جوازيدر .

مثلَما قام زيدٌ . مثلَ اَنْ يقوم زيدٌ . مثلَ اَنَّك يقومُ

اقول غيرَ ماتقول . اقول غيرَ اَنْ تقول . اقول غيرَ انّك تقول ... كبی .

اوچنجيسی ـ نفی جنس ايچون اولان [لا] نك كنديسنه متصل اولوب مفرد ونكره ومكرره اولان اسمنك فتح اوزره بناسنك جوازيدر .

لاحولَ ولاقوةَ الا بالله . . . كبی

دردنجيسی ـ نفی جنس ايچون اولان [لا] نك مبنی اولمسی واجب اولان اسمنه متصل واقع اولان مفرد صفتك فتح اوزره مبنی اولمسنك جوازيدر .

لارجلَ ظريفَ . . . كبی

معربات

٢٤٣ معرب [مایتغیر اخره باختلاف العوامل] صورتیله تعریف اولنوب [اختلاف عوامل سببیله آخری تغیر ایدن] دیمکدر که بو تغیر [اعراب] دن عبارت اولدیغندن بوراده [ذات ونوع وصفت] اعرابی ایضاح لازم کلدی . شویله که :

٢٤٤ — ذات اعراب : [حرکه . حرف . حذف] دن عبارت اوچ شیدر :

حرکه — [ضمه . فتحه . کسره] در .

١ ـ جائنی زیدٌ
٢ ـ رأیت زیداً
٣ ـ مررت بزیدٍ

ترکیبلرنده زیدك آلدیغی اوچ حرکه کبی .

حرف — [واو . الف . یا . نون] دن عبارتدر .

١ ـ جائنی ابوهُ
٢ ـ رأیت اباهُ
٣ ـ مررت بابیهِ
٤ ـ یضربانِ

کبی که برنجیده فاعل اولان اب واو ایله مرفوع
ایکنجیده مفعول « « الفله منصوب
اوچنجیده مجرور « » یا ایله مجرور اولمشدر .

حذف — [حركه‌نك . اخرك . نونك حذفى] كبى اوچ شيدر .

١ - لم يضربْ

٢ - لم يغزُ

٣ - لم يضربا

كبى‌كه برنجيده [يضربُ] كلمه‌سى لم ايله مجزوم اولديغندن حركه‌سى .
ايكنجيده [يغزو] « « « « اخرى .
اوچنجيده [يضربان] « « « « نونى حذف
ايدلمشدر .

ايشته شو احوالدن اكلاشيلوركه ذات اعراب جمعاً اون شيدن عبارتدر .

٢٤٥ — نوع اعراب : (رفع . نصب . جر . جزم) دن عبارتدركه بونلرك ذات اعراب اولان اون شيدن علامات مخصوصه‌لرى واردر . يعنى :

علامت رفع — حركه دن [ضمه] حرفدن [واو . الف . نون] در .

١ - جائنى زيدٌ

٢ - جائنى ابوهُ

٣ - جائنى الزيدانِ

٤ - يضربانِ ... كبى

علامت نصب — حركه دن [فتحه و كسره] حرفلردن [الف ويا] حذفدن [حذف نون] در .

۱ ـ رأيت زيداً

۲ ـ رأيت مسلماتٍ

۳ ـ رأيت اباك

٤ ـ رأيت المسلمينَ

٥ ـ لن يضربا ... كبى

علامت جر — حركه‌دن [كسره . فتحه] حرفلردن [يا] در.

۱ ـ مررت بزيد

۲ ـ مررت باحمدَ

۳ ـ مررت بابيكَ ... كبى .

علامت جزم — حذف حركه . حذف اخر . حذف نوندر .

۱ ـ لم يضربْ

۲ ـ لم يغزُ

۳ ـ لم يضربا ... كبى

اشبو انواع اعرابدن :

رفع ایله نصب — اسمله فعل بيننده مشترك اولوب يعنى هم اسمده هم فعلده اولورلر.

۱ ـ يقولُ المؤمن

۲ ـ لن يسمعَ النصيحةَ ... كبى

جر — يالكز اسمه مخصوصدر .

اطلبوا العلمَ (من المهدِ الى اللحدِ) كبى

جزم — یالکز فعله مخصوصدر .

من لم یجتهِدْ لم ینَلْ ... کبی

٢٤٦ — ذکراولنان ذات وانواع اعراب تعریفات وامثله سندن منفهم اوله جغنه کوره اعراب یا [حرکهٔ محضه] یا [حروف محضه] یا [حرکه مع الحذف] یا [حرف مع الحذف] صورتلریله یعنی بودرت وجه اوزره واقع اولورکه وجوهات مذکوره بروجه آتی تعریف وایضاح اولندیلر . شویله که :

٢٤٧ — **وجه اول** : (حرکهٔ محضه) ایله معرب اولانلردر .

لسان عربیده حرکه ایله معرب اولان کلماتك اك چوغی کافهٔ حرکاتی قبول ایله [منصرف] وبرطاقمی بعض احوالی قبول ایتمیه رك [غیرمنصرف] اولدقلرندن اول باول اشبو منصرف وغیر منصرف احوالنی بیلمك لازم کلمکله وغیر منصرفلر منصرفلره کوره محدود اولمقله بروجه آتی غیر منصرفلردن بدأ ایله ایضاح ماده اولندی. شویله که :

غیر منصرف — حرکه ایله معرب اولان کلماتدن جر ایله تنوینی قبول ایتمین کلمه لر اولوب بونلر [سماعی وقیاسی] اوله رق ایکی نوعدر .

سماعی اولانلر — [معدول] تعبیر اولنوب معنای اصلینك بقاسیله براسمك برحالدن دیکرحاله تحویلندن عبارت اولان [صفت. علم . جموع] کبی شیلردر.

صفتلرده — اُحادَ . مُوحَدَ . ثُناءَ . مَثْنیٰ . ثُلٰثْ .
مَثْلَثَ . رُباعَ . مَرْبَعَ . اُخَرْ .
علملرده — عُمَرْ . زُفَرْ . زُمَلْ . قُزَحْ .
جموعده — جُمَعَ . كُتَعَ . بُتَعَ . بُصَعَ . . . كبی
قیاسی اولانلر — اساساً یدی نوعدن عبارتدر .
برنجیسی — وزنی ویا ایالك حرفیله فعله بكزه ین علملردركه بونلرده ایكی نوعدر .
اولكیسی — فعله مخصوص وزنلرده اولان علملردر .
ضُرِبَ . شَمَّرَ . اجتمع . انقطع . استخرج . . . كبی
ثانیسی — اولنده حروف مضارعدن بری بولنوب آخرینه تاء تأنیثی قبول ایتمین علملردر .
احمد . یزید . تغلب . نرجس . . .
ایكنجیسی — اسم تفضیل اولان علملر ایله بو وزنده اولان صفتلردر .
۱ ـ اكرم . احسن
۲ ـ ابیض . احمر . . . كبی
اوچنجیسی ـ السنهٔ اعجامدن علم اوله‌رق لسان عربه نقل ایدوب وسطی متحرك ثلاثی یاخود ثلاثینك فوقنده اولان عجمه علملردر .
۱ ـ شتر . سَقَرْ
۲ ـ قالون . ابراهیم . . . كبی

درنجیسی — مؤنثلردرکه بونلردہ اوچ نوعدر .

نوع اولی — الف مقصوره ویا ممدوده ایله مؤنث اولان کلمه‌لردر .

۱ ـ حُبلیٰ . سَلمیٰ

۲ ـ صحراء . حمراء . . . کبی

نوع ثانیسی — کندیلرنده تاء تأنیث لفظاً مذکور اولان علملردر .

طلحة . حمزة . ـ فاطمة . خدیجة . . . کبی

نوع ثالثی — کندیلرنده تاء تأنیث مقدر اولوب اوچ حرفدن زیاده ویا وسطی متحرك ثلاثی ویا لفظ عجمی اولان مؤنثلردر .

۱ ـ سُعاد . زینب

۲ ـ لظی .

۳ ـ ماه . جور . . . کبی

اما بونلرك ثلاثیلرنده وسطی ساکن اولانلرك منصرف وغیرمنصرف عد اولنملری جائز در .

هند . دعد . . . کبی

بشنجیسی — جزؤ ثانیسی صوت اولمیان ومن حیث المجموع علم اولان ترکیب مزجیلردر .

بعلبك . حضرموت . معدی کرب . . کبی

آلتنجیسی — آخرنده الف ونون زائده بولنان علم وصفتلردر .

۱ ـ عُثمان . عِمران

۲ ـ سَکران . رحمان . . . کبی

برنجیسی — [فَعالِل. فَعالیل] وزنلرنده اولان جمعلردر.

۱ ـ مساجد. دراهم

۲ ـ مصابیح. قنادیل ... کبی

خلاصه — غیر منصرفلردن سماعی و قیاسی اولەرق بیان اولنان احوال [عدول، علمیت، وصفیت، تأنیث، عجمة، جمع، ترکیب، وزن فعل. الف نون زائدەلی] اولمق کبی طقوز علتدن عبارت اولوب فقط بونلرك جملەسی بر کلمەده اجتماع ایدەمیەجکی جهتله غیر منصرفلر ایچون اشبو طقوز علتدن ایکیسنك ویا ایکی‌یه معادل اولان بر علتك وجودی شرطدر.

ایکی علتك وجودی شرط اولانلر — ایکی نوع اولوب:

نوع اولی — علمیتله برلکده مشروط اولان دیکر علتلردن برینك دخی بولنمسیدرکه بونلر بالاده مذکور قیاسیلرك برنجی اوچنجی بشنجیسی ایله دردنجینك نوع ثانی وثالثندن عبارتدر.

نوع ثانی — کاه علمیت کاه وصفیتله برلکده مشروطاولان دیکر علتلردن برینك دخی بولنمسیدرکه بونلرده مذکور قیاسیلرك ایکنجی وآلتنجیسی ایله سماعی اولان معدوللردن عبارتدر.

بر علتك وجودیله اکتفا اولنانلر ایسه قیاسیلرده دردنجینك نوع اولی ایله یدنجی قسمیدر.

فائده — اشبو غیر منصرفلر لام تعریف ایله معرفه قیلنورلر. ویا برشیئه مضاف اولورلرسه منصرف اولدقلری کبی ضرورت شعرده ویا تناسب حصولی ایچونده تصریف اولنورلر.

١ ـ مررت بالاحمر

٢ ـ مررت باحمرتی

٣ ـ صبت علی مصائب لوانها الی اخره

٤ ـ سلاسلاً اغلالا ... کبی

منصرف ـــ کافهٔ حرکاتی قبول ایدن کلمه‌لر درکه بالاده مذکور غیر منصرفلرك ماعداسی همپ منصرفدر .

ایمدی حرکه ایله معرب اولان کلمات یا [تام الاعراب] یا [ناقص الاعراب] اولورلر .

تام الاعراب اولانلر ـــ حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جرده [کسره] ایله اعرابی قبول ایدنلر درکه بونلرده [مفرد منصرف] و[جمع مکسر منصرف] اولان کلماتدر .

جائنی رجلٌ
« رجالٌ

رأیتُ رجلاً
« رجالاً

مررت برجلٍ
« برجالٍ ... کبی

ناقص الاعراب اولانلر ـــ ایکی شقی حاویدر .

شق اول = حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [فتحه] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [غیر منصرفلر]دن عبارتدر .

جائنی احمدُ
رأیتُ احمدَ
مررت باحمدَ . . . کبی

ثوع ثانی — حالت رفعده [ضمه] حالت نصب وجرده [کسره] ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر [جمع مؤنث سالملر] دن عبارتدر .

جائنی مسلماتٌ
رأیتُ مسلماتٍ
مررت بمسلماتٍ .. کبی

۲٤۸ — وجه ثانی : [حروف محضه] ایله معرب اولانلردر بونلرده تام وناقص الاعراب اولمق اوزره ایکی نوعدر .

تام الاعراب اولانلر — حالت رفعده (واو) حالت نصبده (الف) حالت جرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (اسماء ستّه) تعبیر اولنان (اب . اخ . حم . هن . فُو . ذوُ) کلمه‌لرینك مفرد اولوب مصغر اولمدقلری حالده یای متکلمك غیریسنه مضاف اولدقلری حالاتندن عبارتدر .

حالت جر	حالت نصب	حالت رفع
ابیهِ	اباهُ	ابوهُ
ابیكَ	اباكَ	ابوكَ
ابی بکرٍ	ابابکرٍ	ابوبکرٍ

اخوهُ	اخاهُ	اخيهِ
اخوكَ	اخاكَ	اخيكَ
اخوزيدٍ	اخازيدٍ	اخیزيدٍ

کبی که حال ترکیبنده شو :

جائنی ابوهُ . جائنی اخوهُ . جائنی حموهُ
رأيت اباهُ . رأيت اخاهُ . رأيت حماهُ
مررت بابيهِ . مررت باخيهِ . مررت بحميهِ

صورتلرنده واقع اولور .

ناقص الاعراب اولانلر — ایکی شقی حاویدر .

شق اول — حالت رفعده (واو) حالت نصب وجرده (یا) ایله اعراب ایدیلنلردرکه بونلر (جمع مذکر سالملر ایله بونلره ملحق اولان « اولو » و« اعداد عقود »دن عبارتدر .

	حالت رفع	حالت نصب وجر
١	زيدون	زيدين
	مسلمون	مسلمين
	مؤمنون	مؤمنين
٢	اولو	اولی
٣	عشرون	عشرين
	ثلثون	ثلثين
	اربعون	اربعين
	خمسون	خمسين

ستون	ستين
سبعون	سبعين
ثمانون	ثمانين
تسعون	تسعين

یعنی که حال ترکیبده :

جاءنی مسلمونَ
رأيت مسلمينَ
مررت بمسلمينَ

جاءنی اولو مالٍ
رأيت اولی مالٍ
مررت باولی مالٍ

جاءنی عشرونَ رجلاً
رأيت عشرينَ رجلاً
مررت بعشرينَ رجلاً

صورتنده واقع اولورلر.

شق ثانی — حالت رفعده (الف) حالت نصب وجرده (يا) ايله اعراب ايديلنلردرکه بونلر (تثنیه‌لر) ايله بونلره ملحق (اثنان. اثنتان) وضميره مضاف (كلا . كلتا) کلمه‌لریدر.

حالت رفع	حالت نصب وجر
زيدان	زَيدَينْ
رجلان	رَجُلَينْ

اثنان　　اثنين
اثنتان　　اثنتين

كلاهما　　كليهما
كلتاهما　　كلتيهما

كبی اولوب حال تركيبده :

جاءنی الزيدان
رأيتُ الزَيدانِ
مررت بالزَيينِ

جاءنی الاثنان كلها
جاءنی الاثنين كليهما
جاءنی بالاثنين كلاهما

جاءنی الاثنتان كلتاهما
جاءنی الاثنتين كلتيهما
جاءنی بالاثنتين كلتيهما

صورتلرنده واقع اولور .

٢٤٩ — وجه ثالث : [حركه مع الحذف] ايله اعراب ايديلنلر درکه بونده محذوف اولان شیء یا حرکه ويا حرف اولديغندن ايکی نوعدر وهر ايکيسيده تام الاعرابدر .

نوع اولی — اخری حرف صحيح اولان وضمير اتصال ايتمين فعل مضارعلردرکه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [حذف حركه] ايله اعراب اولنورلر .

یضرب . لن یضرب . لم یضرب ... کبی

نوع ثانی — اخری حرف علت اولوب ضمیر اتصال ایتمین فعل مضارعلردرکه حالت رفعده [ضمه] حالت نصبده [فتحه] حالت جزمده [اخرك حذفی] ایله اعراب اولنورلر .

یغزوُ . لن یغزوَ . لم یغزُ . . کبی

۲۵۰ — وجه رابع : [حروف مع الحذف] اولانلردرکه بونلر اخرینه جمع مؤنث نوننك غیری ضمیر مرفوع یعنی [الف تثنیه . واو جمع . یای مخاطبه] اتصال ایدن فعل مضارعلر اولوب حالت رفعده [نون] حالت نصبده وجزمده [حذف نون] ایله اعراب اولنوب ناقص الاعرابدرلر .

حالت رفع	حالت نصب	حالت جزم
یضربان	لن یضربا	لم یضربا
یضربون	لن یضربوا	لم یضربوا
تضربین	لن تضربی	لم تضربی ... کبی

۲۵۱ — ذکر اولنان ماده‌لر خلاصه اولنتجه معرب اولان کلمه‌لر

۱ — مفرد منصرف . جمع مکسر منصرف . غیر منصرف . جمع مؤنث سالملر .

۲ — اسماء سته . جمع مذکر سالملر وملحقاتی . تثنیه‌لر وملحقاتی .

۳ — اخرینه ضمیر اتصال ایتمه‌ین مضارعلر .

٤ — اخرینه ضمیر اتصال ایدن مضارعلر

دن عبارت اوله‌رق طقوز نوع کله‌درکه بونلرك :

برنجی طاقمی ـ یالکز حرکه ایله
ایکنجی « ـ « حرف ایله
اوچنجی « ـ حرکه مع الحذف ایله
دردنجی « ـ حروف مع الحذف ایله اعراب اولنورلر .

۲۵۲ ـ صفت اعراب : لفظی ، تقدیری ، محلی اولمق اوزره اوچ نوعدر .

اعراب لفظی ـ عاملك تأثیر وایجابیله معمولك اخرنده اعرابك لفظاً ظاهر اولمسیدر . یعنی : اصل اعرابدن اولان اوچ حرکه ویا درت حرفدن برینك ویاحذف سببیله حالت جزمك لفظاً ظاهر اولمسنه دینورکه بورایه قدر ذکر اولنانلر هپ بو نوعدن ایدیلر .

۲۵۳ ـ اعراب تقدیری : اعرابك لفظاً اظهاری متعذر ویا متعسر اولدیغی ایچون کلمه‌نك اخرنده مقدر اعتبار ایدیلندرکه بو ده اعرابك ظهورینه کلمه‌نك اخرنده اعراب حقیقیدن بشقه بر مانع بولنان الفاظده واقع اولوب اساساً یدی نوعدر .

۲۵٤ ـ **برنجیسی** : اخرنده الف اولان مفردلردرکه بونلرده یا اسم یا فعل اولورلر .

اسم اولنجه : احوال ثلاثه‌سی یعنی رفعی نصبی جری حالاتی هپ تقدیریدر .

هذه العصا
اخذت العصا
ضربت بالعصا

جائنی الفتی
رأیت الفتی
مررت بالفتی

کبی که بونلرده برنجی عصا ایله فتی تقدیراً مرفوع ایکنجی عصا ایله فتی تقدیراً منصوب اوچنجی عصا ایله فتی تقدیراً مجرور در .

فعل اولنجه : رفع ونصبی حالاتی تقدیری جزمی حالی لفظیدر .

یخشیٰ } تقدیری
لن یخشیٰ

لم یخشِ ــ لفظی اولدیغی کبی

تنبیه ـــ اخری الف اولان الفاظدن مرادکندی شکلنده یاخود یا صورتنده الف بولنان کلمات دیمك اولوب یوقسه اخری ممدود اولان کلمات دیمك دکلدر . چونکه کلمات ممدوده‌نك اخرلرنده همزه اولمغله بونلر انواع معربدن اولوب اعرابلری لفظیدر .

هذه صحراءُ
رأیت صحراءَ
مررت بصحراءَ ... کبی

برده اخری الف اولان مفردلرك اجتماع ساکنین ایچون مذکور الف لفظاً حذف ایدلمش اولسه بیله ینه کلمه‌لرك اعرابی تقدیری قالیر . نته‌کیم :

هذه عصاً

دینلدکده تنوین ایله الفدن اجتماع ساکنین اولدیغی ایچون الف

تلفظدن حذف ایدیلەرك تنوین ساده لاحق اولمش و عصانك اعرابی یینه تقدیری قالمشدر . یعنی : بوراده عصا خبر اولدیغندن وخبرك اعرابی رفع ایدوکندن عصایه یینه تقدیراً مرفوع دینور .

جائنی فتیَ القوم

ترکیبنده دخی فتینك الفی اجتماع ساکنیندن ایچون لفظاً حذف ایدلمش اولدیغی حالده فتینك اعرابی یینه تقدیریدر یعنی فتی فاعل اولدیغندن تقدیراً مرفوع دینور .

٢٥٥ ــ ایکنجیسی : تثنیەنك غیری یای متکلمه مضاف اولان اسملر در .

تثنیەنك غیری اولان کلمات مفردلر ایله جمعلر وجمعلرده جمع مذکر سالملر ، جمع مؤنث سالملر ، جمع مکسرلردن عبارت اولوب بونلردن جمع مذکر سالملرك یالکز حالت رفعلری تقدیری و حالت نصب وجرلری لفظی اولوب جمع مذکر سالمك غیری اولانلرك یعنی مفردلر ایله جمع مؤنث سالم وجمع مکسرلرك احوال ثلثەسی تقدیریدر .

مثلا : [مسلمون . غلام . مسلمات . رجال] الفاظی الندقده اضافت سببیله مسلموندن یا حذف اولنەرق ترکیده شو :

جمع مذکر سالم { جائنی مسلمیّ ــ اعراب تقدیری
رأیت مسلمیّ ــ } « لفظی
مررت بمسلمیّ ــ }

مفرد	جاءنی غلامی رأیت غلامی مررت بغلامی	
جمع مؤنث سالم	جاءنی مسلماتی رأیت مسلماتی مررت بمسلماتی	« تقدیری
جمع مکسر	جاءنی رجالی رأیت رجالی مررت برجالی	

كبی اولور كه بونلردن برنجیده فاعل اولان (مسلمون) حرف ایله مرفوع ایكن یای متكلمه اضافت سببیله نون حذف ایدلدكده یای متكلم ایله برابر (مسلموی) اولوب كلمه‌ده واو یا جمع اولوب برنجیسی ساكن ایكنجیسی متحرك اولدیغندن واو یایه قلب ایله ایكنجی یاده ادغام اولنه‌رق ویا مناسبتیله میم دخی مكسور قلنه‌رق (مسلمیّ) اولمش وعلامت رفع اولان واو بو صورتله اره‌دن كیتمش اولدیغندن اعرابی تقدیری اعتبار ایدلمشدر .

اما ایكنجی و اوچنجی مثاللرده حالت نصب و جرده كلمه‌لر ذاتاً [مسلمین] شكلنده اولوب اضافت سببیله نون حذف ایدلمش وعلامت اعراب اولان یا دخی یای متكلمده ادغام ایدیله‌رك حذف ایدلمامش اولدیغندن اعرابلری ینه لفظی قالمشدر .

دیكر مثاللرده ایسه مثلا مفردلرده غلام برنجیده فاعل اولدیغندن مرفوع ایكنجیده مفعول اولدیغندن منصوب اوچنجیده با دن طولایی

مجرور اولدیغندن برنجیده مضموم ایکنجیده مفتوح اوچنجیده مکسور اولمق لازم ایکن یای متکلمه اضافت سببیله مذکور حرکه‌لر حذف اولنوب یایه مناسب کسره ایله حرکه‌لنمش اولدقلرندن بونلرك اعرابلری تقدیریدر یعنی برنجیده غلامه تقدیراً مرفوع ایکنجیده تقدیراً منصوب اوچنجیده تقدیراً مجرور دینور. دیکر مثاللرده واقع [مسلمات ایله رجال] دخی بو قبیلدندر.

٢٥٦ — اوردنجیسی: اخرنده اعراب محکی ویا بنای محکی اولانلردر اعراب محکی دیمك بشقه بر ترکیبده حسب العوامل هانکی نوع اعراب ایله واقع اولمش ایسه انك تکرارنده ینه اول اعراب ایله ادا ایتمکدر مثلا :

هل رأیتَ زیداً

سؤالنی ایراد ایدن برذاته جواباً برموجب قاعده

من زیدٌ

دیمك لازم ایکن اعراب محکی‌یی محافظةً سؤالده اولدیغی نصب ایله

من زیداً

دینور. بوراده زید خبر اولدیغندن مرفوع اوله‌جغی جهتله تقدیراً مرفوع دینور. وکذا

أَلَكَ تمرتانِ

سؤالنه دخی برموجب قاعده

دعنی عن تمرتین

دیمك لازم ایکن اعراب محکی‌یه رعایةً

دعنی عن تمرتانِ

دینوب تمرك تثنیه‌سنده حالت جری یا ایله اولدیغندن بوراده تقدیراً مجرور دینور.

اشبو اعراب محکی یا مفردلرده ویاخود مفرد مقامنده اولوب علمیته منقول بولنان ترکیبلرده‌در. مثلا: برذاته علم اولمق اوزره

۱ ـ اِنَّ زیداً

۲ ـ هل زیدٌ

من زیدٍ

ترکیبلری موضوع اولسه بونلرده جزؤ ثانی اولان [زید] کلمه‌سی برنجی ایله اوچنجیده اعرابی اولمیان [اِنّ و من]نك معمولی وایکنجیده ینه اعرابی اولمیان عامل معنوینك معمولی اولوب ترکیبلر دخی علمیته منقول اولدقلرندن بونلرك اعرابلری تقدیری اولور.

۱ ـ جائنی (اِنَّ زیداً)

۲ ـ رأیت (هل زیدٌ)

۳ ـ مررت (بمن زیدٍ)

کبی که برنجیده (ان زیداً) جائنی‌نك فاعلی اولدیغندن تقدیراً مرفوع وایکنجیده (هل زیدٌ) رأیت‌نك مفعولی اولدیغندن تقدیراً منصوب واوچنجیده (بمن زیدٍ) بانك مجروری اولدیغندن تقدیراً مجرور دینور اما بوکبی علمیته منقول مرکبلرده جزؤ اول معرب اولدیغی حالده جزؤ ثانی‌یه عامل اولور یعنی جزؤ ثانی معرب اولان جزؤ اولك معمولی

اولورسه اول وقت مذکور قاعده جاری اولەمیەرق بونلرك اعرابلری لفظی اولور. (عبدالله) کبی که ترکیبلرده:

جائنی عبدُاللهِ

رأیت عبدَاللهِ

مررت بعبدِاللهِ ... کبی اولور.

بناء محکی دیمك فی‌الاصل مبنی اولدیغی حالده علم اولەرق استعمال اولنان کلمەلر دیمکدر. مثلا:

بر ذاته: . . . . . . خَمسَةَ عَشَرَ . . . . . . تسمیه اولنسه اعرابی تقدیری اولور.

١ ـ جائنی خَمسَةَ عَشَرَ

٢ ـ رأیت خَمسَةَ عَشَرَ

٣ ـ مررت بخَمسَةَ عَشَرَ . . . کبی

اما بوکبی بنای محکیلر علم اولمازلرسه زیرده کوروله‌جکی وجهله اعرابلری محکی اولور.

٢٥٧ ــ دردنجیسی: آخرنده ماقبلی مکسور یا بولنان کلماتدرکه بوکلمەلر یا اسم ویا فعل اولورلر.

اسم اولنجه حالت رفع وجرلری تقدیری حالت نصبی لفظی اولور. قاضی کبی که:

جائنی القاضی ـ ده ـ تقدیراً مرفوع

رأیت القاضی ـ « ـ لفظاً منصوب

مررت بالقاضی ـ « ـ تقدیراً مجرور در

فعل اولنجه یالکز حالت رفعی تقدیری اولوب حالت نصب وجزمی لفظیدر .

یرمی – تقدیراً مرفوع

لن یرمیَ – لفظاً منصوب

لم یرمِ – لفظاً مجزوم اولدیغی کبی

تنبیه — اخری الف اولان مفردلرده دینلدیکی کبی بونلرده ده اجتماع ساکنین ایچون یالر لفظاً حذف اولنسه‌لر دخی اعرابلری ینه مذکور قاعده‌یه تابعدر .

جائنی قاضٍ – تقدیری

رأیت قاضیاً – لفظی

مررت بقاضٍ – تقدیری اولور

٢٥٨ — **بشنجیسی** : اخرنده ماقبلی مضموم واو اولان فعللردرکه بونلرك یالکز حالت رفعلری تقدیری حالت نصب وجزملری لفظیدر .

یغزوُ – تقدیری

لن یغزوَ – } لفظی اولدیغی کبی
لم یغزُ – }

٢٥٩ — **آلتنجیسی** : اعرابی حروف مخصه ایله اولان (اسماء سته وجمع مذکر سالملر وتثنیه ایله بونلرك ملحقاتی] ابتداسنده همزهٔ وصل بولنان کلماتك اوللرینه اتصال ایتدکلری حاللردر یعنی : همزهٔ وصلی حاوی اولان کلمه‌لرك اولنه اسماء سته‌دن ویا جمع مذکر سالملر وتثنیه‌لر وآنلرك ملحقاتندن بری اتصال ایتدکلرنده حرف ساکن علامت

اعراب اولان حرفلردن اجتماع ساكنين اوله‌جغندن اعراب علامتی اولان حرفلر لفظاً حذف اولنه‌رق اعرابلری تقدیری اولورکه بووجهله اتصال ایدن کلمات :

اسماء سته‌دن ایسه احوال ثلثه‌سی تقدیری اولور .

جائنی ابوالخیرِ
رأیت اباالخیر
مررت بابی‌الخیرِ

جائنی اخوامرأتكَ
رأیت اخاامرأتكَ
مررت باخ امرأتك

کبی بونك برنجی طاقمنده (اب)ك علامت اعراب اولان (واو . الف . یا)سی ساکن اولوب (الخیر) ك ساکن اولان لامیله برلشنجه اجتماع ساکنین اولدیغندن مذکور (واو . الف . یا) لفظدن حذف ایدیله‌رك ماقبلی اولان بانك حرکه‌سیله اکتفا ایدلدیکی جهتله بونلرك اعرابلری تقدیری اولور .

وکذا (اخ) ك علامت اعراب اولان (واو . الف . یا)سی ساکن اولوب (امراة)نك ساکن اولان میمیله برلشنجه اجتماع ساکنین اولدیغندن مذکور (واو . الف . یا) لفظاً حذف اولنه‌رق ماقبلی اولان خانك حرکه‌سیله اکتفا ایدلدیکی جهتله اعرابلری تقدیریدر .

جمع مذکر سالم وملحقاتنده ایسه واوك ماقبلنده‌کی حرکه‌یه کوره ایکی صورت واردر .

اولکیسی — واوك ماقبلی مفتوح اولمقدرکه بوحالده اجتماع ساکنینك

دفعی ایچون واو مضموم یا مکسور قلنه‌رق احوال ثلثه‌سی لفظی اولور (مُصْطَفَوْنَ) کبی که :

جائنی مُصْطَفُو القومِ
رأیت مصطفِی القومِ
مررت بمصطفِی القومِ ... کبی

ثانیسی — واوك ماقبلی مضموم اولمقدرکه بو حالده اجتماع ساکنینی دفع ایچون واو ایله یا حذف اولنه‌رق احوال ثلثه‌سی تقدیری اولور (ضاربون) کبی که :

جائنی ضاربُوا القومِ
رأیت ضاربی القومِ
مررت بضاربی القومِ ... کبی

تثنیه وملحقاتی اولنجه یالکز حالت رفعلرنده اجتماع ساکنینی دفع ایچون الف حذف اولنه‌رق اعرابی تقدیری اولوب حالت نصب وجرلرنده یالر مکسور قلنه‌رق لفظی اولور (غلامانِ) کبی که :

جائنی غلاماَ ابنك ـ تقدیری
رأیت غلامیَ ابنك } لفظی
مررت بغلامیِ ابنك

اولوب (غلام) ك تثنیه‌سنده حالت رفعی الفله (غلامان) وحالت نصب وجری یا ایله (غلامَین) ایکن اضافت سببیله نون حذف اولندقدن صوکره حالت رفعده اجتماع ساکنینی دفع ایچون (غلاما) نك تثنیه الفی لفظاً حذف اولنوب میمك فتحه‌سیله اکتفا اولندیغندن اعرابی تقدیری

اولمشدر حالت نصب وجرده ایسه یالر باقی قالدیغندن اعرابلری لفظیدر.

٢٦٠ — بشنجیسی: اعرابی حرکه ایله اولانلرده سکون ایله وقف اولنانلردر. چونکه لسان عربیده حرکه ایله وقف اولنمیوب سکون ایله وقف اولنور.

ان اللهَ یأمر بالعدلِ والاحسانْ

آیت کریمه‌سنده معمول بالتبعیه اولان [احسان] متبوعنه کوره مجرور اولمق لازم ایکن وقف اولندیغی ایچون ساکن اوقنوب اعرابی تقدیری اولمشدر. اما وقف ایدلمزسه اعراب ینه لفظی قالیر نته‌کیم بلا وقف آیت کریمه اشاغی طوغری تعقیب اولنورسه

ان الله یأمر بالعدل والاحسان وایتاء ذی القربی ... الخ

اولدیغی کبی احسانك جری اثبات اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور. شاید کلمه‌نك اخرنده تنوین تمکین بولنورسه حالت رفع وجری تقدیری وحالت نصبده تنوین الفه قلب اولنه‌رق اعرابی لفظی اولور.

جائنی زیدٌ — یرینه حالت وقفده — جائنی زیدْ
رأیت زیداً — « « نصبده — رأیت زیدا
مررت بزیدٍ — « « جرده — مررت بزید ... دینور

٢٦١ — اعراب محلی: اعرابك لفظاً ویا تقدیراً ایفاسنه کلمه‌نك بالذات کندیسی مانع اولدیغی محللرده واقعدرکه بو محللرده ایکی یردن عبارتدر.

٢٦٢ — برنجیسی: اخری اعراب غیر محکی ایله مشتغل اولان اسملر در.

مررت بزیدٍ

کبی که بوراده زید، مررت نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن محلاً منصوب اعتبار اولنور وکذا

اعجبنی ضرب زیدٍ

ترکیبنده زید، ضرب مصدرینك فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده فاعلمکدن اول ضربه مضاف الیه واقع اولوب اسم مضافنك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده دخی محلاً مرفوعدر وکذا

مُرَّ بزیدٍ

ترکیبنده زید، مُرَّنك نائب فاعلی اولدیغندن مرفوع اولمسی لازم ایدیسه‌ده با حرف جرینك ایجاب ایتدیکی اعراب ایله مشتغل اولدیغندن بوراده‌ده محلاً مرفوعدر.

۲۶۳ — ایکنجیسی: مبنی اولانلردر.

مبنیلر بالاده محل مخصوصنده بیان اولندیغی وجهله [مبنی الاصل] و[مبنی العارض] ناملریله ایکی نوع اولوب:

مبنی الاصللر: دخی [حروف. ماضیلر. لامدن مجرد امرلر. جمله‌لر] درکه بومقامه کوره اولان حاللری بروجه آتی تعریف اولنور شویله که:

حرفلر — هیچ بروقتده و هیچ بریرده معمول اولمدقلرندن کندیلرنده اعراب آرانماز.

فعل ماضیلر ـ کندیلرنده اصل اولان معمول اولمامق ایسه‌ده [اَنْ] مصدریه‌دن ویاخود [اِنْ] جازمه‌دن صوکره کلوب مضارع یرینی طوتنجه محلاً معرب عداولنورلرکه برنجی حالده محلاً منصوب وایکنجی حالده محلاً مرفوع عد اولنورلر

١ ـ اعجبنی اَنْ ضَرَبْتَ و تَقْتُلَ

٢ ـ اِنْ ضَرَبْتَ وتَقْتُلْ ضربتُكَ و اَقْتُلْ

کبی که بونلردن برنجیده (ضَرَبَ) فعل ماضیسی مضارع مقامنده اولدیغی ایچون محلاً منصوبدر بوراده [وتَقْتُلَ] معطوفنك لفظاً منصوب اولمسی دخی بوخصوصی تأیید ایدر. ایکنجیده شرط و جزا واقع اولان [ضَرَبَ] فعل ماضیلری مضارع مقامنده اولدقلریچون محلاً مجزومدرلر بونلرده ده [تَقْتُلْ و اَقْتُلْ] معطوفلرینك مجزوم اوله‌رق واقع اولملری بونی تأیید ایدر.

لامدن مجرد امرلر ـ مذهب مرجح اولان بصریونه‌کوره معمول اوله‌مدقلرندن بونلرده دخی حرفلر مثللو اعراب ارانمز [اما کوفیونه کوره لام مقدر اولدیغندن محلاً مجزوم عد اولنورلر].

جمله‌لر ـ بونلر دخی ماضیلر کبی اصلنده معرب دکللر ایسه‌ده بروجه آتی احوالده محلاً معرب عد اولنورلر. شویله‌که: جمله‌لر یا مفرد مقامنه قائم اولورلر یا اولمازلر.

مفرد مقامنه قائم اولان جمله‌لر ـ لفظی مراد اولان ویاخود معنای مصدری قصد اولنانلردرکه بوایکی حالده محلاً معرب اولورلر. یعنی: اسم مفردلر کبی [مبتدا. خبر. فاعل. نائب فاعل. مفعول.

مضاف الیه وسائر معمولات] مقاملرنده بولنه جقلرندن اول مقاملره
کوره محلاً معرب اولورلر نته کیم :

زیدٌ قائمٌ جملةٌ اسمیةٌ

ترکیبنده [زید قائم] جملهٔ اسمیه سنك لفظی مراد اولندیغی یعنی بو راده
[زید قائم] جمله سی [هذااللفظ] مقامنده بولندیغی جهتله مفرد کبی
مبتدا عد اولنور وبناءعلیه محلاً مرفوع دینور. [مقول قول] تعبیر
اولنان یعنی قولدن صوکره واقع اولان جمله لرك دائما لفظی مراد
اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اوله رق محلاً معرب اولورلر. نته کیم :

قلت لزیدٍ لاتفعل المکروه

دینلدکده مقول قول [لاتفعل المکروه] جمله سی اولوب لفظی مراد
اولندیغندن وترکیبه کوره قلت نك مفعول بهی اوله جغندن محلاً منصوب
عد اولنور وکذا

بلغنی اَنَّكَ قائمٌ

ترکیبنده [اَنَّكَ قائمٌ] جملهٔ اسمیه سنك لفظی مراد اولنیوب [بلغنی
قیامُكَ] تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله
بودخی مفرد مقامنده اوله رق بلغنی فعلنك فاعلی اولمقله محلاً مرفوع
عد اولنور. وکذا

وَاَنْ تصوُمُوا خیرٌ لَکُمْ

آیت کریمه سنده [ان تصوموا] جمله سنك لفظی مراداولنمیوب [صیامکم]
تأویلنده اولدیغندن معنای مصدری مراداولندیغی جهتله مفرد مقامنده
بولنه رق مبتدا اولمقله محلاً مرفوعدر.

جمله‌لرده معنای مصدری ظهوری کرچه حروفات مخصوصه‌سیله اولورسه‌ده بعضاً حرف مصدری اولمیه‌رق دخی معنای مصدری ظهور ایدرکه بوده مضاف الیه واقع اولان جمله‌لردر بناء علیه بونلرده محلاً مجرور اولورلر .

یومَ ینفعُ الصادقین صدقُهُمْ

آیت کریمه‌سنده اولدیغی کبی که بوراده [ینفع الصادقین صدقهم] جمله‌سی [نفع صدق الصادقین] تأویلنده اولوب حرفسز معنای مصدری مراد اولندیغی جهتله مفرد مقامنده اوله‌رق (یوم)نك مضاف الیهی اولدیغندن محلاً مجرور عد اولنور .

مفرد مقامنه قائم اولمیان جمله‌لر - ایکی یرده محلاً مرفوع و آلتی یرده محلاً منصوب بریرده محلاً مجزوم و درت یرده متبوعنه تبعاً محلاً معرب اولورلرکه :

محلاً مرفوع اولدقلری ایکی یردن :

برنجیسی — مبتدایه خبر واقع اولان جمله‌لردر

زیدٌ ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی زید مبتداسنك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور .

ایکنجیسی — باب اِنَّ یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

اِنَّ زیداً قام ابوه

کبی که [قام ابوه] جملهٔ فعلیه‌سی اِنَّ نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع عد اولنور. جمله‌لرك محلاً منصوب عد اولندقلری التی یردن :

برنجیسی — باب کان یه خبر واقع اولان جمله‌لردر.

کان زید ابوه عالم

کبی که [ابوه عالم] جملهٔ اسمیه‌سی کان نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور.

ایکنجیسی — باب کاد یه خبر واقع اولان جمله‌لردر .

کاد زیدٌ یخرج

کبی که [یخرج] جملهٔ فعلیه‌سی کاد نك خبری اولدیغندن محلاً منصوب عد اولنور .

اوچنجیسی — افعال قلوبه مفعول ثانی واقع اولان جمله‌لردر .

عَلِمَ زیدٌ عمراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی علم نك مفعول ثانیسی اولدیغندن محلاً منصوبدر .

دردنجیسی — اوچ مفعوله تعدی ایدن فعللره اوچنجی مفعول واقع اولان جمله‌لردر

اَعْلَمَ زیدٌ عمراً بکراً ابوه قائمٌ

کبی که [ابوه قائم] جملهٔ اسمیه‌سی اَعْلَمَ نك اوچنجی مفعولی اولدیغندن محلاً منصوبدر.

بشنجیسی — حال واقع اولان جمله‌لردر

جائنی زیدٌ وهو راکبٌ

کبی که [وهو راکب] جملهٔ اسمیه‌سی زیدك حالی اولدیغندن و حاللر

معمول منصوبلردن اولدقلرندن بورادەده محلاً منصوب عد اولنور.

التنبیه — افعال قلوب کندیلرندن معلق اولان جملەلردرکه بورادە اول باول کیفیت تعلیقی بیان ایدەجکز. شویلەکه:

افعال قلوبك معمولرینه حروف صدارتدن اولان [کلمهٔ استفهام. کلمهٔ نفی. لام ابتدا. لام متم. خبرینه لام ابتدا داخل اولان إنَّ] داخل اولورسه اول فعللرك لفظاً عملدن ابطالی واجب اولورکه بوکا [تعلیق] دینور وبو خصوصده مذکور جملەلر محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

١ ـ علمتُ (أزيدٌ عندك ام عمروٌ)

٢ ـ رأيتُ (ما زيدٌ منطلقٌ)

٣ ـ وجدت (لَزيدٌ منطلقٌ)

٤ ـ لقد علمت (لَتأتِيَنَّ مَنيّ)

٥ ـ علمت (إنَّ زيداً لَقائمٌ)

کبی‌که بونلرده معترضه ایچنده کوستریلان جملەلره مذکور حروف صدارت داخل اولدیغندن ومحافظهٔ صدارت ایچون ماقبللری کندیلرینه لفظاً عامل اولەمدقلرندن جملەلر حال اصایلرنده قالمشلر ایسەده مذکور افعال قلوبه معناً مربوط ومفعول اولدقلرندن محلاً منصوب اعتبار اولنورلر.

فائده — افعال قلوبدن بری معمولینی بیننده ویا معمولرندن صوکره واقع اولورسه اول فعلك اعمالی ویاخود لفظاً ومعناً عملدن ابطال یعنی الغاسی جائزدر، یعنی

زیداً علمت منطلقاً وزیداً منطلقاً علمت

صورتلرنده اعمالی ویاخود :

زیدٌ علمتُ منطلقٌ و زیدٌ منطلقٌ علمتُ

طرزنده الغاسی جائز اولور.

جمله‌لرك مجزوم اولدقلری برمحل دخی شرط جازمه قارشو [فا] یاخود [اذا] ایله جواب واقع اولان جمله‌لردر.

اِنْ تُکرمنی فانت مُکرَمٌ

ترکیبنده [فانت مکرم] جملهٔ جوابیه‌سی فادن و

اِنْ تُصبهم سیّئةٌ بما قدّمت ایدیهم اذاهم یقنطون

آیت کریمه‌سنده [اذاهم یقنطون] جملهٔ جوابیه‌سی اذادن صوکره شرط جازمه جواب واقع اولدقلرندن محلاً مجزوم عد اولنورلر.

جمله‌لرك متبوعه تبعاً محلاً معرب اولدقلری دورت یردن:

برنجیسی — نکره‌یه صفت واقع اولان جمله‌لردرکه متبوعلری اولان موصوفلرك اعرابی کبی بونلرده محلاً معرب عد اولنورلر.

جائنی رجلٌ ابوه قائم

کبی که [ابوه قائم] جمله‌سی نکره اولان رجلك صفتی اولدیغندن ورجل ایسه جائنی‌نك فاعلی اولوب مرفوع ایدوکندن مذکور [ابوه قائم] جمله‌سیده محلاً مرفوع اولور.

ایکنجیسی — مفرده یاخود اعرابدن محلی اولان جمله‌یه معطوف اولان جمله‌لردرکه بونلرده معطوف علیهلرینك اِعرابی کبی محلاً معرب اولورلر.

١ ـ زيدٌ ضاربٌ و يَقتُل

٢ ـ زيدٌ ابوه قائمٌ وابنه قاعدٌ

کبی که برنجیده [یقتل] جمله‌سی ضارب مفردینه وایکنجیده [ابنه قاعد] جمله‌سیدخی معرب اولان [ابوه قائم] جمله‌سنه معطوف اولدیغندن ومذکور معطوف‌علیهلر خبر اولوب مرفوع اولدقلرندن [یقتل] و[ابنه قاعدٌ] معطوفلری دخی محلاً مرفوع عد اولنورلر.

اوچنجیسی ــ مفردلردن و یاخود اعرابدن محلی اولان جمله‌لردن بدل واقع اولان جمله‌لردرکه بونلرده متبوعلرینك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

١ ـ واسرّوا النجویَ الذین ظلموا هل هذا الابشرُ مثلُکم

٢ ـ انَّ الذین کفروا سواءٌ علیهمأ انذرتهم ام لم تنذرهم لایؤمنون

آیت کریمه‌لرندن برنجیده [هل هذا الابشر مثلکم] جمله‌سی [نجوی]دن بدل اولوب [نجوی] ایسه [اسروا]نك مفعولی اولدیغندن منصوب اولمقله مذکور جمله دخی محلاً منصوب عد اولنور. وایکنجیده [لایؤمنون] جمله‌سی [سواء علیهمأ انذرتهم ام لم تنذرهم] جمله‌سنك بدلی اولمقله برابر [اِنَّ]نك خبری اولدیغندن محلاً مرفوع اولدیغی ایچون بدل اولان [لایؤمنون] جمله‌سیده محلاً مرفوعدر .

دردنجیسی ــ اعرابدن محلی اولان جمله‌یه تأکید واقع اولان جمله‌لردرکه بونلرده مؤکد بهلری اولان جمله‌لرك اعرابلری کبی محلاً معرب اولورلر .

زیدٌ ابوه قائمٌ ابوه قائمٌ

کبی که مؤکدبه اولان برنجی [ابوه قائم] جمله‌سی زیدك خبری اولوب محلاً مرفوع اولدیغندن تأکید اولان ایکنجی [ابوه قائم] جمله‌سیدخی محلاً مرفوعدر .

تنبیه ـ اظهار و امثالی بعض کتابلرده عطف بیان دخی بوقبیلدن اولمق اوزره درمیان ایدلمش ایسه‌ده بیانك جمله واقع اولمسی معانیونه کوره اولوب شیخ النحویون اولان ابن هشـام بیانك بالذات جمله اوله‌میه‌جغنی کبی جمله‌یه دخی تابع اوله‌میه‌جغنی قطعیاً بیلدرمش اولدیغندن بو مسئله‌یی بزده نحومزه ادخال ایتمدك .

بورایه قدر ذکر اولنان احوال خلاصه ایدیلورسه جمله‌لر اعراب نقطهٔ نظرندن ایکی قسم اولوب

قسم اولی ـ مفرد ایله تأویل اولنانلردرکه بونلرده لفظی مراد اولان و یاخود معنای مصدری قصد اولنانلر اولوب دائما محلاً معرب اولورلر .

قسم ثانیسی ـ مفرد ایله تأویل اولنمیان و یالکز اون اوچ یرده معمول اولوب محلاً معرب اوله‌رق احوال سـائره‌ده اعراب قبول ایتمین جمله‌لردرکه مذکور اون اوچ یرده [مبتدایه خبر . باب اَنَّ یه خبر . باب کان یه خبر . باب کاد یه خبر . افعال قلوبه مفعول ثانی . اوچ مفعوله تعدی ایدنلره مفعول ثالث . حال . تعلیق . شرط جازمه فا ویا اذا ایله جواب . نکره‌یه صفت . معطوف . بدل . تأکید] واقع اولمقدر .

مبنی العارضلر دخی بالاده بیان اولندیغی وجهله لازم وغیر لازم اولوب لازملر ـ ایکیوز قرق برنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله [مضمرات .

اسماء اشارات . ای واتیه‌دن ماعدا موصولات . اسماء افعال . فَعالِ وزنلری . اصوات . بعض مرکبات . بعض کنایات . بعض ظروف] درکه بونلر ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره یعنی [مبتدا . خبر . فاعل . نائب فاعل . مفعول وسائر معمولاتدن] اولدقلرینه کوره محلاً معرب اولورلر . نته‌کیم جمله‌سی مثال اتیده کوسترلمشدر .

		محلاً مرفوع	محلاً منصوب	محلاً مجرور
ضمیر	متصل	ضربتُ زیداً	اکرمنی زیدٌ	علیّ المعوّل
		ضربتَ زیداً	اکرمك زیدٌ	علیك المعول
		ضرب زیداً	اکرمهُ زیدٌ	علیه المعول
	منفصل	ماضرب زیداً الا انا	ایای اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الا انت	ایاك اکرم زیدٌ	....
		ماضرب زیداً الا هو	ایاه اکرم زیدٌ	....

اسم اشارت	— هذا بی	اِنَّ هذا بی	مررت بهذا الرجلِ
موصول	— جائنی الذی یحبك	رأیت الذی یحبك	مررت بالذی یحبك
اسم فعل	— آمینَ خاتمِ الدعاءِ	قال آمینَ	ختم دعاءهُ بآمینَ
فعالِ وزنی	— جائت خدامِ	رأیتُ خدامِ	مررت بخدامِ
صوت	— غاقِ صوت الغرابِ	اِنَّ غاقِ صوت الغراب	کرهت سماع غاقِ
مرکب	قال سیبویهِ	سمعتُ سیبویهِ	اخذت عن سیبویهِ
	قال معدی کربُ	سمعت معدی کربَ	اخذت من معدی کربَ
	جائنی احدَعشرَ رجلاً	رأیت احدَعشرَ رجلاً	مررت باحدَعشرَ رجلاً

کنایه — جائنی کذا درهماً صرفتُ کذا درهماً اشتریتهُ بکذا درهماً
ظرف — مضی امسِ اعتکفتُ امسِ مارأیتهُ مذامسِ

غیرلازمه — محل مخصوصنده سبق ایلدیکی وجهله واجب‌البناء وجائزالبناء اولەرق ایکی نوعدر.

واجب‌البناء اولانلر — ایکیوز قرق ایکنجی ماده‌ده بیان اولندیغی وجهله وجوباً مبنی اولدقلری صورتلرده بولنورسه‌ده ترکیبده واقع اولدقلری مقاملره کوره محلاً معرب عد اولنورلر نته‌کیم زیرده‌کی مثالده کوسترلمشدر.

ظرفلر	— (...) (امابعدُ فاقولُ)	(للّه الامر من قبلُ و من بعدُ)	(...)
منادی	— (...) (یازیدُ)	(.......)	(...)
منادای معطوف	— (....) (یازیدُ وعمروُ)	(.....)	(...)
ندبه	— (. .) (وازیدا)	(......)	(...)
لای نفی	— (....) (لارجلَ فی الدار)	(......)	(....)
مضارعلر	یضربْنَ لن یضربْنَ	(....)	(لم یضربْنَ)
	یضربَنَّ لن یضربَنَّ	(....)	(لم یضربَنَّ)

جائزالبناء اولانلر — بالاده محل مخصوصنده کوسترلدیکی وجهله مبنی اعتباری جائز اولانلردرکه ترکیبده بولندقلری مقاملره کوره محلاً معرب دخی عد اولنان وایجابنه کوره‌ده لفظاً معرب اولانلردر. نته‌کیم مثال آتیده کوسترلمشدر:

یومَ ینفعُ ـ ده مضاف اولان یوم ظرفی مبنی محلاً مرفوع
یومُ ینفعُ ـ ده یوم معرب لفظاً مرفوع

إِنَّهُ لحق مثلَ ما انكم تنطقون ـ ده مايه مضاف مثل مبنی محلاً مرفوع
انه لحق مثلُ ما انكم تنطقون ـ ده مثل معرب لفظاً مرفوع

لاحولَ ولاقوةَ الا بالله ـ ده اسم لالر مبنی محلاً مرفوع
لاحولٌ ولاقوةٌ الا بالله ـ ده « معرب لفظاً مرفوع
لاحولَ ولاقوتاً الا بالله ـ ده حول مبنی قوة معرب
لاحولَ ولاقوةٌ الا بالله ـ ده « « « «
لاحولٌ ولاقوةَ الا بالله ـ ده حول معرب قوة مبنی

لارجلَ ظريفَ ـ ده اسم لايه صفت اولان ظريف مبنی محلاً منصوب
لارجلَ ظريفٌ ـ ده ظريف معرب لفظاً مرفوع
لارجلَ ظريفاً ـ ده « « « منصوب

اولوب بونلردن [لاحول] مثالنك بش صورتده اولمسی شويله‌درکه :

برنجیسی : مبنی اعتبارندندر.

ایکنجیسی : لا حول ايله لا قوة نك ايكيسنك‌ده مبتدا اولمسندندر.

اوچنجیسی : لا حول نك مبنی لا قوة نك لا حول لفظنه ياخود منصوب اولان محل قريبنه عطف ايدلمش اولمسندندر.

دردنجیسی : لا حول نك مبنی ولا قوة نك دخی زائداعتباريله مبتدا اولان محل بعيدنه عطف ايدلمش اولمسندندر.

بشنجیسی : لا حول‌ده‌کی لا نك ليس‌يه مشابه اولان لا دن عد اولنمسندن وايكنجيده مبنی اعتبارندندر. [لارجل] مثالنده دخی اوچ صورت اولمسی شويله‌درکه :

برنجیده: ظریفك مبنی اعتباریدر.
ایکنجیده: ظریفك مبتدا اولان محل بعیده معطوف اولمسندن.
اوچنجیده: ظریفك لارجل نك لفظنهویاخود محل قرینه عطف اولنمسندندر.

خاتمه

٢٦٤ — بورایه‌قدر ذکراولنان احوالده قواعد نحویهٔ عربیه‌نك اك مهملری بیان ایدلمش اولمغله بونلری عباره‌لره تطبیق ایچون بوخاتمه‌یی یازدق وبرقاچ مثال انتخاب ایلیوب هربرنده [اصول تحلیل] ایله [عامل معمول تفریقنی] و[اصول اعرابی] کوستردك. بونلره نظراً دیکر عبارلرك دخی تطبیقی لازمدر.

مثال ١

قال النبیّ المحترم صلی الله علیه وسلم «اطلبوا العلم ولوکان بالصین»

«تحلیل»

قال ــ فعل ماضی متعدی.
النبیّ ــ قال نك فاعلی.
اطلبوا العلم ولوکان بالصین ــ جمله‌سی قال نك مفعولی اولوب دیکرلری متعلقات کلامدن اولدیغندن وبوکلامده فعل تصدر ایتدیکندن من حیث المجموع برجملهٔ فعلیه‌در.
النبیّ المحترم ــ ترکیب توصیفی اولوب (نبی) موصوف (محترم) آنك صفت ذاتیسیدر وصفتك موصوفنه اون شیدن دردنده مطابقتی

شرط اولدیغندن بورادده [تعریفده. تذکیرده. افرادده. اعرابدن رفعده] موافقدر.

بوراده [محترم] اسم مفعول اولدیغی ایچون نائب فاعل ایستر اوده جوازاً مستتر اولوب نبی‌یه راجع اولان هو ضمیریدر.

صلی ـ فعل ماضی لازم اولدیغندن مفعولی یوقدر.

الله ـ صلی نك فاعلی اولوب [صلی الله] جمله‌سی جملهٔ فعلیه‌در.

علیه ـ ده [علی] حرف جر متعلقی صلی فعلی [ه] ضمیر مجرور متصل اولوب مسبوق (نبی) یه راجعدر.

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولوب جمع ایچوندر [سلم] فعل ماضی واو ایله صلی فعلنه معطوفدر. فاعلی تحتنده جوازاً مستتراولان هو اولوب معطوف علیهی اولان صلی‌یه راجعدر.

صلی الله علیه وسلم ـ جملهٔ دعائیه اولوب (ه) ضمیریله (قال النبیّ المحترم) جمله‌سنه مربوطدر.

اطلبوا ـ امر حاضردر فاعلی جمعه دلالت ایدن واو ضمیری اولوب (العلم) دخی مفعول بهیدر.

ولو ـ ده (واو) واو وصلیه (لو) حرف شرط .

کان ـ افعال ناقصه‌دن فعل ماضی اولوب اسمی تحتنده مستتر اوله‌رق (علم)ه راجع اولان هو ضمیری خبری دخی (بالصین) در.

بالصین ـ ده با حرف جر صین آنك مجروری اولوب جارمع المجرور مستقردر.

« تفریق عوامل »

قال ـ فعل اولدیغندن عامل لفظئ قیاسی .

النبیّ ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندن.

المحترم ـ صفت اولدیغندن معمول بالتبعیه‌دندر . اسم مفعول اولدیغندن عامل لفظئ قیاسیدن اولمقله نائب فاعلی اولوب تحتنده مستتر اولان (هو)یی رفع ایله عمل ایدر.

صلی ـ فعل اولدیغندن عامل لفظئ قیاسی .

الله ـ فاعل اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندن .

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولدیغندن عامل لفظئ سماعینك براسمده عامل اولانلرندن (ه) علی نك مجروری اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك مجرور قسمندن.

وسلم ـ ده واو نه عامل نه معمول (سلم) فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظئ قیاسی فاعلی اولوب تحتنده مستتر هو دخی .

اطلبوا ـ فعل مع الفاعل اولوب (اطلب) عامل لفظئ قیاسی (واو) معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندندر.

العلم ـ مفعول به اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك منصوب قسمندن

ولو ـ ده واو ایله لو حرف اولوب نه عامل نه معمولدر.

کان ـ فعل ماضی اولدیغندن عامل لفظئ قیاسیدندر اسمی اولوب تحتنده مستتر اولان هو دخی معمول بالاصاله‌نك مرفوع قسمندندر .

بالصین ـ جار مع المجرور کان نك خبری اولدیغندن معمول بالاصاله‌نك منصوب قسمندندر فقط بایه نظراً صین معمول بالاصاله‌نك مجرور قسمندندر.

« اعراب »

قال ـ فعل ماضی لفظاً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوق .

النبی ـ فاعل وبناء علیـه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر.

المحترم ـ صفت وبناء علیه معمول بالتبعیه اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن موصوفی کبی ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر. آنجق سوز بوراده وقف اولنورسه ساکن اوله‌جغنـدن حالت رفعی تقدیریدر.

صلی ـ فعل ماضی اخری الف اولدیغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوقدر.

الله ـ فاعل و بناء علیـه معمول مرفوع اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن ضمه ایله لفظاً مرفوعدر.

علیه ـ ده (علی) حرف جر اولوب مبنی الاصل اولدیغندن اعرابدن محلی یوقدر (ه) ضمیری مجرور متصـل کسر اوزرینه مبنی محلاً مجروردر .

وسلم ـ ده واو حرف عطف اولدیغنـدن مبنی الاصل اولمقـله اعرابدن محلی یوقدر (سلم) فعل ماضی لفظاً فتح اوزرینه مبنی اعرابدن محلی یوقدر. آنجق وقف اولنورسـه ساکن اوله‌جغندن تقدیراً فتح اوزره مبنی اولور.

اطلبوا ـ ده اطلب لامدن مجرد امر اولدیغندن مبنی الاصلردن اولدیغی جهتله بصریونه کوره اعرابدن محلی یوقدر . کوفیونه کوره

لام مقدر اعتبار اولندیغندن معرب ولام مذکوره ایله مجزوم عد اولنور. جمع واوی ایسه مبنی العارض لازملردن اولدیغندن سکون اوزرینه مبنی محلاً مرفوعدر.

انعم ـ مفعول به و بناء علیه معمول منصوب اولوب کلمات معربه‌دن اولدیغندن ذات اعرابك حرکه نوعندن فتحه ایله لفظاً منصوبدر.

ولو ـ ده واو ایله لو حرف اولوب مبنی الاصل اولدقلرندن اعرابدن محللری یوقدر.

کان ـ فعل ماضی لفظاً فتح اوزره مبنی اعرابدن محلی یوقدر.

بالصین ـ ده با حرف اولوب مبنی الاصل اولدیغندن اعرابدن محلی یوقدر. الف لام دخی بویله‌در. (صین) کلمات معربه‌دن اولوب بایه نظراً لفظاً مجروردر (بالصین) جار مع المجرور کان نك خبری اولدیغندن واعراب غیر محکی ایله معرب اولدیغندن محلاً منصوبدر.

٢٦٥ ــ ایشته شو مثالده کوستردیکی وجهله تحلیل و تفریق عوامل ایله اعراب خصوصاتی زیرده‌کی امثله‌ده دخی اجرا اولنورسه ارتق نحو عربی اوکرنیله‌جکندن امثلهٔ آتیه تحریر اولندی.

مثال (١)

ذکر ابوبکر الصلاة یوماً فقال: من حافظ علیها کانت له نوراً وبرهاناً ونجاةً من النار.

مثال (٢)

کتب عمر الی عُمّاله: إنَّ اهمّ امورکم عندی الصلاة. من حفظها وحافظ علیها حفظ دینه. ومن ضیّعها فهو لما سواها اضیع.

مثال (٣)

قال نو شروان: المرؤة أن لا تعمل عملاً في السر تستحى منه في العلانيّة.

مثال (٤)

قال بعض الحكماء: إنّ العلماء سرج الازمنة. كل عالم سراج زمانه يستضيءُ به اهلُ عصره.

مثال (٥)

مثل الذى يُعلّم الناس الخير و لا يعمل به كمثل اعمى بيده سراجٌ. يستضيءُ به غيره وهو لا يراه.

مثال (٦)

اضعف الناس من ضعف عن كتمان سره. واقواهم من قوى على غضبه. واصبرهم من ستر فاقته. و اغناهم من قنع بما تيسر له.

مثال (٧)

إنّ الكتاب هو الجليس الذى لا ينافق ولا يمَلّ و لا يعاتبك اذا جفوته و لا يفشى سرّك.

مثال (٨)

خلوة الانسان خيرٌ
من جليس السوء عنده

وجليس الخير خيرٌ
من جلوس المرء وحده

مثال (۹)

کن ابن من شئت و اکتسب ادباً
یغنیك محمـوده عن النسـب

إن الفتی من یقـول هـا انا ذا
لیس الفتی من یقـول کان ابی

مثال (۱۰)

لکل شیٔ زینـة فی الوری
و زینة المرء تمـام الادب

قد یشرف المرء باد ابه
فیناوان کان وضیع النسب

مثال (۱۱)

قدینفع الادب الاطفال فی صغر
و لیس ینفعهم من بعده ادب

إن الغصون اذا قوّمتها اعتدلت
ولا یلین ولو قوّمتـه الخشـب

« ختام »

قصبار مطبعه‌سی

خلاصهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات . مركبات . ادبیات] قواعدینی حاوی
درت مجلد اوزرینه مرتبدر

(ایكنجی جلدك — اوچنجی كتابی)

نحو فارسی

محرری
اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی
محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله

درسعادت

(قصبار مطبعه‌سی) — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٢٥

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

١٣١١

قصبار

مطبعه کتبخانه ومجلدخانه سی

باب عالی جاده سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷

Librairie Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

۱ — الفاظ فارسیه ایله لسان فارسیده مستعمل الفاظ عربیه‌نك معانیٔ اصلیه‌لری اعتباریله و لسان فارسینك شیوهٔ مخصوصنه رعایتله ترکیب کلام قواعدینی بیان ایدن فنه [نحو فارسی] تسمیه اولنور .

۲ — ترکیبلر : لسان فارسیده دخی مفید وغیر مفید یعنی تام وناقص اولمق اعتباریله ایکی نوع اولدیغندن وادوات لسان‌دخی بوراده درمیان اولنه‌جغندن بوکتاب ترکیب مفید وغیر مفیدلرله ادواته متعلق معلومات مهمه‌یی بیان ایتمك اوزره اساساً اوج مقاله اوزرینه تحریر اولندی .

برنجی مقاله

ترکیب غیر مفیدلر

۳ — ترکیب غیر مفیدلر لسان فارسیده دخی [مزجی. اضافی. تقییدی]ناملریله اوچ نوع اوزره بولنورلر .

نوع اول

ترکیب مزجیلر

٤ — اسناد، اضافت، وصفیت، تعداد، قیودندن بری اولەرق ایکی اسمك امتزاجیله بر اسم حاصل ایدن ترکیبه [ترکیب مزجی] دینورکه بونك صورت تشکیلی ایچون قواعد مخصوصه اولمیوب جملەسی سماعیدر.

جویبار . جمشید . زردشت . ازرمیدخت . انکشت برك و امثالی مرکبات کبی .

نوع ثانی

ترکیب اضافیلر

٥ — نسبت، تملك، نوع، جنس، معنالرینی افاده ایتمك اوزره ایکی اسمك یکدیکریله اتحادندن متحصل ترکیبه [ترکیب اضافی] دینور و بو ایکی اسمدن اصالت معنا هانکیسنده ایسه اکا [مضاف الیه] و دیکرینه [مضاف] تسمیه اولنور .

٦ — قاعده ١ : لسان فارسیده مضاف مقدم مضاف الیه مؤخر واقع اولوب مضافك اخری مکسور قیلنور و بو کسرەیەده [علامت اضافت] دینور . نته‌کیم :

چشمِ مور وپایِ مار ونانِ ناکس کس ندید

مصراعنده واقع

چشمِ مور = قارنجه کوزی

پایِ مار = ییلان آیاغی

نانِ ناکس = ناکسك اکمکی

ترکیب ناقصلرنده [چشم . پای . نان] مضاف اولوب مکسور اولدقلری حالده مقدم واقع اولمشلر و [مور . مار . ناکس] دخی مضاف الیه اولوب مؤخر بولنمشلر در .

٧ — مضافك اخرینك مکسور قیلنمسنده صوك حرفك نوعنه کوره یدی صورت واردر .

برنجیسی — مضافك صوك حرفی حروف مدله های رسمیه نك غیری برحرف اولدیغی صورتدرکه بو حالده بالاده مذکور احوالکبی اشبو صوك حرفك یالکز مکسور قیلنمسی کافیدر .

آبِ دریا = دکز صوی
دستِ من = بنم الم

جوِ اسب = آتك آرپه‌سی
گاوِ دهقان = کوی اوکوزی

چایِ چین = چین چایی
رأیِ ایشان = آنلرك رأیی

کوهِ قاف = قاف طاغی
چاهِ خانه = اوك قویوسی ... کبی

ایکنجیسی — مضافك اخری الف ویاخود واو اولوبده محذوف یا وار ایسه اول یای محذوفه اعاده اولنوب مکسور قیلنور .

١ پا – دن – پایِ اسب = آتك آیاغی
جا – « – جایِ من = بنم یرم

٢ بو – « – بویِ بهار = بهار قوقوسی
رو – « – رویِ او = انك یوزی ... کبی

اوچنجیسی — مضافك اخرنده حرف مد اوله‌رق الف ایله واو بولنورسه بر یای مکسوره علاوه اولنور .

ازدها ـ دن ـ ازدهای چین = چین ازدرهاسی

آهو ـ « ـ آهوی ختن = ختن آهوسی ... کبی

دردنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده بر اسم منقوص اولورسه اخرینه برهمزهٔ مکسوره علاوه اولنور .

والی ـ دن ـ والیٔ مملکت = مملکتك والیسی

قاضی ـ « ـ قاضیٔ حجاز = حجاز قاضیسی ... کبی

بشنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم مقصور اولورسه اخری الف صورتنده ایسه بر یای مکسوره کلیر واکر اخری یا ایسه الفه قلب اولندقدن صوکره ینه بر یای مکسور علاوه اولنور .

عصا ـ دن ـ عصای پیر = پیرك عصاسی

آلتنجیسی — مضاف اولان کلمه عربی اولوبده اسم ممدود ایسه یا اخرنده‌کی همزه مکسور قیلنور ویاخود بو همزه یای مکسوره‌یه قلب اولنور .

صحراء ـ دن ـ صحراءِ ایران = ایران صحراسی

یاخود ـ صحرای ایران = « «

یدنجیسی — مضاف اولان کلمه‌نك اخری های رسمیه ایسه برهمزهٔ مکسوره کلیر .

آینه ـ دن ـ آینهٔ سکندر = اسکندرك آینه‌سی

آشیانه ـ « ـ آشیانهٔ طیر = قوش یوواسی ... کبی

٨ — لسان فارسیده دخی نسبت و تملك بیان ایدن اضافتلره [اضافت لامیه] و نوع و جنس بیان ایدنلره [اضافت بیانیه] تسمیه اولنوب بونلرك لفظده اصلا فرقلری یوقدر انجق معنانك تعلق جهتیله فرق اولنورلر نته‌کیم :

خانهٔ فلان = فلانك اوی } لامیه
دست من = بنم الم

کلك دبیر = کاتب قلمی } بیانیه نوعندندر
درخت بید = سکود اغاجی

اضافت لامیه‌لر

٩ — اضافت لامیه‌لرده مضافله مضاف‌الیهدن ایکیسنك‌ده مفرد وجمع وبرینك مفرد دیکرینك جمع اولمسی جائزدر . نته‌کیم :

لانهٔ طیر . لانهای طیر . لانهٔ طیور . لانهای طیور
نان ناکس. نانهای ناکس. نان ناکسان. نانهای ناکسان
دینلور .

اضافت بیانیه‌لر

١٠ — اضافت بیانیه‌لرك اکثریسی بر اسم مرکب حکمنده بولنورلر .

منکوش زر = آلتون کوپه
انکشتر سیم = کوموش یوزك ... کبی

١١ — فارسی اضافت بیانیه‌لری دها ایکی صورتله تشکل ایدرلر که انلردن :

برنجیسی — کسرهٔ اضافتك حذفیله اولور که بوکا [ترکیب اضافیٔ مقطوع] دخی تسمیه اولنور .

سِرنامه ـ برینه ـ سَرنامه = کتاب باشی ... کبی .

ایکنجیسی — مضاف الیهك مضافه تقدیمیله مضافك کسره‌دن عاری اوله‌رق ایرادیدرکه [بوکاده ترکیب اضافیٔ مقلوب] دیرلر .

برك سمن ـ برینه ـ سمن برك .

کوشهٔ کله ـ « ـ کلهکوشه

زمین‌مغرب ـ « ـ مغرب زمین ... کبی

تنبیه — بو ایکی صورتده دقت اولنه‌جق بر مسئله واردرکه مضاف ومضاف الیهدن هر ایکیسنك اسم اولمسیدر شاید بونلردن بری صفت اولورسه اول‌وقت زیرده بیان اولنه‌جق اولان [وصف ترکیبی] نوعندن اولوب اضافت بیانیه اولماز .

۱۲ — اضافت بیانیه‌لردن کسرهٔ اضافتله اولانلرده یالکز مضافلر جمع اولوب مضاف الیهلر جمع اولمازلر . ومقطوع ومقلوب اولانلرده بالعکس مضاف‌الیهلر جمع‌اولوب مضافلر جمع‌اولمازلر . نته‌کیم :

۱ منکوش زر ـ ده ـ منکوشهای زر
انکشتر سیم ـ « ـ انکشترهای سیم

۲ سمنبرك ـ « ـ سمنبرکان
کلهکوشه ـ « ـ کلهکوشها

دینلوب بالعکس : [منکوش زرها . انکشتر سیمها . سمنهای برك] دینلمز .

١٣ — فارسی ترکیب اضافیلری ترکیب حالیله ینه مضاف الیه واقع اولورلر .

سوراخ (لانه طیر) = قوش یواسنك دلیکی
بوی (درخت بید) = سکود آغاجنك قوقوسی
درخت (کوه قاف) = قاف طاغنك آغاجی
اثر (کلك دبیر) = کاتب قلمنك اثری ... کبی

نوع ثالث

ترکیب تقییدیلر

١٤ — لسان فارسیده ترکیب تقییدیلر [ترکیب توصیفی] و[وصف ترکیبی]ناملریله ایکی درلو اولوب بروجه آتی بیان اولنورلر .

ترکیب توصیفیلر

١٥ — لسان فارسیده بر اسمك اخری مکسور اوقونمق واندن صوکره برصفت کتیرلمك اوزره یاپیلان ترکیبه [ترکیب توصیفی] دینور.

[چشم سیاه . مرد ظریف]

کبی که بونلردن (چشم ایله مرد) اسملری موصوف اولوب (سیاه ایله ظریف) انلرك صفتلریدر .

١٦ — قاعده ٢ : فارسی ترکیب توصیفیلرنده دائما موصوف مقدم صفت مؤخر واقع اولوب موصوفك اخری دخی یدنجی ماده‌ده مضافك اخری حقنده بیان اولنان احواله تماماً موافق اولور یعنی مضافك اخر حرفنه کوره اجرا ایدیلن تبدلات موصوفده دخی اجرا اولنور .

۱
آبِ لذیذ = طاتلی صو
دستِ کوتاه = قیصه ال
جوِ لطیف = لطیف آرپه
گاوِ بزرك = بیوك اوکوز
چایِ سیاه = سیاه چای
رأیِ سدید = محکم رأی
کوهِ بلند = یوکسك طاغ
گیاهِ خشك = قورو اوت

۲
پای لنك = طوپال اياق
جای لطیف = کوزل یر
بوی خوش = کوزل قوقو
روی خوب = کوزل یوز

۳
عصای زرین =
آهوی مرغوب = مقبول ومعتبر جیلان

۴
والیٔ عالی = عالی والی
قاضیٔ عادل = عادل قاضی

۵
عصـای دراز =
عقبـای باقی = باقی عقبا
دعوای کاذب = یالان دعوی

۶ ـ صحرای واسع = کنیش صحرا

۷
آینهٔ مجلیّ = پارلاق آینه
آشیانهٔ خوب =

١٧ — فارسی ترکیب توصیفلرنده صفتله موصوفك ایکیسیده فارسی ویا بری فارسی دیکری عربی اولدیغی تقدیرده صفتله موصوفك ایکیسیده مفرد ویا صفت مفرد موصوف جمع ویا ایکیسیده جمع اولوب یالکز صفت جمع موصوف مفرد اولماز .

١ { بندهٔ دیرینه . جامهٔ پاك
بندهٔ قدیم . جامهٔ طاهر
. منارهٔ بلند

٢ { بندکان دیرینه . جامهای پاك
بندکان قدیم . جامهای طاهر
. منارهای بلند

٣ { مردان پاکان . زنان خوبان
گاوان بزرگان.

دینوب [مرد پاکان . زن خوبان] دینلمز .

انجق صفتله موصوفك ایکیسیده کلمات عربیه‌دن اولورسه اول وقت عربیده اولدیغی کبی صفتله موصوف بیننده کمیت وکیفیت اعتباریله مطابقته رعایت لازمدر یعنی : بری مفرد ایسه دیکریده مفرد بری تثنیه ایسه دیکریده تثنیه بری جمع ایسه دیکریده جمع ویاخود مؤنث اولمق لازم اولدیغی کبی بری مذکر ایسه دیکریده مذکر بری مؤنث ایسه دیکریده مؤنث اولمق لازمدر.

١ ـ خلق حسن . وجه ملیح
٢ ـ خلقت حسنه . رتبهٔ رفیعه

٣ ـ نفرَینْ مرقومَینْ

٤ ـ مدرسین کرام. معلّمین مرقُومین

٦ ـ اخلاق حسنه.

کبی اولوب موصوفك جمع اولدیغی احوالده ایسه صفتك جمع اولەرق ایرادندن زیاده مؤنث صورتنده استعمالی کثیر اولوب بونده برحلاوت مخصوصه اولدیغندن اکثریتله موصوف جمع اولنجه صفتی مؤنث ایراد اولنور.

اشجار مثمره. نباتات نافعه وامثالی صورتلر کبی.

تنبیه ـــ فارسیده تذکیروتأنیث مادەسی اولمدیغندن صفتلهموصوف کرك ایکیسی بردن فارسی اولسون کرك بری فارسی بری عربی اولسون بالاده مذکور جمع مطابقتندن بشقه برصورتده مطابقت ارانماز. بناءً علیه [بندهٔ کامله] خانهٔ واسعه] کبی تعبیرلر یاکلش اولوب [بندهٔ کامل. خانهٔ واسع] دیمك لازمدر.

١٨ ـــ ذکر اولنان مطابقت شرائطی‌بای نسبتله یاپیلان صفتلردن ترکب ایدن ترکیب توصیفیلرده دخی جاریدر یعنی ایکیسنکده مفرد مذکر ویامفرد مؤنث ویا برینك جمع دیکرینك مؤنث اولمسنه دقت اولنور.

١ ـ لسان عربی. کتاب فارسی

٢ ـ قاعدهٔ عربیه. کتابت فارسیه

٣ ـ قواعد عربیه. افعال فارسیه

دیمك لازم اولوب [لسان عربیه. کتاب فارسیه. قاعدهٔ عربی. کتابت فارسی. قواعد فارسی. افعال عربی] دیمك یاکلشدر.

١٩ ـــ مذکور مطابقت شرائطی اول‌قدر مهمدرکه موصوفلر محذوف اولسه‌لر دخی ینه رعایت لازمدر .

٢٠ ـــ فارسی ترکیب توصیفیلری ترکیب حاللریله مفرد بر کلمه کبی ترکیب اضافیلره داخل اولوب هم‌مضاف هم‌مضاف‌الیه اولورلر .

مضاف:
(والیٔ عالیٔ) مملکت = مملکتك والیٔ عالیسی
(بوی لطیف) بهار = بهارك کوزل قوقوسی

مضاف الیه:
اثر (قلم شکسته) = قریق‌قلمك اثری
سخن (آشنای‌قدیم) = اسکی دوستك سوزی

مضاف‌مضاف‌الیه ـ (بوی‌لطیف) (گیاه خشك) = قوری اوتك کوزل قوقوسی اولدیغی کبی .

وصف ترکیبلر

٢١ ـــ بر اسمله بر صفتدن و یا براسمله دیکر برکلمه‌دن ترکب ایدوب هیئت مترکبه‌سیله ینه صفت معناسنی‌مشعر اولان ترکیبه [وصف ترکیبی] دینور .

دل ایله فریب ـ دن دلفریب
دل « کش ـ « دلکش

کبی‌که اشبو [دلفریب ایله دلکش] مفرد مقامنده برصفت اولوب دیکر براسمی توصیف ایدرلر.

زن دلفریب = کوکل الدادیجی قادین
مرد دلکش = کوکل آلیجی آدم . . . کبی

۲۲ — لسان فارسیده وصف ترکیبلر اساساً آتی صورتده تشکیل اولنورکه انلردن :

برنجیسی — بر ترکیب توصیفیده صفتله موصوفك تقدیم وتأخیرندن حاصل اولور .

بهای گران - دن - گرانبها = اغر بهالی
سخن شیرین - « - شیرین سخن = طاتلی سوزلی .. کبی

ایکنجیسی — بر ترکیب توصیفیده موصوفك کسرەسنی حذف ایتمکله اولور .

دل شاد - دن - دلشاد = ممنون
سر گران - « - سرگران = اغر باشلی ... کبی

اوچنجیسی — اضافت بیانیەلردن تشبیهی متضمن اولانلرده مضافك کسرەسنی حذف ایتمکله اولور .

کل رو - دن کلرو = کل یوزلی
ماه رو - « ماهرو = آی یوزلی
سرو قد - « سروقد = سروی بویلی
کمان ابرو - « کمان ابرو = کمان قاشلی ... کبی

دردنجیسی — صفت معناسنی متضمن اولان ترکیب اضافی مقلوبدن عبارتدر .

پرتو ماه - دن - ماه پرتو = آی ضیالی
پایۀ آسمان - « - آسمان پایه = کوك پایەلی ... کبی

بشنجیسی — اسم مفعولك معمولیله ترکب ایتمسندن عبارتدر .

کارازموده = ایش تجربه ایتمش

جهان‌دیده = عالم کورمش

خمیده‌قد = بلی بوکوك

شکسته‌پر = قنادی‌قیریق . . . کبی

آلتنجیسی — بر اسمك آخرینه بر امر حاضر کتیرمکله اولور .

ادب آموز = ادب اوکره‌تن

پیرایه‌بخش = زینت ویرن

پیرایه بخشا = « »

جهان‌پیرا = جهانی تزیین ایدن

جهانتاب = جهانی پارلادان

خاکروب = طوپراق سپورن

خوشگو = خوش سویلییجی

دلارا = کوکل بزه‌ییجی

دلاور = بهادر

دلفروز = کوکل پارلادیجی

دلبر = کوکل کوتورن

دلپذیر = مقبول اولان

دوربین = اوزاغی کورن

دلدار = کوکل طوتان

دلربا = کوکل قاپیجی

دلساز = کوکل یاپیجی
دلسوز = کوکل یاقیجی
دلشکن = کوکل قیریجی
دلکشا = کوکل آچیجی
دلکش = کوکل الیجی
دلنواز = کوکل اوقشاییجی
رومال = یوز سورن
رهنما = یول کوسترن
سحرخیز = سحر وقتی قالقان
سرمه‌سا = سورمه سورن
شوق‌افزا = شوق آرتیریجی
فرحفزا = فرح آرتیران
فریادرس = فریاده ایریشن
قدردان = قدر بیلن
قدرشناس = قدر اکلاییجی
کوهربار = کوهر یاغدیران
مولدخوان = مولد اوقویان
مددرس = امداده یتیشن
مددرسان = » »
مدرسه‌نشین = مدرسه‌ده اوطوران
وقعه‌نویس = وقعه یازیجی ... کبی

۲۳ — مذکور آلتی نوع وصف ترکیبلرك جمله‌سی مفرد اعتباریله صفت مقامنده ایسه‌لرده برنجیدن آلتنجی‌یه قدر اولان بش اولکیسی

وصف سببی ویالکز آلتنجیسی وصف ذاتی اولوب جمله‌سیده بر اسمه صفت اولنجه بر ترکیب توصیفی یاپارلر .

١ { شمشیر (گرانبها) = اغر بهالی قلیج
مرد (شیرین سخن)= طاتلی سوزلی آدم

٢ { مرد (دل آگاه) = کوکله واقف آدم
طفل (دلشاد) = ممنون چوجق

٣ – روی (ماه‌پرتو) = ای پارلتیلی یوز

٤ { مرد (کار ازموده) = تجربه‌کار آدم
مرغ (شکسته‌پر) = قریق قنادلی قوش

٥ { آواز (شوق‌افزا) = شوق‌ویریجی سس
طفل (دلنواز) = کوکل‌اوقشایجی چوجق . کبی

٢٤ – مذکور وصف ترکیبلرك التنجی نوعنك یعنی بر اسمله بر امرحاضردن ترکب ایدنلرك بعضیلری براسم مرکب مقامنده مستعمل اولدقلرندن بوکیبلری ترکیب اضافیلرده بولنوب ایجاب حاله کوره مضاف ومضاف الیه اولورلر .

مضاف { (دلبر) من = بنم دلبرم
مدرسه‌نشینان عالم =

مضاف الیه { روی (دلبر) = دلبرك یوزی
شمشیر (دلاور) = بهادرك قلیجی ... کبی

٢٥ – مذکور وصف ترکیبلرده‌کی کلمه‌لرك ایکیسیده فارسی ویا بری عربی بری فارسی اولدیغندن فارسی قاعده‌سنه موافق ایسه‌ده ایکی عربی کلمه‌دن اولنجه انده قاعدهٔ مخصوصه اولمیوب انلر لسان ادبادن صادر اولدیغی کبی ضبط اولنمشلردر .

سعادت احتوا ==
ملاحت موسوم ==
ملك خصلت = ملك خويلى
فلك مرتبه = فلك كبى يوكسك
وامثالى تركيبلر كبى‌كه بونلرده وصف تركيبى نوعندندر .

ايكنجى مقاله

تركيب مفيدلر

٢٦ — اسناد ايله متصف اوله‌رق مخاطبه برخبر تام ويرن تركيبه [تركيب مفيد] دينور .

١ فلان عالم است = فلان عالمدر
١ من فلانم = بن فلانم
١ تو فاضلى = سن فاضلسك

٢ شتا رفت = قيش كيتدى
٢ بهار آمد = بهار كلدى
٢ خواجه به مكتب رفت = خواجه مكتبه كيتدى

كتابم در بازار ضايع شد = كتابم بازارده غائب اولدى

كبى كه بونلردن بر رقيله اشارت ايديلنلر بر اسمله بر صفتدن ويا ايكى اسمدن و ايكى رقيله اشارت ايديلنلرده بر فعل ايله ديكر اقسام كلمه‌دن تركب ايتمش بولنورلركه بونلرك برنجى طاقمنه [جملهٔ اسميه] وايكنجى طاقمنه [جملهٔ فعليه] تسميه اولنوب اشبو مقاله‌ده بونلرى ومتممات جمله‌يى بيان ايده‌جكمزدن اوچ فصل مخصوص اوزرينه بنا ايلدك :

برنجی فصل

جملهٔ اسمیه‌لر

٢٧ — وصف طریقیله دکل اسناد صورتیله بر اسمله برصفتك ویا ایکی اسمك یکدیکرینه بر ادات ایله ربط اولنمسندن حاصل اولان ترکیب مفیده [جملهٔ اسمیه] تسمیه اولندیغی کبی ربطه سبب اولان اداته دخی [رابطه] دینور .

١ — هوا لطیف است = هوا لطیفدر

من فلانم = بن فلانم
تو فاضلی = سن فاضلسك
ما عالمیم = بز عالمز
شما عسکرید = سز عسکرسکز
ایشان عادل اند = انلر عادلدرلر

ترکیبلری کبی‌که برنجیسی هوا اسمیله لطیف صفتندن [است] واسطه‌سیله و دیکرلریدخی ضمائر نسبیه واسطه‌سیله کسب ارتباط ایتمش اولدقلرندن رابطه‌لر علی‌العموم ضمائر نسبیه‌لر دیمکدر .

٢٨ — رابطه‌لرك لاحق اولدقلری کلمه‌لره [خبر] ودیکرلرینه [مبتدا] تسمیه اولنور ولسان فارسیده قاعدهٔ عمومیه اوله‌رق مبتدا مقدم خبر مؤخر واقع اولور .

مبتدا خبر
من عالمم = بن عالمم
اینجا دبستان است = بوراسی مکتبدر . . . کبی

٢٩ — جملهٔ اسمیه‌لرده مبتدالر ضمائر شخصیه‌دن عبارت اولنجه خبرلرده رابطه‌لر انلره مقابل اولان ضمائر نسبیه اولور وحالات سائره‌ده یعنی مبتدالر ضمائر شخصیه‌نك غیری اولدقلری حاللرده خبرلره دائما [است] داخل اولور وبوسبب عمومی‌یه مبنی اشبو است ضمیرینه [ادات خبر] دخی دینور .

١ — { من فاضلم . تو فاضلی . او فاضل است
ما فاضلیم . شما فاضلید . ایشان فاضلند }

٢ — هوا لطیف است .

٣٠ — جملهٔ اسمیهٔ فارسیه‌لرك منفی صورتلرنده ادات خبردن اول [نه] کلیر . فقط اشبو نه‌یه مذکور ضمائر نسبیه التحاق ایدنجه مفرد متکلم ومفرد غائبله جمع غائبده‌کی نه‌نك هاسی وضمائرك همزه‌لری حذف اولنوب مفرد متکلمله جمع غائبده یرلرینه بر یای مفتوحه ومفرد غائبده بر یای ساکنه کلیر .

نه ام — دن — نَیَمْ
نه‌ئی — « — نه‌ئی
نه‌است — « — نیست
نه ایم — « — نه ایم
نه اید — « — نه اید
نه اند — « — نَیَنْدْ

کبی اولورکه بروجه‌بالا ترکیبده شو :

من فاضل نَیَمْ . توفاضل نه‌ئی . او فاضل نیست

ما فاضل نه ایم . شما فاضل نه اید . ایشان فاضل نیَنْد
کبی اولور .

٣١ — فارسی جملهٔ اسمیه لرنده ضمائر شخصیه خبر واقع اولدقلرنده رابطه لرینه ضمائر نسبیه دن عبارت اولورلر :

جاهل منم = جاهل بنم
عالم توئی = عالم سنسك
فاضل اوست = فاضل اودر
صاحب خانه ماایم = او صاحبی بزز
مسافر شما اید = مسافر سزسکز
مجاور ایشانند = مجاور انلردر . . . کبی

٣٢ — لسان فارسیده واردر معناسنه اولان [هست] ایله یوقدر معناسنه اولان [نیست] دخی مثبت و منفی صورتلرده رابطه اولورلر و ایجاب حالده طوغریدن طوغری یه خبر مقامنه ده قائم اولورلر .

در مطالعه فائده هست = مطالعه ده فائده واردر
در بازی فائده نیست = اویونده فائده یوقدر

دینلدیکی کبی مثلا [اینجا کسی هست] یعنی بوراده کیمسه وارمی سؤالنه ده یالکز [هست] یاخود [نیست] جوابی ویریلور .

٣٣ — فارسی جملهٔ اسمیه لرنده ترکیب غیر مفیدلر هم مبتدا هم خبر واقع اولورلر .

علی (اشنای منست) ـ ترکیب اضافی

(چشم سیاه) مرغوب است } ترکیب توصیفلر
فلان (مرد ظریف است) }

(خانهٔ ما) (جای لطیف است) ـ هر ایکیسی اولدیغی کبی که بوحاللرده اصل مبتدا وخبر اولانلر ترکیب اضافیلرده مضافلر و ترکیب توصیفیلرده موصوفلر اولوب مضاف الیهلر مبتدا ویا خبر واقع اولان مضافلرك و صفتلرده مبتدا و یا خبر اولان موصوفلرك قیدندن عبارتدرنته کیم [نان ملا حلال است] ترکیبی اساساً [نان حلال است] اولوب ملا مضاف الیهی مبتدا اولان نان مضافنك قیدی وکذا [چشم سیاه مرغوب است] ترکیبی اساساً [چشم مرغوب است] اولوب سیاه صفتی مبتدا اولان چشم موصوفنك قیدیدر .

ایکنجی فصل

جملهٔ فعلیهلر

۳٤ ــ برفعل ایله اسملردن تشکل ایدن برترکیب مفیده [جملهٔ اسمیه] تسمیه اولنور .

۱ ـ فلان آمد = فلان کلدی

۲ ـ فلان مرا دید = فلان بنی کوردی

۳ ـ فلان به مکتب رفت = فلان مکتبه کیتدی

٤ ـ فلان درخانه ماند = فلان اوده قالدی

٥ ـ فلان از مکتب می آید = فلان مکتبدن کلییور .

کبی که بونلرده [امد . دید . رفت . ماند. می آید] کلمهلری فعل اولوب [فلان] لفظلری (فاعل) و[مرا . بهمکتب. درخانه . ازمکتب] سوزلریده مفعولات اولدقلرندن اولباول اشبو احوال مفاعیلی تدقیق ایدهلم .

فاعل

٣٥ — فعلدن کان حدثك کیمدن صدور ایتدیکنی بیان ایدن اسمدرکه لسان فارسیده دائما مجرد حالنده بولنور .

خواجه کوید طالب شنود

ترکیبنده واقع خواجه وطالب کبی .

نائب فاعل

٣٦ — مجهول فعللرك مفعولی اولوب فاعل مقامنده قائم اولان کلمه [نائب فاعل] درکه بوده مجرد حالنده بولنور .

هوا لطیف شد

ترکیبنده واقع هوا کبی .

مفعوللر

٣٧ — حدثك تأثیر ویا تعلق ایتدیکی ذاتی ویا شیئی کوسترن کلمه‌لره [مفعول] دینور که لسان فارسیده [مفعول به . مفعول الیه . مفعول فیه . مفعول منه وعنه] ناملریله بش نوع اولمغله بروجه آتی تعریف اولندیلر :

مفعول به

٣٨ — فاعل معرفتیله کان حدثك نه‌یه وکیمه تعلق ایتدیکنی بیلدیرن کلمه‌یه [مفعول به] دینورکه لسان فارسیده کلمه‌نك آخرینه [را] علاوه‌سیله تحدث ایدر . [امروز خواجه‌را دیدم] ترکیبنده واقع [خواجه] کبی اولوب :

ما طائر قدسیم نوارا نشناسیم
مرغ ملکوتیم هوارا نشناسیم

بیتنده واقع [نوارا . هوارا] دخی مفعول بهدر.

اشبو (را) اداتی کلمه‌لره التحاقنده بر تبدلات اولمیوب یالکز ضمائر شخصیه‌دن [من . تو]یه التحاق ایدنجه برینك نونی دیکرینك راسی حذف اولنوب [مرا . ترا] اولور مرا دیدن ترا دیدن کبی .

مفعول الیه

٣٩ — فاعلدن کان حدثك علاقه‌دار اولدیغی ماده‌یی اشعار ایدن کلمه‌یه [مفعول الیه] دینور که لسان فارسیده ایکی صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی — مفعول به کبی آخرینه [را] التحاقیله اولوب لفظاً مفعول بهدن فرق ایدلمزسه‌ده فعلك کوستردیکی معنا جهتیله تفریق اولنور.

ایکنجیسی — کلمه‌نك اولنه بربای مفتوحه کتیرمکله اولاندر .

اشبو بای مفتوحه داخل اولدیغی کلمه‌نك اولنده همزه اولورسه های رسمیه ایله [به] صورتنده یازیلوب احوال سائره‌ده کلمه‌یه توصیل ایدلدیکی مشهود ایسه‌ده بای زائده‌دن فرق ایچون ایرانك الکبیوك ادیبی اولان فردوسی کبی هر بر محلده های رسمیه ایله یازمق لازمدر بناءً علیه بو ایکنجی صورتده مفعول الیه اداتی [به]دن عبارتدر .

اشبو ادات اسم اشارتلره لاحق اولنجه هاسی داله قلب اولندیغی کبی [او] و[این]ك همزه‌لریده کتابتدن ساقط اولور یعنی :

به ان — برینه — بدان
به این — « — بدین

به او - « - بدو

اولوب حالات سائره‌ده مفعول‌الیه اولدیغنی کوسترمك ایچون دائما [به] یازلملیدر .

مفعول فیه

٤٠ = فاعلدن کلن حدثك واقع اولدیغی زمان ومحلی بیلدیرن کلمه‌یه (مفعول‌فیه) دیرلرکه بونلره (ظرف) و(ظرف زمان) و(ظرف مکان) دخی دینوب لسان فارسیده ایکی‌صورتله تشکیل اولنور .

برنجیسی -- کلمه‌نك اولنه [دَرْ] کتیرمکله اولورکه داخل‌اولدیغی کلماتده برتبدلات اجرا اولنمیوب یالکز [این] اسم اشارتندن همزه حذف اولنور و [او] ده‌کی همزه لفظدن ساقط اولور .

دراین - دن - درین
در اوُ - « - درُاو
دَرآنْ - « - دَرآن

اولوب بشقه یرلرده تبدلات یوقدر نته‌کیم :

تفرقه درروح حیوانی بود
نفس واحد نفس انسانی بود

بیتنده‌کی (در روح) مفعول اولدیغی کبی .

ایکنجیسی -- مفعول الیه کبی کلمه‌نك اولنه [به] کتیرمکله اولورکه بوراده ده به‌نك داخل اولدیغی کلمه‌ده واقع اجرا آت مفعول‌الیهده‌کینك عینیدر و بو صورتله حاصل اولان مفعول فیهك مفعول الیهدن فرقی معنانك دلالتیله اولور .

مفعول منه وعنه

٤١ — فاعل ویا مفعول بهك بر مكان وزماندن ویا بشقه برشیدن صورت ورودینی بیلدیرن مفعوله (مفعول منه) و بونلرك بر زمان ومكاندن ویا بشقه بر شیدن آیرلدیغنی بیلدیرن مفعوله ده [مفعول عنه] دینوب هر ایكیسیده كلمه‌نك اولنه [اَزْ] كلمه‌سیله اولوب بو دخی اسم اشارتلره كلنجه [در] كبی اجرای احكام ایدر .

ازاین – دن – ازین

ازاو – » – ازو

اَزْآن – » – اَزآن

كبی اولوب تركیبده ده :

از مكتب می‌ایم = مكتبدن كلییورم	}	مفعول منه
فلان ازین جارفت = فلان بورادن كیتدی	}	مفعول عنه
فلان ازان جا گذشت = فلان اورادن كچدی		

واقع اولمشلردر .

اكثریا از اداتنك همزه‌سی حذف وزا مكسوراوله‌رق ینه بو مقامده استعمال اولنور و اسم اشارتلرده ینه از كبی اجرای احكام ایدر .

زاین – یرینه – زین

زاو – » – زو

زِآن – » – زآن دینور .

نته‌كیم : لطف حق لطفست بیرون ازحساب
فضل او فضلیست افزون ازشمار

بیتنده‌ده (ازحساب . ازشمار) واقع اولمشدر .

٤٢ — لسان فارسیده دخی مفعوللر مطلق ویا مقید بولنور که مطلق اولانلری بالاده مذکور مثاللرده اولانلری کبیدر .

مقید اولانلری ایسه ترکیب غیر مفیدلردن اولانلردر نته‌کیم :

سر برار ازکلشن تحقیق تا درکوی دین
کشـتکان زنده بینی انجمن در انجمن

بیتنده (ازکلشن تحقیق) مفعول منه و (درکوی دین) مفعول فیهی (کشتکان زنده) مفعول بهی و :

شکر نعمت‌را نکومیکن که حق
دوست دارد بندکان حق کذار

بیتنده (شـکر نعمت‌را) ایله (بندکان حق‌کذار) مفعول بهلری مقید واقع اولمشـلردر چونکه بونلردن (ازکلشن تحقیق)ده اصـل مفعول اولان کلشن‌اولوب تحقیق انك قیدی و(درکوی‌دین)ده اصل مفعول اولان‌کوی اولوب دین انك قیدی و(شکر نعمت‌را)ده اصل مفعول اولان شکر اولوب نعمت انك قیدی و(بندکان حق‌کذار)ده اصل مفعول اولان بندکان اولوب حق کذار دخی انك قیدیدر .

٤٣ — بعضاً مفعوللردن ادوات حذف اولنور یعنی مفعوللر کندیلرینه مخصوص‌اولان اداتلری المقسزین ایراد اولنورلر وبوحالده انلرك نصل مفعول اولدقلری معنادن منفهم‌اولور نته‌کیم بوندن اولکی ماده‌ده مذکور برنجی بیته‌کی (کشـتکان زنده) ایله اوچنجی بیتده مذکور (بندکان حق‌کذار)ك مفعول به اولدقلری معنانك دلالتیله منفهم اولمشدر .

٤٤ — ذكر اولنان مفعوللردن مفعول بهك غیری اولانلر جملهٔ اسمیه‌لرده دخی بولنورلر .

نته‌کیم :

زحق باهر یکی حظی وقسمیست

معاد و مبداء هریك زاسمیست

ازان اسمند موجودات قائم

بدان اسمند در تسبیح دایم

قطعه‌سنده دخی واقع اولمشدرکه بونلرك تفریقی قارئلره حواله اولنمشدر .

اوچنجی فصل
متممات جمله

٤٥ — جمله‌لرده ذکر اولنان روابط و احوالدن بشقه جمله‌یی تشکیل و ترکیبه بادی اولان الفاظ و ادواته [متممات جمله] دینورکه بونلرده [حال ترکیبی . تمیز . متعلقات فعل . ادوات تعلیل واستعلا ومصاحبت و استعانه وتشبیهلر]دن عبارت اولوب متعلقات فعل دینلن شیلر بوندن اول ذکر اولنان مفاعیلدن عبارت اولدیغندن و ادوات مهمهٔ مذکوره دخی بوندن صوکره‌کی مقاله‌ده بیان اولنه‌جقلرندن بوراده حال ترکیبی ایله تمیز کیفیتلری و شرط وجزا احوالی بروجه آتی تعریف اولندی .

٤٦ — حال ترکیبی : جمله‌یی حال ترکیبی صیغه‌سیله تشکیل ایتمکدن عبارتدر .

فلان شادان آمد. وشادان رفت

کبی که فلان ممنوناً کلدی ممنوناً کیتدی دیمکدر .

٤٧ — تمییز : اسم وصفتلرك اوللرینه بر بای مفتوحه علاوه‌سیله تمییز بیان ایدرك انکله جمله تشکیلندن عبارتدر .

فلان بتوانکری وبکمال بتن فائق است

کبی که فلان بکا ثروتجه، کمالجه فائقدر دیمکدر .

٤٨ — شرط و جزا : ایکی جمله‌دن بری شرطیه دیکری اکا جزا اولمق اوزره تشکیل اولنان کلام ایکی صورتله اولوب [شرطیهٔ مخصوصه و شرطیهٔ توقیتیه] دینور .

شرطیهٔ مخصوصه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [اکر] کتیرمکله اولور .

اکر بکوشی عالم شوی

کبی که چالیشرسه‌ك عالم اولورسك دیمکدر .

اکر برکهٔ برکنند ازکلاب
سگی دروی افتدکند منجلاب

بیتی دخی بو قبیلدندر .

شرطیهٔ توقیتیه : شرط اوله‌جق جمله‌نك اولنه [تا] کتیرمکله اولور .

تا توکوشی هرکس ترا دوست دارد

کبی که سن چالیشدقجه هرکس سنی سور دیمکدر .

اوچنجی مقاله

ادوات

٤٩ — لسان فارسینك ادواتی بر حرفدن و زیاده حروفك ترکیبندن متحصل الفاظدن عبارت اولوب تسهیل ضبط وتعریف ایچون ایکی فصل اوزرینه وهر فصلده محرر اولانلر دخی حروف هجا ترتیبی اوزره بروجه آتی تحریر اولندیلر :

فصل اول

بر حرفدن عبارت اولان ادوات

٥٠ — بر حرفدن عبارت اولان ادوات فارسیه [الف. ب. ت. ز. ش. ك. م. ن. و. هـ. ی] دن عبارت اولوب بروجه آتی تعریف اولنورلر.

الف

٥١ — الف وسط و اخرده بولنه‌رق معانیٔ مختلفه بیان ایدر. شویله‌که : وسطده اولنجه اساساً ایکی صورتله تزیید معنا ایدر.

برنجیسی — (الف دعا) دینلن الفدرکه دعا مقامنده مستعمل اولان امرلرك دالندن اول کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یتمش بشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش اولان الفدر.

ایکنجیسی — (الف توسل) دینلن الفدرکه کلمتین ارا‌سنه کلوب اوچ وجه بیان ایدر.

وجه اول : بر برینك عینی اولان ایکی کلمه اراسنه کیروب برنجی یه توصیل اولنه رق انلرده مساوات بیان ایدر .

گونا گون . رنگارنگك . دوشادوش . لبالب

کبی که شو :

وین پراز میوهای گونا گون

وان پراز لاله‌های رنگارنگك

بیتنده ایکیسی واقع اولمشدر .

وجه ثانی : ایکی متناسب کلمه اراسنه کیروب احاطه معناسنی بیان ایدر .

سراسر . سراپا

- و -

میر من خوش می روی کاندر سراپا می رمد

ترك من خوش می خرامی پیش وبالا می رمد کبی

وجه ثالث : ایکی کلمه آراسنه کیروب ایکیسنی بر حکمه ارجاع ایدر .

تکاپو کبی

آخره لاحق اولان الفلر ایسه سکز صورتله بولنورلر .

برنجیسی — (الف زائده درکه تزیید کلام ایچون بعض کلمه لرك آخرینه کلوب بر معنا افاده ایتمز . بسا خاکا کبی .

ایکنجیسی — (الف ندا) درکه اسملرك آخرینه کلوب ندا معناسنی مفید اولور .

بادشاها جرم مارا درگذار

ما گنهکاریم و تو امرزگار

بیتنده‌کی (پادشاها) ده اولان الف کبی .

اوچنجیسی — (الف تعجب) درکه کلمه‌نك آخرینه الحاق ایله معنای تعجبی مفید اولور .

بسا کردم اندر جهان زندگانی
خوشا نوجوانی خوشا نوجوانی

بیتنده‌کی (خوشا) لرده اولان الفلر کبی .

دردنجیسی — (الف وصفی) درکه صفت مشبهه یاپیلان کلمه‌لرك آخرلرینه کتیرلدیکی صرف فارسی کتابمزك یوزسکزنجی ماده‌سنده یازلش ایدی . نته‌کیم :

ز دانش دل پیر برنا بود

مصراعنده واقع [برنا] ده‌کی الف بو قبیلدندر .

بشنجیسی — (الف اشباع) درکه تکمیل وزن ایچون یالکز کلام منظومده مستعمل اولوب هیچ برمعنایی مفید اولماز .

دل میرود زدستم صاحبدلان خدارا
دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا

بیتنده‌کی (اشکارا) ده اولان الف کبی .

التنجیسی — (الف مصدری) درکه یای مصدریدن بدل اولوب آخرینه لاحق اولدیغی کلمه‌ده معنای مصدری بیان ایدر .

از پرتو کمال تودل یافت روشنا

مصرعنده اولدیغی کبی .

یدنجیسی — (الف تحزن) درکه لاحق اولدیغی کلمه‌ده حزنی افاده ایدر .

دردا وحسرتا که عنانم رذست رفت
دستم نمی رسدکه بگیرم عنان دوست

بیتنده کی (دردا وحسرتا) کلمه‌لرنده‌کی الفلر کبی .

سکزنجیسی — امر ونهیلرك آخرلرینه کتیریلن (الف دعا)در .

ب

٥٢ — ب : حرفی اوائل کلماته داخل اوله‌رق ایکی صورتله اجرای احکام ایدر .

برنجیسی — (باء زائده)درکه دائما مکسور اوله‌رق تحسین لفظ ویا تکمیل وزن ایچون افعال و مصادرك اوللرینه کلیر .

بگردید . بگردد . بکن . بیار کلمه‌لرنده‌کی بای مکسوره‌لر کبی .

ایکنجیسی — (بای مفیده) درکه دائما مفتوح اوله‌رق افعالك غیری‌یه داخل اولوب [مصاحبت . استعانه . قسم . سببیت . ظرفیت . الصاق . وساطت . استعلا . مقابله] اداتی اولور . نته‌کیم :

ببازوان توانا وقوت سر دست

مصرعنده [ببازوان]ده‌کی بای مفتوحه [مصاحبت] ایچون و

بنام خداوند جان افرین
حکیمی سخن در زبان آفرین

بیتنده [بنام]ده‌کی بای مفتوحه استعانه ایچون و

بحق انکه دهد بچکان بستانرا
سپید شیر زپستان سحاب سیاه

بیتنده [بحق]ده‌کی بای مفتوحه قسم ایچون و

بسیم وزر نکونامی بدست آر

مصرعنده‌کی [بسیم وزر]ده اولان بای مفتوحه سببیت ایچون و

بدریا در منافع بی شماراست
اکر خواهی سلامت درکناراست

بیتنده [بدریا]ده‌کی بای مفتوحه ظرفیت ایچون و

عالم ازفیض غبار دل ما لبریز است
رو بدیوار کشیدست درخانهٔ ما

بیتنده [بدیوار]ده بای مفتوحه الصاق ایچون و

بروز نبرد آن یل از جمند
بتیغ و بخنجر بکرز و کمند
برید ودرید وشکست و ببست
یلانرا سر وسینه وپای ودست

بیتنده [بتیغ، بخنجر، بکرز]ده‌کی بای مفتوحه‌لر وساطت ایچون و

روبرو آمد دو یار نازنین
نکته‌سنج ونکته‌دان وخرده‌بین

بیتنده [روبرو]ده‌کی بای مفتوحه مقابله ایچون و

درین چمن چو درآید خزان بیغمایی
رهش بسرو سهی قامت بلند مباد

بیتنده [بسرو]ده‌کی بای مفتوحه استعلا ایچوندر .

ت

٥٣ — ت: حرفی ضمائر اضافیه‌نك مفرد مخاطبی اولدیغی صرف

فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده سنده بیان ایدلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی .

ز

٥٤ — ز : حرفنك از مخففی اولدیغی ودائما مکسور اوقوندیغی واحوال سائره‌سی بالاده قرق برنجی ماده‌ده بیان اولنمش ایدی.
زنام ونشان وکمان برترست کبی

ش

٥٥ — ش: حرفی کندیسی ساکن ماقبلی مفتوح اولدیغی حالده ضمائر اضافیه‌نك مفرد غائبی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی ماده‌سنده یازلدیغی کبی کندیسی ساکن وماقبلی مکسور اولدیغی حالده حاصل مصدر اداتی اولدیغی دخی ینه صرف فارسی کتابمزك آلتمش برنجی ماده‌سنده یازلمش اولدیغندن تکرار ایدلمدی.

ك

٥٦ — ك : حرفی ساکن اولدیغی حالده اخره التحاق ایدرك ادات تصغیر اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یکرمی اوچنجی ماده‌سنده یازلمش اولدیغندن بوراده تکرار ایدلمدی .

م

٥٧ — م : حرفی کلمه‌نك اولنه واخرینه کلیر .
اوله داخل اولنجه دائما مفتوح اولوب ادات نهی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك یتمش یدنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

اخره لاحق اولنجه دائما ساکن اولوب ماقبلی مفتوح ویا مضموم اولورکه بو ماقبل مفتوح اولورسه ضمائر اضافیه ونسبیه‌نك مفرد متکلم صورتلریدرکه بونلر دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز طقوزنجی وقرقنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی . مذکور ماقبل مضموم اولورسه اعداد وصفیه اداتیدرکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك اوتوز ایکنجی ماده‌سنده بیان اولنمش ایدی .

ن

٥٨ — ن : حرفی مفتوح اوله‌رق فعللرك اوللرینه کلوب آنلری منفی قیلدیغی صرف فارسی کتابمزك اللی یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی. ینه تکرار اولنورکه بو نون مفتوحه افعاله مخصوص بر ادات نفیدر.

و

٥٩ — و : حرفی ادات عطف اولوب کلمه‌لری ، ترکیبلری ، جمله‌لری یکدیکرینه عطف ایدر .

١ ـ فلان وفلان آمدند

٢ ـ پای او ودست من کوتاه‌است

٣ ـ فلان آمد وفلان رفت

کبی که برنجیده کلمه‌لری ایکنجیده ترکیبلری اوچنجیده جمله‌لری عطف ایتمشدر .

لسان فارسیده معطوف علیهك اخر حرفی حرف مد ویاخود هاء رسمیه اولورسه واو عاطفه مضموم اوقنوب (مفصوله) نامیله یاد اولنور .

بالا وُ زیر = الت و اوست

بنده وُ صاحبش = کوله و افندیسی ... کبی

اکر معطوف علیهك اخر حرفی حروف مد وهای رسمیه نك غیریسی اولورسه واو عاطفه تلفظدن ساقط اولوب ضمه سی ماقبلنده کی معطوف علیهك صوك حرفنه انتقال ایدر یعنی بو حاللرده واو اوقونمیوب معطوف علیهك صوك حرفی مضموم اوقونور و بو واوه [موصوله] دینور .

عدل و احسان = عدل و احسان

کبی که بونلر آراده واو یوغیمش و معطوف علیهك اخری مضموم ایمش کبی یعنی :

[عدلُ احسان] مثللو تلفظ اولنور.

ابروبادومه وخورشید وفلك درکارند

تاتو نانی بکف آری و بغفلت نخوری

بیتنك برنجی مصرعنده اولان واولر موصوله اولوب تلفظ اولنمازلر و ایکنجی مصرعنده اولان واو دخی مفصوله اولوب مضموم اوقونور.

ه

٦٠ — ه : حرفی ادات اولمق اعتباریله کلماتك اخرلرینی مفتوح اوقونمق ایچون کتیریلان (های رسمیه) درکه صرف فارسی کتابمزك یدنجی ماده سنده یازلمش ایدی .

ی

٦١ — ی : حرفی اخر کلمه یه لاحق اولوب کسره یی مد ایدرك اساساً بش معنایی مفید اولورکه انلردن :

برنجیسی — (یای نسبت)اولوب صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

ایکنجیسی — (یای مصدری)درکه بو ده صرف فارسی کتابمزك آلتمشنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

اوچنجیسی — (یای ضمیر)درکه ضمائر نسبیه‌نك مفرد مخاطب صورتی اولدیغی صرف کتابمزك قرقنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

دردنجیسی — (یای حکایه)درکه بو دخی صرف فارسی کتابمزك سکسان طقوزنجی ماده‌سنك ایکنجی شقنده بیان ایدلمش ایدی .

بشنجیسی — (یای وحدت) درکه تنکیر معناسنی دخی متضمن اولور .

خدایی که بالا و پست آفرید

مصرعنده [خدایی]ده‌کی یای اخیره مطلقا وحدت ایچوندر و

نگه کن سرانجام خودرا ببین

چو کاری بیابی بهی برگزین

بیتنده [کاری]ده‌کی یا تنکیر ایچوندر .

ایکنجی فصل

بردن زیاده حرفلی ادوات

٦٢ — بردن زیاده حرفدن ترکب ایتمش اولان ادوات فارسیه [آز . آری . از . آسا . است . آن . آنه . اندر . آیا . اینك . ـ با . باری . بان . باز . بَرْ . برای . بهر . به . بی ـ پس ـ تا . تر .

ترین ـ جُز. ـ چنان. چنین. چو. چون. ـ خواه. ـ دان. دَر ـ را ـ زار. زهی. زینهار. زیرا. ـ سنان ـ کار. گار. کاش. گاه. گر. گه. کِه. گویا ـ لیك. لیکن ـ مگر. مند. ـ نا. ناك. نه. نَ. وا. وار. وان. ور. وش. ولی. ولیکن. وَهْ. وی. ها. هان. هر. هرگز. هم. همان. همانا. همچو. همچون. همین. هی ـ یا] دن عبارت یتمش بش عدددرکه بروجه آتی تعریف اولنورلر.

ار

٦٣ — اَز: اداتی زیرده بیان اولنه‌جق اولان (اگر) مخففی اولوب انك کبی شرط اداتیدر.

زنطق ار فروماند بلبل من اینك
چو بلبل بمدح خداوند ناطق

بیتنده اولدیغی کبی.

٦٤ — آری: اداتی (اَوَتْ) معناسنه اوله‌رق ایجاب ایچوندر.

اَزْ

٦٥ — از: اداتی بالاده‌کی فرق برنجی ماده‌ده مفعول منه‌وعنه ایچون اولدیغی یازلمش ایدی بوراده بیان اولنه‌جق بر حالی واردرکه اوده [کِه] دن صوکره واقع اولنجه که نك هاسی حذف وحرکه‌سی فتحه‌یه تبدیل اوله‌رق و(از)ك دخی همزه‌سی حذف ایدیله‌رك کاف مفتوحه ایله برلکده [کَزْ] یازیلور وبویله اوقنور.

کز بسی خلق است دنیا یادکار

مصرعنده اولدیغی کبی‌که بوراده‌کی (کز) که از مخففیدر.

آسا

٦٦ — آسا : اداتی (کبی) معناسنه ادات تشبیهدر.

چون تواند عاشق ازطوق وفایت سرکشید
قمری آسا طوق او ازکردن اوخواستاست

بیتنده اولدیغی کبی.

اَسْتْ

٦٧ — اَسْتْ : اداتی ادات خبر اولوب ضمائر نسبیه‌نك مفرد غائبی اولدیغنی ولازمکلن تفصیلاتنی صرف فارسینك قرقی برنجی وبو کتابك یکرمی یدنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

آن

٦٨ — آن : ادات اولمق اعتباریله اوچ صورتله بولنور.

برنجیسی — ادات جمعدرکه صرف فارسی کتابمزك اون التنجی ماده‌سنده یازمش ایدك.

ایکنجیسی — صفت‌مشبهه اداتیدرکه بونی دخی صرف فارسی کتابمزك یوز سکزنجی ماده‌سنده بیان ایتمش ایدك.

اوچنجیسی — حال ترکیبی اداتیدرکه بونی‌ده صرف فارسی کتابمزك یوز اون برنجی ماده‌سنده تحریر ایلمش ایدك.

آنه

٦٩ — آنه : ادات نسبتدرکه‌صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمشدی.

اَنْدَرْ

٧٠ — اندر : ادات اولمق اعتباریله (در) کبی ادات ظرفیتدر اسم اشارتلرده‌ده انك کبی اجرای احکام ایدر.

حذرکن کاندر اما جش نشستی

مصرعنده اولدیغی کبی.

آیا

٧١ - آیا تعجب اداتیدر.

آنانکه خاکرا بنظر کیمیا کنند
آیا بکوشهٔ چشمی بما کنند

بیتنده اولدیغی کبی.

اینَكْ

٧٢ - اینك : ایشته معناسنه براداتدر

بنده قربان شمایم اینك سرو اینك جان ... کبی.

با

٧٣ — با : اداتی بالاده‌کی اللی اوچنجی ماده‌ده بیان اولنان بای‌مفتوحه کبی [سببیت . الصاق. وساطت. نسبت] ایچوندر نته‌کیم:

باطلعت تو سور نماید ماتم

مصرعنده (باطلعت) ده‌کی با سببیت ایچون و

باغیر دوست صادق
صحبت مکن ای عزیز

بیتنده (باغیر)ده‌کی با الصاق ایچون و

منش باخرفهٔ پشمین کجا اندر کمند آرم
زره‌مویی که مژکانش ره خنجر کذاران زد

بیتنده (باخرقه) دەکی با وساطت ایچون و

باخرد باش هر چه خواهی کن

مصراعنده (باخرد) دەکی با نسبت ایچوندر.

باری

٧٤ — باری : ادات اولمق اعتباریله ادات تمنیدر .

ساعتی مهلتم بده باری

مصرعنده اولدیغی کبی .

بان

٧٥ — بان : (ادات نسبت) اولوب اسملری صفت یاپدیغنی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی مادەسنده بیان ایتمش ایدك .

باز

٧٦ — باز : تکرار معناسنه اولوب عطف ایچوندر .

کفتی بکن وباز زنی سنك ملامت

مصرعنده اولدیغی کبی .

بَز

٧٧ — بَز (ادات استعلا) اولوب اوزره واوزرینه معنالرینه کلیر وکندیسندن صوکره اسم اشارتلر کلنجه بالادەکی قرقنجی مادەده (در) حقنده ایراد اولنان احوال بورادەده ظهور ایدر .

برای

٧٨ — برای : (ادات تعلیل) اولوب ترکجەده ایچون معناسنی مفید اولور .

برای خاطر شما کبی

بهر

۷۹ — بهر : بو دخی ادات تعلیل اولوب ایچون معناسنه کلیر .

بهر شما آمدم کبی

به

۸۰ — به : مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز طقوزنجی ماده‌ده یازلمش ایدی .

بی

۸۱ — بی : (ادات نفی) اولوب ترکجه‌ده (سز) معناسنی مفید اوله‌رق دائما اسملره داخل اولور .

کسب کمال کن که عزیز جهان شوی

کسب بی کمال هیچ نیرزد عزیز من

بیتنده اولدیغی کبی .

پس

۸۲ — پس : ادات اولمق اعتباریله (ادات تفصیل) اولوب ایمدی معناسنی مفید اولور .

تا

۸۳ — تا : اداتی [ابتدا . انتها . تعلیل . توقیت .

تا سایهٔ مبارکت افتاد بر سرم

مصراعنده‌کی تا (ابتدا) ایچون وشو :

بر اثبات ذاتت که‌در هر صفت هست

گواهند اشیا زمه تا بماهی

بیتنده‌کی تا (انتها) ایچون :

ابر وباد ومه وخورشید وفلك درکارند
تاتو نانی بکف آری وبغفلت نخوری

بیتنده‌کی تاده (توقیتیه)در .

تَرْ

٨٤ — تر : اداتنك(تفضیل ومبالغه) ایچون اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی و یوز طقوزنجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی شو:

عادلتر وعالمتر ازو هیچ ملك نیست
الا ملك العرش تبارك و تعالی

بیتنده‌کی ترلر تفضیل ایچوندر .

تَرِین

٨٥ — ترین : اداتنك تفضیل و مبالغه‌ده شدت بیان ایتدیکنی صرف فارسی کتابمزك اوتوز دردنجی ماده‌سنده یازمش ایدك .

جُزْ

٨٦ — جُزْ : اداتی (استثنا) ایچوندر .

جز بتأیید اسمانی نیست

مصراعنده اولدیغی کبی .

چُنان

٨٧ — چنان : صرف فارسی کتابمزك قرق اوچنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی‌که (انك کبی) معناسنی مفید بر ادات تشبیهدر .

صریر کلك تو درکشف مشکلات جهان
چنانکه نغمهٔ داود در ادای زبور

بیتنده اولدیغی کبی .

چُنین

۸۸ — چنین : دخی چنان کبی ادات تشبیه اولوب بونك کبی معناسنی مفید در .

چُو

۸۹ — چو : (ادات تشبیه) اولوب (چون) مخففیدر (کبی) معناسنی ویرر .

چُون

۹۰ — چون : (ادات تشبیهدر) کبی معناسنی مفید اولور .

خواه

۹۱ — خواه : خواستن مصدرندن امر حاضردر فقط اکثریا (ایستر) معناسنده یعنی مضارع مفرد غائبی صورتی اداتکبی استعمال اولنوب (مساوات) بیان ایدر ومکرر دخی قوللانیلور .

خواه بیا وخواه برو = ایستر کل ایستر کیت

خواه ناخواه = ایستر ایستهمز

دان

۹۲ — دان : ادات اولمق اعتباریله (ظرفیت) اداتی اولوب التحاق ایتدیکی اسملری ظرف یاپار .

قلمدان = قلم قونیلان شیٔ

چایدان = چای « «

گلابدان = گل صویی «

بخوردان = بخور یاقیلان شیٔ

نمکدان = طوزلق

کبی که بونلرك اکثریسی لسان عثمانیه‌ده عیناً مستعملدر .

دَرْ

۹۳ — در : مفعول فیه اداتی اولوب هر درلو ظرف حاصل ایتدیکی بالاده‌کی قرقنجی ماده‌ده بیان ایدلمش ایدی .

را

۹٤ — را : مفعول به و مفعول الیه اداتی اولدیغی بالاده‌کی اوتوز سکزنجی و اوتوز طقوزنجی ماده‌لرده یازلمش ایدی بوندن بشقه [تعلیل . اضافت . تخصیص] معنالرینی دخی ویرر .

چون بود اصل کوهری قابل
تربیت را درو اثر باشد

بیتنده اضافت ایچون و

حمد بی‌حد ان خدای پاکرا
انکه ایمان داد مشتی خاکرا

بیتنده [پاکرا] ده‌کی را تخصیص ایچون و

لذت صحبت ان شمع سعادت پرتو
باز پرسید خدارا که بپروانهٔ کیست

بیتنده [خدارا]ده‌کی را تعلیل ایچوندر .

زار

۹٥ -- زار : محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده بیان ایدلمش ایدی .

زَهی

٩٦ — زهی : اداتی تعجب افاده ایدر .

سلامت من دلخسته درسلام تو باشد
زهی سعادت اکر نعمت سلام تو باشم

بیتنده اولدیغی کبی

زینهار

٩٧ — زینهار : یاخود یاسز اوله‌رق (زنهار) اداتی تنبیه‌وتحذیر ایچوندر (صاقین ها !) معناسنی ویرر .

زیرا

٩٨ — زیرا : (ادات تعلیل) اولوب جمل اراسنده بولنور .

سار

٩٩ — سار : محلیت اداتی اولوب اسملرك اخرلرینه لاحق اولور

شاخسار . کوهسار . سنگسار

کبی که شو :

بکهساران اکر باران نبارد
بسالی دجله کردد خشك رودی

بیتنده اولدیغی کبی .

ستان

١٠٠ — ستان : ادات محلیت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

کار

١٠١ ـــ کار : ادات نسبت اولوب کلمه‌نی صفت یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

گار

١٠٢ ـــ گار : اداتنك سماعی اوله‌رق مبالغهٔ فاعل یاپدیغی صرف فارسی کتابمزك یوز طقوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

کاش

١٠٣ ـــ کاش : (ادات تمنی) اولوب یالکز استعمالی نادردر دائما کاشکی صورتنده استعمال اولنور ذاتاً کاش بو کاشکی‌دن مخففدر

نام نشانهٔ شد درتهمت و ملامت
ای کاشکی نبودی نام من ونشان هم

بیتنده اولدیغی کبی.

گاه

١٠٤ ـــ گاه : محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ویوز اونجی ماده‌لرنده یازلمش ایدی بو ادات (بعض) معناسنی دخی ویرر

گه بود کز حکیم روشن رای
برنیاید درست تدبیری
گاه باشد که کودکی نادان
بغلط بر هدف زند تیری

قطعه‌سنده اولدیغی کبی.

گر

١٠٥ — گر: اداتی (گار) و(اگر) مخففیدر.

گار مخففی اولدیغنه نظراً اخره لاحق اولوب محلیت اداتی اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون یدنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی.

اگر مخففی اولدیغنه کوره اکر کبی شرط اداتیدر جمله‌لره داخل اولور

گر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بگو باصدهزار

— و —

چنین پند از پدر نشنیده باشی
بیا گر هوشیاری بشنو از من

— و —

در کوی نیك نامی مارا گذر ندادند
گر تو نمی پسندی تغییرکن قضارا

بیتلرنده اولدیغی کبی.

گَهْ

١٠٦ — گه: اداتی (گاه) مخففی اولوب آنك کبی محلیت اداتی اولدقدن بشقه بعض معناسنه دخی کلیر.

کِهْ

١٠٧ — کِه: (بیان. تعلیل. ربط) اداتی اولوب کندیسندن صوکره (این. او. از) کلنجه کندی هاسی وبونلرك همزه‌لری

حذف اولنوب متصل یازلدیغی کبی کندیسندن صوکره کلن کلمه‌نك ایلك حرفی همزه ایسه کندیسنك هاسی حذف اولنوب متصل یازیلور .

که این ـ یرینه ـ کین
۱ که او ـ « ـ کو
که از ـ « ـ کز

که ان ـ « ـ کان
۲ که اسمان ـ « ـ کاسمان

گویا

۱۰۸ ـــ کویا : ادات اولمق اعتباریله (ادات تشبیه) در .

لیك

۱۰۹ ـــ لیك : [استدراك] اداتیدر .

لیکن

۱۱۰ ـــ لیکن : دخی بالاده‌کی [لیك] اداتی کبی استدراك ایچوندر .

باد است ملامت کسان درکوشم
لیکن باده‌که اتشم تیز کند

بیتنده اولدیغی کبی .

مگر

۱۱۱ ـــ مکر : اداتی [استفهام] و [استثنا] ایچوندر .

دوستان ما مکر ایشانند

ده استفهام ایچون وشو :

کس درین کارتن ندهد
مگران کس که اشنا باشد

بیتنده دخی استثنا ایچون اولدیغی کبی .

مند

١١٢ — مند : ادات نسبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نا

١١٣ — نا : اداتی بعض کلمه‌لری منفی حالنده صفت مشبهه یاپدیغی صرف فارسی کتابمزده یازلمش ایدی بوندن بشقه مصادرله اسم‌فاعل واسم مفعوللره داخل اولور . (ادات نفی) در :

بیك ناتراشیده در مجلسی
برنجد دل هوشمندان بسی

اشبو نا ایله بالاده مذکور بی‌نك فرقی شودرکه بی مطلقا اسملره داخل اولور و(سز) معناسنی ویرر نا ایسه نادراً اسملره داخل اولور وبو صورتده‌ده (دکل) معناسنی مفید اولور (بی کس . نا کس) کبی که بی کس کیمسه‌سز ونا کس آدم دکل یعنی آلچق آدم معناسنه کلیر .

ناك

١١٤ — ناك : ادات نسبت اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اوتوزنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

نه

١١٥ — نه : [ادات نفی] اولوب دکل معناسنی اشعار ایدەرك اسم وترکیبلری وجملەلری منفی قیلار ومکرر دخی استعمال اولنور.

نەمرداست آن بنزدیك خردمند
که با پیل دمان پیکار جوید

بیتندە[نەمرداست] آدم دکلدر یعنی آدم صایلماز معناسنه اولدیغی : و

عجب از وفای یاران که تفقدی نفرمود
نه بنامۀ پیامی نه بخامۀ سلامی

بیتندە دخی مکرر اولەرق ترکیبلری ومضمون جملەیی نفی ایتدیکی کبی.

نی

١١٦ — نی : اداتی اساساً نونك کسریله ایسەده بعضاً فتح نون ایلەده سویلنور نه کبی ادات نفیدر .

وار

١١٧ — وار : تشبیه اداتیدر

کوروار از تیر مژکانت تنم بی تاب شد
باچنین صید افکنی شك نیست تو بهرا میا

بیتنده اولدیغی کبی.

وَز

١١٨ — وَز : [واکر] مخفف اولوب اکر کبی ادات شرطدر

گل بخواهد چید بی شك باغبان
ور نچیند خود فرو ریزد زبار

بیتنده اولدیغی کبی.

وان

۱۱۹ ــ وان : اداتی (بان) کبی برایشله اشتغال ایدنلره مخصوص صفت یاپار

ناتوان = اکمکجی... کبی.

وَش

۱۲۰ ــ وَش: [ادات تشبیه] در اخره لاحق اولور

ازدرون شواشنا وز بیرون بیگانه وش
انچنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

بیتنده اولدیغی کبی.

ولی

۱۲۱ ــ ولی: ادات اولمق اعتباریله (لیك) کبی استدراك اداتیدر

ولی راز را خویشتن پاس دار

مصرعنده اولدیغی کبی.

ولیکن

۱۲۲ ــ ولیکن : دخی ولی کبیدر .

ولیکن چو پیدا شود رازمرد

مصرعندهاولدیغی کبی .

وَهْ

۱۲۳ ــ وَهْ : ادات تعجبدر

وه که کر برخون آن پاکان فرود ایدمکس
تا قیامت تلخ کردد بردهانش انکبین

بیتنده اولدیغی کبی.

وَیْ

۱۲٤ ــ وَیْ : ضمائردن (او) یرنده مستعمل براداتدر یعنی ضمیر غائب دیمکدر

ها

۱۲۵ ــ ها : ادات جمع اولدیغی صرف فارسی کتابمزك اون آلتنجی ماده‌سنده یازلمش ایدی .

هان

۱۲٦ ــ هان : [ادات تنبیه] و [تحذیر] در نته‌کیم

هان احتیاط کن که نلغزی زراه خیر

مصرعنده [تنبیه] ایچون وشو :

هان ای زبان کشیده که تجارت آمد

مصرعده تحذیر ایچوندر .

هر

۱۲۷ ــ هر : ادات استغراقدر بوکا بای مفتوحه دخی داخل اولوب معناسنی توسیع ایدر

هر بیشه کمان مبرکه خالیست

مصرعنده وشو :

کر بهر موئی زبانی داردت
شکر یك نعمت بکو با صدهزار

بیتنده اولدیغی کبی.

هَرگِزْ

۱۲۸ — هرگز : ادات نفی استغراقیدر اصلا معناسنی ویرر

نه هرگز چاه پر کردد زشبنم

مصرعنده اولدیغی کبی.

۱۲۹ — هم : [اشتراك وعطف] اداتیدر

چنان می داد زآهن سنکرا آب
که هم اتش برو می جست وهم آب

بیتنده عطف ایچوندر.

همه

۱۳۰ — همه : [ادات سور] در یعنی احاطه معناسنی مشتملدر

تو نهان درتتق نور وظهورت همه جا
رویت از غیر نهان وز همه رو پیدائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همی

۱۳۱ — همی : [ادات استمرار] در .

همان

۱۳۲ — همان : [ادات حصر] در .

همانا

۱۳۳ — همانا : تشبیه ایچون اولوب اکا بکزر معناسنی مفیددر.

زمانه نیارد همانادکر

بیتنده اولدیغی کبی .

همچو

۱۳٤ — همچو : دخی تشبیه ایچون اولوب کبی معناسنه‌در .

قدرتت‌را بنهاداست بحکمت برطـاق

همچو یك شیشـه بود نه‌فلك مینائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همچون

۱۳٥ — همچون : دخی تشبیه ایچون‌اولوب بوده کبی‌معناسنی افاده ایدر .

در طلبکاریٔ انوارتو همچون مه ومهر

از شـفق دیدهٔ افلاك بخـون پالائی

بیتنده اولدیغی کبی .

همین

۱۳٦ — همین : همان کبی ادات حصردر .

یا

۱۳۷ — یا : [ادات تردید] در .

یا مکن باپیلبانان دوستی

مصرعنده اولدیغی کبی .

۱۳۸ — فائده : ایشته قواعد نحویهٔ فارسیه‌یه متعلق احوال بوراده ختام بولدی .

قارئلرك آلشملری ایچون ایچون اشبو موعظه‌یی درج ایلدك :

موعظه

سخندان پرورده پیر کهن
بیندیشد انکه بکوید سخن

مزن بی تأمل بکفتاردم
نکوکوی کردیر کوئی چه‌غم

بیندیش و آنکه بر آور نفس
وزان پیش بس کن که کویند بس

سخن را سراست ای‌خردمند وبن
میاور سخن درمیان سخن

خداوند تدبیر وفرهنك وهوش
نکوید سخن تانبیند خموش

مجال سخن تانیابی زپیش
به بیهوده کفتن مبر قدر خویش

کمال است در نفس انسان سخن
تو خودرا بکفتار ناقص مکن

چرا کویدان چیز در خفیه مرد
که کر فاش کردد شود روی زرد

مکن پیش دیوار غیبت کسی
بودکز پسش کوش دارد کسی

ازان مرد دانا دهان دوخت است
که داندکه شمع اززبان سوخت است

تو اول مکو راز دل بر کسی
که او خوب کوید بر هر کسی

سخن تانکوئی برو دست هست
چو کفته شود یابد او برتو دست

سخن دیو بند است درچاه دل
ببالای کام و زبانش مهل

توان بازدادن ره نره دیو
ولی باز نتوان کرفتن بریو

بدهقان نادان چه خوش کفت زن
بدانش سخن کوی یادم مزن

ضمیر دل خویش منمای زود
که هرکه که خواهی توانی نمود

ولیکن چو پیدا شود راز مرد
بکوشش نشاید نهان باز کرد

بهایم خموشند وکویا بشر
پراکنده کو از بهایم بتر

بنطق آدمی بهتراست از دواب
دواب از تو به کر نکوئی صواب
مکوی انکه طاقت نداری شنود
چو جوکشته کندم نخواهد درود
چه نیکو زداست این مثل برهمن
بود حرمت هرکس از خویشتن
چو دشنام کوئی دعا نشنوی
بجز کشتهٔ خویش ندروی
نخواهی که نفرین کنند ازپست
نکوکوی تابد نکوید کست

ختام

قصبار مطبعه‌سی

خواجهٔ لسان عثمانی

لسان عثمانینك [مفردات مركبات ادبیات] قواعدینی حاوی درت مجلد اوزرینه مرتبدر

ایكنجی جلدك — دردنجی كتابی

تطبیقات مركبات

محرری

اركان حربیه قائممقاملرندن مناسترلی

محمد رفعت

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

در سعادت

(قصبار مطبعه‌سی) باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

صاحب وناشری : كتابجی قصبار

۱۳۱۱

قصبار

مطبعه کتبخانه و مجلدخانه‌سی

باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۳ و ۲۵ و ۲۷

Librairie Kasbar

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

١ — لسان عثمانیده مستعمل مفردات عربیه و فارسیه‌نك هانكیلری اولدیغی وصورت استعماللری اشبو خواجهٔ لسان عثمانینك برنجی جلدینك بشنجی كتابی اولان [تطبیقات مفردات] كتابنده بالاطراف بیان ایدلمش ایدی. مذكور ایكی لسانك مركباتندن بعضیلری دخی تركی‌ایله امتزاج ایدرك لسان‌عثمانی‌یی تزیین ایلدكلرندن بو كتابده دخی انلردن بحث اولنه‌جقدر.

٢ — لسان عثمانیده عربی مركباتی فارسی مركباتنه نسبتله دها آز اولوب فارسینك تركیب غیر مفیدلری عیناً و قواعد مخصوصه‌سی دخی حرفیاً استعمال اولندیغندن بونلری تفریق ایله تسهیل تعلیم ایچون هر بری بشقه بشقه تعریف و ایضاح اولنمق ولسان عثمانینك تحلیلات نحویه‌سیده كوسترلمك اوزره بوكتابی بری [امتزاج مركبات] و دیكری [تحلیلات نحویه]یه مخصوص اوله‌رق ایكی مقاله اوزرینه ترتیب وتحریر ایلدك.

برنجی مقاله

امتزاج مرکبات

٣ — ترکی ایله امتزاج ایدن مرکبات عربیه وفارسیهٔ ادوات ایله یعنی حروف معانی ایله ترکب ایده‌رك معنالرینی تزاید ایتمش اولان کلمات ایله ترکیب غیر مفیدلر و عربیه‌دن بعض ترکیب مفیدلر اولوب جمله‌سی شایان تذکار شیلردن عبارت اولدقلرندن تسهیل تفهیم ایچون عربی ایله فارسی‌یی تفریق ایده‌رك هر بری مخصوصاً اشعار ایدلمك اوزره بو مقاله‌یی ایکی فصل اوزرینه یازدق .

فصل اول

مرکبات عربیه

٤ — کلمات عربیه‌دن حروف معانی ایله ترکب ایدنلرك بعضیلری وبرطاقم ترکیبلر لسان عثمانیده استعمال اولندیغندن بو فصلیده [حروف معانیله اولان مرکبات] و [ترکیب غیر مفیدلر] و [ترکیب مفیدلر] عنوانلریله اوچ نوع اوزرینه بنا ایتدك .

نوع اول

حروف معانیله اولان مرکبات عربیه

٥ — عربی حروف معانیسندن [با . من . الی . عن . علی . لام . فی . کاف] حرف جرلریله [بلا] ادات سلبی و [ما]ی موصوله و[لا]ی نافیه وناهیه ایله [لدی . مع] ادواتیله اولان مرکباتك بعضیلری

لسان عثمانیده استعمال اولنوب جمله‌سیده بروجه آتی مثاللریله برابر تذکار اولنور .

انجق شوراسی معلوم اولسونکه: بونلرك لسان عثمانیده استعماللری حالنده اعراب معتبر اولمیوب عربیده وقفه حالی کبی ساکن اوله‌رق استعمال اولنورلر وفقط [من . عن . لام] ایله اولانلردن بعضیلری ینه مجرور اوله‌رق قوللانیلورکه بونلرده اشاغیده اولوجهله ضبط ایدلمشلردر.

برده اخرلرنده تاء تأنیث بولنانلرك تالری لسان عثمانیده های رسمیه صورتنه قلب ایدلدیکی کبی تاء مربوطه‌لر تاء طویله صورتنده یازیلیر و اخرلرنده همزه بولنانلرك همزه‌لرینك حذف و ابقالری جائز اولمق و اخرلری مقصور اولانلرك دخی ادوات التحاقده یائك الفه قلبی اصوللری باقی قالمق شرطلری دائما موجوددر .

برده حرف مشددی حاوی اولان کلمه‌لر لسان عثمانیده بروجه آتی اصوللره رعایتله استعمال اولنور .

شویله که :

تشدید کلمه‌نك اولنده بولنماز وسط یاخود اخرده اولور .

وسطده اولنجه تشدیدك تخفیفی جائز دکلدر یعنی (کرّه . نیّت) کبی کلمه‌لرك شده‌سز استعمالی قطعیاً جائز دکلدر انجق (کتّان . حنّا) کبی بعض کلمه‌لرك مستثنا اوله‌رق شده‌سز استعمالی کورولمشدرکه بونلرك ینه بویله‌جه مستثنا اوله‌رق قبولی طبیعیدر .

اخرده اولنجه یا ساکن قالیر یا تحرك ایدر ویاکندیدن صوکره کلن همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدر .

برنجی حالده یعنی ساکن اولدقده مخفف تلفظ اولنور . نته‌کیم :

نور ایدی آینهٔ وجه نبی

و

بو بر سر که قالمش مؤبد خفی

مصراعلرنده ساکن قالان «نبی . خفی» الفاظی مخفف اوقونورلر.
ایکنجی حالده یعنی تحرك ایدنجه دائما مشدد اوقنور . نته‌کیم :

کورونوردی او نبیّ عربی

و

میدر محکّ عاشقان آشوب دل ارام جان

مصراعلرنده تحرك ایتدیکی ایچون ینه « نبی . محك » بونلرده مشدد اوقونور .
انجق « غم . یم » کبی بعض کلمه‌لر تحرك ایتسه‌لرده مخفف اوقونورلر.
اوچنجی حالده یعنی کندندن صوکره کان همزه‌یه وصل ایله تحرك ایدنلر دخی مشدد اوقونورلر . نته‌کیم :

ظنّ ایتمه که شویله بویله بر سوز

ایشته شو صورتلرله استعمال ایدیلوب حرف معانیٔ عربیه ایله ترکب ایدن کلمات عربیه‌دن ادبای عثمانیه‌نك استعمال ایلدکلری درخاطر ایدیلان مقدارندن بعضیلری بروجه آتی تحریر اولندی .

ب حرف جریله اولانلر

٦ — با حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی درخاطر ایدیله‌بیلن کلمات عربیه شو :

بالاتمام . بالاثبات . بالاجلال . بالاحتشام . بالاختصار . بالاختيار .
بالاخره . بالادعاء . بالاستدعا . بالاصاله . بالاعتراض . بالاعتراف .
بالافتخار . بالاقتباس . بالاقتدار . بالاقتضا . بالاكمال . بالالتزام .
بالامتثال. بالامتحان . بالامتياز . بالانشراح . بالانضمام . بالانقسام .
بالانتخاب . بالاهتمام . بالايجاب . بالبداهه . بالبيان .

بالتدريج . بالتخصيص . بالترجيح . بالتصحيح . بالتصويب .
بالتعيين. بالتفريق. بالتمام. بالتحويل. بالتنسيب. بالتنزيل. بالتوقيف.
بالتحرير. بالتحقيق. بالتسليم. بالتسهيل. بالتعديل. بالتغيير. بالتقدير.
بالتقديم. بالتقريب . بالتقسيط . بالتقسيم بالتمثيل. بالتنظيم. بالتوبيخ .
بالترجيح . بالتوديع . بالتوفيق .

بالجمله .

بحق .

بالخاصه . بالخصوص.

بالدوله . بالدور .

بالذات . بذاته .

بالسلامه . بالسيف .

بالصحه .

بالطبع .

بالعافيه . بالعكس . بعينه

بالفرض .

بالقبول . بالقلب .

بالكشف .

باللزوم .

بالمشاهده . بالمعاینه . بالمقابله . بالمقاوله . بالمناسبه. بالمبایعه. بالمجادله. بالمحاربه. بالمحاکمه. بالمذاکره. بالمساعده. بالمشارکه . بالمشارطه. بالمشاوره. بالمصالحه. بالمطابقه. بالمطالعه. بالمعالجه. بالمعاهده. بالمغایره. بالمقاسمه. بالمقایسه. بالمناوبه. بالمواجهه. بالموازنه. بالمواصله .
بالنسبه .
بالوجوه. بالوکاله] کبی الفاظدر نته‌کیم :

جمله‌نك اولیدر ختم رسل
دیدیلر ذاتی ایچون مأخذ کل
ایلدی جوهر ذاتن[بالذات]
رب عزت سبب مخلوقات
معجزات رخنك [بالاجمال]
ایده‌من نقلنی عقل فعال
بزده یوق مدحتنه نطقه مجال
وصفن الله بیلیر [بالاکمال]

مِن حرف جریله اولانلر

٧ــ من حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلری شو :

[من الازل . من الاول . من بعد . من القدیم. من اوله الی اخره . من غیرحد . من غیر استیهال . من کل الوجوه . من حیث المجموع. من عندالله. من طرف الله. من الباب الی المحراب] کبی شیلردر نته‌کیم:

« حالات مذکوره [من القدیم] جریان ایدن احوالدن اولدقلری کبی

آنلرك یرلرینه قبول ایدلمسی آرزو اولنان یکی شیلره [من کل الوجوه] فائق اولدقلرندن هرحالده امر محافظه‌لرینه اعتنا لازمدر »
عباره‌سنده ایکی دانه‌سی واقع اولمشدر.

اِلی حرف جر یله اولانلر

٨ — الی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمال اولندیغی مشهود ومسموع اولانلردن خاطرلنه‌بیلنلری شو :

[الی الابد. الی الآن. الی آخره. الی اخرالزمان. الی اخرالدوران. الی ماشاالله. الی یوم القیامه. الی رحمةالله. الی النهایه. الی اخرالعمر.]
کبی شیلر اولوب بونلر دخی شو :

ابتدای دین ودولتدن [الی یوم التناد]
ایلر اجرای شریعت هرزمان سیف وقلم

بیتیله شو :

« شرقك کلستان کبی مثنوی کبی یکارچه آثاری واردرکه ادبیاتی ایچون [الی الابد] مدار افتخار اوله‌جق شیلردر.»
عباره‌سنده وشو :

« اجسامك تقسیمی [الی غیرالنهایه] اوله‌میوب بر درجهٔ غایته واردقدن صوکره ایلروسی بالفعل تقسیم ایدیله‌مز »
تعریفنده وشو :

« ...... سائر کتب سماویه‌نك قرائت وکتابتی وبعض احکامی قرآن کریمك نزولیله منسوخ اولوب احکام قرآن ایسه [الی یوم القیام] باقیدر.»
عباره‌سنده وشو :

« قران کریمده بسمله حمدله اوزرینه تقدیم اولنوب [الی الآن] بو ترتیب باقیدر. »
فقره‌سنده استعمال اولنمشدر .

عن حرف جریله اولانلر

٩ — عن حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده کورولمش اولانلر دخی شو :
[عن جهلٍ . عن قصدٍ . عن یدٍ . عن قریب الزمان . عن قریب . عن دار السعاده . عن صمیم القلب .
کبی شیلر اولوب نته‌کیم :
« —— طرفینك شدت تحسری [عن قریب الزمان] شرف ملاقاتك حصولنی انتاج ایده‌جك راده‌یه وارمش —— »
عباره‌سنده واقع اولمشدر .

علی حرف جریله اولانلر

١٠ — علی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده شایع اولانلردندخی درخاطر ایدیله بیلنلری شو :
[علی الاصول . علی الاطلاق . علی الافراد . علی الاکثر. علی التحقیق . علی التخمین . علی التوالی . علی التفصیل . علی الترتیب . علی الحساب . علی الخصوص . علی الدوام . علی روایةٍ . علی السحر . علی السویه . علی الصباح . علی العاده . علی العجله . علی العموم. علی العمیا. علی الغفله . علی الفور . علی قولٍ . علی قدر الطاقه . علی کلا التقدیرین. علی کلِ حال . علی مراتبهم . علی ملاء الناس .]
کبی شیلردرکه نته‌کیم :

« شو اثر ناچیز عندالتدقیق طبع و نشره سزا کورولەرك [علی الاصول] رخصتنامەسی اعطا بیورلمشدر . »
فقرەسندە وشو :

« مؤمنلر ایچون [علی الاطلاق] اهل جنت وکافرلر ایچونده [علی العموم] اهل نار دینور . »
فقرەسندە وشو :

« صغیر اولسون کبیر اولسون [علی الاطلاق] بر معصیتك معصیت اولدیغی دلیل قطعی ایله ثابت ایسه استحلالی کفردر . »
عبارەسندە وارد اولمشلردر .

ل حرف جریله اولانلر

۱۱ — لام حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی مسبوق اولانلردن درخاطر ایدیلنلرده شو :

[لِاَبٍ . لابوین . لِاُم . لاجل التحصیل . لحکمةٍ . لسببٍ لعلةٍ . لغرضٍ . لمصلحةٍ . لوجهٍ . لوجه الله .]
کبی شیلردر نتەکیم :

« ...... لکنده [لمصلحةٍ] پارسەعزیمت ایدن ...... پاشا حضرتلری برابرلرندە کوتورمش اولدقلری مخدوملری —— بك افندی یی [لاجل التحصیل] اورادە ترك ایله عودت بیورمشلردر . »
فقرەسندە واقع اولمشلردر .

فی حرف جریله اولانلر

١٢ — فی حرف جریله ترکب ایدوب لسان عثمانیده استعمالی شایع اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :

[فی‌الاصل ، فی‌الاول ، فی‌الجمله ، فی‌الحال ، فی‌الحقیقه ، فی‌المثل ، فی‌الفور ، فی‌سبیل‌الله ، فیمابعد ، فی‌الواقع .]

کبی شیلردر .

کـ حرف جریله اولانلر

١٣ — کاف حرف جریله اولان مرکبلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :

[کالاول ، کماکان ، کمافی‌السابق ، کماینبغی ، کماهو حقه ، کماهی حقها ، کمایلیق .]

کبی شیلردرکه ایکیسی شو :

« مواد مذکوره‌نك [کماکان] ابقاسی و [کمافی‌السابق] مرعی‌الاحکام اولمسی لازم کلمشدر . »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بلا ایله اولانلر

١٤ — بلااحسان ، بلااحترام ، بلااحتشام ، بلااحتیاج ، بلااحتیاط ، بلااختیار ، بلااخطار ، بلااختلاف ، بلاادعا ، بلاارتکاب ، بلااسکان ، بلااستثنا ، بلااشعار ، بلااشغال ، بلااصرار ، بلااعتبار ، بلااعتراض ، بلااغبرار ، بلاافتخار ، بلاافتراق ، بلااقرار ، بلااکرام ،

بلا التماس ، بلاامتحان ، بلاامتناع ، بلاانتظام ، بلاانقطاع ، بلاانهزام ، بلا اهتمام ، بلا اوهام ، بلا ايمان ، بلا بحث ، بلا بدل ، بلا شرح ، بلاشرط ، بلاضم ، بلافرق ، بلاوزن ، بلاترجيح ، بلاترفيع ، بلا تسليم ، بلاتسويد ، بلاتصحيح ، بلاتصديق ، بلاتصويب ، بلا تعريض ، بلاتعريف ، بلاتعقيب ، بلاتعييب ، بلاتقرير ، بلاتقسيم ، بلاتقصير ، بلاتكدير ، بلاتمثيل ، بلاتوديع ، بلاتوفيق ، بلاتوقيف ، بلاتهديد ، بلاتأمل ، بلاتبدل ، بلاتجسس ، بلاتحرى ، بلاتحقق ، بلاتخلف بلاتذكر ، بلاتشكر ، بلاتعجب ، بلاترضيه ، بلاتوصيه ، بلامجادله ، بلا محاكمه ، بلامدافعه ، بلامخابره ، بلامذاكره ، بلامصادمه ، بلا مطالعه ، بلامعالجه ، بلامعاينه ، بلامكالمه ، بلامنازعه .]

كبی شيلردر .

ما ايله اولانلر

١٥ — ما ايله تركب ايدنلردن لسان عثمانيده استعمالی شايع اولانلرده شو :

[ماينهما ، مابه الامتياز ، مابه التمايز ، مابه الاستحقاق ، مابه الاحتياج ، مابه الافتخار ، ماجری ، ماحصل ، ماحضر ، مادام ، مادون ، ماسبق ، ماسوا ، ماسوی الله ، ماصدق ، مافوق ، مافی الضمير ، مافی البال ، ماقبل ، مالاكلام ، مالانهايه ، مالايعنی ، ماملك ، ماوراء ،]

كبی شيلردر . نته كيم :

[ماسوا اللهه] نظر قيلمدی هم
هيچ عيننده دكلدی عالم

و

تبلیغ ایدوب خطاب حقدن
نهی ایلدی حکم [ماسبقدن]

و

اول سیرده [ماورا] کوروندی
تا سدرهٔ منتها کوروندی

و

ارباب قلم معرفت آموز محرر
اداب امم [ماحصل] فیض قلمدر

ابیاتیله شو :

« اجزاء عالم : سماوات و [مافیها] ایله ارض و [ماعلیها] دن عبارتدر » تعریفنده بولنمشدر .

لا ایله اولانلر

١٦ — لا ایله ترکب ایدنلردن لسان عثمانیده استعمالی درخاطر اولنه بیلنلر دخی شو :

[لااقل . لاجرم . لاسیّما . لاشك . لاعلی التعیین . لاعن قصدٍ لایتغیر . لاتحصی . لایزال . لایسئل . لایعد . لایعقل . لایموت . لاینقطع .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

بیلنمز بیلنمز مرام خدا
همان ایله [لایسئله] اقتفا

و

جناب رسالتپناه افندمز « برميت يوق كه مسلميندن [لااقل] يوزكشى اكا شفاعت ايتسونلرده شفاعتلرى قبول اولنمسون » بيورمشلردر .

عبارهٔ شريفه‌سنده اولديغى كبى .

لدى ايله اولانلر

١٧ — لدى ايله تركب ايدنلردن لسان عثمانيده شايع اولانلرك درخاطر ايديلنلرى دخى شو :

[لدى‌الحاجه ، لدى الكشف ، لدى‌التحرى ، لدى التحقيق ، لدى الحواله ،

كبى شيلردر نته‌كيم :

« سزه يازيلان تحريرات اويله‌عادى‌شيلردن اولميوب [لدى‌الحاجه] سند مقامنده ابراز ايديله بيلن محرراتدندر . »

فقره‌سنده واقع اولمشدر .

مع ايله اولانلر

١٨ — مع‌ايله تركب ايدوبده‌لسان‌عثمانيده استعمال اولنانلردن درخاطر ايديله بيلنلرى دخى شو :

[مع‌ذلك ، مع‌مافيه ، مع‌هذا ، مع‌الممنونيه، مع‌الحجاب، مع‌زيادة ،

كبى. شيلردر نته‌كيم :

« نامحدود اولان فكرك آثارينه برحد وضع‌ايتمك ممكن اوله‌ماز [مع‌مافيه] انواع مخلوقاتك كافه‌سى بيلنه‌مديكى ايچون مناقب طبيعياتى

تقسیمات فنوندن خارج طوتمق لازم کلیه جکی کبی محاسن کلامك حصر وتعدادی محال اولدیغی ایچون ادبیاته برطاقم قواعد وضع ایتمکده عبث عد اولنه ماز . »

فقرهٔ ادبیه سیله شو :

«سوز حدذاتنده کوزل اولمدقدن صوکره جناس اکا کوزللك ویره مز [مع هذا] حسن ذاتی یی حائز اولان برکلام ایچون جناس حسن عرضی عد اولنور . »

عباره سنده واقع اولمشدر.

نوع ثانی

ترکیب غیر مفید عربیلر

١٩ — عربینك ترکیب غیرمفردلری [ترکیب مزجی ، ترکیب اضافی ، ترکیب توصیفیلر]اولوب بونلردن ترکیب مزجیلر علم مقامنده اولدقلرندن وعلملر هرلسانده عیناً استعمال ایدلدکلرندن بونلرده لسان عثمانیده عیناً استعمال اولنورلر .

ترکیب توصیفیٔ عربیلر ایسه لسان عثمانیده طوغریدن طوغری یه استعمال اولنمیوب صفتك موصوفنه اضافتندن عبارت اوله رق [اضافت لفظیه] دینلن شیلر استعمال اولندیغی کبی [اضافت معنویه] ترکیبلرندنده بعضیلری مستعمل اولدیغندن بروجه آتی اضافت معنویه ولفظیه لردن مستعمل اولانلری تحریر اولندی.

اضافت معنویه ایله اولانلر

٢٠ — عربی اضافت معنویه سیله اولان ترکیب غیر مفیدلرکه

تركى وفارسينك تركيب اضافيلرينه مقابل اولوب لاميه وبيانيه نوعندندرلر بو كيبلرك كثرتله شايع اولانلرى :

[لفظهٔ جلاله ، عبد ، دين ، دار ، تحت ، فوق ، عنـد ، بين ، قبل ، بعد ، ذو ، ذى ، ذوى .]

الفاظيله اولانلر ودها برطاقم مختلف شيلردر بونلردن :

لفظهٔ جلاله ايله اولانلر

٢١ — لفظهٔ جلاله ايله تركب ايدن اضافتلى تركيبلر پك چوق اولوب نمونه اولەرق شو :

[اسم الله ، امر الله ، بيت الله ، حكمة الله ، ذات الله ، سـعد الله ، صفاة الله ، عبد الله ، عادة الله ، عطاء الله ، فيض الله ، قدرة الله ، كلام الله ، مراد الله ، معرفة الله ، نعمة الله ، سيف الله].

كبى كه شو :

بيلەين شـوكت [بسم اللهى]
اكلاماز سر [كلام اللهى]
نظر ايتسـه كشى [بسم اللهه]
بكزدر جيش [رجال اللهه]
و
عين اعلاسـنى كاه و بى كاه
غيره باقدرماز ايدى [عين اللهه]
كولسه اول خسرو سياره سپاه
شوقدن دترر ايدى [عرش الله]

وسعت صدرینه یتمزمی کواه
صیغدی آنده بو قدر [سرالله]
وصف ایدنلر او فلك درکاهی
یعنی اطوار [حبیب اللهی]
اول اخر او وجودك بونی بیل
کوزمدك مثلنی دیر الحاصل

منظومات شریفه‌سیله شو :

« قرأن عظیم الشان [کلام الله]در مخلوق دکلدر »

فقره‌سنده :

و

[یارسول الله] جمال باکمالکدن سنك
افتاب بی زوال ونوبهار بی خزان

و

سعی قیل عارف بالله اوله کور
نائل [معرفة الله] اوله کور

بینلرنده واقع اولمشدر .

عبد ایله اولانلر

٢٢ — عبد ایله اولان اضافت معنویه ترکیبلری اسم مرکب مقامنده علم کبی کثیر الاستعمال اولدیغندن نمونه اوله‌رق بر طاقمی بروجه اتی یازلدی شویله که :

[عبدالباقی . عبدالجلیل . عبدالخالق . عبدالرزاق . عبدالسلام .

عبدالجبار . عبدالصمد . عبدالعزيز . عبدالغنى. عبدالفتاح . عبدالقادر. عبدالكريم . عبدالمطلب . عبدالواحد . عبدالهادى .]
كبى كه بونلر كثيرالاستعمال اولدقلرندن مثال ايرادينه لزوم كورلمدى.

دين ايله اولانلر

٢٣ -- دين ايله اولانلر دخى عبدله اولانلر كبى چوق اولوب نمونه اولەرق شو :

[عمادالدين . بدرالدين . تقى الدين . جمال الدين . جلال الدين. حسام الدين . قطب الدين . سيف الدين . شمس الدين . صلاح الدين. صدرالدين . ضياءالدين . شرف الدين. علاءالدين . فخر الدين . كمال الدين . محى الدين . نجم الدين . نور الدين . برهان الدين . ولى الدين . ظهر الدين. تاج الدين . غوث الدين . زين الدين . عفيف الدين .]
تركيبلرى كبى كه بونلر دخى علم مقامنده مستعمل اولدقلرندن بشقەجه مثال يازلمدى .

دار ايله اولانلر

٢٤ — دار ايله اولان اضافتلردن درخاطر ايديلەبيلنلرى شو : [دارالتدريس . دارالشفقه. دارالحديث. دارالعلوم . دارالصناعه. دارالهندسه . دارالامان . دارالسلام] كبى شيلر در :

تحت ايله اولانلر

٢٥ — تحت ايلهاولان تركيب اضافيلردنده درخاطرايديلنلر شو:

تحت الامر. تحت التراب. تحت الارض. تحت الحفظ. تحت البحر. تحت المحاکمه. تحت النظر.
کبی شیلردر نته کیم:
«فلان جانی [تحت الحفظ] اعزام ایدلمش اولدیغی حالده فرار ایلمش»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

فوق ایله اولانلر

۲۶ فوق ایله اولان ترکیب اضافیلردنده شو:
فوق الحد. فوق العاده. فوق المأمول. فوق الطاقه. فوق التصور.
کبی شیلردر نته کیم:
«فی الحقیقه هر ادبیات اوقویان ادیب اولمق لازم کلمیور بلکه برنجی درجه‌لرده ادیب اوله‌رق یارادیلانلر استعداد [فوق العاده] سنك آثارینی ابراز ایچون ادبیات ایله اشتغاله محتاج اولمیور»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

عند ایله اولانلر

۲۷ — عند ایله اولان ترکیب اضافیلردنده درخاطر ایدیلنلر شو:
[عندالله. عندالبعض. عندالحکما. عندالعلماء. عندالفلاسفه. عندالکل. عندالمحققین. عندالمتکلمین. عندالناس. عندالعارفین. عندالصوفیه.
کبی شیلردر نته کیم:
حضرت رسول اکرم افندمزدن صادر اولان الهام [عندالکل] حجتدر»
فقرهٔ دینیه‌سنده واقع اولمشلردر.

بين ايله اولانلر

٢٨ — بين ايله تركب ايدنلر دخی كثيرالاستعمال اولوب اك مشهورلرندن درخاطر ايديلنلر شو:

[بين الادبا. بين الاقران. بين الاهالی. بين الحرمين. بين العلماء. بين العرب. بين الفضلاء. بين القضات. بين الامرا. بين النساء.

كبی شيلردر نته كيم:

«نثردن زياده نظمه ياقيشان لف ونشر صنعتی [بين الشعرا] كثرت اوزره اجرا ايديلان صنايعدندر» فقره سنده واقع اولمشدر.

كلمات مختلفه ايله اولانلر

٢٩ — كلمات مختلفه ايله تركب ايدنلر پك چوق اولوب نمونه اولەرق بوراده برقاچنی تحرير ايلدك كه انلرده شو:

[بيت المال. رأس المال. يوم القيام. قرة العين. عماد الاسلام. خاص الخاص]

كبی شيلردر نته كيم:

[قرة العين] خليل ايدی او خوب
اكا ميراث ايدی اول جذب قلوب

و

نوردن سرو ايدی اول سيم اندام
نوله ديرلرسه [عماد الاسلام]

و

حضرت شارع [خاص الخاصك]
يعنی اول دريم اخلاصك

بيتلرنده واقع اولديغی كبيدر.

قبل ایله اولانلر

٣٠ — قبل ایله اولان ترکیب اضافیٔ لفظیه‌لردن درخاطر ایدیلنلر شو :

[قبل‌الاسلام . قبل‌الرؤیه . قبل‌الوقوع. قبل‌الوفاة. قبل‌النکاح. قبل‌الصلح .] کبی شیلردر . نته‌کیم :

« مخاطره‌نك [قبل‌الوقوع] اوکی آلنمدیغی حالده تزاید ایده‌جکنده شبهه یوقدر »

عباره‌سنده واقع اولمشدر .

بعد ایله اولانلر

٣١ — بعد ایله ترکب ایدنلر دخی شو :

[بعدالایمان . بعد بعد . بعدالترتیب. بعدالترجمه. بعدالتصحیح. بعدالعید . بعدما . بعدالتکمیل.]

کبی شیلردر . نته‌کیم :

« هله او ترجمه برکره‌ده شمدیکی طرز افاده‌ایله ترجمه[بعدالترجمه] یولنده یازیله‌جق اولسه دها زیاده فائده‌بخش اوله‌جغنده شبهه یوقدر »

عباره‌سیله شو :

« سرلوحهٔ اعتبار اولان مناجات جلیله‌یی [بعدالتقدیس] مضمون شریفیله طلب مغفرت مقتضای وجائب انسانیت اولدیغندن بووظیفه‌یی [بعدالایفا] اساس مصلحته ابتدا و ابتدار اولنور »

فقره‌سنده واقع اولمشلر در .

ذو ايله اولانلر

٣٢ — ذو ايله اولان اضافت لفظيه‌لردن درخاطر ايديلنلر شو: [ذوالجلال. ذوالوجهين. ذووجوه ذواربعةالاضلاع. ذوكثير الاضلاع. ذوالحسب والنسب. ذوالاثمار. ذوالقرنين. ذوالرأسين. ذوالجناحين. ذواليدين. ذوالشرفين] كبي شيلردر نته‌كيم:

حقه منت او شـه [ذوالحسبك]
يعنى پيغمبر عالى نسبك
ايلدى مقدم فرخ فالى
پايهٔ آل قريشى عالى
اكمل الخلق ايدى اول خوب خصال
[ذوالجلال] ايتمش ايدى فيض جمال

— و —

عرشى براغوب مثال سايه
[ذوالعرش] ديدى او عرش پايه

بيتلرنده واقع اولمشدر.

ذى ايله اولانلر

٣٣ — ذى ايله اولانلردن شو:
[ذى‌القعده ذى‌الحجه ذى‌اليد ذى‌النورين.]
كبي شيلر مستعملدر نته‌كيم:
«ثالث خلفا اولان عثمان «ذى‌النورين» لقب ساميسيله شهرت شعاردر»
فقره‌سنده واقع اولمشدر.

ذوی ایله اولانلر

٣٤ — ذوی ایله اولان مرکباتدن درخاطر ایدیلنلر شو : [ذوی‌الابصار . ذوی‌الاحترام . ذوی‌الارحام . ذوی‌الالباب . ذوی‌العقول .] کبی شیلردر نته‌کیم :

« — افضلیتله مراد [ذوی‌العقولك] فضائلدن عد ایتدکلری شیلرك کثرتی ایسه تفضیلده توقف ایچون وجه یوقدر »

فقره‌سنده و شو :

« کافۀ اصحاب [ذوی‌الاحترام] خیر ایله یاد اولنورلر »

فقره‌سنده واقع اولمشدر .

اضافت لفظیه‌لر

٣٥ — صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندن اولان ترکیبلردن پك چوغی مستعمل اولوب شایان اعتنا اولانلردن درخاطر ایدیلنلری بروجه آتی تعداد اولندی :

مختلف ایله اولانلر

٣٦ — مختلف کلمه‌سیله ترکب ایدنلردن دخی درخاطر اولنه بیلنلر شو :

[مختلف‌الازهار مختلف‌الالوان مختلف‌الاثمار مختلف‌الاجناس مختلف‌الاشکال مختلف‌الاقسام مختلف‌الاضلاع مختلف‌الزوایا مختلف‌الصوره مختلف‌المواضع .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« [مختلف الاضلاع] و فقط متساوی الزوایا اولان مثاللر متشابهین اولورلر »
برهاننده اولدیغی کبی .

عدیم ایله اولانلر

٣٧ — عدیم ایله اولان ترکیبلردن درخاطر ایدیلنلر ده شو :
[عدیم الامکان عدیم الاحتمال عدیم الرأس عدیم الحرکه عدیم الحس عدیم الساق .]
کبی شیلردر نته کیم :
« مادامکه : ماهیتك تغیری و طبیعتك حسن افاده دن تنفری [عدیم الاحتمال]در براثرك ابدیتنه مال صحیحنك مقال فصیح ایله اتحادی کافل اولور »
عباره سنده واقع اولمشدر .

ممتنع ایله اولانلر

٣٨ — ممتنع ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :
[ممتنع التحصیل ممتنع الحصول ممتنع الوصول ممتنع التغیر ممتنع الاحتراق ممتنع التصحیح]
کبی شیلردر نته کیم :
« اجرا بیورلدیغی امرنامه لرنده محرر اولان حواله لر [ممتنع التحصیل] شیلردن عبارت اولدیغی جهتله تأمین مقصد ایدیله مامشدر »
عباره سنده واقعدر .

وحید ایله اولانلر

٣٩ — وحید ایله اولانلر اکثریا اصطلاحات طبیه‌ده بولنورکه بعضیلری شو :

[وحیدالعین وحیدالثمر وحیدالقاعده وحیدالرحم وحیدالزوج وحیدالمسکن وحیدالنوع وحیدالدهر]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« فاضل مشارالیه حضرتلری [وحید الدهر] اولوب هر جهتله اقرانه فائق عد اولنور »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

کثیر ایله اولانلر

٤٠ — کثیر ایله اولانلردن درخاطر ایدیله‌بیلنلر دخی شو:

[کثیرالامور، کثیرالالوان، کثیرالاثمار، کثیرالبزر، کثیرالعیال، کثیرالاوارق، کثیرالاجرا. کثیرالنعم.]

کبی شیلردر نته‌کیم :

« استخدام دینیلان صنعت ادبیه [کثیر الاجرا] برصنعت اولمامقله برابر حسن اجراسی حالنده لطافت بخش کلام اولور. »

کلمات سائره ایله اولانلر

٤١ — کلمات سائره ایله اولان اضافت لفظیه ترکیبلری پك چوق اولوب برمقدارینی نمونه اوله‌رق آتی‌یه تحریر ایلدك شویله‌که:

[بدیع البیان . حمیدالخصال . خادم الحرمین . خیر الخلف . دائم

الاوقات . رفيع القدر . سلطان الانبيا . شريف النسب . صحيح المقدار ضرورى الاحتياج . عظيم الشان . طويل الذيل . طويل القامه . غريب الديار . فخر الانام . قليل البضاعه . قصير القامه . كريم الشيم . لازم الوجود . لازم الرعايه . مجيب الدعوه . منحرف المزاج . مدنى الطبع . مفتح الابواب . مسبب الاسباب . محير العقول . مجهول الاحوال . مستقيم الاطوار . نادر الوجود . واجب الوجود . واجب الرعايه . ولى النعم .] كبى شيلردركه بونلردن بعضيلرى ايچون امثلهٔ آتيه ايراد اولندى :

اول خداوند خداوندانك
يعنى اول ذات [عظيم الشان]ك
مژدهٔ يابنه ويرردى صلاة
قطب افلاك [سريع الحركات]
انبيا خيلنه سلطان ايدى او
[اعظم القدر] ايدى ذيشان ايدى او
[اكمل الخلق]ايدى اول خوب خصال
[ذوالجلال] ايتمش ايدى فيض جمال

— و —

كعبه [بيت الشرف] اعظمدر
نقطهٔ دائرهٔ عالمدر
[حجرالاسود] يدر سنك شفا
بوسگاه لب محبوب خدا

— و —

فقط بنمى كوردم اوشهدن كرم
اودر كائناته [ولى النعم]

نوع ثالث

الفاظ و مرکبات سائره

٤٣ — بومقامده مطلوب اولان ترکیب مفیدلر عبارهٔ عثمانیه ایله امتزاج ایده‌رك الفاظ وتراکیب سائره کبی استعمال اولنانلراولوب بوقسه [اقتباس] طریقیله اولانلر دکلدر . بوکبی اقتباس ایله ایراد اولنانلر ادبیات کتابلرنده تحریر اولندیغندن بوندن صوکره کله‌جك اولان کتابلرده لزومی وجهله کوروله‌جکدر .

بوراده جای بحث اولانلر اضافت صورتنك غیری اوله‌رق برمعنا افاده ایدنلر حرف تعریفلی بعض کلمه‌لر ایله برطاقم ترکیبلردرکه انلرده شو :

[الحق . الحاصل . القصه . الحالةهذه . بناءً علیه . حق الیقین . حسبةً لله . بحسب الظاهر . متفق علیه . مبحوث عنه . محتاج الیه . بطریق الاولی . مستغنی عن البیان . الحمدلله تعالی . صلی الله علیه وسلم « علیهما . علیهم » . علیه الصلواة والسلام . علیهما السلام . علیهم السلام . کرم الله وجهه . رضی الله عنه . «عنها . عنهم» قدس سره . جل شانه ان شاءالله تعالی . بارك الله . فتبارك الله . مضی مامضی . حاشا ثم حاشا . استغفرالله . کیف مایشاء . کیف مااتفق .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

جسدی وصفن ایدن نازك دل
جنه‌دارایدی دیمش [والحاصل]

ایده‌لی کون کبی [القصه] ظهور
زیور عرش برین ایدی او نور
ایلمشدی آنك [الحق] صانع
تیع مژکانی نص قاطع
[بارك‌الله] ای مکرم روضهٔ فخرجهان
[لوحش‌الله] ای معظم مسجد عرش آستان

بیتلریله شو :

« دعوای اسلام اوزرینه وفات ایده‌نك جنازه نمازی قیلنور چونکه رسول‌الله [صلی‌الله علیه وسلم] افندمز ـ اهل قبله‌دن وفات ایدنلرك نمازینی ترك ایتمیکز ـ بیورمشلردر » عباره‌سنده وشو :

« صحابهٔ کزین [رضوان‌الله تعالی علیهم اجمعین] حضراتی حقنده سوء‌تعبیردن کف لسان اولنه‌رق کندولرینی خیردن بشقه صورتله یاد ایتمك جائز دکلدر . »

فقره‌سنده وشو :

« کتاب وسنتدن اولان نصوص قطعیه‌نك دلالت ایتدیکی احکام شرعیه‌یی انکار ایدن [نعوذبالله‌تعالی کافر اولور »

فقرهٔ فقهیه‌سنده اولدیغی کبی .

فصل ثانی

مرکبات فارسیه

٤٣ — فارسی ادواتندن قواعد صرفیه ایله ترکب ایدن کلمه‌لردن هانکیلری استعمال اولندیغی اشبو اثرك برنجی جلدینك بشنجی

تطبیقات مفردات کتابنده بیان ایلمش ایدك . انلردن ماعدا ادوات فارسیه‌دن :

[آسا ، آیا ، باری ، برای ، تا ، چون ، خواه ، زهی ، زنهار ، زیرا ، کاشکی ، که ، کویا ، مگر ، نه ، وش ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلری دخی استعمال اولنوب بونلردنده :

[تا ، باری ، چون ، زیرا ، کاشکی ، که ، نه ، هر ، هم ، همان ، یا] اداتلرینك صورت استعماللری نحو ترکی کتابمزده یازلمش ایدی باقی قلان شو :

[آسا ، آیا ، برای ، خواه ، زهی ، زنهار ، وش ، کویا] دخی فارسیده اولدیغی کبی لسان عثمانیده‌ده منفرداً استعمال اولنور .

تعالی‌الله زهی دیوان طراز صورت معنا
که جسم لفظ ایله روح مآلی ایلمش پیدا
زهی خیاط خلعت دوز بازار حقایق کیم
قد معنایی ایتمش جامهٔ ترکیب ایله بریا

بیتلرنده [زهی] اداتلری استعمال اولنمشدر .

۴۴ — فارسی ادواتندن بالاده مذکور اولانلر منفرداً استعمال اولندقلری کبی ادوات مذکوره‌دن :

[با . بی . نا . بَرْ دَرْ .]ایله ترکب ایدنلر دخی استعمال‌اولندقلرندن بونلر ایله ترکیب غیر مفیدلر استعمال اولندیغندن بوفصل ایکی نوع اوزرینه تحریر اولندی .

نوع اول

حرف معانیله اولان مرکبات فارسیه

٤٥ — ادوات فارسیه‌دن ترکیب صورتیله اولان کلمات بالاده مذکور [با ، بی ، نا ، بر ، در] حرفلریله ترکب ایدنلردرکه بروجه آتی ایضاح ایدلمشدر.

با ایله اولانلر

٤٦ — باایله ترکب ایدن کلمات عربیه و فارسیه‌دن درخاطر ایدیلنلر شو :

[با امتحان ، باامتیاز ، باتحویل ، باتقریر ، باسند ، باخصوص ، بامضبطه ، باشرط ، بامقاوله ، بامذکره .]

کبی شیلردر نته‌کیم :

[باخصوص] اول شهریار عالم توفیق کیم
صبر بی‌پایانه ایوبلر حیران اولور

بیتیله شو :

« .... حیات ایچون عمر طبیعی بر حدمعین دکلدر [باخصوص] که انسان فنا بولور اما انسانیت دنیا طوردقجه باقیدر. »

عباره‌سنده واقع اولمشدر.

بی ایله اولانلر

٤٧ — بی ایله ترکب ایدن کلمات عربیه وفارسیه‌دن مستعمل اولوب درخاطر ایدیلنلری شو :

[بی‌ادب ، بی‌ارام، بی‌اختیار، بی‌ادبانه بی‌انداز ، بی‌اندازه، بی‌انباز بی‌باك ، بی‌پایان ، بی‌پرده ، بی‌پروا ، بی‌تاب ، بی‌جان ، بی‌جواب ، بی‌چاره ، بی‌چون ، بی‌حاصل بی‌حجاب ، بی‌حد ، بی‌حساب ، بی‌حضور ، بی‌خواب ، بی‌خـود ، بی‌دل ، بی‌دریغ ، بی‌رنك بی‌راه بی‌زور ، بی‌ریا ، بی‌ریب ، بی‌زار ، بی‌زبان ، زوال ، بی‌ساز ، سامان ، بی‌ستون ، بی‌شائبه ، بی‌شـبهه ، بی‌شمار ، بی‌عار ، بی‌غایه ، بی‌غرض ، بی‌فائده ، بی‌قرار ، بی‌قیـاس ، بی‌قیـد ، بی‌کار ، بی‌کس ، بی‌گران ، بی‌گمان ، بی‌گناه ، بی‌مثال ، بی‌مجال ، بی‌محابا ، بی‌معنا ، بی‌مغز ، بی‌مکان ، بی‌منت ، بی‌لزوم بی‌ناز ، بی‌نیـاز ، بی‌نصیب ، بی‌نظیر ، بی‌نوا ، بی‌وایه ، بی‌وفا ، بی‌وقت ، بی‌وقوف ، بی‌همتا ، بی‌هوش .]

کبی شیلردر . نته‌کیم :

ای شفاساز بلای آفات
ملجاء جمله عصات عرصات
خاك درکاهك آرارلر [بی‌شك]
ماهدن ماهی‌یه‌دك ملك و ملك

— و —

سوزه کاسه او دهان [بی‌عیب]
کشف اولوردی سخن عالم غیب
ایلمشدی انی خلاق ازل
حسن اخلاق ایله [بی‌مثل] وبدل

— و —

انی کوز نوری کبی سیر جمال
[بی‌مثال] ایتمش ایدی بالاجمال

— و —

یاری سیر ایتمك ایچون [بی‌تکلیف]
جملهٔ چشم ایدی اول جسم لطیف

— و —

بو قدر نعمت [بی‌منت] رب
احمدك شاننه تعظیم ایدی هپ

ابیاتنده واقع اولمشلردر .

نا ایله اولانلر

۴۸ — نا ایله ترکب ایدن کلمات عربیه و فارسیه‌دن درخاطر ایدیلنلر شو :

[ناامید . نااهل . نابجا . نابکار . نابود . نابینا . نابدید . ناپاك . ناپسند . ناتاب . ناتمام . ناتراش . ناتوان . ناجنس . ناچار . ناچیز . ناحق . ناخوشنود . ناخلف . ناخواه . ناخوش . نادان . نادیده . ناروا . ناساز . ناسزا . ناشاد . ناشناس . ناشنیده . ناصواب . ناکام . ناکس . ناکهان . نالایق . نامبارك . نامتناهی . نامحدود . نامحرم . نامراد . نامرد . نامزاج . نامعدود . نامعلوم . ناموزون . ناموجود . نایاب .

کبی شیلردر .

« الله تعالی و تقـدس حضرتلرینك رحمتندن مأیوس و [نا امید] اولمقده ، عذاب وعقابندن امین اولمقده کفردر . »
فقره سنده واقع اولمشدر .

بَرْ ایله اولانلر

٤۹ — بر ایله ترکب ایدن کلمات عربیه وفارسیه دن استعماللری درخاطر ایدیلملر شو :
[برتر . برجا . برخوردار . بردوام . بردوش . برزده . برطرف . برقرار . برکشته . برکذار . برکزیده . برعکس .]
کبی شیلردر نته کیم :

تك اولمسون قواعد اخلاص [برطرف]
مانع دکل مراسمه دائر قصورمز
— و —
اولوب انسانده مراتب [برجا]
اولدی مفضـول و تفاضل پیدا

بیتلرنده واقع اولمشلردر .

دَرْ ایله اولانلر

۵۰ — در ایله اولانلردن دخی درخاطر ایدیلنلر شو :
[درخاطر . دردست . درعقب . درعهده . درکنار . درمیان . درپیش] کبی شیلردر . نته کیم :

نیش نخل عسلك زهدین ایدنلر [درپیش]
بال ایچون مدت عمرنده یمز آنلر نیش

— و —

ایدرسه‌ك بر ایشی [درعهده] سن ای نور دیده
حجابندن صاقین سعی ایله سن انجاز وعده

بیتلرنده واقع اولمشدر .

نوع ثانی

فارسی ترکیب غیر مفیدلری

٥١ — فارسی ترکیب غیرمفیدلرندن ترکیب‌مزجیلر علم مقامنده اولوب هر لسانده عیناً استعمال اولندقلرندن لسان عثمانیده ده او صورتله قوللانیلورلر .

فارسینك دیکر ترکیب غیر مفیدلری یعنی ترکیب اضافی وترکیب توصیفی ایله وصف ترکیبلری عیناً و حرفیاً لسان عثمانیده استعمال اولنورلر حتی قواعد عثمانیه‌ده بونلرك اصول ترکیبلری دخی جاریدر. یعنی فارسیده جاری اولان اضافت وتوصیف قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولدیغندن وبونلرده نحو فارسی کتابمزده یازلمش ایدوکندن بو مقامده تطویل کلامه حاجت اولمیوب یالکز هر نوع ایچون بعض امثله ایرادیله اکتفا اولندی . شویله که :

فارسی ترکیب اضافیلری

٥٢ — فارسی ترکیب‌اضافی قاعده‌سی لسان‌عثمانیده عیناً جاری اولوب هر شیدن زیاده و عادتا لسان عثمانینك شیوه‌سی طرزینی الەرق کثرتله مستعملدر . نته‌کیم :

سوبسو سوق ایلین هب [سائق تقدیر]در
کیمسه‌نك دستنده یوق راغب [زمام اختیار]

— و —

بر تجلی ایدی موسی‌یه‌ده کیم ال ویردی
[شجر طور] همیشه ید بیضا ویرمز

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی ترکیب توصیفیلری

٥٣ — فارسی ترکیب توصیفی قاعده‌لری لسان عثمانیده عیناً جاری اولمغله بونلرده ترکیب اضافیلر کبی مستعملدر . نته‌کیم :

[کاسهٔ لبریز] فغفور اولسه ده ویرمز صدا
ثروت افزایش بولنجه اغنیا خستلنور

— و —

جدلکارانه خاموشی قدر رنکین جواب اولماز
سکوتن [مرد دانا] خصمنی الزام ایچون صاقلار

بیتلرنده واقع اولمشدر .

فارسی وصف ترکیبلری

٥٤ — فارسی وصف ترکیبلرینك جمله‌سی ترکی صفتلر کبی لسان عثمانیده استعمال اولنورلر نته‌کیم :

امتیاز ثابت و سیاری مشکلدر خیال
ظن ایدر [کشتی‌نشینان] ساحل دریا یورور

ایکنجی مقاله

تحلیلات نحویه

٦٢ — لسان عثمانی اوزره یازلمش بر عبارەده هر نوع ترکیباتی کوسترەرك اول عبارەیی حل ایتمك اصولنه [تحلیل نحوی] دینورکه بونك ایچون تطبیقات مفردات کتابمزده دخی بیان ایلدیکمز وجهله معلم تختەیه اوزونجه بر فقره یازوب قواعد نحویەنك تطبیقاتنی اجرا ایدەرك مذکور عبارەیی تحلیل ایتدکدن صوکره دیکر برچوق عبارەلریده بالذات شاکردان طرفندن طلب ایدر بناء علیه بو بابده معلم طرفندن شو:

[باغچه : خانەنك عطریات نفیسه منبعی وماکولات لذیذه مخزنیدر. هوای حیاتی‌یی باغچەده‌کی اغاجلرك یشیل یاپراقلری ، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزەلر، کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر. خانه خلقنك قسوت درونلری باغچەنك لطیف‌المنظر اولان ازهار کونا کوننی تماشادن وانلردن الەجقلری روایح طیبەدن سروره مبدل اولور. انسان بویله برباغچۀ دل‌ارایی طولاشیرکن کندی الیله برچیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود برمیوه کسرده یرسه لذتنی تعریف ایدەمیەجکی بردرجەده ذوقیاب اولور.]

عبارەسی تختەیه یازیلوب بعده تحلیلاتی بروجه آتی اجرا وتعریف ایدر. شویله‌که:

شو عبارەنك فقرۀ اولاسی:

«باغچه خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر وما كولات لذیذه مخزنیدر» صورتنده اولمق لازم كلدیكندن ایكی خبرلی برجملهٔ اسمیه‌دركه مبتداسی «باغچه اولوب «خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» تركیبی دخی مقیدخبر و«ما كولات لذیذه مخزنیدر» تركیبیده خبره معطوف دیكر برخبرمقیددر.

برنجی خبر واقع اولان «خانه‌نك عطریات نفیسه منبعیدر» تركیبی در اداتندن تخلیه اولننجه اصول تركله یاپلمش مقید برتركیب اضافیٔ لامیه‌دركه «خانه‌نك» مضاف‌الیه والت طرفی مقید مضافدر یعنی اصل مضاف«منبعی» اولوب «عطریات نفیسه» انك قیدیدر وبو«عطریات نفیسه» تركیبی دخی فارسی اصولیله یاپلمش بر تركیب توصیفی اولوب «نفیسه» صفت «عطریات» انك موصوفی اولدیغی كبی بونلرده من حیث التركیب یعنی «عطریات نفیسه منبعی» صورتنده‌ده برتركیب اضافیٔ تركی اولوب «عطریات نفیسه» تركیب توصیفیسی مقید مضاف‌الیه یعنی اصل مضاف‌الیه عطریات اولوب نفیسه انك قیدی و«منبعی» دخی بو تركیبك مضافیدر.

ایكنجی خبر اولان [ما كولات لذیذه مخزنیدر] تركیبی در ادات خبردن تخلیه ایدیلنجه تركی اصولیله بر تركیب اضافیٔ مقیددركه «ما كولات لذیذه» مقید مضاف‌الیه و«مخزنی» مجرد مضافدر. اشبو «ما كولات لذیذه» تركیبی دخی فارسی اصولیله برتركیب توصیفی اولوب «لذیذه» صفت و«ما كولات» موصوفدر بناءً علیه مقید مضاف‌الیه دیدیكمز شو «ما كولات لذیذه» تركیبنده«مخزنی» مضافنك اصل مضاف الیهی ما كولات اولوب لذیذه بونك قیدیدر.
عباره‌نك ایكنجی فقره‌سی اولان شو :

« هوای حیاتی‌یی باغچه‌ده‌کی اغاجلرك یشیل یاپراقلری، رنکلی چیچکلر، درلو درلو سبزه‌لر، کوزل قوقولی اوتلر تصفیه ایدرلر» کلامنده « تصفیه ایدرلر » فعل مضارع مرکبنك « یاپراقلر. چیچکلر، سبزه‌لر، اوتلر» قیدلریله برابر فاعللری و «هوا»یی قیدیله برلکده مفعول به‌ی اولدیغندن جمله‌سی بر جملهٔ فعلیه‌در.

بوراده مفعول‌به اولان « هوا» یای نسبتله صفت اولان « حیات » لفظی توصیف ایده‌رك فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی حصل اتمش وبو ترکیب ترکی قاعده‌سیله مفعول به یاپلمشدرکه اصل مفعول‌به اولان هوا اولوب حیاتی صفتی انك قیدیدر وبوراده‌کی مفعول اداتی حیاتی نك اخری حرف املا اولدیغی ایچون بر یا زیاده‌سیله (یی) صورتنده کلمشدر. «باغچه‌ده» متعلقات فعلدن ظرف مکان یاخود مفعول‌فیه اولوب کی اداتیله‌ده باغچه‌ده بولنان معناسنه صفت قیاسی حالنه کیرمشدر.

«اغاجلرك یشیل یاپراقلری» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب اضافی اولوب « اغاجلرك » مجرد حالنده مضاف‌الیه و « یشیل یاپراقلری » دخی مقید مضافدر. اشبو «یشیل یاپراقلر» دخی ترکی اصولیله ترکیب‌توصیفی اولوب یشیل صفت یاپراقلر موصوفدر وباپراقلر اشاغیده‌کی تصفیه ایدرلر فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب کلمات سائرهٔ مذکوره هپ بو فاعلك قیدلریدر.

« رنکلی چیچکلر» ترکیبی ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولوب اولوب « رنکلی » کلمه‌سی صفت قیاسی و «چیچکلر» موصوف اولدیغی کبی چیچکلر مذکور « تصفیه ایدرلر» فعلنك فاعلی اولوب رنکلی دخی بو فاعلك قیدیدر.

«درلو درلو میوه‌لر» ترکیبی ترکچه ترکیب توصیفی اولوب «درلو» صفت ایکنجی درلوده انك تأکیدی و«میوه‌لر» دخی موصوفدر واشبو میوه‌لر مذکور «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلی اولوب درلو درلو سوزلریده انك قیدلریدر.

«کوزل قوقولی اوتلر» ترکچه ترکیب توصیفی اولوب بوراده «کوزل قوقولی» ترکیبی ترکچه وصف ترکیبی اولدیغندن اوتلره صفت اولمشدر یعنی اوتلر موصوف و«کوزل قوقولی» وصف ترکیبیسی انك صفتیدر. اشبو وصف ترکیبی کوزل صفتیله قوقو موصوفندن ترکب ایتمش اولان «کوزل قوقو» ترکیب توصیفیسنی لی اداتیله تکرار صفت حالنه قویمقله حاصل اولمش برصورتدن عبارتدر. بوراده‌ده اوتلر هم بروجه بالا موصوف وهمده اشاغیده‌کی «تصفیه ایدرلر» فعل مضارع مرکبنك فاعلیدر دیکرلری بوفاعلك قیدیدر.

عبارەنك اوچنجی فقره‌سی اولان شو:

«خانه خالقنك قسوت درونلری باغچه‌نك لطیف المنظر اولان ازهار کوناکونی تماشادن وانلردن آله‌جقلری روایح طیبه‌دن سروره مبدل اولور» عباره دخی متعلقات فعل ومتممات جمله‌یی حاوی برجملۀ فعلیه‌دن عبارتدر.

بوراده‌کی «خانه خالقنك قسوت درونلری» ترکیبی مضاف ومضاف الیهی مقید اصول ترکی ایله یاپلمش برترکیب اضافیدرکه اصل مضاف الیهی «خلق» ومضافی «قسوت» اولوب خانه مضاف الیهك ودرونده مضافك قیدیدر. چونکه مذکور «خانه خلقنك» ترکیبندن اضافت

کافی قالقنجه خانه‌خالق یاخود «خانه‌نك خلقی» صورت اصلیه‌سی قالیرکه بوده بر ترکیب اضافیدر بناءً علیه بیوك ترکیبه کوره مضاف الیه اولان خلق بوراده مضاف اولوب خانه مضاف الیهی دخی آنك قیدیدر.

«قسوت‌درون» دخی فارسی اصولیله بر ترکیب اضافی اولوب قسوت بوراده مضاف الیه ایکن بیوك ترکیبده مضاف واقع اولمش ودرون دخی آنك قیدندن عبارت بولنمشدر.

بر ده فقره‌نك عمومنه نظراً «خلق» زیرده‌کی «اله جقلری» فعلنك فاعلی اولوب خانه آنك قیدی اولدیغی کبی ینه فقره‌نك عمومنه نظراً «قسوت» دخی زیرده‌کی «مبدل اولور» فعل مرکبنك فاعلی اولوب درونده بونك قیدیدر. چونکه چیچکلردن کوزل قوقوبی آلان خانه خالقی وسروره مبدل اولانده قسوت اولدیغندن آله جغك فاعلی خلق، مبدل اولورك فاعلیده قسوتدر.

بوندن صکره کلان «باغچه‌نك لطیف المنظر اولان ازهار کوناکونی» ترکیبی بر ترکیب اضافی اولوب حالیله آله جقلری فعلنك مقید مفعول بهیدر ومفرد اعتباریله اصل مفعول به اولان «ازهار» اولوب دیکرلریده بونك قیودندن عبارتدر.

بو ترکیبده «باغچه» مضاف الیه «ازهار» مضاف اولوب «لطیف المنظر» مضاف الیهك «کوناکون» دخی مضافك قیدر.

اشبو «لطیف المنظر» ترکیبی‌ده عربی اضافت لفظیه‌سندن یعنی صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندن اولان ترکیبلردن اولوب ترکی وفارسینك وصف ترکیبلری مقامنده اوله‌رق مرکب اولدیغی حالده بر کلمه کبی باغچه‌نك

صفتیدر « کونا کون» دخی صفت مؤکده اوله‌رق ازهاری وصف ایدر وبو حالده « ازها کونا کون» ترکیبی ده فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی دیمك اولور .

« تماشادن » مفعول منه اولدیغی کبی «انلردن» دخی مفعول عنه اولوب «روایح طیبه‌دن» دخی مفعول عنهدر واشبو روایح طیبه فارسی اصولیله بر ترکیب توصیفی اولوب طیبه صفت وروایح موصوفدر وروایح جمع اولدیغی ایچون مطابقت شرائطنه رعایةً طیبه صفتی مؤنث اوله‌رق ایراد اولنمشدر « سرورە» دخی مفعول الیهدر واشبو ایکی مفعول منهله بر مفعول عنه وبو مفعول الیهك جمله‌سی «مبدل اولور» فعل مرکبنك مفعوللریدر.

عباره‌نك دردنجی فقره‌سی اولان شو :

« انسان بویله برباغچهٔ دل آرایی طولاشیرکن کندی الیله برچیچك قوپاریرده قوقلار ویاخود برمیوه کسرده برسه لذتی تعریف ایده‌میه‌جکی بردرجه‌ده ذوقیاب اولور.»

فقره‌سی شرط ایله جزادن مرکب برکلامدرکه «برسه»یه قدر اولانی شرطیه و آلت طرفلری جزائیه‌در.

شرطیه اولان قسمنده « انسان بویله برباغچهٔ دل آرایی طولاشیرکن» پارچه‌سی حال ترکیبی اولوب «انسان» طولاشیر فعلنك فاعلی « باغچهٔ دل آرا»ده مفعول بهدر بویله ایله بر باغچه‌نك صفتلری اولدیغی کبی «دل آرا» وصف ترکیبیٔ فارسیسیده باغچه‌نك صفتیدر و«باغچهٔ دل آرا » ترکیبی فارسی اصولیله برترکیب توصیفیدر وبو حالده اصل مفعول به اولان باغچه اولوب « بویله بر . دل آرا» انك قیدلریدر.

شرطيه اولان قسمك آلت طرفی دخی [د ه و یاخود] ادوات عطفیه‌سیله ربط ایدیله‌رك ادات شرطلر حذف ایدلمش برصورتده بولندیغندن و دها آچیقجه‌سی « كندی الیله برچیچك قوپاریرسه وقوقلارسه ویاخود برمیوه كسرسه ویرسه» دیمك اولدیغندن درت فعل مضارع شرطی‌یی حاوی بولنورکه بونلرك جمله‌سنك فاعلی بالاده‌کی حال ترکیبی جمله‌سنده اولان انسان لفظی اولوب چیچك دخی قوپاریرسه وقوقلارسه‌نك مفعول بهی اولدیغی کبی میوه دخی کسرسه ویرسه‌نك مفعول بهیدر (بر)لر چیچك ومیوه‌نك صفتی اولدیغندن برچیچك وبر میوه ترکیبلریده ترکی اصولیله ترکیب توصیفی اولمقله چیچك ایله میوه مقید مفعول بهلردندر. بوراده « كندی » اسم تجریدی «الیله» مفعول لهنی مؤكددر وبومفعول لهده مذكور درت فعله شاملدر.

جزائیه اولان قسم اخیرده ایسه «تعریف ایده‌میه‌جکی وذوقیاب اولور » فعللرینك فاعلی ینه انسان لفظی اولوب «لذتی» لفظی دخی «تعریف ایده‌میه‌جکی» فعلنك مفعول بهیدر « بردرجه‌ده» دخی مفعول فیهدر .

« ذوقیاب» ایسه فارسیجه وصف ترکیبی اولوب اولمق ماده‌سیله ترکب ایدرك ترکی مرکب برفعل حاصل ایتمشدر .

بوراده شایان دقت برشیٔ واردرکه اوده «لذتی» لفظیدر اکر بولفظ بالاده دیدیکمز وجهله مفعول به ایسه‌نونك لزومی یوقدرچونكه لذت لفظی مفعول به اولنجه نونه لزوم یوقدر فقط عباره‌نك روشنه دقت اولنورسه « میوه‌نك لذتی نی» دیمك اولدیغندن یعنی برترکیب اضافی مفعول به صورتنه قونلدیغندن و آخرنده یا بولندیغندن (نی) کتیرلمش

واختصار ایچونده میوه‌نك مضاف الیهی حذف اولنمشلر (لذتی‌نی) قالمش وبرنجی یایه‌لزوم قالمامش اولدیغندن (لذتی) صورتنه قونلمشدر].

ایشته معلملر کیفیتی بو وجهله تعریف وتوضیح ایتدکدن صکره دها برقاچ عباره‌یی برقاچ درسده بوصورتله کوستررر وبعده‌دیکر بر عباره‌یی تحته‌یه یازوب حانی طلبه سندن طلب ایدر. مثلا :

[کافۀ مخلوقاتی یوقدن وار ایدن وبالجمله‌مکوناتی عدمدن ساحۀ وجوده کتورن الله ذوالجلال حضرتلریدر].

عباره‌سنی تحته‌یه یازوب طلبه‌دن حانی طلب ایدر شاکرداننده بوعباره‌یی اللرنده‌کی بیاض کاغدلرك بالانه یازدقدن صکره اشاغیسنه بروجه آتی اجوبه‌یی تحریر ایدرلر. شویله‌که:

کافۀ مخلوقات — فارسی اصولیله برترکیب اضافی اولوب کافه‌مضاف ومخلوقات مضاف الیهدر .

مخلوقاتی — « وارایدن » اسم فاعلنك مفعول بهیدر کافه مضافیده کندیسنك قیدیدر .

یوقدن — بالاده مذکور مفعول بهك صورت و محل ورودینی اشعار ایتدیکندن مفعول منهدر .

وار ایدن — مرکب اسم فاعل اولوب آتیده محرر (الله ذوالجلال) کندیسنك فاعلی اولدیغی کبی دیکر برجهتله کندیسیده بونك صفتیدر و بوحالده شو فاعل ایله مفعولی اولدیغی بالاده بیان ایتدیکمز سوزلر کندیسنك قیدندن عبارت قالیرلر .

و ـ حرف عطف اولوب موصوله قيلاندندر مفتوح اوقنور.

بالجمله ـ حرف جر و حرف تعريفلى عربى كلمه اولوب مكوناته صفت واقع اولمشدر .

مكوناتى ـ زيرده‌كى كتورن اسم فاعلك مفعولى بالجمله ده بونك قيديدر .

عدمدن ـ مكونات مفعول بهنك صورت و محل ورودينى اشعار ايتديكندن مفعول منهدر .

ساحهٔوجوده ـ فارسى اصوليله تركيب اضافى اولوب ساحه مضاف وجود مضاف اليهدر .

وجوده ـ مفعول اليه اولوب ساحه انك قيديدر .

كتورن ـ اسم فاعل اولوب (الله ذوالجلال) كنديسنك فاعلى اولديغى كبى ديكر بر صورتله ده كنديسى انك صفتى اولديغندن بو فاعل ايله مذكور مفعوللر كنديسنك قيدندن عبارت قاليرلر .

اشبو ايكى اسم فاعل ايله متصل تركيبلرك ايكيسيده مبتدا اولوب « الله ذوالجلال حضرتلريدر » دخى خبر واقع اولمشدر . خبر اولان بو تركيبده :

الله ذوالجلال ـ بر تركيب توصيفى اولوب « الله » اسم جليلى موصوف « ذوالجلال » دخى صفتيدر .

ذوالجلال ـ دخى بشقه‌جه بر تركيب توصيفىٔ عربى اولوب وصف تركيبى مقامنده صفتدر .

حضرتلرى ـ دخى صفتدر .

ایشته بو وجهله شاکردانك یازدقلری کاغدلری معلم آلوب تصحیح ایدرك ینه صاحبلرینه اعاده ایتملی و بو صورتله زیرده محرر فقراتیده متعدد درسلرده حل ایتدیرملیدر .

مثال ١

ایمان : پیغمبرمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندیمزی طرف جلیل باریدن کتیردیکی علم ضروری ایله معلوم اولان هر شیده اجمالاً قلب ایله تصدیق ولسان ایله اقرار ایتمکدر .

مثال ٢

ایمان یعنی اینانمق : قولدن لسان ایله اقرار وقلب ایله تصدیق وجناب حقدن هدایت وتوفیق ایله اولور .

مثال ٣

ایمان واعتقاد مسائلی یعنی مسلمان اولان کمسنه‌نك اینانمسی لازم کلن مسئله‌لر [الله تعالی حضرتلرینه . ملکلره . الله تعالی حضرتلرینك کوندردیکی کتابلره . پیغمبرلره . اخرت کوننه . قدره و خیر و شر الله تعالی‌دن اولدیغنه] اینانمقدن عبارتدر .

مثال ٤

حق تعالی‌یه اینانمق : الله تعالانك الوهیتنه یعنی وجودی کندندن اولوب کندیسنه بر شیٔ وجودده سبقت ایتمدیکنه و خواص الوهیتنه یعنی عالمی تدبیر ایتمسنه وجمیع اشیایی خالق اولدیغنه وعبادته استحقاقنه وکندیله قائم اولان صفات جلیله‌سی صوکره‌دن اولمدیغنه وذکر اولنان

الوهيت وخواص الوهيتده شريكي ونظيري اولمديغنه ومخلوقاتدن برشيئه هيچ بر وجهله بكزه‌مديكنه ايمان ايتمكدر .

مثال ٥

ملكلره ايناغق : حق تعالى حضرتلرينك ملكلري واردر وجناب حقك امريله عامللردر. الله تعالى حضرتلرينه عاصى اولمازلر. و بونلر اجسام لطيفهٔ نورانيه درلر . درلو درلو صورتلرده ظاهر اولورلر وجناب حقله رسل كرامى بيننده وحى شريعت و انزال كتب خدمت سنيه‌سيله صدق و امانت اوزره توسط ايدرلر . يمزلر ايچمزلر . كنديلرنده اركككلك ديشيلك يوقدر و انس وجنك سائر حاللرندن ده بريدرلر .

مثال ٦

كتابلره ايناغق : الله تعالى حضرتلرى دين حقى بيان ايچون جبريل امين واسطه‌سيله پيغمبران عظامنه كتابلر كوندرمش و بونلرده امر و نهيى ووعد ووعيدينى بيلديرمش اولديغنه وصوكره كلن كتاب وشريعت اول كلنلرك حكمى وزمانى تمام اولديغنى بيان ايتديكنه وقرأن عظيم الشان ايله ختم اولنوب اندن صوكره كتاب كلمديكنه وكلميه‌جكنه و بونك حكمى الى الاخر الدوران باقى اولديغنه ايناغقدر .

مثال ٧

بالاده‌كى فقره‌ده مذكور [وعد و وعيد] سوزلرينك معنالرى شو دركه :

وعد ــ جناب حقه اطاعت وقوللق ايدنلرى رحمت وجنت ايله تبشير ايتمك .

وعید ـ خدای ذوالجلالك امر ونهیی طانیوب اطاعت ایتمینلرك عذاب جحیمه لایق اولدقلرینی خبر ویرمك دیمکدر .

مثال ۸

پیغمبرلره ایناتمق : حق تعالی حضرتلری نوع بنی‌بشردن اولمق اوزره ینه جنس بشره برطاقم مبشر و منذر و امور دین و دنیادن ناسك احتیاجنی بیان ایدر ذوات شریفه گوندردیکنه و آنلرك نبوتنی عادتی نقض ایدر معجزه‌لرله تأییدایلدیکنه و پیغمبرلرك اولی آدم آخری محمد علیهماالسلام اولدیغنه وجمله‌سنك [صدق. امانت. تبلیغ. فطانت. عصمت] صفتلریله متصف اولدقلرینه ایناتمقدر .

مثال ۹

اخرته ایناتمق : انسان اولدکدن‌صوکره جمیع اجزای اصلیه‌سیله دیریله‌جکنه وروحك جسده اعاده قلنه‌جغنه وحساب، میزان، جنت، جهنم، شفاعت انبیا ، عذاب ، صراط ، کوثر ، منکر ونکیر سؤالی وهرکسك دفتر اعمالنك اوقونمسی حق اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ۱۰

قدره ایناتمق : هر بر مقدرکه وجوده کلن خیر وشردن عبارتدر کرك عبدك افعال اختیاریه‌سی وکرك سائر اشیا جمله‌سی الله تعالی‌دن اولدیغنه یعنی حق تعالانك دیلمسیله وتقدیریله اولدیغنه ایناتمقدر .

مثال ۱۱

علم و عرفان سبب رفعتدر
عالم اولمق نه بیوك دولتدر

علمن اظهار ایدنجه آدم
اولدی بالجمله ملائك ملزم
انبیا وارثی اولمش علما
اکله کیم بو نه وراثت نه غنا

مثال ۱۲

ادبیات ایله تاریخ و سیر
سیرت اهل ادبدر یکسر
انلر ایله نیجه معنی بیلنور
دهرك احوالی نه رعنا بیلنور
بیلمین بونلری پك غافل اولور
عامی وار ایسه دخی جاهل اولور

مثال ۱۳

کیردی برشکل نظامه هیئت روی زمین
اولدی شامل عالمه الطاف رب العالمین
ایلدی کسب حیات تازه خلق کائنات
طولدی انوار مسرتله قلوب مؤمنین

۶۳ — اشبو اون اوچ مثال بالاده تعریف اولندیغی وجهله غایت مفصل صورتله طلبه طرفندن حل اولنوب معلملر طرفندن دخی تصحیح ایله اشبو تحلیل نحوی قواعدی لایقیله تقرر ایتدکدن صکره یا کاش تصحیحنه دخی آلشدرمق لازمدرکه بونك ایچونده مثلا شو : [بوکره چفتلکات عالیلرندن چتال باغچه نام قریه محصولاتی میاننده

حنطهٔ آق ایله چودار سیاه الك زیاده اقچه ایتدیکی جهتله بهرندن بیکر کیل استانبول اثمانی اوچ تقسیطده آلنمق اوزره آریه‌جیٔ مشهور فلانه بالفروخت بغدای مذکور ایله چودار مزبورك جمله‌سی تسلیم ایدلمش اولدیغندن و تقسیطلری دخی حلول ایتدکجه پاره‌لری آلندیغندن اقچهٔ متراکمه بانقه‌یه تسلیم اولنوب بجایشاً النان علم و خبری لفاً سوی والالرینه ارسال قلنمغله وصولنك اشعاری بابنده]

طرزنده بر مکتوب صورتی تختهٔیه یازوب بروجه آتی یاکلشلری ارائه ایتملیدر شویله که :

[بوراده (چفتلکات عالی) فارسی قاعده‌سیله یاپلمش بر ترکیب توصیفی کبی کورونیورسه‌ده یاکلشدر . چونکه (چفتلك) سوزی ترکی اولوب بونك عربجه قاعده‌سیله (چفتلکات) صورتنده جمعلندیرلمسی قطعیاً جائز اولمدیغی کبی فارسی قاعده‌سیله ترکیبه داخل اولمسیده اصلا جائز دکلدر . بناءً علیه یاکلش اولان بو تعبیر یرینه (ذات عالیلرینك چفتلکلرندن) دیمك لازم ایدی .

کذا (حنطهٔ آق) ایله (چودار سیاه) دخی یاکلشدر چونکه برنجیده عربی اولان حنطه فارسی قاعده‌سی اولان ترکیب توصیفیله ترکی اولان آق صفتنی وایکنجیده ترکی اولان چودار فارسی قاعده‌سیله فارسی اولان سیاه صفتنی آلمسی قطعیاً جائز دکلدر . بو مقاملرده (بیاض بغدای و سیاه چودار) یاخود (آق حنطه و قاره چودار) دینلمك لازم کلیر ایدی .

(آریه‌جیٔ مشهور) ایله (بغدای مذکور) و(چودار مذکور)

و (اقچۀ متراکمه) دخی بونلر کبیدر . چونکه (آرپه‌جی ایله اقچه) ترکجه اولدیغندن ترکیب فارسی‌یه داخل اولمازلر .

(بالفروخت) ایسه (فروخت) لفظی فارسی اولدیغندن حرف تعریف و حرف جر الەماز .

(بجایشاً) دخی بجایش فارسی اولدیغندن تنوین الەماز .

بونلرك یرلرینه (مشهور آرپه‌جی) و (متراکم اقچه) و (فروخت ایده‌رك) یاخود (صاته‌رق) و (بالمبادله) سوزلری قوللانلمق لازم کلیر ایدی .

ایشته بو وجهله دها برطاقم یاکلش ترکیبلری حاوی عباره‌لر یازیله‌رق شاکردان طرفلرندن تصحیحلری طلب اولنوب بالاده‌کی تحلیل اصولیله انلرده کاغدلرینه یازه‌رق معلملر طرفندن تکرار تصحیح اولنورسه قواعد ثلثه تطبیقاتنده لازم کلن ملکه تماماً استحصال ایدلمش اولورکه مطلوبده بودر .

ختام

[قصبار مطبعه‌سی]

3 1761 05304790 8